CEZAR PETRESCU
oameni de azi
oameni de ieri
oameni de mîine
EDITURA TINERETULUI

CEZAR PETRESCU

OAMENI DE IERI, OAMENI DE AZI, OAMENI DE MÎINE

1956

EDITURA TINERETULUI

Coperta: P. GRANT

PROLOG

Prin anul 1945, luna lui martie, îmi căutam de sănătate într-un tîrguşor de munte, în preajma pădurilor de brad.

Acolo l-am cunoscut şi am legat prietenie cu ostaşul Săracu I. Ion, sergent rezervist dintr-un regiment de infanterie. Fusese rănit de două ori în cele două războaie de-atunci, din care pe unul îl blestema, iar celălalt îl alina fără să-i priceapă încă prea deplin însemnătatea şi rostul. Rănile îl chinuiseră îndelung prin felurite ambulanţe şi infirmerii. Acum se tămăduiseră în spitalul de la marginea oraşului. Dar medicul îi mai orînduise încă trei săptămîni de odihnă, să se întremeze şi să se dezmorţească din nou la viaţă, în soarele firav al acelui sfîrşit de iarnă şi început de primăvară.

Întîlnirea noastră nu se datora pe de-a întregul numai întîmplării.

Medicul-şef al spitalului, fost odinioară coleg de şcoală şi vechi prieten din tinereţe, îmi spusese într-o dimineaţă, zîmbind:

— Precum văd, de boala care te-a adus aici, ai să te vindeci repede. Totul merge strună... De cealaltă boală, însă, mai greu să te vindeci.

— Care boală, cealaltă?... am întrebat nedumerit şi oarecum îngrijorat.

El a început a rîde:

— De boala scrisului !

— Dacă asta-i boală, atunci nici nu vreau să mă vindec pînă la moarte!... Dar ce te-a făcut să spui aşa ceva?

— Te văd cuprins de neastîmpăr... Pregăteşti o carte? Aduni documente?...

Am mărturisit că într-adevăr pregătesc o carte şi că adun documente.

După un timp de gîndire, vechiul meu prieten, doctorul, adăugă:

— Fiindcă a venit vorba de documente omeneşti pentru un scriitor aş dori să nu scapi un prilej... Vino la noi, la spital, să cunoşti un om întreg. Pe ostaşul ţăran, rănitul şi pacientul meu, Ion Săracu... N-are să-ţi pară rău şi n-ai să pierzi timpul... Ne-am înţeles?

— Ne-am înţeles.

A doua zi m-am înfăţişat la spital. Şi a fost destul un ceas pentru a mă încredinţa că doctorul avea dreptate.

Într-adevăr, Ion Săracu, pe lîngă altele, se întîmpla a mai fi şi plugar fără ocină părintească din părţile mele de obîrşie, unde am copilărit şi unde îmi mai simt încă rădăcinile înfipte în pămîntul Moldovei. Ca atare, ne-am pomenit de îndată vorbind acelaşi grai, despre aceleaşi locuri şi aproape despre aceiaşi oameni.

Uneori, în răstimpurile de tăcere, ne mijea pe dinaintea ochilor aceeaşi lume, deopotrivă de îndepărtată pentru amîndoi.

Pentru dînsul îndepărtată dintr-o pricină mai nouă şi la început în afară de voinţa lui, ca ostaş ridicat dintru-ntîi cu sila din sat şi trimis să poarte război peste hotare. Pentru mine, lume îndepărtată din pricini mai vechi şi

lăuntrice. Din veşnicul neastîmpăr, care m-a purtat de-a lungul şi de-a latul ţării, după cum cereau îndeletnicirile scriitoriceşti.

Legătura noastră s-a prefăcut astfel în prieteşug; prieteşugul în prilej de rodnice şi îndelungi destăinuiri.

— Păcat!... se mira Ion, pălmaşul ostaş din ţinutul meu, al Călimanului, pătrunzîndu-mi cu privirea stăruitoare pe care o ocoleam stînjenit. Păcat !... Te-aş crede unul de-ai noştri, de la stîni şi de la coasă, dacă nu ţi-ai fi împestriţat graiul şi portul. Pe dumneata nu te-apucă dorul ele locurile noastre?

— Mă apucă...

-— Atunci, hai să vorbim despre ele! Mă alin şi eu, te-alini şi dumneata.

Aşa ne-am lăsat luaţi de vorbă şi duşi de amintiri vreme de-o săptămînă încheiată, zi de zi.

Mărturiile ostaşului Ion Săracu mă urmăreau seara, cînd ajungeam acasă. Cu ele mă culcam, cu ele mă trezeam. Şi mi-am spus că nu se cuvin pierdute, fiindcă însemnau cu adevărat un document al vremurilor.

N-aveau nevoie de nici o meşteşugire scriitoricească.

Aşa mi-au fost încredinţate, aşa le-am aşternut atunci la rîndul meu pe hîrtie, în toată sinceritatea lor, cînd aspră, cînd amară, cînd luminată de unduirea unei înţelepte zîmbiri faţă de zădărniciile vicleniilor şi nesaţiilor omeneşti, care socoteau că pot măslui istoria.

Nu sînt peripeţii epice, măreţe, dramatice, pline de patos.

Sînt numai episoadele umile şi în aparenţă neînsemnate ale unei vieţi de om simplu, ale unui ţăran şi ale unor

ostaşi din cele două războaie. Episoadele unei vieţi văzute de jos în sus, din întunericul unde-i ţinuseră vechile stăpîniri. O viaţă trăită de un Ion ca oricare altul, din miile de Ioni ai acestei ţări, mulţi ca iarba timpului, cum singur o spune Ion Săracu.

Dar cum tot el, mai departe, adăuga:

— Fiecare firicel de iarbă cu umbra lui!

Necunoscînd niciuna din deşertăciunile şi făţărniciile lumii care-l asuprise şi-i storcea vlaga, Ion Săracu n-a năzuit în acea vreme să sară peste umbra lui.

Nici cu vorba. Nici cu fapta.

El a rămas Ion, pînă cînd s-a luminat într-un tîrziu la minte şi s-a dumirit că tăria lui e în numărul Ionilor, mulţi ca iarba timpului şi ca nisipul mării. Ionii de pe lanuri, Ionii din fabrici şi mine.

Ceea ce-mi pare că nu-i puţin şi de dispreţuit lucru.

Rămînînd el aşadar deocamdată numai Ion Săracu, ostaş ţăran din acea vreme, cu singurul dor să apuce ceasuri de pace, să se întoarcă la plugul său şi să tragă brazda în pămînt pentru sămînţa holdelor viitoare, mi s-a încredinţat numai cu cale ce-a văzut, a auzit, a simţit, a cugetat, a priceput, a pătimit, şi a aşteptat să-şi împlinească veleatul. Mi s-a încredinţat cu cele ce arareori l-au înveselit, mai adesea l-au durut; întotdeauna n-a contenit a nădăjdui că-şi vor găsi pînă la sfîrşit o dreptate şi o îndreptare, peste strîmbătăţile stăpînitorilor de-aturici şi peste trecătoarele lor nimicnicii, şi peste trecătoarele năsîlnicii ale vremii. Vremea, despre care atît de frumos spunea el, că face şi tace, trece şi tace, îngroapă şi tace, preface şi tace, nu uită şi tace, nu iartă şi tace.

Atît şi nimic mai mult.

Cetitorul e rugat a nu căuta nici el altceva printre rînduri.

Nu-i faceţi această ocară, pentru obrazul lui Ion Săracu, din satul Boiştea, ţinutul Călimanului. Şi nu-mi faceţi nici mie ocara de a crede că i-am ascultat cu atîta drag istorisirile pe care mi le împărtăşea şi că le-am aşternut cu atîta osîrdie pe foi de caiet, numai pentru deşarta frumuseţe a povestirilor în graiul nostru dulce de acasă. Nu!

Întîmplarea a vrut să ne mai întîlnim apoi îndestul de des, mai tîrziu, după ani şi ani. Întîlniri, tocmai acolo, la dînsul, acasă, în satul Boiştea, din ţinutul lui de obîrşie, care e şi al meu, ţinutul Călimanului.

Toate s-au înfăţişat acolo deodată, în altă lumină, cum nici n-o bănuia încă

rănitul convalescent în acea primăvară a anului 1945, luna lui martie. Primenirile satului, viaţa cea nouă, belşugul holdelor, plugăria înaintată, întocmirile cîte se desăvîrşeau cu sprijinul şi sub cîrmuirea partidului muncitoresc, toate dădeau după ani şi ani un tîlc mult mai adînc peripeţiilor îndurate de el şi istorisirilor sale de-atunci.

Nimic nu rămăsese pierdut. Nici un grăunte de sămînţîă nu căzuse pe piatră stearpă.

Şi poate mai uimitoare şi mai minunată şi mai de preţ decît toate primenirile, s-a vădit în întîlnirea noastră de-a doua nespus de adînca schimbare din toată făptura şi din cugetul lui Ion Săracu.

Venea să mă întîmpine în cale şi să-mi grăiască alt om.

Altă înfăţişare. Altă privire. Altă înţelegere a rosturilor, a datoriilor şi a drepturilor sale pe lume. Altă încredere în el şi în puterile lui. În om. Crescuseră în el puterile voinicilor din basmele copilăriei, care aruncă buzduganul în nori, durează poduri de aur peste noapte, răstoarnă munţi şi seacă iezerele, spintecă trecători printre stîncile de cremene şi fac să crească păduri cu umbra deasă şi umedă în nisipurile deșerturilor bîntuite de arşiţă, unde încep a se desfăşura pajişti verzi şi înfloresc lăcrămioarele în poienile codrilor de stejar. Şi asta, numai fiindcă acum nu se mai simţea singur. Încetase a mai fi un oarecare Ion Săracu dintr-un sat oarecare al nimănui.

Aş cere deci cetitorului îngăduita răbdare pentru a urmări treptat din ce rădăcini adînci şi îndepărtate şi cu ce ramificaţii adesea nebănuite a purces şi s-a hrănit această creştere a unui om nou, într-o ţelină veche şi înăbuşită de mărăcini, Căci încă o dată ţin să amintesc:

Nimic nu rămîne pierdut! Nici o suferinţă. Nici o nedreptate şi silnicie. Nici greşelile şi şovăielile chiar!

Ce tainică şi îndîrjită luptă îi trebuie capsulei de ghindă pînă ce sparge cămaşa învelişului, pînă ce dă colţ şi izbuteşte să depăşească puieţii netrebnici din preajmă, ca să răzbească a înălţa tulpina stejarului tare şi falnic către cer! Cîte furtuni şi geruri şi viscole şi viclene primejdii are de înfruntat şi de biruit plăpîndul lăstar!

Povestirile de faţă ale lui Ion Săracu cuprind îndeosebi mărturiile acestor pătimiri şi strădanii. S-au înfiripat şi s-au tors de la sine, cu simplitate, fără a năzui la un anume adaus de învăţăminte, de vreme ce nici el însuşi nu le întrezărea prea limpede şi deplin pe-atunci.

Însemnările mele mai cuprind însă şi altceva. Mărturiile treptate ale schimbărilor care s-au desăvîrşit cu anii în cugetul şi în viaţa-mi scriitoricească, într-o mare măsură datorită şi întîlnirilor noastre. Am cunoscut şi eu oamenii despre care îmi povestise. Am priceput ce se petrecea în ei. Am regăsit în ei întrebări care mă frămîntaseră şi pe mine, cu răspunsurile ce se lămureau pe îndelete, atît în ei, cît şi în mine.

Cine ar fi crezut că peripeţiile pălmaşului Ion Săracu, abia stăpîn pe puţintica lui ştiinţă de carte, aveau să ajute atît de adînc la revizuirile din cugetul unui scriitor? Cine ar fi crezut că împrejurărilor, care m-au apropiat atunci de el, aveam să le datoresc în mare parte deplinele lămuriri de astăzi?

Ele au venit şi s-au limpezit de la sine. Dar şi prin el. Dar şi prin pilda înverşunărilor şi izbînzilor sale la faptă, cînd a sunat ceasul faptelor, sub veghea fireştilor săi călăuzitori.

Drept care îi dau deocamdată cuvîntul, să spună el cu întîietate tot ce avea de spus şi cum le avea de spus.

Iar tîlcurile treptate vor însemna însuşi rostul acestei cărţi, la care eram departe a mă gîndi pe atunci, în martie 1945, în începutul acela de primăvară, cînd abia soseau de la limanurile calde cele dintîi stoluri de cocori.

CARTEA ÎNTÎIA

ION FIUL LUI ION

CAPITOLUL I

Sat ca Boiştea noastră nu-i altul pe lume. Dar Ioni, ca Ion Săracu, mereu s-au tot născut din veac, mulţi ca iarba cîmpului.

Ion îşi drese glasul, apoi începu:

— Adineauri, m-am pomenit spunînd: De la noi, de-acasă, din Boiştea, ţinutul Călimanului...

Ehei! îndeajuns să rostească încetinel buzele mele aceste cîteva vorbe ca o tainică îngîneală de descîntec şi deodată, chiar ca într-o vrajă a descîntecelor, deodată se despică pănura groasă de neguri în care am bîjbîit de aproape cinci ani, purtat cu puşca pe umăr, prin toate hotrocoalele lumii. Şi deodată, alicăresc so- rindu-se într-un luminiş căsuliile noastre pe măgura livezilor, unde ca mîine au să înflorească în spumă albă zarzării şi cireşii şi merii. Ca mîine va să mijească firul fraged de iarbă. Ca mîine luna lui Prier va să încondeieze pajiştile cu benghiurile de ciuboțica cucului şi de păpădie şi de bumbişori şi de scînteiuţe.

Le-oi mai vedea eu toate iarăşi vreodată?... Mai aştepta-mă-vor ele oare cum le-am lăsat?... Să nu fi ruginit oare plugul sub şopron?... Coasa şi secera au să le mai cunoască oare palma mea, care le-a uitat de cînd tot mînuiesc puşca şi

granata îşi mitraliera şi tot scule de năruit şi ucis, nu de însămînţat şi de cules roadele darnice ale pămîntului?

Mă întorc barem cu gîndul la toate, ca din ele să-mi trag putere şi răbdare, înainte de-a purcede să povestesc peripeţiile din anii aceştia, cinci la număr, cîţi îmi par mie un veac.

Cînd eram un ghibîrdic cît cofa, sărmana bunica, fie-i ţărîna uşoară! nu mai ştia cum să-mi afle astîmpăr. Şi fiindcă nu mai isprăveam de şmotrit cele mîţe prin cotruţe, mereu cerca să m-aciueze pe lîngă poalele ei, mai c-o poveste, mai cu alta, vreme ce-i sfîrîia fusul între degetele slăbănoage. Iar din acele băsmuiri, una îndeosebi mă legăna pe mine de plăcere şi una mi se părea plină de înţeles, chiar pentru mintea mea de copil.

Povestea lui Pătru Voinicul, biruitor al zmeului.

Se alesese acest Pătru, vlăstar din oameni de rînd, ca noi, ca marna şi ca tata, muncitori ai pămîntului, nu fecior de viţă împărătească, născut şi crescut în huzur şi palaturi. Şi fiind el, Pătru Voinicul, în luptă pe viaţă şi pe moarte cu Zmeul cel căpcăun, căpăta însutite puteri de îndată ce izbutea să lunece o clipă din strînsoarea încleştată a vrăjmaşului, care-l ţinea tot prin nouri şi prin văzduhuri. Luneca o clipeală, prindea măcar din vîrful tălpii legătura cu pămîntul. Şi pe dată ce simţea el glia sub picioare, pe dată i se învîrtoşa însutit grumazul, şi însutit i se oţelea braţul, ca unul ce era pămîntean al pămîntului, nu iazmă a vîntoaselor.

— Pe urmă, l-a biruit, bunico? întrebam.

— L-a biruit.

— Şi i-a tăiat capul cu paloşul?

— I l-a tăiat, Ionică.

— Bine i-a făcut, să scape lumea de zmei şi de balauri!...

Bunica ofta:

— De zmei şi de balauri din poveşti a scăpat ea, lumea. Dar mai sînt şi altfel de

balauri, de care nu scapă lumea aşa de uşor!... Ai s-o pricepi tu asta mai tîrziu, Ionică, atunci cînd ai să creşti şi vei avea de luptat cu balaurii care poartă pălărie şi baston boieresc...

Pe-atunci nu pricepeam ce vrea să spună sărmana bunică. Mă gîndeam numai la Pătru Voinicul şi la minunea care se întîmpla cu el, cînd pămîntul îi dădea puteri să biruie zmeul.

Asemenea şi cu mine cel de azi, om în toată firea.

În cinci ani, oricît m-au zbuciumat vîntoasele războiului mereu şi mereu departe de Boiştea noastră, destul era să mă apropii măcar cu gîndul şi cu amintirea de măgurile de-acasă, destul era să aud ori să rostesc numele satului, şi pe dată, o alinare îmi aducea inima la loc şi-mi sufla tăria să le îndur toate; destul îmi este acum ca să nădăjduiesc cu tărie într-o pace a dreptăţilor şi o dreptate a păcilor, un sfirşit al urgiilor care au pîrjolit lumea.

Nu-mi iese din cuget un anume ceas, tot cam pe la acea vîrstă ferice a poveştilor cu zmei şi balauri, cu Pătru Voinicul. O întîmplare, aceasta îndeaievea, trăită şi simţită de mine, dară pe care abia mai tîrziu am priceput-o şi abia cînd i-a ajuns veleatul am ştiut să-i pătrund noima.

Că toate au un tîlc ascuns dintru-ntîi chiar în viaţa cea de toate zilele: poveşti, întîmplări, spuse, eresuri... Numai că trecem pe lîngă ele cu ochi care nu văd şi cu urechi care nu aud şi cu minte care nu înţelege. Pînă cînd, hăt, după un noian de vreme, într-o străfulgerare a cugetului mi se luminează limpedea lor tălmăcire, care mai adesea e şi amara lor tălmăcire.

Vorba din vechi: Dă-mi, Doamne, mintea moldoveanului cea de pe urmă!...

Cîţi anişori să fi avut oare? Să facem o ţîră de socoteală... Cinci pe şase, în primăvara anului 1916, cînd părintele meu, Ion Săracu, fusese chemat la datoria ostăşească de soldat rezervist, ca şi fiul său de-acuma, care-s eu, cestălalt Ion Săracu. Îşi lăsase tot aşa ca mine plugul sub şopron, coasa şi secera, ca să îmbrace straiul de oştean şi să-şi afle nu peste multă vreme sfîrşitul, fie-i ţărîna uşoară! pe undeva, pe plaiurile Transilvaniei, pe unde nimeni nu i-a mai dat nici de mormînt, nici de nume.

Pînă una alta, concentrat un an jumătate pe-al doilea, scurmase cu cazmaua şanţuri şi tranşee, după planurile şi ordinele generalilor din birouri, vieţuind în hrube de dihori, pe sub crestele munţilor de la graniţa cea veche.

Eu, ce să simţesc şi ce să mă doară?

Copil în fără de grija copilăriei, zburdam cît mă încăpea casa şi tinda, prispa şi ograda. Nu luam aminte la suspinele bunicii şi la lacrimile pe furiş ale mamei, sărmana de dînsa! Nu-mi dădeam seama cum se frămîntau amîndouă, să ne apere pe noi, copilaşii, de frig şi de foame, de lipsuri şi de dureri; tot aşa cum se va fi zbuciuimînd acum Simina, nevastă-mea, de cinci ani încoace, ca să apere de foame şi de lipsuri copilaşii noştri, pe care-i caută gîndul şi închipuirea mea şi dorul de casă: Ion, cel mai măricel, prîslea de Neghiniţă, fetişoara pe care încă n-am avut parte s-o văd cu ochii, fiindcă a venit pe lume trei luni după ce-am fost trimis pe zonă şi numai din răvaşe îi ştiu de

ştire. Te gîndeşti dumneata, cum tot ce-a fost atunci se mai întîmplă încă o dată? Te gîndeşti cum tot ce-a pătimit tata, Ion Săracu, i-a mai fost dat să pătimească şi lui fecioru-său, adică mie, cestălalt Ion Săracu?

Dar să ne întoarcem la firul povestirii de-atunci.

Lipsea deci tata de-un an jumătate. Cum arăta la chip şi cum îi suna glasul? o uitasem.

De ce-aş spune că-i duceam dorul grozav?

În faţa pruncilor mei de-acuma, aş păcătui dichisind adevărul, ca să mă zugrăvesc un copil cu mai gingaşă simţire decît eram. Adevărul cel adevărat este că nici nu mă învredniceam să mă dumiresc de ce mama slovenea cu atîta jale cîte-o arară epistolă de la dînsul, mereu scoţînd-o de pe-o poliţă cu blide şi iar punînd-o înapoi. Tot aşa poate cum şi Simina mea ceteşte şi răsceteşte de cinci ani încoace vreo rătăcită carte militară de la Ion al său, ajunsă cine ştie cînd şi cum în sat, la noi, în Boiştea, din ţinutul Călimanului, dacă va mai fi ajungînd acasă vreuna.

Şi aflîndu-mă eu aşadar într-o dimineaţă de Prier, la joacă şi la zburdare, nu-mi mai găseam astîmpăr în livadă, sub cireşii în floare şi în zumzăiala subţire a celor dintîi gîzulii. Zburd, alerg, cad, mă ridic şi cînd întorc ochii, numai iată că zăresc eu un străin în strai ostăşesc suind poteca spre casă.

Urca dîmbul şi se oprea din loc în loc, parcă ştergîndu-se cu mîna la frunte, ca unul căruia nu-i venea a crede ce-i văd în sfîrşit ochii.

Mă striga, ca într-un geamăt:

— Ioane!... Tu eşti, Ionică

Eu încremenisem şi-am scăpat beţigaşul joacei din mînă.

— Ionică! Dragul tatei, Ionică!...

Dau să fug. Nu către dînsul, cu braţele întinse, nu. Dau să fug de dînsul, de străinul acela.

Mă împiedic. Cad. Mă ridic.

Şi cînd m-a cuprins în braţe şi cînd m-a înălţat lipit de straiul lui scorţos, să mă strîngă la piept cu toată însetarea de părinte care-şi găseşte singuru-i băiat după lipsa de-un an jumătate, ce crezi dumneata că am făcut? Poate în cărţile pe care le scrii, poate că ai întocmi lucrurile altfel, ca să arate mai frumos. Eu însă nu-mi îngădui a spune decît adevărul curat. Iar acel adevăr curat este că am început să scîncesc ca un nătîng, am început să mă sclifosesc şi să mă zbat ca să mă sloboadă jos din braţe.

Îmi era frică de acel străin, nu-l cunoşteam în hainele lui străine şi aspre. Nu mă încălzea, ci parcă mă zbîrlea bucuria aceea aprigă şi nesăţioasă, sălbatică.

Mai fără de greş şi mai repede l-a cunoscut Boţocan, zăvodul nostru din ogradă.

De îndată el a dat glas voios, hămăind şi gudurîndu-se. De îndată i-a sărit cu labele pe piept, clătinînd vajnic din coada stufoasă, fugind înainte şi înapoi, tăvălindu-se în troscot de fericire că i s-a întors stăpînul.

Eu mă uitam pe sub sprîncene la tata. Mă uitam minunat la cîine. Şi încă tot nu mă încălzea bucuria.

Chiar după cîteva ceasuri, cînd din fericirea mamei şi a bunicii udată de lacrimi, chiar cînd m-am încredinţat că-i

tata cu adevărat, tata pe care-l aşteptam de atîta vreme; tot mă mai feream încă de dînsul în ziua dintîi cu o prostănacă sfială, chemat spre el şi tras îndărăt de amestecul nelămurit dinlăuntrul firii mele de copil. Nu luam parte din toată inima la neastîmpărul şi la frămîntarea tuturora, ia înveselirea lor din care nu lipseau mereu lacrimile podidite în ochi.

Pitit în unghere, trăgeam cu coada ochiului pieziş la dînsul şi parcă mă răcea vorba şi hohotul bărbătesc al ostaşului... Parcă răsunau nepotrivite şi venetic, într-o casă unde numai glasul şi chicotirile mele puseseră de atîta vreme stăpînire şi lege.

Atunci l-am auzit eu spunînd mamei, între altele:

— Mărio, ştii tu, Mărio dragă, măi femeie mai-nainte, cînd am cotit drumul şi cînd a început să-mi rîdă satul şi să rîdă căsuliile lui dalbe şi căsuţa noastră în soarele dimineţii, atuncea...

Din cotlonul de unde-l iscodeam şi-l ascultam, asemenea cuvinte lipsite de rost şi de înţeles m-au buimăcit într-atîta, cît nici n-am mai prins cu urechea şi cu mintea ce va fi vrut el a zice mai departe. Cum, adică... Sat care rîde? Căsuţa noastră care rîde în soare?...

Ce vorbe fără noimă, ca Oacă, zăludul satului, grăia străinul acesta de tată?

Eu ştiam că numai oamenii rîd. Din ce lume venea ciudatul acela de tată, unde soldaţii cu straiele lor aspre cred cu tot dinadinsul că pot rîde casele din satul lor în soare?

Ţin minte că îndată m-am şi prelins pe uşă, lăsîndu-i să vorbească înainte pe cei din casă. M-am furişat pe uşă afară şi am

tulit-o pe potecă, la vale, pe unde urcase el, ca să văd şi eu casa noastră rîzînd.

M-am frecat la ochi ca el. Mă opream şi porneam ca el.

Ţi-ai găsit!

Nu rîdea nici casa noastră, nu rîdeau nici altele. Case ca toate casele, văruite de Paşti, albe sub streaşinele lor vechi şi putrede. Case necăjite şi sărace, dintr-un sat sărac, cu amăgitoarea lor albeaţă de sărbătoare, ca o găteală care nu-i pentru toate zilele.

Atîta tot.

Bietul tata! Bietul soldat Ion I. Săracu, din acel război al anilor 1914—1918, războiul dintîi! Alt Ion I. Săracu.

Abia acuma, de cinci ani încoace, abia acuma îl înţeleg cu toată durerea mea de azi, înţeleg din ce lume ca nelumile venea el atunci şi abia acuma simţesc de ce-i părea lui că rîd căsuliile Boiştei noastre în soarele dimineţii, cum luminos rîd de data asta către mine, fie şi numai prin mreaja închipuirii şi a amintelilor.

Gîndeşte şi dumneata!

Oare dacă m-aş întoarce în Boiştea noastră, pruncii mei de-acasă nu s-ar feri oare tot aşa prin unghere, la ivirea străinului lor de tată pe care nu-l mai cunosc? Nu li s-ar părea şi lor, oare, că vorbesc într-o limbă străină şi bolîndă, dacă aş spune că rîd în soare casele satului?

Ca toate să fie cum au mai fost, pentru noi, Ionii din neamul Săracilor, satul Boiştea, ţinutul Călimanului, măcar că după cum se vestesc şi cum cred împrejurările sînt în grabnice schimbări.

Dar pînă la acele schimbări, nu se află oare acuma, în Boiştea, altă mamă şi altă soaţă aşteptîndu-şi pe Ion al lor să le vină

întreg-teafăr din depărtate rătăcanii al căror nume nici nu-l pot rosti? În locul bunicii de-atunci, nu oftează a doua oară mama? Alături de mama, Măria Ion Săracu, nu lăcrimează pe furiş nevastă-mea, Simina Ion Săracu? Şi nu se găseşte în căsulia noastră albă alt Ionică, pe care l-am lăsat un prichindel de cinci anişori, iar acuma merge la şcoală, în a treia clasă precît îmi scrie cu mînuţa lui în răvaşe, de-mi stă un nod în gîtlej cînd îi desluşesc slova?

Pe zăvodul nostru, toţ Boţocan îl cheamă, strănepotul celui de atunci. Mai este şi-un motan, altul, tot Ţulai pe nume, din mădularul celui de acum aproape treizeci de ani, pe care îl va fi canonit fără doar şi poate Neghiniţă pînă ce-l afanisea, aşa cum îl şmotream eu pe Ţulai, ce-l de-atunci.

Atuncea, în luna lui Prier din anul 1916, vreme de trei zile se dezghiocase treptat de pe mine zgura sfielilor şi a codelilor.

Tata lepadase la odihnă straiul cel ostăşesc, ca să se simtă mai în larg şi să se îndemîneze la treburile din jurul casei, în portul pe care-l apucase neam de neamul boiştenilor. Aceasta îmi risipise pe deplin codeala şi înstrăinarea. După o zi, nu mă mai dezlipeam ca un mînz de dînsul, tot încurcîndu-mă printre picioarele lui, tot cicălindu-l cu întrebările, tot omorîndu-l cu dragostea, şi sara tot neîndurîndu-mă să mă dau jos de pe genunchii lui, unde prindeam rădăcină.

— Nu ţi-e somn, Ionică?

— Nu, tată... Aştept...

— Ce-aştepţi?

— Să-mi spui o poveste...

Tata clătina din cap, stăpînindu-şi oftatul:

— Să-ţi spună bunica poveşti. Pentru mine a trecut vremea poveştilor!... Chiar cele pe care le-am ştiut, le-am uitat acuma...

— Şi povestea cu Pătru Voinicul?

— Pe aceea nu...

— Dacă ai uitat-o cumva, pot să ţi-o povestesc eu! mă arătam gata s-o istorisesc, cum poate i-o istorisise şi lui cîndva, bunica sau mama bunicii.

Îngîndurat, tata zîmbea şi-mi făcea semn să mai tac din gură. Îl munceau alte griji, sărmanul, nu poveştile cu Pătru Voinicul.

Se adunau sara în casa noastră vecinii şi oamenii din sat, unii mai tineri decît tata, cei mai mulţi unchieşi trecuţi de vîrsta oştirii. Vorbeau despre necazurile şi obida lor. Vorbeau despre boier, stăpînul moşiei, despre vechili şi jandarmi, despre chiaburii şi cămătarii care jupuiau şapte piei de pe-un datornic,

vorbeau mai ales despre pămînt. Pămînt, pămînt, aista era cuvîntul care-mi suna cel mai des în urechi, în vreme ce stăteam şi ascultam, fără să pricep prea multe. Pămînt, pămînt... Şi dreptate!...

ÎI auzeam pe tata:

— Poate că aista are să fie cel de pe urmă război al stăpînitorilor care ţin să ne mîie după pofta lor la moarte. Aşa zic oamenii, la noi, în bordeiele noastre şi în tranşeele pe care le tot săpăm aşteptînd goarna mobilizării... Pe urmă, cică după ce ne-om vărsa sîngele, cică are să se dezmeticească lumea şi are să vină ceasul dreptăţii pentru toţi... Avea-vom şi pămînt şi dreptate!... Asta ne ţine acolo, aşteptînd la hotare, în şanţuri... Nădejdea că aveam să plătim cu sîngele nostru o viaţă mai bună şi mai dreaptă, pentru copilaşii pe care i-am lăsat acasă, ca Ionică al meu...

Eu ascultam şi-i sorbeam vorbele, măcar că nu le prindeam înţelesul.

Pe urmă, venea moş Ene pe la gene, şi aţipeam şi nu mai ştiam cînd m-a luat tata în braţe şi cînd m-a culcat pe laviţă, ca să mă trezesc a doua zi dimineaţa cu numele lui pe buze:

— Tata!... Unde-i tata?...

— Te-ai trezit, Ionică? striga glasul lui de afară. Hai, pofteşte mai repede să-mi dai ajutor!

Ajutor, vorba vine! Porneam la trap, nespălat şi nepieptănat, să încurc treburile.

Ci, după trei zile, toată voia bună din casa noastră s-a curmat scurt.

În a patra dimineaţă, tata a înmînecat iară haina de ostaş, şi-a îmbrăţişat mama, nevasta, pruncul şi cele, două prunce mai mărunţele, surorile mele

mezine, a mai trecut pe la ocol să-şi vadă încă o dată boulenii — şi dus a fost, în jalea şi în scîncetele mele, cel care nu-l cunoscusem şi mă înfricoşam de dînsul, ca de-un străin, în ziua dintîi. Mai răsucea capul coborînd pe potică, să se uite în urmă şi să se încredinţeze cu ochii, dacă pe colnicul livezilor spumuite cu dalbe flori mai rîd căsuliile în soarele dimineţii, ori dacă nu plîng cumva cu mîhnire că n-au să-l mai vadă, cum nici nu l-au mai văzut.

Ostaşul s-a întors astfel în primăvara de-atunci, la regiment. Unul şi acelaşi regiment al meu, al cestuilalt Ion I. Săracu, de-acuma. Şi în vară, după seceriş şi treier, cînd demult erau în pîrgă livezile cu floare din luna lui Prier şi cînd demult dădusem iama prin ele — la miez de noapte — mi-a rămas şi-acuma neşters în minte miezul acela de noapte, deodată au început a suna prelung şi tînguios clopotele bisericii, vestind mobilizarea. Venise şi ţărişoarei noastre rîndul să intre în pîrjol şi să plătească vamă de sînge.

Bunica plîngea, mama plîngea; boceau toate femeile din sat, mame, neveste, surori, logodnice...

Nouă, copiilor, ce să ne pese?

Cuprinşi de-o bătăioasă ardoare, năuceam lumea jucîndu-ne de-a războiul nostru. Cu darabane înjghebate din cratiţe ruginite, cu săbii de lemn şi puşti de soc, luînd cu asalt meterezele cotineţelor, stîrnind toţi cîinii de după zăplazuri, băgăm mîţele în sperieţi de ne stupeau cu coada bîrzoi, cum ne alungau şi gînsacii mînioşi, cum se repezeau la noi şi curcanii cu guşa şi crestele vinete de mînie.

Ce ne păsa nouă? Trosc-pleosc! trăgeam cu puştile de soc. Uraaa! înainte! Uraaa...

Departe însă de joaca noastră, pornind din şanţurile lor de sub crestele munţilor, soldaţii de atunci răzbeau spre căile Ardealului, prin iureş de gloanţe care nu erau dopuri de cînepă, la nişte puşti de soc. Oasele tatei pe-acolo le-a fost dat să rămînă.

Încă un Ion Săracu pe care l-a înghiţit pămîntul.

Nu era şi asta o scrisă nedreaptă în cartea Ionilor?

Bunicul a pierit ucis de glonţ romînesc, în răscoalele din anul 1907, tot pentru pămînt. Părintele bunicului şi-a lăsat oasele să putrezească în pămîntul Bulgariei, în războiul de la 1877. Pe toţi, Ion îi chema, Ion I. Săracu, feciorii, nepoţii altui Ion I. Săracu.

Trei Ion I. Săracu, întrucît după o datină trecută din tată în fiu, de cînd fiinţează catastifele de botez la biserica din Boiştea şi încă mai înainte de asta, de cînd se păstrează ţineri de minte din moş-strămoşi, feciorii dintîi născuţi în neamul nostru tot Ion s-au chemat. Şi tot de cînd durează ţineri de minte, nici unul dintr-atîţia Ioni n-au apucat a păşi peste patruzeci de ani, dincolo de amiaza vieţii, ca să se bucure de roada coaptă a muncii şi să-şi vadă vlăstarele ridicate fie chiar şi în strîmbele întocmiri, care veşnic îi urgiseau şi le jefuiau rodul muncii. Nici măcar la această amăgitoare mîngîiere n-aveau drept...

Toţi s-au sfîrşit de zile apărînd pămîntul boierilor ori în răzmeriţele clăcaşilor pentru a căpăta şi ei o palmă

din acest pământ apărat cu sîngele lor. Iar cei puţini, pe care i-au cruţat plumbii, au căzut răpuşi înainte de vreme, tot pentru o brazdă de pământ, trudindu-se cu osîrdie dincolo de marginea puterilor omeneşti, ca pe urmă pământul să-i cheme la el şi să-i acopere şi să le-aştearnă alinarea morţii, peste toate zvîrcolirile lor în deşert.

Alţi bărbaţi din neamul nostru, mezinii, cînd s-au întîmplat a fi mai mulţi feciori la părinţi, dînşii au biruit cîteodată pravila asta neagră şi s-au strecurat tîrîş-grăpiş prin vămile morţii, pînă la adînci bătrîneţe, deşi au rămas tot săraci lipiţi pământului. Ca fratele de-al doilea al străbunicului Ion Săracu, cel îngropat la Poradim, în Bulgaria, anul 1877, moş Pintilie pe nume. Pintilie I. Săracu, unul din cei mai zdraveni la trup şi mai cu scaun la cap unchiaşi din părţile noastre, cunoscut şi pomenit cu mare evlavie în şapte sate de jur împrejur.

Şi pe drept cuvînt!

Mai rar aşa unchiaş verde ca bradul şi tare ca lemnul de corn. Mai rar aşa minte limpede şi vorbă răspicată. La aproape nouăzeci de ani n-are nevoie să se sprijine în toiag. Nu mozoleşte şi nu fonfăie vorbele în barba lui albă, ca o platoşă albă pe piept. Nu şi-a aplecat grumazul la porunca vechililor şi asupritorilor. N-a fost niciodată slugarnic şi milog. A îndurat toate prigoanele fără să se clatine, şi în mijlocul poporîmei din Boiştea noastră, nu o dată, el a îndemnat oamenii să se unească pentru a ţine piept nesăţioşilor cutropitori de pămînturi, chiaburi, foşti vechili ajunşi stăpîni de moşie, cîrciumari, dălcăuşi ai boierilor care „făceau politică” şi băgau zîzanie

între oameni. Mai rar aşa drept judecător şi ascultat împăciuitor al tuturor zurbelor dintre megieşi, chezaş al mai tuturor pricinilor de neînţelegere între oameni, deopotrivă de nevoiaşi, dar întărîtaţi şi orbiţi de necazuri.

— Moş Pintilie, am venit la dumneata să ne luminezi la minte.

— Bine, nepoţilor, vă ascult şi am să va judec fără părtinire.

— De asta nici nu ne îndoim, că altminteri nici nu veneam. Ne duceam la clănţăii de avocaţi, să ne ia şi gologanul de naforă.

Cuvîntul lui e mai tare decît cartea de judecată pînă în ziua de azi. Mustrarea lui domoală, mai usturătoare decît palma.

Pentru toată obştimea Boiştei şi a vecinătăţilor, el, Pintilie unchiaşul, Pintilie I. Săracu, e vistieria înţelepciunelor din veac şi a zicalelor cuminţi, aşezate, pătrunse de încercările vremilor şi de învăţătura celor păţiţi, care ajung pricepuţi numai după ce-au pătimit îndestul de la răutatea şi de la viclenia nesăţioşilor. Hehei! Să fi apucat el a învăţa ceva mai multă carte, ce nepreţuit ajutor ar fi însemnat pentru întreg satul! Fiindcă nu-i un unchiaş din cei care privesc numai îndărăt, numai şi numai la cele auzite din bătrîni. Cu mintea iscoditoare şi cu ochii lui ageri, ştie a privi şi la semnele vieţii care se deschide înainte. Nu mă îndoiesc că dacă am parte să mă întorc cumva la noi acasă, în Boiştea noastră, şi dacă îl mai aflu cumva în viaţă, nu mă îndoiesc că de îndată are să întrebe ce-am văzut pe unde am cutreierat lumea şi cum fac plugăria cei de-acolo. Nu mă îndoiesc că el are să se grăbească a mă lumina şi a-

mi da povaţă, pentru a folosi acele învăţături mai iscusit decît m-ar duce mintea pe mine singur.

— Stai, nepoate, stai! Ia mai zi o dată, să mă lămuresc... Va să zică aşa ară? Aşa seamănă? Aşa seceră? Hm!... Apoi ştii că asta-i bună treabă!... Ce-ar fi să încerci şi tu, ca pe urmă să mai ia pildă şi alţii de la tine?

Asemenea unchiaş e moş Pintilie al nostru, Pintilie I. Săracu. Om al poveţelor şi al sfaturilor cuminţi, bătrîn de nădejde.

Precum celălalt bătrîn al satului, din altă urzeală, surpat de beteşuguri şi de năravuri ca un cal de saca, moş Chiriţă Ohiţoc, e starostele snoavelor şugubeţe. Moşnegărie din tagma celor de „ce-am avut şi ce-am pierdut”, betejit de şale şi fără căpătîi, trăind din praznice, punînd gura la robot, ca tot gura să şi-o îndestuleze cu mîncare şi băutură. Fiindcă dinspre partea îmbrăcămintei, cu un suman destrămat ca o leasă l-am pomenit cînd am deschis ochii şi c-un suman cîrpocit şi bortelit ca meredeul pentru prins raci l-am lăsat şi am să-l găsesc fără doar şi poate, de nu mi-a fi scris să închid ochii departe de Boiştea.

Despre Pintilie, unchiaşul, n-ar cuteza nimeni a face vreo asemuire cu alde Chiriţă Chiţoc, ca de altminteri despre oricare din neamul nostru, Săracu pe nume.

Că dacă Săracu ne cheamă şi fără nici o stare ne naştem şi pierim din tată în fiu, aşa săraci lipiţi pămîntului cum sîntem, nu ne-am prenumărat niciodată în soiul oamenilor fără căpătîi. Viaţa toţi şi-au agonisit-o cu sudoarea palmelor şi a frunţii, cu vitele şi cărăuşia, cu aratul şi cu prăşitul, cu secera şi coasa. Pe unde-a

fost nevoie de braţe spornice la muncă, mereu nu s-au dat în lături, mereu năzuind să se învrednicească a-şi pune odată şi odată plugul într-un pămînt care să nu mai fie străin şi pe care să-l lucreze după toate chibzuielile şi învăţămintele vremii. Mereu n-au pregetat să-şi pună grumazul la jug, nădăjduind că aşa vor izbîndi să nu mai trudească tot pe pămîntul altora, ba în parte cu stăpînitorii trecători ai moşiei, ba cu orînda, ba în tovărăşie cu alţii mai norociţi de soartă, dară mai lasă-mă să te las cînd e vorba la muncă din greu. După atîtea am rîvnit noi, neamul Săracilor, din tată în fiu, ca după pămîntul făgăduinţei.

Iar cum se sălta unul dintre Ioni şi cum se apropia el de împlinirea gîndului cu fapta, îndată i se tăia firul vieţii pe cîmpuri de bătălie şi feciorii o luau de la capăt, ca tot în nimica să sfîrşească.

Aşa străbunică-meu, aşa bunicul, aşa tata, aşa pînă acuma eu... Cînd să pornim unul a înjgheba un temei de gospodărie plugărească mai acătării, odată ne răpune urgia prigoanelor boiereşti şi a slujnicarilor cu răbojul de biruri, sau odată ne smulge năprasna unei viforniţe iscată din pofta şi din uneltirile nesăţioşilor, să ne poarte, care la un hotar, care la altul, lăsînd plugul pradă ruginii. Pentru ce mare ispravă? Ca să apărăm cu arma pămîntul moşierilor ori al bogătanilor, şi pînă la urmă să pierim lipsiţi de pămîntul pîinei celei de toate zilele. Asta era lege. Dacă după moartea tatei, de-o pildă, un soi de măsluită dreptate a împărţit pămînt pe ici pe colo, pentru văduvele şi orfanii războiului de atunci, apoi fie la dînşii dreptatea

făţarnică pe care-au făcut-o, aşa cum au făcut-o! Cu o mînă au dat, ca să ia cu zece.

Ne-au picat şi nouă, văduvei şi orfanilor lui Ion Săracu mort în Ardeal; ne-au picat şi nouă nişte petece de pămînt lutos în Boiştea noastră, care nu-i trebuiau domnului deputat Emil Sava. Zici că-l cunoşti după nume şi chip... Dacă îl cunoşti, atunci îţi închipui ce fel de dreptate s-a grăbit să ne facă! Fiind el proprietarul nou-nouţ al moşiei, şi ajungînd el din trepăduş de judecătorie mare om în ţinutul Călimanului după războiul de-atunci, o dată cu rotunjirea hotarelor se rotunjise şi el la trup şi se înnădise la dregătorii ca baranga la stînă. Cînd nu era deputat era prefect, pînă ce-a ajuns şi o codiţă de ministru, aşa, numai de dragul şi de grija noastră, a ţărănimii, cică să ne apere drepturile!

Vorba ceea: Lup îmbrăcat în pielea oii. Şi cum mai spunea moş Pintilie, unchiaşul:

— Vai de vremurile în care-a ajuns lupul vameş la oi!

Ne-au picat deci după a sa hotărîre şi milă două petece de ogor răzleţite în calea puhoaielor din fieştece primăvară şi toamnă, lîngă pîrîul Boiştei, pe-aproape de prundurile Moldovei. Iar acele curele de pămînt lutos, numai bune pentru oale, ca frate mai mare şi în puterea braţelor, le-am lăsat a trece zestre celor două surori mai mici: Ilinca şi Catrina.

Halal de aşa zestre!...

Că mai mult belea s-a dovedit, cum le plîng şi azi de mila lor şi a bărbaţilor, fiindcă într-un an seamănă păpuşoi şi culeg rogoz, în altul seamănă grîu şi

seceră papură! Ceea ce nu-l împiedica pe domnul Emil Sava, fie de era prefect, fie de era deputat, fie de era ministru, n-ar mai fi! ceea ce nu-l împiedica să-şi scofîlcească obrazul puhav în chip de faţă chinuită de mucenic, atunci cînd ne-aduna în păr la primărie şi se bătea cu pumnul în piept, căinîndu-se că şi-a despoiat şi cămaşa de pe el, numai din neţărmurită dragoste pentru noi. Aşa striga, n-ar mai avea glas de strigat, în zilele cînd cobora din automobil să ne vadă cum trăim şi în ce huzur ne proslăvim.

Vorba lui Moş Pintilie, unchiaşul:

— Dacă vrei să cunoşti ce te-aşteaptă în ziua de mîine, cată să vezi cîte ai îndurat pe ziua de ieri! Şi nu uita din pricina cui le-ai îndurat, cine te-a minciunit şi ce lume îşi apără cel care te-a asuprit. Aicea îs ca două lumi faţă în faţă, Ioane!... Haita lupilor, pîndind şi spîrcuind turma oilor... Ia aminte!

Adevărat două lumi erau, de n-ar mai fi!

La primărie, în bătătură, în vreme ce domnul Emil Sava asuda bătîndu-se cu pumnul în piept, cerînd satului jurăminte de credinţă şi voturi, nu o dată mi s-a părut mie, încă demult, că stau faţă în faţă acele două lumi. Fiecare cu zilele lor de ieri. A noastră, a tuturor Ion Săracilor din ţară, cu tot ce-i obidă şi trudă de haraim în urma noastră. Şi dincolo, haita lupilor.

Spune şi dumneata, nu-i adevărat? Spune şi dumneata, dacă ar mai putea dăinui una ca asta şi după războiul de faţă? Cum adică, nici acuma să nu se schimbe nimic?

Nu pot să cred. Nimeni n-o mai poate crede.

Cînd mă gîndesc bine, parcă în urma mea se înşiruie o oaste vlăguită şi fără glas, sute şi sute de Ioni, cum viermuia regimentul nostru în nisipurile stepelor şi mărăcinilor, adulmecînd în zădar un izvor cu apă răcoroasă în zarea seacă. Numai că oastea asta pe care o văd eu acuma cu ochii minţii, în loc să se înşiruie dinspre o margine a stepei păşind spre cealaltă margine, fiindcă aşa poruncise comandirul cel mare din Bucureşti, după pofta şi la ordinele altui comandir şi mai mare de la Berlin; numai că oastea asta vine dindărăt, din străfund de veacuri. Oaste alcătuită din Ioni, feciorii altor Ioni, mulţi ca iarba cîmpului,

începînd de la Adam şi Eva din care-am purces după zisa scripturilor; cu osebirea că Ionii noştri se trag din Abel, pe cînd alde domnul Emil Sava se trage din neamul lui Cain.

Ştii dumneata! Cel care nu-şi mai găsea odihnă şi somn fiindcă îl prigonea întrebarea:

— Cain, Cain, ce-ai făcut cu fratele tău Abel?

Oare nu-i rodea şi nu-i chinuia nici o clipă pe cei de teapa domnului Emil Sava mustrarea de cuget care l-a ros şi pe Cain?

Spune şi dumneata!...

Fiindcă dinspre partea Ionilor, ce să-i roadă?

Săracii de dînşii Ionii Săracu!... La nimic alt nu jinduiau, decît la atîta pămînt cît îl pot lucra cu braţele lor şi uda cu sudoarea frunţii lor.

Vede-se însă că şi această puţinătate prea greu apăsa în talerul cumpenei, pe care şi-au tot petrecut-o din mînă în mînă împărţitorii dreptăţii din tagma domnului Emil Sava şi a altor mucenici la fel cu proba! Vede-se că obraţele acelea de pămînt lutos cu care ne-au miluit pentru oasele putrede ale tatei mort în toamna anului 1916; vede-se că tot li se păreau a atîrna mai greu în talerul nostru decît nesaţiile lor. Amară şi veche poveste!

De la moş Ion Roată al nostru, alt Ion, cel care atîta de scump a plătit cu prigoana şi cu ruşinea obrazului cutezanţa că a strigat el adevărul şi durerea noastră cu glas tare acuma aproape o sută de ani; de-atunci încoace, nimica nu s-a schimbat în simţirea şi în priceperea şi în omenia lor, a feluriţilor vameşi şi farisei, dacă omenie se poate

numi. Vorba din bătrîni: Lupu-şi schimbă părul, dar năravul ba!

De schimbat, au tot schimbat, nu numai părul, ci tot alte şi alte piei primenite de altă oaie, pe măsură ce se învecheau cele de anţărţ.

La asta şi la multe altele m-am tot gîndit şi m-am tot chibzuit eu luni întregi, cît am zăcut prin ambulanţe şi spitale. Şi încercînd a face apropiere între cele ce-am văzut eu pe pămînturile ruseşti şi între cele ce-am lăsat aici, acasă, multe au prins a se lumina măcar pe sfert în ceaţa tulbure din cugetul

meu... Mai cu înlesnire mi-a fost să-l înţeleg acuma pe alde domnul Emil Sava şi să dibuiesc cam ce-ar fi vrut să ticluiască şi pentru ziua de mîine prietenii lui, care ne-au ţinut şi nădăjduiau să ne mai ţină în robie. Hehei, s-o creadă şi s-o nădăjduiască el! Eu n-o mai cred, şi nădejdea noastră, a Ionilor, e alta...

Dar la ce-aş mai spurca oare lumina dulce în care întrezăresc dornic satul nostru, cu pomenirea unor asemenea scîrbavnici oameni şi unor asemenea scîrbavnice fapte? Fiind iazme ale vîntoaselor, poate că tot vîntoasele le-ar înturna în hăul de unde s-au zămislit!

Prea înţeleaptă e vorba unchiaşului Pintilie:

— Mai multe muşte se îneacă în miere, decît în oţet!

Îmbulzindu-se la mierea războiului să se ghiftuie, întrucît miere înseamnă pentru dînşii amarul şi lacrimile războiului nostru, tocmai mierea asta are să le-aducă începutul sfîrşitului. Se şi vede pentru cei care au ochi de văzut.

Şi acuma, pun strajă gurii mele, să nu mă înglodez şi eu în băltoacele cîrtelilor fără spor! Ajunge! Lupului să-i răpui grumazul, nu să-i ţii predici.

Atîta mă întorc şi zic, înainte de a conteni pe ziua de azi:

— Nevoie se arată şi de asta, să le spun toate, ca să-mi clătesc sufletul şi să-l răcoresc pentru toţi Ionii cei din urma-mi şi dinainte-mi. Taman precum domnul doctor, prietenul dumitale, în doftoricească lui ştiinţă, mi-a curăţat mai întîi pînă la sînge fîntîniţa înveninată a rănii, ca să-mi aducă sănătate în trup şi credinţă în tămăduire. M-a scormonit eu toate cuţitaşele sale înlăuntru, m-a durut, am scrîşnit din măsele stăpînindu-mă să nu gem; dară a doua zi s-a potolit arşiţa..M-am întors la viaţă... Creşte în mine încredinţarea că întoarce-mă-voi tot aşa şi la Boiştea noastră, la tovarăşa de trudă care lăcrimează pe răvaşele mele, la copilaşii care poate nici nu mă mai aşteaptă, la plugul şi la secerea, care acelea ştiu bine că mă aşteaptă. Şi întorcîndu-mă la tovarăşii mei din sat, la fraţii mei de sărăcie şi de trudă, poate că ne-om învrednici să purcedem la o schimbare a stărilor vechi şi pline de strîmbătate. Ce zic eu: poate? De asta nu mă mai îndoiesc...

Iar pînă atunci, fie că mă întorc la toate măcar cu gîndul şi cu amintirea.

Iată că alicăresc din nou într-un părelnic luminiş căsuliile albe şi iată că rîd către mine în soarele dimineţii! Aşa cum rîdeau şi tatei, celuilalt Ion Săracu, din celălalt război.

CAPITOLUL II

Amintirile din copilărie sînt de mai multe feluri, precum şi copiii cresc subt semnul altor deosebite vremi. Cînd a cunoscut Ion Săracu mîngîierea unor prea înţelepte scrise ale altor Ioni, cum şi făţărnicia unor prea mincinoase cărţi.

Pe de-atuncea vreme, în celălalt război, al tatei, celălalt Ion Săracu; fără-de-grijă şi zburdările şi zbănţuielile copilăriei, nu-mi lăsau răgaz a pătrunde ce cruntă urgie se abătuse asupra lumii. Nici ce înăbuşite amaruri îndurau oamenii.

Pentru ploduri mai toate se prefac în joacă:

— Hai să ne jucăm de-a mortul şi îngropăciunea!...

— Hai să ne jucăm de-a orbul şi de-a şchiopul!...

— Hai să ne jucăm de-a vechilul, cînd bate cu harapnicul la secere!...

Dinadins parcă, în derîderea pătimirilor obşteşti, joaca noastră cea de toate zilele tot de-a războiul era, cu chivăre de lipan şi puşcoace de soc, încît făcusem iama şi proaşca prin cîlţii din poduri.

— Trosc-pleosc!... se auzea de dimineaţă pînă-n seară. Ura!... Înainte, băieţii

— Urrraaa!

— Nu te lasa, Ioane!... Uraaaa!...

Uraa! cotonogeam cîinii, care fugeau lătrînd şi schelălăind. Uraaa! dădeam

zbranca în bobocii de gîscă şi în cloştile cu pui de raţă, care-şi luau lumea în cap, cîrîind şi gîgîind, devale, la gîrlă. Uraaa! ne mai zdreleam cîte-un cel genunchi şi ne mai scrînteam cîte-un cel deget, ca să aibă ce obloji mamele şi bunicile, blestemînd nebunia vremurilor, care-a năpădit şi în capetele copiilor. Uraaa!... Prrr, prrr! Trosc-pleosc... Uraaa!...

Fără s-o bănuim, în nevinovăţia vîrstei, mai făceam însă toţi într-acest fel şi o pretimpurie ucenicie a războiului care ne aştepta, peste un sfert de veac, ca să ne secere, cum a secerat şi în părinţii noştri. Cum ne-ar mai fi îngheţat inima în noi şi cum ne-ar mai fi căzut săbiile de şindrilă din mînă, să fi cunoscut atunci ce ursită ne paşte!

— Uraaa! Nu te lăsa, Ioane!... Dă-i la cap, Gheorghieş! Înainte, Ţîlică! Uraaa!...

Din oştenii desculţi şi din comandiri cu chivere de brusture pe care le zbura vîntul în iureşul asalturilor de-atunci, ce s-a ales de dînşii?

Mă întreb, îi număr şi mă cutremur!

Gheorghieş Pandrea, mort acum trei ani. Petre a Sultanei — Pătru Voinicul nostru — ciung şi orb. Todiriţă Vornicul, fărîmat într-o sută de bucăţi. Celălalt Pandrea, Vasile, de-i spuneam noi pe atunci Tîrlică Fîrlifus, prizonier. Iliuţă Preuteasa, mort. Niculăieş Boişteanu, poreclit Talangă, mort. Ion Costea Antimir, mort. Grigore a lui Toma Puşcaşul, pierdut fără urmă; Isache Dominte, Isăchiţă cu codiţă şi cu părul de halviţă, în spital, cu piciorul retezat din coapsă, olog pe toată viaţa; el cel mai repede, şi neîntrecut la fugă! Culai Hamură fără mîna dreaptă.

Dintre toţi, peste treizeci de straşnici şi gălăgioşi viteji din armata lui Papuc de-atunci, doar zece ori doisprezece, printre care şi eu, am scăpat teferi sau cu răni mai mult ori mai puţin tămăduite.

Pentru ce asta? ca să apărăm ce şi pe cine?

Fiindcă aşa a poruncit comandirul din Bucureşti, ca să ne înhăităm cu armatele prădalnice, care prădaseră odată ţărişoara noastră în 1916—1918 şi de al căror glonţ au murit părinţii noştri?

Să-ţi aperi hotarul, da! Să-ţi aperi munca şi satul tău cutropit, da! E o datorie a oricăruia, pentru care nici nu mai încape multă vorbă şi vreme de stat în cumpănă. Dar să pieri pe meleaguri străine, fiindcă aşa vrea nebunia şi lăcomia altora?

Atunci însă cine s-o ştie şi să-şi preştie soarta care ne aşteaptă? Uraaa!... Înainte!... Nu te lăsa, Ioane!

Bătăliile noastre în joacă se desfăşurau în luncă, pe apa Boiştei, în fîneaţă, pe malul Moldovei. Prea puţin părtaşi la grijile şi la obida părinţilor, la dure rea mamelor văduve, la oftările şi la lăcrimările din casă, de îndată dam bir cu fugiţii. Ne mîhneam şi noi cîteva zile, stăteam posomoriţi, răbdam de foame şi de frig, muşca şi din noi viaţa cu dinţii crînceni; dar repede şi degrabă le uitam toate, cum păşeam pragul tindei afară.

Zi-i minte de copil şi nu mai cerca să împărţi firul de păr în patru!

Măcar că dincolo de jocurile noastre, chiar încă de pe atunci, ochiul şi inima adunau anume luări aminte pentru mai tîrziu. Acestea se desăvîrşesc fără ştirea noastră şi fără să ne dăm seama. Pumnii

abia după sfîrşitul copilăriei aveau să se încleşte şi dinţii să scrîşnească.

Atunci? Ce ştiam şi ce pricepeam noi atunci?

Un an, doi treceau mai în scurt decît o zi şi-o noapte.

Numai ca nişte arare ostroave împresurate de întunericul uitărilor, apar întîmplări care s-au păstrat răzleţe în minte. Perceptorul; o pomenire a morţilor; iarna cînd am rămas fără nici un ciot de răchită în vatră; mălaiul pe sponci în anul cînd a bîntuit seceta; ivirea domnului Emil Sava, stăpînul cel nou al moşiei Boiştea, după ce l-a dat gata cu şurubăriile avocăţeşti pe cel vechi, dintr-un neam trîndav şi cu măduva putrezită de huzureli.

Acestea toate le cisluiau bătrînii clătinînd din cap. Le descurcau sărmanele noastre mame, văduve de război, rămase să ducă o îndoită robie şi pentru bărbaţii lor care pieriseră ca să facă o ţară mai mare unde să se lăfăiască domnul Emil Sava, cînd deputat, cînd prefect, cînd codiţă de ministru.

Fost-a altceva şi altfel, după războiul de-atunci, .în toate satele din ţară, nu numai în Boiştea noastră? Făcutu-s-a ceva cu un dram de omenie şi pentru noi, Ionii de pretutindeni?

Dar ce să te mai întreb? că dumneata le vei fi ştiind mai bine decît mine.

Eu n-aveam atuncea de unde să le ştiu şi să le pricep. Abia cînd a venit rîndul şcolii, cartea mi-a pus oleacă din frîul îndatorinţelor în fără-de-grija de băieţandru zănatec şi-un grăunte din cele învăţături în cap.

Ba ca să mărturisesc drept, nici atunci nu mă omoram cine ştie ce cu buchireala lecţiilor.

O oarecare sprinteneală în priceperea lucrurilor şi o bună ţinere de minte mi-au înlesnit să prelungesc şi învăţătura într-o altfel de joacă. M-am pomenit printre cei din fruntea clasei, fără să ştiu cînd şi cum, fără s-o caut.

Poate fiindcă eram feciorul tatei, cu singura moştenire de la el, o agerime de judecată. Şi poate mai ales fiindcă în acei ani dintîi ai învăţăturii am avut parte de-un călăuz aşa de rar, ca domnul Iacob Aliman, care în tinereţe fusese şi dascălul părintelui meu.

Ce om apropiat şi ce înţelegător cu sucelile din mintea unui copil, fie-i şi lui ţărîna uşoară! că tot despre cei duşi într-o lume mai bună mi-e dat a pomeni astăzi! Cum ştia el fără asprime a se face ascultat de se-auzea musca în clasă şi cum a aprins el cîte-o luminiţă de opaiţ în bezna din scăfîrliile noastre copilăreşti!

Parcă-l văd. Parcă-l aud. Parcă-i simt asupra mea ochii!

Şi cînd greşesc eu vorba ori cu fapta, parcă tot de mustrarea lui tăcută şi adîncă mă ruşinez pînă în ziua de azi, mai mult decît de toate judecăţile celor vii, cu puteri, cu grade, cu drepturile legăturilor de rubedenie ori de prietenie.

Uscăţiv şi alb la cap, cu ochii albaştri, cînd zîmbitor, cînd cu nişte luciri ascuţite ca oţelul baionetei, nedespărţit de portul nostru din Boiştea, mult nu se deosebea la făptură şi la înfăţişare de alţi gospodari ai satului, ca un fiu al satului ce era. Dintre noi se alesese dascăl de şcoală şi între noi a rămas. Întotdeauna înţelept sfătuitor în ceasuri de cumpănă

şi îndrăzneţ om al răspunderilor în ceasuri de hotărîre repezi pentru obşte, alăturea de Pintilie unchiaşul.

Poate de aceea nu-l avea la inimă domnul Emil Sava, stăpînul cel nou al moşiei Boiştea, văzînd că tarapanaua ţării n-a turnat încă banul cu care să-l cumpere. Şi poate de aceea abia îl aşteptase să închidă ochii, ca să-i aducă un urmaş din alt soi de oameni, după al său chip şi a sa asămănare. Un bun mehenghiu căruia îi păsa de şcoală cum îi pasă lui Boţocan al nostru despre ce scria în cartea mea de cetire; dară neîntrecut clănţău în alegeri.

Dascălul nostru, Iacob Aliman, el m-a luminat la cap să-mi fie scump numele, măcar că numai sărăcia cumplită a acelor ani mi-o aminteşte.

Punîndu-mi palma osoasă pe creştet, mi-a grăit într-o dimineaţă, cînd mă ruşinasem de picioarele desculţe:

— Decît să te cheme Chiaburu şi să rămîi sărac cu duhul, mai bine Săracu şi să-ţi agoniseşti o visterie a minţii, Ioane, fătul meu... Şi nu te simţi tu ruşinat că trebuie să vii desculţ la şcoală, fiindcă însemnat e ce ai în cap, nu ce ai în picioare...

Iar ca să-mi strecoare ceva din visteria învăţăturilor în minte, a prins a mă ispiti şi cu alte cărţi în afară de bucoavnele şcolii.

Folosind prilejul Sfîntului Ion de vară în al cărui nume am fost botezat la naştere, domnul Iacob Aliman mi-a dăruit doi ani la şir două cărţi, întru o anume socoteală a lui. Una, o carte cu toate scrisele lui Ion Creangă din Humuleştii Neamţului; alta, a lui Ion Neculce, biv-vel vornicul, cuprinzînd Letopiseţul Ţării Moldovei.

— De la aceşti doi Ioni, care-s măduva înţelepciunii moldoveneşti şi lamura sufletului moldovenesc, ai să înveţi tu, Ioane, fătule, două bune rînduieli. Cam vechi, dar din cele care nu se învechesc pe vecie! Ai să înveţi cum şi de ce să-ţi iubeşti mai întîi satul, cu graiul şi cu viaţa lui. Cum şi de ce să-ţi iubeşti mai apoi Ţara Moldovei, în tot ce-a pătimit din veac. Pe urmă, îţi voi da eu şi alte cărţi. Unele cu învăţături despre binefacerile pe care le aşteaptă lumea pentru ziua de mîine, cînd se va învrednici să folosească toate născocirile omeneşti întru binele omenirii, nu ca să se sugrume om pe om... Altele, despre lupta străveche din veacuri a mulţimilor muncitoare din lume să capete măcar puţintică dreptate şi loc sub soare, să-şi trăiască viaţa... Trag nădejde că n-ai să-mi înşeli aşteptările!...

Nu i-am înşelat aşteptările.

Cele două cărţi cetitu-le-am pe nerăsuflate, chiar atunci, cînd mi le-a dat. Una într-un an, cealaltă în altul. Şi după aceea, le-am cetit de nenumărate ori, mai tîrziu, cînd am ajuns om în toată firea şi cînd viforniţele de-afară mă strîngeau pe lîngă vatră.

Le mai păstrează şi acuma Simina, în colţarul din partea de răsărit, unde păstra mama răvaşele de la tata şi unde le-o fi păstrînd şi ea pe ale mele.

În inimă mă doare numai că nu-i nimeni, nici eu, nici un alt Iacob Aliman, să i le pună în mînă şi lui Ionică al meu, că i-a venit vremea şi lui a cunoaşte că învăţătura de carte nu-i literă moartă de bucoavnă, pentru un atestat cu pecetea neagră ca un gîndac turtit sub talpă.

Pot spune că acele cărţi au fost pentru viaţa mea ca o temelie. Lor m-a încredinţat răposatul Iacob Aliman şi sămînţa lor n-a căzut pe piatră stearpă. Dar vorba ceea:

— Laudă-mă gură, că te-oi plăti şi eu! De ce-aş mai stărui asupra unor vremi şi împrejurări care de mult şi-au trăit traiul?

Păcat numai că omenosul şi grijuliul nostru dascăl n-a mai apucat să-mi pună în mînă şi cărţile celelalte pe care le făgăduise. Poate că m-ar fi luminat şi mai departe la minte, cu învăţături pe care nu s-a mai găsit nimeni să mi le dea, după ce el a închis ochii.

Fiindcă precum am înţeles mai tîrziu, ca om şi dascăl grijuliu cu nişte pui de vietăţi osîndite să orbecăiască în bezna satelor noastre, bună şi cuminte socoteală îşi făcuse! Cele două cărţi ale celor doi Ioni moldoveni erau ca un fel de zale cu care mă învestmînta el din timp, ca să mă apere pe viitor de multe rătăciri şi sminteli, de multe viclenii şi lepădări.

— Mai întîi, să nu-ţi corchezeşti şi tu graiul şi mintea, Ioane, fătul meu, cum a ajuns notarul Icuţă de rîsul satului, cînd vorbeşte păsăreşte şi pufnesc de rîs bunicele voastre cu mîna la gură!... Asta-i de la Ion Creangă cetire!... Ori te poartă cuim ţi-e vorba, ori vorbeşte cum ţi-e portul!... Haide, acuma, lasă obrăzniciile!...

Întorcînd ochii, se prefăcea că nu vrea să mă vadă şi să m-audă cum îl schimonoseam eu pe Icuţă, notarul, cînd vorbea cum nu-i era portul şi cînd se purta cum nu-i era vorba, de-l lătrau şi cîinii din sat, parcă ştiau şi dînşii ceva.

Urmă, apoi:

— Precum, nu crede, Ioane fătule, că lumea începe şi sfîrşeşte cu tine, nici cu noi! Asta învaţ-o de la celălalt Ion, de la Neculce cetire, care ne arată cum s-au ridicat, cum au căzut şi iar s-au ridicat oamenii vechi ai acestor locuri, prin urgii şi vicleniri şi răutăţi, din toate mîntuindu-i dragostea lor de ţară... Mulţimea cea multă, ea le îndura şi atunci toate şi ea apăra pămîntul de cutropitorii dinlăuntru şi dinafară... Mulţimea Ionilor ca tine şi ca toţi Ionii, după chipul şi asemănarea lui răposatul taică-tu, Ion Săracu, mort şi îngropat nu se ştie unde... Care din cele două cărţi îţi plac ţie mai mult, Ioane?

— Tot a lui Nică Ştefan a lui Petrea Ciubotarul din Humuleşti, dom' Aliman! Amintirile şi poveştile lui Ion Creangă...

Bătrînul nostru dascăl zîmbea a rîde pe sub mus-teaţa albă.

— Te cred şi eu!... E mai aproape de tine. Mîine va veni însă vremea să-l înţelegi şi pe celălalt Ion!... Iar poimîine, vei înţelege şi cărţile pe care ţi le-am pus la o parte şi te aşteaptă...

Vremea a venit cu adevărat să-l înţeleg şi pe celălalt Ion.

Dară planurile domnului Iacob Aliman puse la cale cu mama şi cu unchiaşul Pintilie, să mă trimeată mai departe la o şcoală de plugărie, planurile acelea n-au mai ajuns la nici o îndeplinire. Cum nici cărţilor puse de el la o parte nu le-a mai ştiut nimeni de ştire.

În vara cînd am sfîrşit eu a patra clasă, dascălul nostru a trecut în lumea celor drepţi. Cine să mă mai pregătească pentru o şcoală de plugărie luminată, cum se gîndea el şi cum n-aveam să văd asemenea pildă cu ochii mei decît acuma, după ani şi ani, în Ucraina şi în Kuban,

pe unde m-au purtat bezmeticele ordine ale războiului? De unde înlesniri şi scutiri de cheltuială? De unde şi de la cine o îndrumare, o povaţă, o îmbărbătare, într-un sat uitat de stăpînire ca atîtea alte sute şi mii, şi lăsat pe mîna vechililor, a primarilor şi a zurbagiilor electorali, puşi de domnul Emil Sava, deputat cînd nu-i prefect, şi codiţă de ministru, cînd nu-i nici una din două?

Scris mi-a fost să rămîn Ion Săracu, plugar fără ştiinţa mai luminată a plugăriei şi fără alt pămînt decît livada casei părinteşti din satul Boiştea, ţinutul de Căliman. Şi scris mi-a fost să nu scot capul mai departe în lume decît chemat la oaste, întîia oară pe vreme de pace, la încorporarea recruţilor, prin anul 1930, şi a doua oară pe vreme de război, după nouă ani şi mai bine.

Dascălul cel nou, cu beţigaş, cu basma de mătasă în buzunarul de la pieptul surtucaşului pestriţ ca picherea si cu papuci galbeni, domnul Traian Cosac, s-a dovedit de îndată mai corchezit la grai şi la port decît notarul Icuţă. Ca şi soaţa acestui nou dascăl, doamna Esmeralda Cosac, învăţătoare cu călcîie înalte
la ciuboţele, de şontîcăia tot în străchini prin glodurile Boiştei şi mereu strîmba din nasul spoit cu pudră cînd intra în clasa plină cu plodurile ţărănoilor şi-i mirosea a opincă.

Mi se strînge inima de jale la gîndul că pe mîna unor asemenea orbeţe călăuze au încăput cugetele copilaşilor mei de-acasă Ion şi Neghiniţă, pînă ce i-o veni mîine rîndul şi Ilenei, copila pe care nici n-am văzut-o cum arată la chip. Ce să-i înveţe doamna Esmeralda şi domnul Traian pe care-i mai cheamă pe deasupra

şi Cosac? Taman ca nuca-n perete şi ca tichia de mărgăritar, chelului!

Ce să-i înveţe şi ce luminiţă ferită gingaş cu palmele aduse cupă, să aprindă asemenea corcituri şi bălţături omeneşti în cugetele lor plăpînde?

Pe-atuncea vreme, după un an, aproape de toamnă, cînd mama şi unchiaşul Pintilie au mers să-i roadă pragul domnului Cosac Trăienică, pomenidu-i despre planurile răposatului nostru dascăl, învăţătorul cel nou a strîns din umeri, uitîndu-se în bagdadie şi căs- cînd.

Nu-i ardea lui de năzărelile unei moşnegării ca Iacob Aliman.

ÎI muncea alte mai perpelite griji.

Se pregăteau nu mai ştiu ce alegeri de zor şi în dîrdora lor căta a dovedi domnului Emil Sava, ocrotitorul său, că n-a dat greş înfigîndu-l om de încredere în mijlocul unui sat ca Boiştea, cu plugari zăcaşi şi nărăviţi a cere cu îndărătnicie drepturi la pămînt ca în 1907.

A căscat deci, a strîns din umeri, şi a întrebat dacă acest Ion I. Săracu, adică eu, nu-i nepot cumva din sămînţa lui Ion I. Săracu răsculatul din 1907, care a plătit, cum merita, cu viaţa, încumetarea să-şi facă singur dreptate, cînd dreptatea e treaba legilor s-o facă. Una ca aceasta o aflase el de îndată şi vede-se că era trecută în catastiful cel negru al domnului Emil Sava.

Mama tot mai nădăjduia, sărmana, în curăţenia ei de suflet şi în osîrdia să-şi vadă feciorul păşind spre o viaţii mai bună. Credea că în breasla dascălilor se află numai oameni de omenie şi ca atare întrebă:

— Aşa că pînă la urmă, ce ne sfătuiţi?

Domnul Traian Cosac a răspuns, curăţindu-şi negrul de sub unghii cu un beţigaş de chibrit:

— Nu m-amestec, nu mă bag! Una e necesar însă s-o ştiţi. Din punct de vedere principial, statul n-are nici un interes să crească şi să încălzească la sînul său pui de viperă. Băiatul îmi pare prea colţos. Are cui semăna! Luaţi aceasta în considerare.

Eram pui de năpîrcă, fiindcă se întîmpla ca domnul Emil Sava să se afle atunci la putere — Stat.

Cînd îl răsturna însă roata de la putere, se schimba cîntecul. Atuncea trecea şi dînsul cu mare grabă de partea viperelor, descoperind cu nemărginită uimeală că ţăranii n-au pămînt şi că numaidecît trebuie să lupte din răsputeri pentru dreptul lor sfînt la pămînt, fie ce-o fi!

Fie ce-o fi, adică alegîndu-l deputat.

Mama, sărmana, s-a întors acasă oftînd şi ruşinîndu-se să întrebe ce însemnă cuvintele acelea care tot umblau prin gura domnului Cosac Trăienică: „a lua în considerare şi din punct de vedere principial”. Unchiaşul Pintilie a mai mîngîat-o cu oarecare înţelepte zicale din batrîni măcar că zicalele lui din bătrîni nimica nu mai puteau drege.

Soarta ne-a fost pecetluită.

Iar tu, Ioane, opinteşte grumazul de juncan crud în jug, că altminteri nu-i chip!

Mîntuitu-s-au zburdările şi zbenguielile! Bagă-ţi în cap şi ia în considerare principial că eşti singurul fecior de mamă văduvă de război, cu două surori mai mărunţele în urmă, care de la tine aşteaptă sprijin... Ei, doamne! Unde a rămas lumea ferice a lui Nică

Ştefan al Petrei din Humuleştii Neamţului? Alt sat, altă casă, alte vremuri.

Şi alţi oameni.

Da, asta mai ales: alţi oameni!

Iacă, zugrăveala acelor Humuleşti şi humuleşteni de la Ion Creangă cetire îmi stă şi acum vie în minte, cum multe pagini după atîtea cetanii mai că le ştiu pe de rost! Sat vechi de oameni slobozi la faptă şi la gură, de gospodari fără vameşi, fără moşie boierească împrejur, fără vechili şi logofeţi. S-a întemeiat trainic, la poalele munţilor şi dealurilor, cu flăcăi voinici şi fete mîndre care ştiau a învîrti şi hora şi suveica, de vuia satul de vatale în toate părţile. Şi în casa lui Ştefan a Petrei şi a Smărăndiţei sale, dacă nu curgea miere şi lapte, nici de foame nu răbdau pruncii. Cum prea bine spunea părintele lui Nică:

— Ia lasă-i şi tu, măi nevastă, lasă-i! Ce le pasă... Numai de-ar fi sănătoşi să mînînce şi să sburde acuma, că le-a trece şi lor zburdălnicia cînd or fi mai mari, şi i-or lua grijile înainte; nu te teme, că n-or scăpa de asta...

Cunoaşte-se bine, numai dintr-atîta, uşor se cunoaşte că nu trecuse în acea vreme din copilăria lui Ion Creangă, încă nu trecuse un „război al mîntuirilor” peste ţară. Şi cunoaşte-se bine că nici nu se pripăşise în coasta acelor Humuleşti, ca la noi, la curtea din Boiştea, un aşa de milostiv oblăduitor al norodului ca făţarnicul domn Emil Sava, cu oamenii săi aleşi pe sprînceană!

Nu se aflau acolo nici vechili boiereşti. Nici prea mulţi bogătani hapsîni. Nici coade de topor şi nici logofeţi aşa de vrednici ca domnul Traian Cosac, să

asmuţe poporîmea în tabere vrăjmaşe una asupra alteia la alegeri, ca să-şi ciomăgească tidvele, şi orbiţi de zavistie, să nu-şi poată înmănunchea frăţeşte puterile în lupta pentru un singur drept şi o singură dreptate.

Altul era satul nostru Boiştea. Alţii, oamenii. Alta, şi casa noastră fără capul şi braţul bărbatului.

La noi se subţiase urzeala, se apropiase sacul de fund, mama sfîrşise de vîndut şi cenuşa din vatră ca să ne crească. Încît înjugă-te la robia cea de datină a Ionilor, măi Ionică Săracu, băiete!

Nici măcar să mă mai aline lumea ferice din amintirile lui Ion Creangă nu mai aveam parte. Nu găseam răgaz să mai deschid o cărţulie.

— Ioane, dă fuguţa la pădure, după nişte vreascuri!... Ionică, ia vezi ce-i cu iarba? că ne rămîne vaca fără fîn la iarnă!... Ioane, mîine mergem la prăşit...

Eram copil încă, nu împlinisem paisprezece ani, iară viaţa de aspre îndatorinţe mă şi închingase aşa de strîns în obezile ei, că nu-mi mai lăsa vreme să caut o dulceaţă şi o mijeală de veselire măcar în amintirile din copilăria voioasă a altora, întrucît cu a mea se încheiase.

Şi de-aidoma, încheiatu-s-a şi cu scurta copilărie a multora dintre foştii tovarăşi în rezbelurile puşcoacelor de soc.

Cinci dintre dînşii, încă dinainte de a isprăvi şcoala, pe care nici n-au mai isprăvit-o, intraseră la aceeaşi robie, ba încă şi mai neîndurată. Argaţi la chiaburi şi la curtea domnului Emil Sava. Slugi flămînde la cei sătui.

Tot feciori de-ai ostaşilor morţi în războiul de- atunci, care în Ardeal, care la Caşin, care la Mărăşeşti. „Feciori de

eroi!” — cum sta scris în cărţile noastre de cetire parcă într-o dinadinsă derîdere.

Iar printre acei cinci, trei aveau să urmeze şi ei soarta părinţilor mai apoi, în cestălalt război, al anilor noştri: Ion Costea Antimir, Toader Vornicu şi Gheorghieş Pandrea... Frumos şi mişcător mai scria în cartea de cetire, de care abia ne despărţisem: „Tata a murit în război! Patria nu uită eroii care s-au jertfit pentru ea... Au căzut luptînd pentru dreptate şi pentru a făuri copiilor patria lor fericită de mîine”.

Asta, cum şi multe altele, care în stihuri, care nestihuite.

Frumos mai scria, dar puţin se mai potriveau cu adevărul cel hîd de sub ochii noştri, proaspăt şi dureros deschişi la viaţă. Puţin se mai potriveau cu lutăriile şi prundişurile aşa-numitei „împroprietăriri”, a orfanilor şi văduvelor de război, cu zborşala jandarmilor şi povara birurilor cu care nu ne păsuiau perceptorii scoţîndu-ne ţoalele la mezat; cu uităturile scîrbite peste umăr ale domnului Traian Cosac şi ale bălţatei sale soaţe, Esmeralda!...

Mai scria în acea carte a făţărniciilor, că altfel nu i-ai spune: „Războaiele se cîştigă cu sabia şi rodul biruinţelor se păstrează eu dreapta cumpănă a dreptăţii”.

— Scîrţ! cum ar zice bădiţa Grigoriţă al nostru căpitanul companiei de la regiment. Scîrţ! Cumpăna cea dreaptă începuse a se hîi strîmbă încă de pe-atunci şi dreptatea începuse de-atunci a putrezi.

Poate după o tainică orînduială a lucrurilor de pe lume, dinadins se întîmpla si asta, ea să umple şi să verse

afară cupa răbdării într-acest al doilea război al noroadelor. Poate dinadins, pentru a dezmetici pe cei robiţi, să-şi adune puterile şi să purceadă fără preget la o altă întocmire a dreptăţilor mereu şi mereu măsluite pîn-acuma.

Dumneata, ce zici?

Oare n-a bătut ceasul să se dezmeticească lumea şi să înceapă a trăi după o altă orînduială, fără lupi îmbrăcaţi în piele de oaie? Mie, pare-mi-se a se arăta semne...

CAPITOLUL III

În care se dovedeşte că primăvara nu vine pentru toata lumea numai cu dalbe flori, ci şi cu negre griji. Unde se arată şi cei trei chiaburi din Boiştea cu poreclele lor de pomină şi cu năravurile nu mai prejos de pomina poreclelor.

— Numai de nu ne-ar bate mînia lui Dumnezeu c-un ropot de grindină, cum mă tem, Ionică maică!... Ian te uită ce nori negri ca păcura vin într-acoace!... făcea mama din uşa tindei, înălţînd ochii la cer şi clătinînd din cap.

Ploaia cu grindina nu ne ocolea, nu ne cruţa, nu ne ierta.

Norii pîntecoşi şi negri, scăpărînd fulgere şi trăznete ca balaurii pe nări, îşi descărcau prundişul de gheaţă deasupra ogoarelor. Popuşoii din curelele lutoase de pe malul Boiştei s-alegeau ferfeniţă,

taman cînd începuseră a da în mătasă şi cînd credeam că ne-am luat de o grijă pentru mălaiul lunilor grele de iarnă.

Curcubeul se arcuia apoi măreţ peste cîmpurile pustiite. Lipsea doar porumbelul alb cu crenguţa de măslin în plisc, să vestească pacea şi liniştea de pe aiurea părţi, fiindcă la noi în casă intra jalea şi răstriştea.

— Numai de nu ne-ar bîntui şi anu' ista un prăpăd de săcetă ca anţărţ, să nu grăiesc în ceasul cel rău!... se bătea bunica peste gură, îngrijorată de vînturile uscate de după schimbarea luminii.

Cerul nu ne ferea nici de secetă,

Vînturile uscate sfîrşeau de vînzolit colburile. Se aşternea apoi o zăpuşeală încremenită, fără adieri, cu un cer alburiu, unde de săptămîni şi de săptămîni nu se isca o zare de nor.

Lutul ogoarelor noastre se dezghioca în hîrburi de oale. Griul cu paiul de-o palmă lega spice chircite şi seci, hupîte, cu nişte batjocuri de musteţi rare de spîn, ca musteţile notarului Icuţă, păscute de boboci.

Secau fîntînile. Seca pîrîul Boiştea. Mugeau vitele de foame pe imaşurile uscate. Seara se întorceau clătinîndu-se pe picioare, numai cu pielea întinsă pe ciolane. Purcedeau molime şi piereau pe-un cap.

Atunci, ce le rămînea oamenilor alta de făcut decît să înceapă a colinda pe la curtea domnului Emil Sava şi pe la vechilii săi, pe la hambarele chiaburilor şi pe la cămătarii satului cei veşnic gata la pîndă, arvonindu-şi munculiţa lor de-un an pe-o desagă de făină, vînzîndu-şi lăicerele şi ştergarele de zestre,

tocmindu-se slugi, înstrăinîndu-şi pămînturile care nu-i puteau hrăni?

Şi aşa, din „numai de n-ar da cerul o pacoste de grindină”, în „numai de ne-ar feri cerul de-o pacoste de secetă”; cînd cu o primăvară stearpă de se subția gîrla Boiştei ca o aţă, cînd cu o vară a ruperilor de nori, de năboiau puhoaiele pînă în casele din vale, cu chiu, cu vai! se înnodau baierele unui an cu bîrneţele celuilalt, mai mult în post şi rugăciuni, decît într-o omenească viaţă. Mi se strîmbase gîtul tot căutînd cu ochii la cer, ba aşteptînd norii să se îndure a se aduna, ba ,aşteptîndu-i să se îndure a se risipi.

Că viaţa noastră asta era!

Milogeai îndurarea cerului, ca să poată hrăni pămîntul, fiindcă n-ai avut de la cine învăţa ce înseamnă o plugărie rostuită în pas cu ştiinţele vremii, aşa cum mi-a fost dat să văd cu ochii pe unde am cutreierat în anii aceştia din urmă. Nici tu maşini, nici tu sămînţă, nici tu ajutoare, nici tu învăţătură şi nici tu pămînt !...

Cum să lupţi cu urgiile cerului, cum să te aperi şi să te împotriveşti lor, cîncl lupta cea mare era cu vechilii şi logofeţii domnului Emil Sava, cu jandarmii şi cu perceptorii?

Ispăşiam aşa cu vîrf şi îndesat, fără-de-grija copilăriei dintîi.

Abia acum îmi dădeam socoteala cu ce preţ ne răsturna mama de două ori pe zi mămăliga pe masa întinsă cu ştergarul curat, cu ce preţ ne punea sub nas strachina cu borş sau cu lapte, drobul de brînză, fălia de urdă, mai cîte-un ou la zile mari, vreme ce noi ne întoarceam hăulind de la zburdările noastre. Căci şi

surorile mele mărunţele îşi aveau şi ele drăcăriile lor. Copile, ce vrei!

Cu braţele şi eu sudoarea mamei, prăşind, secerînd, capiţînd, se canonise sărmana să ne crească.

Venise acuma rîndul meu s-o iau din capul brazdei, ca tata, ca bunicul, ca străbunicul şi ca toţi Ionii dinainte-mi.

Chiverniselile celui mort in război se sleiseră repede si degrabă. Trăiam în strîmtoare, şi primăvara ieşeam din iarnă jigăriţi ca mîţele din post.

Bătea vînt jilav. Inmugitrau mlădiţele. Zbucneau în floare dalbă zarzării şi cireşii. Rîndunicele noastre îşi găseau cuiburile vechi sub straşină şi le trăgeau o

grîjitură şi o humuiala nouă, înainte de a se aşeza pe vară să-şi scoată puii. Inviau gîzuliile, fluturii, buratecii verzi. Mireasma liliacului de la fereastră, sădit de tata înaintea plecării pe veci, se înălţa spre cerul albastru de-ţi lăcrimau ochii şi ţi se moleşea inima.

Cînta un cuc în dumbravă. Îi răspundea altul, ori numai răsunetul chemării lui.

Pe lîngă toate, treceam fără să le văd, fără să le aud, fără să le simt, fără să le-adulmec, cu măselele încleştate, într-un fel de vrăjmăşie, măcar că începea să colcăie şi în vinele mele un sînge mai spumos ca în primăvara oricărei vieţi.

Să-mi rîdă căsulia noastră în soare?... Nici gînd !

Era ca un fel de primăvară neagră, într-un fel de neagră tinereţe.

Te-ai gîndit dumneata că de asemenea primăvară au avut parte toţi orfanii războiului celui dintîi, toţi Ionii din satele ţării?

Orfanii celor despre care scria în cărţile făţarnice: „Tata a murit luptînd pentru patrie!... Patria nu-şi uită eroii care s-au jertfit pentru ea!... Au căzut luptînd vitejeşte pentru dreptate şi pentru a făuri copiilor patria lor fericită de mîine...”

Halal de patrie fericită! Şi mai mare mila de-o tinereţe aşa de amară!...

Mă frigăreau muncile grele din lunile de cumpănă ale plugarilor, cînd pămîntul încă nu-i zvîntat de mustul omăturilor, cînd aşteaptă să-i încredinţezi sămînţa şi cînd fiecare ceas de preget hotărăşte soarta unui ogor pe-un an. Pînea mea şi a celor ai mei. Mai ales a lor pîne.

De la tarlalele chiaburilor din sat ori de pe lanurile domnului Emil Sava, unde

trudeam pe brînci să ne plătim datoriile din iarnă, dădeam fuga la ogoarele noastre să le lucrăm printre picături: mama şi eu. Iar cînd dînsa nu mai putea doborîtă de istoveală şi cînd îi luneca sapa din mînă, trebuia să muncesc eu cît doi, pentru amîndoi.

Nu era nevoie să mă îmbie. Şi nici n-o ascultam, cînd vroia să mă cruţe:

— Hai, Ionica ! Hai acasă, că doar n-ai făcut moarte de om să te osîndească la muncă silnică.

— Lasă, mamă I... Du-te înainte, c-am s-o scot eu la capăt pînă ce-apune soarele!

Răspunderea aceasta aspră izvorîse parcă în mine din adîncurile celorlalţi Ioni, din mormintele tuturora, cum gîlgîiau apele gîrliţelor, sub costişa Boiştei, din izvoarele vechi primenite în primăvară, după topirea nămeţilor. Nu-mi lăsa odihnă şi pace.

Seara cădeam răpus. Dimineaţa făceam ochi înainte de a se crăpa de ziuă şi de-a ciripi păsăruicele-n crengi. Floriile, sfintele Paşti, Duminica Tomii, sfîntu Gheorghe, sfinţii împăraţi Constantin şi Elena, Înălţarea, toate erau sărbători deşarte, vrăjmaşe, pe care le uram, fiindcă-mi încurcau socotelile. Zile furate aratului, semănatului, boronitului.

În acele dimineţi de sărbătoare mă strecuram pe furiş de ochii mamei şi ai bunicii, bătrînă bisericoasă, pentru a scurma pe ascuns pămîntul păcătos de pe petecul ogoarelor lepădate de domnul Emil Sava, văduvelor şi orfanilor de război. Cum aş fi vrut să capăt şi eu o învăţătură mai iscusită, de la cineva ori din vreo carte, ca să lucrez acel pămînt după o altă chibzuială!

Dar de la cine să înveţi? Şi cui să-i pese de asemenea năstruşnice încumetări?

Pe uliţele satului păşeau gingaş, în vîrful botinelor lustruite şi îngrijit periaţi în uniformele lor de şcoală, cei cîţiva foşti tovarăşi de învăţătură, întorşi în vacanţă, de la Căliman, de la Iaşi sau de la Bucureşti.

Băieţi mai norocoşi, ai căror părinţi s-au învrednicit să-i trimeată la mai departe învăţătură mie neîngăduită ori pe care i-a trimis oblăduirea domnului Emil Sava, pe sprînceană. Toţi, după preţăluirea fostului nostru dascăl, mai puţin înzestraţi la minte. Cum au şi rămas de altminteri vreo doi sau trei pe drum, neisprăviţi, nici în car, nici în căruţă. Jălbari, ca băietul crîşmarului Năvîrlie, Guţă-Băliguţă cum îi spunem noi, ori ca odrasla vechilului Podaşcă, ajuns conţopist la Prefectura de Căliman; în afară de

Zăgăranu Sandu, bun cap şi limpede minte, azi inginer. Şi în afară de a Măriei Constantin ajuns mai tîrziu ofiţer, locotenent, cu numele schimbat mai boiereşte în Titi Marian, de nici nu mai dădea prin sat şi-o primea pe maică-sa acasă, în tîrg, pe uşa de dindos, numai cînd se întîmpla să lipsească ordonanţa şi nevasta.

Adică la ce-aş mai bîrfi? Că doar nu era întîia oară cînd feciorii satelor de pe-atunci se ruşinau mişeleşte de bordeiele în care s-au născut şi nici nu mai voiau să audă de ele!

Deocamdată chiar pentru cei plecaţi la mai departe învăţătură rămăsesem încă tot Săracu I. Ion, slăbiciunea cea mare a bunului nostru dascăl, răposatul Iacob Aliman.

Veneau aşadar mai toţi spre mine cu braţele întinse. Poate împinşi de bucuria lor tînără. Poate numai de amintirea boroboaţelor săvîrşite împreună. Unii îmi aduceau o carte, dar nu dintre cele pe care le-aş fi aşteptat şi la care rîvneam eu. Alţii ar fi vrut să mi se destăinuie cu nu ştiu ce aleanuri băieţeşti de inimă albastră.

Îndeobşte întorceam capul. Strîngeam fălcile. Le răspundeam ursuz şi tăios.

Am sfîrşit prin a mă uita la dînşii tot aşa cum mă uitam la odorul domnului Emil Sava, cînd trecea fîţîindu-se călare de la curte sau cînd ne împroşca din automobil, cu tot colbul uliţei, plin de fumurile măririlor părinteşti.

Numai cu Sandu Zăgăranu durase prietenia de pe băncile scolii şi poate că n-ar fi rămas fără roade pentru mine, dacă viaţa şi învăţătura nu l-ar fi purtat prea de timpuriu tot mai departe de sat.

Îl luaseră pe lîngă dînşii nişte rubedenii, muncitori la o fabrică din Bucureşti, înlesnindu-i din sărăcia lor cele de trebuinţă ca să isprăvească liceul şi să se pregătească pentru o şcoală de ingineri. Iar pe lîngă acele pregătiri, vecinul meu de bancă se mai împărtăşise într-ascuns şi din slova unor altfel de învăţături. Aşa că aveam ce ne spune şi multe aflam de la el pentru tntîia oară, taman despre schimbările ce aveau să vină odată şi odată în rînduielile lumii.

— Odată şi odată!... clătinam eu din cap. Cînd noi am fi demult oale şi ulcele...

Atunci i se aprindeau ochii, iară vorba lui mă înfierbînta şi pe mine.

— Mai degrabă decît crezi, Ioane! Mai degrabă şi mai desăvîrşit. Citeşte cărţulia pe care ţi-o dau!...

Citeam toată noaptea cărţulia pînă în zori, mai mult ghicind, decît înţelegînd limpede cele scrise.

A doua zi se căznea să-mi lămurească el tot ce n-am priceput: gîndurile atît de cutezătoare şi cuvintele atîta de străine pentru mine. Şi mai mult decît din filele cărţuliei, spunea el, aş pricepe şi aş învăţa la clipeală din cele ce vedea el cu ochii şi auzea cu urechile de la tovarăşii săi de taină, urmăriţi de poliţie, trecuţi prin închisori.

— Trecuţi prin închisori?... mă speriam eu.

— Nu numai o dată şi nu numai unul. Ah! de i-ai cunoaşte! Aceştia au să facă lumea cea bună şi nouă şi dreaptă, de mîine, Ioane!... Crede-mă...

— Poate. Dar fără noi, departe de noi. Noi, Ionii din Boiştea, sîntem osîndiţi să

putrezim aici, unde ne bagă în mormînt de vii cioclii domnului Emil Sava.

— Cum îţi închipui tu una ca asta?

— Nu-i vorba de închipuire, Sandule! Noi ce putem face şi la ce sfîrşit am ajunge, chiar dacă ne-am încumeta a face ceva? Mă gîndesc la bunicul împuşcat în răscoalele din 1907. Pentru ce-a murit? La ce-a folosit şi cui a adus un bine moartea lui?

— Eşti greşit. Şi păcătuieşti hulind morţii, Ioane! N-a folosit moartea lui şi n-a adus nici un bine nimănui atunci; are să folosească mîine... Mîine, cînd domnul Emil Sava şi toţi lupii în piele de oaie de teapa lui au să se pomenească în faţă cu alţi oameni şi altfel de răfuială. Am să te lămuresc eu mai bine în vacanţa viitoare, cînd am să-ţi aduc nişte cărţi mai temeinice... Păcat de mintea ta să mucezească aici, fără şa ştie ce se pregăteşte pe lume...

Mă copleşeau gîndurile. Tresăltau în mine săgetările unor porniri, pe care nici nu mi le bănuiam. Mă dogorea ca o arşiţă lăuntrică, un neastîmpăr şi o nerăbdare, care-mi ardeau buzele şi-mi încleştau pumnii: Dacă, într-adevăr?...

Pe urmă toate s-au stins. S-a aşternut peste toate un fel de cenuşă rece, răcindu-mi inima.

Căci în vacanţa viitoare, Sandu Zăgăranu nu s-a mai întors!

Îl purta învăţătura ori cine ştie ce alte vînturi, prin cine ştie ce alte locuri. Rămas bun de la cărţile multe aşteptate! Rămas bun de la cisluirile noastre! Şi oaspeţi de vară în sat, numai foştii colegi de şcoală, adesea se ciocoiau momiţărind nazurile boiereşti, încît mă simţeam din

ce în ce mai înstrăinat de dînşii, ocolindu-i pe cealaltă parte a drumului şi uitîndu-mă la ei chiorîş.

Ştii dumneata ce pustiire şi uscăciune a inimii înseamnă asta?

Acuma parcă mi-e milă şi parcă mă înduioşează holteiaşul care eram atunci, cu o pungă de fiere în locul inimii răcită şi ea sub cenuşă.

Ci neînţeleasă mai e însă si firea omului!

După atîţia ani, iată că vremile acelea aşa de înveninate şi de amare cum erau, iată că-mi par mie acuma un rai pentru totdeauna îndepărtat, de unde am fost smuls şi după care suspin.

Mă văd luptînd cu aprigă îndîrjire s-o scap pe mama din gheara hapsînilor şi să nu cad nici eu în gheara lor. Nu voiam cu nici un chip s-ajung slugă şi n-am ajuns.

Dar cu ce preţ? Cu ce lepădare de toate bucuriile şi dorinţele cele mai nevinovate, la care-mi dădea drept viaţa şi pe care le cereau anii mei tineri de-atunci!

Asudam, gemeam, blestemam; uneori mi se părea că m-au doborît şi că am căzut răpus, gata, pradă sluga lor! Mă zvîrcoleam şi noaptea prin somn.

A douai zi mă ridicam însă cu puteri întărite şi puroedam din nou, cu fălcile încleştate, să-mi apăr

sărăcia amară şi fără nădejde, dar slobodă, fără stăpîn.

Atunci mă credeam chiar Pătru Voinicu, în luptă cu iazmele vîntoaselor şi cu balaurii satului. Acuma îmi dau seama că acei balauri ai satului — chiaburii — nu prea aveau deocamdată grija mea. Lupta era mai mult în închipuirea băieţandrului orfan şi cu o nespusă groază de argăţie, de stropşelile, de palmele şi de biciul stăpînului.

Chiaburii — hapsînii, cum le spuneam noi — aveau alte griji.

Pîndeau prăzi mai spornice. Nu-şi pierdeau vremea să vîneze un argăţel colţos ca mine, cînd se milogeau atîţia alţi orfani ai războiului pentru „Romînia Mare" să se năimească slugi cu simbrii de batjocură.

Şi gîndindu-mă mai bine, poate chiar s-ar cuveni să facem un scurt popas! Să ne oprim în treacăt la povestea asta nouă a chiaburilor, ivită îndeosebi după războiul de-atuncea, cu împroprietăririle făţarnice şi cu pehlivăniile politicăriei din sate, fiindcă numai aşa se lămuresc multe.

Nu de florile mărului închipuirea mea tinerească de-atuncea îi asemuise cu nesăţioşii balauri din poveştile copilăriei.

*

* *

Trei la număr erau bogătanii satului nostru, Boiştea. Şi tustrei aveau nişte porecle de pomină.

Nişte porecle după chipul şi asemănarea lor. Mai ales după ale lor apucături şi năravuri: Frige-Linte, Cloncanul şi Caiafa.

Frige-Linte îi spuneau oamenii lui Alexie Ţipirig, cel mai bătrîn, mai hapsîn şi mai putred de bogat dintre toţi. Frige-

Linte! îi strigase într-o zi în obraz cu obidă un oropsit scos din sărite, şi Frige-Linte a rămas.

Apoi nici nu s-ar fi găsit o poreclă mai nimerită pentru aşa lighioană de zgîrciob! ÎI zugrăvea de aidoma, parcă-l vedeai cu ochii şi-n lipsă.

Zgripţuroi deşirat şi sfrijit la chip, cheag de moşneag spînatec cu ţepii din barbă păscuţi de boboci, cărpănos şi pestriţ la maţe, îşi mînca de sub unghie. Veşnic se căina şi aduna, veşnic aduna şi se căina.

De cînd făcuse ochi pe lume, nu s-a pomenit om să se apropie şi să se încălzească pe lîngă dînsul. Nici cîinii n-aveau după ce bea apă în ograda dinadins lăsată în paragină, cu hambarele hîite şi căsoaiele strîmbe, aşa cum le cumpărase de la foştii stăpîni ai unei părţi din moşia Boiştea, unde tat-su slujise pe vremuri vechil, înainte de a se înfige stăpîn pe patru părţi din cinci ale moştenitorilor, domnul Emil Sava.

Uscat şi sfrijit era el. Uscate şi pricăjite îi erau vitele. Slabi şi lihniţi argaţii. Leşinate de foame erau mîţele şi ca vai de ele acaretele!

S-ar fi zis că l-au bîntuit toate urgiile cerului şi că se oploşise într-acele dărăpănături pustii, numai ca să-şi sfîrşească bătrîneţele în tihnă: nu că-i cel mai vechi şi mai cătrănit bogătan al satului, stînd ca un paianjen la pîndă să mai adauge ceva la avuţia moştenită din tinereţe.

Şi doar Vanghele Ţipirig, vechilul, destul îi lăsase! Prea destul, prădînd trei sate, patru moşii şi cinci stăpîni.

Vede-se însă că lui Frige-Linte tot nu-i mai ajungeau toate.

Pentru ce şi pentru cine mai aduna şi dînsul ban peste ban? unde-i dosea oare? la ce-i trebuiau mereu «alţii şi alţii? Numai el şi naiba să ştie.

De îmbrăcat, nu se îmbrăca. De hrănit, nu se hrănea. De îngrijit cu drag o vită, un pom ori o floare, nici pomeneală. Şi nici nu lăsa pe cei din preajma lui să se îmbrace, să se hrănească, să crească grijuliu o vită, un pom ori o floare.

Fiindcă făcea de prisos umbră pămîntului fără să se bucure de nimic ce-i omenesc, nu-i răbda nici pe alţii să se bucure în vreun fel de blîndeţea soarelui.

Numai gard ştiu că durase! Unul straşnic, nou nouţ, la vechile hardughii unde şuiera vîntul şi cobeau noaptea huhurezii. Împrejmuire înaltă, cu porţi ferecate, cu sîrma ghimpoasă ca spinarea de arici şi cu ţăpusi ascuţite la leaţurile de doi stînjeni, ca nu cumva ăă se încumete a pătrunde înlăuntru nici ochiul trecătorului de pe uliţă, darmite omul!

Gard de zgîrcit.

Nimeni să nu-l vadă ce face şi ce cloceşte, unde-şi îngroapă poate bănetul şi cum îşi mănîncă de sub unghie.

Pînă şi la vorbă se drămăluia tot aşa de calicos ca la punga strînsă cu şapte noduri în baiere.

Abia-abia dacă se îndura să dea drumul din cînd în cînd la o hîrîială de glas, puţintică şi acră. Iar îndeobşte, atîta ştia să spună atunci:

— N-am !

Spunea n-am! parcă lătra ham! — şi întorcea spatele, strîngînd din umerii ciolănoşi şi clempănind din căpăţîna spînatecă.

— N-am!...

— N-are, săracul Frige-Linte! Nu vedeţi că-l suflă vîntul şi că abia se mai ţine pe picioare de urgisit şi flămînd ce-i? Cînd te duci să-ţi ceri dreptul, milogindu-te pentru munculiţă ta, atîta ştie să latre: n-am! ham!

— Tot e bine că nu cere el de la noi...

— Ce să ceară?... Nu-şi ia singur, fără să mai ceară? Nu ne vămuieşte şi nu ne frige el pe tăcutelea?

— Adevărat grăieşti!...

— Grăiesc ca un păţit ce sînt, măi frate, măi.

— Şi adică eu scăpat-am mai ieftin crezi?

— Tot la socoteală?

— Tot...

— În loc să plătească, te-a mai scos şi dator? Pun capul.

— Taman aşa!... Astă-toamnă, după ce i-am muncit un an întreg cu nevasta, cu plodurile şi cu vitişoarele pe lanul de la Cotul Boiştei, nu m-a găsit oare dator ca şi anţărţ? Ară-i o dată toamna, ară-i de-a doua oară primăvara, seamănă, boroneşte, fă-i două praşile, culege-i păpuşoiul, adă-l acasă, du-l de-acasă la gară — pe urmă, la răfuială te pomeneşti şi dator! Geaba strigi şi te baţi cu pumnii-n piept. N-am! Ham ! Mai vezi ban de la el, cînd ţi-i vedea ceafa.

— Altminteri de ce i-am mai zice Frige-Linte? Ai încăput în gheara lui? Răbojiul datoriilor îţi ştie de ştire...

— Parcă alde Cloncanu-i mai breaz?

— Uliuliuu! Acela te frige şi te perpeleşte pe altfel de jăratec... Da' barem îi om ca mine şi ca tine. Vorbeşte, măniîncă, bea, mai scapă caii... Şi barem vezi ce face cu banii. Ştii unde ţi s-a dus

şi comîndul tău. Văzut-ai ce casă își toarnă?

— Văzut!

— Şi nu te-ai minunat?

— Ba m-am minunat! Stăăăteam, mă uitam şi căscam gura minunîndu-mă şi eu ca viţelul la poarta nouă. Iacă, zic, în păretele care se vede îi zidită şi pintenoaga mea. Şi în celălalt, mare lucru să nu fie şi boii fratelui Neculai!

— Chiar că!... oftă cătrănit Neculai.

— Pe urmă, iar mă uit îşi zic: la drept vorbind toată casa-i temenită cu sudoarea frunţilor noastre, cei pe care i-o pîrlit şi i-o sfeterisit Andronache Huţupanu!

— Dă-l încolo îşi nu-mi mai aduce aminte, că mi se face negru înaintea ochilor şi mi se-nveninează inima. Zi-i Cloncan, şi pace!

— Îi zic eu Cloncan şi pace! Numai că într-o zi, iarăşi ne i-a cu binişorul şi iar ne lăsăm traşi pe sfoară...

— Asta-i lege!

— Scapi de dracul şi dai peste tat-su! Fugi de Frige-Linte şi te ia Cloncanul în primire să te despoaie. Pas de mai trăieşte şi de mai răsuflă!

— Cică are cumătrie mare, duminică. Vii?

— Vin, ce să fac? Da’tu?

— Mă tem că şi eu...

— Atunci pot spune că ne-o şi jumulit Cloncanul pe unul dintre noi! Ori pe mine, ori pe tine...

— Mai treci şi tu la nînd. Eu m-am învăţat minte.

— He-he! Nu zi vorbă mare!... Iţi suceşte capul şi joci tot cum îţi cîntă el.

Cu adevărat, cel de-al doilea bogătan al satului, Andronache Huţupanu, era croit

din altă urzeală, nu ca Frige-Linte, precum îl arăta prea bine şi porecla.

Altă urzeală, alt chip, alte apucături.

Vînjos şi îndesat, pîntecos, oacheş ta faţă, cu ochii agerii şi vicleni, cu părul negru şi cu musteaţa ca pana corbului, cum tot ca de corb îi era şi croncănitul glasului, gălăgios şi fără să ostenească vreodată, altfel îşi cîrmuia el treburile. Nu ridicase zăplaz despărţitor de doi stînjeni între el şi obştea mijlocaşă ori săracă a satului.

Zi de zi se vîntura printre oameni, cu urechea mereu ciulită şi cu ochii mereu de veghe la păsurile unora şi ale altora.

Iar cînd nu se vădeau păsurile pe care le aştepta el, atunci dădea zor să le iscodească. Nu-l mai întrecea nimeni în asta.

Să schimbe pămînturile, să primenească vite, să vîndă grînele, să-şi închirieze maşina de treier, şi batoza, să împrumute banii pe zălog dacă se aflau oamenii la ananghie, să aducă grîu si porumb de sămînţă, să aştearnă el pe hîrtie jalbele obşteşti la ministerele din scaunul ţării, să se suie în tren pentru a se înfăţişa el pretutindeni în numele satului cu întăriri de la domnul Emil Sava; la toate se pricepea şi la toate era gata să se înhame. Şi după ce toate purcedeau cu sorţi de straşnică izbîndă la început, deodată se încurcau toate, se ivea un drac să le împotmolească pe toate în drum, de nu le mai putea descurca nimeni. În pagubă însă nu ieşea el, Cloncanul, niciodată! Ce făcea, ce dregea, ciugulea ceva cîştig şi punea la guşă. Adică la drept vorbind chiar numai asta făcea şi dregea, Cloncan!

Dar fiindcă sta cu toţi prietenos de vorbă; fiindcă nu era lipsă la praznice şi cumetrii; fiindcă nu se dădea în lături să cunune şi să boteze de umpluse Boiştea de fini şi de fine; fiindcă scăpa şi el uneori caii la petrecanie şi fiindcă atunci nu se uita la banul pentru care nu vărsase multă sudoare, cei traşi o dată pe sfoară de dînsul se bucurau măcar că se pot răcori, amenințîndu-l de la obraz:

— Cloncane, Cloncane! Ți-o veni şi ţie ceasul!

— Ei, da! Cloncane, Cloncane!... croncănea el rîzînd înveselit foarte. Oi fi eu Cloncan, dar ce v-aţi face voi fără Cloncan, sireacul? Cîteodata n-a ieşit şi cum v-a spus Cloncanul?

— Cîteodată... una din zece...

— Nu-i destul? Ce-s eu de vină dacă numai unul din zece are noroc? Fără noroc şi fără baftă, de pomană te mai zbaţi!

— De pomană nu te-am prea văzut noi zbătîn- du-te! Slavă domnului, case case, pămînturi pămînturi, boi vreo trei perechi, cai, oi, brişcă boierească, doi argaţi, pîndar la livadă, tovărăşie pe din două la pădurea Aninoaisei! Pretutindeni mîna dreaptă a lui conu Emilache Sava! Păcat ar fi să te plîngi!

— Nici nu mă plîng de noroc. Măi, mic mi-a pus mama năvalnic în scaldătoare! Asta-i!... De ce nu v-o pus şi vouă? Mi-a pus atîta că mai am o ţîră de noroc şi pentru alţii. la să-ncercăm! Neculai, vină tu la o parte să-ţi spun eu ţie ceva la ureche.

Neculai, păgubaşul de mai dăunăzi, care pe urma pîrlelii se îndatorase cu o iarnă de cărăuşie la lemnele din pădure şi se juruise să fugă de el ca dracul de

tămîie, se trăgea la o parte, şi pleca din nou urechea la spusele Cloncanului. Iar acele spuse îl ademeneau să-şi mai încerce şi a doua oară norocul.

— Ne-am înţeles?

— Înţeles.

— Bate palma!

Băteau palma şi Neculai iscălea o ţidulă.

Dar cum maică-sa nu-i presărase năvalnic în scăldătoare pe vremea prunciei, ca să-i meargă şi lui toate din plin cum îi mergeau Cloncanului, tot Andronaohe Huţupan dobîndise bun cîştig şi tot Neculai ieşea în pagubă.

— Altădată, nu mai mă prinzi, Cloncane!... răbufnea omul cu năduf.

— Ba află că încă mai este o nădejde. Şezi colea şi cinsteşte o cinzeacă de rachiu să vedem ce şi cum îi de făcut. În viaţă îţi mai trebuie şi coraj, vere Neculai.

— Cunosc! Coraj, găină, că te tai I

Omul se aşeza la masă să-şi afle alinarea necazului cinstind o cinzeacă de rachiu. Şi din una în alta, cădeau la o altă învoială şi Neculai iscălea altă ţidulă.

Cu asemenea meştere dibăceli, vitele şi ogoarele gospodarilor din Boiştea noastră se împuţinau, zilele de muncă ale pălmaşilor şi nevoiaşilor erau arvonite pe-un an înainte, toţi se pomeneau păgubiţi ori robiţi, în vreme ce Cloncanul îşi mai rotunjea turmele şi hotarele pămînturilor, îşi mai îndopa hambarele, îşi mai clădea un grajd ori mai înjgheba o moară şi mai punea la cale o cumetrie.

Păgubaşii oftau, blestemau, afuriseau, suduiau şi tot la dînsul se întorceau.

— Să fie al dracului de Cloncan cu năvalnicul lui! Iaca, Petrache Gîrneaţă

cum a nimerit-o? Dovadă că se mai înbîmplă cîteodată şi altfel...

— Mai ştii? Să mai încercăm... Coraj, găină, că te tai !

— Măcar îţi dă o nădejde; face să-ţi joace o amăgeală pe dinaintea ochilor. Nu-i ca zgîrciobul de Frige-Linte, de la care te întorci cătrănit, de-ţi vine să-ţi iei lumea în cap. Nici ca Vasile Stîrpu, Caiafa satului, care ne otrăveşte nouă zilele de atîta amar de vreme cu pîrile şi cu judecăţile!

— Aha! După cîte înţeleg, iar te-o purtat pe la postul de jandarmi si pe tine?

— Iar.

— Apoi fără de asta, nici că poate dormi! Asemenea Caiafă socot eu că nu mai găseşti să-l cauţi cu lumînarea în nouă sate. Pe noi a căzut pacostea să-l avem şi fără să-l mai căutăm. Ne caută el cu pîrile şi cu citaţiile! Ştii cîte procese poartă cu oamenii din sat? N-ai să crezi...

— Ei, cîte? Le-ai numărat?

— Numărat. Optsprezece, nici mai mult, nici mai puţin.

— Şi cu al meu, are să se facă atunci nouăsprezece.

— Într-o săptămînă storceşte el şi pe al douăzecilea, frate Neculai, ca să fie număr rotund.

— De asta nu duc nici o grijă. Doar nu i-am spus noi Caiafa de florile mărului!

Caiafa satului, Vasile Stîrpu, cel de-al treilea bogătan, într-adevăr parcă nici nu trăia pentru altceva. Cîrcotaş şi pornit pe zavistie, era în pîri şi judecată cu jumătate din obştimea cea nevoiaşă şi fără apărare.

A scăpat copilul unuia vita în lanul lui? Proces! A trecut roata de la căruţa altuia cu o palmă din drum în fîneaţa lui? Proces şi despăgubiri! Celălalt a spus o vorbă de ocară despre dansul în gura mare? Reclamaţie la procuror, proces şi daune civile!

Unele se întîmplaseră chiar aşa; cele mai multe i se năzăreau lui din senin.

Ce însemnătate avea asta?

Procesele şi despăgubirile curgeau. Împricinaţii băteau drumurile pînă la judecătoria din al treilea sat, pe urmă la tribunalul din tîrgul Călimanului. Dacă le dădea mîna să plătească avocat, scăpau mai ieftior. De nu, rămîneau globiţi să se răscumpere în zile de muncă ori se pomeneau cu poprelişti la strînsul recoltei de pe cîmp, cu vitele închise la ocolul primăriei, cu ţoalele puse sub sechestru şi vîndute la mezat.

Omul cuprins de deznădejde încleşta pumnul pe par şi prindea a răcni, cu vorbele urîte şi grele care-i veneau lui la gură.

Vasile Stîrpu, Caiafa, rînjea:

— Aşa care va să zică? Aşteaptă, că n-ai încheiat-o cu mine! îţi toarnă neica alt proces. Aţi fost martori, oamenii buni?

— Nu sîntem oameni buni ca tine... — mormăia unul din cei de faţă, adăugînd pe sub palma dusă la buze: Caiafo!

— Haide-haide! Joacă-te cu focul, că o paţi şi tu!

Omul o sfeclea şi se făcea nevăzut.

Căci Vasile Stîrpu, mai avînd el şi legături cu slugile cîrmuirii din tîrgul Călimanului şi fiind slugă supusă a domnului Emil Sava, nu se mărginea numai la procesele pentru daune şi despăgubiri. Ca o Caiafă care-si merita numele şi faima, nu scăpa nici un prilej să bage felurite zîzanii şi să umble cu alte pîri mai de primejdie.

Ba cutare a cutezat a ridica glasul împotriva stăpînirii şi cutare s-ar fi dedînd la uneltiri de răzvrătire. Ba cutare a intrat cu toporul în pădurea statului să taie semincerii. Ba are el ştiinţă despre cutare că ar fi adăpostit un fugar urmărit de toată poliţia ţării; o rubedenie din mulţimea cea nouă muncitorească, de la fabricile şi rafinăriile din Călimăn ori din Piscul Voievodesei, unde s-a prăsit cică bolşevismul de la Moscova.

Vinovaţii fără vină se trezeau umflaţi pe sus de jandarmi în puterea nopţii. Zăceau prin beciuri şi prin temniţe, pînă ce dovedeau că au fost năpăstuiţi cu bănuiala. Se întorceau după cîteva luni plini de păduchi, în zdrenţe şi fără măsele, cu feţele gălbejite şi cu ochii sticloşi de cîte-au răbdat şi-au pătimit.

— L-a dat gata şi pe Gheorghe a Profirei! Pe unde trece Caiafa, se usucă şi iarba... Scăpa-vom noi vreodată de dînsul?

— Adică numai de dînsul? Cu atîta n-am făcut nimic. Ne rămîn pe cap ceilalţi doi: Frige-Linte şi Cloncanul! Ca să răsuflăm cu adevărat şi să-şi vină satul în fire, ar trebui să se întîmple minune şi să ne scape minunea de tustrei laolaltă. Atuncea da! Şi pe deasupra să ne scape de urgia lui jupîn Emilache Sava,

cloncanul cloncanilor. Tu ce zici, frate Neculai?

— Mă scarpin sub căciulă şi zic c-a trecut vremea minunilor.

— Poate că nici n-a venit (încă, Neculai.

— Ce vrei să spui cu asta?

— Gîndeşte şi tu! Pe-aiurea le-a cîntat cam de

multişor veşnica pomenire bogătanilor. Nu le-o veni oare rîndul şi la noi?

— Hm! Crezi?... Paşte murgule, iarbă verde !

Cum toate acestea se petreceau prin preajma anilor cînd domnul Emil Sava ajunsese sfetnic al lui Vodă, puţini se găseau în sat să mai nădăjduiască asemenea minuni. Oamenii îşi tîrau zilele cu ochii în pămîntul pe care-l scurmau, asudînd fără multe nădejdi în robia lor fără zare.

Trudeau frîngîndu-şi grumajii pe ogoarele zgîriate cu pluguri ca vai de ele. Trudeau de trei ori pe atîta mai amar arînd, semănînd, prăşind şi secerînd pe lanurile domnului Emil Sava cu vechilii care nu te păsuiau o zi şi pe lanurile celor trei bogătani de pomină, fără a mai pomeni de cei mai mărunţi.

Toamna, la răfuiala muncilor, oftau şi blestemau.

Gospodarii se trezeau coborîţi pe nesimţite în treapta sărăcimnii şi nevoiaşii se pomeneau încă mai nevoiaşi decît au fost, de la an la an.

Iar averea celor trei bogătani sporea tot de la an la an, după o lege fără de greş.

— Nu le mai, ajunge şi nu se mai satură! Ne storc şi sufletul din noi, parcă n-ar fi ridicaţi din mijlocul nostru...

— Ba tocmai din pricina asta, Neculai! Nu-i lipitoare mai nesăţioasă şi năpîrcă mai veninoasă decît bogătanul care s-a săltat din mijlocul nostru. Mai afurisite chiar decît o pacoste venită din toată lumea, ca domnul Emil Sava, pacostea Boiştei şi a Călimanului. Batîr unul ca dînsul azi e aici, mîine cine ştie unde! Suge din mai multe părţi... Îşi mai umflă

guşa şi pe-aiurea. Mai uită de noi ori lasă vechilii să-i ţină locul! Pe cînd ceilalţi, care au deschis ochii în mijlocul nostru, aicea rămiîn, pe capul nostru pînă ce-om închide noi ochii! Văzut-ai liftă mai abraşă, să te stoarcă şi să te sugă mai avan decît Frige-Linte, Cloncanul şi Caiafa? Fiecare în felul lor, cu tertipurile lor!... Te trec din mînă în mînă. Şi te leapădă cînd nu mai au ce jumuli. Gata. Capătul!...

Gata! Capătul!

Atunci auzeam cu urechile mele măcar de şapte ori pe săptămînă asemenea oftări şi scrîşniri ale celor păţiţi, ca badea Neculai Trofim, om lesne încrezător şi veşnic sortit să le cadă în gheare. Vedeam cu ochii mei cum treptat se sleia satul de vlagă, îndopîndu-i pe dînşii şi rotunjindu-le an de an averea lor, pămînturile lor, bănetul lor pus la bancă ori îngropat în ulcele.

Ca atare, mă apăram de lupi, rînjind colţi de dulăuaş tînăr, fără să simt un sprijin de nicăieri. Şi socoteam că numai Boiştea noastră are parte de urgia unor asemenea bogătani, cu hambarele şi acaretele lor, cu poreclele lor de pomină, şi colac peste pupăză, cu cloncanul cloncanilor şi caiafa caiafelor, domnul Emil Sava, sfetnicul lui Vodă.

Abia, hăt tîrziu! cînd oştirea m-a purtat de la un hotar al ţării la altul, am priceput că pecinginea se întinsese cît e ţara de lungă şi de lată. Am priceput că pretutindeni se află la pîndă ailţi Frige-Linte, alţi Cloncani, alte Caiafe, alţi Emil Sava, aşa cum scria în cărţuliile date de fostul prietin de şcoală Sandu Zăgăranu să le citesc pe vremuri, fără a le pătrunde pe atunci deplin tîlcul.

Dar acuma, în drumurile noastre, de cîte ori mi se arăta un sat pe-o costişă cu livezi, cu dalbe căsulii alicărind şi rîzînd printre meri şi cireşi în soarele dimineţii, nu ne mai lăsam înşelaţi de amăgitoare privelişte. Ştiam ce necazuri si lipsuri şi deznădejde se ascund dincolo de fiecare perete. Ştiam gemetele şi oftările care se întindeau tot aşa, dintr-un capăt în altul, într-o mie şi o mie de alte sate:

— Gata! Capătul!...

Şi ne întrebam numai, cum vor fi arătînd oare la chip şi la asemănare cloncanii şi caiafele din partea locului? Ce parodie de pomină le-au scornit oamenii? Şi cu ce anume alte tertipuri jupoaie şapte piei de pe-o oaie, un alt Frige-Linte ori un alt Maţe-Pestriţe, care nu puteau să fie cu nimic mai prejos de-al nostru, din Boiştea copilăriei şi tinereţii mele

CAPITOLUL IV

Vîntoasele n-aduc numai felurite soiuri de iazme ale vîntoaselor: grindini, furtuni, viscole, prăpăd, urgia chiaburilor, a vechililor şi a binefăcătorilor de teapa domnului Emil Sava. Chiar dacă te-ai învrednici să le scapi teafăr din gheare, îţi mai trimit cu viclenie să te încerce şi cine ştie ce demoni a ispitei în chip de femei. Cînd amar s-a pocăit Ion Săracu, pentru a se întoarce apoi la o tovarăşă de viaţă din tagma lui, a Ionilor.

Cuvine-se a mărturisi că o slăbănoagă şi pirpirie răsplată a caznelor şi strădaniilor mele prindea să se urzească cu de la sine putere. Se vădeau roadele îndîrjirii pe care o tot preluăm noi, Ionii, din tată în fiu, în lipsa altor moşteniri.

Încă nu împlinisem nouăsprezece ani şi mama simţea în sfîrşit că are un fecior de nădejde în casă.

Mă încumetam a mă lega şi la alte munci, pe alte pămînturi mai spornice, lăsînd la coadă lutăriile de oale cu care ne-a pricopsit mila domnului Emil Sava şi a drepţilor legiuitori. Mai lucram cîte un hectar ori două luate în dijmă, de la cei ce plecau din sat să argăţească prin alte părţi. Scăpasem măcar în parte de datoriile mamei din fiecare iarnă la chiaburii satului, alde Frige-Linte, Cloncanul ori Caiafa.

Le lunecam din mîini. Şi le puteam rîde în nas, privindu-i în ochi, drept, fără miloagă umilinţă. Primenisem livada,

cîteva oi, răsadurile din grădină. Toate cu îndelungă strădanie şi chibzuială, cu o adevărată caznă, după cum mă tăia capul în lipsa învăţăturilor luminate care-mi lipseau.

Mama suspina cu ochii umezi de lacrimi:

— Ionică mamă, de-acolo unde-i Ion, dacă le vede toate cumva, ştiu că i s-au liniştit grijile ca o apă care a stătut! Numai să mi te ţie viaţa sănătos.

Viaţa mă ţinea sănătos. Mi se liniştea şi mie zbuciumarea lăuntrică.

Ca după înotările cele repezi, în apa Moldovei cînd năboieşte primăvara, tot aşa cîştigasem drept să răsuflu şi să mă uit înapoi, după ce-am pus piciorul pe ţărm tare.

Am început aşadar să răsuflu. Am început să plec urechea deschisă şi la îndemnurile vîrstei, fără de care omul nu-i om. Am prins a mai călca şi pe la cele hore, pe la cele şezători, pe la cele scrînciobe de Paşti şi pe la cele petreceri ale flăcăilor.

Mă dovedeam şi aici vrednic vlăstar din tulpina tatei şi a bunicului, care au fost amfîndoi oameni întregi, cu toate ale oamenillor, nu scrişi pe hîrtie.

Ţineam piept şi la bongoasele lui moş Chiriță Chiţoc, de-i astupam cîteodată gura şi înghiţea găluşca, tăcînd mîlc. Țineam piept şi vorniceilor de la hore şi nunţi, povestaşilor şi scornacilor de la şezători şi clăci, precum mi s-a dus de îndată buhul şi au început codande a mă cerceta galeş pe sub gene.

— Ian te uită la el, ce zăcea în Ionică, motanul!

Numai domnul Traian Cosac, naiba să-l ştie de ce? se uita tot chiondorîş la mine

şi-mi proorocea toate prăpăstiile de pe lume. În graiul său pestriţ şi corchezit, spunea cui voia să-l asculte că am s-ajung un mare brigand şi că promit a deveni un individ pernicios, un viitor instigator şi un inamic numărul unu al societăţii.

Atîta pagubă în ciuperci! Că asta mă durea atunci pe mine în călcîie, cît mă doare şi-acuma!

De-ar fi însă să iau lucrurile în considerare cu păsărească lui şi să judec cu mintea mea, cred că una nu mi-o ierta şi nu-mi iartă el pînă în ziua de azi. Anume că nu-mi făcuse bine, cînd i-ar fi fost aşa de uşor să-l facă! Ştiut este că pentru liniştea sa de cuget, omul se înverşunează taman asupra celui faţă de care se simte mai vinovat. Îi caută lui clenciul vinilor şi păcatelor, ca să se ierte pe sine. De-o fi asta, de-o fi alta, puţin îmi pasă de chiondoroşăiniile domnului Traian Cosac. M-au furat amintelile, chiar şi cu Traian Cosacii lor cu tot. Atîta şi nimic mai mult. Parcă le mai trăiesc o dată. Cît mă întorc şi zic a doua oară: Laudă-mă gură şi le-oi mulţămi şi eu! Ho! Ajunge, moară stricată!...

Iertate fie-mi deci toate! Om îs si eu. Ia un Ion Săracu! Cum spune însă unchiaşul Pintilie: Tot firicelul de iarbă cu umbra sa!... Fac şi eu umbră pămîntului, ca atîţia Ioni, din atîtea sate, ca Boiştea noastră, care după ce-au văzut moartea cu ochii, ca Pătru Voinicul, pînă la urmă tot i-au scăpat. Iar dacă scăpat-am şi eu, atîta ajunge? Poate că tot ce am văzut, tot ce-am pătimit şi-am învăţat, poate că or fi de folos Boiştei noastre, fiindcă am să mă întorc cu unele învăţături pe care nu mi le-a putut da şi nici înlesni acel domn Traian Cosac.

Pînă atunci să ne întoarcem mai bine la firul istorisirii noastre, că înţeleptele zicale una spun şi omul alta face. Uşor e a fi înţelept pentru alţii, mai anevoie pentru tine!

Am învăţat-o asta tot pe-a mea socoteală, precum se va vedea.

Cam în acea vreme, cînd înviasem la viaţa de holteiaş, am păcătuit eu întîia dată faţă de Simina mea.

Te pricep eu bine, ce vrei să întrebi:

— Cum, întîia dată?... Va să zică a mai fost şi a doua, şi-a treia oară?... Lasă, nu mai şti toate! Adevăru-i că atunci a fost ceva cu primejdie, măcar că n-a fost nimica. Pălălaie în paie.

Dară vorba unchiaşului Pintilie:

— Pălălaia în paie aprinde casa şi-o face scrum pînă în temelie!

Cu Simina ne aflam noi făgăduiţi, fără să ne-o spunem. Dacă nu chiar de copii, însă pe-aproape.

Ea intra în clasa întîia de şcoală, cînd eu păşeam în a patra clasă. Nevoiaşi amîndoi. Drăcoşi amîndoi. Nici cei mai pociţi din sat, amîndoi. Robaci şi trudnici amîndoi. Mă rog, cum scrie la carte, dacă n-ar fi prea multe cărţi mincinoase, ca cea de cetire, din şcoală, cu: Patria domnului Emil Sava, care nu-şi uită eroii cîţi s-au jertfit pentru ea! şi cu alte multe băzniri să îngheţe apele.

Pe măsură ce-am crescut, a crescut şi încredinţarea că sîntem făcuţi unul pentru altul, cum a şi fost să fie pînă la sfîrşit. Mai o uitătură galeşă, mai o strîngere de mînă fierbinte, mai o vorbă care nu spunea cine ştie ce, dar îndestule: mai o întîlneală ca din întîmplare, dar care se potrivea nu ştiu cum să ne poarte singuri singurei pe poteca rariştei din ariniş sau în rădiul Călugărului, la şipotul lui Gherase!

Ce să le mai înşir? că toţi am trecut prin asta! Şi ca romîn get-beget de la coada vacii, ca un Ion Săracu ce sînt, n-am călcat zaconul vechi.

Aşa că pentru toată lumea din sat, pentru mama, pentru bunica, pentru unchiaşul Pintilie şi pentru soaţa sa, unchiaşa Avramia, pentru moş Chiţoc şi pentru cobea lui de solomonărească, pentru flăcăii şi codanele horelor şi şezătorilor, treceam de logodiţi, măcar că nu schimbasem nici năframe, nici inele, nici şiraguri de hurmuz pentru dînsa ori pană de păun pentru mine, să mă fudulesc cu ea în pălărie la horă.

— Ei, Ioane, cînd aduci pe dracu-n casă cu lăutari?... mă întreba moş Chiriţă, făcînd strîmb cu ochiul şi mai hîindu-şi căciula năpîrlită pe-o ureche.

Pintilie, unchiaşul, o lua mai pe departe, tacticos, cu zicalele sale înţelepţeşti:

— Ba că femeia harnică ţine casa cu fusul. Ba că femeia gospodină e cununa casei. Ba că fără femeie casa-i pustie pe dinlăuntru şi fără bărbat îi pustie pe dinafară. Ba că masa-i masă numai cînd îţi ai gospodina ta în casă... Ba că însurătoarea devreme şi sculatul de

dimineaţă e chezăşia bătrîneţelor tihnite şi lungi...

Ba una, ba alta, de-mi făcuse capul calendar

În mintea tuturora mai stăruia doar o singură întrebare: Mă însor înainte de a pleca la oştire ori după ce mă-ntorc?

Unii mai puseseră chiar şi prinsoare.

Las' pe lume, că-ţi poartă ea grijă, cum nu ţi-o ştii purta nici tu singur, fie că eşti un boţ cu ochi ca Ion Săracu, fie de-ai fi născut eu stea în frunte.

Iar într-acestea toate, numai iată că se iveşte în satul nostru Mîndra Căliman! Demonul ispitei în chip de femeie, trimis de vîntoase, cum avea să spună îndelungă vreme unchiaşul Pintilie.

Venise la o cimotie scăpătată, de neam răzăşesc, în treacăt spre Piscul Voievodesei, unde avea alte rubedenii, mazili şi răzăşi.

Şi era această Mîndra Căliman tot din viţă de răzăşi, cu mare faimă de luptători la hotare pe vremuri şi răsplătiţi pe-atunci cu pămînturi întărite de hrisoave şi urice. Şi mai era ea însăşi, fată de chiabur, cu o jumătate de munte în partea Dornelor, spre care locuri au fost plecaţi cu o sută de ani mai înainte o crengătură a neamului lor, cu purcel şi căţel, să cuprindă locurile cu turme, cu stîni, cu gospodării largi şi puzderie de acareturi. Acolo au rămas, acolo s-au întins şi s-au înmulţit, de numără împreună turme de oi peste turme, başca tămăslîcurile de boi şi de tauri, cirezile de vaci, hergheliile de cai. Şi mai era o zvîr- lugă de feţişoară înaltă şi trupeşă, mlădie ca smiceaua, frumoasă coz, munteancă albă la faţă, necunoscînd munca praşilei în bătaia soarelui şi a

ploilor. O fetişcană cu neastîmpăr de capntortură, eu nişte ochi verzi ca apa adîncă şi cu nişte gene lungi, străşenite de mi-a luat văzul cînd mi-a răsărit ea întîia dată înainte, în portul lor, al dornencilor, cu ia de borangie bătută în fluturi, în fir de aur şi alesături, ca un strai al zînelor din basmele bunicii. Şi salba de la gît! Şi garofiţa roşă din cununa părului, lîngă tîmplă! Şi gura, ca floarea muşcatei din fereastră! Şi dinţii albi şi mărunţei ca grăunciorii lăcrămioarelor din luncă!

Ce să mai încerc a le zugrăvi toate? că nu-i dat vorbelor s-o spună. Destul că mi-a luat ochii şi minţile, tăindu-mi suflarea. Pe clipită mi s-or aprins călcîiele, mi s-or oprit în loc bătăile inimii şi pe clipită am ştiut că pentru dînsa sînt în stare să merg pînă la moarte de om.

Moarte de om n-am făcut. Dar viaţa mea, cît pe ce să mi-o iau.

Atuncea, pierzîndu-mi eu minţile cu desăvîrşire, două săptămîni, cît a stat Mîndra Căliman în Boiştea, umblam mai năuc decît Oacă, zăludul satului.

Îmi spînzura viaţa în genele ei, ca păianjenul de firişorul de aţă, gata-gata să se rupă.

Ea, ca tot soiul muntencelor deschise la viaţă şi iubeţe, cu inima uşoară şi cu rîsul pe buze, mai mult se juca de-a mîţa cu şoarecele, fără vreun gînd bun, nici rău, aşa ca să-şi treacă timpul. Căci timp avea, aşteptînd un frate care coborîse spre Jijia şi Prut, să tocmească aşezări şi perdele de stuf turmelor pentru iarnă şi să purceadă apoi împreună la Piscul Voie- vodesei.

Venise pe trei zile. Fratele cu pricina întîrzia.

Locurile noastre nu prea aveau cu ce s-o desfăteze, deprinsă cu verdeaţa brazilor şi cu otava mătăsoasă a poienelor de pe plaiuri, cu sunetul tălăngilor şi cu chemările de bucium într-amurg.

Oamenii noştri îi păreau prea trudiţi, prea vlăguiţi şi robiţi la munci grele. Altfel arătau plutaşii şi ciobanii Dornelor!

Femeile noastre îi păreau prea obidite, prea surpate înainte de vreme, prea sfioase şi cu portul searbăd. Altfel arătau femeile şi nevestele de plutaşi, de stăpîni ai turmelor şi de lucrători la ferăstraiele brazilor, fetele şi nevestele pădurarilor, ale vînătorilor de urşi şi de cerbi, de mistreţi şi de rîşi.

Dintr-o lume înaltă şi mai aproape de seninul cerului, picase într-un sat unde oamenii umblau cu ochii în pămîntul negru, care abia de-i hrănea după nemaipomenite cazne.

Şi poate ca să-şi omoare urîtul şi aşteptarea, poate fiindcă-i plăcea darul meu de povestaş, znoavele mele, focul cu care o suceam şi-o răsuceam vîrtej la horă,, poate dintr-o pricină ori din alta sau pentru toate împreună, vorba-i că nu mă ocolea. Vorba-i că mă căuta şi-i sclipeau ochii cînd mă zărea.

Încolo?...

Cînd la o adică, atunci cînd să-i spun ce mă arde la inimă, deodată luneca şopîrla printre degete. Acuma era aici şi acuma nu mai era.

Îi răsuna numai chicotul subţire, ca tremurarea unui clopoţel de cleştar.

Despre mine, ce să mai zic? Mă ţineam după dînsa ca prepelicarul şi dacă n-o vedeam o jumătate de zi, apoi era poznă! Nu-mi trebuia nici mîncare, nici băutură,

nu se prindea somnul de mine, frigării de neastîmpăr să-i mai aud o dată rîsul subţirel şi să mai stau cu o dată cu suflarea spînzurată de genele ei străşenite în cîrligaşe, ca păianjenul legănat de firul aţişoarei.

Două săptămîni încheiate a durat asta, de-ajunsesem de povestea satului şi de minunarea babelor. Nu mai spun a fetelor, că plesneau de ciudă, măcar că n-aveau nimic a pierde, neavînd cu ele nimică, în afară de Simina, pe care-o uitasem ca şi cum nici n-ar fi fost.

Mama se luase de gînduri, sărmana!

Din nou ofta. Posomorită, mă cerceta cum mă zbat în casă ca într-o cuşcă, urmărindu-mă cu ochi neguroşi şi cu o dungă săpată între sprîncene.

În darn încerca să mă aducă la o dezmeticire, pomenindu-mi despre prăpastia căscată între lumea bogătanilor şi a noastră, a celor din neamul lui Ion Săracu. În darn îmi amintea că năruiesc în sufletul ei şi în viaţa mea tot ce clădisem în atîţia ani, cu atîta cuminţenie.

Eu o zbugheam pe uşă. Ba mai şi trîntind uşa după mine.

Dădeam peste moş Pintilie, unchiaşul, care mă aştepta la vad, să-mi ţină altă predică, îndurerat şi scîrbit de asemenea mişelnică lepădare de Simina mea. Cît de amare şi aspre adevăruri îi mai rostea gura!

Dar ce repede-mi intrau pe-o ureche, ca să-mi iasă şi mai repede pe cealaltă!

Frămîntam locul sub picioare, ca armăsăraşii struniţi în zăbale.

— Stai, stai, Ioane! Stai să te judec...

Ce să mă judece? Că o rupeam la goană:

— Mîine, moş Pintilie!... Judeca-mă-vei mîine!

Cît despre celălalt unchiaş, Chiţoc, nu mă cruţa nici el, în felul său. Turlac de basamac, îmi tăia calea să-mi cînte clipind din coada ochiului şi trîntindu-şi căciula năpîrlită în pulberea drumului, ca în chiuiturile şi strigările de la horă:

Mîndra ici, mîndra colea,
Mindra-i pretutindenea,
Uiu-iu şi ihaha!...

Mîndro, cît dai pe cercei
Pot cumpăra doi viţei,
Mîndro, cît dai pe mărgele
Poţi cumpăra trei viţele,
Uiu-iu şi ihaha!...

Mîndro, tot ai bani cu sacu',
Cumpără-l şi pe Săracu,
Să-l ai mire şi argat,
Să-l faci slugă şi bărbat,
Uiu-iu şi ihaha!...

ÎI îmbrînceam bodogănind ocări furioase şi tule-o, băiete; să-mi văd mîndra mai repede! uiu-iu şi ihaha!

Pînă într-o bună dimineaţă, cînd dusu-s-a dus Mîndra Căliman în lumea ei.

Fără nici un „rămîi cu bine!" şi fără nici un „să ne vedem sănătoşi!" — s-a întors la turmele şi la munţii ei, de-a rămas Ion Săracu mofluz, cu buzele umflate, mai abitir ca buzălăul cămilelor pe care le-am văzut eu mai tîrziu, prin pustiurile unde avea să mă poarte războiul.

M-ar crede oare cineva că mi-a tunat atunci prin cap să le las toate şi să mă iau în lume după dînsa?

M-ar crede oare cineva că am umblat buiac pe coclauri, de-mi venea să-mi fac o samă, să-mi leg un bolovan de gît şi să mă dau la fund în bulboana cea adîncă din apa Moldovei, bulboana Bourului? M-ar crede că m-am mai și strecurat pe furiş, noaptea, la baba Arghira Chiţoc, să-mi facă şi să-mi desfacă de dragoste?

Noroc că toate s-au săvîrşit în toiul verii şi în preajma începutului de seceriş! Şi noroc că în secere, nu în descîntece băbeşti şi oftări, mi-am găsit tămăduirea.

Vorba lui Pintilie, unchiaşul:

— Găina de unde scurmă, de-acolo se hrăneşte!

Plugar fiind, tot în osîrdia plugărească mi-am căutat şi de data asta alean şi ogoire.

O săptămînă în cap, pune-te Ioane la caznele trupului, să-ţi scoţi demonul afurisit care a intrat şi se zbate în tine! Acolo, pe ogoare, mă culcam, acolo mă sculam. Mîncarea nici s-o văd în ochi. Numai apă beam, deşertînd teică după teică şi ulcior după ulcior, să-mi sting arşiţa din mine şi să înec diavolul dinlăuntru care a mai dat el ce-a mai dat din lăbuţe şi chiar că înecatu-s-a de-l simţeam înlăuntru rece şi mort, cobîlţîindu-se la fieştece aplecare pe mănunchiul de spice.

Ce-am putut eu mîntui cu munca în săptămînă aceea, n-ar fi dat gata nici trei şi patru dintre cei mai vestiţi şi mai vrednici secerători ai Boiştei. Taman ca argăţelul Satanei din povestea lui Ion Creangă cu Stan Păţitul, cînd a prididit el de secerat, de strîns snopii şi de clădit într-o singură noapte, pînea de pe un lan întins cît cuprindeau ochii, aşa şi eu.

Şi bine ne-a mai prins deznădejdea zănatecă din mine! Fiindcă abia am apucat să vîrfuiesc snopii în gireadă, că au şi purces nişte ploi ca acelea cu grindina cît nuca şi nişte revărsări cumplite de apă, de s-au dus pe copcă trei sferturi din semănăturile Boiştei şi pe gîrlă sărmana munculiţă a boişteniloг celorlalţi.

Grîielor noastre nici să le pese! Le scăpase de primejdie săracu Ionică Săracu!

Cu atîta m-am ales de pe urma acelei Mîndre Căliman, pe care nici n-am mai văzut-o şi nici n-am căutat s-o mai văd vreodată.

Acuma, că stau aici şi mă dezmorţesc la soarele încă bicisnic al lui Mărţişor, cum tot aşa de bicisnic sînt încă şi cu, îmi vine să zlmbesc a rîde de asemenea sminteală a tinereţii. Dar atuncea, vai lui! să fi

îndrăznit a-mi rîde cineva în faţă, că fărîme s-ar fi ales de dînsul!

Văzut este că-i dat să treacă prin a fieştecăruia tinereţe cîte-o pălălaie de paie, ca să aibă după ce se scutura de funingine. Să aibă după ce se şterge la ochi şi după ce se întreba ce-a fost cu dînsul, intrînd pe urmă, păţit şi cuminte, în rînduielile cuminţi ale vieţii.

Cuminte, dacă-i vorba de cuminţenie, apoi numai Simina s-a dovedit a fi în acele săptămîni de cumpănă.

După cîtăva vreme, cînd m-am întors la dînsa pocăit şi ruşinat, abia atunci am luat seama cît mai slăbise sărmana de ea şi cît de pierită era la faţă, cu două cearicăne vinete săpate în obraz, sub ochi. Dară să spună ea ceva? să întrebe ceva? să se facă că se mira de ceva? ori a mă mustra cu ceva?

Dacă-şi închipuie cineva una ca asta, apoi chiar că n-o cunoaşte !

Şi-mi era o ruşine şi-o jale de ea şi de mine, şi de tot ce-i făcusem şi-mi făcusem mie! Şi-mi era o silă de mine, că nici nu cutezam să-i privesc în ochi! Mai bine s-ar fi deschis pămîntul să mă înghită şi să se mîntuie cu noi.

Cînd mi-am rezemat fruntea întîiaşi dată pe umărul ei şi cînd mi-am înăbuşit un geamăt în piept, cum crezi dumneata că răspunde ea la asemenea căinţă?

Îmi cuprinse tîmplele în palme, mă depărtează să se uite în ochii mei, pe urmă îşi lipeşte buzele de fruntea mea, de întîiaşi dată că mă săruta dînsa, rostind numai atîta:

— Nătîntocule!... Ion cel nătîntoc!

Asta mi-a spus şi asta a fost mărturisenia noastră de dragoste.

De unde-a scos ea cuvîntul acela care nu umbla pe la noi prin sat? mă mir şi în ziua de azi. Că l-am auzit hăt tîrziu, ca ostaş, numai prin Ardeal şi prin Banat.

Atuncea, nătîntocul de colo, numai ce începe, măi Ioane tată! să buhăiască prosteşte cît mi ţi-i meleanul! Şi numai ce-i trage el nişte făgăduieli şi nişte jurăminte şi cîte cele toate, de-ai fi zis, gata! de-acuma Ion al nostru uşă de biserică s-a făcut şi uşă de biserică are să rămînă pe toată viaţa lui! Cum poate că aş fi şi rămas, fără blăstămăţia asta de război...

Pînă una alta, am trecut eu aşadar şi acel hop al tinereţilor mele.

Iar după Crăciun, în cîrligele de iarnă, înainte de a pleca la oştire, iacătu-lu-i pe Ioan al nostru în faţa popei cu pirostriile în cap, învîrtind un Isaia dănţuieşte de i-au mers petecile! Şi iacătu-lu-i ţopăind pe urmă o învîrtită la nunta cu lăutari de duduia pămîntul şi strîngîndu-şi Simina lui la piept, de parcă nu tot el era acela care umblase la bulboana Bourului, cînd pe iasta parte, cînd pe celălalt mal, să-şi lege numaidecît un bolovan de cinci ocale la gît şi să se dee numaidecît de ospăţ racilor!

În una din cărţile cele nemincinoase şi nefăţarnice care mi-au căzut mie în mînă scria cum că un înţelept ar fi zis el odată:

— Ferice de noroadele fără istorie!

Nu prea am eu destulă pricepere ca să judec dacă înţeleptul acela va fi avut el dreptate ori nu. Poate că numai fie iertat răposatul nostru Iacob Aliman m-ar fi lămurit unde-i adevărul.

Dar cetind eu atunci acele cuvinte, după cît mă tăia pe mine capul, mi-am

spus că dacă-i pe atîta, n-ar fi stricat să mai adauge:

— Ferice şi de oamenii fără poveste în urmă! Să n-ai nimică datorie la nimeni; să n-ai a te apăra de samavolnicia stăpînilor jăcuitori şi a slujnicarilor lihniţi să te vămuiască; să n-ai de furcă nici în cîrdos cu fiare de teapa domnului Emil Sava şi a vechililor săi; nici cu liftele de teapa celor trei chiaburi din Boiştea cu poreclele lor de pomină ori a celorlalţi pui de chiaburaşi mai mărunţei; să nu cunoşti cum rup din carnea ta colţii lor şi cum trag spre dînşii bucata ta de la gură cu ghearele lor; să trudeşti pentru a zidi ceva, pentru a te lumina la minte, pentru o agoniseală

obştească în dreaptă tovărăşie cu obştea în mijlocul căreia ai crescut — ce binecuvîntare a vieţii de care n-am avut parte !

Asemenea fericire n-a fost pînă acuma partea noastră, a Ionilor, pe lume.

Poate că fi-va de-acum înainte.

Şi cutez a grăi în numele tuturora, nu numai a celor Ion Săracu pe nume. Că-i plină ţara de Ioni, de Neculai, de Costachi, de Vasili, de toate numele călindarului, pămîntenii pămîntului cei mulţi la număr, care se plodeau pentru a avea de hrănit tot alte şi alte guri ale trîntorilor, din tată în fiu.

Nemernică şi umilă poveste, cu noi!

Foame de pămînt şi sete de dreptate — asta scria în letopiseţul nostru, fie că am văzut lumina zilei în Boiştea, fie aiurea, cîtu-i de lungă şi de lată.

Povestea mea, ca un Ion Săracu ce sînt, unul la număr printre ceilalţi fraţi cîtă frunză şi iarbă, povestea asta ar fi rămas şi ea neştiută de nimeni şi îngropată într-un sat ca o mie de altele de pe harta ţării, dacă urgia războiului nu ne-ar fi scos din bîrloguri, să ne împrăştie ciolanele prin lume. Poate, dacă bine cumpăneşti, îşi avea şi asta un rost. Altminteri, cine ne-ar fi auzit păsul şi cine ar fi plecat urechea să ni-l asculte?

Deci, ca un Ion dintre miile şi miile de alţi Ioni ce mă aflu, atunci, după ce mi-am scos pirostriile de pe cap, am intrat în viaţa cea de toate zilele a Ionilor, într-un sat uitat de stăpînire ca toate celelalte şi lăsat pe mînă milostivă a domnului Emil Sava şi a slugoiului său Traian Cosac, a vechililor şi a cămătarilor.

Datoria militării mi-am încheiat-o cu bine şi cu cinste, ieşind pentru întîia dată

în lume la lipsă mai îndelungată din Boiştea noastră. Muştru, instrucţie, mînuirea armei, defilări şi parăzi, majuri cu pumnul greu de-ţi strămutau măselele şi groaza inspecţiei cînd pica don' colonel să trimeată o duzină de prăpădiţi la carceră.

Ce să ţi le mai spun dumitale? că nu ţi-ar aminti nimica nou!

Ne-a adunat datoria oştirii dintr-un ţinut întreg, între zidurile cazărmii, parcă dinadins ca să ne cunoaştem mai bine cît sîntem de oropsiţi şi să ne numărăm cîţi sîntem de mulţi. Vagmiştrii şi-au dat toate silinţele să scoată sufletul din noi, bruftuluind, suduind, hîindu-ne fălcile pe căpriori şi vămuindu-ne de gologanii de-acasă, după datină. Ofiţerii treceau cu nasul pe sus şi cu privirile încruntate şi duşmane prin viaţa noastră. Spilcuiţi în uniforme, cu gîndul numai la sindrofiile lor şi la plimbările de pe Uliţa mare, poate că nici nu băgau de seamă că sîntem şi noi oameni, că avem o inimă, o durere, un alean...

Dintr-un regiment întreg, doi-trei dacă se dovedeau oameni de omenie.

Iar aceşti doi-trei, o făceau pe ascuns, ruşinaţi parcă, ferindu-se de ochii celorlalţi şi ai comandantului. Nici o mirare că n-au lipsit nici soldaţii împinşi să dezerteze ori să se spînzure în privată de deznădejde. Nici cei condamnaţi pentru insultă ori lovirea superiorului.

Un mare număr din cei mai urgisiţi se întîmplaseră a fi orfani de război, feciorii „eroilor căzuţi vitejeşte pentru patrie".

Bună patrie! Ferice orfani de eroi!

Eu am scăpat teafăr şi cu fălcile întregi, măcar că nu o dată încleştasem

pumnii şi măselele, gata să intru în păcat. M-a ferit însă ceasul cel rău.

Aşa că m-am eliberat răbufnind capela în ţărîna din ograda cazărmii să-i meargă colbul şi să plesnească un drac, chiuind şi răcnind de bucurie îndelaolaltă cu ceilalţi Ioni, Vasili, Costachi şi Petrachi ai contingentului nostru.

Pe urmă, risipindu-ne la matca noastră, unde ne aştepta vreo mamă, vreo Simina, o nădejde şi o daraveră cu vreun pămînt, am ajuns şi eu acasă într-un fapt de zi de-mi rîdea şi mie căsulia dalbă în soarele dimineţii, cînd am suit fluierînd a voie bună poteca dintre livezi.

Două zile de răgaz, de colindă pe la unii şi alţii, ca să mai aflu răutăţile domnului Emil Sava şi să iau în considerare zavistiile nou şurubărite de domnul Traian Cosac.

Mai găsit-am cîteva proaspete morminte. Bunica se odihnea în cimitirul din deal. Odihnă îşi găsise şi mătuşa Avramia a unchiaşului Pintilie. Mai lipseau încă alţii. Alţii se ridicaseră, crescînd şi trecînd din rîndul copiilor, printre flăcăii şi fetele de la horă.

După ce le-ai aflat toate şi te-ai simţit iarăşi la îndemînă în straiul tău de-acasă, ia-o Ioane, din loc, de unde-ai lăsat-o şi de unde-or lăsat-o toţi Ionii neamului Săracu!

Fără strălucite fapte şi fără măreţe peripeţii de pomină e povestea noastră!

Amară-i mai adesea. Dar scumpă îţi este şi mai presus de a tuturor altora, fie de-ar fi şi a lui Alexandru cel Mare, Machedon, din cartea pe care-o slovenea Pintilie, unchiaşul, cînd eram prunc şi mă perpeleam să scap mai repede pe uşă afară şi să mă joc de-a războiul.

Începea să se lumineze o zarişte şi pentru gospodăria noastră tînără. Simţeam alături de mine o tovarăşe fără cîrtire, inimoasă, trudnică şi răbdurie. A fost dat să ne vină pe lume mai întîi Ionică, mai pe urmă Neghiniţă. O aşteptam şi pe Ileana, căreia n-am avut încă parte să-i văd chipul. Se măritaseră cele două surori mezine, Ilinca şi Catrina, cu flăcăi fără pămînt, dar harnici lucrători ai pămîntului şi cu tragere de inimă pentru gospodăria lor nou întemeiată.

Cu dînşii şi cu alţii din sat ne înverşunam să ţinem piept celor trei chiaburi cu poreclele lor de pomină şi Cosacilor pe care ni-i pusese pe cap domnul Emil Sava. Se înjgheba ceva, după slabele noastre puteri şi priceperi.

Am dus luptă amarnic de grea. Dar nu de prisos. Îţi închipui şi dumneata ce înseamnă să ai în coastă o fiară cu chip de om ca domnul Emil Sava, dacă zici că-l cunoşti. ÎI cunoşti doar?

— Cunosc, frate Ioane!

— Îl ştii cîte-a dres şi cîte-a făcut, ca deputat şi ca prefect de Căliman, ca ministru?

— Din întîmplare, le ştiu şi acestea toate, prietene Ioane! îndeletnicirile mele de scriitor zilnic la gazetă mi-au îngăduit poate să aflu despre el fapte mai multe şi mai nelegiuite decît le puteai afla dumneata din Boiştea.

— Cu atîta mai vîrtos! Atuncea nu-i nevoie să-ţi înşir cu de-amănuntul cîte am îndurat noi de la dînsul şi cît de greu ne-a fost să-i ţinem piept pînă la capăt, ca să nu ne doboare la pămînt. Alegeri, prigoane, arestări, toate vicleniile, toate ispitele, toate urgiile... Ne-am ţinut tari. A ostenit el. Iar cum avea a lupta şi cu alţii, pe alte tărîmuri, în bătălii pe-o altă măsură şi cu dobîndă mai spornică, din lumea afacerilor şi a politicăriei, i s-a făcut lehamite de noi şi ne-a lăsat în plata domnului. Nici nu doream altceva, decît să ne scutească de binefacerile şi ocrotirile sale. Am prins a răsufla; iar omul lui de încredere, domnul Cosac Trăienică, a prins el a se perpeli pe jăratec, fiindcă „nu-i luam în considerare consideraţiunile sale” şi fiindcă „introduceam germenii pernicioşi ai anarhiei” în Boiştea noastră.

Iar cînd să ne aşternem pe o treabă mai de nădejde, în anul 1939, luna lui Răpciune, dinadins ca să se împlinească întru a totului tot ursita Ionilor noştri, iată că se dezlănţuie şi cel de-al doilea mare război, încă mai cumplit şi mai năprasnic decît cel în care a murit tata! De prisos a împărţi firul de păr în patru, întrebîndu-te cum şi de ce? De prisos a ridica glasul şi a încleşta pumnii! Ceteşti

ordinul de chemare, te scarpini sub căciulă, şi te supui!

Alta ce ai de făcut?

Ca şi celălalt Ion Săracu, din celălalt război, treci şi te uiţi cu mare jale la ogorul de popuşoi pe care n-ai să-l mai strîngi tu, îmbrăţişează-ţi nevasta, mama şi pruncii, pe urmă, pleacă de sîrg, Ioane, la rigiment şi

pe zonă, în preajma graniţelor, cum era scrisa veche a Ionilor din veac şi cum poate venit-a vremea, a se şterge, ca să nu mai fie pe veci!

Acuma, noaptea, cînd nu pot închide ochii şi cînd tot mă săgeată muşcătura rănii din carne, mă răsucesc pe-o parte şi pe alta. Ascult şuvoiala austrului la fereastră, curgînd ca o apă. Ascult şi-mi închipuiesc ce-i afară.

Se topesc nămeţii în munte. Purced zăpoarele. Ca mîine, pămîntul, hrănit de mustul omeţilor, va să ceară încredinţarea seminţei ca să-şi îndeplinească rodirea. Ca mîine va să înflorească zarzării şi merii, îmi rîd şi mie în amintire şi în părelniciile dorului căsuliile albe din Boiştea noastră. Le voi mai vedea eu oare? Mai aştepta-mă-vor oare? Să nu fi ruginit plugul sub şopron? Şti-voi în sfîrşit cum arată la chip Ilenuţa, cînd va încerca s-o rupă de fugă la iveliştea unui tată pe care nu-l cunoaşte decît din pomenirea răvaşelor. Coasa şi secera le-oi mai cuprinde cu strîns în palmele acestea care le-au uitat, de cînd mînuiese tot altfel de scule?

Ascultă!... Ian taci şi ascultă! Auzi, sus, pe cer?...

Trec cocoarele.

Nu se văd stolurile lor însuliţate, dar se aud.

Pe şes, la noi, între Boiştea şi apa Moldovei, îşi aveau ele un pinten de pămînt prielnic pentru popas, verde, jilav şi cu gîrliţe subţiri în primăvară. Poate că-l mai au.

Dacă trec într-acolo, duce-vor ele vestire că Ion se pregăteşte de întoarcere

acasă, fie şi numai pentru două săptămîni să se întremeze?... Ascultă!... Le-auzi?

Dumneata n-ai nimic, nicăieri, a trimite prin ele vreo veste? Nimeni şi nimic nu te-aşteaptă pe-acolo, spre Călimanul nostru?... De ce ţi-au păinjenit ochii?... Ci mai lasă cea pîrdalnică de ţigară, că numai fumul a fi de vină !

CAPITOLUL V

Unde autorul însemnărilor de faţă n-a dormit nici el o noapte întreagă. Şi unde se arată că amintirile sale depănate prin întuneric atunci nu erau din Boiştea lui Ion Săracu, dar tot atît de mîhnite. De la Crăciunul fetei îmbufnate, la unele episoade din viaţa domnului Emil Sava. Multe şi cu tîlc întîmplări, multe şi întortocheate măsluiri pe care Ion Săracu n-avea cum să le ştie.

Cuvintele lui Ion Săracu au intrat şi s-au răsucit ca un sfredel în mine.

Nu m-au lăsat să dorm.

În acea noapte de primăvară n-am închis nici eu ochii. Am ascultat şi eu cum şuvoieşte năvalnic afară austrul, curgînd ca o apă pe lîngă fereastră!

M-au zbuciumat şi pe mine chemări de departe, din aceleaşi locuri de obîrşie, din Călimanul copilăriei. M-au chinuit şi pe mine amintiri, întîmplări, ceasuri trăite pe vremea cînd eram tînăr şi pe care le-am crezut îngropate sub cenuşa uitărilor.

Iată-le, că acum înviau treptat!

Dar n-aveau pentru ce să mă bucure. Nici să mă însufleţească. Îmi aduceau mereu pe buze tot gustul lor de cenuşă. Căci măcar că amintirile mele nu se potriveau cu ale lui Ion Săracu, măcar că erau dintr-o altă lume, rămîneau tot aşa de mîhnite.

Purtau pecetea vremilor.

Iar pecetea vremilor era aceeaşi şi pentru oamenii muncii cu braţele ca Ion

Săracu ori ca lucrătorii din uzini, din fabrici, ori din mine; ca şi pentru oamenii trudei cărturăreşti de la masa de scris, din laboratoare şi din biblioteci.

Pretutindeni aceeaşi scufundare. Acelaşi scrîşnet de dinţi. Aceiaşi pumni încleştaţi şi după încleştarea zadarnică aceleaşi răpuse deznădejdi.

S-ar fi putut oare altfel, cînd cuţitul şi pîinea se aflau; în mîinile feluriţilor trîntori şi jefuitori de teapa numitului Emil Sava, de teapa altui oarecare Iordan Hagi-Iordan, numit Rechinul cu pîntecul mai mare ca să înghită mai mult, de teapa atîtor miniştri-milionari şi milionari-miniştri procopsiţi peste noapte? S-ar fi putut oare altfel, cînd această clică a vameşilor şi a fariseilor se perinda la cîrma ţării, doar sub alte felurite etichete, ale feluritelor partide mai mult sau mai puţin istorice? Cînd numai dînşii îşi treceau unul altuia cumpăna strîmbată a dreptăţii? Şi cînd toţi se întreceau apoi unul pe altul care s-o mai strîmbe încă, cu o şi mai neruşinată sfruntare?

Aşa că amintirile mele din acea noapte de primăvară şi de nesomn căpătau pe încetul un tîlc.

Nu erau deşarte.

Nu mă zbuciumau de prisos.

Dezvăluiau cealaltă faţă a oamenilor şi a împrejurărilor despre care pomenea Ion Săracu în spovedaniile sale atît de amare.

Ion, fiul lui Ion, nepotul şi strănepotul altor Ioni din Boiştea, le văzuse toate numai din satul unde-a deschis ochii.

Acolo, în Boiştea lui, începea şi se sfîrşea lumea pentru dînsul.

Acolo, lîngă plugul şi brazda udată de sudoarea lui, credea că poate să-i vină de undeva, din ceruri şi din minuni, dezlegarea tuturor pătimirilor şi nedreptăţilor, pînă cînd războiul pus la cale de clica hrăpăreaţă a bancherilor, a fabricanţilor de tunuri, de tancuri, de bombardiere, de arme de ucis şi de distrus, împreună cu plecatele lor slugi din feluritele guverne, l-a smuls din bîrlog să-l poarte în cele patru zări şi patru vînturi.

Mie, împrejurările, viaţa şi îndeletnicirile scriitoriceşti, mi-au îngăduit să le văd toate şi din alte laturi. Sub alte feţe, pe care el nici nu le bănuia.

Chiar aceiaşi oameni, cînd s-a întîmplat să-i întîlnesc şi să-i cunosc, ca numitul Emil Sava, moşier, industriaş, petrolist, deputat, prefect şi ministru; chiar unul ca el, mi s-a înfăţişat treptat în treptata lui avîntare de la oscioarele mărunte de ros, de la primele ciuipeli şi potlogării de trepăduş electoral de provincie, la cele mai nesăţioase îmbuibări şi la cele mai de sus căpătuieli politice, cu preţul celor mai mîrşave vînzări.

L-am văzut în mijlocul haitei care prăda ţara, urlînd cu lupii.

L-ami văzut încolţind pe cei mai slabi şi schelălăind încolţit de cei mai vîrtoşi de grumaz, în năpustirea lor să înhaţe fiecare bucata cea mai grasă.

L-am văzut uneltind în jurul său năruiri de oameni şi de averi, plîngîndu-şi victimele cu făţărnicie, punînd la cale jafuri, prigoane, intrigi viclene; trecînd cu o nepăsare de vită peste mormintele udate de lacrimi.

L-am văzut pîngărind de-a valma cuvintele mari şi sărmana cinste a

oamenilor mărunţi, ca nişte bale spurcate care nu mai cruţă nimic şi pe nimeni.

Şi tot aşa, chiar aceleaşi împrejurări pomenite de Ion Săracu, le-am văzut din capitala ţării ori din alte locuri unde se urzeau, unde se țeseau şi se desfăceau toate, nu numai în satul lui oropsit, Boiştea.

Iar ca atare, mai lesne mi-a fost să dibuiesc firul ascuns al acelor urzeli. Mai lesne să citesc tîlcul cel adevărat al faptelor, al precupeţirilor şi ticăloşiilor de tot soiul, care ajungeau pînă la dînsul, în Boiştea lui, abia tîrziu şi numai într-o anume răstălmăcire... Îmi spusese el, în ajun, seara: — Ascultă!... Ian taci şi ascultă! Auzi sus, pe cer? Trec cocoarele... Pe şes, la noi, între Boiştea şi apa Moldovei, îşi aveau un pinten de pămînt prielnic pentru popas. ÎI mai au poate şi-acuma. Se mai opresc poate şi-acuma. Dumneata n-ai nimic, nicăieri, a trimite prin ele vreo veste? Nimeni şi nimica nu te-aşteaptă pe-acolo?... De ce ţi s-au păinjenit ochii?... Ci mai lasă cea pîrdalnică de ţigară, că numai fumu-a fi fiind de vină!...

Ce repede am întors ochii în alltă parte! Şi cum n-am putut totuşi să-mi ascund păinjenirea, care nu era pricinuită de fumul ţigării!

Într-adevăr, tînguitiul cocorilor, sus, pe cer, mă dusese şi pe mine departe cu gîndul. Departe, spre Călimanul nostru, al amîndorura! Departe, în timp spre anii şi primăverile tinereţilor, care de mult tot dusu-s-au dus!...

Dar n-am putut să-i mărturisesc noului şi inimosului meu prietin, Ion Săracu, pentru ce drumurile spre Călimanul copilăriei şi ai tinereţii au fost din ce în

ce mai rare, pe măsură ce mă năpădeau firele albe la tîmple. De prisos era să-i înşir şi cum îl văzusem în deosebite împrejurări din viaţă pe stăpînul moşiei Boiştea, numitul Emil Sava, pe măsură ce se căţăra mai sus pe treptele măririlor.

Nu meritau toate să-i tulbure firul spovedirii sale. S-ar fi strecurat ca un glas străin, dintr-o altă lume, corchezind spovedania lui.

În adîncul nopţii, însă, cînd austrul şuvoia la fereastră curgînd ca o apă, topind troienele şi deschizînd calea zăpoarelor de mîine, m-au săgetat şi pe mine dureros amintirile ca muşcăturile de schijă în rana lui.

Da! mai tînjesc şi acum după acele locuri din Călimanul copilăriei şi tinereţii dintîi! Da! pe vremuri m-am întors şi eu nu o dată, să-mi caut urmele paşilor de băieţaş, de şcolar, de gimnazist!

Da, dar ce mîhnite drumuri! Da, dar ce zadarnice întoarceri! Ce pustiu în aşa-zisa Românie Mare de-atunici! Şi ce pustiire în sufletele noastre!

Ţin minte un drum. Una din cele dintîi întoarceri.

Înainte de a pleca din Capitală, în ajun de Crăciun, cu toate prevederile buletinelor meteorologice, care vesteau viscole să înzăpezească trenurile şi un ger să crape ouăle corbului — vremea rămăsese neschimbată, murdară, întunecată şi umedă. Vreme de mîzgă, vreme de tusete.

Din văzduhul vînăt stropea o burniţă cutreierată de vînturi, înstelată ici-colo de fulgi. Bieţi fulgi răzleţi, hărăziţi să se topească de îndată ce se-atingeau de noroiul vîscos.

Pe Calea Victoriei era o încîlceală de automobile şi de trăsuri, care întrecea tot ce-imi văzuseră ochii pînă atunci. Căci încă se mai aflau trăsuri cu cai, vechile birji dinaintea războiului. Şi încă nu se împămîntenise rînduiala civilizată a sensului unic, cu stopuri şi cu semnale luminoase, roşii, galbene, verzi...

Numai închipuiască-şi aşadar cineva haosul şi gălăgia şi înnodarea de intestine a circulaţiei! Şi ifosele vizitiilor de la trăsurile de casă boiereşti! Şi înjurăturile pline de ţîfnă ale şoferilor de la automobilele proaspeţilor milionari de război!

De unde să aibă însă habar despre toate şi cum să le imagineze Ion Săracu, în satul lui, Boiştea? I s-ar fi ridicat părul măciucă în cap de uluială, privind, ascultînd, încercînd să se dezmeticească.

Cîteodată cele două convoaie din direcţii potrivnice sfîrşeau prin a se înţepeni într-o nemişcare desăvîrşită. Printre autobuze, printre caii birjelor şi printre automobilele cu carapacea de metal lăcuit, dădeau atunci năvală pietonii să se strecoare cu pachetele de cumpărături într-o mînă şi tîrînd copilaşii de cealaltă mînă. Se avîntau şi — minunea minunilor! — izbuteau să ajungă nevătămaţi pe celălalt trotuar, cu un surîs de victorie. Cum să nu admiri această nemaipomenită iscusinţă şi îndemînare, care l-ar fi lăsat pe Ion cu gura căscată şi l-ar fi făcut să viseze noaptea urît?

Claxoanele urlau să te-asurzească. Şoferii deschideau portierele să răcnească la birjari şi la pietoni. Birjarii şi pietonii nu se lăsau mai prejos. Din nările cailor se înălţau aburii răsuflărilor,

împletindu-se cu fumul albastru de benzină ţîşnit din ţevile de eşapament. Agenţii de circulaţie dădeau zor fără nici o noimă din bastonaşele lor albe, crezîndu-se poate că-s şefi de orchestre şi închipuindu-şi poate că pînă la urmă vor izbuti a conduce circulaţia străzii ca o simfonie pastorală! Ce vis nebunesc şi irealizabil pe-atunci!

Şi în Gara de Nord ce îmbulzeala, ce goană după hamalul care despica talazurile mulţimii cu valiza ta ridicată peste capete, ce luptă pe viaţă şi pe moarte să străbaţi de pe treapta vagonului pînă pe culuar! Ce schimb de priviri asasine şi de stropşite îndîrjiri cu pasagerii care s-au sculat mai de dimineată, ca să ajungă mai devreme şi să se baricadeze în compartimente, strigîndu-ti sadic şi triumfal:

— Ocupat! Rezervat! Nici un loc!

Era epoca de aur a primelor afaceri de pomină şi a primilor afacerişti cu guşă încăpătoare, de pelican, pe dimensiunile patriei mărite a bietului Ion Săracu din Boiştea, care haibar n-avea de-acolo ce momente grandioase trăieşte. Primii mari afacerişti, care ca nişte vajnici precursori ai praznicelor şi mezatelor ce-aveau să vină, pipăiau terenul, prospectau filoanele, îşi ascuţeau ghearele, îşi smulgeau reciproc primele sute de milioane din exploatarea societăţii anonime pe acţiune numită Romînia Mare şi mult proslăvită în imnuri şi în marşurile parăzilor militare, în discursurile şi toasturile banchetelor cu şampanie, în manifestele electorale. Totul sfîrşise cu bine! Unii muriseră pentru această Românie Mare ori au crezut, naivii, că mor pentru ea.

Odihnească în pace! Fie-le ţărîna uşoară!...

Dar morţii cu morţii...

Ce rost să-i tot bocească ţara pînă la a doua înviere?

Firesc era deci ca viii să se îngrijească de sufleţelul lor şi să se procopsească; fiindcă nu de pomană se învîrtiseră să rămînă vii.

Şi se procopseau, nu se-ncurcau!

Goneau cu avînt, goneau frenetic, goneau patriotic dintr-un capăt al ţării la altul, să cumpere, să vîndă, să schimbe, să arvunească, să arendeze, să precupeţească permise de export şi autorizaţii de import, să primească şi să dea bacşişuri, să capete şi sa mijlocească hatîruri, să-şi căptuşească burta şi ceafa cu un strat nou de slănină, hrănită din sudoarea lucrătorilor de pămînt şi a muncitorilor din fabrici, din ateliere, din mine.

Toţi la un loc, alcătuiau lumea numitului Emil Sava, cu diferitele trepte mai de sus şi mai de jos. Toţi se întinseră ca o pecingine pe întreg cuprinsul ţării, nu numai în Boiştea lui Ion Săracu şi a celorlalţi Ioni, din tată în fiu.

Şi toţi foiau, strigau, licitau, se tocmeau, dădeau năvală şi se întingeau, de nu mai încăpeai de dînşii.

Cînd în sfîrşit trenul, încărcat cu ciorchine omeneşti căţărate pe scări şi pe tampoane, începu a lua viteză dincolo de barierele Capitalei, în cîmpurile înnoptate, a fost o răsuflare generală de uşurare. Uitam de caloriferul defect, de lampa cu lumina agonică, de geamantanul turtit de unde începea să curgă printre pachete o şuviţă roşie de apă de dinţi, ca o dîră de sînge, de acolo,

din tranşeele războiului încă proaspăt în multe amintiri.

În sfîrşit scăpam.

Scăpăm de Capitala României Mari, cu tot ce-mi înveninase pe atunci inima şi-mi sîngera condeiul, de cînd trăiam în mijlocul ei şi de cînd începusem să văd mai îndeaproape pe cei care stăpîneau şi storceau ţara, deşi ,încă nu învăţasem să descifrez prea multe, nici să le întrezăresc îndestul de limpede.

Ne aflam în trenul slobozit în noapte cel puţin o mie de oameni cumsecade, necăjiţi, înghesuiţi, oftînd cu năduf în această vitregă patrie mare şi latră care nu ne mai încăpea; abia toleraţi cu milă şi cu dispreţ de samsarii, de neguţătorii, de afaceriştii, de măsluitorii şi ciubucarii politici porniţi să vînture ţara pentru alte motive. Ne aflam cel puţin o mie de oameni, întorcînd fără nici un regret spatele celor din urmă constelaţii aprinse deasupra oraşului, la Băneasa, la Stația de telegrafie fără fir, la Aeroport, la Chitila...

Cu o bucurie de sălbateci redaţi spaţiilor largi, sorbeam de la fereastră bezna cîmpuriilor, unde cerul nu mai era brăzdat de nici o reclamă fulgurantă de cabarete cu jaz, de automobile, de cinematografe, de parfumuri, de blănuri, de ciorapi de mătase.

Pe urmă — ce noapte fără sfîrşit!

Mai ţineţi minte cum se călătorea pe-atunci, după războiul cel victorios al României Mari? Chiar după doi-trei ani de la semnarea aşa-zisei păci, vă mai amintiţi cumva? V-a povestit cineva?

Poposeam în gări întunecoase, de unde alte cete tăbărau la asalt, îmbulzindu-se în noapte, căţărîndu-se pe ferestre,

luptînd cu soldaţii în permisie şi cu liceenii în vacanţă să-şi găsească un loc pentru valize, pentru boccele, pentru damigene, pentru legăturile cu merinde şi pachetele cu daruri copiilor. Şi ce omorî- toare conversaţii după tot tipicuil trecut la nemurire de incisivul nostru Caragiale! Ce dialoguri neroade care ar fi trebuit interzise prin ordonanţele severe ale direcţiei C.F.R. o dată cu interzicerea scuipatului pe jos!

Nu lipsea nici căpitanul mutat de la Caransebeş la Rădăuţi, care uitînd de toate nădufurile acestei existenţe de nomad era mult mai furibund fiindcă uniformele de paradă se schimbau atît de des, fără să se învrednicească nimeni a imagina una aşa de sclipitoare, aşa de superbă, cu astîta aur şi poleială, cu atîtea galoane, găietane şi zorzoane, cum ar fi meritat un glorios ofiţer al unei glorioase armate de glorioasă Românie Mare! Nu lipsea nici domnul care ştia că schimbarea guvernului e chestie de cîteva săptămîni şi că partidul celălalt ce va să vină la cîrma ţării deţine o soluţie care va rezolva miraculos toate problemele economice, financiare, culturale şi sociale: „Parol! Vă garantez! Facem un împrumut în străinătate şi cedăm pe douăzeci şi cinci de ani unor consorţii străine, cu mai multă experienţă, petrolul, sarea, chibriturile, pădurile!...” Nu lipsea nici doamna cu migrenă, nici comis-voiajorul cu anecdotele de datină, nici eleva de şcoală cu uniforma fumurie, silindu-se să cetească pe geamantanul ei, zgribulită, paginile unei cărţulii cu tartajele învelite în hîrtie albastră.

Vorbeau. Tăceau. Iar începeau. Şi iarăşi tăceau.

Şi alte popasuri în gări şi pe urmă iarăşi acelaşi ţăcănit de roţi şi scîrţîit greu de osii pe nesftrşite poduri în veşnice reparaţii, după bunul plac şi veşnicul hatîr al aceloraşi şi aceloraşi antreprenori de (lucrări publice, specialitatea recentă a României Mari! Şi din nou consultarea ornicelor. Din nou oftări şi gemete şi suspine. Din nou încercarea fără izbîndă să descifrezi numele unei halte pustii şi negre din cîmp, unde trenul a poposit parcă pentru a rămîne acolo încremenit pînă la sfîrşitul veacurilor.

Pe bancheta din faţă o tînără ca de vreo optsprezece pînă la douăzeci de ani, tescuită, strivită, sufocată între doamna cu migrenă şi un domn rotofei şi chel, care mereu avea de mestecat ceva, fie treaz, fie prin somn — nu gemea, nu suspina, nu se mişca, nu voia să ia parte la nimic din tot ce se petrecea în compartimentul vagonului. Nu schimbase o vorbă cu nimeni. Nu se uita la nimeni. Nu se interesa de nimic, cu o vădită vrăjmăşie faţă de toţi tovarăşii de drum, de întrebările şi preocupările lor, de întreg universul.

Era foarte palidă şi poate frumoasă. Ce zic eu? Poate ar fi fosit chiar foarte frumoasă, daică ochii sticloşi n-ar fi privit atît de rece, dincolo de oameni; dacă buzele n-ar fi păstrat o cută atît de adîncă de dispreţ, şi, mi s-a părut, de răutate.

O fată îmbufnată! Cine ştiie ce alintătură mi-am spus eu. Una din acele nesuferite creaturi care fac zile fripte

părinţilor mai întîi, iubitului mai apoi, soţului mai tîrziu...

Fără preget şi codire, cu neistovita patimă a tagmei mele scriitoriceşti, ca un novice şi nerăbdător ucenic ce eraim în acea vreme, am încercat să ghicesc de îndată, după înfăţişarea aceasta gheţoasă, ceva din existenţa şi din firea ei, din trecutul şi din viitorul ei, aşa cum celebrul savant naturalist de odinioară, paleontologul Cuvier, a izbutit să reconstituie făpturile uriaşe şi fantastice care au trăit cîndva pe pămînt, în smîrcurile altor ere, numai după cîteva oase răzleţe. Era o năzuroasă? O răutăcioasă? O înăcrită înainte de vreme? Ori o copilă de oameni nevoiaşi, care fiindcă şi-a găsit asemănare cu cine ştie ce actriţă de cinematograf cum era boala pe atunci sau fiindcă n-a luat premiul de *Miss România*, *Miss Europa, Miss Univers* la faimoasele concursuri de frumuseţe, se socotea acum oropsită, prigonită de soartă, supărată pe Romînia, pe Europa, pe Univers şi exilată printre nişte tovarăşi de călătorie aşa de banali?

— Domnişoară, poate voiţi să schimbaţi locul?... E mai larg şi mai comod aici...

— Mulţumesc!

Cuvîntul a sunat scurt şi înţepat. Nici măcar nu mă onoră cu o privire.

— Hotărît!... Oftai cu deziluzie. Nu ştiu de unde s-o iau! N-am stofa lui Cuvier. N-ajung nici pînă la călcîile ilustrului savant...

Căpitanul, pe care-l afanisise necurmata metamorfoză a uniformelor de paradă fără să-i nimerească gustul său pompos, încercă să se consoleze căutînd şi el nadă de vorbă cu un scop mai precis. Galeş şi curtenilor, ca un pomădat

fante de cupă ce se dovedea, chiar şi în uniforma de mică ţinută, întrebă:

— Sper că nu vă supără fumul?

— Nu!... I-a răspuns fata îmbufnată, strîngînd cu indiferenţă din umeri.

— Atunci permiteţi s-aprind?

— Pofteşte!

— Sau poale că fumaţi şi dumneavoastră? Astăzi, femeile fumează ca şi noi, ba cîteodată şi mai şi... Sper că nu vă ofensează dacă vă ofer o ţigaretă România Mare?... Întinse el galant tabachera deschisă.

Fata, îmbufnată, nici n-a catadicsit măcar să mai strîngă din umeri, ca mai înainte.

A întors privirea spre fereastră, afară, în noapte. Mi s-a părut însă că în ochii sticloşi, cu uitătura fixă, tremură o lacrimă. Ce fel de lacrimă? de agasare? de ciudă? de orgoliu rănit, fiindcă ofiţerul o trata cu o amabilitate ieftină, ca pe-o conchetă de-a lui, din garnizoana Caransebeş, în loc să manifeste extatica admiraţie de care se bucura în acea vreme Greta Garbo ori cine mai ţine minte astăzi ce altă stea de la Hollywood, de mult stinsă?

Lacrimă? Hm!.. simplă părere, fără îndoială.

Căpitanul, cu „speranţele” dezamăgite, a strîmbat el din buze şi a strîns el din umeri. Închise portţigaretul cu un clănţănit metalic, cum clămpănesc din fălci cîinii vara, cînd se căznesc fără succes să prindă muşte.

A închis tabachera şi se uită apoi şi el duşmănos la noi, civilii, parcă noi eram de vină că uniformele de mare ţinută se schimbă atît de des fără să ajungă la supremul ideal al visurilor sale sau parcă

din pricina noastră fata îmbufnată i-a retezat zîmbetul galeş şi curtenitor cu un dispreţ aşa de tăios. Pentru a se răzbuna, ce-i rămlînea alta de făcut, decît să aprindă cu nemiluita ţigară după ţigară, pînă ce ne-a afumat pastrama pe toţi şi pînă ce doamna cu migrenă a început să tuşească mai dramatic decît Dama cu Camelii? Asta-i rămăsese de făcut şi asta făcu!

Pe urmă, unul cîte unuil, călătorii au căzut doborîţi de somn.

Eternul comis-voiajor cu eternele-i anecdote, descheindu-şi bata pantalonilor de pîntec. Căpitanul cu gura căscată şi sfîrîind cu o energie atît de sonoră şi poate răzbunătoare, încît ar fi acoperit marşurile unei întregi fanfare militare la o paradă unde să defileze într-o glorioasă retrospectivă toate uniformele oştirilor moldo-valahe, de la căciularii lui Mihai Bravul pînă la aghiotanţii lui Ferdinand. Doamna cu migrenă ţinînd mînuşiţa pe piept ca Dama cu Camelii la ultima notă a ariei din actul final. Domnul cel chel, dintru-ntîi numai cu nişte răzleţe broboane de sudoare cît mazărea pe tidva lucie şi mai apoi cu adevărate gîrle, rîuri, fluvii şi cascade rostogdlindu-ise pe frunte, pe obraji, pe gît, pe ceafă, sub guler, căci caloriferul defect intrase în funcţiune cu frenezie ca să compenseze timpul pierdut.

Numai fata îmbufnată nu s-a clintit din loc. N-a închis ochii. N-a dat semne de oboseală.

Nici măcar n-a strămutat privirea fixă şi gheţoasă, din vid, asupra tovarăşilor de drum răpuşi în poziţii care de care

mai tragi- omico-macabre, de asasinaţi, dintr-un film poliţist.

Încordată ca o strună, cu buzele subţiate, o bănuiam că adună în ea, cu fiecare kilolmetru şi minut, o nouă doză de dispreţ şi de scîrbă, ca să aibă din ce-şi răcori cu prisos oţăreala şi veninul pe socoteala nefericitelor victime care vor fi aşteptînd-o la sosire, pe peron, poate doi bunici blajini, poate o mumă, poate iubitul...

Asmuțat de aceeaşi pasiune scriitorească, mai ales că pe atunci, deşi nu tipărisem încă nici un roman, plănuiam măcar cîte şapte pe săptămînă, am lăsat închipuirea să zburde pentru a reconstitui mai dinainte scena. Vedeam doi bătrînei în haine simple şi curate, cu miros de camfor şi de sulfină, căutînd-o din ochi şi trecînd cu paşii mărunţi, pe peron, pe dinaintea vagoanelor, de la unul la altul. Nemulţumit cu atît, îi împingeam fără milă la o parte, ca să pun în locul lor iubitul cu o floare în mînă, întinzîndu-i mîna cealaltă s-o ajute la coborît, fîstîcit şi îmbujorat în obraji de emoţie. Şi în locul lui, plăsmuiam în aceeaşi clipă o mamă palidă şi cernită cu lacrimi de bucurie în ochi, chemînd-o pe nume... Ce nume? Ce nume? Cum s-ar putea oare s-o cheme?

Imaginaţia nu mă mai ajuta aici cu nimic.

De un singur lucru însă nu mă îndoiam.

Oricare din aceste personaje făurite de închipuirea mea ar fi să capete confirmarea de la realitate, oricare va voi întîmplarea să apară îndeaievea, în carne şi-n oase, pe peronul gării respective; nici o clipă nu mă îndoiam că pe toţi, fără deosebire, fata îmbufnată n-avea să-i

întîmpine, nici nu putea să-i întîmpine, decît într-un singur fel. Bunici, mamă, frate, iubit — tot una. Toţi o apă şi un pămînt.

Aş fi jurat.

Vedeam scena. Vedeam fata îmbufnată coborînd din vagon. O vedeam cu buzele strinse pungă, îngheţîndu-i cu privirea ochilor sticloşi. O vedeam înlăturîndu-le agasată braţul să n-o ajute ori să n-o sprijine, cumva:

— Mulţumesc! Nu era nevoie de nici un deranj. Nimeresc şi singură... Nu ştiaţi că nu-mi plac mofturile acestea sentimentale?

O gară şi alta şi alta. N-a coborît nicăieri.

În zori, în gara urbei natale, galbenă, hîdă şi cu zidurile măcinate de pecinginea umezelii, m-am dat jos ca după o noapte de cazne.

A coborît şi ea.

Pe peronul pustiu şi lugubru nu mă aştepta nimeni.

N-o aştepta nimeni nici pe fata îmbufnată.

Firește, abia cîteva birji.

Am încercat să-i dau întîietate la rînd:

— Domnişoară, eu mai pot aştepta...

— Mulţumesc!... N-am nevoie...

Ce glas rece şi răutăcios! Exact cum mi-l închipuisem.

Am lăsat-o deci cu o satisfacţie tot aşa de răutăcioasă şi de răzbunătoare pe treptele gării, ţinînd mica valiză de pergamoid în mînă, căutînd zadarnic cu ochii alt vehicul. O merita! ,,Mulţumesc! N-am nevoie![u] Asemenea aspide învenineză viata unei familii, a părinţilor, a iubitului, a soţului, a prietenilor, a copiilor... ,,Mulţumesc! N-am nevoie!" Păcat de ochii aceia mari şi frumoşi, genaţi, de-un albastru aşa de clar, dar cu privirea atît de insuportabil sticloasă!

— Dă bici!... am mormăit birjarului. Nu mai iau pe nimeni!...

,,Mulţumesc! N-am nevoie!"

Aha! Singură ai voit-o!

Mi-o închipuiam pierind în urma tuturor, cu mica valiză în mînă pe străzile înecate de noroi, peste hîrtoapele iluzoriu nivelate de-un glod păstos şi lipicios, prin pieţe unde în lumina nehotărîtă a dimineţii, vagabondau cîinii ademeniţi de răsuflarea caldă a canalelor...

*

* *

A doua zi a început să ningă subţire.

Fulgi rari. O ninsoare seacă şi fără putere. Cel puţin au îngheţat sloi noroaiele. Şi fereastra întreagă a prins feerice flori de gheaţă.

Deschid uşa. Mă reped afară. Simţeam nevoia să mă încredinţez.

Poate mă înşelau ochii. Poate se pregăteşte de-o ninsoare din cele potopite ale copilăriei, ca atunci cînd

plecam cu săniuţele, în chiote şi gălăgie pe dealul Călimanului cu o ceată de băieţaşi, fără să ne pese de ger, de vînt, de mîinile rebegite, de sfîrcurile nasurilor îngheţate.

Cu cît ar fi fost mai cuminte, să mă fi mulţumit numai cu feregele din fereastră!

într-o clipă s-a stins toată tresăltarea bucuroasă ca un chiot lăuntric, venit din adînc, venit de departe, din acele ninsori de odinioară. Chiotul s-a înecat sugrumat în gîtlej. Într-o clipă totul a fost posac, mohorît, străin, duşmănos.

Fulgii erau prea puţini, prea firavi, parcă prea fără încredere în ei, ca să poată aşterne nămeţii de-atunci, cu zăpada afînată şi elastică sub paşi. Nu erau în stare măcar să întindă magia unui amăgitor giulgiu alb, cît de plăpînd, peste tot ce era negru, posomorit şi urît.

M-am strecurat totuşi pe străzile Călimanului. După atîţia ani am colindat iarăşi şi iarăşi, ceasuri şi ceasuri, uliţele copilăriei, care de atîta vreme mă chemau.

Dar ce tristeţe pretutindeni! Ce sărăcie! Ce vechime! Ce oraş al României Mari pus la naftalină!

Nu era o iluzie. Pe negrul străzilor, îngheţat şi pustiu, fulgii mi-au părut într-adevăr cristali de naftalină presăraţi ca să păstreze cît mai îndelung tot ce-au ros şi au crămpoţit moliile anilor. Căci aici, în urbea copilăriei, anii şi rugina şi umezeala măcinaseră parcă mai adînc decît aiurea tencuiala zidurilor, tabla acoperişurilor, grilajurile, stîlpii de porţi. Casele îmi păreau micşorate, iar „edificiile” care în podele manualului de geografie din şcoala primară mă umflau în pene de trufie urbană — acum, după scheletul salcîmilor şi după plopii înalţi ca sistemul nervos din planşa neagră de anatomie, acum îmi păreau ca nişte biete cuburi de zidării mucede, cu acoperişurile coşcovă, pentru popasul stolurilor croncănitoare de corbi.

Aici, în şcoala asta, îţi făceai tu planuri măreţe despre oraşul tău, despre ţara ta, despre viaţa ta şi a colegilor de clasă, de bancă, de gălăgioase însufleţiri?

Oamenii îi regăseşti încovoiaţi, sleiţi, răpuşi înainte de vreme. Şi atît de vechi! Atît de vechi!

Cum? Nu se mai petrece nimic nou şi avîntat pe lume, ca să-i zguduie şi pe dînşii, să-i trezească din această dărăpănare după chipul şi asemănarea zidurilor şi străzilor din oraşul lor?

Ai mai putut dori cu atîta nerăbdare să te întorci în oraşul tău? Şi acesta se mai poate numi oraşul după care tînjeai?

Treci de pe-o uliţă pe alta, cu inima pustiită. Totul e mort. Totul sfîrşit.

Ce fel de ţară era asta şi ce fel de cîrmuire?

Aşa gîndeam singur, străbătînd străzile acelui oraş lăturalnic al României Mari, pe care-l găseam mîhnit şi sărac. Mîhnit şi îmbătrînit ca o dragoste veche, din cele pe care e mai cuminte şi bine să nu le mai întîlneşti niciodată în cale.

Aşa gîndeam. Şi atunci am tresărit deodată.

Spre mine, din celălalt capăt al uliţei, venea fata îmbufnată din tren.

Poate că făcuse şi dînsa acelaşi pelerinaj funebru, mi-am închipuit. Avea ochii trişti, dar umanizaţi. Nu mai sticleau. Ochi cu o negură acum în ei. Avea umerii doborîţi de-o nevăzută povară. Şi obrazul încă mai palid, cum nu-mi imaginasem vreodată că poate fi atît de palid un obraz de fată.

A trecut cu paşi împleticiţi pe lîngă mine şi nu m-a văzut.

M-am răsucit s-o privesc din urmă şi nu m-am putut desprinde locului, pînă ce nu

s-a mistuit la colţul străzii, şovăielnică umbră rătăcind fără ţintă.

De ce nu mi-am ascultat atunci îndemnul inimii? De ce n-am grăbit paşii după ea, s-o opresc? Doar nu mai era fata îmbufnată din tren. Poate că nu mi-ar mai fi spus tot aşa de rece: „Mulţumesc! N-am nevoie!” Poate că aş fi ştiut să găsesc o vorbă, acea unică vorbă, care să-i fie un balsam.

Tîrziu, cînd am intrat în căsuţa părintească, mama, în straiul ei negru şi veşnic de văduvă, a lăsat igliţele şi ghemul de lînă pe genunchi, ridicînd ochii să mă privească întrebători. Aştepta să-i povestesc ce-am simţit, ce-am văzut, ce cred. Apoi a înclinat ochii la lucrul său, înţelegînd că n-am nimic de spus. Nimic care să-i facă vreo bucurie, nici să-i aducă vreo alinare.

Iar a doua zi, pornind din nou prin Călimanul copilăriei să-mi caut vechii prieteni şi colegi de şcoală, nu m-am mirat de loc cînd mi-a fost dat să aflu că în tîrgul acela trist şi posac, trist şi sărac, o fată s-a aruncat subt roţile trenului.

Erau acestea doar faptele diverse, de toată ziua, ale acelor vremi.

Nu m-am mirat de loc. N-a fost nevoie să întreb. N-a fost nevoie să deschid gazeta locală, ca să mai aflu din rubrica faptelor diverse că fata s-a sinucis într-o zi de Crăciun, într-un asemenea tîrg sărac şi mîhnit, ca atîtea alte fete de-atunci, în atîtea alte tîrguri sărace şi mîhnite ale ţării de-atunci; n-a fost nevoie să deschid gazeta ca să descopăr că era fata îmbufnată din tren.

Îmbufnată?

Numai atîta izbutisem eu să citesc în ochii sticloşi, în cuta buzelor strînse să pecetluiască o deznădejde şi o taină? Sărmana mea imaginaţie şi searbăda mea pătrundere de aşa-zis scriitor! Atît am priceput? La atîta s-a învrednicit să m-ajute închipuirea? O fată îmbufnată! „Mulţumesc! N-am nevoie!…”

După un ceas însă, fără să întreb şi fără să vreau a afla, i-am aflat taina şi deznădejdea care au dus-o la moarte cu trupul zdrobit sub roţile trenului, ca Ana Karenina din romanul lui Tolstoi, deşi era atît de departe de eroina lui Tolstoi; atît de imică şi atît de slabă şi atît de departe! Un vechi coleg de şcoală, acum el însuşi dascăl de şcoală, mi le-a istorisit toate. Întîmplarea făcuse vîlvă în tîrg. Ce voiţi? Ce se putea întîmpla pe-atunci într-un tîrg ca acela pentru a face vîlvă, decît să se arunce sub roţile trenului o fată, să

se spînzure un tînăr, să moară îngheţat un gîrbov moşneag?

— Canalia! Canalia de Emil Sava!... scrîşnea din dinţi prietenul meu. El a băgat-o în pămînt.

— Emil Sava?... am întrebat cu mirare. Individul care era o larvă de trepăduş electoral şi mi se pare că acum e prefectul judeţului?

— Care altul Emil Sava, larva, trepăduşul de ieri, prefectul de azi, ministrul de mîine. Ce găseşti de mirare?... Mai îndreptăţit sînt eu să mă mir de lipsa ta de antene scriitoriceşti. Cum măi, încă n-ai adulmecat tu ce sinistră canalie e fostul trepăduş electoral de ieri şi marele oblăduitor de azi al ţinutului nostru de Căliman?... Asta numeşti tu spirit de observaţie, cunoaşterea de oameni, documentare socială şi istorică, intuiţie de viitor pretins romancier?... Ce faci tu acolo, în Capitala ţării? Ce naiba scrii la gazete? Şi ce fel de romane ai să scrii mîine, dacă nu-ţi dai seama pe ce labe de bandiţi a încăput ţara? România Mare! Ha-ha-ha! România voastră mare din gazete!...

Nu găseam nimic de răspuns.

Avea dreptate.

Ca un sincer şi umil simţămînt de culpă, am tăcut şi am înghiţit cu noduri toate apostrofările şi imprecaţiile cu iz biblic de predică.

Imaginaţia mea de „viitor pretins romancier” — vorba fostului coleg de şcoală — căpăta-se cea dintîi lecţie usturătoare de la viaţă, de la moarte, de la sărmana fată îmbufnată.

Abia atunci învăţam că realitatea depăşeşte cea mai aprinsă închipuire a oricărui poet sau romancier. Abia atunci

am înţeles că tot ce-am plăsmui noi la masa de scris numai din urzeala imaginaţiei, cum îşi toarce păianjenul firul din sine, n-ajunge nici pe departe să se ţină în pas cu inepuizabila şi teribila fantezie a realităţii. Ce nu făureşte realitatea, natura, istoria trăită? În bine şi în rău, în frumos şi în urît, ce scriitor a putut auzi oare vreodată atîţia eroi şi atîţia monştri, atîtea minunate făpturi si atît de hidoase creaturi, atîtea împrejurări nemaipomenite, atîtea peripeţii, atîtea fapte măreţe şi mîrşave, cîte ne pune în fiecare zi realitatea sub ochii? Destul să ai ochi de văzut...

Pînă atunci nu avusesem ochi de văzut.

Mi-a fost dat cu acest prilej, în acel depărtat Căliman al copilăriei, în acele urîte şi posace zile de iarnă — abia atunci mi-a fost dat să învăţ a deschide ochii şi a pătrunde iţele ascunse ale realităţii din jurul meu.

Şi aşa, s-ar putea spune că întîmplarea a vrut dinadins să încep a-mi adînci învăţămintele scriitoriceşti, pornind tocmai cu numitul Emil Sava, care-i stătea veşnic bolovan pe inima lui Ion Săracu şi celorlalţi Ioni din Boiştea lui, de nu mai puteau să-şi tragă sufletul. Fostul trepăduş de judecătorie, ajuns pe rînd prefect, deputat, moşier, milionar, petrolist, ministru; fosta larvă obscură şi insignifiantă prindea cheag şi aripi cam în acea vreme îndeosebi, o dată cu România Mare. Cum tot cam în acea vreme, prindea să-şi dea şi arama pe faţă.

Nu-l zărisem încă la chip.

Mi l-a zugrăvit vechiul prieten, dascălul de şcoală.

Deocamdată, înainte de a-l fi văzut, mi s-au întipărit astfel în minte din spusele lui două laturi cu totul deosebite, înregistrate din două unghiuri optice. Dar precum avea să se dovedească mai tîrziu, amîndouă nu fără strînsă legătură între ele.

Mai întîi mîrşava-i neomenie şi egoismul crud de clasă şi de familie, care împinsese sărmana fată să se arunce sub roţile trenului. Mai apoi, năravul său de a suna în buzunar veriga de chei ori de a răsuci morişcă pe vîrful degetului arătător lanţul de argint al verigei cu pricina, cînd asculta, cînd vorbea, cînd discuta, cînd medita, cînd distribuia ordine.

Cheile erau puţine la număr dintru-nceput. Chei de mărunt, de sfrijit şi de pirpiriu avocăţel de provincie. Două sau trei.

Pe măsură însă ce-a purces a se împlini mai rotund la trup şi a prinde cheag, se rotunjea şi veriga, creştea şi numărul cheilor, adăugîndu-se an cu an. Cheia de la biroul Prefecturii; cheia de la lada de fier de acasă; cheia de la sertarele cancelariei din conacul moşiei Boiştea; cheia de la birourile societăţii petrolifere din Piscul Voievodesei; cheia de la biroul Băncii din Căliman; mai tîrziu, cheia de la biroul din cabinetul său de ministru şi de la casa din Bucureşti. Şi pe măsură ce creştea veriga, îi creştea şi neomenia; pe măsură ce se adăugau alte chei, se adăugau şi alte neomenii la număr, după o lege de fier, tot aşa de tare ca materialul inexpugnabil al lăzilor blindate unde-şi ţinea la adăpost bancnotele, aurul, devizele, documentele, acţiunile, actele de proprietate, scrisorile

secrete, preţul tuturor matrapazlîcurilor şi neomeniilor.

Cînd vorbea sunînd cheile în buzunar ori răsucindu-le în lanţ pe deget, despre toate acele neomenii, vînzări si mîrşăvii, nu mai păstra nici o amintire. În schimb pipăia ca într-o dulce şi plăcută dezmierdare simbolul tuturor agoniselilor şi măririlor. Fiecare cheie alt birou, alt sertar, altă proprietate, altă casă de fier, alt sector de operaţii, altă treaptă mai sus.

Cine mai avea atîtea chei, în Călimanul sărac şi trist al României Mari de-atunci?

Prietinul meu, dascăl de şcoală, Milu Miloteanu, mi-a istorisit deci amara poveste a fetei care mi se păruse mie îmbufnată şi fusese numai o sărmană fată atît de nefericită, încît s-a aruncat sub roțile trenului.

Iar atunci, această amară poveste m-a răscolit ca tot atîtea tăişuri de cuţit răsucite în inimă. Mă întrebam cum de n-am ghicit? Cum de n-am bănuit? Cum de n-am simțit?

Poate un singur cuvînt, un gest, o încurajare, o speranţa, o clipă, numai una singură, ar fi fost destul, ca s-o abată de la deznădăjduita ei hotărîre. De ce n-am găsit oare cuvîntul, gestul, clipa? De ce n-am ştiut s-o opresc?

Acum, toate mi se lămuresc într-o altă lumină, toate au alt tîlc.

Cu adevărat, nu era singura fată care se despărţea atunci de viaţă, înainte de a fi trăit viaţa şi de a fi dat vieţii ceva. Se numărau sute şi sute în fiecare an. Reprezentau tributul pe care îl plăteau lumii putrede de-atunci; ceva aidoma ca vama de feciorelnice victime pe care le

cereau balaurii şi zmeii din basmele ascultate în copilărie de Ion Săracu, în satul său, Boiştea. Precum sute şi sute de tineri îşi puneau tot aşa capăt zilelor dintr-o dragoste nefericită sau după ce-au pierdut leafa la curse ori fiindcă şi-au pierdut slujba. Dacă nu cumva, mai adesea, fiindcă nici nu izbutiseră să capete o slujbă în România cea mare şi lată de-atunci, fie că era ucenic al birocraţiei, fie ucenic cărturar.

Aşadar nimic deosebit.

Cel mai banal „fapt divers”, pentru gazetele acelor zile şi acelei putrede lumi de-atunci!

Deosebit pentru mine şi pentru desăvîrşitul tîlc al spovedaniilor pe care mi le încredinţează cu graiul lui sfătos de-acasă Ion Săracu, rămînea altceva. Rămînea, rămîne şi acum doar faptul că toată această tristă şi veche şi de mult uitată întîmplare despre care el n-avea de unde şi cum să capete nici o ştiinţă, mi-a dezvăluit brusc încă de pe atunci adevărata şi odioasa faţă a numitului domn Emil Sava, înainte de a fi cunoscut nici cum arată la chip. A fost ca o mască smulsă cu anticipare de pe neobrăzatul obraz al unui scîrbavnic atotstăpînitor al ţării dintre cele două războaie. Un vameş şi un fariseu pe care l-am întîlnit apoi vreme de aproape douăzeci de ani. Şi pe care n-am scăpat prilejul să-l pun la teasc, aşa cum era, între file de cărţi, de zeci şi de zeci de ori.

Pe sărmana fată care şi-a luat zilele atunci, într-acea vînătă şi mîhnită zi de iarnă, nu mai ştiu cum o chema. Am uitat. Ce însemnătate ar mai avea oare acum?

N-au uitat-o oare chiar şi cei care o cunoşteau de-aproape? Chiar şi cei care-au plîns-o, cînd i-au îngropat oasele zdrobite de roţile trenului, acolo, într-un ţintirim de tîrg sărac?

Nici pînă în ziua de azi n-au uitat însă că era fiica unui mărunt simbriaş de la uzina electrică. Poate scriitor de chitanţe, poate calculator de tarife, poate altceva. N-am uitat că fata izbutise cu trudă şi cu înverşunare să înveţe o fărîmă de carte. Nu ce-ar fi vrut ea şi nu la ce-ar fi ajutat-o puterile şi visările şi înclinările, după spusele prietenului meu, care-i fusese profesor la examene: arhitectă. Auziţi, colea? Arhitectă! Nici mai mult, nici mai puţin! Fata unei ţoape născută într-o cocioabă lipită cu lut pe jos, arhitectă! Cu pretenţie să construiască edificii, şcoli, spitale, gări, vile, palate.

Asemenea nesăbuite visuri constituiau pe-atunci o adevărată insolenţă şi o provocare din partea unei prăsile de mărunt simbriaş, cu un frate mai mare tot neînsemnat simbriaş la C.F.R. şi cu altul mezin ucenic la acelaşi birou al uzinei electrice a tîrgului unde lucra taică-su. Dacă-i drăguţă, nurlie şi cu picăţele, si dacă vrea să se salte din cocioaba unde a văzut lumina zilei printr-un geam sleit, facă-se dansatoare ori cîntăreaţă de varieteu! Poftim! Cine-o opreşte? Asta mai merge. Cu puţină deşteptăeiune şi punîndu-şi în valoare graţiile pe care i le-a dat natura, cîte n-au ajuns mai departe decît un arhitect? cîte n-au adunat bune părăluţe şi n-au tocmit ele arhitecţi să le zidească vile, case, palate?

Deci fata care se visa construind edificii, şcoli, spitale, gări şi palate, poate

tocmai fiindcă se născuse într-o cocioabă cu lut pe jos, a fost silită să renunţe la astfel de himerice şi insolente ambiţii. Dar cum era cinstită din fire, dintr-un neam de oameni care-şi agoniseau pîinea cea de toate zilele cu trudă şi cu sudoarea frunţii lor, nu s-a făcut nici cîntăreaţă ori dansatoare de varieteu, să-şi precupeţească trupul — singura libertate, singura încurajare şi şansă pe care i-o acorda lumea domnului Emil Sava. Cu învăţătura întreruptă, s-a resemnat să coboare de la altitudinea zgîrie-norilor pe pămînt şi să umble pe picioarele sale. A dat altfel de examene şi concursuri. A reuşit în frunte şi a căpătat o slujbă cu numirea într-ales, spre bucuria părinţilor. Slujbaşă la poştă — şi încă la Bucureşti! Aşa da! Mai treacă-meargă, fetiţo! Ce-ar fi cutezat să rîvnească mai mult, să viseze mai norocos, ploada unui obscur simbriaş din Tîrgul Că- limanului, în acea vreme?

Ea s-a lăsat totuşi ademenită şi de alte mai neiertate amăgiri.

Pentru ce se ducea doar la cinematograf? Pentru ce mai citise şi un teanc de romane, începînd cu prea celebra Madame Bovary?

Feciorul mai mare al domnului Emil Sava, mult răsfăţatul Fred, fala şi speranţa numărul unu a familiei, cică n-o slăbea pas cu pas, acolo la Bucureşti, unde-şi urma studiile. După spusele unora, numai fiindcă îi pusese gînd rău, intrigat de atîta rezistenţă din partea unei cenuşărese, virtuoasă şi încăpăţînată, în loc s-o flateze faptul că pogoară pînă la ea un atît de seducător coconaş din lumea mare, cu atîtea precoce cuceriri înscrise la inventarul

său. După părerile celor mai mulţi, dimpotrivă, cică îndrăgostit cu tot dinadinsul, fiindcă există o vîrstă cînd chiar şi în pieptul unei odrasle de gîde încă mai bate uneori o inimă tînără şi cald omenească, înainte de a se preface în cremene, în iască, într-un abces cu puroi.

Adevărul cine să-l ştie vreodată, în afară de ei amîndoi?

Dar indiferent de acest adevăr, prăpastia dintre dînşii rămînea aceeaşi.

Vlăstarul prefectului de Căliman, ministrul de mîine, marele petrolist şi multimilionar în devenire, avea tot viitorul înainte. Avere, carieră asigurată, protecţii, relaţii... ÎI mai aştepta şi o viitoare logodnică, predestinată de pe băncile pensionului; o logodnică viitoare, cu nasul cam lung şi cu mintea cam scurtă, dar cu hrisoave vechi de boierie, cu păduri şi terenuri petrolifere, cu foaia de zestre pizmuită de toate candidatele la măritiş cu nasul lung şi cu mintea scurtă, pe-o rază de-o sută de kilometri. Fata simbriaşului? Ce viitor să aibă o fată de obscur zgîrie-hîrtie la uzina electrică, o slujbaşă la poştă?

Dacă Fred, odorul domnului Emil Sava, i-ar fi pus numai „gînd rău”, domnul prefect ar fi zîmbit îngăduitor şi ar fi clipit pehlivan din coada ochiului, încurajîndu-l să nu piardă ocazia şi o bucăţică aşa de fainã! Cum gîndurile lui Fred păreau însă mai suspecte, se schimba chestia. Lua o întorsătură gravă, ameninţătoare, inadmisibilă.

La cinematograf, soaţa domnului prefect Emil Sava, nepoată de vechil închiaburit din jaf şi din samavolnicească şerbire a pălmaşilor de pe diversele moşii

unde-a prădat de-a stins, dar acum persoană din elita tîrgului, prezidenta atîtor comitete de patronaj şi societăţi de binefacere; la cinematograf, coana Amalia, mama lui Fred, lăcrima şi se înduioşa de toate dramele romanţioase, ca multe alte mame din aceeaşi lume a prefecţilor, a viitorilor şi foştilor miniştri, a marilor petrolişti şi milionari, a moşierilor şi bancherilor, de provenienţă mai nouă ori mai veche. Lacrimile şi înduioşarea nu angajează pe nimeni, cu nimic.

Dimpotrivă!

Și dau un blazon de nobleţe şi de generozitate. Te simţi o distinsă făptură cu inima largă, cu spirit înaintat şi progresist; o făptură care s-a scuturat de toată rugina prejudecăţilor medievale. Mai ales cînd aceste prejudecăţi ți le-ai însuşit din slugarnica imitaţie a unor foşti slugoi ciocoieşti.

Pe urmă, distinsa făptură cu inima plină de generozitate şi de nobleţe îşi şterge lacrimile, îşi tamponează pleoapele cu batista parfumată de linon, dă cu puful de pudră pe vîrful nasului şi cu vîrful roşului din tub pe buze, se examinează în oglinjoara poşetei şi se întoarce în lumea sa.

Cînd a coborît din limuzină, cînd a urcat treptele peronului de-acasă şi cînd valetul a închis în urmă uşa de stejar ghintuită cu fier forjat, distanţa dintre cele două lumi e de mii de mii de kilometri, nu de cîteva străzi, din cartierul protipendadei şi îmbogăţiţilor, pînă în mahalaua calicilor. Viaţa nu-i roman, nu-i film de cinematograf american, nu-i piesă de teatru să aplauzi la scenă deschisă o celebră actriţă

pariziană în turneu şi toate fantasmagoriile poeţilor! Viaţa implică acte de proprietate şi foi dotale, garanţii, ipoteci, conturi la bancă, relaţii, carieră politică, venituri, acţiuni, cupoane, jetoane...

Acestea ştiindu-le prea bine soţii Emil Sava în plină avîntare spre piscurile măririlor din România Mare, au luat măsuri din vreme pentru a-şi apăra progenitura de oarbe şi nefaste rătăciri. Băiatul urma să fie îmbarcat de urgenţă în tren şi expediat la Paris, ea să-şi isprăvească acolo doctoratul în studiile juridice şi constituţionale, cu teza: Despre absoluta egalitate de drept şi de fapt, fără deosebire de sex şi de clasâ în statul modern democratic. Iar vinovata, intriganta, impertinenta, urma să fie pusă la rezon cu o serie de severe avertismente.

Severul avertisment, pe cît pare, însă, n-a avut efectul aşteptat.

Vinovata, intriganta, impertinenta şi-a permis să se urce în tren şi să vină din Capitală în Călimanul cocioabei natale, poate nu ca să-şi ia cel din urmă rămas bun de cenuşăreasă de la coconul trimis să se consoleze în cabaretele Parisului, cum şuşoteau unii şi alţii, ci poate numai să-şi apere părinţii de ameninţarea unor odioase represiuni, cum se iscase zvonul

Acestea, cine o să le ştie vreodată, în afară de ea?

Pe domnul prefect nu-l interesau însă asemenea subtile întrebări şi nuanţe. El îşi avea de apărat progenitura pe care o socotea ameninţată. Om al faptelor, trecu deci fără şovăire la fapte imediate.

În primul rînd, intervenţie telegrafică la direcţia P.T.T. pentru punerea în

disponibilitate tot telegrafică — a intrigantei, a vinovatei, a impertinentei.

În al doilea rînd, darea afară a obscurului simbriaş de la uzina electrică, tatăl vinovatei, intrigantei şi impertinentei cu pricina.

În al treilea rînd, darea afară a fratelui mai mare, simbriaş la C.F.R.

În al patrulea rînd, darea afară şi a fratelui mezin, ucenic la birourile uzinei electrice; toţi, pînă una alta deveniţi peste noapte suspecţi de criminală propagandă subversivă şi de agitaţii bolşevice, cu rezerva trimiterii în judecata Curţii Marţiale.

În al cincilea rînd, evacuarea întregii familii din cocioaba unde vinovata, intriganta şi impertinenta văzuse lumina zilei, întrucît maghernița era proprietatea primăriei şi direcţia arhitecturii ceruse în repetate rînduri de zece ani scoaterea chiriaşilor pentru ultra- urgente reparaţii. Le venise în sfîrşit sorocul! Ordinul de evacuare mai menţiona şi sechestrarea lucrurilor din casă, ţoale, perne şi ciovee, pentru garanţia rămăşiţelor la fisc, la ratele chiriei, la amenzi, la taxele de salubritate.

Ce rămăşiţe? Nu exista nici o rămăşiţă! Foarte bine! Atunci sînt alte chestii de clarificat. Se vor clarifica.

Iar pînă la clarificare, operaţiile au decurs cum nici nu se poate mai simplu şi mai prompt, cu raport de executare în douăzeci şi patru de ore. Năpasta unui lanţ de catastrofe s-a abătut astfel din senin asupra unei familii de simbriaşi sărmani şi nevinovaţi. Destul a fost să ridice domnul prefect degetul cel mic, pentru ca toţi să zboare afară din slujbe

şi din casă, să fie aruncaţi pe drumuri, în ziua cînd copilaşii colindau străzile cu voioasele lor urări de datină: Sărbătorile cu bine! La mulţi ani şi veselie!

Ha-ha-ha! La mulţi ani cu bine şi veselie? Să se înveselească şi să se înveţe minte ţoapele, mîrlanii, mocofanii, dacă nu-şi cunosc lungul nasului!

Ba pentru o mai memorabilă lecţie, vinovata, intriganta, impertinenta a mai fost invitată şi la poliţie, unde zeloşii educatori în slujba statului şi la ordinele domnului prefect Emil Sava şi-au îndeplinit misiunea cu o energie exemplară şi vrednică de toată lauda.

— Îţi dai tu socoteala ce înseamnă asta?... mă întrebă fostul coleg de clasă, ajuns dascăl la aceeaşi şcoală unde ne-am lustruit amîndoi fundul pantalonilor pe aceleaşi bănci. Îţi dai seamă ce se petrece aici, în tîrgul tău, în Căliman?

— Sărmana fată îmbufnată! am suspinat pentru ea, cu o mustrare de cuget, pe care fără îndoială n-a simţit-o nici pe a zecea parte prefectul Emil Sava.

— Nu-i destul s-o plîngi!... se răsti la mine fostul coleg. Trebuie să te revolţi! Să scrii în ziare! Să-l loveşti la mir! Să pecetluieşti canaliile de teapa lui în cărţile pe care le vei scrie, dacă ai să le scrii vreodată!

Mărturisesc că mă surprindea şi că mă molipsea şi pe mine atîta îndîrjire. Nu-l mai recunoşteam.

După război, abia îl mai întrezărisem în treacăt, pe fugă, de vreo cîteva ori.

Era un omuleţ slăbănog, cu mîinile străvezii, cu umerii înguşti, cu gîtul subţire, cu capul mare şi cu fruntea boltită. Fusese unul din cei mai străluciţi elevi ai şcolii. Dar îl socoteam pe-atunci

incapabil să ţină la proba unei excursii mai lungi, să dea ori să primească

un pumn fără să se clatine, să arunce o minge, să sară o gîrlă, un şanţ, un pîrleaz. Şi iată că războiul îl călise! Iată că-l făcea să clocotească de revoltă şi să-mi dea lecţii de energie, măcar că nu treceam printre cei mai blegi elevi din şcoală!

„Bravo! mi-am zis. Tot a fost bun la ceva războiul!”

Apoi după aceste reflecţii păstrate în mine, i-am împărtăşit şi lui, cu glas tare, hotărîrea fermă ca un legămînt:

— Bravo, Miluţă! Aşa te vreau!... Află că mă revolt şi eu! Află că am să scriu la ziare şi că am să-l lovesc la mir pe individ! Nu pentru pofta ta, ci fiindcă aşa-mi dictează conştiinţa mea... N-am să-l cruţ. Te-asigur!... Cu o condiţie...

— Nu pune condiţii! izbucni el. Cunosc eu tertipurile astea gazetăreşti. Îţi rezervi un pretext, ca să poţi da îndărăt...

— Fii fără grijă! Am spus „cu o condiţie”, dar condiţia te priveşte pe tine. Căci e nevoie să mă pui tu mai întîi în curent cu toate isprăvile şi cu toate manevrele prea puţin onorabilului Emil Sava, ca să-l pot încondeia cum se cuvine. Să-i facem o fişă. Un mic dosar...

— Aferim! Aşa te vreau şi eu! Îţi pune bădia la dispoziţie material pentru o arhivă întreagă, nu numai pentru un fleac de dosar...

Astfel, moartea sărmanei fete îmbufnate n-a rămas cu totul, cu totul pierdută.

M-a îndemnat să încep a urmări din acea zi posacă şi plumburie de iarnă, sinuoasa şi insinuanta evoluţie de lichea politică, de avocat venal, de petrolist de ocazie, de moşier prin fraudă, de milionar prin furt şi înşelăciune, de

vînzător de oameni şi de ţară; toată ascensiunea numitului Emil Sava, purces de la măruntele coţcării electorale şi destinat să ajungă ministru, satrap cu unii şi umil slugoi cu alţii, veşnic zîmbăreţ şi mieros, aşa cum aveam să-l zugrăvesc nu o dată în nenumărate cărţi şi aşa cum n-avea de unde să-l cunoască în deplina lui hîzănie, Ion Săracu dintr-un sat mărginaş ca Boiştea. Ce putea el să ştie, să vadă, să întrezărească de-acolo?

Un proprietar de moşie neomenos cu iobagii de la coarnele plugului; un deputat ori prefect lihnit de procopselile mănoase ale feluritelor dregătorii politice din partea locului; un om lipsit de omenie; pacostea satului Boiştea.

Totuşi, numitul Emil Sava mai însemna şi altceva.

Dincolo de obida iobagilor din tagma lui Ion Săracu şi dincolo de orizontul lor din satul Boiştea, ţinutul de Căliman reprezenta o lume.

Reprezenta o epocă.

Fireşte, în hămesirea cu care îşi jecmănea deocamdată ţinutul de naştere, aşteptînd să-i vină rîndul pentru a se înfrupta din locmaua cea mare a ţării întregi; fireşte, în această ipostază ce se confunda cu însăşi raţiunea lui de existenţă, nu dovedise nici pînă atunci, cum n-avea să dovedească nici mai tîrziu, o cît de vagă sclipire, un dram de ingeniozitate, o dibăcie ceva mai deosebită, măcar vocaţia unei canalii în stil mare. Nimic! Cea mai plată şi mai banală monotonie. Dar tocmai prin această plată şi banală monotonie în toate tertipurile uzate şi răsuflate de parvenire; tocmai prin această platitudine, înfăţişa o medie statistică, o

realitate istorică, o clasă, o lume, o epocă.

Era Dinu Păturică al vremurilor. Întruchipa profitorul tipic al României Mari.

Unul din nenumăraţii viermi albi şi vîscoşi, care s-au îngrăşat un sfert de veac din carnea ei.

Pentru asemenea foarte curentă şi banală ispravă, de ce s-ar fi arătat oare nevoie de cine ştie ce sclipiri? de cine ştie ce ingeniozitate? de cine ştie ce excepţională dibăcie? de cine ştie ce vocaţie neapărată a unei canalii în stil mare?

Toate mergeau pe vadul cel bun şi-aşa. Se ofereau de-a gata lumii sale şi fără atîta risipă de osteneli, de ingeniozitate, de ascuţite dibăcii.

La ce i-ar fi folosit la o adică să aibă şi el aspectul de mare pirat al bursei şi al petrolului, ca faimosul Iordan Hagi-Iordan, poreclit Rechinul; uriaşul cu maxilarele enorme, cu dinţii ca ferăstrăul şi cu rînjetul feroce care îngheţa multora rîsul pe buze? La ce i-ar fi folosit asemenea ascuţime tîlhărească a minţii, agerimea străpungătoare a privirii şi pornirea irezistibilă să-şi îngenunche adversarii încăpăţînaţi, într-un fel de beţie frenetică a puterii?

Toate nu duccau decît la o veşnică încordare, la o permanentă alarmă mărită; mereu la alte şi alte riscuri şi primejdii.

Într-un sfert de veac, Iordan Hagi-Iordan a fost gata de trei ori să se prăbuşească şi de trei ori s-a înălţat, ca să se clatine iarăşi.

El a mers mai încet şi mai sigur. Totdeauna în spatele altora. Întotdeauna

fără să înfrunte pe nimeni, dintre cei tari ori vindicativi. Fără riscuri şi primejdii. Nu şi-a măsurat puterile decît cu cei dinainte sortiţi înfrîngerii, ca obscura familie a fetei îmbufnate sau ca alţii mai puţin obscuri, dar tot aşa de dezarmaţi dintr-o pricină ori alta. N-a sugrumat, n-a stors, n-a despoiat decît pe cei care nu se puteau apăra.

N-a ieişit ca şarpele la drum, în văzul tuturora, cînd i se urăşte de viaţă şi de bine.

Adică la ce i-ar fi folosit scînteietoarea sclipire a nu mai puţin faimosului „ministru paratrăznet", care se numea Calomfirescu şi căruia toţi îi spuneau Dodel, simpaticul Dodel, indispensabilul Dodel, focosul, pateticul şi fermecătorul orator Dodel, popularul Dodel, cu fotografia ori caricatura prezentă zilnic măcar în două-trei gazete? La ce i-ar fi folosit să dezlănţuie un sfert de veac uragane de aplauze cu discursurile lui? Să ţese ca indispensabilul şi incomparabilul Dodel mai toate iţele tuturor dizidenţelor, manevrelor, coaliţiilor şi cartelurilor electorale vreme de-un sfert de veac? Să ajungă şi să rămînă unicul pe ţară, în România Mare, cel mai mehenghiu şi neobosit demagog, paratrăznetul alegerilor?

Toate succesele acestea l-au ţinut pe popularul şi pe sclipitorul Dodel mereu în evidenţă. Toate au stîrnit puzderie de invidii, de concurentă şi de duşmănii. Pe toate, Dodel le-a plătit scump un sfert de veac, cu preţul multor nopţi de nesomn.

Pe cînd domnului Emil Sava îi plăcea să doarmă tun. Şi dormea tun.

Cu numele şi pronumele lui alcătuit din cîte două silabe moi, ca ele de şters, ca

ele de flasc, de inodor şi incolor; se mărginea cu prudenţă să fie şi să rămină în toate de mîna a doua, în rîndul doi... Grăsan, elastic şi onctuos, adoptînd rezistenţa copurilor moi care nu se frîng ca lama de oţel, strecurîndu-se şi lunecînd între două ape şi în două luntre, plutind oblic, operînd pieziş, se ferise să-şi cîştige gradele în bătălii mari şi cu primejdie. Se mulţumea să le agonisească din umbră, ca şi milioanele, prin perseverenţa uneltirilor mărunte, prin perfide trădări, prin meschine complicităţi şi mîrşăvenii de la zi la zi. Banal, şters, plat, laş, flasc, mediocru... Însă nu se asemăna oare tocmai prin asta, leit ca un frate geamăn, cu atîţia alţi milionari puiţi de la lună la săptămînă în România Mare? nu prin asta se confunda cu alţi foşti şi viitori miniştri din răstimpul unui sfert de veac? cu liota industriaşilor de ocazie şi a moşierilor cu domeniile înscrise pe numele soţiei, soacrelor, copiilor şi rubedeniilor mai neprocopsite, pentru a le sustrage exproprierilor trecute şi viitoare?

Era şi el unul din acei cîteva sute de „petrolişti", fără habar despre formula chimică a petrolului ori despre principiile pe care se instalează o sondă; dar ştiau pe de rost în fieştece dimineaţă cota acţiunilor petrolifere din toată lumea, la Bursele din Bucureşti, din Paris, din New-York, din Londra, din Chicago, din Amsterdam, din Sidney, din Shangai. Îşi avea şi el asigurat locul de prefect, cînd nu era deputat ori senator, pînă ce-a ajuns ministru. Figura şi el printre nelipsiţii membri, preşedinţi şi vicepreşedinţi în consiliile de

administraţie ale diverselor întreprinderi cu capital străin pentru exploatarea României Mari, a omului de către om, a muncii udată cu sudoarea poporului.

Mai întîi s-a strecurat tiptil în două-trei Consilii. Mai tîrziu în douăzeci-treizeci. Aşa cum se cuibăreau discret cei mai mulţi şi ieşeau la iveală doar după moarte, în necrologurile din ziare, unde un trîntor al jetoanelor şi al tantiemelor, un vînzător de neam şi de ţară pe blidul de linte, un complice al capitalului străin de exploatare, s-ar fi zis că murise de douăzeci de ori pe trei coloane de gazetă, întru eternele regrete ale prea îndureraţilor acţionari, în vreme ce nu se găsea un singur rînd pentru pomenirea maistrului-sondor ucis într-un accident de muncă, pentru lucrătorii din fabrici, din uzini şi din minele bănoaselor acţiuni jucate la bursă, cînd îi sfîrteca angrenajul unei roţi ori îi îngropa un perete de cărbune năruit într-un fund de galerie.

Aceştia erau profitorii României Mari. Viermii cei graşi şi rîncezi, vîscoşi, foind în trupul ei. Fauna nouă plodită din sămînţa lui Dinu Păturică şi multiplicată în tot mai multe şi identice exemplare.

Pe aceştia îi reprezenta numitul Emil Sava, la fel de rînced, de otova şi de grăsan, de alburiu şi de nevertebrat, de tîrîtor în faţa celor tari şi de neîndurat cu cei slabi, fără cea mai mică veleitate de a se ilustra prin vreo excepţie şi de a se dovedi măcar o canalie în stil mare.

— Iar pentru ca totul să fie discreditat, compromis, spurcat de dînşii, mai ia notă şi de asemenea ironie!... pufni prietinul şi fostul meu coleg de şcoală, oprindu-se în piaţa centrală a tîrgului! Poftim! Priveşte!...

Milu Miloteanu îmi arătă cu un gest larg, emfatic, schelele unei construcţii măreţe, agresiv de disproporţionată cu tot ce se vedea de jur împrejur, în sărăcăciosul şi învechitul şi muribundul meu tîrg natal.

Era un adevărat palat, cu lucrările şantierului întrerupte probabil la începutul iernii. Un palat în tîrgul Călimanului? Un palat nou? Pentru cine? Pentru ce?

Întrebarea nedumerită se zugrăvise desigur aşa de strigător pe faţa mea, încît fostul coleg de şcoală n-a mai aşteptat s-o rostesc prin viu grai. Cu acelaşi gest larg şi emfatic, îmi indică o placardă:

— Citeşte!

Docil, am citit placarda provizoriu bătută în scîndurile care împrejmuiau schelele şi zidurile gata din roşu:

VOEVODA

Roumanian Company for the development of the Mining Industry Limited

— Voevoda, Roumanian Company?... am scandat eu, de astă dată dînd glas întrebării, din ce în ce mai nedumerit.

— Exact, puiule! Voevoda, Roumanian Company!... Îmi imită sarcastic intonaţia fostul coleg de şcoală. Nu ştii? N-ai auzit? Nu pricepi?

— Nu.

— Dar pe ce lume trăieşti? Ce faceţi voi, acolo, în Capitala ţării?

— Facem şi noi ce putem... Încercai să mă dezvinovăţesc oarecum indignat, deşi fără prea multă convingere.

— în acest caz, prost faceţi şi puţin v-ajută puterile!... continuă necruţător

Milu Miloteanu, cu severele sale admonestări.

— De! Ce vrei şi tu?... Nu uita că eu aspir să fac literatură, să scriu romane, dragă Miluţă.

— Cu atît mai mult!

— Romane, literatură, nu reportagii economico-politico-financiare! Ce legătură între romanele pe care vreau eu să le scriu şi între Voevoda Roumanian Company?

— Mă, da' orb mai eşti! Ce înseamnă literatură? înseamnă subiecte, personaje, atmosferă, intrigă, probleme omeneşti, viaţă!... Iată literatură, iată romanele gata făcute! Numai să le scrii...

— Hehei! Uşor a spune...

— Te cred şi eu că-i uşor. Totul pe tavă! Subiect, personaje, atmosferă, intrigă, viaţă.

— Să fim serioşi! Subiect, personaje, intrigă, atmosferă, viaţă; un roman dintr-o firmă provizorie, bătută într-un gard provizoriu de scînduri?

— Altceva ce mai pofteşti? Ce-ţi mai trebuie?

Simţindu-mă profund ofensat, i-am zvîrlit replica în obraz:

— Dacă e treabă aşa de uşoară, atunci scrie tu romanul! Nu-mi da mie lecţii!...

În loc să se ofenseze şi el, fostul coleg de şcoală, ajuns dascăl la rîndul lui, începu a rîde.

— Eu sînt belfer, dragul meu. N-am pretenţii de romancier! Şi în calitate de belfer, datoria mea belfericească este să dau lecţii şi mînă de ajutor celor care nu ştiu să vadă şi pricep greu cele ce văd.

— Mulţumesc! N-am nevoie!... am repetat fără să-mi dau seama cuvintele

sărmanei fete din tren, aproape cu aceeaşi tăioasă răceală.

Miloteanu nu se lăsă bătut.

Remorcîndu-mă de braţ, mă tîrî să facem ocolul schelelor şi măreţei construcţii, continuîndu-şi lecţia în acest timp.

— Degeaba te-ai bosumflat şi-mi mulţumeşti aşa de acru, că de mine tot nu scapi! Nu te poţi dispensa de belfericescul meu concurs. N-ai încotro!... S-o luăm metodic, pedagogic. Nu te smunci; nu-ţi dau drumul. Mai bine răspunde: îţi mai aminteşti cumva de Piscul Voievodesei, moşia celebră pe vremuri, cu celebrul conac din ţinutul Călimanului nostru?

Metoda se dovedi cu efecte instantanee. Într-o clipă spulberă toate indignările şi ofensările mele.

N-am rezistat suvenirurilor.

— Cum să nu-mi amintesc, Miluţă? izbucnii galvanizat de această amintire. N-am făcut noi o excursie în pădurea de la Piscul Voievodesei, pe vremea lăcrămioarelor? Moşia lui Boldur Iloveanu, marele bogătaş care stătea, la Paris cînd eram noi în şcoală şi sosea o dată pe an, descinzînd din vagonul de dormit, cu valetul său parizian, să vadă prin monoclu cum mai trăiesc indigenii de pe latifundiile sale... Urmaşii păroşi ai geţilor, ai dacilor, sciţilor, tracilor... Dacii de pe columna lui Traian, cu opincile şi cuşmele lor...

Fostul meu coleg se mai îmbuna, încurajîndu-mă cu o pedagogică indulgenţă:

— Aşa da, mai vii de-acasă! Faci progrese. Memoria, constat că nu te-a părăsit... E ceva!... Numai că faptele

ştiute de tine au nevoie de fundamentale rectificări. S-au schimbat multe de-atunci. Să te pun deci în curent... Primo: Moşia Piscul Voievodesei nu mai aparţine lui Boldur Iloveanu, ci e fosta moşie a acestui parizian prin adopţie, adică mai mult parizian de pripas, ca mulţi feciori de bani gata din Moldo-Valahia, vreme de aproape un veac. Secundo: Boldur Iloveanu nu mai e marele bogătaş şi latifundiar despre care auzeam noi pe atunci tot soiul de basme, cîte în lună şi-n soare; el e fostul mare bogătaş şi latifundiar de odinioară. Pricepi? Toate sunt la trecut. Ca pentru mulţi paraziţi, feciori îşi nepoţi de bani gata din Moldo-Valahia, vreme de aproape un veac... Actualmente ex-bogătaşul şi ex-latifundiarul Boldur Iloveanu e o mumie, un moşneag scăpătat, care trage mîţa de coadă, în cine ştie ce mansardă de la Paris. Nimic mai firesc. Viaţa nu iartă! L-a mîncat fript propria lui trîndăvie şi inutilitate: parazitismul de rentier... Dar aici mai intervine şi alt element nou, decisiv, pentru cele ce-ţi văd ochii acum, construcţia asta, tot ce simbolizează. Ia notă deci! Terţio: Pe Boldur Iloveanu l-a mai mîncat fript şi onorabilul nostru Emil Sava, fostul său avocat, procurist şi om de încredere... Vezi cum se îngrijeşte viaţa să facă şi să desfacă ea romane, lăsîndu-ţi ţie numai osteneala să le scrii?... Să trecem mai departe. Îţi mai aminteşti de Grinţescu, Constantin Grinţescu, fostul elev cu trei-patru ani înaintea noastră, care a ajuns inginer?

— Nu numai că-mi amintesc de el, dar l-am şi întîlnit de cîteva ori. Pare-se un inginer strălucit, o tînără glorie a breslei inginereşti din România Mare.

— Exact! Spre nenorocul lui Boldur Iloveanu, un element strălucit, eminent, o tînără glorie, eţetera...

— Nu pricep? Ce are una cu alta? De ce spre *nenorocul* lui Iloveanu?

— Răbdare! Ai să vezi şi ai să pricepi. Spre nenorocul lui Iloveanu, fiindcă Dinu Grinţescu, tînărul inginer strălucit şi eminent, a dat de urmele unui zăcămînt de ţiţei, imens, necunoscut şi nebănuit de nimeni pe domeniile din Piscul Voievodesei. De aici, în mod automat i s-a tras şi lichidarea lui Boldur Iloveanu în ritm accelerat. Cauze şi efecte! Altfel, o mai tîra poate... Ivindu-se însă perspectiva petrolului nu mai era timp de pierdut. Ca avocat, ca procurist şi om de încredere, onorabilul Emil Sava şi-a pus la contribuţie toată pehlivănia ca să-l încurce de la distanţă în datorii, în socoteli, în ipoteci, în felurite manopere şi chichiţe avocăţeşti, pentru a-l sili să vîndă moşia... Bineînţeles, cu toate complicităţile de rigoare.

— Nu-i fi vrînd să spui, în complicitate cu Dinu Grinţescu?

— Aş! Nici gînd. Dinu Grinţescu n-a fost altceva decît un instrument de bună credinţă, dar inconştient în toate aceste manevre. Deşi îl cheamă Dinu, ca pe Dinu Păturică, n-are nici în clin, nici în mînecă cu omonimul său. El e un maniac al petrolului. Nu-l interesează cine pierde şi cine cîştigă dintr-o exploatare de petrol. ÎI pasionează exploatarea şi nimic mai mult. Lumea capitalistă a creat asemenea tipuri absurde, pe care îi exploatează ca şi pe lucrători. Grinţescu nu vedea şi nu vede înaintea ochilor decît sonde, rafinării, benzină, derivate, eţetera. Dar un complice tot a existat. Un

mare gangster al petrolului, anume Iordan Hagi-Iordan. Cred că despre asta vei fi auzit?

— Desigur! Rechinul!

Fostul coleg de şcoală întări:

— Exact! Rechinul! În complicitate cu acest faimos gangster în stil mare şi la umbra lui, onorabilul nostru Emil Sava a operat în aşa fel, încît au izbutit în cinci ani să achiziţioneze pe sub mînă terenurile petrolifere pe-un preţ de nimic. Nici nu se isprăvise războiul, că se şi aşternuseră pe lucru. Iar după război, cînd a început bîlciul şi supralicitarea exproprierilor şi împroprietăririlor — uite popa, nu o popa! — au mai găsit mijloc să jefuiască şi ţăranii din Piscul Voievodesei... Pe de o parte, au păstrat cel mai strict secret asupra cercetărilor executate în taină, sub alte pretexte, de Dinu Grinţescu. Pe de altă parte, s-au dedat la cel mai deşănţat tămbălău electoral pentru a abate în altă direcţie atenţia victimelor, pentru a le înşela mai lesne buna lor credinţă şi a le ispiti să-şi iscălească singure, cu mîna lor, actele de despoiere. Fotografii, adunări, întruniri, discursuri, n-au contenit a buimăci vreme de doi ani judeţul întreg, proslăvind părinteasca ocrotire a marelui oblăduitor al ţinutului... Unde s-a mai găsit aiurea un prefect care să schimbe din propria lui iniţiativă ogoarele netrebnice şi sărace pe loturi de categoria întîi, cum a procedat onorabilul nostru Emil Sava la Piscul Voievodesei? Unde mai există un dregător aşa de democrat şi providenţial să organizeze comitete locale pentru a-şi alege singure terenurile de împroprietărire, de schimb şi de comasare? Cum să nu te emoţioneze un

patriot atît de curajos, care n-a pregetat să lichideze latifundiarii absenteişti de speţa lui Boldur Iloveanu, fără să-i pese de raporturile din trecut de la client la avocat, săvîrşind un act de justiţie socială vrednic să inspire şi alţi imitatori?... Şi aşa mai departe!... În toate aceste grosolane înscenări, bătîndu-şi joc de oameni, de ignoranţa şi de naivitatea lor; în toate, urmărindu-şi scopul cu cea mai cinică şi sceleratăduplicitate, n-au contenit pînă ce n-au dat tuturora lovitura de graţie. Şi după ce-au dat lovitura, după ce-au instalat prima sondă şi după ce sonda a erupt depăşind cele mai optimiste prevederi ale lui Grinţescu, apoi ţin-te bine şi doamne-ajută!... Curg milioanele şi îşi smulg părul din cap victimele jefuite ca în codru... Rezultatul se citeşte de altfel pe pla- carda de faţă şi în această măreaţă construcţie, care va fi gata în toată splendoarea la primăvară: *Voevoda, Roumanian Company for the development of the Mining Industry Limited!*... Ei, ce zici?... Nu te emoţionează şi pe tine?... Trăiască industria noastră naţională şi bravii pionieri ai progresului!... N-ai a te plînge. Viaţa şi realitatea ţi-au servit romanul pe tavă; uite, eu îţi servesc şi deviza pe care s-o înscrii în fruntea cărţii...

Spre consternarea fostului meu coleg de şcoală n-am primit cu nici un entuziasm deviza servită pe tavă: Trăiască industria noastră naţională şi bravii pionieri ai progresului!

Ce haz? Ce chichirez?

Încă nu pricepeam amara lui ironie, s-o preţuiesc şi să-i ţin hangul. Abia după explicaţiile suplimentare m-am lămurit deplin, luînd notă şi învăţătură. Abia

atunci am pătruns şi acest nou aspect al goanei după milioane din România Mare, pentru care muriseră în tranşee, în lagăre ori seceraţi de molime peste opt sute de mii de oameni, împreună cu Ion Săracu din Boiştea, tatăl lui Ion I. Săracu şi împreună cu atîţia alţii şi alţi Ioni, din mormintele fără nume, cutropite de iarbă, uitate de stăpînire, încorporate treptat pămîntului, holdelor, fîneţelor…

Cu adevărat, romanele se făceau singure în România Mare de-atunci!

Purtau grijă de treaba asta numeroşii lordani Hagi-Iordani, Emili Sava ori Dodeli Calomfirescu, patrioticii foşti şi viitori miniştri, înfocaţii democraţi, bravii pionieri a progresului şi vajnicii campioni ai industriei naţionale, cu aşa zisul generos capital internaţional.

Unele romane erau gata, încheiate. Altele, în plină desfăşurare. Mai aşteptau doar să fie srise. Se cereau numai aşternute pe hîrtie.

Mîhnite romane! Amare romane! Dezolante romane! Aşa cum aveam să încerc a scrie şi eu cîteva, după acele zile de iarnă posace şi plumburii, dar atît de hotărîtoare pentru destinul meu scriitoricesc, cînd m-am întors trist pelerin în ţinutul natal aii Călimanului, care era şi ţinutul de obîrşie al lui Ion Săracu din Boiştea.

Se desprinsese şi-mi cădea de pe ochi o perdea.

Romanele începeau să lucreze în mine, să mă

roadă, chiar acolo, pe loc, în faţa placardei cu inscripţia: Voevoda, Roumanian Company...

— De ce taci?... Întrebă fostul coleg de şcoală, ajuns dascăl de şcoală. Pretinzi poate că n-aveai nevoie de lecţiile mele? N-am avut dreptate?

— Ba da!... am recunoscut. Toată dreptatea...

— Atunci să-ţi servesc pe tavă şi un epilog!... Îţi spuneam adineauri să iei notă şi de ironia acestei placarde, cu firma recentei şi prosperei întreprinderi creată prin sîrguinţa şi prin ingeniozitatea unor patrioţi de teapa lui Iordan Hagi-Iordan şi Emil Sava. Nu te revoltă că totuşi prin ei ţinutul nostru şi tîrgul nostru mai au singurii sorţi să se ridice din agonie şi din scufundarea de azi? Voevoda Roumanian Company... Asta înseamnă instalaţii de rafinării, uzine, un nou ritm de viată... O transfuzie de sînge nou, viu, proaspăt, în arterele sclerozate... Cine le poate prevedea toate? De ce nu s-ar dezmorţi oare oraşul şi ţinutul, de ce nu s-ar dezmorți poate oamenii, din letargia lor?... Prin forţa lucrurilor se va crea o colonie de altfel de oameni, activi: ingineri, maiştri, muncitori înaintași, specialişti, adevăraţi pionieri ai progresului... Mai ştii? Nu-i exclus ca jupînii Iordan Hagi-Iordan şi Emil Sava să introducă ei singuri astfel şi calul troian aici... Adică inamicii neînduplecaţi care să-i dărîme şi să le rupă capul... La asta te-ai gîndit?...

— Hm!... Încă nu...

— Aici e filonul, cheia romanului! Ascultă-mă pe mine!

— Hm!...

Nu eram încă bine încredinţat. Şi o încredinţare deplină nu s-a limpezit de altfel în cugetul meu nici pînă la plecare, în pofida înfocatelor discuţii cu aprinsul şi răzvrătitul fost coleg de şcoală, pe care nu-l mai recunoşteam.

M-am urcat în tren să mă întorc la Bucureşti, a treia zi după Anul Nou.

Din prag m-a urmărit cu ochii mama, în straiul ei veşnic cernit de văduvă. Ningea. De astă dată ninsoare în toată legea, ca în iernile copilăriei, cînd plecam cu săniuţa şi cu gălăgioasele cete de prietini spre dealul Călimanului ori spre gheţuşul de la moară.

Sania scorojită şi minusculă a birjarului m-a purtat pînă la gară, pe vechile străzi. Sub straiul alb, prin perdeaua de fulgi jucăuşi, Călintanul nostru apărea maii puţin vechi, mai puţin trist şi unit. Cine ştie? Poate că avea dreptate fostul coleg de şcoală. O transfuzie de sînge nou, proaspăt, viu, în arterele sclerozate... De ce nu?...

Fostul coleg mă aştepta în gara, să mă petreacă. La plecarea trenului, mi-a strigat de pe peron:

— Bagă de seamă, dacă nu sorii romanul, nici să nu mai dai pe-aici! Te iau cu toroipanul!...

Rîdea voios şi inimos, însufleţit, călit, regenerat şi el de revoltele şi de măreţele legăminte ale tranşeelor.

— Mai ales dă-le la cap! La cap, la mir, fără cruţare!...

Îmi făcuse un semn, spre un vagon de-alături, în vreme ce trenul prindea să se depărteze. N-am înţeles ce semn. Dar l-am asigurat cu alte semne, să n-aibă nici

o grijă. Le voi da la cap, la mir, fără cruţare!

Trenul era mai puţin îmbulzit la întoarcere.

Aproape de Piscul Voievodesei am ieşit pe culoar să aprind o ţigară şi să văd cu ochii transformările vechiului şi somnolentului sat de plugari, într-o febrilă exploatare petroliferă.

Priveliştea m-a dezamăgit încă nu se zărea nimic deosebit şi febril deocamdată. Sondele erau ascunse ochiului, de cealaltă parte, după un clin de deal cu pădure. Satul, alb şi nins, la poalele dealului, mi s-a părut aproape acelaşi cum l-am cunoscut cîndva în excursia noastră de şcolari, într-o primăvară de altădată.

Doar cîteva vagoane-cisterne în gară. Şi un automobil imens, albastru, sclipitor, din care au coborît două simandicoase personaje: Iordan Hagi-Iordan şi Daniel Cuțundra, june debater parlamentar, strălucit publicist şi activ om de afaceri, directorul ziarului oficios pe care-l tipărea fir acţiunea dezidentă, ruptă de partidul domnului Emil Sava.

Amîndoi s-au urcat în vagonul de-alături.

Şi abia atunci am înţeles semnul fostului coleg de şcoală, fluturat din mînă pe peronul gării Căliman:

— Dă-le la cap! la mir! fără cruţar

În vagonul vecin îi aştepta domnul Emil Sava, cu prietenoase demonstraţii de bun venit, de la fereastra deschisă. Hm! Daniel Cuţundra întîmpinat aşa de cordial de domnul Emil Sava? Nu s-ar fi crezut! Mari şi multe sînt minunile

întreprinderilor de exploatare petroliferă!

La tribuna Camerei şi în ziar, tînărul publicist şi debater parlamentar nu pierdea nici un prilej să se proclame duşman de moarte al partidului din care plecase şi în care domnul Emil Sava a rămas. Aici se întîmpinau cu demonstraţii cordiale de cea mai caldă prietinii

Romanul lucra în mine.

Le vedeam toate cu alţi ochi, mai corosivi şi mai lucizi.

După un ceas, am trecut în vagonul-restaurant să mă încălzesc cu un ceai şi să-mi plămădesc acolo în buget feluritele episoade ale romanului. Fericită inspiraţie! Nici n-am apucat (bine să mă aşez la o masă singuratică, într-un ungher, cînd s-au şi ivit pe uşă viitoarele mele personaje: Iordan Hagi-Ior- dan şi Emil Sava, însoţiţi de acel june Daniel Cuţundra, care nu figura încă în prevederi şi program.

Avea dreptate fostul coleg de şcoală, acum el dascăl de şcoală. Romanele se făceau singure. Aşteptau numai să fie aşternute pe hiîrtie.

Cu o explicabilă încordare, mi-am ascuţit deci privirea şi auzul, cînd s-au instalat la masa de alături.

Pentru prima oară îl vedeam atît de-aproape pe faimosul gangster al petrolului, Iordan Hagi-Iordan, poreclit Rechinul; pentru înitîia dată îl vedeam la faţă şi în faţă pe Emil Sava, marele oblăduitor. Pe Daniel

Cuţundra îl mai întîlnisem de cîteva ori, schimbasem chiar cîteva vorbe cîndva, dar nu m-a recunoscut. Eram prea mărunt şi anonim scriitor de foiletoane, la prea neînsemnate ziare!

Cu atît mai bine!

Puteam să privesc, puteam să ascult, fără nici o stînjenire. Luam primul contact cu personajele romanului, pe care Milu Miloteanu mă somase să-l scriu neapărat.

Cum ar mai fi sărit el în sus, frecîndu-şi palmele de satisfacţie, să mă ştie faţă în faţă cu Dinu Păturicii şi Caţavencii şi Dandanachii epocii!

Ar fi meritat să-i expediez o telegramă din prima gară mai mare.

Prefăcîndu-mă că las privirea sa rătăcească peste întinderile ninse şi albe care se perindau dincolo de geam, aruncîndu-mi din cînd în cînd ochii pe revista cu poze deschisă pe masă, mă sileam să nu pierd o vorbă, un gest, o intonaţie, un amănunt.

Lat, spătos, fălcos şi pîntecos, Iordan Hagi-Iordan se lăbărţase pe scaun, pufăind din havana pe care o strămuta cu limba dintr-un colţ al gurii în celălalt.

Onorabilul Emil Sava, alburiu şi grăsan ca un vierme de făină, îşi scosese veriga cu chei din buzunar şi învîrtea lanţul pe degetul arătător.

Nu mă puteam opri să nu admir dezinvoltura lui Daniel Cuţundra, figura lui simpatică şi energică, costumul de voiaj în carouri, autoritatea cu care comanda chelnerilor, trimiţîndu-i îndărăt cu ceaiul tulbure şi călduţ, cerînd să i se prepare, special, la moment.

— Sînteţi o cîrciumă ordinară, pe roate!... declară cu o schimă dezgustată a

buzei de jos. Cîrciumă, ceainărie, ospătărie, orice, numai nu restaurant...

Auzindu-l, cine-ar fi crezut că e băiatul lui Dănilă Cuţui, tanăul satului Zapodia? Şi cine-ar fi crezut că fusese dat afară clin şcoală fiindcă recitase cîndva la o serbare: „Noi vrem pămînt”?

Acestea erau foarte departe. Aparţineau altei ere.

Acum, feciorul lui Dănilă Cuţui, simpaticul şi spil

cuitul Daniel Cuţundra, se burzului la chelneri, trimise îndărăt ceainice şi ceaiuri, apoi reveni la discuţia încăpută mai de mult cu Emil Sava:

— Dragul meu, chestia ţărănească pentru moment trabuie s-o evităm, şi eu şi tu, şi noi şi voi... S-o evităm, fiindcă pentru politica partidelor noastre e irezolvabilă... Putem s-o speculăm electoraliceşte la alegerile generale care se apropie. Asta da ! Fiecare cum îl taie capul. Dar să ne angajăm în ea? Inutil şi riscant. Ne frîngem capul!... Lasă-i pe ţărani să spere că au să se descurce şi pînă atunci să-şi tîrască zilele cum pot...

— Nu prea sînt de acord!... se împotrivi Emil Sava răsucind cheile morişcă pe deget. Ţăranii sînt o forţă electorală pe care o scăpăm din mînă şi noi, şi voi, cum au mai scăpat-o şi alţii. Gravitează spre partidele extremiste...

— Graviteze sănătoşi! înţelege că nu ne putem angaja într-o problemă fără soluţie. Sîntam ţara cu cea mai mare densitate de populaţie agricolă din Europa.

Emil Sava a zîmbit neîncrezător, oprindu-se din vînturatul verigii cu chei şi făcînd semn chelnerului să-i mai picure rom în ceai.

— Sans blague! Uită-te pe fereastră, amice Cuţundra. Sub stratul de zăpadă, nu recunoşti cîmpurile în pîrloagă?... E loc măcar pentru de două ori populaţia actuală de agricultori a ţării.

— Eterna oroare, dragă Sava!

— Citeşte datele statistice.

— Tocmai! Folosiţi datele statistice, fără să fi învăţat a ceti în ele. Nu procentul importă, ci repartiţia populaţiei pe categoria urbani şi rurali! Noi avem

peste optzeci de locuitori pe kilometrul pătrat de pămînt cultivabil. Germania n-are nici cinzeci. Danemarca, ţară mereu invocată ca exemplu de agricultură model în occident, n-are nici treizeci şi cinci de lucrători de pămînt pe kilometrul pătrat. Sînteim o ţară de rurali, cu populaţie înrădăcinată stupid în aşa-zisa „glie părintească", iar pămîntul nu-i de gumă. Cei ce se încăpăţînează să rămînă la plug, suporte sănătoşi consecinţele unei fatalităţi la care se resemnează nătîngi. Cu asemenea densitate agricolă, nici o minune nu poate rezolva chestia ţărănească. Noroc că presiunea demografică de la sate se temperează automat prin procentul de mortalitate infantilă. Natura e mai deşteaptă decît noi... Ne poartă ea de grijă să restabilească un echilibru...

— Concluzia?

— Concluzia e să-i lăsăm să rabde şi să îndure, pînă ce nevoia îi va învăţa pe ceilalţi, proaspetele contingente, să migreze la oraşe. Să devină lucrători de uzină, mici meseriaşi, mai ştiu eu ce...

— Adică, vagabonzi, proletari, declasaţi?

— Faci literatură, dragul meu! Acestea să le rezervaţi şi voi, să le rezervăm şi noi, pentru manifestele electorale! Noi vrem pămînt! şi alte tiribombe!... Cum vagabonzi, proletari, declasaţi?... Devin pur şi simplu mînă ieftină de muncă pentru industria naţională, pentru exploatările petrolifere, pentru rafinăriile societăţii Voevoda în construcţie. De asta te plîngi tu?

— Adevărat ! zîmbi Emil Sava, răsucindu-şi iarăşi lanţul cheilor morişcă pe degete. Ori încotro o dau, nu scapă!

Cad din lac în puț. Ce părere ai, scumpe Hagi-Iordan?

— Am o singură părere!... rînji Iordan Hagi-Iordan. Că mă plictisiţi cu idioţiile voastre. N-aţi găsit altceva mai interesant de discutat?

— Dar asta e politică, problemă capitală a politicii romîneşti, dragă domnule Iordan Hagi-Iordan!... ripostă cam înţepat Daniel Cuţundra. Şi noi facem politică, înainte de toate.

— Vă priveşte! Faceţi politică pînă stă vîntul, că nu pentru altceva port eu grijă să vă cadă destule grăunţe în guşă, porumbeilor nevinovaţi! Faceţi politică, dar nu mă stenahorisiţi pe mine, cu gogoriţele voastre!

— Gogoriţe? Ce bine-ar fi să fie gogoriţe! Dar dacă într-o zi proletarii ăştia, desculţii, declasaţii şi

vagabonzii ăştia, clacă încep a organiza greve? mişcări de stradă? manifestaţii? revoluţii?... Dacă ne pomenim cu ei că au căpătat glas şi tupeu? îşi formulă prefectul de Căliman îngrijorările sale, oprind morişca lanţului de chei. De Ţara bolşevicilor ne desparte numai o linie de hotar şi lanţul pichetelor de grăniceri. Circulă broşuri, manifeste, circulă oameni... Nu trebuie să uităm că tot ce se petrece acolo, exercită o atracţie extraordinară asupra munci- torului nostru. Ce facem dacă lucrurile ajung la extrem?

Lăbărţat pe scaun, cu ceafa sprijinită de spătarul înalt şi cu ochii în tavan urmărind rotocoalele fumului de havană, Iordan Hagi-Iordan scoase un grohăit care putea să fie cam tot aşa de bine un hohot de rîs, ca şi un mîrîit de mînie.

— Pe mine mă întrebaţi, ce trebuie să faceţi în acest caz? E meseria voastră s-o ştiţi... De asta înghiţiţi atîta bănet! Armata pentru ce este? Mitraliere pentru ce sînt? Hai?

Amîndoi stipendiaţii lui Iordan Hagi-Iordan au plecat ochii în fundul ceştilor de ceai golite, fără să afle acolo nici un răspuns.

Se lăsă o tăcere îndelungă străbătută numai de huruitul monoton al roţilor şi de geamătul osiilor, în plutirea legănată a vagonului de-a curmezişul albelor, ninse, cîmpii.

Da, da! Romanele acelor vremi se făceau singure, se scriau singure. De unde s-o bănuiască aceasta Ion Săracu orfanul de război al celuilalt Ion Săracu mort în 1917, care pe-atunci încă nici nu scosese nasul în Romînia Mare, din Boiştea lui?

Că eu n-am dormit însă toată noaptea ascultînd şuvoirea sonoră a austrului, afară, pe lîngă fereastră, ca o apă; că pe mine m-au zbuciumat pînă în zori amintirile de-atunci, obrazul pal şi ochii sticloşi ai sărmanei fete îmbufnate, cine s-ar mai mira oare şi cine nu m-ar înţelege?

CAPITOLUL V

Cînd s-a întors Ion Săracu la cazarmă, unde-a întîlnit el pe foştii tovarăşi de oaste încă mai trudiţi şi mai surpaţi de viaţă decît îi ştiuse. Şi cînd a inceput el a cutreiera ţara s-o vadă cu ochii săi, taman cînd începuse a pîrîi din temelii.

Domnul căpitan Zevedei Grigore, bădiţa Gogoriţă al nostru de mai tîrziu, pe aceea vreme, de la începutul acelei toamne a anului 1939, era numai locotenent în grad, locotenent de rezervă! îşi înodă firul povestirii, a doua zi dimineaţă, Ion Săracu.

El ne-a luat pe seamă, de îndată ce ne-am înfăţişat la datorie.

Crăcănîndu-se cu mîinile în şolduri şi repezindu-şi chipiul pe ceafă, a făcut mai întîi vînt sublocotenenţilor mai tineri şi spilcuiţi, cum şi mai cătrăniţilor plutonieri, ca să rămînă singuri între noi.

— Hai, crailor de ghindă!... le-a strigat ofiţerilor. Ia mai poftiţi la spaţir pe Uiliţa mare şi nu mai încurcaţi treaba pe-aci. Trap mînjilor! Galop!...

Iar majurilor:

— Cît despre voi, gloabe nărăvite, ia mai plecaţi pînă una alta şi mai înfundaţi-vă pe la cele crîşme, să vă tehuiţi la cap cu poşîrcă şi sifon. Hai, hai! Nu-i mai daţi cu cîr şi mîr, că vă cunosc eu cîte parale faceţi... Cărel! Pas alergător! V-am văzut destul în ochi pe ziua de azi!...

Spîlcuiţii s-au dus într-o parte, pe Uliţa mare a Călimanului, să-şi plimbe uniformele şi chipiile noi-nouţe.

Cătrăniţii au pornit într-altă parte, prin cotloanele crîşmelor. Unii nechezînd mînzeşte. Ceilalţi rînjind globăneşte.

Noi stăteam, ne uitam, ascultam şi mult ne mai minunam.

Încă aşa ofiţer nu mai pomenisem. Nu-l cunoşteam încă pe bădiţa Grigoriţă. Fusesem deprinşi numai cu grade înţepate şi cu nasul pe sus, să nu le-ajungi cu prăjina.

Cînd am rămas fără marturi, ne-a poruncit pe loc repaus şi a prins a ne cerceta de-a fir a păr.

— Nu te proţăpi aşa, băăă Coţopenilă, că doar n-ai înghiţit un harag din via lui tat-tu! Şi nu te zgîi aşa la imine! Că nici eu nu-s de sticlă, nici tu de lemn. Stai omeneşte, cum se stă, și omeneşte uită-te la mine, ca să ne cunoaştem omeneşte... Ian zi-i!... Zi, care ţi-i povestea?

— Ordonaţi?

— Lasă dracului ordonatul, că ţi-oi ordona destul cînd o veni vremea. Acu’ spune tu, şi eu te-oi asculta.

— ’trăiţi, don’locotenent...

— Mai, lasă-l, măi omule, şi pe "să trăiţi”, că trăiesc eu deocamdată şi fără învoirea ta!... Grăieşte cum ţi-i graiul. Spune bădiei ce contingent eşti? Cum te cheamă? de unde eşti de loc? însurat ori burlac? cîte ploduri ai lăsat acasă? cîte guri? cîte prăjini de pămînt?... Hai, dă-i zor, că ne-apucă noaptea şi războiul!...

Vreme ce vorbea si asculta, ne cîntărea din ochi cîte parale facem, ca un bun geambaș de oameni ce era.

Şi pe dată ne-a ştiut el cusururile şi însuşeala fiecăruia, mai vîrtos de cum ne cunoşteam noi singuri, de-acasă.

— Moale, Bucşoiu Chirilă, moale!... Mămăligă! Ţie au să-ţi mănînce cîinii

grofilor din traistă... Dacă nu ţi-o ciordi-o pînă atunci acest Hrincă de lîngă tine, care zice că-i lăutar... Numai lăutar eşti, Hrincă?

— D-apoi ce să mai fiu? N-ajunge îşi lărgi gura pîn'la urechi Hrincă, arătînd nişte dinţi albi ca fasolele ouşoare. Am să vă cînt un marş, cînd om pleca la război, don'locotenent, să detune tot tîrgul.

— Marş de-aici, cu marşul tău!... se răsti bădiţa Grigoriţă la dînsul. Are cine să vă cînte marşuri, de nu-ţi fi voi bucuroşi. Adică de marşuri şi de război vă arde vouă? Uitaţi-vă în ochii mei şi răspundeţi... Aşa-i că nu?

Toţi am plecat ochii în pămînt, sub povara amărurilor şi gîndurilor noastre, fără să ştim ce anume răspuns aştepta el de la noi, fiindcă nu-l cunoşteam încă.

Într-asemenea chip ne-a descusut la rînd, cu vorbe stropşite şi mai mult de ocară, pe care-am înţeles mai apoi că le folosea numai ca să-şi ascundă o slăbiciune pentru tagma plugărimii sărace, cum n-am mai întîlnit decît doar la vreo trei-patru dintre ofiţeri şi plutonieri, ceilalţi, cu zecile şi cu sutele, socotindu-ne numai o carne netrebnică de tun. Pe urmă, ne-a mai aflat el fiecăruia şi cîte-o poreclă scornită cu atîta nimereală, că le-a rămas multora pînă la moarte.

Iar isprăvindu-le acestea toate, ne-a poruncit:

— Drepţi!...

Ne-am înfipt, drepţi, în front.

Şi în loc de rostire cu Romînia Mare şi Tricolor ca în stihurile cele sunătoare din cartea de cetire, fără ridicare de glas şi fără a se bate cu pumnul în piept ca domnul Emil Sava, ne-a spus cîteva vorbe

care ne-au mers la inimă. Încredinţîndune că se bizuie pe noi, ne-a cerut să ne bizuim şi noi pe dînsul, fiind şi el fecior şi nepot de plugari săraci din ţinutul Călimanului, de la Fîntîna-Miresei, unde are încă îndestule neamuri cu suman şi opiniei, (încît cunoaşte prea bine lumea din care am venit şi ce necazuri am lăsat acasă,

— Asta nu înseamnă că am să fac toată ziua cumetrie cu voi! Oastea-i oaste şi ordinu-i ordin... Înţelesu-m-aţi?

— ’ţeles!

— Şi nici nu înseamnă că am să vă îngădui să vă suiţi în capul meu! Priceputu-m-aţi?

— Priceput...

— Ce-nţeles şi priceput? că vă văd hlizindu-vă ca la şezători!... Drepţi, şi nu vă daţi coate-n front, că vă scot hlizeala pe nas!... Ce caşti gura, tu, căscăule din flancul stîng? Închide-o, că intră toată muscărimea cazărmii în ea...

După care, din senin, a slobozit un hait de înfricoşate şi măreţe ocări, care ne-au minunat foarte pe unii, iar pre alţii chiar că i-au lăsat cu gura căscată, asemenea feleşag de om fiindu-ne pentru toţi încă în afară de priceperea noastră. Mînios e cu adevărat, ori se preface? Prietenos e cu adevărat, ori numai e un mare făţarnic şi el?

Pînă în seară am aflat însă ce şi cum.

Am aflat că acest domn locotenent, ca nealţii, era chemat şi dînsul din rezervă. Am aflat că-i judecător, împărţitor al dreptăţii la tribunalul din Tîrgul Căliman. Am aflat că singur se ceruse strămutat de la alt regiment, ca să fie printre ai săi. Mai aflat-am şi că multă brînză nu făcea el nici cu o anume latură din ofiţerimea regimentului nostru — cei cu nasul de ceară ori cei care se credeau mai moţaţi. Pe unii îi lua numai la vale, fără răutate; pe alţii îi lua la rost, cu asprime şi mînie, ţinînd partea soldatului.

Precum mai cunoscut-am că şi în dregătoria sa judecătorească avea faimă rară de neşovăit cumpănitor al dreptăţii, îndrăznind să-l înfrunte chiar pe domnia sa mult temutul domnul Emil Sava. Cînd îi cădeau sub mînă, nu pregeta a osîndi la temniţă şi la ocnă pe toţi mitarniciii şi haidamacii samavolniciilor, ca pe zapciii de drumul mare.

Ba se mai spunea încă şi alta, pe care de îndată am crezut-o noi, ca nişte păţiţi şi pricepuţi ce eram, după ce încercasem pe a noastră piele năravul pămîntului şi tertipurile domnului Emil Sava, marele oblăduitor.

Mergea vorba, cum că tocmai din această pricină, ca să scape de-un spin, domnul Emil Sava, şi cîrdăşia din

preajma lui lucrat-au cu bună izbîndă acolo unde trebuie, pentru ca bădiţa Grigoriţă să fie chemat cu atîta grăbire sub arme şi să se descotorosească de dînsul. El i-a ocărît pe toţi în gura mare, de mamă şi de altele, a trecut cumpăna dreptăţii în mîinile celor mai slabi cu firea şi mai încovoiaţi cu spinarea, iar neavînd încotro, apucatu-s-a şi de ostăşie.

De carte cică era tobă.

Dar satul şi obîrşia nu şi le uitase. Nici nu se lepădase de ele, cum se întîmplă cele mai adesea, cînd cei ridicaţi dintre noi tot slugi boiereşti şi ciocoieşti rămîn, numai că altfel de slugi. Poate fiindcă avusese noroc să capete la vreme îndrumările minţii şi ale inimii de la un dască-l din tagma răposatului nostru Iacob Aliman ori a mult slăvitului Neculai Apostol de la Ponoare şi Sofieni, nu de la nişte corciuri ca domnul Trăian Cosac şi ca soaţa sa Esmeralda.

— Măi fraţilor, măi, om ca aista nu se mai află! ni le întărise toate un rezervist de la altă companie, de loc din Fîntîna-Miresei. Pîne caldă cu noi, mînia lui Dumnezeu cu asupritorii noştri! Pentru dreptatea opincii noastre, apoi să ştiţi că merge pînă-n pînzele albe. Cît i-o merge şi lui, pînă ce nu i-or răpune capul boierii! Noi cunoaştem, că i-am cerut sprijin într-o daraveră cu jandarmii... Aoleo! ce mi ţi-i-o frecat, mamă-mamă! Avîndu-i la mînă cu dovezi scrise şi marturi, i-o frecat de le-o mers untul şi le-o eşit săul pe nas...

Aşa că o luasem bine din loc.

Măcar atîta ne mîngîia. Aveam parte de-un comandir de omenie şi tare de vîrtute, cum a şi dovedit-o mai apoi cu prisosinţă.

Uşurîndu-ni-se astfel o piatră de pe inimă, pînă să se întărească miliţia, în cele dintîi cîteva zile de zăhăială ne grămădeam ca oile la strungă prin ungherele şi tapşanele cazărmii care pe contingente, care pe plăşiile ţinutului.

Cu tîrgoveţii nu prea făceam cîrd. Ne uitam înstrăinaţi unii la alţii cu toate că îşi aveau şi dînşii păsurile şi necazurile

lor, nu departe de ale noastre. Tot muncitori, lucrători cu braţele şi cu sculele, pe care îi vor fi vămuit în munca lor stăpînii fabricilor şi ai prăvăliilor, cum ne vămuiau pe noi stăpînii pămînturilor.

Asta o ştiam noi mai puţin. Dînşii o ştiau mai mult.

Căci unii încercau să se alipească de noi şi să ne strecoare în cuget unele asemuiri şi încredinţări.

Noi ce să ştim? Mai mult păsurile noastre ne rodeau. Încă n-aveam ochi de văzut şi urechi de auzit. N-aveam minte de priceput.

Cum de ne pica un ceas slobod, îndeosebi seara, înainte de a suna jalnic stingerea, cioatcă eram, căutîndu-ne de la o companie la alta.

— Bre camarade, nu se află cumva pe la voi unu, Sandu Mihuţ?

— Sandu Mihuţ?

— Din Miroslava...

— Tţţ! Nu se află.

— Da' unul Neculai Stănoagă, de la Piscul Voievodesei?

— Acela este... Mai adineaurea am vorbit eu cu dînsul... Măi, Neculai, măi... Stănoagă Neculai, de la a cincea!... Iacătă-lă-i că vine...

Ne căutam unii pe alţii şi ne găseam cei care cu şase ori şapte ori opt ani mai înainte ne-am fost despărţit chiuind şi tunînd capela de pămînt.

Acum nu ne mai ardea nouă de chiuituri. Chiar dacă unii mai încercam s-o întoarcem pe şăgalnice şi hître znoave, ca să ne uităm obida pe care am lăsat-o acasă.

— Tu eşti, bre, Vartolomeu Ciocîrlan?

— Dapoi cine, Ioane?... Că frate frumos ca mine n-o mai putut mama să-mi facă! Aşa Făt-Frumos, o dată la o mie de ani se naşte.

— Ei, bată-te norocul să te bată!...

— M-o şi bătut, nu-mi purta grijă! Da' m-o bătut un ghilan de jandarm mai acum un an şi ceva, la alegerea

‘domnului Emil Sava, nu norocul. Că norocul tot pe -alde dînsul îl bate...

— Mai-mai să nu te mai zăresc şi să nu te mai cunosc după grozăveniile tale de musteţi. Ce-i eu ele, că-s chiar cît ciocîrlanul?

— Ia, le-am hultuit şi eu să bag grofii în răcori, cînd a fi s-ajungă treaba la asta... Ce, adică? Unde scrie la pravilă că numai grofii lui Horthy, care cică vor să ne ia Ardealul, au drept la musteţoaie bîrzoiate şi cîrligate?... Le-am luat piuitul, au ba?

Vartolomeu Ciocîrlan, tot aşa de puţintel la trup şi de slăbănog cum îl ştiam, se răţoia încoace şi-n colo cu paşi de urieş, parcă era Sfarmă-Piatră ori Strîmbă- Lemne.

La despărţirea noastră, plecase cu o mustecioară moale şi abia înfiripată. Acuma îşi răsucea amarnic de ţanţoş caierele cumplit de stufoase, uitîndu-se încrucişat peste şeaua nasului la vîrfuri, pentru a se încredinţa dacă au ajuns au ba la cuvenita măreţie, pentru a băga spaima cu ele în grofii lui Horthy, care rîvneau să ne ia Ardealul. Ce să spun? Aş fi înclinat şi eu a crede că va să bage spaima în grofi şi-n nemeşi, aşa de grozăvite erau.

Numai că altă soartă îl păştea pe bietul Vartolomeu! Cu toate musteţoaiele lui, îi era scris să-l spulbere schijele în zeci de bucăţi, cu totul pe alte meleaguri, nu la hotarele unde se sumeţeau grofii şi nemeşii.

Aceasta neavînd însă de unde-o bănui în acea vreme, îi trăgeam înainte pe struna glumirilor.

— Însuratu-te-ai, Ciocîrlane? Găsitu-ţi-ai o Ciocîrlancă pe plac?

— Chip să scap Că era gata găsită... Adică m-o găsit ea pe mine, fără s-o cat...

— Bine zici... Safta parc-o chema?

— Taman Safta! Ea mi-o făcut safteaua şi încă mai bine zis mi-o făcut cu ulcica. De-aicea cum m-am liberat, puşcă la cununie am tras... Se poate lupta cu asta? Mai anevoie decît cu Horthy! Zi-i dracul gol şi pace.

— Şi ceva pui de Ciocîrlan?

— Puzderie, Ioane! N-a dormit taica Vartolomeu...

— Bre-bre Cu cîţi te lauzi pînă-acuma?

— Stai, să-i număr!... Unu' pe laiţă, unu' sub laită, unu-n tindă, altul pe prispă... Patru ciocîrlănaşi şi al cincilea pe drum! se făloşa Vartolomeu, de după fuioarele înfricoşate ale musteţilor.

— Să-ţi trăiască !

— Trăiesc ei, de mă omoară pe mine! Numai să le auzi guriţa, drăgăleţii de dînşii, ce mai ciripuiesc după papă, că nu le-ar astupa-o să tacă toată raţia righimentului pe-o săptămînă întreagă.

— Las' că-i bine, frate Vartolomeu! Mulţi înainte...

— Cît despre cei mulţi înainte, de-amu vede-se treaba că a rămas în grija şi pe-ajutorul vecinilor. Dînşii ce s-or mai învrednici să puie ou de cuc în cuibarul lui Vartolomeu Ciocîrlan. Eu am scăpat de-o corvată! Şi tu, Ioane, cum te lauzi? Mai înmulţit-ai şi mai prăsit-ai neamul Săracilor din Ţara Moldovei? Că-ţi păreau a nu fi destui!...

După ce se potolea vîntureala glumirilor şi amintelilor, după ce se istoveau mirările pentru cît s-au schimbat unii şi cît de neschimbaţi au rămas alţii, venea rundul unor altfel de

întrebări, cu alt glas, dintr-o dată mai adînc.

Trecîndu-ne din mană în mînă pacurile de tutun negru şi pîcîind îngînduraţi din ciuciuletele ţigării, ne împărtăşeam păsurile noastre obşteşti, cu ofuri şi suspine.

Ne uitam cu ochi neguroşi la zidăraiele cazărmii de unde am plecat cu atîtea nădăjduiri şi plănuilri la eliberarea din oaste, ca să ne întoarcem cu şapte şi opt ani mai bătrîni cu nădejdile şchiopătînd şi cu plănuirile pe drojdii.

Griji acasă, în schimb, cu duiumul.

— Prin partea voastră; cîmpul cum s-o arătat în ist an? întreba unul.

— Deh!... Păioasele, ca-n tot ţinutul de Căliman.

— Am înţeles, atunci... Paie, slavă domnului! Bob, uşurel şi zbîncit şi necăjit, cît nu plăteşte nici sămînţa. Că munca-i de la noi, treacă pe deasupra şi ducă-se de pomana dracului!...

— Asta-i! La fel cu proba şi-nspre Sofienii noştri. Nădejdea toată la păpuşoi ne-o rămas!...

— Tot în popuşoi ne-am pus şi noi nădejdea. Ce să cîrtesc? N-am fi avut a ne plînge. Nu se zăreşte omul călare din popuşoaie...

— I-auzi! Halal de voi...

— Halal şi nu prea! Bucuria unde-i?... Cînd ne-am ales noi oare vreodată cu vreo procopseală, chiar în anii cei mai mănoşi? Pentru cine trudim şi asudăm? Cît intră oare în podul nostru şi cît în hambarele celor care ne vămuiesc munca? Hai?...

— Adevărat!

— Unde mai pui, că acuma, lipsind noi, bărbaţii, de-acasă, mai rău au să-şi facă

de cap vămuitorii care-au rămas pe loc, la ,,datoria" lor. Cît despre munculiţa noastră!... Cine s-o mai învrednici să strîngă popuşoiul la vreme, ca să nu putrezească? Ce mare ispravă să mîntuie numai moşnegii şi babele, muierile şi copiii? Hai?

— Adevărat...

— Mai dat-a bunul Dumnezeu să avem şi o ţîră de încontrare cu primarele. Că nu-i facem clacă pe pămîntul lui, de pomană. Apoi îi poznă cu el, fiind omul lui conu' Emil Sava, după chipul si asemănarea lui!... Aşa-i rîdeau ochii şi-aşa se freca pe bîrdăhan, cînd m-o văzut plecînd !... Încît teamă mi-i să nu-mi înhaţe şi căluţul la richiziţie... Muierea ce să se poată împotrivi?... Aieste-s bucuriile pe care le-am lăsat acasă... Pe la voi, cum staţi, bre Ilie?

Era rîndul celuilalt să-şi deşarte traista. Şi sfîrşind-o de deşertat, ofta:

— Cum vezi, cu noi greu, Costache, greu cu noi!...

— Anţărţ greu, anu' trecut greu, ist an greu... Asta-i partea noastră pe lume.

— Şi la anu' şi mai greu, de-or rămîne cîmpurile fără braţe în putere!

Omul se agăţa de paiul uşurel al amăgirilor.

— Poate că ne-or da drumul acasă... Nu vezi că nici ifecte n-au?... Tu ce crezi?

— Cine mai ştie ce să creadă? Spuneţi şi voi!... Noi hotărîm? Cei mari şi tari hotărăsc... Cică s-aude să mai cheme şi alte contingente, dacă se-ngroaşă treaba.

— De-ngroşat, se-ngroaşă! N-avea teamă. Începutu-o fost anevoie. Au ei, cei mari şi tari, socotelile lor, pe care şi le fac ca întotdeauna pe spinarea noastră...

Unii tăceau.

Alţii stupeau mucul de ţigară şi se uitau cu ochii duşi la aţa subţire de fum, cum se răsucea în inele clătinate de adieri.

Pe lespezile de piatră unde am stat cu cîţiva anişori în urmă, tot aşa cisluind despre ogoarele şi pădurile noastre de-acasă, dar pe-atunci cu mai tinere şi mai nevlăguite nădejdi; tot aşa ne găseam acuma din nou, însă acuma cu toate cărările închise înainte. Nu ne simţeam la îndemînă în straiele ostăşeşti pe caire le uitasem; care prea largi, care prea strîmte, cum ne pocise statul şi magazionerul.

Rămîneam aşa, cu obrajii în palme, fără s-auzim vuietele cazărmii, pe care le uitasem şi pe-acelea. Uşi trîntite, trîmbiţe, răcnetele majurilor, sunete de arme ciocnite, bocanci bocănind pe asfalt şi pe lespezi.

Pe gînduri, toţi vedeam şi auzeam altceva.

Cîmpurile şi arăturile şi miriştele de departe; vedeam şi auzeam popuşoaiele ogoarelor peste care suflau foşnind vînturile toamnei.

În numele tuturora, ca o încheiere, răbufnea atunci deodată una şi aceeaşi oţărîtă aminunare:

— De unde naiba o mai ieşit, măi oameni buni, şi Hitleru' ista al nemţilor cu războiul lor? N-au şi dînşii cîmpuri de lucrat? N-au alte griji, să-şi vadă de maşinăriile şi de şuruburile şi de cîrnaţii lor? N-au pIoduri ca şi noi de hrănit şi de crescut? Nu se gîndesc că cine scoate sabia, de sabie va pieri?... Atîta ştiu! împinge tunul pe roate, înşfacă puşca pe umăr şi hai în pradă, la belit lumea!... Auzit-aţi ce prăpăd fac în Ţara

Leşească?... Aiştea-s blăstmul omenirii, măi fraţilor...

— Crezi că numai dînşii? Nu le fac ei toate numai de capul lor... Fiecare ţară îşi are corbii săi, alde jupîn Emil Sava, abia aşteptînd războiul să mai pună la teşcherea ce i-a scăpat din gheare în vreme de pace!

Nici pe departe nu ne-ajutora însă mintea noastră slabă să ne închipuim cît de cumplită se pregătea pentru toţi cei de faţă urgia care ne-a purtat mai întîi

dintr-un capăt de ţară în altul, mai apoi pînă prin pustia cămilelor.

Rînduielile erau să învăţăm a cunoaşte şi a mînui deocamdată armele proaspăt aduse, abia coborîte din vagoane şi abia scoase din lăzi.

După cîteva zile, însă, toate rînduielile baltă au rămas.

Ordin de plecare în sus, către hotarele Bucovinei...

Într-acest chip, mi-a fost dat mie să încep a cutreiera ţara şi s-o văd cu ochii, după ce căpătasem cunoştinţă despre ea numai din bucoavnele de şcoală, din fierbîntate stihuri şi din cuvîntările forăitoare ale domnului Emil Sava.

Gîndeşte şi dumneata! Nu se legau toate ca într-un fel de batjocură a stăpînitorilor, o batjocură de sărmanele noastre vieţi?

Ne-au ţinut să orbecăim numai în beznele satelor noastre, unde nimeni nu ne purta de grijă. Ne-au lăsat pe ruina vechililor, a logofeţilor boiereşti şi a primarilor puşi pe capul nostru, după legiuiri măsluite. Nimeni nu ne lumina să facem o plugărie ca lumea, nimeni nu ne Învăţa nimic şi nu ne ajuta cu nimic.

Cică eram talpa ţării!

Dară ţara n-o cunoşteam. Nu ieşeam din bîrlogurile noastre s-o ştim măcar cum arată.

Asta o ştia numai domnul Emil Sava şi alţii ca dînsul, care purcedeau vara cu automobiul s-o colinde, pe la băi şi prin tîrguri. Dînşii la băi — şi noi la boi! Alta nimic.

Şi deodată, adusu-şi-au dînşii aminte şi de noi, de talpa ţării, să ne scoată din bîrloguri şi să ne poarte de la un hotar la altul, cu arma în spate, la chemări de

război. Aşa pe cei din 1916; aşa pe noi, în 1939, cei de-acuma: „Vedeţi-o şi apăraţi-o, că-i a voastră! Ţara voastră!”

A noastră? Săracă ţară săracă!

Şi săracii Ioni Săracu! Ce să ştie nişte prăpădiţi de noi, despre ţara pentru care-au pierit părinţii noştri şi cică pentru care eram trimişi să pierim şi noi?

Dar bine că măcar aşa am prins s-o văd cu ochii, înainte de a începe să pîrîie din temeliile ei putrede!

Cu fanfara cîntînd marşuri măreţe, am pornit deci spre ţinuturile Mîndrei Căliman, într-o dimineaţă cu soare încă văratec, la început de septembrie.

— Bate talpa, leat! înalţă fruntea! Te-aşteptă cinstea să mori pentru patrie!...

Care patrie? A cui patrie? A domnului Emil Sava, cu odraslele sale? Asta nu ne-o spunea nimeni.

Trenul ne-a luat din gară şi ne-a lepădat în altă gară, din Bucovina. De-acolo am întins-o la picior pe jos. Bate talpa! înalţă fruntea!...

Ca să vorbesc adevărat, mîndre locuri, ca şi numele Mîndrei Căliman.

Fagi şi brădet, piscuri cărunte, şuvoaie limpezi cumu-i cleştarul, spumegînd din prag de piatră în prag de piatră. Şi nişte poieni cu otava măruntă şi verde, deasă ca peria, unde tînguiau lin tălăngile ca de pe alt tărîm! Şi nişte codri de unde aşteptai să răsară bourul din stema ţării! Şi nişte padini, de unde se zăreau şiragurile munţilor în pîcle sinilii, de-ţi creştea inima şi ţi se umezeau ochii!

Cît despre sate şi despre oameni, frumoase aşezări şi temeinice gospodării!

Se ţinea sat de sat, sat după sat, pe văile rîurilor, sub poale de fag. Case de

bîrne şi case albe de zid, pridvoare largi, porţi cu stîlpi dăltuiţi, ocoale şi şopruri de nădejde, vite numai de soi ales, bărbaţi drepţi ca bradul, unchieşi cu plete albe de plăieşi ca din zugrăvelile cărţilor. Portul lor alb ca omătul şi graiul lor neîmbăloşat de corchezeala din părţile noastre, la dealuri şi la şesuri. Treceau pe subt streşini de cetină femei încălecate bărbăteşte pe cai mărunţi şi pietroşi, cu alţi cai în urmă, legaţi unul de coada celuilalt, încărcaţi cu samare de caşuri şi mălai. Rîdeau la noi cînd le făceam semne; dară cînd ne întreceam cu şaga, apoi nici toată apa Bistriţelor şi a bornelor şi a

Moldovei nu ne mai spăla de gura împeliţatelor.

Pesemne că de asta, de pomina gurii lor, se tot chemau locurile ba Gura Humorului, ba Gura Dornei, ba Gura Văii! Ne umpleau de doamne-ajută cu gura lor şi se duceau, se tot duceau mai departe, în lumea lor; pe poteci înguste, în peşteri de umbră, fluierînd haiduceşte.

Mă uitam la unele în puterea vîrstei, înalte şi şuie, cît nu le vătămase şi nu le surpase anii, cum se mîntuie repede şi degrabă cu soaţele noastre robite la grele munci, în dogoarea soarelui din luna lui Cuptor. Tinereţea lor trece şi se risipeşte ca un abur uşurel, din care nimic nu mai rămîne.

Şi mă gîndeam la Simina mea de-acasă, care urmează soarta tuturora, de parcă nu-i tot dînsa codana cu doniţa din rariştea arinişului şi de la şipotul lui Gherase în rădiul Călugărului, cînd ne întîlneam ca din întîmplare, măcar că întîmplarea prea des se potrivea, drum la drum, pe vreme de seară.

Acolo, pe acele înălţimi şi prin acele văi, pricepeam eu bine că peste Mîndra Căliman, altminteri s-or fi scurs anii, fără să-i înceţoşeze lumina ochilor şi fără să-i veştejească bujorii din obraji. A întreba însă despre dînsa şi a încerca să-i aflu de urmă, s-o caut şi s-o văd cumva, nici gînd.

Gîndu-mi tot înapoi se întorcea, la Simina si la pruncul pe care-l aşteptam. La copila care-a fost să fie Ilenuţa şi să n-o văd încă pînă-n ziua de azi.

De vreo cîteva ori am auzit, ba de la un baci, ba de la un gospodar, care-şi căra fînul:

— Aiste-s oile lui Cîrstea Căliman!... Aista-i fîn din poiana lui Manole Căliman!...

Nimica n-a mai tresăltat în inima mea, din pălălaia de paie a tinereţilor, care pentru vecie era stînsă. De chemat Mîndra Căliman, nu se putea s-o mai cheme tot aşa, ca atunci. Măritată cu vreun chiabur din lumea ei, alt nume va fi purtînd acuma. Greu n-ar fi fost să aflu, întrebînd şi iscodind. Dar nici la atîta nu mă îndemna vreo ispită!

Poate pe lingă casa ei am şi trecut. Poate pe jumătatea ci ele munte, a zăstre^ să şi fi poposit în vreun asfinţit, cu mantaua pe-o lespede, c.ăpătîi.

Cine s-o ştie?... Şi ce să-mi spună?... Ia, ca scrumul ista de ţigară pe care ţi-l farmă şi ţi-l duce şi ti-l spulberă vîntul, atîta s-a ales de-o nebuneală a tinereţii. Şi nu-i bine, c.ă-i aşa? Multe le mai tămăduieşte uitarea şi de multe ne mai apără!

Mă gîndcam că abia cu mintea din acele zile mi-a pătruns în cuget deplin primejdia pe lîngă care trecusem în tinereje şi ameninţarea de c.are-am scăpat. Ia să spunem că prin cine ştie ce năzăreală din inima unei fete născute şi crescute în răsfăţ; ia să spunem că ar fi răspuns la sminteala mea de-atunci din tinereţe! Ia să spunem că ne-am fi luat cu cununie şi că m-aş fi pomenit înglodat pînă în gît, în neamul oi de chiaburi si în ioate hapsînele lor apucături chiaburcşti! Ei, ce te-ai fi făcut, Ioane, tu Ion I. Săracu feciorul şi nepotul altui Ion I. Săracu? Şi ce te-ai face oare şi-acuma?

Insuşindu-ţi neomenia şi nesaţiul si năravurile chiabureşti, te-ai fi simţit oare bine alături de cei trei bogătani ai satului, cu poreclele lor de pomină? Ai fi

intrat în cîrdăşie cu alde Frige-Linte, Clonca- nul şi Caiafa? Ai fi ajuns şi tu al patrulea jăcuitor al sărmanilor, frate de cruce cu dînşii, căpătuindu-te cu o prospătură de poreclă nouă să-ţi meargă şi ţie pomina?

Nu pot s-o cred.

Sau te-ai fi strămutat din Boiştea noastră în munţii ei, ca să ţii hangul altor Cloncani şi Frige-Linte de-acolo?

Cu neputinţă s-o cred nici asta. N-o cred nici astăzi, n-o credeam nici .atunci.

Dar atunci, pe drumurile înalte de munte, pe pajiştile poienilor unde păşteau turmele feluritelor rubedenii din neamul Mîndrei Căliman, gîndurile şi întrebările acestea m-au străbătut c-un fior. Aşa cum ne scutura fiorul cînd aplecam ochii pe marginea unei prăpăstii fără fund, dintre stînci. Căci deschizîndu-mi ochii asupra ameninţărilor pe lîngă care trecusem odinioară, acele gînduri şi întrebări tîrzii mă ajutau să văd altfel şi unele lucruri pe lîngă care treceam acum, acolo, sus pe drumurile înalte de munte.

Cei din stînga şi din dreapta mea nu le întrezăreau mai de loc ori numai din fugă, fără să le adîncească şi să le cetească tîlcul. Eu le vedeam. Le ceteam şi tîlcul.

Anume, vedeam că în pofida măreţelor privelişti, în pofida arătoaselor gospodării, în pofida portului falnic cu care ne luau ochii femeile şi flăcăii din partea locului, vedeam cum se ascundea şi acolo nelipsita racilă a vieţii noastre ţărăneşti de-atunci. Sărăcia, obida, camăta, robia... Aceiaşi argaţi de pretutindeni. Aceiaşi copii sfrijiţi şi gălbejiţi, fără ştiinţă de carte. Aceiaşi

unchiaşi gîrbovi şi flămînzi, pe care de mult i-au stors de puteri alţi Frige-Linte, alţi Cloncani şi alte Caiafe, ca şi în Boiştea noastră.

Unor trecători cu arma la umăr, în strai ostăşesc, acestea toate nu se desluşesc limpede, dintr-o singură ochire.

— Ce case! se minunau dimpotrivă unii. Ce sate! Ce vite! Ce belşug! Ce mîndreţe de port şi de grai!... Aicea să tot trăieşti, măi tată, ca în sînul lui Avram!

— Hm!... mă pomeneam clătinînd din cap. Hm!...

— De ce faci hm?... mă lua la rost Vartolomeu Ciocîrlan răsucindu-şi caierele musteţilor şi boldindu-se la o munteancă albă cum e caşul, s-o dea gata. Ce fel de hm?... Adică vrei să spui că nu-ţi plac locurile, satele, gospodăriile, muieruştile de-aicea? Ce nu-ţi place, mă rog?... Eu m-aş strămuta aicea cu puiii mei de ciocîrlan, să ne punem pe trai, Ioane!

Întrebările lui mă împungeau de prisos.

Nu era ceasul şi locul să mă destăinuiesc cu îndepărtatele rătăciri ale tinereţii. Ba încă să mai împărtăşesc şi altora tîlcurile lor tîrzii.

Atuncea, alte privelişti şi gînduri şi fapte ne răscoleau pînă-n adîncul fiinţei. Alte privelişti şi gînduri şi fapte sortite să ne rămînă pe vecie neşterse din minte.

Curgeau dinspre graniţă, năuci şi cu ochii holbaţi de spaimă, bejănarii din Ţara Leşească, spîrcuiţi de avioanele năvălitorilor hitlerişti.

Erau dînşii cu chip de om, dară oameni nu mai erau, sărmanii.

Moşnegi, femei şi copii, tîrgoveţi şi plugari, popi şi riabini cu iarmurcă,

vălmăşag de toate tagmele şi toate vîrstele şi de toate seminţiile, se scurgeau în căruţi, în droşte, în camioane, pe jos, cu boarfe şi cioveie, colbăiţi, însîngeraţi, istoviţi, prăpăstuiţi, într-un vaier de ţi se rupea inima de jale. Clănţăneau din dinţi şi căutau mereu cu ochii la cer şi nu le venea să creadă că nimeni nu-i asupreşte şi că au ajuns la liman, pe un pămînt primitor care să-i rabde. Luaţi de vălmăşagul groazei, mulţi tîrîţi ca de-un puhoi, goneau de departe fără a mai fi găsit răgaz pînă atunci să se oprească şi să cugete.

Ţin minte ca ieri acea zi de duminică.

O zi lină, cu soare molcom şi cu plutiri legănate de funigei, care se prindeau în gene şi parcă îţi dezmierdeau obrazul.

Într-un sat de-acolo, înalt, în bătătura unei orînde în bătelişte a zaiafeturilor şi a horelor, femei şi unchiaşi şi flăcăiandri încă prea cruzi de vîrstă pentru datoria oştirii rîdeau şi se veseleau şi horeau. Ciocneau paliciurile de rachiu şi ulcelele de vin, într-o forfotă omenească şi într-un zvon sunător de glasuri, ca apele lor vuietoase prin albii de stînci. Vorbeau şi se veseleau într-o sclipeală de straie albe ca helgeaua, de cămăşi înflorate şi de bete bătute cu fireturi, cum nu se cunoaşte asemenea privelişte în locurile de jos, de la şesuri, nici asemenea voie bună.

Pentru mulţi, an belşugat. Vitele grase, turmele sporite, fîn de prisos. Început de toamnă la munte, fără ploi, cînd încă n-a prins frunza a rugini şi încă n-au dat brumele. Chiar dacă pe alţii îi strîngea iarna în spate, cu grijile noastre, măcar ştiau să se bucure de-o zi lină şi de soarele blînd.

Trăgeau din arcuş şi din glas ceteraşii. Zdupăiau de foc pământul cu călcîile, feciorii cu pană de păun ori

cu penişoarele cocoşilor dc munte la pălărie. Băieţii şi fătuţele se hîrjoneau în jocurile lor copilăreşti, cu mîndre străite tot după chipul şi asemănarea părinţilor şi fraţilor mai mari. Iţăraşi şi chimiraşe de piele, pălăriuţe şi opinci cu nojițele răsucite pe pulpe: fetele cu iişoare şi catrincioare, ca la păpuşile din geamul prăvăliilor.

Ne amestecasem şi noi prin acea lume, care ne îmbrățişase cu mare prieteşug, după datina muntenilor cu inima slobodă şi cu patimă pentru desfătările zilei trecătoare. Cîţiva ofiţeri, din cei puțini care n-aveau nasurile de ceară, rezervişti ca şi bădiţa Grigoriţă, se amestecaseră şi dînşii cot la cot cu norodul. Ceilalţi stăteau înțepoşați la o parte, şi priveau cu o mînă în şold şi cu ţigara în coltul gurii.

Se temeau să nu li se topească nasul de ceară.

Pentru întîiaşi dată, bădiţa Grigoriţă Zevedei al nostru ne arătase ce poate şi cîte parale face. Cinstind mulţimea cu două cofăiele de vin, el era paharnicul. El turna şi el închina cu plăieşii pletoşi, cu mătuşele care bufneau de rîs la bongoasele lui. Teamă mi-i că-I mai băgase în boale şi un drac de dorneancă, trupeşă şi ochioasă, soră geamănă cu Mîndra Căliman.

— Ajută-le, Hrincă, să cînte! Pune mîna pe scripcă!...

Hrincă se porni, la întrecere cu ceteraşii locului. Pe urmă a luat bădiţa Grigoriţă cetera, să le arate el cum se cîntă.

Iar deodată, în mijlocul veselirii, ca un zăpor năpustit cînd dau drumul plutaşii la haituri, deodată au prins a năpădi cei

dintîi scăpaţi din iad. La înfăţişarea lor rătăcită de spaime, ne-au amuţit glasurile noastre, a contenit cîntarea lăutarilor şi ciocneala paharelor.

Veneau şi veneau, întorcînd capul să se tot uite în urmă. În urmă — şi apoi la cer!

Străbătuseră cale de cîteva poşte şi poate mai îndelungă, dar tot mai gîfîiau de groază, tot se mai apăsau cu palma pe piept să-şi astîmpere bătăile inimii, tot mai tremurau. Tot li se mai părea că moartea-i deasupra lor.

— De sus!... Dintr-acolo, de sus, vine moartea!... bolborosise unul ca într-o aiureală, cu ochii holbaţi, precum ne tălmăcise ce spune un unchiaş din partea locului, care pricepea şi leşeşte, şi ruteneşte, ca mulţi oameni de margine. De sus, din cer, vine moartea!

— Cum de sus?... se minună Hrincă, lepădîndu-şi scripca din mînă. Da ce, moartea-i pasăre, să zboare?...

Nu i-a trecut nimănui prin cuget să rîdă, nici să-i lămurească lui Hrincă în ce fel vine moartea de sus. Nu ne mai ardea nouă a rîde. Ne apăsa jalea de jalnica arătare a fugarilor.

Tot alţii şi alţii curgeau. Şi nu era unul să nu-şi răsucească gîtul şi ochii către cerul limpede şi dulce al începutului de toamnă, într-o cutremurare care ne-a trecut şi nouă un fior prin carne. Intrase în toţi îngheţul morţii: spaima maşinilor zburătoare care-i ciuruise cu mitralierele, împroşcase ouăle lor de schijă şi de foc asupra tîrgurilor şi asupra satelor, asupra ambulanţelor şi spitalelor, asupra convoaielor şi taberelor de bejănari, schilodind şi ucigînd fără alegere, fără milă, fără omenie, după legea cea fără de lege a războiului nou.

În urma lor, prin rîpi şi pe margini de drum, lăsaseră morţi, ologi, care nu s-au mai putut tîrî, mame îngropîndu-şi pruncii.

Ne uitam la o bătrînică zbîrcită şi firavă, ghemuită într-o chilnă de căruţă, în braţe cu un băieţel galben ca turta de ceară, rănit la cap şi legat cu o basma albă prin care trecuse sîngele. O bătrînică zbîrcită şi firavă cum e mama acuma. Un băieţel nevinovat, de anii lui Ionică al meu de-atuncea; de anii lui Neghiniţă de-acuma...

Un fior m-a săgeat pînă-n călcîie şi mi s-a strîns inima în cleşte de fier:

— Ca să vedem asta, ne-au scos din bîrlogurile noastre? Ca să facem şi noi asta, ne poartă cu arma la umăr?

Femeile cele aprige la joc şi focoase la priviri

îndată au dat la o parte paliciurile, au părăsit rîsul şi veselirea, întrecîndu-se care mai de care să dea mînă de ajutor pribegilor. I-au împărţit în găzduire pe la casele lor. Au purtat în braţe copile care nu-şi mai găseau mama şi tata; au sprijinit de subţiori gîrbovele neputincioase. Căci inimile lor, pe cît de deschise erau în ceasurile de bună voie, tot atît de deschise s-au dovedit şi suferinţelor omeneşti.

Pînă-n seară, soldaţi şi evrei din Galiţia cu lai- bărе lungi, ţărani şi tîrgoveti, babe şi moşnegi, copii şi neveste cu ochi rătăciţi, cehi, ruteni şi moldoveni de-ai noştri, toţi şi-au aflat un acoperiş primitor, o pită pe masă şi-o vorbă de alinare.

Una ca asta n-oi uita-o, ca o mărturie neştearsă a sufletului nostru obştesc, care ştie că durerea muşcă tot din carne de om, fără osebire de seminţii şi de lege, încît tot unul şi acelaşi balsam alină rănile.

Noi am intrat la gînduri. Ni s-au posomorit frunţile. Ne-ajungeau vestirile războiului celui adevărat, nu cel de la instrucţie şi de la manevrele cu cartuşe oarbe.

Vedeam cu ochii noştri ce iad al lumii pregătiseră cei care-au pus la cale războiul, şi cum de la dînşii nimeni n-are a nădăjdui nici cruţare, nici îndurare.

Moartea lor vine de sus. N-alege.

Pe mai tîrziu, ne-aşteptau alte vestiri.

Deocamdată, potolindu-se puhoiul, ordinile ne-au strămutat din părţile Domelor şi Bistriţei, peste ţinutul de Năsăud, spre Maramureş, ţara Descălecătoarei.

Aici, mai singuratice şi mai aspre locuri, mai strîmtoraţi oamenii, mai sărac şi fără strălucire portul femeilor.

Altă lume, măcar că din aceeaşi ţară!

Poate ni se păreau toate aşa şi fiindcă începuse a vremui. Se învăluiseră munţii în neguri. Curgea burniţă măruntă de sus. Pe piscuri înnălbeau cuşme de omăt.

Oamenii pogorau vitele din poieni la iernatec. Prin case ne chiora fumul vreascurilor ude. Nevestele se

căinau ele lipsa mălaiului. De după hornuri, pruncii se uitau speriaţi le noi, cu lăbuţele la gură.

Arar vedeau dînşii străini. Arar îi călcau şi oamenii stăpînirii, în afară de perceptorii cu împlinirea birurilor.

Înţelegeam că trăiesc cu toţii o viaţă întunecată şi mai grea chiar decît a noastră, în pustiurile lor pietroase şi păduroase, unde nimeni nu le purta de grijă. N-aveau drumuri. Nu era tren. Putrezeau brazii în codri. Munţii cică păstrau bogăţii nespuse în măruntaiele lor de piatră, metaluri cu mare căutare şi preţ, izvoare de apă tămăduitoare, mai ştiu eu ce! Mureau oamenii de foame pe comori şi li se stingea vlaga copiilor din faşă, în mijlocul bogăţiilor nescormonite şi nescoase la lumină.

Asta era ţara binecuvîntatelor oblăduiri!

Cam depărtişor se arătau toate de cetaniile şi de stihurile bucoavnelor din şcoală. Munţii descălecătorii, de unde-a purces Dragoş-Vodă cu a lui ceată pe urma bourului din stemă!... Frumos mai scria la carte! Cînd colo, scîrţ — vorba lui bădiţa Grigoriţă.

Oamenii din ţara descălecătorii, măcar că grăiau aşa de frumoasă moldovenească, măcar că aveau aceleaşi datini cu noi, nici nu prea pomeneau dînşii de acel Dragoş-Vodă din cîntece şi din stihuri, care nu le ţinea nici de cald, nici de foame. S-ar fi mulţămit să-i înlesnească stăpînirea cu niscai pită şi niscai mălai; cu niscai prilejuri să-şi cîştige viaţa muncind în mine, în fabrici ori la tăierile de păduri; cu niscai şcoli pentru plodurile care-o înşirau cu traista

la băţ, de la un cătun la altul prin zloată şi prin şuvoiri de pîraie.

Pitulată între brazi, răsărea cîte-o bisericuţă veche de lemn, cu acoperiş de şindrilă şi cloptniţă subţire, prelungă, ca un schit al singurătăţilor. Suna în asfinţituri o toacă, mărunt şi îndepărtat, ca la marginea lumii şi din afundul vremilor.

Prin acele sihle şi singurătăţi ţineam graniţa cu alte regimente, care se tot schimbau şi ne schimbau

după o rînduială peste puterea priceperii noastre. De ce ne duceam noi? De ce veneau alţii?

Numai căpeteniile ţării cele fără de cap o ştiau...

Lîngă o asemenea bisericuţă neagră, într-o dimineaţă cu brumă şi soare cu dinți, m-a întrebat locotenentul Zevedei al nostru:

— Placu-ţi locurile, Ioane?

— Frumoase în felul lor or fi şi-aiste, domn' locotenent! Dară parcă tot mai bine era la Dorna!...

— Heliei! Te crede bădia, măi Săracule! suspină bădiţa Grigoriţă, poate cu gîndul la dorneanca subţirică şi cu ochi lucioşi ca păcura. Noroc că nu prindem rădăcini nici aicea... Peste trei zile, o urnim din loc!

— Unde?... Înapoi, acasă?

— Acasă?... Mai ia-ţi pe multă vreme nădejdea de-acasă, Ioane Săracule! Nu pricepi că ţi-a venit şi ţie rîndul să cunoşti în sfîrşit ţara? Măcar aşa, cînd te-i întoarce în Boiştea ta, ai să poţi spune şi tu că eşti om umblat!...

— Dar ce-am păcătuit noi, ca să meritǎm asemenea pedeapsă?

— Tu n-ai păcătuit... Poate nici eu!... Au păcătuit însă alţii, îndestul, ca să ispăşim noi pentru dînşii. Ce să mai vorbim de asta? Hai, mai bine prinde din zbor o ţigară de la bădia. Aprinde!... Hai, hai, aprinde-o de la mine, nu te mai codi! Şi spune-mi tu mie alta... De ce n-ai mers tu cu învăţătura mai departe, bre Ioane?

— Da' dumneavoastră de ce staţi aici în cucuiul ţării, lîngă o bisericuţă de bîrne, de ce staţi de vorbă c-un neştiutor ca mine, în loc să împărţiţi dreptatea din

scaun, în fata cumpenei, de la locul cuvenit, în Tîrgul Călimanului?... i-am întors-o şi eu cu întrebarea în loc de răspuns. Nu-i după cum vrea omul, ci după cum dă domnul!

— Domnul?... Care anume?... Cel cu barbă din icoanele bisericuţei de-aicea, ori domnul cel care-şi zuruie cheile în lanţ?... făcu bădiţa Grigoriţă un semn rotit cu mîna în văzduh, după năravul domnului Emil

Sava cînd îşi tot morişcuieşte el cheile, precum îl ştiam şi-l văzusem. Ia pofteşte a răspunde, Ioane, care domn şi cel fel de domn?

— Poate că şi pentru mine a hotărît să fie aşa şi să rămîn fără ştiinţă de carte alt domn mai mititel decît domnul Emil Sava, care ţi-a purtat dumitale de grijă să nu-i stai în ochi! Grija mea nu mi-a purtat-o dînsul, fiind eu prea mărunt şi neînsemnat. Dară s-a găsit să-mi poarte sîmbetele unul din slugoii lui! zic eu de colo. Un Cosac, care-o batjocorit numele lui Traian... Ei, domnule locotenent, domnule locotent, nu toţi dascălii din sate sînt ca acel de care ai avut dumneata parte şi avut-am şi eu în anii dintîi la şcoală.

Bădiţa Grigoriţă m-a mîngîiat:

— Poate că-i mai bine într-un fel, aşa, Ioane!... N-ai sărit peste umbra ta. Ce şcoală şi învăţătură te aştepta? Şcoală şi învăţătură să te facă slugă supusă, cu patalama la buzunar şi în straie negre. N-ai văzut destui? Ori te pomeneşti că ajungeai şi tu ca un anume Jănică din regimentul nostru, pe care-l cunoşti prea bine!

— Don' locotenent Jănică Berbecaru, cel care-i fecior de rîndaş şi s-o boierit, de nici nu catadicseşte să se uite la noi?

— Ssst! Vorba, Ioane... Decît aşa sculă, mai bine să stai la locul tău, talpa ţării. Pe ea ne sprijinim toţi...

— Numai că s-o hrentuit rău, talpa ţării!

— Talpa mai de mult s-a hrentuit, iară hotarele s-or hrentui ca mîine, Ioane! Ce pîndesc grofii şi nemeşii lui Horthy? Pentru asta a murit taică-tu, în celălalt război? Pentru asta a rămas tata fără

mîna dreapta Nu gîndeşti şi tu, şi nu te-ntrebi şi tu aşa?

— Gîndesc şi mă-ntreb... Dară ce folos?

El m-a scuturat de umăr:

— Un folos are să fie, Ioane!... Ascultă-mă pe mine... Cînd ne-om întoarce acasă, are să se rînduiască altă dreptate în ţară. Că aşa nu mai merge, cum nici n-a mers pîn-acuma...

— Nădăjduiţi oare?

— Cu nădejdea, numai eu dînsa n-am făcut nimica! Mai este nevoie şi de trecere la faptă.

— Cum adică?...

— Mai tîrziu, vei afla-o tu şi pe-asta! Răbdare!... Acuma, hai la drum, băiete! Hai să ne jucăm de-a puia-gaia, din hotare în hotare!... Ţine şi cîteva ţigări şi pentru băieţi. Dară să faci bine şi să le împărţi ca din tabachera ta, nu de la mine, c-or să mă creadă cam prost, dacă nu prost de tot!

— Cum prost, domn' locotenent? Ce vorbă? Se poate?

— Ştiu eu ce ştiu!...

— Ce ştiţi, domn' locotenent Zevedei?

— Ce ştii şi tu, bre Ioane! Te prefaci a nu şti cum îi romînul nostru? Cînd îl beleşti, se miră şi în ascunzişul lui de suflet, te pizmuieşte: ,,Al dracului, dom'le! Deştept de scapără! Ai văzut cum m-o ars!" Cînd îl iei mai omeneşte, în loc să-ţi poarte recunoştinţă, te plînge c-un fel de milă: „De treabă om, săracul! Şi bun, săracul ! Şi blînd ca oaia, săracul! Adică prost ca oaia! Este, domnule Ion Săracu?

— Este...

— Apoi dacă este, să nu mai fie!

După înăsprirea glasului, înţelegînd că s-au curmat cu glumirile, am întrebat cuprins de îngrijorare:

— Ce vreţi a spune cu asta, domnule locotenent?

— Ia gîndeşte bine... N-ai priceput?... Hm! Şi te mai socoteam după spusele tale, sărac-sărac, dar nu sărac cu duhul!

— Aşa se-nşeală omul, domnule locotenent! am rostit cu mîhnire.

El s-a întors din mers să-mi cetească bine în ochi, dacă nu se află cumva o urmă de viclenie. Pesemene se încredinţa însă de curăţenia cugetului meu, fiindcă mi-a vorbit apăsat, dară făr' de bănuielnice mustrări:

— Uite ce este, Ioane!... Ţi-o spun ţie, ca s-o treci şi celorlalţi ca din partea ta. Nu-mi curg toate din gură ca din şipot şi nu vorbesc, aşa, numai ca să nu tac din gură. Cînd ţi-am spus de oaia blîndă şi bună, m-am gîndit la ceva, adică, mai drept, la cineva. Cui îi spuneţi voi oaie?

— De!...

— Aşa, va să zică? De?... Apoi să nu mai fie de!... Ii spuneţi oaie domnului sublocotenent Vîrtosu Simion. Este?...

— De!...

— De? Adică da! Şi de ce-i spuneţi aşa?... Fiindcă e bun şi blajin şi moale. II cheamă Vîrtosu Simion şi la auzul numelui te-ai aştepta să-ţi răsară înainte un haidău care rupe potcoava în mînă ca un covrig. Este?

— De!...

— Cînd colo, e-un păsat moale şi călduţ să-l pui oblojele la rană!... Mai poartă şi ochelari!... Mai e şi-adus de spate! Mai stă şi toată ziua cu nasu-n cărţi!... Este?...

— De!

— Zi da, nu de!... Că aşa este! Şi pentru aceste cuvinte, aţi găsit de cuviinţă să ţineţi hangul cîtorva găgăuţi cu galoane şi să-l luaţi în pirplizon... Află că aceasta n-o îngăduiesc! Auzi? Intre-ţi bine în cap: *n-o în-gă-du-iesc!* Să se curme toată povestea... Şi mai află de la mine, bre săracule Ion Săracu, că domnul sublocotenent Vîrtosu Simion, aşa moale şi oaie cum vi se parc vouă, e un tinerel

cu atîta ştiinţă de carte, încît are să se vorbească despre dînsul cît va ţine Ţara Romînească, dacă au parte a supravieţui războiului, el şi Ţara Romînească. înţelesu-m-ai?

— Înţăles, domn' locotenent!

— Cărturar dintr-o urzeală cum nu-i de nasul regimentului, al diviziei şi a corpului de armată. ÎnţeIesu-m-ai? Şi pe deasupra om şi cu inimă de aur, cum n-am nici eu, nici tu, nici nimeni din regiment, din brigadă, din divizie, din tot corpul de armată!... Aşa încît glumele şi poreclele voastre să le păstraţi pentru alţii!... Pentru alde locotenentul Jănică Berbecaru... Cu el faceţi ce vă taie capul şi pofta. Dezberbeciţi-l, beliţi-l, mîrliţi-l, întoarceţi-l, treaba voastră... Cu Simion Vîrtosu al lui bădia vă poftesc s-o curmaţi, dacă vreţi să nu-mi cunoaşteţi moarea... Acuma hai! cum ţi-am spus, să ne jucăm de-a puia-gaia din hotare în hotare! Hai, bre Ioane, sireacule!...

Coborîsem departe, în vale.

De la bisericuţa cea neagră, de sub brazi, deodată a plîns jalnic un clopot.

Era mititel clopotul, ca şi biserica. Şi n-a sunat mult... Numai de cîteva ori a pălit lin în dungă, şi s-a oprit.

Dar a plutit asupra văii întregi şi asupra pădurilor de brad, în singurătatea aceea adîncă de la marginea ţării, a plutit o atîta de umilă tînguire, cu atît de plăpînd glas, că mi s-o pus un nod în gîtlej.

Bădiţa Grigoriţă a întors faţa să se uite în altă parte. Poate ca să nu-i văd ochii.

După un timp, a vorbit cu glasul schimbat:

— Ai auzit, Ioane, ce se roagă?... „Nu ne lăsaţi aici!... Noi cui rămînem?” Asta se roagă... Aici sîntem aproape de o ţară care a fost şi nu mai este: Cehia! Au mîncat-o friptă cutropitorii lui Hitler. Ne vine ca mîine şi nouă rîndul pătimirilor... Orice s-ar întîmpla, Ioane! De-am să cad eu; de-i pierde şi tu un braţ ori un picior... Asta să n-o uiți! Oamenii de aici, ai acestei bisericuţe... Pe aceştia nu-i putem lăsă să piară. Eu nu mai cred de mult în biserici, în rugăciuni şi în popi. S-a sfîrşit veleatul lor! Văd numai o căsuţă de bîrne şi de şindrilă, cu morminte de morţi fără nume împrejur... Cum e una şi în sat la tine; cum e alta şi în satul meu... Însă ce însemnăm, tu, eu şi toţi de la mic la mare, ce însemnăm noi şi viaţia noastră, ce preţ au toate, faţă de cele ce ţi-a tînguit cu atîta sfiiciune clopotul de adineauri?... „Nu ne lăsaţi aici! Cui rămînem?” Ai auzit? Ai înţeles? Asta-i ţara, nu cea a domnului Emil Sava, cu cheile lui... Asta-i ţara! Ţara necăjiţilor care trudesc. Milioanele de oameni, nu cei cîteva mii de trîntori ca stăpînul Boiştei tale...

Phiii! Da-rău m-am rasolit, bre Ioane. Il ocărăsc şi-l blestem şi-l afurisesc pe domnul Emil Sava şi mă pomenesc vorbind taman ca el la adunări... Ptiu, drace, nu mă mai pîrî la nimeni, că mă fac de rîs!...

Încercase el bădiţa Grigoriţă s-o întoarcă pe ocările şi stropşelile lui cazone, însă glasul i-a scăzut şi pe urmă a tăcut. Nu-l lăsa inima să spurce taina acelui ceas. S-a mai răsucit odată, să se uite îndărăt. Pe urmă a păşit în tăcere, cu capul şi cu ochii în pămînt.

Clopotniţa îngustă şi neagră, subţire, sub streaşina de brădet, a rămas părăsită şi mîhnită în singurătăţile sale.

CAPITOLUL VI

În care s-a burzuluit Vartolomeu Ciocîrlan, vestind că va rade el numaidecît musteaţa Iui Matiaş Craiul şi unde Vasile a Marinei se chinuieşte întru aşezarea unui mai cuminte meşteşug, ca să înlăture vărsările de sînge între noroade. Despre lacrimile căpitanului Zevedei. Precum şi despre alte multe felurite şi ciudate semne, dovedind că s-a scrîntit cu desăvîrşire cumpăna lumii.

Bun prooroc se mai adeverise bădiţa Grigoriţă Zevedei! Şi în rău ceas mai grăise!

Nu mult a trecut, că poruncile ne-au şi strămutat încă o dată din munţii Maramureşului, către hotarele Bihariei, dinspre Pusta ungurească. Mai dintîi însă drumul ne-a fost prin ţinuturile de Satu-Maiv şi Sălaj, unde rădăcină n-am prins, cum nu prinde muşchi piatra rostogolită de apa curgătoare. Pe-acolo, lume pestriţă.

Pestriţă la grai, pestriţă la port, pestriţă în feluritele

ei credinţe. Calvini şi papistaşi, cu sumeţe biserici învăluite în ţiglă roşie.

Nu prea ne simţeam noi la îndemînă în acele sate cu altă orînduială a caselor şi cu ferestrele oblonite la drum, ca şi inimile ursuze ale unor oameni. Acelora case, din acele sate, şiruite la uliţă, zid alipit lîngă zid, fără livezi în faţă şi fără pridvoare; acelora case nu le rîdeau niciodată geamurile sticlind în soarele dimineţii ca la noi, cînd străpung însuliţările răsăritului.

Ţineau ochii hojma închişi, cu pleoapele obloanelor peste lumină, mereu supărate pe drumeţi, în loc să-i îmbie cu voie bună şi cu inimă largă!

Încolo? Pită şi slană, cîtă vrei!

Dar nu pentru noi.

Cei cu ceafa de slană şi cu slană în bîrdăhan, fie că se întîmplau a fi unguri, fie că erau romîni, se uitau tot chiorîşi la cătane. Nevestele lor nici nu se îndurau a da uşa de perete să ne primească. Tot-deauna prăpădeau cheile de la chiler, cînd era vorba de ceva îmbucătură la vremea cinei.

Vorba moldoveanului: Ne iubeau ca chiperu-n ochi!...

Nouă ce să ne pese? Asta ne durea în cot! Văzînd că nu ne întîmpină cu flori, cu pîine şi cu sare, leatul nostru găsea el leac să se mai înfrupte şi dînsul c-o fripturică pe apucatele din ospăţul lor. Că nu o dată se pomeneau c-un purcel mai puţin în coteţ, nu numai pe-acolo pe unde trecea Hrincă. Nevoia îl învaţă pe om. Aşa că-i luasem cu vremea mai toţi meşteşugul lui Hrincă, el rămînînd cu ponosul, iară noi cu folosul.

Ce mai cojiţă rumenită şi ce mai trosnea în dinţi! Şi ce ochi fioroşi ne mai

aruncau gazdele, bombănind cuvintele mînioase, care chiar că ne dureau, de nu ne mai găseam somn. Aiurea! Zi-le soldaţi, şi gata!

Temeiul iernii ne-a ajuns mai apoi printe fraţi de-ai noştri, romîni necăjiţi din văile Bihariei. Sărăcime aşezată sub poale de munte, între Crişuri.

Nu grăiau dînsii chiar ca noi, tune-i drac în foalele lor şi ţipe-i norocu afară din sobă! Nu erau falnici, ca dornenii şi ca dornencile cele subţiri cum îi smiceaua. Dar bine ne-nţelegeam şi bine-i mai înţelegeam!

Stătuseră dînşii înfipţi acolo, şi nu-i răzbise să-i doboare nici grofii de altădată, nici moşierii şi chiaburii romîni cu băncile lor cămătăreşti, care le luaseră locul. Se ţineau dîrz. Vorbeau de Iancu, de Horia, Cloşca şi Crişan ca despre mîntuitori de-ai lor, de ieri. Neînchipuit de mult îi slăveau în cîntecele de jale ale clăcaşilor pînă-n ziua de azi şi parcă-i mai aşteptau din ceas în ceas să se întoarcă, de-acolo, de după munte, cu securi şi coase, ca să-i apere dînşii, de pacostea băncilor şi a dobînzilor lacome, cum i-au mai apărat de urgia grofilor şi a nemeşilor.

Altminteri, multe chiuitori, multe cîntece şi datini le găseam mai ca şi pe la noi. Tot ca la noi doineau păcurarii din trişcă şi tot aşa, către seară, buciumau la tîrle numai că din nişte tulnice lungi, lungi, cît o zi de post.

Într-un fel, lesne ne-a fost nouă a le înţelege amarul. Stăpînii pămînturilor se schimbaseră; în locul grofilor, îi storceau acuma bogătanii şi chiaburii romîni, proaspăt îngrăşaţi din sudoarea lor.

Stăpînii treceau; dînşii rămîneau.

Cum zice un cîntec cle-acolo, pe care l-a şi prins Hrincă după ureche:

Cîte păsărele-n codru
Toate cină mai la motru,
Numai eu n-am ce cina
Nici unde mă alina,
Că mi-i cuibu' lîngă drum,
Lingă o tufă de alun;
Cîţi drumari pe drum treceau
Tăţi în el zburătăriau!...

Cu îndoială, ne întrebă într-o zi o gospodină de gazdă, după ce-a răscolit nişte vreascuri în căminiţă şi a înteţit focul:

— Oare ni-ţi apăra voi cătanele din ţara veche, cînd ne-or zburători iară catanele grofilor, cum s-aude pe la noi? Că alta n-aşteaplă, mînce-i buba mînzului!...

— Las' pe noi, lele Veronă!... o liniştea Vartolomeu Ciocîrlan, scărmănîndu-şi caierele fioroase ale musteţilor şi îngroşîndu-şi glasul ca să se-arate el şi mai cumplit. Numai să cuteze!

— Apăi că de cutezat, cuteza-or, de asta nu-i baiu!

— Poftească! Să le tragem un pui de bate numărul ainţ!... se grozăvea mai departe Vartolomeu Ciocîrlan, ridicîndu-se de pe scaun şi călcînd prin încăperea scundă cu paşii lui de urieş, măcar că ne-ajungea numai pînă la umăr. Nu ne cunoşti pe noi, lele Veronă! Noi sîntem de la Moldova, nişte oameni straşnici! Os din osul lui Ştefan cel Mare. Nu ne suflă nimeni în borş... Iacă, să spună şi Ion, că el toate le ştie. Nu l-a bătut el Ştefan cel

Mare al nostru pe craiul cel fălos al grofilor!... Cum îl cheamă, Ioane?

— Poate Matiaş Corvinul, vrei să spui?...

— Acela-i!... Matiaş Corvinul! Nu l-a făcut el, Ştefan cel Mare, pulbere şi chisăliţă, pe-acest Matiaş Craiul? Nu i-a tăiat lui fala şi musteaţa de l-o lăsat berc?... Dacă nu le-ajunge grofilor atîta şi dacă n-au luat învăţătură, le-om arăta lor înc-o dată cine sîntem, lele Veronă!... Să-i mai radem o dată musteaţa lui Matiaş Craiul! Harcea-parcea! Harcea-parcea, are să se-aleagă de dînşii...

Vartolomeu Ciocîrlan călca măreţ în bocancii lui cu scîrţ, de nu-l mai încăpea odaia răsucindu-si mustîţoaiele cîlţoase şi pufnind amarnic pe nări.

Se întorcea în călcîie pe loc şi mai striga o dată, săltîndu-se în vîrful bocancilor, ca să pară mai înalt decît statuia lui Matiaş Corvinul din Cluj:

— Pre legea mea, lele Veronă! Harcea-parcea... O vorbă are Vartolomei!...

Lelea Verona, femeie smolită, tăcută şi îmbătrînită de amarul vieţii înainte de vreme, părea mai puţin încredinţată de chezăşiile lui Vartolomeu Ciocîrlan

şi de harcea-parcea cu care ameninţa el musteţile grofilor de la Pesta.

Rămînea îngîndurată, cu ochii în pîlpîiala focului şi ofta, apăsată de grijile sale.

Poate o chinuiau îndoielile. Poate o chinuia mai ales grija bărbatului mobilizat şi trimis tocmai în Dobrogea, de unde nu mai primise răvaş şi semn de viaţă de trei luni.

Copii mulţi şi mărunţi. Cucuruz şi făină puţină. Boii betegi în ocol.

Noi ne uitam stînjeniţî la rudariul de subt grindă, cu ţesăturile si straiele lucrate în alesătură după datina locului, la icoancle de sticlă şi la blidele smălţuite din perete.

Ne fugea gîndul acasă. Ne fugea gîndul la nevestele noastre, care poate tot aşa, în ceasul acela de seară şi de iarnă, cu ferestrele zgîlţînate de viscol, tot aşa poate oftau şi tăceau, în celălalt capăt de ţară, la o vatră de găteje.

Amară iarnă, cu amare gînduri şi griji!

Cutreieram toată ziua de colo-colo, prin troiene şi vifore, fără nici un căpătîi. Muream de urît. Ofiţerii la fel.

Noi cu urîtul nostru, dînşii cu urîtul lor, după chipul şi asemănarea lor. Băutură, joc de cărţi, crăialîcuri şi mîrşave urzeli să se sape unul pe altul la grade şi înaintări. Doar doi sau trei se abăteau de la această rînduială; corbi albi printre cei negri.

Bădiţa Grigoriţă al nostru se închidea cîte o după-amiază întreagă, cu sublocotenentul Vîrtosu Simion, tot din rezervă, să joace şah. Era singurul lui prietin cu adevărat din regiment, şi precum am oblicit mai tîrziu, nu-i lega

numai jocul acela de chibzuială şi de socoteală, cu căluţii de lemn albi şi negri. Îi mai legau şi anume alte chibzuieli şi socotinţe pentru viitor, despre care păstrau deocamdată tăcere.

Pînă una alta, se închideau în casă şi jucau şah.

Veneau apoi soldaţii amîndorura, să ne istorisească nedumeriţi foarte şi grozav de tulburaţi de asemenea născocească.

— Eu nu pricep în ruptul capului, bre Ioane, ce baftă şi ce haz are desfătarea asta!... ni se mărturisea Vasile a Mărinei, soldatul lui bădiţa Grigoriţă. Din partea mea, i-o curată ticăloşie! Pierdere de vreme... Păcat de don' locotenent Zevedei al nostru, că altfel îi un om dişteptt...

— Dar ce prostii face, măi omule?... Şi ce ticăloşii săvîrşesc amîndoi?...

— Stau... Stau... Iacă aşa! Stau şi stau! Se aşează unul în faţa altuia la mescioară. Înşiră căluţii cei albi şi negri în stănoagele lor, precum şi alte onănit, care cică-i nebun, care cică-i rege, care regină, care turlă, dracu' să le mai ştie pe toate. Că i-am auzit vorbind. Adică, nu! Ce spun eu, vorbind?... Că mai mult tac. Zice unul un cuvînt şi tace o jumătate de ceas. Se uită şi iar se uită şi se schimbă într-un cot şi pe urmă se hartoieşte în celălalt cot şi iar gîndeşte. Ridică mîna!... Înapoi! O trage friptă la foc! Şi iar stă cu obrajii în palme şi iar se gîndeşte şi se chiteşte şi uită s-aprindă ţigara ori o uită stînsă în gură... Ce-or fi avînd atîta de gîndit? Nu mă taie capul! L-am întrebat şi pe domn' locotenent Zevedei.

— Şi el ce ţi-o răspuns?

— O rîs şi m-o făcut de batjocură cu tot felul de ocări... Stai să vezi, că nu s-o isprăvit cu atîta!... Va să zică, se gîndeşte unul şi se chiteşte preţ de două ceaiuri care se răcesc în vremea asta. Hai că dă Dumnezeu şi se hotărăşte domn' sublocotenent Vîrtosu să mîie un căluţ negru în cealaltă stănoagă. Repede

înhaţă altul alb şi-l leapădă la o parte... Atun- cea trece la chibzuinţă, bădiţa Grigoriţă... Apoi stă el şi stă şi tace şi tace, pentru toată vremea cît se frămîntă şi se trambalează şi răcneşte într-o săptămînă... Cică-i destracţie! Mersi şi pardon de-aşa destracţie! I-am spus-o şi lui domn' locotenent Zevedei...

— Şi bădiţa Grigoriţă ce-o zis la asta?

— O rîs şi m-o batjocorit fel şi chip, ocărîndu-mă de cal şi de iapă şi de nebun şi de regină şi de şahul bunicii mele, că m-o apucat rîsul şi pe mine... Nu zău, spuneţi şi voi acuma! Ce destracţie poate să fie asta? Un şip de vin, înţeleg! un gioc de cărţi, înţeleg! Vezi banul şi norocul umblînd de colo-colo. Dar aşa?... Vreme părăduită de haram!... Mă mir de bădiţa Grigoriţă, carele cînd pune arar mîna pe cărţi, apoi îi rupe şi-i beleşte pe toţi şi le face o cîn- tare mai abitir decît Hrincă, de se ţin ceilalţi cu mîinile de burtă!... Mai ales pe domn' maior Constantinidi Eliodor şi pe domn' locotenent Berbecaru Jan, pe aceştia îi gioacă el ţonţoroiul de le merge colbul. Are putere asupra lor... Îi gioacă, le ia banul şi-i mai face şi de rîsul lumii. Asta i-am spus-o şi eu lui bădiţa Grigoriţă: Aşa destracţie înţăleg şi eu, domn' locotenent! Destracţie bănoasă...

— Ei? Şi domn' locotenent Zevedei cum a primit-o?

— O rîs şi m-o batjocorit, de m-o făcut şi pe mine de rîsul lumii. Pe urmă, mi-o lipit cu stupit o şutară pe frunte, cică aşa făceau bunicii lui domn' maior Constantinidi Eliodor, cînd erau boieri veliţi, de-aveau parale cu baniţa şi lepădau sutele lăutarilor... Acum, că-i drojdie de boier scăpătat, îi tremură

mîna cînd dă banul. Lui bădiţa Grigoriţă al nostru, ce să zic? îi pasă lui de parale, cît îmi pasă mie de Năstasă! De asta spune el că nici nu-i place lui să gioace cărţile! Nu vroieşte enteres la mijloc. El destracţie!... Cică nu-i trebuie lui ban de la Beliodor şi de la Jănică Berbecaru, că put!... Banul unuia a parfon de madamă şi banul celuilalt a pîrciu... „Ia miroasă, măi Vasile! zice el, fluturîndu-mi pe sub nas o bumaşcă. De unde te dai tu cu mintea că-i sutaru ista?”... Eu l-am şi adulmecat: de la domn’ maior! Ban cu miroaznă de hodicolo! de-ţi cîrneşte nasul din loc. Adică pricepeţi voi, odicoloi, parfonul lui don' maior Eliodor...

— Şi-atuncea, ce spune bădiţa Grigoriţă?

— Ce să spuie? Ca întotdeauna, rîde, mă batjocoreşte şi mă face mare pişicher!... Pe urmă, mă cheamă: — Na-ţi, măi Vasile, un sutic parfonat cu odicoloi!... Mai numără el şi mai zvîrle unul: Şi încă unul, bre Vasile băiete, aista-i pîrcit!... Cît ai adunat, bre Castravete? mă întrebă. — Două mii două sute, domn’ locotenent!... răspund eu. — Şi ce-ai să faci cu atîta bănet, măi zarafule? ţine el să afle. Eu îi spun adevărul: — Domn’ locotenent Zevedei, are să vă binecuvînteze muierea de-acasă. De cînd ne-am luat noi, atîta dorinţă am avut şi nu ne-am învrednicit să ne-o îndeplinim. O văcuşoară. Acuma s-apropie îndeplinirea visului. Cînd adun trei miişoare, le trimăt acasă cu poşta, să cumpere muierea o mînzată... Că odicoloiul nostru-i baliga de vită!...

— Iară bădiţa Grigoriţă, ce-o mai zis şi la asta?... O rîs şi te-o batjocorit?...

— Ba iaca, de data asta nu!... S-o uitat pe geam şi-o tăcut... Tîrziu se întoarce şi spune: — Ascultă, bre Vasile! Să-ţi dau eu înainte cei opt sute de lei cît îţi mai lipsesc. Pe urmă, am să te înţărc de la tainurile viitoare, să nu te nărăveşti şi să te ticăloşeşti... E ca şi-un fel de împrumut. Eu, cu Pîrciu şi cu Beliodor, tot merg la sigur. Intr-o lună, ţi-am scos paralele! Măcar aşa să spun că banii lor au folosit la ceva pe lume!... Şi dă să bage mîna în buzunar. Atuncea eu zic: — Nu, domn' locotenent. Să trăiţi şi vă mulţumesc! Dară pot s-aştept. Nu vreau să v-aduc chimion!...

— Cum chimion?... Întrebă mirat unul dintre noi.

— Aşteaptă, c-ai să vezi...

— La aceasta, ce-a mai găsit de răspuns bădiţa Grigoriţă?... nu-şi poate stăpîni nerăbdarea alt ascultător.

— Ce să găsească de răspuns?... La asta, iar o rîs şi din nou m-o făcut de două parale. Pe urmă, se-ncruntă: — De unde ştii tu, măi Vasile de la stînă, ce-i aia ghinion? Ghinion, bă, nu chimion! De unde ştii? Nu cumva te-ai apucat şi tu să joci barbut şi uite popa nu e popa, cu haimanalele şi cu papugiii regimentului? Hai? Mărturiseşte, dacă te-ai ticăloşit ori ba şi tu, ca să-ţi scot eu barbutul din tine pe nas!...

Eu, de colo, mărturisesc adevărul cel adevărat. Nici gînd! Nu-mi arde mie de destracţie... Eu, pîn-acuma, la dumneavoastră, zic, eu fiecare para am cîştigat-o cu sudoarea şi cu sînge. Iară cu sudoarea şi cu sînge tot nu m-am învrednicit în cinci ani să împlinesc trei mii de lei, ca să ne cumpărăm o mînzată... Asta-i adevărul cel adevărat! încolo, despre destracţie şi chimion, cum şi despre toate marafeturile giocurilor, de unde să le aflăm, decît de la dumneavoastră, gradele? Ochi, pentru ce-avem? Urechi, pentru ce ne-o lăsat mama?... Bădiţa Grigoriţă a clătinat din cap şi a făcut: — Hm!... Hm!... Într-un fel ori într-altul, tot vă stricaţi pe lîngă noi, măi Vasile! Puţine bune şi multe rele! Cînd va fi să vă întoarceţi acasă, nu vă văd bine... Vă pîrciţi şi voi, ca Jănică Berbecaru!...

— De, asta-i cam adevărat! încuviinţă Bucşoiu Chirilă, cel moale, ca mămăliga. Pe mine m-o prins unu' cu barbutu', Iftimescu Spirică de la compania a treia, şi mi-o luat pînă şi gologanul de ţigară. Răbd de-atuncea de mi se usucă inima după un fum de tiutun!... Pe deasupra, mi-o mai luat şi colţunii de lină, pe care mi i-o împletit şi mi i-o trimăs nevasta de-acasă...

Noi vrem să aflăm altceva; pătărania lui Chirilă fiind de mult răsuflată, mai ales că nu întîia oară îi mîncau lui cîinii din traistă.

— Şi acuma unde-i bădiţa Grigoriţă, de umbli lela şi baţi berbunca, bre Vasile?...

— La divizie, unde să fie? O răpezit domn' colonel de zor o maşină să-l umfle şi să-l aducă pe sus, ca să stea el faţă în faţă c-un domn general. Tot pentru

ticăloşia asta de giucărie, fiind el vestit de-l caută cu lumînarea. Iar s-o aşternut bădiţa Grigoriţă al nostru pe tăcut şi pe stat! Numai că la sfîrşit, după ce le goleşte el stînoagele de le ia hergheliile de căluţi, turlele şi reginele, apoi îl face el pe nebunul cu cei mari şi le toarnă nişte adevăruri usturătoare de la obraz, cît mă mir că nu-l bagă la bască!... Răsuflă din el, pentru toate ceasurile cîte le-o tăcut...

— Eu cred ca cine-o născocit asemenea gioc, musai c-o fost el olog şi mut!... se dădu nu ştiu care cu gîndul. Cum să taci şi să nu te clinteşti din loc cu ceasurile?

— Da' de unde?... sari cu vorba Vasile a Marinei. Cică-i născocire de la turci, armeni, persieni, naiba să-i ştie... Am aflat eu de la bădiţa Grigoriţă al nostru... Şi atuncea, mi-am zis: La o adică, dacă-i o întrecere fără primejdie şi pe agerime de minte, de ce n-ar face tot aşa căpeteniile noroadelor care stau să se încaiere pe spinarea noastră, a soldaţilor? Nu se înţeleg? Ba că-i laie, ba-i bălaie? Poftim, cumătre, colea, la masă, să vedem care pe care! Cine cîştigă, gata!... Înseamnă că pe el l-a ajutat mintea ,şi ştiinţa; pe-a lui să rămînă, ori că-i laie, ori bălaie... Fără vărsare de sînge şi fără atîta prăpăd de vieţi şi fără atîtea năruiri... Pe urmă, cel care-o pierdut şi s-o arătat nevolnic, întoarcă-se el acasă şi dea el socoteală faţă de norodul său, că s-a dovedit păcătos şi nevrednic.... Asta i-am spus-o eu şi lui bădiţa Grigoriţă.

— Şi el, ce-o zis?

— O rîs şi m-o făcut troacă de porci cu ocările lui, de se tăvălea domn' sublocotenent Vîrlosu pe laiţă, ţinîndu-se de şale. Pe urmă, mai adăugat-a el că mai bine ar intra cumpăna lumii şi a dreptăţii pe mîna unuia ca mine, aşa castravete cum m-o făcut mama, decît pe mîna celor care o ţin acuma. Fiindcă, zice el, tot aş păstra-o mai puţin scrîntită şi strîmbă...

Cumpăna lumii şi a dreptăţilor scrîntindu-se ea cu desăvîrşire în mîinile celor care-o ţineau, o dată cu primăvara

am purces şi noi la pregătiri mai temeinice, ca să facem cică faţă vremilor.

Urîtă iarnă fusese! Primăvara şi vara încă şi mai urîte!

După ce s-a scuturat floarea merilor, cînd zburdau mioarele pe pajiştea bine îmbrăcată, au început a curge veşti una mai de necrezut decît alta. Înspre cea

parte, către Soare-apune, se năruiau ţărişoarele mai mititele şi fără apărare, secerate ca spicele, măcar că nu era vremea secerişului încă. Pînă în vară, gata au fost şi cu ţara franţuzului, de-a închinat şi ea steagul. Iar către toamnă, în anul ‘40, venitu-ne-a şi nouă rîndul şi ceasul de-apoi.

Cu supunere la poruncile de sus, ne-am tras din acele locuri către altele, în Banat, lăsînd honvezilor şi huzarilor trimişi de grofi ţinuturile pe care le-au îmbucat dintr-o înghiţitură.

Vartolomeu Ciocîrlan îşi pleoştise caierele musteţilor şi nu se mai burzuluia, fălindu-se că-i os din osul lui Ştefan cel Mare. Nu mai pomenea despre musteaţa lui Matiaş Craiul, pe care făgăduise el s-o radă pe uscat, fără apă şi sopon.

Toţi tăceam cu sîngele pierit din faţă, cu ochii în pămînt şi cu fălcile încleştate. Bădiţa Grigoriţă şi prietinul său, sublocotenentul Vîrtosu Simion, despăturiseră hărţile şi ciunteau hotarele Ardealului cu plumb roşu, după strîmba cumpănă a dreptăţii de la Viena.

întrebam:

— De ce nu ne-am bătut? De ce nu ne batem?...

Nu ştiau ce să răspundă.

Rodeau capătul de ţigară în dinţi şi ne ocoleau ochii. Se lăsase peste noi o mohorală de îngropăciune.

Bădiţa Grigoriţă ne-a adunat înainte de a purcede pe-un drum desfundat de ploi, ca să ne spună nu ştiu ce. Îi tremura buza de jos. A făcut un semn din mînă, şi-a dres glasul, pe urmă s-a întors cu spatele la noi, fără a ne mai rosti nimica. Atîta doar, că a izbit el cu vîrful cizmelor

în pîntecul unei javre care-l luase în dragoste şi nu-l mai slăbea un pas.

I-a tras cu sete un picior, de s-a dus coteiul de-a berbeleacul.

— Marş, cotarlă! Ţîpă, Ciano!

Dintru-ntîi am crezut că-l poreclise Ceaun, fiind el mai balaoacheş la păr, decît Hrincă la faţă. Pe urmă, din auzite, am aflat că acel Ciano pe nume, adevărat cotarlă, el cică făcuse misitia să ne vîndă ca să-şi păstreze ciolanul său. Aşa că ne-o mers la inimă porecla scornită de bădiţa Zevedei Grigore, corciului de cotei cu coada bîrligată, dar de rîs nu i-a venit nimănui a rîde ca altădată. Şi măcar că javra n-avea nici o vină, atîta am tiohăit-o şi am otînjit-o începînd din acea zi, încît şi-o luat sărmanul cîine lumea în cap, cu coada pleoştită între picioare.

Atîta ne rămăsese ca să ne răcorim!

Spuneau unii că i-ar fi zărit atuncea şi lacrimi în ochi lui bădiţa Grigoriţă, cînd s-o întors el cu spatele. Poate că-i adevărat, poate că a fost numai o părere şi o scorneală, cunoscîndu-l acuma noi prea îndestul ca un om tare de vînj.

Şi aşa, pe drumurile glodoase, cu ţărîna neagră şi grasă cum e binecuvîntat pămîntul acelor părţi, am înşirat-o pe jos, în ploaie, cu capetele plecate şi mai pleoştite decît coada bietului cotei de pripas.

Treceau pe lîngă noi cară şi căruţe de bejănari cu tot tarhatul fugarilor. Bejănari de-ai noştri de astă dată, cum văzusem pribegii din Polonia, năuciţi de bombardamentele aeriene, prin părţile Domelor cu un an înainte.

Nu strigau la noi. Nu strigam nici noi la ei, ca să ne ferim unii de alţii din cale.

Ne feream numai ochii să nu ni-i vadă, simțindu-ne vinovaţi că i-am părăsit aşa de netrebnic!

Ploaia ţîrîia de sus, măruntă şi deasă, fără istov.

Bădiţa nostru Zevedei Grigore, care căpătase gradul de căpitan şi nici nu se ostenise să-şi pună tresa pe umăr, călca posomorit pe cealaltă parte a şanţului, în mantaua de ploaie, cu gluga trasă pe frunte. Alăturea de mine, lungea pasul de omuleţ care vrea să facă pe uriaşul, Vartolomeu Ciocîrlan, uitînd să-şi mai zburlească musteţile murate.

Mă gîndeam la bisericuţa cea mititică şi neagră, de sub straşina de cetină, din munţii Maramureşului, cum tînguise ca cu jale într-o zi a toamnei trecute. Mă gîndeam la lelea Verona, la casa ei de bîrne, cu alba căminiţă şi cu rudariul de subt grinzi.

Dreptate avea el să se tînguie a jale clopotul din turla neagră; dreptate avea ea lelea Veronă să ofteze cu un vreasc uitat în mină şi cu ochii pierduţi în pîlpîiala focului din vatră.

Rămăseseră acolo. Noi am plecat fruntea fără a crîcni şi ne depărtam hoţeşte.

La aceasta mă gîndeam eu şi la altele, în ploaia măruntă, care ne pătrundea prin mântăli. Căci mai greu şi altele, îndestule.

Va să zică, pentru asta ne-au scos din bîrloguri? Ca să ne vedem ţara, înainte de a ne lepăda de dînsa? Nu noi lepădîndu-ne de dînsa; dar lepădîndu-se acei care ne dădeau poruncile, cei care se mazileau unul pe altul, cei de lingeau mîna care ne-a lovit şi ferfeniţeau harta ţării ca o zdreanţă bună de şters ciubotele stăpînilor.

Acestea mi se păreau mie semnele smintirilor celor de pe urmă, după care nici o nemernicie nu ne-ar mai fi mirat.

Iar mergînd aşa, cot la cot cu atîta amar de ostaşi, plugari de-ai noştri din ţinutul Călimanului nostru, din Moldova noastră, mergînd aşa oticniţi de umilire în ploaia măruntă şi prin locurile acele de la cealaltă margine a ţării — atunci am priceput eu mai adînc slova mîhnită a biv-vel vornicului Ion Ne- culce din Letopiseţul dăruit de răposatul nostru dascăl Iacob Aliman, cînd eram numai un ţînc de şcoală, neştiutor al vieţii. Venise abia acum veleatul deplinelor înţelegeri, pentru cele cetite în anii copilăriei.

Da! gîndeam eu, cu obrajii udaţi de burniţă. Se schimbaseră multe de la bătrînul hronicar Ion Neculce încoace, fiindcă vremea nu stă pe loc. Nu mai

poruncea sultanul din Stambul. Nu vizirului îi sărutau poala stăpînitorii norodului nostru, aşa-zişii sfetnici şi oblăduitori de ţară.

Dar multe mai rămăseseră în năravul acelor stăpînitori, aidoma cum au fost şi pe a lui Ion Neculce vreme.

Tot aşa se vindeau slugi supuse celui mai tare, gata cu pîrile şi cu mazilirile, ca să capete fiecare ciolanul cu măduva cea mai grasă. Tot aşa se umfIau strigînd că-şi apără ţara şi se dezumflau la cea dintîi stropşeală a mai marilor stăpîni. Tot aşa, norodul cel mult, el îndura ispăşirile. El plătea pentru toţi, cu vaier şi durere, cum a plătit din veac huzurul şi nesăbuirile trîntorilor.

Şi noi, rătăcitorii aceştia pe drumuri desfundate de ploaie, noi, cei luaţi de la plugurile noastre, ai cui oşteni mai eram? Pentru ce dreptate şi pentru a cui dreptate mai aşteptam a lupta?

— Domn' căpitan Zevedei, adevărat să fie oare ce s-aude, cum că avem să ducem război cu faţa spre răsărit?

Bădiţa Grigoriţă parcă asurzise.

Se uita pe geam, răsucindu-şi un bumb în aţă, musai să-l rupă cu bucata de mundir cu tot.

— Şi nu numai atîta se spune, domn' căpitan!... urmez eu. Cică avem să luptăm cot la cot cu oastea lui Hitler, care împreună cu coteii săi ne-a luat jumătate din Ardeal s-o dea grofilor. Cum vine asta?

Domnul căpitan Zevedei Grigore mîntuise cu bumbul. Izbîndind el să-l smulgă din aţă, îl aşezase pe prichiciul ferestrei şi se muncea acuma c-un încărcător de pistol.

Eu nu mă las. Zic.

— Noi, cu mintea noastră mărginită, puţine le înţelegem. La plecare, în ograda cazărmii din Căliman, ne-aţi spus că vă bizuiţi pe noi şi că noi, la rîndul nostru, trebuie să ne bizuim pe cuvîntul dumneavoastră. De acel cuvînt avem acuma nevoie, să ne lumineze... Nu ne mai găsim somn. Nu ne mai uităm în ochii omului. Arde si pîrjoleşte focul gheenei în noi...

Bădiţa Grigoriţă lăsase pistolul pe măsuţă şi îşi băgase nasul într-o gazetă.

Atunci, mă întorc către domnul sublocotenent Vîrtosu Simion:

— Ştiţi ce vorbă umblă printre soldaţii noştri? Cică s-o scîrbit şi pămîntul de atîta ticăloşie şi de asta îşi scutură coaja ca un cojoc, să ne lepede de pe el ca pe nişte păduchi ce sîntem!... Adică la drept vorbind, ce alta a fost cutremurul de mai deunăzi care-o zgîlţînat ţara pe căpriori?...

Dar domnul sublocotenent Vîrtosu Simion, după ce s-a uitat cu ochii împrăştiaţi pe sub sticlele ochelarilor, cînd la mine, cînd la bădiţa Grigoriţă, deodată s-a simţit şi el cuprins de patima cetaniei.

În loc să răspundă, începu şi el a frunzări altă gazetă, ba pe o faţă, ba pe cealaltă.

Eu ce-mi spun? De-acuma tot una-mi este! Ce mi-o fi să pat, trage-o, Ioane! Măcar să afle şi dînşii dintr-o gură cinstită, ce vorbe şi ce îndoieli ne muncesc pe noi, soldaţii, Ionii şi Vasilii oştirii.

Aşa că din nou mă întorc către bădiţa Grigoriţă:

— Cunoaşteţi dumneavoastră, domn' căpitan Zevedei, cine strigă mai sus şi cine se bate mai tare cu pumnul în piept, pe Uliţa mare a Călimanului? Cunoaşteţi cine se bucură mai amarnic de fericirea care ne-a căzut din cer şi cine luptă acolo pentru rînduiala cea nouă? Dacă n-o ştiţi, să vă spun eu... Domnul Tretinel Sava, odorul de-al doilea al domnului Emil Sava!... Astă veste a venit de la noi în răvaş... Se cheamă că s-a dat lupul cel bătrîn şi sătul la o parte; iar acuma îşi ascute dinţii puiul de lupan! Tot îi mobilizat la muncile agricole, că fără el n-or încolţi popuşoaiele la primăvară... Pe mîna cui au rămas nevestele şi mamele şi odraslele noastre? Aiştea să le poarte de grija lor?... Ce-aţi zice, dacă într-o bună dimineaţă pornim singuri de capul nostru, acasă, să vedem cu ochii noştri ce se întîmplă? Facă războiu cei care au poftă de războiu şi strigă pe uliţi... Noi am cutreierat destul ţara, ne-ajunge!... Mai ales, luînd aminte şi că pe unde călcăm ne fug hotarele de sub picioare... Dumneavoastră n-aveţi nimica a zice la toate?

Bădiţa Grigoriţă al nostru numai ce se înălţă deodată de pe scaun şi numai ce începe a ferfeniţi gazeta din mînă, de-o face ghem şi-o azvîrle într-un ungher al odăii, de unde se-ntoarce ea de-a rostogolul ca o minge. Şi numai ce răcneşte o dată la mine:

— Ia mai tacă-ţi gura! Ce te-a apucat, măi sărăcie?

Te-am chemat eu să-mi ţii predici aici? C-amu te ţip afară din sobă, băşcălii şi legea ta de lotru! Ce-mi eşti ortac cu mine, de-mi vorgeşti făr-ge măsură? Gată şi meri în cucul lumii!

Pe urmă, se-ntoarce el către prietinul său, Simion Vîrtosu, tînguindu-i-se:

— Iată ce păţeşti dacă le vorbeşti omeneşte! Au dreptate în legea lor Berbecaru şi Eliodor, să-i ţină la distanţă... Piei din faţa mea, Ioane!... Pas gimnastic... Şi ia aminte! Pune-ţi lacăt gurii! Că altfel, chiţoranii sciţi-or ge scire!...

Eu am ieşit opărit din odaia cu patul înalt şi cu oprege bătute în ţinte, sub oglindă.

Ştiam prea bine că supărarea lui bădiţa Grigoriţă al nostru e prefăcută şi că la fel cu noi gîndeşte şi el şi că la fel se întreabă. Dar tot parcă la altă încheiere mă aşteptam! îmi luasem inima în dinţi să i le spun toate ca unui duhovnic; el o răsucise în loc pe agrăiri bănăţeneşti din partea locului şi pe stropşelile lui de datină.

Hăt într-un tîrziu, călcînd eu amărît prin glodurile untoase care se alipeau cîte o oca de fiecare talpă, m-am chibzuit că poate ştie dînsul ce ştie.

Nici nu vroise să toarne gaz peste foc. Dar nici să ne minciunească.

Între una şi alta, a ales mai cuminte tăcerea.

Povaţa să-mi pun lacăt gurii, avea poate şi dînsa un anume rost.

Se aflau printre ofiţerii noştri şi destui care au benchetuit şi s-au bucurat de zvonurile cîte umblau, căpătînd glas şi umflîndu-se în pene, ca locotenentul Berbecaru Jănică ori sublocotenentul

Armînd Despinescu, fecior de moşier, sau căpitanul Bubi Năsturaş, cumnat de mare fabricant. Faţă de unii ca dînşii mai ales, se cuvenea a pune strajă gurii mele. Altfel judecata şi puşcăria mă aştepta.

Iţele se încîlceau tot mai rău. Aşa că am lăsat zilele să curgă.

Curgeau zilele; curgea şi o ploaie înspicată cu fulgi.

Vreme de sfîrşitul lui Brumar, cu neguri, cu dimineţi mucede, cu tusă hîrcîită în piepturi.

Taberele noastre se aflau presărate în vreo trei sate dintre ţinuturile de Arad şi Timiş-Torontal. Sate ca din poveşti, pentru ochii şi neştiinţele noastre.

După împlinirea ceasurilor de datorie şi corvezi, purcedeam la iscodeala gospodăriilor, să învăţăm şi noi cîte ceva.

Mugeau bivoliţele grase şi lăptoase, dar nu de foame, de bine! Se legănau ca traistele pline, ugerile vacilor roşcate... Iară boii ungureni, cu coarnele de caradaşcă, îşi strîmbau grumajii în jug, să încapă unul de altul. Ne şi întrebam chiar cum mai încap oare în grajduri şi ocoale, cu asemenea năstruşnice coarne? Şi ce cai nanţi şi sprintenei, ţesălaţi oglindă! Ce poame strînse în chilere pe iarnă! Ce strălucire de oprege şi de alesături la mînecile cămeşilor! Mai că bănăţencile să le lase în urmă pe dornencile dinspre Moldova noastră!

Bineînţeles că noi nu ne mai aprindeam acuma aşa de lesne amăgiţi de strălucirea smalţului dinafară, care ne lua ochii. Învăţasem să scormonim şi să pătrundem mai adînc, înlăuntru.

Nu ne-a fost greu deci şi nu multă vreme ne-a trebuit pentru a ne dumiri deplin că şi aici — ca şi pretutindeni — unii munceau şi alţii se lăfăiau în huzur.

Cu aceleaşi tertipuri ale bogătanilor de la noi, din Boiştea, se îmbuibau şi feluriţii Frige-Linte şi Cloncanii de aici, felurite Caiafe din partea locului. Doar cu alte porecle de pomină.

Încolo, nici o deosebire.

Oriunde ne fugăreau de la un hotar ştirbit la altul ordinele de sus, oriunde cutreiram ţara în lung şi în lat, omida tot omidă, trîntorii tot trîntori, năpîrca tot năpîrcă! Şi Cloncanii, tot Cloncani.

Căpătasem în sfîrşit măcar această învăţătură, odată scoşi din bîrlogurile noastre. Şi nu era o învăţătură pierdută, ci numai amînată. Aşteptîndu-şi sorocul.

Acuma nu clătinam din cap bănuitor numai eu. Mai clătinau şi alţii. Din ce în ce mai mulţi. Din ce în ce mai des.

Ba într-o zi mi-a fost dat să-l aud chiar pînă şi pe Vartolomeu Ciocîrlan zicînd taman ca mine, cu un an înainte, sus, în ţinutul Dornelor.

— Hm!...

Să-l mai întreb de ce făcea hm! nu se mai arăta nevoie. Răspunsul era scris în ochi. În cuta lui dintre sprîncene. În vrăjmăşia cu care-şi scărmăna el caerele musteţilor.

Într-acel început de iarnă, după ce ne vînturam prin cele sate ca să ne minunăm de aşezările gospodăreşti, de vite, de hambare, de lăptarii, de cămări, ne adunam pe lîngă focuri. Ne adunam înde noi, cei din Căliman, să tînjim după ţinutul nostru, aşa cum era el de sărăcuţ şi de strîmtorat, ca nişte surghiuniţi la marginea pămîntului.

Ne socoteam surghiuniţi la marginea pămîntului, cu toate că nu eram decît la marginea ţării.

Cui să-i treacă prin cuget încotro şi unde aveau să ne mîie cu adevărat în surghiun nu peste multă vreme ordinele bezmetice ale războiului?

O spuneam, dar n-o credeam.

Ne frămîntau mai mult veştile de acasă şi dorul de cele lăsate acolo.

Ne căutam unul pe altul prin companii şi batalioane, noi cei din Boiştea, pentru a ne cerceta ştirile răvaşelor şi a le răstălmăci printre rînduri:

— Ţi s-a însănătoşit copila, bre Costache?... Ţi-a fătat vaca?...

— Dar ţie, izbîndit-a Ilinca ta să scape calul de la achiziţie?... Arat-au cîmpul?... Ce s-a ales de popuşoiul din Comarna?

Asta era lumea noastră pe care o purtam cu noi; acestea erau grijile care ne rodeau, fără a bănui pînă în ce neînchipuite rătăcanii şi depărtări aveau să ne ducă poruncile comandirilor de la Bucureşti cu tot cu ele, cu grija nevestei şi a copiilor, a vacii şi a calului, a cîmpurilor arate ori nu. Purtam Boiştea în noi, cum îşi poartă pribegii un pumn din ţărîna lor de-a-casă, în traistă, chiar dacă pămîntul acela fusese din tată în fiu fără milostivire de vitreg cu dînşii!

Mulţi dintre noi se aflau risipiţi pe la alte rigi- mente, divizie şi pe la alte arme, tunari, călăreţi, vînători, pionieri... Din parte-mi, eu îndeosebi cu trei fîrtaţi din Boiştea mă simţeam mai îndeaproape legat. Tustrei din batalionul nostru, doi din aceeaşi companie: Ion Costea Antimir, Culai Hamură şi Vasile Pandrea. Acel Vasile Pandrea căruia îi spuneam noi în rezbelurile noastre din copilărie Tîlică Fîrlifus, iar acum mai nimerit îl poreclise bădiţa Grigoriţă cu numele de Vasile Plîngău, veşnic avînd el a se plînge de ceva şi veşnic înfăţişîndu-se la raport c-o jalbă în proţap.

Tustrei şi eu al patrulea ne adunam prin cotloane, ca să ne împărtăşim ofurile şi să ne alinăm dorul de sat şi de casă, împreună.

Ion Costea Antimir ne lăsa apoi să oftăm mai departe, el dînd lăturile să-şi mai caute şi alte alinări.

Înalt, chipeş şi spătos, bărbat cu braţul de criţă, mare petrecăreţ de feleşagul său, îşi făcuse buni prietini printre gospodarii din sat şi mai deosebi se da pe lîngă bănăţencile cele sprîncenate, în care mulţi draci se mai zghihuiau. Avînd ele viaţa mai puţin bîntuită decît în părţile noastre măcar fiindcă pămîntul se dovedea mai rodnic, mai uşoară le era şi firea. Pot zice că erau oarecum şi cam răle de muscă. Nici că mai aştepta multă pofteală jupîn Ion Costea Antimir. Omul lor!

Ne minunam cît de repede şi de isteţ şi de hîtru le prinsese agrăirea, de le oprea el în drum, pe la porţi:

— Tucu-ţi cicul tău, că fainã-mi iesci şi dată-n răle, icleano!... Bagă-n cap că ge mine nu-i scăpa, să crepi ge şudă... Fuji? Da’ duce-n zmăi, c-am găsit alta!... Eu mi-s tata vost, pe tătă ciurda!...

Tot el, Ion Costea Antimir, cu strai împrumutat de la un flăcău bănăţean, clop cu peană sură, şizme galbene, şerpar ge piele şi chepenel alb pe umeri, ne-a mai veselit mîhnitele sărbători ale Anului Nou, dintr-a doua iarnă a surghiunurilor.

El a cîntat, el a jucat, el a chiuit. El s-a luat la întrecere şi cu cei ortaci din sat, ţinînd piept la vestitele lor cîntări pe glasuri şi la măreţele lor fanfare, cum n-au pereche în toată ţara.

Gazdele noastre întindeau mare gost cu purcei fripţi şi gîşte rumenite în cuptor, cu bardace ge gin de Şiria şi răchie tare-n draci. Încît în acele zile şi nopţi, nimănui nu i-a mai fost gîndul nici la satul părăsit din Maramureş, cu bisericuţa lui neagră de sub streaşina brădetului, nici la neagra sărbătoare pe care o prăznuia cu lacrimi şi amar lelea Verona cu pruncii săi, în părţile cutropite fără lupte de honvezii nemeşilor.

Ci ticăloasă-i firea omului!

Trece pe lîngă o durere. Se înduioşează de ea. Pe urmă se tot duce în lumea lui, iar depărtîndu-se, uită pe-ale altora, ca întîietate să dea celor ale sale.

Pe noi cei din Căliman, în mijlocul ospăţului ne posomorau doar alte gînduri şi numai dorul de-acasa noastră.

A doua iarnă rătăcind de-a roata ţării, ca s-o lăsăm ciuntită în urmă! Al doilea An Nou pe la pragurile altora!...

La ale cui ferestre umblau oare cu pluguşorul copilaşii noştri?... Cine le ieşea oare în uşă să le umple trăistuţa cu nuci şi covrigi?... Mai întrebau dînşii de noi?... Ori ne-au uitat, cum şi noi uitasem de părinţii noştri în celălalt război?... Friptura cea cu rumenă cojiţă ne stătea

deodată în gîtlej şi o lăsam să se sleiască în taler.

— Ci mîncă, frace, mîncă, măi drage!... ne îmbia gazda cu mînecile sumese şi cu obrazul dogorit de para focului, aşezînd pe masă o tavă de-un iugăr cu plăcintele aburind. Oare nu-ţi plaşie?... Ori gîndeşci la o drăguţă?...

Pe urmă, încă o dată au început a sufla vînturile primăverii după o iarnă moale şi fără cumplite vifore, cum sînt mai blînde şi binecuvîntate iernile prin acele părţi.

Din nou se zbătea în coşul pieptului un neastîmpăr în noi, ca pasărea în cuşcă.

Pentru a ne amăgi dorul ogorului de-acasă, chiar aşa sterp şi vitreg cum era, unii s-au prins din a lor voie să dea mînă de-ajutor muierilor, unchieşilor şi băietanilor, la plug şi la muncile cîmpului. Alţii se tot agăţau de orice prilej, să-şi facă drum prin satele şi tîrgurile Banatului pînă departe. Ba după proviant pentru regiment, ba după ordine şi răspunsurile de la divizie.

Nu ne răbda inima să stăm într-un loc. Şi poate că mulţi şi-ar fi luat lumea în cap, mai mulţi decît în primăvara trecută, dacă n-am fi ştiut ce-au pătimit, şi mai ales dacă n-ar fi venit veste despre ce-au pătimit nevestele şi copiii lor, fiindcă i-au smuls şi i-au alungat jandarmii din case, pentru a sluji şi altora pildă şi înfricoşare.

Aşa că lam rămas mai departe supuşi poruncilor, pînă în luna lui Cireşar, cînd alte porunci ne-au scos şi din ţinuturile Banatului să ne urce în tren şi să ne pornească în rătăcirile besmetice, pe unde ne-au purtat mai apoi vînturile războiului de colo, colo.

Strigatu-ne-a atunci porunca din Scaunul Ţării, cu măreţie şi asprime:

— Ordon!...

CARTEA A DOUA

RĂZBOIUL LUI ION SĂRACU

CAPITOLUL I

Cînd s-au ivit nişte năstruşnice arătări întru adevărata tîlcuire a războiului în care îl tîrau urgiile vremii şi poruncile comandirilor pe Ion Săracu. Şi în care Chirilă Bucşoiu, poreclit Mămăligă, şi fratele său de arme, poreclit Mînătîrcă, se leapădă de schiptrul lui Alexandru cel Mare, Macedon. Unde căpitanul Zevedei Grigore îşi alină amarul cu o ţigară olandeză din capturile lui Hrincă.

— Vă ordon: înainte!

— Porunca, stăpîne!...

Ca un nevolnic pălmaş al pămîntului ce sînt, ca un neînsemnat Ion între atîţia alţi Ioni, cu miile şi cu zecile de mii, cu sutele de mii din ţara asta a Ionilor, încerc pînă în ziua de azi a mă dumiri ce s-a petrecut oare în cugetul nostru atuncea, în luna lui Cireşar din ‘41?... Şi mă întreb, ce ne-ar fi ajutat oare să pricepem mai limpede şi să săvîrşim mai mult, ce ne-ar fi ajutat mintea noastră mărginită în mărginitele noastre cunoştinţi despre ale lumii şi ale veacului?

Purtam straiul şi arma de ostaşi.

De-aproape doi ani, umblînd de colo-colo şi aşteptînd, nu ne-am învrednicit la nimic alta decît să ne tragem cu frunţile

la pămînt de la hotarele Ardealului, ciuntite.

Stăpînii se schimbau. Se mazileau. Îşi smulgeau unul altuia cuţitul şi pîinea, ciolanul de ros cu măduva grasă.

Dar mereu rămînea unul să poruncească.

— Înapoi! ori — Înainte! sunau poruncile lor, după ale lor socoteli şi tocmeli, la care noi n-aveam cuvînt.

Îşi apărau chiverniselile şi pielea lor, cu armele şi cu sîngele nostru, ale Ionilor, cum de-aşijderea făcut-au şi pe vremea lui Ion Neculce, hronicarul. Pentru nesaţiile lor, pentru trufia şi fumurile lor, slugi ale altora şi stăpîni ai noştri învestiţi cu de la dînşii putere, ne scoseseră din sălaşurile unde mucezeam şi ne îmbrăcaseră în straiul de ostaşi, ca să ne putrezească oasele pe aiurea locuri.

Pînă una alta, eram deci ostaşi înainte de toate. Ne chema porunca ostăşească la datorie. Ce puteam face?

— Vă ordon: înainte!

— Porunca, stăpîne!

Tot aşa s-a supus tata. Tot aşa supusu-s-a bunicul tatei, chiar dacă va fi fost altfel de război.

Ne-am îndreptat ochii către căpitanul Zevedei, bădiţa Grigoriţă, să găsim la el o dezlegare a nedumeririlor care ne munceau, avînd norocul unui asemenea călăuz, cum nu se întîmpla doar într-o companie dintr-o sută, doar într-un regiment din zece. Negru ca pămîntul la față, cu o brazdă adîncă şănțuită între sprinccne şi cu fălcile încleştate, el s-a uitat la noi, vinovat parcă, muşcîndu-şi ţigara, fără să glăsuiască un singur cuvînt.

Numai un oftat i s-a frînt în coşul pieptului.

Atunci, nici noi nu l-am mai întrebat. Nici el n-a mai răspuns la întrebările cîte ni le ştia pe buze.

L-am înţeles dintr-aceea singură privire.

Mai ales că se mai aflau şi alţi ochi, care stăteau la veghe asupra lui şi a noastră. Maiorul Constantinidi Eliodor, locotenentul Berbecaru Jan, sublocotenentul Armand Dospinescu, căpitanul Bubi Năsturaş, locotenentul Poponel Laurin, nepotul generalului, îndestule alte ciurucuri omeneşti de teapa lor, străini de noi şi de amarul soldatului. Aceştia se umflau, de nu-şi mai încăpeau în piele şi-n uniforme, în curele şi-n centiroane.

— Ce stai cu fruntea în jos, ca la înmormîntare?... Sus fruntea! Şi strigă ura! mocofane!...

Am strigat ura! cu jumătate de glas.

— Nu aşa, mocofanilor! Ura, din fundul bojocilor!

Am strigat deci şi ura din fundul bojocilor. N-aveam încotro.

Ne-am încărcat apoi tăcuţi şi posomorîţi în vagoane cu boarfele noastre ponosite, cu armele noastre sărăcuţe, cu sufletele noastre pustiite, grăbind spre locurile unde bubuia tunul şi începuseră luptele.

Pe-alături de noi, în gări, treceau cu întîietate trenurile cutropitorilor, care ne tîrau cu dînşii, după dînşii.

Erau vagoane de pradă, cu toate numirile ţărilor cutropite, scrise în slove străine pe ele. Iar în acele trenuri se aflau încărcate tunuri şi camioane, automobile blindate, chesoane şi baterii antiaeriene, tancuri, motociclete, aruncătoare de flăcări şi de fum, toate maşinăriile de ucis şi de năruit, închipuite şi neînchipuite.

Ofiţerii şi soldaţii lor, dolofani şi roşcovani, parcă porneau la nuntă ori la paradă. Se simţeau în apele lor, aceasta fiindu-le menirea pentru care au fost pregătiţi. Să mai spargă o ţară!...

Vorba lui Costan, de pe lespedea de piatră din cazarma noastră, cînd ne-au adunat cu doi ani în urmă ordinile de chemare:

— Împinge tunul pe roate! înhaţă puşca la umăr şi hai! în pradă, la belit lumea!...

Ce căutam noi cu dînşii, alăturea de dînşii? Ce ne lega de dînşii?

Asemenea întrebări ne încercau o clipă şi le uitam în clipa următoare, fiindcă întîlneam alte privelişti.

Ne cuprindea jalea şi prin gările de unde plecau trenurile cu ostaşi de-ai noştri; mai norocoşi decît noi, care măcar nu cutreieraseră ţara de-a hotrocolul pe-al doilea an departe de casă.

Aceştia abia o luau de la început. Ii petreceau mame, neveste, unchiaşii, surorile, un copil fluturînd din mînişoară:

— Să vii sănătos, tătuţă!

Da, aceştia abia acum se despărţeau. Noi eram despărţiţi de mult de-ai noştri.

Nu ne petrecea nimeni. Nu rămînea nimeni cu ochii duşi în urma trenului, încă mai dînd din mînă, tot mai încet, tot mai încet.

— ...nătos, tătuţă ... tătuţă!...

Şi parcă dinadins, calea ducerii ne-a fost prin coasta Călimanului, pe-aproape de satele noastre.

Vreo cîţiva, mai slabi ori poate mai tari de înger, în pofida neînduplecatelor porunci, au fugit să-şi vadă nevestele şi pruncii, ajungîndu-ne din urmă după trei zile.

Comandanţii, îndeosebit maiorul Constantinidi Eliodor, căpitanul Bubi Năsturaş, locotenentul Poponel Laurian şi locotenentul Berbecaru Jan, au început a răcni, amenînţînd cu osîndele Consiliului de război şi scriind grele pedepse, pe care însă, după aprige ciorovăieli cu bădiţa Grigoriţă al nostru, s-au prefăcut a le uita. Căci bucurîndu-se bădiţa Grigoriţă de preţuirea generalului de divizie, ca un neîntrecut tovarăş la jocul de şah cu căişorii cei albi şi negri de lemn, cam multe şi prea multe îşi

îngăduia, precum avea să ne-o dovedească mai tîrziu cu prisosinţă.

Noi i-am împresurat pe fugarii întorşi să aflăm ştiri, mai dintîi şi-ntîi despre ogoare:

— Cum îi cîmpul?... Plouat-a?...

— Slavă cerului! Anu' ista s-o îndurat...

— Popuşoaiele?... Grîul?... Fînurile?...

— Ce nu s-o mai văzut!... Să te pui în genunchi şi să săruţi pămîntul, măi fraţilor

Răsuflăm uşuraţi.

— Iară nevasta ce-ţi face, bre Ilie?

— Bine şi nevasta... Era la prăşit, cu băieţelul, că n-are pe cine-l lăsa acasă. La prăşit bineînţeles pe lanul unui bogătan din sat, că acuma dînşii sînt mari şi tari. O scăpat sapa din mînă, cînd m-o zărit în capu' lanului... Da' pe lîngă necazurile cu acel Spiridonache Ceafă-Lată, mai lat şi mai umflat decît oricînd, mai avem şi un necaz cu o vacă!

— Cum bre? Se iau amu şi vacile la richiziţie? S-or pus cu tot dinadinsul să ne sugă şi să ne calicească? Nu le-ajunge că iau oamenii să-i ducă la moarte; mai iau şi vaca din grajd?...

— Nu-i asta... A mea gogeşte! Nu ştiu ce naiba are, că de astă-iarnă cică tot gogeşte!... Am să-l întreb şi pe domnul doctor Badea Neculai, al nostru. Dacă ştie el atîtea leacuri pentru oameni, care-s mai gingaşi, apoi mai uşor i-a fi să ştie un leac şi pentru un haram de vită!...

Necazul acela cu vaca avea să-l urmărească pe Ilie Pîntea pînă departe în stepe, unde i-a şi fost lui scris sfîrşitul.

Alţii poate ar găsi că-i de rîs. L-am auzit eu nu o dată aşa, rîzînd, pe locotenentul Berbecaru Jan:

— Ha-ha!... Ţeranul... Mă strînge de gît cînd v-aud cu ţeranul! A se slăbi, monşericule! Aia e alviţa pentru pozele din cărţi. În fond e o brută! La el nevasta ori vaca, tot una... Fiţi siguri că nu-şi vinde vaca, să plătească medicul şi operaţia nevestei dacă e cazul... Acesta e ţeranul, nu cel zugrăvit pe cartea poştală ilustrată şi pe pachetele de şocolată!...

Aşa vorbea el: ţeară, ţeran, seracu, stringe, postă, oficer, cigan, cigare — socotind poate că-i mai subţire şi mai boierească agrăire, ca să nu rămînă cumva mai prejos de locotenentul Poponel Laurian, nepotul de general. Taman ca domnul Trăian Cosac, pe care îl lăsasem acasă, în sat, la Boiştea, avînd în considerare că acum se făcuse logofătul lui Tretinel Sava, marele luptător pentru rînduiala nouă din ţară.

Dar noi, cei plecaţi de la coada vacii încotro şi unde ne mînau poruncile, nu găseam că-i de rîs grija şi amarul lui Ilie Pîntea. Ştiam că viaţa celor rămaşi acasă atîrnă adesea numai de-o vacă, în toiul iernii hrănindu-se toţi din ugerul ei, ca domnul Emil Sava din schelele de păcură de la Piscul Voievodesei, fiindcă tot ce-i agonisim noi cu sudoarea noastră de pe moşia Boiştei, nu-i ajunge lui nici pe-o măsea stricată.

Păsurile noastre acestea erau.

Unul, un păs cu o vacă. Altul, cu boii. Celălalt, cu un cal pe care i l-au luat jandarmii la richiziţie ori cu oile în care a dat gălbeaza.

Şi toţi laolaltă, păsurile,noastre cu pămîntul.

Asta era lumea pe care o duceam în noi şi cu noi, cum am purtat-o pînă în stepa

Nogailor, şi mulţi au murit pe-acolo, îngropînd-o cu dînşii.

Ce să-i facem, dacă am fost urziţi să vieţuim din truda pămîntului, alăturea de făpturile cu copite şi coarne?

Domnul locotenent Berbecaru Jan n-avea nici copite, nici coarne, numai trese.

Mai avea unghii lustruite cu glanţ şi ciufuri aduse din pieptene pe frunte, precum şi-un nume de păzitor al berbecilor, pe care-l va fi moştenit el de la vreun bunic ori străbunic oier.

Dar eu nu l-aş da cu toate tresele lui pe vaca de acasă. Joiana noastră n-are glas să poată spune ţeran şi cigare, nici brută şi monşerule; numai să mugească o ajută zidirea ei. Însă parcă tot mai mult o înţeleg pe dînsa, decît pe locotenentul Berbecaru Jan.

Şi de ea n-a rîs nimeni!

N-am pomenit om să rîdă de-o vacă. Nici de-un bou, nici de-un cal, nici de-un bivol din cei mătăhăloşi de care-i plin Ardealul şi chiar nici de cămilele cele buzate şi cu gheb în cîrcă, pe care aveam să le văd mai tîrziu, prin pustietăţile pe unde ne-au mînat urgiile războiului. Necuvîntătoarele dobitoace, cu rostul şi la locul lor, îşi îndeplinesc menirea pe lume cu atîta adîncime de fire, încît poate le baţi şi le sudui cînd se lenevesc, dar nu-ţi trece prin minte să-ţi faci batjocură de ele.

Pe cînd de locotenentul Berbecaru Jan, las' pe bădiţa Grigoriţă, că după ce mi ţi-l-o încondeiat cum se cuvine, numai cine n-a vrut n-a rîs de Jenică Belier, zis. şi Jan Berger, de-ajunsese de halimaua regimentului.

Într-acele zile, însă, nu ne mai venea nouă a rîde. Ni se tăiase pofta şi glasul.

Apipăiam şi ne apipăia războiul. Încă nu ne învăţasem cu el şi nu ne cătrănise sufletul într-atîta, ca să ne-ngropăm morţii fără să ne mai lunece o lacrimă pe

obraz. Ne răpunea istoveala, marşul pe jos, nesomnul, ne răpuneau luptele şi mai ales veşnicile întrebări unde-am pornit şi unde-avem să ajungem, alungaţi din urmă de răstită şi trufaşa poruncă: Ordon, înainte!...

— Ordon, înainte!...

Unde înainte? Unde şi pentru ce?

De altfel chinurile acestor întrebări au şi căpătat de îndată o aşa de năstruşnică şi bazaconicoasă întruchipare, încît pot zice că ar merita să rămînă tîlcul cel adevărat al războiului nostru. Că altul mai nimerit, nici n-ar fi ştiut să-l născocească o minte de om.

Încă din cele dintîi săptămîni a început să ne prigonească o nelinişte mai grea de îndurat decît grija mitralierelor pitulate într-un tufan ori cuibărite într-o turlă, de unde purcedeau să clănţănească pe nevestite. Mai greu de răbdat decît iureşul maşinilor zburătoare, care pogorau deasupra noastră şi împroşcaţi bombele de schijă ori ne secerau cu o răpăială vîjîită de gloanţe: hîrşti-hîrşti!...

Era neliniştea pricinuită de arătările care ne-au petrecut zile şi zile, băgînd fiorii în noi.

S-au ivit acele deşucheate arătări într-o dimineaţă. Iar o zi întreagă nu ne-am lămurit ce-ar putea să însemne.

La depărtare de noi, dar în pas cu noi, prin popu-şoaie şi prin lanuri de floarea-soarelui, pe după clăile de snopi şi după perdelele de salcîmi, se iţeau oameni în straie ciudate, albe şi fluturate de vînt. Oameni care vînturau din mîni şi se strîmbau chicotind şi cîntînd.

Cînd s-au rupt unii soldaţi din frontul de marş, să se-apropie de dînşii şi să

vadă ce vor, îndată s-au mistuit cu ţipete ascuţite şi cu un fel de schelălăieli.

Pe urmă după o postată de drum, iarăşi s-au arătat, rînjindu-se la noi, ţopăind, culcîndu-se la pămînt şi ridicîndu-se, ochindu-ne cu puşcoace din hlujani de floarea-soarelui, turluind din buze ca tobele, trîmbiţînd din pîlnii de hîrtie, pălind din palme ca talgerele fanfarelor, călărind pe haragi, halind talpa în marş de defilare.

Spre seară abia ne-a fost dat a şti în sfîrşit cine ne erau vorniceii aceştia atît de voioşi, la nunta noastră cu moartea. Nebunii unui vestit spital, care-au scăpat pe porţile deschise, au fugit din clădirile bombardate şi nu ne slăbeau cu dragostea.

A doua zi, ne-a fost deci mai mult a rîde de scălîmbăiturile şi schimonoselile lor.

A treia zi ni s-a urît de dînşii.

A patra zi au început să ne tulbure cu tot dinadinsul.

Nu ne era la îndemînă să-i simţim în coastă. Şi de mirare ne mai era încă unde se ascund şi ce fac în timpul luptelor, care se ţineau şir. Poate unii au şi căzut sub gloanţe turuind ca tobele din gură şi călcînd în pas de paradă. Poate că tot aşa, altă ceată nu slăbea armata din faţa noastră.

Cum se isprăvea o bătălie, cînd ne culegeam răniţii şi morţii, răsăreau din pămînt, rîdeau la noi şi cu ocoluri peste hîrtoape şi lanuri, mergeau înainte o dată cu regimentul.

— Ordon, înainte!

Locotenentul Berbecaru Jan îşi pierdu răbdarea şi ducînd mîna la tocul de piele al pistolului, se sumeţi ameninţător:

— Eu stric cîteva gloanţe pe aceşti indivizi. Mult au să se tot strîmbe la noi? În fond, insultă armata...

— Ce? ÎI faci şi tu pe nebunul, măi Jenică Berbecică? îl potoli bădiţa Zevedei. Aprinde o cigare şi lasă-i în pleata domnului!... Au să ostenească şi au să flămînzească... În fond, ne ţin de urît...

Nebunii de la balamucul sfărîmat de bombardamente însă n-au flămînzit, nici n-au obosit.

Unde dormeau? ce mîncau? numai dumnezeul lor, al nebunilor, o ştia.

Poate că se mai împuţinaseră la număr. Mai prăpădiseră poate din vlaga glasurilor, din veselirea rînjetelor bolînde şi din măreţia pasului de paradă.

Dar de lăsat, tot nu s-au lăsat!

Parcă le poruncise şi lor cineva cu aspră măreţie:

— Ordon, înainte!...

Uneori cîntau şi mărşăluiau în pas de paradă. Alteori se furişau muţi ca stafiile. Îi simţeam noaptea cutreierînd prin preajma lagărelor, se făceau nevăzuţi cîteva ceasuri şi cînd credeam c-am scăpat de dînşii, deodată, pe neaşteptate, ne ieşeau înainte din nou ţopăind bezmetic, de ne strecurau şi nouă ceva din nebuneala lor.

Santinelele de noapte, buimace, trăgeau focuri de armă în arătările albe. Se stîrnea o larmă şi o alarmă, de săream cu toţii în picioare, apucînd puştile, poticnindu-ne unii peste alţii, prăvălindu-ne în beznă, năuci.

Am avut aşa şi cîţiva răniţi în încaierele acestea orbeţe.

După ce se potolea zarva, în somnul nostru scurt şi chinuit, ne urmăreau şi

prin vis, jucîndu-ne ţonţoroiul pe piept şi aplecîndu-se deasupra obrazului nostru cu rînjetele lor de strigoi. Iar în zori, cînd deschideam ochii, mai întîi pe dînşii îi zăream, de faţă, la datorie, hlizindu-se de după tufe.

La cea dintîi apă curgătoare mai lată s-au oprit pe mal.

De-acolo, de sus, înşiraţi în halatele albe şi clătinîndu-şi scufiile cu ciucuri, au mai făcut către noi cele din urmă ale lor semne smintite, de ducă-se pe pustii...

Noi am trecut dincolo.

Ne duceam noi, cu adevărat, pe pustii!

Dînşii, cît erau de nebuni, au rămas locului.

Da, cît erau de nebuni, dînşii n-au mai ascultat de poruncă.

— Ordon, înainte!...

Ei s-au oprit locului.

Pe noi poruncile ne-au dus înainte, cu lupte crîncene şi cu morminte presărate în urmă, mînaţi de poruncile scrîntite care ne-au smuls din bîrlogurile sărăciei noastre. Săptămîni şi săptămîni, luni şi luni, de nu ştiam seara încotro vom purcede a doua zi dimineaţa.

Cînd gîndesc în urmă, la cei doi ani peal treilea de rătăciri bezmetice prin toate olaturile răsăritene, la atîtea tîrguri şi sate năruite, la atîtea ape, atîtea smîrcuri şi atîtea stepe, pe unde am trecut şi neam lăsat morţii, mi se clatină şi mie cugetul, ca şi celor rămaşi atunci pe ţărmul înalt, făcîndu-ne semnele lor smintite, de ducă-se pe pustii!

Şi în minte, mi se încîlcesc numirile locurilor. Nu mai ştiu bine ziua şi luna luptelor. Uneori nici chiar anul. Ba adesea nu-mi mai amintesc nici chiar chipurile şi numele celor care-au răcnit alături de mine în asalturi, cu care am mîncat din acelaşi blid ori din aceeaşi cutie de tinichea, am dormit pe-acelaşi braţ de trifoi căpătîi, ne-am legat unul altuia rănile şi-am supt pe rînd cîte-un fum din acelaşi capăt de ţigară.

Unde s-a întîmplat asta? Cînd era? Cu cine eram?

Dintr-un vis năsîlnic cînd te dezmeticeşti frecîndu-te la ochi, tot aşa nu mai poţi înveriga fără greş, cum s-au înşiruit întîmplările părelnice şi nestrunite de supravegherea cugetului. Răsar numai răzleţe ochiuri ale ţinerii limpede de minte, printre groase pănuri de beznă şi uitări.

Mă întreb uneori cu tot dinadinsul: le-am trăit oare îndeaievea? Nu le-am visat oare? Nu-s cumva năluciri de pe ceea lume?

Numai de-ar sta cineva să se înlocuiască o clipă în cugetul şi-n sufletul nostru! Gîndeşte şi dumneata!...

Ce eram noi şi de unde veneam?

Nişte sărmani plugari neştiutori, smulşi din ale lor sate, pînă unde nu pătrundea nimica din zvîrcolirile şi minunăţiile

zilelor de azi. Plugăream ca pe vremea dacilor şi a lui Buerebista, despre care eu tot mai ştiam ceva din cărţi. Dar alţii dintre noi nu ştiau nici atîta. Mai credeau că pămîntul e lat ca o tipsie şi că se sprijină pe patru peşti; că luna o mănîncă vîrcolacii şi că se pot lega ploile cu două ciolane de vacă încrucişate şi c-un topor înfipt în pămînt.

Mamele noastre ne-au tămăduit de boli cu descîntece şi nevestele noastre se mai tem şi azi de „fapt” de broasca cusută la gură cu lînă de cine ştie ce

solomonar şi zvîrlită în prag de-o duşmancă. Se mai tem de omuleţul de ceară cu ace înfipte în piept şi de băuturile fierte cu labe de liliac ori de soromîzlă.

Ce altceva şi cum altfel sînt satele noastre de unde veneam? Ce altceva şi cum altfel era viaţa noastră, a Ionilor, feciorii altor Ioni?

Iar cînd a fost să ieşim din acel întuneric şi să păşim în lumea minunăţiilor veacului, ce ne-aştepta? ce am văzut? şi ce-am învăţat şi ce ni s-a cerut a face?

Gîndească-se oricine şi cutremure-se de scîrbire!

Am învăţat să ucidem şi să năruim. Am învăţat cum să mînuim sataniceştile scule ale cutropitorilor, care ne tîrau cu dînşii. Am învăţat cum să facem pulbere într-o zi din ceea ce-au urzit alţii cu trudă şi cu migala anilor, a zecilor de ani. Am învăţat cum să călcăm peste leşuri cu nepăsare, fiindcă mîine or călca alţii peste leşul tău.

Asta am învăţat şi-am săvîrşit.

Chiar graiul nostru din rădăcina povestaşului de la Humuleşti, dacă s-a primenit şi-a odrăslit cuvinte nebănuite pe vremea lui Ion Creangă, apoi acele cuvinte în loc să fie în legătură cu munca şi cu născocirile de laudă ale omului, cu învăţăturile ştiinţei şi cu rodnice fapte, fost-au numai corchezeli tot pe măsura isprăvilor la care-am purces: declanşarea atacului, incursiune, trasor, branduri, cîmp de mine, camuflaj, rachetă, decorat post-mortem şi cîte şi mai cîte altele, o sută...

Nu s-ar putea spune că puţinii care or scăpa cu viaţă, nu se întorc acasă mai deştepţi şi tobă de o nouă învăţătură; fie

la dînşii, la cei care ne-au ticăloşit firea şi omenia! Noroc că peste capul lor şi peste voia lor, în pofida lor, mai cules-am şi alte învăţături, mai dobîndit-am şi alte pilde. Dar le-a trebuit vreme. S-au adaus şi ni s-au lămurit în cuget treptat.

Deocamdată bîjbîiam în ceaţă.

Îmi vine în minte o singură cislă de-a noastră, de-acolo, din depărtări, care grăieşte prea îndestul pentru toate.

Ne găseam de vorbă lîngă un avion fărmat şi ars, pe-o mirişte, într-un asfinţit din luna lui Brumărel.

Popas tihnit, lenevit, după o zi fără bătălii, fără să schimbăm un singur foc, fără să ne vîrcolim ca rîmele în ţărînă.

Bădiţa Grigoriţă al nostru se aşezase pe-o aripă a maşinii zburătoare, moarte acum, bălăbănindu-şi picioarele spînzurate în gol, cum făcea Ionică al meu pe scăunelul scrînciobului de sub nucul livezii de-acasă. În lipsa ţigărilor, ronţăia ca noi toţi seminţe dintr-un taler de floarea-soarelui, lat cît o colivă. Fiecare, cu talerul lui...

Întrebă Chirilă Bucşoiu, punîndu-şi la subţioară rostoplana sa cu seminţe:

— Oare mîne, încotro o mai pornim, domn' căpitan? Şi n-avem noi oare de gînd să ne mai oprim odată?

— Ssst! Gura!... făcu bădiţa Grigoriţă, stupind cojile seminţelor. Ce te-a pălit tocmai pe tine, măi Mămăligă, să capeţi glas şi să ne strici cheful?

— Văd că se pregăteşte de toamnă, domn' căpitan... Aşa că pe lîngă grija care ne perpeleşte pe noi toţi din partea arăturilor de-acasă şi a popuşoaielor de strîns, mai am eu alta... Cum s-ar zice, prisonală.

— Ei, şi care-i grija ta prisonală?

— Zic, dacă-i pe mărs mai departe să ne-apuce iarna tot pe drumuri, zic să-i scriu nevestei... Să-mi împletească şi să-mi trimită cu poşta militară o păreche de colţuni...

— Scrie-i, Chirilă! Scrie-i să-ţi trimeată f.f.f. urgent militar!... Chiar două perechi, chiar trei... Numai bagă de seamă, cînd va fi să le primeşti, nu le mai juca la barbut să ţi le-nhaţe un şmecher în doi

timpi şi trei mişcări, ca pe cele de anul trecut.

— De unde-o mai ştiţi şi pe-asta, domn' căpitan?

— O ştiu că vă cunosc acuma şi măruntaiele din voi. Mai ştiu c-ai prăpădit tu, ca o mămăligă ce eşti, şi-o pereche de cizme cu care te-ai pricopsit de la un mort. Adevărat este ori ba?

— Da, domn' căpitan... Cam adevărat!... Că omu' nu se-nvaţă cu una, cu două...

— Învaţă-te minte, mămăligă moale şi nesărată ce eşti! Bine-ţi prindeau cizmele. Ai să le plîngi de dor!... Cizme cu talpă de fier şi de oţel îţi trebuie, pentru cît drum ai tu de făcut... Ţi-o spune bădia!...

Chirilă Bucşoiu a oftat din baierile inimei. Însă nu la aminteala acelor pătăranii din urmă, după care tot nu se-nvaţă el minte. Ci a oftat dintr-o pricină care se vădea neguroasă pentru noi toţi, înainte, pe viitor.

— Aşadar nu ne oprim, domn' căpitan?

— Niet! stupi bădiţa Grigoriţă răspunsul, o dată cu altă coajă de seminţă. _

— Şi cît avem să tot mergem?

— Ţi-am spus: gura! Ordinu-i ordin!... Nu-i poate sta împotrivă o mămăligă moale ca tine...

— Domn' căpitan Zevedei...

— Hai! spune...

— Este la noi, în companie, unu' Zamfir Isac, venit mai la urmă, vărsat din alt regiment. Unu' care ne-o agiuns pe drum.

— ÎI ştiu... Cel mititel şi boţit. Mînătîrcă! Ei, ce-i cu dînsul?

— Are acest Mînătîrcă o carte pe care-o tot ceteşte el...

Bădiţa Grigoriţă a înălţat din sprincene.

— Măi, n-o fi o cărţulie din cele zvîrlite din avion şi care precum cunoaşteţi nu-s îngăduite?... Să nu vă prindă cu ele ştiţi voi alde cine, că vă ia mama dracului! Pe urmă, nu vă mai pot scăpa din bucluc, chiar dacă m-aş da peste cap!... Nu-mi faceţi necazuri de-al de-ăstea şi lăsaţi-mă să-mi cruţ puterile... că tot pentru voi le cruţ...

— Da’ nici pomeneală de asemenea cărţi oprite şi cu primejdie, domn’ căpitan!... O carte veche, pe care-o moştenit-o Zamfir Isac de la tăică-su, că altă avuţie nu i-o lăsat... O tîrfăloagă rufoasă şi slinoasă, de nu-i bună nici să răsuceşti o ţigară din filele ei. Îi zice Istoria lui Alisandru cel Mare, Macedon! ...

— Cunosc!... Dă-i drumul, măi Mămăligă, ce-o tot lungeşti? Ce-are de-a face Mînătîrcă şi Alexandru cel Mare?... Depărtarea ca de la cer la pămînt şi ca de la

Ducipalul lui la mîrţoagele de la căruţele noastre.

Eu mă bag în vorbă, mai gros de obraz:

— Şi ca de la locul unde stăm aicea, la Călimanul nostru!

— Ia mai tacă-ţi gura, bre Sărăcie!... se încruntă bădiţa Grigoriţă la mine. Te-a întrebat cineva? Rumegă-ţi seminţele tale... Hai, spune-i bădiei, măi Chirilă!...

— Apoi să vedeţi, domn' căpitan. Zice Mînătîrcă, după scrisele din acea carte, c-am fi pornit şi noi pe urmele lui Alisandru cel Mare, să ne batem cu Poriu împărat şi cu Darie împărat şi cu Iraclie împărat... Şi cică tot mergînd şi mergînd, avem s-ajungem în ostrovul muierilor de lîngă tara lui Ivantie împărat... De ce rîdeţi, bre? că aşa scrie în carte!... se întoarce Chirilă supărat către noi. Eu n-am cetit cu ochii mei, că nu prea bat eu cu cetaniile!... Mă apucă ameţeala şi durerea de cap, de la fila întîia.... Dară a văzut scris negru pe alb Zamfir! Aşa că n-aveti de ce rîde...

— Asta n-ar fi proastă treabă, s-agiungem la ostrovul muierilor! îşi rosti părerea Ion Costea Antimir, cu gîndul la bănăţencile cele date-n zmăi. Nu rînchezam de cele spuse de tine, măi Bucşoiu! De bucurie, rînchezam!... Măcar de-am da peste un asemenea ostrov cum scrie la cartea lui Mînătîrcă, să-l luăm cu asalt la baionetă!

Bădiţa Grigoriţă se stropşi:

— Lăsaţi omu-n pace, să isprăvească! Urmează, bre Chirilă!...

— Aşa că după scrisele din acea carte a lui Mînătîrcă, avem s-agiungem mai întîi la ostrovul muierilor, care-s pe giumătate femei şi giumătate peşti... Şi pe urmă; lăsîndu-le pe ele în seama lui Antimir,

cică avem să trecem în ţara oamenilor numai c-o mînă şi un picior, cu-n ochi în frunte şi cu coadă de oaie... Iară după ce-om mîntui cu dînşii, avem să ne batem şi cu furnicile... Cică este şi-o ţară a furnicilor... Aşa scrie în cartea lui Mînătîrcă. Mă dau însă cu mintea că n-o fi treaba chiar aşa şi că toate-s

poate nişte băzniri... Ce să căutăm şi noi la cei pe care i-a lăsat zidirea lor ciungi şi cotonogi? Să le mai luăm şi mîna şi piciorul şi ochiul care le-o mai rămas?... Zice acest Zamfir Isac, că dinspre partea sa, el se leapădă de schiptrul lui Alisandru cel Mare, Macedon, fiindcă iertaţi-mi vorba, nu l-a fătat mă-sa să cutreiere lumea şi s-o supună cu sabia. Cum nici pe noi nu ne-or născut mamele noastre pentru asemenea fapte măreţe, fie la dînşii acolo, la cei care ne tîrăsc pe-aici... Asta-i treaba neamţului! El a luat schiptrul lui Alisandru cel Mare. Noi cu boii şi cu vacile noastre, la ogoarele noastre. De ce ne poartă cu dînşii? Şi de ce-ar umbla pe urmele lui Alisandru cel Mare, cu o Mămăligă ca mine şi cu o Mînătîrcă ca dînsul, cum ne-aţi botezat de-a doua oară?... În harta dumneavoastră din taşcă, se află însemnate ţările despre care scrie în cartea lui Zamfir? Mai avem mult oare pîn'la ele?...

— Asta nu te lasă pe tine să dormi?

— Asta, domn' căpitan.

— Asta-i şi-oleacă de nişcorici? a adaus rîzînd Ion Costea Antimir. C-am început a face nişte gîngănii ca orezu' ...

Pe dată, mai înnădeşte şi Hrincă, una:

— Asta, precum şi lipsa ţigărilor, domn' căpitan!... Ne-am uscat de dorul unei ţîgăruşe boiareşti. Olilio, fă maică-mea, că n-om capturat noi un camion de tiutiun de la aliaţii noştri!... Vi-l prezant dumneavoastră, să-l administraţi şi să ne faceţi raţie...

— Chiar că!... a zîmbit bădiţa Grigoriţă. Ca după trei zile s-ajung a vă cere vouă să mă miluiţi cu o papiroasă?... Hai?...

Ne-am îmbulzit cu toţii a rîde şi a încuviinţa, fiindu-ne cunoscută slăbiciunea lui bădiţa Grigoriţă al nostru, pentru risipa şi pomana de ţigări. Cum căpăta o provizie să-i ajungă o lună, nu-l ţinea nici trei zile:

— Ia de-aici, bre Ioane! Na-ţi şi ţie, bre Vasile! Înfruptă-te şi tu, mă Chirilă! Unde eşti, Hrincă? Prinde-le din zbor!...

Dar de data asta, căpitanul nostru Zevedei Grigore nu s-a îndemnat la rîs şi la znoave, ca de obicei.

Ascultase cu răbdare şi cu brazda din nou şănţuită între sprincene toată povestea lui Chirilă, aşa cum făcea el întotdeauna, cînd din spusele unuia trăgea semne despre ce se petrece în cugetul şi în inima tuturora.

Coborî de pe aripa avionului fărîmat şi zvîrli de-a dura, pe miriştea cu pecingini de arsură, talerul de floarea-soarelui.

Apoi se întoarse cu faţa spre Bucşoiu:

— Bre Chirilă!... Cum poţi crede, măi Mămăligă, în prăpăstiile din cartea lui Mînătîrcă? Unde s-a pomenit de ostrovul femeilor jumătate peşte? Şi de ţara oamenilor c-un picior şi c-o mînă, cu un ochi în frunte şi c-o coadă de oaie? Fii pe pace!... N-ai să te baţi nici cu dînşii, nici cu furnicile...

— Atuncea tot ne-ntoarcem acasă, domn' căpitan?

— Ţi-am spus eu asta? Mergem înainte... deocamdată...

— Pînă unde, deocamdată, domn' căpitan?

Bădiţa Grigoriţă a făcut cu mîna un semn spre depărtările din răsărit.

După care s-a dat mai la o parte de noi şi l-a căutat pe prietinul său,

sublocotenentul Vîrtosu Simion, să tăinuiască numai dînşii ştiau despre ce.

Noi nu ştiam, dar cam bănuiam despre ce anume tot tăinuiau încă înainte de a trece hotarele. Nu degeaba se uitau la dînşii aşa de chiorîş ceilalţi ofiţeri din rigiment, cu nasul de ceară, în afară de domnul doctor Badea.

Pare-mi-se mie că tocmai dînşii ceteau şi tălmăceau slova cărţilor şi foilor cu primejdie, slobozite din avioanele cu stea, despre care strigau la noi să ne ferim ca dracul de tămîie! Pare-mi-se că dinadins se făceau a închide ochii la anume semne care începuseră a se ivi printre soldaţi, de cînd rigimentul se pomenise cu vreo cîţiva rezervişti vărsaţi de pe la alte unităţi ori trimişi de-a dreptul din ţară.

Erau oameni de prin alte ţinuturi; unii cu altfel de bătături în palmă, nu ca ale noastre, de sapă şi coarnele plugului. Muncitori de fabrică şi uzine, cu altfel de bătături în palmă, de ciocane şi de strung; mai ales cu altfel de minte şi alte apucături mai colţoase cînd se dădeau maturii la dînşii din senin. Încît, pare-mi-se că tocmai din această pricină se aflau puşi sub o mai bănuielnică priveghere ca unii care ştiau şi pricepeau mai multe.

— Ce nevoie avem noi de asemenea elemente pernicioase răbufnise Berbecaru Jan. Au să infecteze tot regimentul. Fermenţii descompunerii şi indisciplinei!... Tot împuşcaţi au să sfîrşească. Am eu grijă de asta!...

Pînă să sfîrşească răpuşi de gloanţe prin grija căpitanului Berbecaru şi altora ca el, cu mare fereală mai ciuleam şi noi urechea să ne infectăm şi noi din spusele şi istorisirile lor, din morbul

descompunerii şi indisciplinei. Pomeneau între dînşii despre greve, despre lupte crîncene pentru pîine şi plata muncii, despre călăuzii acelor lupte schingiuiţi şi trimişi în lanţuri la temniţă. Dar cum nu se afla niciunul în compania noastră, cînd se risipeau pe la unităţile lor, rămîneam parcă mai singuri.

Ne adunam cioatcă pe lîngă bădiţa Grigoriţă, să-l iscodim fel şi chip. El se burzuluia:

— Măi haidăilor, măi! Iar v-aţi strîns ceata Călimănenilor să mă ofticaţi cu întrebările voastre pe după piersic? Vi s-a urît cu binele?

— Apoi asta ce se vede şi ce pătimim numiţi dumneavoastră binele de care ni s-a urît, domn' căpitan?... Mai rău, ce poate să mai fie?...

— Poate, măi Săracule, poate! Întotdeauna este un rău şi mai rău decît răul!... Pricep cam încotro bateţi cu iscodelile, dar vă povăţuiesc să vă ţineţi clanţa. N-aţi auzit ordinile?... Hai, risipiţi-vă! Scurt mișcarea!..

Degeaba ne alunga. Noi, ceata Călimănenilor, ne ţineam grapă de el.

Adesea parcă uitam că se mai află un batalion înainte, altul în urmă; un rigiment la dreapta, altul la stînga. Duceam Călimanul şi Boiştile noastre cu noi.

Iar fără bădiţa Grigoriţă ne-am fi simţit ca nişte orfani ai nimănui. Nu în darn avea faima de om al dreptăţii în viaţa lui de judecător, cum povesteau cei păţiţi cu jandarmii şi cu vechilii ori cu bogătanii satelor, scăpîndu-i nu o dată din ghearele lor.

— Numai de atîta mă minunez în mintea mea proastă, domnule căpitan!...

Îmi iau eu încumetarea să-i spun într-o zi. Mă minunez cum îţi fi împărţind dumneavoastră dreptatea, cu aşa sudălmărie?... Grozav mai suduiţi!... N-am auzit cu de zilele mele atîtea felurite şi măreţe sudălmi! Cînd le luaţi după alfabet; cînd după sfinţii din călindar; cînd după părţile trupului ori după crengăturile neamurilor...

Bădiţa Grigoriţă s-a uitat la mine de-a coasta, micşorîndu-şi un ochi şi trăgînd din ţigară.

— Cum, băăă Sărăcie?... Tu-ţi închipuieşti că sudui tot aşa şi-n ţivilitate? N-am înjurat de cînd sînt pînă la oştire, oastea şi melchisedecul ei de oştire! Văzînd însă că-mi iau majurii înainte, şi că-s pe cale să trec drept blegul blegilor, fiindcă le vorbeam cu mănuşi, le-am arătat eu lor şi v-am arătat şi vouă ce poate bădia.

Cu adevărat, la dînsul ne era nădejdea cînd îşi înfigeau majurii ghearele în beregata noastră, aşa din senin, numai ca să întărească disciplina frontului. Ce făcea, ce dregea, scăpăm neasemuit mai ieftin decît cei de prin alte companii şi batalioane.

— Te-am scos basma curată şi de data asta, Antimire, măi ostrogotule! Dar bagă de seamă că ulciorul plesnit nu merge de multe ori la apă!... A treia oară ţi-l plesnesc eu, de nu-ţi mai poate culege hîrburile toată compania. Nu v-am spus s-o mai răriţi cu ăia luaţi la ochi?

O spunea, ce-i drept, însă ştiam noi că nici dînsul nu se lăsa amăgit de răcnetele şi sudălmile cu care cică ne băga în boală. Noi trăgeam tot spre cei „luaţi la ochi” şi cuvintele lor prinse din zbor

lucrau în cugete cum sfredelesc carii în grindă.

Gîndurile şi întrebările ne zbuciumau cîteodată şi noaptea, cînd ne prăbuşeam zdrobiţi de marşuri ori de bătălii. Pe urma, fără sudălmile şi răcnetele lui bădiţa Grigoriţă, le uitam o vreme. Ne zbuciumau gîndurile şi întrebările cele vechi; aceleaşi şi aceleaşi, aduse cu noi din satele noastre. Mai tari erau ele şi mai adînc înfipte în carnea noastră de clăcaşi, de pălmaşi, de şerbi ai pămîntului lipsiţi de pămînt.

Ne răsuceam fără somn. Cei care dormeau, gemeau prin somn.

Iar a doua zi, în zori, porneam mai departe.

— Ordon, înainte!

Mergeam răsfiraţi, în cete răzleţe acum, legate prin curieri şi sîrme de telefon la popasuri mai lungi.

Ne adăposteam în staniţele şi satele golite de bărbaţi, în sovhozuri şi colhozuri, cum am aflat mai tîrziu că se numeau, cele mai multe pustii şi arse, altele cu belşug de grîne şi vite, care n-au mai avut cînd fi evacuate şi care nu o dată luau noaptea foc, de ne împrăştiam cu paiele în cap ca guzganii. Se aflau destui partizani rămaşi cu îndatorinţa asta. Pînă să ia foc, însă, tot mai aveam răgaz, să încercăm a pătrunde orînduielile plugăreşti ale acestei lumi, cu ochii şi cu mintea noastră de lucrători ai pămîntului. Erau, la drept vorbind, cele dintîi învăţături cu folos temeinic, care s-au înfipt în cugetul nostru.

Unele le pricepeam şi ne minunam. Pe altele încă nu le primeau aşa de uşor dai inele şi firea noastră. Dar cel mai adesea,

nu ne răbda inima să privim cu nepăsare la cîmpurile nestrînse, la lanurile de floarea soarelui uscate şi zdrobite de lanţurile tancurilor, rîmate de ghiulele, pîrjolite de foc.

— Ian de uită, măi Ioane! Nu-i păcat de atîta munculiţă prăpădită de haram? Aicea-i sudoare de om...

Cel care le spunea acestea, era mai întotdeauna Vasile Pandrea-Plîngău.

Plîngîndu-se el hojma de nedreptăţile şi de asupririle pe care le îndura ori i se năzărea că le îndură, după ce mîntuia cu dînsul, prindea să plîngă pentru păsurile altora. Jelea pînă şi soarta copacilor din margine de drum.

— Ian te uită la el, săracu', ce l-o mai belit şi i-or rupt crăcile!...

— Du-te şi-i leagă o faşă! îl îndemnam noi.

— Pune-i şi tinctură de idiot!... Îl povăţuia hîtru bădiţa Grigoriţă. Trebuie să aibă Chirilă în traista lui din care-i mănîncă toţi cînii măcar că pe-aicea nu se prea văd cîni...

— Nu mă luaţi la vale, domn' căpitan! Că simte poate şi copacul durere, numai că n-o poate geme...

— Bine, Plîngău!... Diseară să iasă la raport cu jalba în proţap. Învaţă-l tu cum şi ce fel să geamă!...

Vasile Pandrea clătina din cap. Şi pînă să iasă la raport, cum intra într-o casă de om, de îndată se socotea el un fel de argat şi de paznic, liniştind pruncii speriaţi şi zorind a da mînă de ajutor cu sila gospodinei măcar că-l privea duşmănos pe sub sprîncenele încruntate.

— Măi Vasile, n-ai s-o sfîrşeşti cu bine! îi spuneam pe jumătate în arîdere, pe jumătate încredinţaţi că are s-o păţească odată şi odată. Ai noroc că domn' căpitan Berbecaru Jan îi departe cu compania lui. Altminteri te-ar lua din scurt, că fraternizezi cu inamicul.

— N-are decît să mă ia la rost!... Ies la raport, la domn' maior! Merg si pîn'la domn' colonel... Ce rău fac?...

— Nu-i vorba de rău. Tocmai!... E vorba de bine... Porunca-i să nu te împingă păcatul a face nici un bine şi să te lauzi numai cu răul pe care l-ai făcut. Asta-i legea şi porunca, bre Vasile!

— Tu spui asta, Ioane?... Nu ţii tu minte povestea pe care ne-o istorisea nouă bunică-ta, fie-i ţărîna uşoară! cînd eram mititei şi veneam la voi, s-o ascult De prispă? Povestea lui Pătru Voinicu... Cînd o mărs Pătru Voinicu şi-o întîlnit o fîntînă părăsită pe care-o curăţat-o şi o sleit-o? Pe urmă, cînd o curăţat cuptorul de

funingine? Pe urmă, mărul cînd l-o curăţat de omidă? Pe urmă, cînd o dat strop de apă vulturului cu aripa ruptă şi i-o legat-o? Şi cînd o mai scos din pîrîu şi furnica, de se-neca?... Ce-i păsa lui, toate cîte le-or spune un domn' căpitan ca Berbecaru Jan?... A făcut cum l-o îndemnat inima. Şi bine l-o îndemnat inima!... Fiindcă mai apoi, la calea întoarsă, flămînd

şi însetat şi sfîrşit de puteri; nu i-o dat lui fîntîna bună apă să-şi răcorească buzele? Nu l-o aşteptat cuptorul cu azimă caldă? Nu i-o întins mărui poamele să se îndestuleze? Nu i-o ieşit vulturul călăuză în pustie? Furnica nu l-o trezit din somn, cînd se aplecase zmăul asupra lui, să-i facă de petrecanie?... Le mai ţii minte toate, Ioane?

— Cum să nu!... am oftat eu.

— Poate că tot pe unde-am trecut, tot pe-acolo ne mai întoarcem, dac-a fi să ne mai întoarcem vreodată!... Iară ce-am lăsat în urma noastră, aceea om găsi... Ori poate că rîzi şi tu?

— Nu rîd, bre Ţilică Fîrlifus!...

El mă cercetă din ochi bănuitor. Dar eu, cu adevărat, nu rîdeam.

Pe de-o parte, se răscoleau în mine vremurile ferice cînd copiii ascultau acele basme, pe prispa casei din Boiştea, ori lîngă vatră, iarna, în nopţile cu viscol.

Pe de altă parte, îi pricepeam această omenie din el, care scotea învăţături pentru împrejurările de-acuma, din poveştile de atuncea.

Şi drept a fost că tot drumul cît l-am străbătut împreună, cu Pătru Voinicul, a pus el o mînă de ajutor şi o vorbă de blîndeţe în casele prin care ne-am adăpostit. Case de oameni ca şi noi...

Nimeni nu ne primea cu blînde priviri. Toţi ne întîmpinau cu sprincenele cruntate, cu buzele strînse, cu dinţii încleştaţi.

S-ar fi putut altfel?

Nu eram oare inamicii, cutropitorii, haitele prădalnice, năpustite să jefuiască, să irosească, să pîrjolească agoniseala muncii lor paşnice?

De cîte ori n-am plecat ochii vinovaţi în pămînt, sub privirea lor? De cîte ori n-am simţit că-mi tremură glasul, mîna, buzele?

Ne dobora o ruşine şi-o umilinţă că aveam chip de om şi că ne numeam oameni veniţi să pună rînduială pe-o mie de ani, cum scria în gazetele cu poze ale frontului.

Iar dacă spinii din privirile lor şi spinii din inima noastră începeau să ne împungă uneori mai puţin, oarecum mai îmblînziţi, asta se întîmpla numai datorită lui Vasile Pandrea-Plîngău.

Ca Pătru Voinicul din poveştile bunicii, nu o dată izbutea el să risipească îndoiala şi să cîştige sufletele.

Se vedea cît colo că nu-i o fiară prădalnică şi că nu rîvneşte la bunul nimănui. Se vedea că-i tîrît peste voinţa lui, în fără-de-legi la care nu lua parte nici cu fapta, nici cu gîndul. Şi pe lîngă el, cîteodată, ne strecuram şi noi cît un firicel în inima celor care aveau tot dreptul să ne urască şi să ne blesteme.

Dar calea întoarcerii ne era înscrisă de pe atunci prin alte părţi; iar a lui cale s-a curmat înainte de a mai ajunge înapoi pînă la hotarul Moldovei noastre, unde-l mai aşteaptă poate şi-acum maică-sa, nevasta şi pruncii, unchiaşul Pantelimon Pandrea. Adică tot făpturi omeneşti, din plugărească obşte, ca acei cu care n-aveam nimic de împărţit şi de la care cel mult aveam a învăţa o plugărie mai în pasul vremii decît plugăria noastră.

Cutropitorii care ne tîrau cu dînşii vedeau însă altfel lucrurile. Şi altfel le înţelegeau. Şi alta le era cînoasa lor purtare.

Ţin minte, într-o dimineaţă...

Bătea un vînt subţire. Noaptea căzuse brumă groasă. Acuma se arătau la marginea zării nori negri si pîntecoşi, dar foarte departe încă.

De-a curmezişul miriştei zbîrnîi o motocicletă. Peste cîteva clipe s-a oprit la cancelaria şi clădirile sovhozului, unde poposisem şi unde cu o zi înainte ne-am tot minunat ele cele ce ne-au văzut ochii.

Erau doi nemţi.

Cel din înăditura căruciorului de-alături a pogorît scuturîndu-şi praful cu mănuşile şi salutînd. Li ieşise în cale bădiţa Grigoriţă, care vorbea nemţeşte ca apa, da’ nu-i putea suferi pe ofiţerii lor ca sarea-n ochi.

Neamţul scoate din buzunarul de la pieptul tunicii

o tabacheră de piele cît toate zilele, alege o ţigară groasă de foi, stă o clipeală la cumpănă dacă să mai înfrupte şi pe alţii, nu se îndură, bagă tabachera la loc în buzunar, aprinde cu scăpărătoarea şi turuie în limba lui.

Acuma, ce să zic?... Oricîtă nemţească ştia bădiţa Grigoriţă, cred că toate spusele ofiţerului motociclist, pe-o ureche îi intrau şi pe alta îi ieşeau. De-o săptămînă nu pusese ţigară în gură. Era cu ochii şi cu nările şi cu gîndul numai la ţigăroaia din gura aliatului.

Strigă:

— Locotenentul Dimitriu!... O chestie care te priveşte...

Şi-i lăsă pe amîndoi, să se înfăţoşeze şi să grăiască, dînsul nemaiputînd răbda fumul!

Iar el îşi urmă preumblarea cu mîinile la spate, izbind avan cu piciorul în hîrburile străchinilor de floarea-soarelui, din care ciuguleam pe capete, ca să ne amăgim dorul tutunului.

Am înţăles îndată despre ce era vorba.

Drăgăleţii noştri de aliaţi trimiteau santinelele lor şi camioanele lor să ia în primire avutul sovhozului şi să-l care. Asta era rînduiala lor îndeobşte. Noi „capturam" pe ici-colo, fără ajutorul lui Hrincă, mai un purcel, mai o gîscă, mai un curcan, că doar nu eram sfinţi mucenici, să răbdăm şi să ne uităm la aliaţi cum se îndoapă. Nu o dată după nelipsitele fereli şi încruntări se întîmpla cum se întîmplase şi în acel sovhoz, să ne înţelegem oarecum ceva mai omeneşte cu unchiaşii rămaşi paznici şi cu nevestele lor. Ştia atunci ce să le spună şi cum să le vorbească bădiţa Grigoriţă. Ştia tot fără vorbe cum să mai descrunte

privirile posomorite şi Vasile Plîngău al nostru, Pătru Voinicul. Ştiam şi noi să punem cu botul pe labe anume hămesiţi şi haidăi dintre rîndurile noastre, care se înnădiseră la fără-de-legile aliaţilor şi feluriţilor Berbecari, dînd şi ei foc fără noimă sălaşurilor, jefuind, schilodind, ucigînd, ca să înscăuneze

chipurile şi dînşii fericirea şi ordinea lumii pe-o mie de ani, mai umplîndu-şi pe deasupra şi desagii cu pradă luată cu hapca.

Oamenii locului văzîndu-ne că nu ne aşternem chiar pe prădălnicie şi pe trufaşele ifose de cuceritori, văzînd că nu toţi ne dedăm la urgia silniciilor de război, ne lăsau să băgăm uneori pîne proaspătă în cuptoare, poate numai în nădejdea că aşa ne vom cărăbăni cît mai grabnic în drumul nostru unde era cine să ne întîmpine cu tunul şi mitralierele. Asemenea miros de azimă caldă ne venea pe nări şi în acea dimineaţă, înainte de a porni.

Rînduiala nemţilor alta era îndeobşte.

De îndată ne împingeau la o parte şi purcedeau la treabă cu o mai temeinică socoteală.

Ai noştri, chiar cei puşi pe jaf şi ticăloşie, lucrau deocamdată în bobote, la întîmplare. Dădeau iama şi făceau proaşca. Abia mai tîrziu au învăţat meşteşugul, să organizeze jaful şi să trimeată prada în ţară cu trenuri şi camioane.

Dînşii, drăgăleţii de aliaţi, se cîrmuiau chiar de la început după rînduieli ticluite şi scrise de-acasă.

Acolo unde ruşii în retragerea lor, din cine ştie ce întîmplare, nu apucaseră să ridice grînele şi maşinile, acolo unde nu ajunseseră încă să prăbuşească gura minelor şi să le astupe, acolo unde satele şi gospodăriile nu fuseseră încă nimicite de artilerie ori zvîrlite în văzduh de bombardamentele aeriene, apoi las’ pe aliaţii noştri! Nimic nu mai rămînea în urmă. Lăcuste! Zvîntau după faimoasa lor patimă nemţească pentru regulă,

trecînd toate cu de-amănuntul la catastif: mîncare, grîu, vite, purcel, pernă, scaun, dulap, şurub, ac...

Le încărcau tot după catastif şi le trimiteau fie spre oastea lor, fie spre ţara lor, purtînd grijă să nu lase celor prădaţi decît pereţii goi.

Pereţii goi, dacă nu cumva le dădeau foc şi acelora, după ordinea lor cea nouă în lume, pe-o mie de ani.

— Aşa că am pus-o de mămăligă, Dimitriule!... pufni bădiţa Grigoriţă, după ce s-au dus cei doi. Credeam...

N-apucă el însă a isprăvi să spună ce credea, că se iveşte altă motocicletă, mai în goană.

De data asta, din căruciorul lăturaş coboară un subofiţer romîn, cu un plic în mînă.

Celălalt de pe şaua lui, tot subofiţer, dară neamţ, nu se clinteşte din loc, scoate o tabacheră soră cu a neamţului de mai înainte, trage afară un ţigăroi de foi cît un fus de-al bunicii, aprinde tacticos şi pufăie ca un paşă, lăsîndu-se pe spate şi uitîndu-se la cer.

Pe bădiţa Grigoriţă să-l apuce nebuneala, nu alta, fiindcă măcar că se dădeau de la o vreme trupelor raţiile de ţigări la ţanc, fără greş, ba din prăzile de război nemţeşti jefuite în ţara grecească, ba din cele jefuite în Iugoslavia, să ne ţină de foame şi să „ne ridice moralul”: prin nu ştiu ce întîmplare noi nu prea aveam parte şi răbdam cu zilele şi cu săptămînile. Poate că le vămuia cineva să le trimită în ţară, să le vîndă şi să pună bani albi la teşcherea, pentru zile negre. Cam aşa răbdasem şi acuma de vreo săptămînă. Noi ca noi, dară bădiţa Grigoriţă mai chinuit decît toţi! Drept care nu m-am mirat de fel zărind cum îi rourau broboanele de năduşeală pe frunte.

— Aiştea au să mă omoare cu zile! răbufni el. Ce dracu’? Parcă-s înţeleşi... Tot havane olandeze, capturi de-ale lor, cu care l-au tăiat pe Hrincă!... Le cunosc după miros...

Şi iar începe a cărăbăni la vîrfuri de cizmă în rotocoalele de floarea-soarelui,

încît săreau unele de-a roata peste toate pîrleazurile.

Zic eu:

— Dacă mai ţine mult asta, bădiţa Grigoriţă al nostru poate să se înscrie la întrecerea zvîrlitului cu talerele, cum am văzut noi mare panoramă la Timişoara!’

Mult însă n-a ţinut zvîrlitul cu talerele.

Venise rîndul locotenentului Dimitriu Mihail să-l cheme, fluturînd între degete hîrtia pe care i-o înmînase curierul...

— Domn' căpitan Zevedei!... Repede! Repede, oamenii şi împărţiţi ordine!

Bădiţa Grigoriţă a cetit şi el foaia, brazda dintre sprincene i s-a şănţuit adîncă şi a dat glas, întorcîndu-se către ceilalţi:

— Sublocotenent Vîrtosu... Plutonieri-majori Axinte, Năvodaru şi Rădoiu... Treceţi încoa', să primiţi ordine! Mişcaţi mai repede, rîtanilor!

După glas şi brăzdarea din frunte, am ghicit cam ce fel de ordine.

Într-un pătrar de ceas eram gata. Zece camioane cu bănci, ale nemţilor, au venit să ne încarce şi să ne ducă de zor, peste mirişti, de-a dreptul pe linia de foc, unde căzuseră la strîmtoare.

Cuptorul cu azima caldă a rămas în urmă pentru alţi Pătru Voinicul, mai norocoşi decît noi, deşi îi chema poate Friţ şi Johan ori Piter.

Numai în traista unuia mai grijuliu cu chiverniselile, scîncea năduşit o captură cu glas de purcel, lăsîndu-l cu gura căscată de-aminunare pe Hrincă.

Lupta a fost scurtă şi repede, crîncenă peste măsură. N-am s-o povestesc anume în ce fel crîncenă, cum n-am stăruit a încerca să zugrăvesc niciuna din bătălii cu de-amănuntul. Gîndind bine, parcă mai ştii atuncea cum se petrec toate şi cum se înlănţuie?

N-ai nimica de împărţit cu oamenii împotriva cărora te-au tîrît ordinele comandirilor din Bucureşti. Ba chiar te simţi vinovat. Un fel de netrebnic. Dar viaţa ţi-o aperi! E o lege mai tare ca tine.

Ţi-o aperi, şi abia mai tirzîu, cînd te-ai dezmeticit şi răsufli, te întrebi singur dacă tot tu erai acela care răcnea, care sărea peste şanţuri, care se tîra să nu-l ajungă glonţul, fugea, se rostologea, muşca din ţărînă...

În acea zi, după ce s-a încheiat lupta, cînd ne-am oprit gîfîind, să ne ştergem de sînge şi de sudoare şi

de ţărînă şi de funingine, mai întîi ne-a prins căscatul, ca întotdeauna înainte şi după atacuri. Pe urmă ne-am căutat unii pe alţii să ne adunăm, să ne culegem morţii şi să-i îngropăm.

Morţii noştri se aflau amestecaţi cu ai nemţilor. Iar printre dînşii, cu capul fărmat şi cu jumătate de falca zburată, iată şi ofiţerul cel cu havanele olandeze, care nu se îndurase să-l înfrupte şi pe bădiţa Grigoriţă cu una!

Vasile Pandrea, Plîngău, cît era el de plîngău, nu l-a plîns. A păşit peste el şi s-a aplecat să-l plîngă pe unul de-ai noştri.

Dar Hrincă, după ce-a întîrziat un timp, vine lîngă mine şi-mi întinde tabachera îndopată cu ţigări de foi, ca o cartuşieră:

— Pentru don' căpitan Zevedei. Dă-i tu, că pe mine mă batjocoreşte... Zi că-i captură d-a ta, Ioane!...

Mă alăturez de bădiţa Grigoriţă:

— Domn' căpitan, v-am găsit şi pentru dumneavoastră nişte ţigări... Din cele care vă gîdilau nările... Ţigări de la neamţul cu pricina, găsind el cu cale să piară şi să nu-şi mai isprăvească provizia pe care o chivernisea cu atîta zgîrcenie!

El se uită în alta parte.

— Cum, bre Ioane?... Ce-am ajuns chiar ca bestiile, că fumăm ţigări de la morţi?... Fugi cu ele!

Eu nu mă las.

— Zic tot să încercaţi... Morţii cu morţii, domn' căpitan! Ce-i mai trebuie lui havane capturate, pe lumea cealaltă? La unul ca Hrincă se uita de sus, cu scîrbire, ca şi la noi toţi de altminteri, dară cu omenia n-ajungea nici la ţurloaiele lui Hrincă, aşa nespălate cum sînt... Încît nu vă mai gîndiţi că-s ţigări

de la un mort, fiind el ca şi mort mai dinainte!

Şi pun tabachera deschisă, pe aripa blindatei înţepenită şi scoasă din luptă, lîngă care vorbeam. Mă uit şi eu în altă parte. Aud:

— Bre Ioane, da' asta-i o adevărată cartuşieră, nu se mai cheamă tabacheră!... Cum de ţi-a velnit să-l buzunăreşti? Ai căpătat năravul lui Hrincă?

— Apoi, ca să vă spun drept, chiar a lui e captura! El mi le-a dai şi el m-a rugat să mă înfăţoşez cu ploconul în numele lui.

Iar mai tăcu. Iar ne mai uităm unul într-o parte şi altul în cealaltă parte.

După o bucată de vreme, aud:

— Va să zică Hrincă-i cu ploconul?... Bună captură!...

— Bună...

— Foc îi fi avînd tu, bre Ioane?

— Se găseşte, dom'căpitan! Ţigară să fie, că foc... Vorba lui Pintilie Săracu, unchiaşul nostru din Boiştea: baltă să fie, că broaşte destule!...

Mă grăbesc cu scăpărătoarea. El aprinde. Trage fumul adînc, de-l simţeam cum îl cuprinde o ameţeală.

Spune:

— Ia şi tu una!... Ce una? Ia jumătate din ele... Adică, nu... Împarte şi cu Hrincă, împarte frăţeşte cu toţi. Mie-mi ajung trei... Bre, Ioane!

— Ordonaţi, domn' căpitan!

— Măi!... Rău ne mai sălbătăceşte şi ne mai ticăloşeşte războiul ista!... Ce fel de oameni avem să ne mai întoarcem noi acasă?...

— Dă, domn' căpitan!... Noi l-am făcut? Noi l-am vrut?

Sugem din ţigările aliatului care n-a avut parte să-şi isprăvească tainul capturilor chivernisite cu atîta zgîrcenie. Tragem fumul adînc în piept şi purtăm ochii cu nepăsare la cîmpul scurmat, sfîrtecat, ars, presărat cu maşini sfărîmate, cu arme, cu morţii fără mîini, fără capete, spintecaţi, rostogoliţi, încovrigaţi, într-o hîdă neorînduială, care nu mai are nimic din pacea celor odihniţi întru veşnicie.

— Bre, da’ bună ţigară!... plescăie din limbă bădiţa Grigoriţă şi stupeşte cu plăcere. Tiii! Nu mi s-a mai părut mie aşa de bună o ţigară, din privata liceului, de la Călimanul nostru, cînd mă înnădeam întîi şi-întîi la năravul ista, măi Sireacule, măi!...

CAPITOLUL II

Unde încep a se arăta vrăjmăşiile cerului şi ale pământului; precum şi-au dat şi cutropitorii, fiecare, arama pe faţă. Unde se mai ivesc şi altfel de aliaţi. În care Ion Costea Antimir ajunge mare poliglot folosind micul manual de conversajie romîno-rus. Scedric, vedric, daite varenic!... Înfricoşata iarnă din stepele unde chiuiesc despletite viscolele de la Sibir. Vînturile primăverii n-au mai adus stoluri de păsări călătoare, ci doar sărmane răvaşe de-acasă şi alte proaspete morminte. Glasuri în noapte.

După bătălia din acea zi, frontul s-a tras mai adînc spre răsărit. Şi după o chibzuială a oştilor care-şi apărau pământul şi care chibzuială nouă ne scăpa cu totul atunci, îndelungă vreme n-am mai întîmpinat lupte cu trupuri mari de armată, ci numai hărţuieli încleştate şi dîrze cu unităţi mai mărunte, poate dinadins ca să ne ademenească, să ne răzleţească şi să ne risipească pe atîtea întinderi, în vreme ce departe, în dosul frontului, Armata Roşie îşi pregătea puterile proaspete care aveau să ne facă zob de-a valma cu aliaţii.

Cu tot aşa de crîncenă vrăjmăşie a purces însă a ni se împotrivi şi cerul. Fiindcă şi cerul ținea cu pământul ţinuturilor bîntuite de pustiirea războiului.

Se aşternuse pe o ploaie mărunţă şi mocnită, vînătă, fără istov. O ploaie care

ziua ne pătrundea pînă la os, iar noaptea bătea darabana în corturile întinse pe pămîntul ghiftuit de apă.

Ţărîna şleaurilor dospise o smoală cleioasă, afundă, cum n-am pomenit şi nu cred să se mai afle undeva pe lume.

Blagoslovit şes pentru roadă! Negru şi gras. Grînar fără pereche. Mai ales lucrat aşa cum îl lucrau localnicii cu plugăria lor iscusită. Dar să nu te-apuce primăvara cumva ori toamna cu vreme de mîzgă, prin asemenea nemărginite smîrcuri de glod, că nu te mai scot nici şase perechi de boi!

Roţile chesoanelor cu muniţii şi ale căruţelor cu merinde se cufundau pînă la butuc. Piciorul intra pînă la genunchi. Unii se întorceau să-şi pescuiască de urechi ciubota cu mîinile, cînd le-o hăpăia hlisa din laba piciorului şi încerca să le-o înghită.

Întîlneam automobile, tunuri şi chesoane, camioane şi motociclete de-ale aliaţilor porniţi cu graba şi întîlniţi cu zăbava; le întîlneam împotmolite în înaintare. Făloşii cuceritori ai lumii, în mîndrele lor uniforme verzulii, înotau în tăuri tăvăliţi pînă-n ureche ca bivolii, împingînd cu umărul, săltînd cu pîrghii, opintindu-se cu otgoane şi lanţuri.

Era şi asta o ageră socoteală şi o dibace capcană din partea oştirii din faţă, care-i trăgea ademenindu-i spre locurile cele mai de primejdie, înadins ca să-i afunde în toate felurile, tot mai adînc.

Dînşii n-o pricepeau încă.

Noi treceam pe-alături, lăsîndu-i cu maşinile lor prefăcute în povară şi alipite locului din goană, ca muştele din zbor pe hîrtia cu clei.

Vartolomeu Ciocîrlan îşi răsucea caierele pleoştite de zorcăiala cerului, cum spînzură mustăţile racilor fierţi în oală, călcînd cu ştiuta lui măreţie dintr-un ochi de ştioalnă în altul şi clătinînd din cap cu o prea scîrbită milă:

— Degeaba vă tot opintiţi, măi nemţilor!

— Vas?...

— Credeţi voi că aşa merge treaba? Să vă înveţe domn' căpitan Zevedei al nostru. Dacă nu suduiţi măcar de buricul mamei lor de chesoane, n-o scoateţi la capăt!

— Bitte?

— Hehei! Dacă am pune noi mîna la roate şi i-am trage cu gura, cum ştim noi de la glodurile noastre de-acasă, apoi la clipeală v-am scăpa de necaz... Ce te jîmbezi la mine aşa? Măi nemţilor, noi sîntem plăieşi de-ai lui Ştefan cel Mare!...

— Vas?....

— Vascrisul cui v-o trimis aicea, sa ne tîrîţi după voi prin tauri şi viroage!...

Domnul căpitan Zevedei se silea a se încrunta, stă- pînindu-şi rîsul:

— Gura!... Ţineţi-vă gura, băieţi!... Ştiţi că nu se glumeşte cu asta!...

Ne ţineam gura şi clefăiam mai departe prin nămoluri: ştiolf-ştiolf! ştiolf-ştiolf! Muraţi pînă în măduva ciolanelor, cu obrajii leoarcă de ploaie, lăsam în urmă hoituri de cai din care ciuguleau croncănind corbii. Tresărea ceva dinăuntru-ne, numai cînd se ivea după hobotul mohorît al ploii vreun car de paie prăvălit într-o rîpă şi părăsit pe drum, ori vreo şiră pe-aproape.

Firele ude de grîu şi de orz ni se păreau că lucesc pentru ochii noştri ca beteala de aur în păcura glodului.

Năpădeam afară din rînduri, să cărăbănim de zor un braţ în saci şi în pînzele de cort, pentru aşternutul de peste noapte. Mirosul paielor acelora ude ne deştepta amintirea grajdurilor şi pătulelor de-acasă. Ne răscolea dorul de vitele noastre, de mugetul lor, de-o viaţă întreagă şi de îndeletnicirile noastre alunecate în urmă, duse pe apă, pe alt tărîm.

Negurile astupau zarea înainte, înapoi, de jur împrejur. Ne despărţeau parcă pe vecie, de lumea pe care o ştiusem noi că-i a noastră, măcar că ne era aşa de vitregă şi de vrăjmaşă.

Într-acestea, cînd s-a mai potolit ploaia şi s-au mai risipit negurile pentru cîteva zile, iată că se ivesc şi alţi frăţiori de arme şi de drum.

Ne pomenim într-o bună dimineaţă, la un popas, cu o ceată de irozi, chiuind şi cîntînd şi hăulind şi trosnind focuri de pistoale în văzduh şi tăbărînd cu gălăgie şi c-un tămbălău, de chiar am crezut că dau tătarii lui Ghirai-Han.

Ne-au minunat dînşii peste seamă, cu tot soiul de bărbi şi musteţi, de ciocuri şi de şfichiuri şi alte podoabe păroase, ascuţite, late, cioplite, rase pe jumătate, încreţite, zbîrlite, sucite, de nu semănau una cu alta, într-o întrecere să ia care de care premiul întîi pe frontul de răsărit.

Şi în sfîrşit, foarte ne-au mai minunat dînşii chiar în aceeaşi noapte cu iama pre care au făcut-o prin orătăniile ogrăzilor, punînd în capturarea lor o îndemînare şi o iuţeală ce l-o lăsat cu gura căscată şi pe Hrincă, după Vartolomeu Ciocîrlan.

Adevăr este a spune că mai rămînea el cu gura căscată şi cînd începeau a cînta

din glas, din armonică ori din cetera pe jumătate chitară, pe jumătate cobză, de le zic dînşii mandolină. Aicea nici dracul nu-i mai întrecea! Tot dolore şi amore şi sospiri, cu nişte tremurături aşa de lăcrimate în struna gîllejului şi cu atîta of, că viersul lui Hrincă nu mai făcea nici o ceapă degerată.

Noi ne buluceam în preajmă-le ca proasta-n tîrg, cu palma la căscătoare şi nu ne mai săturam ascultîndu-i. Răspundeam la întrebările lor, chip prietinoase şi drăgăstoase afară din cale, cum ne tăia capul şi cum ne-ajungea potriveala graiului. Ei îi trăgeau înainte ca frateli, bravo şi bravisimo, pînă la basta.

— Măi nevoilor!... se crucea bădiţa Grigore. Ce dracu' tot lehăiţi voi cu dînşii şi cum naiba vă înţelegeţi?

— Destul de binişor, domn' căpitan!... se rosti Ion Costea Antimir pentru noi toţi. Nu-i aşa de greu... grăiesc un fel de moldovenească stricată. Încolo, vedeţi şi dumneavoastră, ce mare scofală?... Bene: bine! Muori: mori! Frateli: frate! Sorela: soră! Dolore: durere! Lasciate: las-o moartă-n popuşoi!

— Precum văd şi mă tem, ai s-ajungi mare poliglot, bre Antimir!

— Dă, domn' căpitan!... Ce putem pentru ca să facem? De-acuma mi-i tot una! Ostrogot m-aţi bagicurit c-am agiuns. Oi agiunge şi poliglot... Parcă ce mai avem de pierdut? Numai fiţi aşa de bun, domn' căpitan, şi spuneţi-mi şi mia, ce-i acela poliglot? Mai rău decît ostrogot?

— Mai amandea decît ostrogot, cum ar zice Hrincă, bre Antimire! Mai amandea, nu mai rău.

— Atuncea am înaintat în grad?

— Cam...

— Iaca-i bun, domn' căpitan! Se cheamă că tot mă întorc c-un folos acasă şi tot învăţăm ceva de la frateli talieni... Numai signor Ciocîrlan nu poate să-i vadă în ochi.

— Pentru care pricină nu poate să-i vadă-n ochi?

— S-o spună el! Mai ales are ce are el cu unu', signor Giusepe Bombardi, de-i zic dînşii Bombardone!

Domnul căpitan Zevedei, mijind a rîde, îi face semn lui Vartolomeu Ciocîrlan să s-apropie:

— Ian poftim la bădia, prego, signor Bartolomeo! Ia pofteşte şi-mi explică mie ce ai de împărţit cu acel signor Giusepe Bombardi?

— Îi un parşiv, don' căpitan!... Un soi de fudul şi de-ncrezut, de te scîrbeşte o aşa probă de scîrnăvie păroasă!...

Noi ne dăm coate:

— L-o lăsat în urmă cu musteaţa, domn' căpitan! Şi unde mai puneţi că are şi-o barbă cît măturoiul, felurite felurimi de decoraţii şi nişte pantaloni umflaţi, să încapă Bartoloineul nostru pînă la gît într-un singur crac. Cum vreţi dumneavoastră să nu-i pară lui un parşiv şi-o scîrnăvie păroasă, dacă-i mai păros decît el?

— Nu-i asta!... se apără Vartolomeu mai mult cu jumătate de gură. Nu-i am eu la stomag pe talienii ăştia fiindcă nu s-arată a fi vrednici la bătălie, nici s-ajungă la tureatca plăieşilor lui Ştefan cel Mare. Numai gura şi eviva de ei!... Pe deasupra,

cică mă- nîncă şi mîţe şi ciori... Apoi cum să-i primim noi a ne spune frateli?... Aşa frateli, fie la dînşii. Noroc că-şi iau tălpăşiţa!...

Adevărat că noroc, fiindcă începusem a ne strica şi noi luîndu-ne cu ziua tîrgului şi cu mascalţoneriile lor.

Iar cînd frateli italieni şi-au luat tălpăşiţa şi pe-aiurea, de-odată ne-am liniştit. S-au liniştit uşuraţi şi ofiţerii, ne-am venit în fire şi noi, s-au aciuat în cotinețe şi orătăniile cutropiților, cîte-au mai scăpat cu gîtul nerăsucit şi netrase la frigare — fripturela!

Cît despre Bartolomeu Ciocîrlan, el s-a pus pe-atîta să-l întoarcă pe signor Bombardone cu bărboiul, de i-a rămas porecla Barbandone; Statu-Palmă Barbandone.

Povestea cu învăţătura graiurilor străine nu se oprise însă la Ion Costea Antimir, poliglotul nostru, cum îi spusese bădiţa Grigoriţă şi cum îl mai zădăram şi noi, cam încurcîndu-ne în limbă cu asemenea cuvînt aşa de pocit. Era o poveste care mai avea coadă...

Într-o bună zi, domn' căpitan Zavedei îmi face semn, îndată ce-am păşit pragul să mă înfăţişez c-un raport.

— Mai aşteaptă, Ioane!... Ascultă şi tu, ca să te cultivi.

Pe urmă se-ntoarce către ceilalţi doi ofiţeri din casa de lemn derăpănată de suflul bombardamentelor unde ospătaseră şi îşi aveau cvartirul. Se întoarce, urmînd a frunzări o cărţulie cu scoarţele rozachii.

Eu mă reazăm de uşor şi-aştept.

Pereţii casei erau hîiţi rău după bombardamentele artileriei noastre de

trei zile, înainte de a pune stăpînire pe sat. În loc de pat, o laviţă înjghebată din scînduri şi două rogojini întinse pe jos. Ospăţul fusese pe-un lădoi acoperit c-o gazetă. Talere sleite, de tablă; cutii de conserve în chip de farfurii adînci pentru borş.

Tot ce se învrednicise a întocmi în pripă Vasile a Mărinei, după trei zile de luptă şi ele mîncare rece, pe fugă.

Ofiţerii ceilalţi, domn' doctor Badea şi locotenentul Vîrtosu Simion stăteau pe două lăzi negeluite şi mînjite de păcură; domn' căpitan Zevedei în picioare. Tustrei nespălaţi, nerăşpăluiţi, plini de funingine, de glod şi de colb, cum scăpaseră din dîrdora prin care am trecut.

Bădiţa Grigoriţă tuşeşte, îşi drege glasul şi începe a ceti, subţiindu-şi vocea mieros, salutînd, plecîndu-se de mijloc şi zîmbind aşa de dulce, încît am crezut pe drept cuvînt dintru-întîi că-i schimonoseşte pe frateli italieni, cînd se jucau de-a comedianţii:

— Predă, te rog, cartea aceasta de vizită... Respectele mele mamei dumnevoastră!... Complimentele cele mai distinse celor de-acasă!... Sînteţi prea amabil, scumpe domnule!... Vă rog, vă rog, nu vă deranjez cumva, scumpă doamnă?... O nu, domnul meu! Binevoiţi a luat loc în fotoliu...

Cei doi ofiţeri rîdeau cu hohote, de pîrîiau lădiţele sub dînşii. Îndeosebi, domnul căpitan Badea Neculai, om gras şi sîngios, se făcuse stacojiu la obraz de atîta veselire şi se prăvălase cu spatele în peretele coşcovă, ţinîndu-se cu palmele grăsulii de pîntec.

Eu mă uitam ca prostul, fără să pricep nimica.

— Staţi!... zice bădiţa Grigoriţă, întorcînd de zor filele cărţuliei. Să trecem la un capitol mai interesant.

Şi iar începe, întrebînd şi răspunzîndu-şi singur, arătînd cu mîna spre pereţii dislocaţi de pe căpriori şi spre tot ce ne înconjura, schimbîndu-şi glasul, chip că-s doi care vorbesc:

— Capitolul: *la hotel!*... Aveţi o cameră cu baie?... Cum de nu, domnule!... La etaj? Etajul cinci!... Nu are importanţă, dacă există ascensor... Se poate să n-avem ascensor, onorate domn?... Două lifturi!... Hm!... Nu-mi place această cameră (întinde el mîna, arătînd la pereţii desbîrnaţi şi la rogojinele de pe jos); nu-mi place fiindcă nu-mi pare

destul de confortabilă... În acest caz, poftiţi să vizitaţi alta, vă rog! Salon, baie cu duş, un foarte prezentabil vestibul. Vă convine?... Aceasta cred că da!... Ce obişnuiţi dimineaţa, la micul dejun?... O ciocolată, cornuri, unt, marmeladă şi două ouă moi... Perfect, domnule! Sunaţi şi veţi fi servit imediat! Bine, te-aş ruga însă ceva!... La dispoziţie, domnule!... Nu am vecini prea zgomotoşi? Căci sufăr de insomnie... Fiţi fără grijă, stimate domn! În hotelul nostru primim numai

persoane selecte!... Tot ce e mai select în lumea turistică...

Domnul doctor Neculai Badea se sculase în picioare, de teamă să nu facă explozie cumva ca granatele din ladă. Se zvîrcolea plimbîndu-se prin încăperea fără geamuri şi cu molozul scrîşnind sub paşi. Dădea din mîinile scurte, se descheiase la bumbii tunicii şi cu basmaua de-un stînjen, destul de soioasă, se căznea să-şi şteargă broboanele năduşelii de pe frunte.

— Te rog încetează, măi nebunule!... Ajunge!... se văita el.

— Pardon!... o ţine înainte bădiţa Grigoriţă. Ai spus că exagerez... Ca să te convingi că nu exagerez, mai ascultă şi alte capitole tot aşa de năzdrăvane. Iată, unul încă mai drăgălaş: La Restaurant... Ascultaţi, că-i nostim de tot, mai ales actual şi conform realităţii!

Înşfacă basmaua din mîna domnului doctor Badea. O pune pe braţ ca un şervet şi în faţa lădoiului care slujise de masă, plin de fărîmituri, de talere sleite si de cutiile strîmbe de conserve, face în acelaşi timp pe chelnerul şi pe muşteriul birtului:

— Chelner, unde ai o masă liberă?... V-am rezervat aceasta cu flori şi cu privelişte spre parc. Vă place? Fie!... Cu ce vă putem servi?... Dă-mi lista, te rog!... Poftiţi! Astăzi avem o listă foarte variată... Bine! Notează comanda: icre negre, lămîie, unt... Stridii aveţi?... Se poate să lipsească, domnule!... Atunci trei duzini, pentru trei persoane. Ca legume, puţine ciuperci cu smîntînă... Sparanghel? O nu, sparanghel nu, m-am săturat de atîta sparanghel. Aş prefera anghinare, inimă de anghinare. Perfect!

Vă servim... Ca fripturi, ce doriţi?... Prepeliţă sau fazan? Avem şi căprioară... M-am săturat şi de fazan. Tot aceeaşi şi aceeaşi. Căprioară!... Vînătorească sau la frigare?... Hai, fie vînăto- rească!... Brînzeturi, fructe... Ca fructe, ce doriţi, domnule Piersici, banane?... Ei, iar tot aceeaşi şi aceeaşi: piersici, banane! M-am săturat şi de astea!,.. Atunci?... Atunci, de exemplu, ananas
aveţi?... Avem, cum sa n-avem? Ne-a sosit un transport direct din Honolulu, Hawai!... Aşa mai merge! Serveşte cît mai repede! Sîntem grăbiţi. Am reţinut o lojă la operă şi nu voim să pierdem actul întîi...

Cei doi ascultători rîdeau de se cutremurau şubredele balamăli ale casei smintită din temelie de bombardamentele artileriei noastre, nu a altora. Nici măcar a aliaţilor. Noi dărmasem, şi tot noi aveam prilej să ne dăm seama ce înseamnă a pustii sălaşurile altora.

Dar în acea clipă nu găseam răgaz pentru asemene aspre şi mîhnite judecăţi gospodăreşti, de plugar care ştie cît amar de robie şi de trudă şi de vreme cere înălţarea unui sălaş, fie el cît de netrebnic.

Eu stăteam atunci ca viţelul la poartă nouă, măcar că uşa era veche de cînd hăul, hîrbuită şi scoasă din ţîţîni!

Se răsuceşte bădiţa Grigoriţă:

— Ai priceput ceva, bre Sărăcie?...

— De, dom’le căpitan! Cred că am priceput cît de cît, că tot cam pe romîneşte vine... Cam pestriţată romînească, da' ne-am învăţat s-o pricepem pe dibuitele, de cînd ne-am făcut o ţîră de poligloţi o dată cu Ion Antimir.

— Atunci, de ce nu rîzi?

— Ca să vă spun drept, taman mă-ntrebam ce-aţi găsit dumneavoastră aşa de şugubăţ şi de rîs?

— Adevărat! Ai dreptate!... Îşi ia seama bădiţa Grigoriţă. N-ai de unde şi cum să-i guşti tot hazul, dacă nu ştii despre ce-i vorba... Ia beleşte ochii aici! Ce scrie pe copertă?

Citesc eu:

— „Mic manual practic de conversaţiuni romîno-ruse pentru uzul turiştilor, adaptat şi întregit pentru uzul trupelor de ocupaţie”

— Ei? întreabă bădiţa Grigoriţă. Ei?

— De...

— Cum de, măi bucciule, măi? Ai venit dinadins să-mi strici tot efectul?

— Am venit cu raportul, să primesc ordine, domnule căpitan.

— Dă-le dracului de ordine!... Tot nu te-ai lămurit? Bine, bre Ioane, îmi pierd ultima drojdie a iluziilor despre tine... Măăăi! Aista-i micul manual practic de conversaţiuni romîno-ruse, pe care l-am căpătat în sfîrşit să-ţi folosească în campanie. Marş şi să nu ieşi cumva din cele ce scrie aici! Pentru început, du-te şi depune imediat cartea mea de vizită, cu toate omagiile, onoratei barişne Varvara Rah-manova!

Spunînd acestea, domnul căpitan Zevedei îmi azvîrle cărţulia la picioare, iar ceilalţi doi domni ofiţeri îi mai trag un ropot de hohote. Rîdeau la închipuiala cum aveam să mă înfăţoşez eu c-un bilet şi cu omagiile lui bădiţa Grigoriţă, la matiuşca Varvara Rahmanova, bătrîna adusă de spate, oloagă şi cam surdă, care-şi păzea ca ochii din cap cele cîteva

gîşte scăpate din bombardamente, dar mai primejduite acuma decît de schije şi şrapnele, de patima noastră în grozavă creştere pentru capturi.

Ridic cărţulia de jos şi o şterg cu latul palmei de moloz.

— Ce ordonaţi să fac cu dînsa, domn' căpitan?

— Ordon să ţi-o iei ţie!

— Apoi mie, la ce să-mi foloscască?

— Nu ţi-am spus, măi turistule, măi? Te prezinţi cu micul manual practic de conversaţie la hotel la restaurant, la operă, la poştă, la bancă, la frizer, la cofetărie... Pretutindeni! La tot ce te-aşteaptă afară pe bulevard, cum deschizi uşa de-aici. Te prezinţi, citeşti frumos, tălmăceşti răspunsurile şi capeţi tot ce-ţi doreşte inima: cameră cu baie, icre negre, friptură de căprioară, piersici şi banane, tot ce pofteşti, dacă nu ţi s-a acrit de ele... Tot ce pofteşti şi tot ce cunosc domnii din ţară, care ţi-au trimis micul manual; tot ce cunosc ei că se află pe toate drumurile la Crimeia peste mare, în Cuban, la Marea de Azov... Ori dă-i cărticica lui Antimir, să-şi desăvîrşească învăţăturile de poliglot. Are să-i folosească mai ales cînd va ajunge la ostrovul muierilor din cartea lui Mînătîrcă!... Să nu vorbească alunei ca un golan din Boiştea voastră!...

Cărţulia mi-a rămas, aşadar, mie. Iar numai după ce-am descusut-o şi am puricat-o noi, între noi, cu Ion Costea Antimir, cu Vartolomeu şi cu alţii de-aceeaşi teapă, m-am pătruns eu cam tîrzior de amara veselire a lui bădiţa Grigoriţă.

Ne aflam într-un sat zdrobit de bombardamente şi de lupte, cu toate

casele clătinate din temelii şi numai cu cîţiva unchiaşi gîrbovi, ori sărmane bunici oloage, care nu se-nduraseră să-şi părăsească vatra după ce frontul s-a depărtat. Aşa că nici nu se putea ceva mai potrivit, decît să ne înfăţoşăm cu *„micul manual practic de conversaţiuni romîno-ruse pentru uzul turiştilor”* şi să purcedem la vorbă după tipicul de-acolo:

— Nu vă deranjerisesc, doamnă?

— Nu, scumpe domn.

— Permiteţi să fumez?

— Mă cam supără fumul...

— Atunci scuzaţi, renunţ!

— Foarte amabil, scumpe domn...

Proba a şi făcut-o în aceeaşi zi Ion Costea Antimir, poliglotul nostru, cu matiuşca Varvara Rahmanova şi cu mititelul manual în mînă.

— Prostite za bezpocois vo...

— Cac?

— Prosu vas uslujiti mne...

— Cac?

— Ne hotite liprisestina minutca?

— Ni cac.

— Cucoană, hazaică, barîşna, stimată doamnă!... Îi răcnea Ion Costea Antimir în urechea cea mai puţin surdă. Ce te întreb eu, şi ce-mi răspunzi dumneata? Nu vezi ce scrie aicea în carte?... Răspunde mai îndelicat: sînteţi foarte amabil, scumpe domn... Mersi şi pardon, scuzaţi!...

— Ni cac!...

După această neizbutită cercare ne-am întors la agrăirea noastră, fără mititelul şi drăgălaşul manual de conversaţii romîno-ruse pentru turişti şi trupele de ocupaţie. Mai cu semne din răşchitoarele mînilor, mai cu vorbe prinse după ureche, o scoteam la capăt chiar cu

sărmana tiotca Varvara Rahmanova, cea oloagă şi surdă, cu şapte feciori, gineri şi nepoţi la oaste — cum aveau pe front cam toţi atîţia feciori, gineri şi nepoţi, multe din bunicile şi din mamele noastre. Iar cărţulia am folosit-o la răsucit ţigări, fiind tipărită pe-o hîrtie subţirică şi gingaşă, ca pentru nişte turişti şi plimbăreţi subţiri ce eram.

Veselia corăslită de amărăciune a domnului căpitan Zevedei Grigore ne-a îndemnat însă a căuta şi-a găsi multe tîlcuri, care nu se aflau scrise în acea cărţulie, cu acele prăpăstioase întrebări şi răspunsuri de pe cea lume.

Le întrezăream tîlcul printre rînduri.

Aşadară, plimbăreţii de pe Uliţa Mare din Scaunul Ţării, asemenea război îşi închipuiau poate că ducem noi în stepe şi în tăurile toamnei? înfipţi în pîne pe-o mie de ani, ghiftuiţi de prada şi de capturile trimise pe tavă din Transnistria, socoteau că şi noi plesnim de huzur, hoinărind de colo-colo pe la hoteluri şi birturi, turişti. Cînd să mai aibă vreme şi de unde să mai aibă minte pentru a se gîndi la zecile şi zecile de mii de asemenea turişti, care putrezeau în ţarina mormintelor, cu casca ruginită deasupra? Asta ne întrebam — şi oftam.

Pe urmă s-a aşternut din nou pe ploaie mucedă de toamnă. Din ploaie s-a aşternut pe lapoviţă. Din lapoviţă a dat-o pe ninsoare. Din ninsoare, pe viscol.

Sărbătorile de iarnă ne-au prins într-un fel de cătun mai pricăjit, departe de drumul mare, cu sălaşuri ţărăneşti de se cheamă izbă prin partea locului. Era un cătun după chipul şi asemănarea

cătunelor noastre, de departe, de unde veneam.

Chiar ne-am şi mirat dîntru-ntîi. Cum se poate una ca asta? Nu prea întîlnisem în cale asemenea privelişti, de la graniţă încoace.

Le lăsasem acolo, în urmă, departe, în lumea de unde veneam.

Mai apoi, am înţeles cum stă treaba. Cătunul rămăsese aşa de vechi şi de oropsit, cum îl apucase vremea, mai-mai ca sub vechea oblăduire măturată în cele patru vînturi, fiindcă oblăduirea cea nouă avusese alte gînduri cu dînsul. Taman se pregătea să-l strămute cu oameni şi vite şi gospodării cu tot, după orînduielile şi învăţămintele cele mai nouă, într-o aşezare mai înaltă şi mai sănătoasă, cînd s-a iscat războiul.

Aceste orînduieli şi învăţăminte nu ne mai erau acuma aşa de străine. Întîlnisem în cale unele sate care scăpaseră tefere şi nevătămate din iureşul luptelor, parcă anume ca să pună pe gînduri nişte prăpădiţi ca noi, cei porniţi din bîrlogurile şi beznele Boiştilor noastre. Ei, doamne! Ce uliti trase cu linia, ce aşezări gospodăreşti, ce acarete, ce şcoli, ce case de cetire şi de sfat, ce săli de teatru şi de cinematograf, ce băi, ce grădini!

Umblam de colo-colo tot minunîndu-ne de asemenea minuni pe pămînt, mai abitir ca atunci cînd eram nişte ploduri cărate în codîrla căruţii la iarmarocul cel mare în Tîrgul Călimanului. Apoi aşa sate şi aşa viaţă de ţărani, mai cred şi eu! Să nu le dai pe tot Tîrgul Călîmanului, care ni se părea acum o vechitură şi o dărăpănătură de mai mare jalea şi ocara. Să nu le dai pe toate satele din munţii Dornei şi din Banat care ni se păruseră nouă din basme şi din vis. Amuţea şi Vartolomeu Ciocîrlan, strănepotul mustecios al plăieşilor din osul lui Ştefan cel Mare; amuţea şi Ion Costea-Antimir, cît era el de tare cu firea, de nu se lăsa tulburat cu una cu două. Numai alde

Berbecaru Jan strîmba oţărît din nas şi pufnea pe nări, supărat foarte:

— Poftim! Asta pentru ce şi cum le-a scăpat unităţilor de înaintare? Ca să servească de propagandă pentru demoralizarea trupei? Iar voi, căscaţi gura ca nişte imbecili! Nu vedeţi că toate sînt minciună şi farsă?

Atîta şi asta vedea el. Şi cum voi istorisi mai departe, cînd va să-i vină rîndul, adesea oţărelile sale

nu se opreau aici. De la vorbe, trecea şi la fapte. Mîrşave şi mişelnice fapte, după chipul şi asemănarea lui.

Pînă atunci, să ne întoarcem la satul pe care-l apucase năvălirile războiului taman în toiul pregătirilor de strămutare. Pentru aşa ceva nu mai era nici răgaz, nici împrejurare prielnică.

Deci, în aşteptare, oamenii trăiau deocamdată în casele vechi şi şubrede, ca ale noastre, celor care nu aşteptam nimic de la oblăduirea feluriţilor stăpînitori de teapa domnului Emil Sava. Iar acele case, fiind prea scunde şi întunecoase, nu-i mai ispitise pe aliaţi să scoată moşnegii şi babele şi pruncii din nămeţitele lor culcuşuri, ca să-şi facă loc pentru dînşii, cum le era năravul.

Tabărîseră în colhozul unei slaniţe vecine, cu ziduri nalte, cu acareturi şi sobe de cărămidă smălţuită, cu magazii pline de poloboace cu untură şi unt, cu mari crescătorii de gîşte şi mascuri.

Acolo au întins în tavan cununi de hîrtie poleită. Acolo au desfăcut dînşii lădiţele cu felurite capturi din alte ţări cutropite, cu toate cîrnăţăriile nemţeşti văzute şi nemaivăzute, cu felurite băuturi şi cofeturi. După care s-au aşternut pe benchetuială, dănțuind, cîntînd şi veselindu-se, ca nişte cuceritori ai lumii ce se socoteau dînşii atunci pe-o mie de ani, cînd ţineau cu sumeţie schiptrul lui Alisandru cel Mare, Macedoneanul.

Hrincă plecase în iscoadă şi dăduse oarecare tîrcoale, de unde s-a întors cu ştiri şi cu oarecare capturi.

Numai de-o mare greşeală se căina el.

— Cine m-a pus să mă-ncurc cu brînza hasta împuţită? Ian mirosiţi voi, oleacă! încă o mai înveliră şi cu hîrtie de hargint!

Uliliu, fă maică-mamă, că-ţi întoarce maţele pe dos!...

Cu adevărat, am cîrnit toţi din nas şi am stupit cu mare greaţă. Brînza parcă o scosese Hrincă din bocancii lui şi după un marş de trei zile, nu din hîrtie de argint.

— Şi mănîncă dînşii ticăloşia asta, bre Hrincă?... se îndoi Vartolomeu Ciocîrlan.

— Cel mai mult le place ticăloşia hasta! Cu cît îţi ia nasul mai al năibii din loc, cu atîta cică-i marfă mai fainâ.

— Măi, poate era svîrlită la gunoi şi de-acolo ai cules-o tu, ca să ne prosteşti

— Da de bunde?... Jur pe mormîntu' mamei mele!... Uite-aşa o întind cu cuțitul pe jimblă şi plescăie din limbă şi zic: Gut!... Fain!...

— Ţî-ţî-ţî! Apoi mare lucru să nu se-mpuţească şi brînza între noi, cu nişte lifte care-şi îmbălorează gura în aşa scîrnăvie... Fugi cu dînsa departe, că pute mai rău ca obielele mele!...

— Şi încolo, ce mai fac, bre Hrincă, bre?... voia să mai afle altul.

— Cîntă! Cînlă un cîntec a lui Tananbaum!... O, Tananbaum! O, Tananbaum! Cîntă şi să ridică în picioare... De hasta m-am mierat şi eu, că acest Tananbaum îi negustor la noi, în Căliman, pe Uliţa Mare...

— Ţî-ţî-ţî!... Măi, nu-i fi .auzit tu bine?...

— Cum să n-and? N-am eu hureche, Vartolo- meule? N-o dau nici pe hurechea lui Gligoraş Dinicu dă la Bucureşti!... Şi nu m-o învăţat meseria mea lăutărească să mai şi priccp ce prind cu urechea de la muşterii?... Dacă aşa cîntă. O, Tananbaum! O, Tananbaum! ce pot

pentru ca să le fac?... Pa urmă, închină paharele şi strigă: Hoh! Hoh! Prozit!

— Om închina şi noi atunci cîte-o gamelă de apă cu sloiuri, strigînd: Of! Of! Rău ne-am prostit!... Că de alt vin, decît de cel călcat astăvară de broaşte, ne-o ferit manutanţa noastră

Prăznuit-am deci şi noi acele sărbători de iarnă, în cătunul troienit de viscole, cu vin călcat de broaşte. Fără lădiţe cu bunătăţi şi cofeturi, fără scumpe băuturi cărate din celălalt capăt al lumii.

La nişte luminiţi tremurate de opaiţ, lîngă vatra cu fum de tizic în lipsa focului de lemne cu pară jucăuşă

şi jăratec, oftam cu gîndul acasă, la copilaşii noştri, la colindele şi urîturile lor.

Gazda unde ne-am oploşit noi, cîţiva, într-un asemenea sălaş pustiit de război şi suflat pe sub pragul uşii de vifore, era o mătuşă, Paraska pe nume, Praskovia Alexandrovna. Feciorul plecat la oaste, nora moartă; doi copilaşi de care grijea ca, cu mare drag şi cu multă obidă.

Mă uitam la dînsa. O babuşcă zbîrcită la obraz şi puțintică la făptură, cu ochii albaştri spălăciţi, blajină şi grijulie ca bunicile noastre. Eu mă uitam cu drag şi cu înduioşare. Ea cu bănuială şi fără nici o dragoste. Nu ne prenumăram oare şi noi printre cutropitori? Eram oare mai breji decît cei care pustiau şi nimiceau tot ce aflau în cale? Numai o dată lă- sat-am noi în urmă acelaşi foc şi pîrjol?

Pretutindeni ne aştepta deci aceeaşi gheţoasă întîmpinare. Pretutindeni aceleaşi sprîncene încruntate şi fălci încleştate.

Zădarnic am încercat să-i înmuiem inima, împărtăşind-o din puţinul nostru şi din capturile lui Hrincă. Obliciserăm noi că tot ce-au strîns pentru iarnă le-a fost luat cu hapca de către alţii. Ne căzneam s-o dregem şi să ne dovedim mai omenoşi, cum ne era cu adevărat firea celor mai mulţi. N-o vedeam pe mama în ea? Nu vedeam parcă pe copilaşii mei în cei doi prunci?

Ţi-ai găsit! întorcea capul şi strîngea buzele pungă.

Oare mama, ar fi făcut ea altfel?

— Da’ hlopiţii?... Întreb eu cu semne şi în ucrainiana noastră şontită. *Hlopţi, tnalinchi ciolovec, copii, ditia riebionac gde est?...*

Adică vroiam a şti unde-s cei doi nepoţei ai bazaicei, Alioşa şi Varinka, pruncii ostaşului plecat şi el undeva, pentru a ţine piept puhoiurilor noastre. Mai adineauri îi zărisem dosiţi după horn; iar acuma se mistuiseră.

Babuşca Paraska a strîns din umeri.

— Prin vecini! adică. La alte case, unde se mai află alţi copii...

Am rămas tăcuţi, cu obrajii în palmele obrintite de ger, uitîndu-ne în vatra fără flacără, cu fumegărea urîtă şi iute de gunoaie.

Ne întrebam iarăşi, fiecare, pe la ce geam vor fi colindînd oare plodurile noastre? Ne întrebam şi ne înăbuşeam oftatul în noi. Ne dădeam seama că stăm ca un spin în inima bătrînei din casă. Şi ne durea că nu-i puteam îmblîhzi această bănuielnică pornire împotriva noastră, dovedindu-i că sîntem şi noi oameni, nu maşini de ucis şi de nimicit.

Deodată am înălţat ochii cu uimeală şi am ascuţit auzul.

Sunau la fereastră glasuri subţiri:

Scedric, vedric,
Daite varenic!...

Aşadar, aveau şi dînşii colind? Mătuşa Paraska şi-a ascuns de noi ochii înceţoşaţi de lacrimi.

Colinda era pentru dînsa, nu pentru noi, oaspeţii nepoftiţi, spinii din inima sa.

Glasurile îngînau afară cuvintele smulse de viscol, în alt grai, dar aproape cu aceeaşi cîntare cunoscută şi dragă nouă, din copilăria noastră de pe celălalt tărîm.

Scedric, vedric;

Daite varenic!...

Daite varenic!... Ce aveam noi de dat, din sărăcia noastră lucie, în afară de capturile lui Hrincă, făcute la stînga de la cantonamentul aliaţilor?

Cînd am deschis uşa şi ne-am repezit să-i ridicăm în braţe din vifor, aşa înfofoliţi cum erau în straiele lor care scăpaseră de catastifurile cutropitorilor, maî dintîi Varinka şi Alioşa s-au înfricoşat de smunceala dezmierdărilor noastre lacome. Ni i-am trecut unul altuia, de pe-un genunchi pe altul, vorbindu-le în moldovenească noastră, fiindcă nu lor le vorbeam, ci pruncilor noştri de-acasă, din Moldova noastră de departe.

Dînşii se uitau la noi, încruntîndu-şi frunţile lor mititele, ferindu-şi de noi obrăjorii vineţi de ger, nasurile şi mînuţele rebegite.

Cum să Ie cîştigăm inimile? Covrigi n-aveam, colaci n-aveam, nuci n-aveam, nimic după rînduiala de-acasă.

Am scotocit în buzunările adînci, printre fărîmitu- rile de pîinc uscată, scamă de lină şi colb de tutun.

Nimic, nimic şi iar nimic! Sărăcie lucie...

Păstram din capturile lui Hrincă, păstram ca mare ce minune o portocală aurie, tot chitindu-ne dacă feliile dinlăuntrul coajei ne-or ajunge a doua zi la toţi, cîte una de om. Le-am dăruit-o şi ne-am bucurat în sfîrşit de bucuria lor, care a fost mai tare decît oţărîta neîn-duplecare din ei faţă de duşmanii năvălitori ce eram.

Au luat-o în mînă, pe rînd, răsucind-o pe-o faţă şi pe alta, apropiind-o de nas s-o

miroasă, neîncumetîndu-se a crede că nu le vom smulge-o îndărăt.

— Vai de dînşii, săracii copilaşi!... Îi plînse Vasile Plîngău. Te pomeneşti că de mult n-or mai fi văzut ei năramze prin olaturile depărtate de-aicea?

— Parcă ai noştri au văzut vreodată în viaţa lor? Tot în rodii şi năramze s-au lăfăit!... rosti Vartolomeu Ciocîrlan. Măi! Măi fraţilor, măi, dacă mai ajung eu să mă întorc acasă, iacă, pun mîna pe cruce, că de-ar fi chiar să vînd doi berbeci şi tot am să le duc eu ciocîrlanilor mei o coşarcă cu portocale. Nu vedeţi ce-o mai sucesc şi ce-o mai învîrtesc? Să nădăjduim asta n-au s-o uite cît or trăi, pentru a face deosebire că le-or intrat în casă plăieşi de-ai lui Ştefan cel Mare cu inima omenească de romîni, nu aliaţii de colo, împuţiţi ca brînza lor!

— Taci, bre, cu aliaţii! Lasă-i în brînza şi în plata lor, că le-a veni şi ziua plăţii!

Babuşca Paraska îşi ştergea genele cu colţul tulpanului, mai împăciuită parcă la suflet cu noi. Alioşka şi Varinka, amîndoi bălani, amîndoi cu ochii verziori ca bobul de mazăre crudă, căpătaseră glas şi ţeseau repede din mînuţe, vorbind.

Au pus năramza pe prichiciul vetrei. Iar deacolo, aurie cum era, poți zice că lumina toată încăperea întunecoasă şi golită de pustiirile războiului.

Hojma întorceau ochii către dînsa, să nu le piară cumva. Şi hojma rîdeau şi se veseleau; cum rîdeam şi ne veseleam şi noi de bucuria lor.

Apoi, poftească să-şi fi lipit cineva atuncea fruntea de geamul cu ferege de gheaţă şi să se fi uitat înlăuntru! Ar mai fi avut oare cuvînt el a spune că sîntem

ostaşii unei armate cutropitoare, într-o casă de cutropiţi?

Comunicatele şi ordinile de zi pe armată pomeneau de cuceriri, năruiri şi robiri... Noi, adică măcar o parte din noi, eram şi rămăsescrăm oameni. Numai oameni.

În ajun de Anul Nou, ceata noastră de ortaci s-a învrednicit de-un ospăţ mai ca lumea.

Hrincă şi tovarăşul său, Icuţă cobzarul, se întoarseră cu mai bună dobîndă de la „incursiunile” la aliaţi, cum s-ar zice după corchezeala graiului nostru nou de cutropitori.

Măi căpătaseră bună dobîndă şi de la ofiţeri, pentru brînza cea împuţită pe care o lepădasem noi. S-au înfăţişat cu dînsa peşcheş de-o probă, cu oarecare teamă. Dar cel care s-a arătat mai ferice decît toţi a fost bădiţa Grigoriţă, mirosind-o cu mare desfăt, zvîrlind-o în sus şi prinzindu-o ca o minge de la oină în mîini, strigînd tuturora să se adune în jurul său pentru un praznic cum nici n-au visat.

— Cum, bre Hrincă?... Întrebă Vasile Plîngău. Mănîncă el şi domn’ căpitan al nostru asemenea spurcăciune?

— Zău că mănîncă! Iac-aşa lua şi mînca! Şi zîcea că să mă pupe pe plisc şi eu să-l pup în ceea parte. Mă batjocorea şi mînca!

— La asta chiar că nu mă aşteptam eu de la dînsul!... stupi cu mîhnire, într-o parte, Vasile Plîngău, începînd poate să-şi piardă credinţa în bădiţa Grigoriţă al nostru. Ce ţi-i şi cu omul! Cum să se mişelească el în halul ista? Să ştiţi că-l prăpădim, fraţilor. Ni-l mănîncă fript aliaţii!...

Vasile Plîngău se înşela. Aliaţii nu purtau grija lui bădiţa Grigoriţă al nostru să-l mănînce fript. Aveau ei mare grabă a-i mînca pe alţii fripţi, că doar de asta îşi ascuţiseră dinţii şi năpădiseră cu atîta urgie de tancuri, de tunuri, de mitraliere.

Pe noi, a doua zi, porunca ne alunga mai departe.

— Ordon, înainte!

— Porunca, stăpînilor!...

Altceva ce ne rămînea de făcut, la cheremul atîtor stăpîni?

— La ordin, îndata mare!...

Pe cînd ne pregăteam de plecare, iaca mă cheamă bădiţa Grigoriţă la el, în cantonament. O chilioară scundă şi strîrntă, ca încăperea de la mătuşa Paraska a noastră. Pe masă, harta despăturită, cu semne de creion roşu. Deasupra un taler de tablă cu două felii de pîine neagră. Ceainicul alături. Prînzişorul de dimineaţă, înainte de a purcede la drum.

Calicuţ prînzişor! Raţie de soldat. Nici pomeneală de brînza cea puturoasă care-l scîrbise şi-l îngrijorase pe Vasile Plîngău.

Bag seama însă că nu se-atinsese de nimica. Şi iau aminte că bădiţa Grigore era posomorît la chip — negru ca pămîntul — cum îl vedeam noi numai în zilele lui cele rele, cînd ne bruftuluia tunînd şi fulgerînd cu sudălmile înfricoşate, care făceau să crape catapiteasma cerului.

— Ascultă, Ioane! zise el, fără vreo altă pregătire şi fără să răspundă nici la urarea mea de bună dimineaţa. Eşti tu destul de deştept?

— De, domn' căpitan. Cum m-o făcut mama şi cum m-o lăsat pe lume tata,

celălalt Ion Săracu... Mă încumet însă a crede că nu-s chiar aşa de sărac cu duhul, cum mă recomandează numele...

— Hm! Să admitem... Puteai să ieşi şi mai nestrunjit de la fabrică. Material bun. Fabricaţie aşa şi aşa... Şlefuiala doar mai lasă de dorit.

— Apoi de şlefuit, nu ne şlefuieşte el acuma destul pe Ionii, bliţcrigul ista?... cerc eu s-o dau pe zaconul arîderilor noastre, ca să-i mai descreţesc fruntea.

Văleau, mamă! Cînd ne-om întoarce acasă, care ne-om mai întoarce, nici n-au să ne mai cunoască nevestele de-atîta şlefuială.

El pas să mijească a rîde. Tot încruntat.

Aprinde o ţigară de la alta şi în vremea asta, rezemat pe speteaza scaunului, mă cercetează şi mă străpunge şi mă sfredeleşte şi mă tot cîntăreşte cu ochii posomoriţi, parcă atunci mă vedea întîia oară.

— Să dăm dracului şlefuiala ta, că nu de dînsa e vorba! E vorba de altele şi de alţii... Măi Ioane, sireacule, ştii tu să-ţi ţii gura?

— Asta o ştiu, domn' căpitan.

— Să nu mai afle că a pornit de la mine nici taică-tu din mormînt?

— Nici, domn' căpitan!

— Atunci, iată ce-i!... Treci pe la casele pe un- de-aţi găzduit, şi... şi...

— Şi, domn' căpitan?...

Bădiţa Grigoriţă s-a oprit trăgînd trei fumuri repezi şi adînci de ţigară pînă în străfundul pieptului. A turtit ţigara s-o stingă pe buza talerului de tablă, şi ridicîndu-se în picioare de pe scaun, m-a sfredelit iarăşi îndelung cu ochii.

După ce-a stat aşa o vreme în cumpănă, făcu deodată un semn scurt de lepădare, din mînă.

— Ba nu! Mai cuminte, nu!... se răzgîndi el cu o veghe şi o stăpînire de sine care nu-i era în fire. Mai bine nu, Ioane! Pleacă... Să lăsăm lucrurile în voia lor.

— Ce lucruri să le lăsăm în voia lor, domnule căpitan? Şi de ce să plec? că nu pentru ca să plec m-aţi chemat.

— Ţî-am spus: pleacă!... se răsti el încruntat la mine. Pleacă, şi nu mai întreba.

Eu nu m-am îndurat să trec pragul, tot mai încercînd din uşă:

— Domn' căpitan, aveţi ceva pe inimă. Se cunoaşte cît de colo... Lepădaţi povara care vă apasă şi uşuraţi-vă inima! Nu merit eu atîta încredere?

În loc de răspuns, bădiţa Grigore se răsuci atunci pe călcîiele cizmelor de iuft, înşfăcă talerul de pe masă şi zvîrli cu el în mine, cu mare îndemînare şi mare meşteşug cum mai arătase el cîndva rostogolind de-a dura rostoplanele de floarea-soarelui pe tăpşanul din ograda unui anume sovhoz. Zvîrli cu talerul în mine şi răcni de-a detunat casa pe căpriori:

— Ieşi, sărăcia naibei! Ieşi, că fac moarte de tîmpit...

Mă pălise zdravăn talerul, de-am icnit. Bun ochitor, bădiţa Grigoriţă! Dar să mă doară, pace, că sub mantaua îmbrăcată, gata de drum, purtam un cojocel cu lînă mitoasă căpătat pe te miri ce şi mai nimica de la Chirilă Bucşoiu, ca să aibă el ce pierde la barbut.

Deci înghiţindu-mi icneala şi socotind că bădiţa Grigoriţă şi-a răcorit năduful de pe inimă cu atîta, m-am aplecat fără grabă să culeg talerul şi cele două felii de pîine de pe jos, aşezîndu-le cu grijă şi smerenie la loc, pe masă. Apoi, tot aşa de smerit, cu ochii în pămînt, cutezai a grăi:

— Acuma, că v-aţi răcorit, domn' căpitan, spu- neţi-mi ce-aveti de spus...

— M-am răcorit?... răcni el încă şi mai detunat. Îţi arăt eu ţie răcoreală, deşteptule!...

Şi nici una, nici două, înhaţă ceainiciul de pe masă şi dă să mă trăsnească la mir cu el, ca aruncătorii de granată, printre care se vădise de la început tot aşa de mare şi neîntrecut meşter, ca printre aruncătorii cu talerele. De data asta, înţelegînd că nu-i de glumă, m-am ferit şi eu la iuţeală, cum mă învăţase de atîta vreme şlefuiala războiului să mă apăr de proiectile. Feresc capul, ceainicul troasc! în uşor, fărmîndu-se în cioburi şi împroşcînd toată apa fierbinte din el pe păretele odăii şi pe mantaua mea, de s-a umplut coiful încăperii de abur. Bunătate de ceai şi bunătate de ceainic! Şi bine-mi mai arăta el mie o răcoreală de probă bădiţa Grigoriţă, ţinînd să mă opărească numaidecît cu uncropul din ceainic!

Din mine ieşeau aburi. Opărit se uita la isprava lui şi bădiţa Grigoriţă. Altă dată ar fi izbucnit în hohotirile sale de rîs cu lacrimi.

Acum, nici măcar o urmă de zîmbire. Atîta doar, că de răcorit tot se răcorise.

Aprinse a treia ţigară cu mîna tremurîndă şi fără să-şi ia ochii de la chibrit pînă ce flacăra a început să-i frigă degetele, se lăsă înapoi moale pe scaun şi vorbi cu glasul schimbat, domol, s-ar fi zis, rugător:

— Vezi, dacă mă scoţi din sărite, bre Ioane, sireacule!... De ce ţii tu să mă bagi în păcat? Hai, du-te! Pleacă, ţi-am spus!

— Mai spuneaţi parcă să trecem pe la casele unde-am găzduit şi... şi să...

— Şi să vă luaţi rămas bun, omeneşte, ca nişte oameni de omenie cum vă ştiu! a încheiat dînsul, uitîndu-se în bagdadie.

— Atîta, domn’ căpitan?

— Atîta!

— Apoi asta o făceam noi şi din capul nostru, fără să mai fie nevoie de ordinul dumneavoastră.

— Nu-i ordin... E o vorbă, aşa, un sfat... Ce s-o mai lungim? Hai! Pleacă şi pregătiţi-vă de drum... Vreau să rămîn singur!...

Păşind peste cioburi, am închis uşa şi l-am lăsat singur, pe scaunul de la masă, cu fruntea sprijinită în palmă şi trăgînd cu o sete năprasnică din ţigară, fum după fum.

Afară, în văzduhul rece, mi-am împins cuşma pe ceafă. Nu mă împăcăm eu de fel cu gîndul că pentru asta mă chemase şi că numai atîta vroia el să-mi spuie. Dar ce altceva? Ce?

Merg eu ce merg, fără ţintă, călcînd în neştire încotro mă ducea pîrtia tăiată în troiene, muncit de gînduri şi de întrebări. Iară mulţi paşi n-am avut de făcut. Se iveşte Hrincă în faţa mea. Muncit parcă şi el de gînduri şi de întrebări, în loc să mă întîmpine cu obişnuitele sale clipiri din coada ochiului," semn că are a-mi vesti cu veselire o nouă şi măreaţă captură. Ba pot spune, că nu ştiu dece posomoreala de pe chipul lui, aşa de străină de dînsul, mi s-a părut aidoma cu posomoreala care brăzda fruntea lui bădiţa Grigoriţă. Ei, drăcia dracului, ce se întîmplă? Că nu-i lucru curat.

M-am pomenit rostind întrebarea cu glas tare, fără să-mi dau seama:

— Ce se întîmplă, bre Hrincă?

— Nu ştii?

— Ce să ştiu?

— Nu vii de la domn căpitan Zevedei?

— Ba da.

— Şi n-ai aflat nimică? Nu ţi-a suflat el nimica?

— Nu.

Am tăcut amîndoi, uitîndu-ne unul la altul şi iscodindu-ne unul pe altul cu o fereală şi cu o stinghereală bănuitoare şi aşa de nouă pentru noi, care înduraserăm atîtea împreună, încît după cîteva clipite ne-am ocolit ochii. Iar întru ruşinea şi umilirea mea, Hrincă, el s-a dovedit mai cinstit şi mai inimos decît mine, lăsînd la o parte toate ferelile şi codelile.

— Dacă nu ştii nimica, să-ţi spun eu, Ioane! Prăpăd mare... Vină mai la dos, să afli de la Hrincă...

Ne-am tras mai la dos de vîntul subţire şi de ochii altora, lîngă un părete de şură. Şi acolo, în cuvinte grăbite şi scurte, Hrincă m-a pus în cunoştinţă cu toate cîte s-au întîmplat şi aveau să se mai întîmple.

În ziua de Anul Nou, doi maiori aliaţi, din cei care au prăznuit şi au benchetuit cîntînd şi juruindu-se să cucerească lumea pe-o mie de ani, au scăpat de grija asta şi de atîta osteneală!... Cînd au ieşit a doua zi dimineaţa călări să-şi risipească din tidve aburii vinaţurilor de pradă frînceşti şi greceşti în spulberul viscolului, două gloanţe i-au culcat în troiene. Numai două, trimise de-aproape şi ochite de iscusiţi ţintaşi, cum se aflau destui printre partizani.

Aşa că aliaţii cu scule de fier şi inima de piatră hotărîseră să plătească pe dată cu viaţa pentru fiecare ofiţer, cîte trei sute de suflete. Trei sute de oameni ridicaţi din izbele lor fără alegere, copilaşi, bătrîne, moşnegi, mame cu pruncii la sîn... Toţi puşi să-şi sape gropile, înşiraţi în front pe marginea gropilor şi seceraţi cu mitraliera ori

pîrjoliţi cu aruncătoarele de flăcări. Asta s-a hotărît repede, în mai puţin de-un sfert de ceas, de către ceilalţi ofiţeri aliaţi cu mic, cu

mare, cîţi benchetuiseră îndopîndu-se cu bunătăţile capturilor şi deşertaseră cupele de vinaturi aduse pradă din celălalt capăt de lume, la ospăţul lor împreună cu morţii găsiţi sloiuri ţepene în troiene. Execuţia fără zăbavă şi fără nici o cruţare avea să fie îndeplinită după plecarea noastră, a doua zi dimineaţa, în zori.

— Şi cum de le-ai aflat tu toate, frate Hrincă? am întrebat într-un geamăt cu o gheară înfiptă în gîtlej, gîndind la mătuşa Paraska şi la cei doi nepoţei pe care-i smulgeam cu atît de lacomă dragoste de la unul la altul, să-i jucăm pe genunchi în dorul copilaşilor noştri. Cum de le-ai putut afla, Hrincă?

— Le-am aflat, că de asta-s lăutar, şi am ureche bună.

— Ai fost tu acolo, pe la dînşii, la nemţi?

— Am fost, pe la bucătărie, unde mi-am făcut eu nişte prietini...

Fără voie, m-am pomenit trăgînd pe furiş cu ochii la traista capturilor sale, fiindcă fără îndoială pentru aceste capturi din care ne înfruptam toţi frăţeşte se dusese el să dea tîrcoale la cartierul aliaţilor înainte de plecare. Traista era goală de data asta. M-am ruşinat de gîndurile mele păcătoase. Hrincă, ghicindu-mi gîndul, a strîns din umeri şi a stupit într-o parte. Nu mai găsea de trebuinţă să-mi lămurească de ce-i pierise pofta să-şi mai umple traista.

— Am fost, — urmă el, — am tras cu urechea la unii şi pe la alţii, cu care mă am eu bine. Am priceput şi am luat-o la picior într-un suflet. Tocmai pe tine te căutam, Ioane!

— Pe mine?

— Da, să ne sfătuim ce-i de făcut...

— Ce să fie de făcut, Hrincă? într-un ceas o luăm din loc.

— Într-un ceas se pot face multe. Nu vii de la bădiţa Grigoriţă al nostru?

— Ba da! Mă mai întrebaşi o dată şi ţi-am mai răspuns o dată.

— Credeam că ţi-a spus...

— Ce să-mi spuie?

— Ştiu eu! Ce poate spune un om cu o minte mai luminată decît a noastră, Ioane!

— Vrei să zici că el ştie ceva despre toate acestea?

— Ştie! Ştie tot, că a fost acolo. L-am văzut cu ochii mei ieşind şi coborînd scările, cu căciula trasă pe ochi, cu fălcile încleştate... Negru la faţă, mai negru ca mine, cît îs eu de Hrincă... A mai fost acolo şi Berbecaru Jan...

Eu mi-am rostit uimirea:

— A fost şi Berbecaru?

— Fost...

— Şi ce brînză să facă?

— Brînză mai puturoasă ca aceea pe care am adus-o eu lui bădiţa Grigoriţă a nostru... Că n-a stat cu fălcile încleştate, ca domn' căpitan Zevedei. Precît am înţeles, el le-a vorbit ofiţerilor nemţi cu perivocic, cu tălmaci, spunîndu-le cît îi pare lui de rău că plecăm azi... Fiindcă altfel ar fi cerut el cinstea şi onoarea să comande dînsul un pluton de execuţie mîine, ca un aliat de credinţă ce este... Netrebnicul şi păcătosul!... Pe dînsul trebuiau să-l împuşte dintîi şi-ntîi partizanii. Scăpa lumea şi noi de-o rîie berbecească!...

Uimelile mele creşteau din ce în ce. Mai întîi pentru toate cîte le aflam din

gura lui Hrincă. Mai apoi pentru felul în care mi le împărtăşea.

Pieriseră din vorba lui toate pocelile graiului hrîncesc, cum îi pierise şi pofta hrînceştilor capturi din traista goală. Nici un ,,hoaleo fă, maică-mea, fă!" Nici o „hasta heste, haulico-hauleo!" Grăia curat şi curgător, în limba noastră getbeget moldovenească, din ţinutul Călimanului. Poate fiindcă i-o sufla în ureche grozăvia celor puse la cale de drăgăleţii noşlri de aliaţi. Poate fiindcă graiul lui hrîncesc de toate zilele era numai un tertip de lăutar, ca să-şi croiască o anume urzeală de făptură caraghioasă şi cam sărită, pentru a fi pe placul chefliilor şi a le stoarce dobîndă mai cu folos cînd îi apucă toanele risipei. Asta îi slujise bine şi în oştire, faţă de gradaţi si de camarazi. Zi-i Hrincă, şi lasă-l în plata domnului!... Acuma, crîncenele împrejurări, care ne sugrumau la amîndoi răsuflarea în gîtlej, îl arătau sub adevărata lui faţă.

Şi această adevărată a lui faţa se dovedi de îndată deopotrivă de umilitoare şi pentru mine, si pentrubădiţa Zevedei al nostru. Căci Hrincă, starostele capturilor şi gazda tuturor născocelilor de batjocură din întreg regimentul, cuteza a lua el hotărîrea la care nu m-am gîndit nici eu, pe care nu se încumetase s-o rostească pînă la capăt nici căpitanul Zevedei Grigore, cît era el de inimos şi neînfricat, cînd s-a răzgîndit alungîndu-mă din ochii săi cu bombardamente de talere si de ceainice.

Ba încă mai mult şi mai neaşteptat de usturător pentru obrazul nostru, tot Hrincă se găsi să afle un fel de explicare departe de adevărul cel adevărat, dar pe

care eu nu m-am grăbit nicidecum s-o desmint.

— Dacă nu ţi-a spus nimica, Ioane, înseamnă că nu era singur în odaia lui. Şi cele ce avea dînsul de spus, nu îngăduiau martori. Vorbe cu primejdie! Cu primejdie mare, mai ales pentru un domn ofiţer căruia mulţi îi poartă sîmbetele. Hai să facem noi de capul nostru ce-i de făcut!

— Hai!...

— De asta te şi căutam. Du-te la babuşca Paraska. Ba mai bine nu! Hai amîndoi la dînsa. La dînsa am mîncat, la dînsa am dormit, la dînsa am trăit cîteva săptămîni. Nu ne rabdă inima să ne păzim numai pielea noastră. Sîntem oameni, nu cîni!... Aşa că-i spunem să intre cu pruncii în pămînt, îndată ce s-o lăsa noaptea... Ce-o mai face şi ce-o mai drege, treaba ei. Numai să păstreze taina de unde ştie, dacă vrea să nu-si piardă capul şi să nu-l pierdem nici noi. Ne-am înţeles, Ioane?

— Înţeles, frate Hrincă!

Înţeles, zis şi făcut!

Cîte şi cîte nopţi mai pe urmă, cînd vegheam de santinelă la posturi, în cîte şi în cîte nopţi nu mă încerca întrebarea aceasta, la care nici acuma n-am un răspuns?...

Ascultatu-ne-a oare babuşca Praskovia Alexandrovna, să se ascundă cu Varinka şi Alioşa în gaură de şarpe? Înţelesu-ne-a oare cînd ne sileam s-o pătrundem mai mult cu ochii şi mai mult cu semne, decît cu graiul, de primejdia pe care nici nu cutezase să mi-o împărtăşească bădiţa Grigoriţă al nostru?... Ori poate colinda celor doi copilaşi bălani, cu ochişorii lor de mazăre crudă şi cu mînuţele lor vinete de ger, a fost cea de pe urmă a vieţii lor?

Scedric, vedric,
Dai te varenic!...

Drumul nostru, cu viscolul şi crivăţul în faţă, înotînd prin troiene, ni s-a părut multora mai greu de îndurat decît urgia unei bătălii.

Căci lupta te năruie de la început la pămînt sau te ţine într-o încordare aşa de cumplită, încît nu-ţi mai dai seama de trec clipe ori ceasuri.

Dar un drum ca acela! Cum de l-am mai îndurat oare? Şi cine să-l mai uite oare?

Chiuia crivăţul zvîrlindu-ne în obraz talazurile tăioase de omăt, ne înfăşură în suluri care se duceau năuce, vîrtejindu-se în stepa fără perdeaua pădurilor, fără dîmburi şi văiugi, fără adăpost. Pulberea aspră şi usturătoare ca sticla pisată ne sfîrcuia buzele vinete. Treptat ne înlemnea obrazul, fruntea, mînile: ni se părea că ne prefacem în sloiuri, care au să mai calce doar cîţiva paşi clătinîndu-se şi apoi au să ne rostogolească în nămeţi, ca oamenii ţapeni de omăt zidiţi de copii, aşteptînd troienele să ne-acopere, lupii să ne dumice, corbii să ne spargă ochii îngheţaţi şi sticloşi cu ciocurile!

Şi nu cădeam şi nu ne rostogoleam. Nici după o sută de paşi, nici după o mie. Nici după un kilometru, nici după zece!

Urechile nu ne-au căzut să se sfarme, de sticlă, cum le simţeam. Degetele nu ne-au degerat, cum le socoteam moarte în mănuşi şi în bocanci!

Le oblojeam la popas, le frecam, ne dureau, dar înviau...

Un chin fără nume au fost cele trei zile în năprasnicul şuier al viscolului. Alt chin au fost celelalte două zile, cînd viscolul s-a ogoit şi gerul a încremenit toată întinderea albă şi atît de sclipitoare, că ne împungeau sute de ace în lumina ochilor.

În lumina ochilor, unde mereu ne jucau într-un tremur chipurile celor doi copilaşi, din izba mătuşii Paraska Alexandrovna:

Scedric, vedric,
Daite varenic!...

Au putut oare să-i împuşte, să-i ardă cu flăcări, să-i zvîrle într-un şanţ şi să-i îngroape acolo?

Iar noi eram înhăitaţi cu asemenea soi de cutropitori?

Întrebările aceste fără dezlegare mă chinuiau mai amarnic decît toată urgia viscolelor şi a gerului. Şi mai amarnic îl chinuiau încă pe bădiţa Grigoriţă al nostru, după cum vedeam că i se sapă şi i se scofîlcesc obrajii zi de zi, mistuit de o frămîntare lăuntrică.

Numai Hrincă, măcar că-şi intrase în hrînceasca lui piele de toate zilele, numai el cînd se uita la mine avea în ochi o lumină ca nimeni dintre noi. Şi tot la îndemnul său m-am alăturat într-o zi de

bădiţa Grigoriţă, să-i mărturisesc în şoaptă ca să-i aduc un dram de linişte în cuget.

— Ştiţi, domn' căpitan? Atuncea, înainte de a pleca, tot m-am dus la mătuşa Paraska si am vestit-o că…

— Nu vreau s-aud nimic, nu vreau să ştiu nimic!… Îşi astupă el urechile. Nu vreau să ştiu nimic, măi Ion Săracule, săracii de noi!…

Cîte luni să fi trecut de-atunci? Cine să le mai ţină socoteală?

Ne aciuasem la popas mai îndelung, asteptînd să sfîrşească iarna. Ne-am dezmorţit, ne-am hodinit, ne-am hrănit, am răsuflat, am prins puteri şi am primit în sfîrşit răvaşe de-acasă.

Le citeam şi le răsciteam în unghere pe toate feţele.

Ne căutam apoi unii pe alţii, să ne împărtăşim veştile şi să aflăm altele.

— Ce-ţi face vaca, bre Ilie?... Tot mai gogeşte?... Îl întrebam noi în de-a rîsul pe Ilie Pîntea.

EI nu lua aminte la întorsătura şăgalnică a glasului nostru.

Împăturea tacticos răvaşul, îl strîngea în buzunarul de la piept şi răspundea tărăgănat, tot cum îl ştiam:

— Mulţumesc lui Dumnezeu! Iaca s-a făcut mai binişor. Da' prin mare cumpănă a mai trecut! Cică amu dă opt oca de lapte pe zi... Aşa că mi-am luat o piatră de pe inimă. Scrie muierea că-i a făta.

— Vaca? îl iscodea Ion Costea Antimir.

— Deocamdată, vaca...

Abia mai tîrziu se lămurea el la cap, să se supere:

— Ce vrei adică să spui cu asta, măi buhaiule?

A doua zi altă istorie, de care însă n-am mai rîs.

Iată-l şi pe Hrincă, ţinînd un răvaş în mînă, mai amărît decît puiul cucului din cîntecele sale.

— Da' ce-i, frate Hrincă?... Ce s-a întîmplat?...

— Mi-au luat nevasta! Au luat-o pe Reghina mea şi-au trecut-o peste Nistru!...

— Nu se poate, măi omule!... Ce-i ţara-n pradă?

— Dacă-ţi spui... Zice că-i ţigancă şi-i brunetă...

— Da' tu, aşa brunet, nu eşti mobilizat de trei ani? N-ai şi tu, cu toţi ai tăi, drepturi de om?

— Am Da' ce-i dacă am? că mi le-or mîncat fripte drepturile şi-mi mănîncă

amu şi pe Reghina me S-o ducă pe drumuri şi s-o necinstească vreun golan?

— Lasă, frate Hrincă! Din partea asta o şti ea să se apere.

— Ce să se apere? Cum să se apere? Tăbăreşte un talian da cei cu armonică şi cu ghitară... Aolio, maică-maică, unde-s atuncea drepturile de om? Iote ce-mi scrie ea cu slova ei, Reghina!... Şi iote picătură dă lacrimă, că se cunoaşte, rotundă si lată pă hîrtie...

Poate era lacrimă cu adevărat. Poate ca era numai o pală de apă, de ploaie, de cerneală ştearsă cu limba.

Peste cîteva zile aveam să-l luăm la vale, cu Reghina lui, după legea războiului care ne asprea şi ne împietrea treptat inimile. Dar în aceea clipită, o parte din amarul şi din durerea lui Hrincă a trecut şi asupra noastră.

L-am lăsat singur, să-şi tînguie aleanul. El a luat scripca, s-a tras într-un cotlon, lîngă o şură neagră de catran şi sub un copac aşchiat de ghiule, unde a început el a se boci pe limba lui, într-un fel de doină, care sfîrşea cu:

Azutan baştale me!
Reghina! Reghina me!...

Urît şi buzat, cu bărbia sprijinită în scripcă, lîngă şura dărăpănată, cînta însoţindu-şi suspinul arcuşului cu oful glasului — însă nici ceilalţi, nici mai ales eu, care ştiam mai multe şi-i cunoşteam inima mai bine, n-am aflat nimica de rîs, acolo, pe-acele străine locuri.

Era în el şi în toată cîntarea-i parcă altcineva şi altceva, cum numai eu îl mai văzusem într-o anume dimineaţă. Altceva parcă în afară de el şi mai presus de hrînceasca lui făptură.

În primăvară, cînd au început iar marşurile şi luptele, cînd zadarnic căutam pe cer stolurile păsărilor călătoare alungate de acele necurmate lupte, leiţi ca Hrincă am ajuns şi noi la făptură cu toţii.

Cei care-am scăpat cu viaţă. Fiindcă pe mulţi îi lăsaseră în urmă îngropaţi sub o

movilă de ţărînă, fără nume. Casca deasupra şi înainte la drum:

— Ordon, înainte!

Nu izbutiseră aliaţii să răzbească prin porţile Moscovei, unde şi-au rupt ghearele. Acuma îşi schimbaseră planul şi ne mînau înainte, nici noi nu ne dumiream încotro.

Bărboşi, nespălaţi, neţesălaţi, flămînzi şi rufoşi, ne

afundam după poruncă înainte, tot înainte, tot mai adînc în depărtările care ne înghiţeau.

La o asemenea depărtare de matca noastră, într-o zi după o bătălie, în fapt de seară, bădia Grigoriţă, cu obrazul negru de funingine ca un hornar şi cu un măturoi de barbă ca un călugăr de la schitul Călimanului, se necăjea să aprindă un căpeţel stins de ţigară.

Îi tremura mîna. Îi tremurau buzele. Tremura din tot trupul, ca un cal istovit şi lac de sudoare, după o goană peste puterile sale.

Vasile Pandrea s-a apropiat cu scăpărătoarea.

— Aprindeţi de ici, domn' căpitan! Şi poftiţi altă ţigară, mai ca lumea. Zvîrliţi sărăcia asta, că vă pîrleşte buzele!...

Grăia blajin şi ocrotitor ca o dădacă. Bădiţa Grigoriţă s-a supus fără împotrivire.

Abia după ce-a tras cîteva fumuri, străfund, în coşul pieptului, s-a trezit el să întrebe:

— Da' bine, bre Plîngău, de unde papirosă şi scăpărătoare la tine?... Te ştiam că nu duhăneşti. Căzut-ai la patimă?

— N-am căzut, domn' căpitan! M-o făcut mama mai tare de fire decît Chirilă...

— Atuncea te-ai ticăloşit şi ai început să te dedai la capturi de la morţi?

— Ferească sfîntul, domn' căpitan! Nici de la morţi, nici de la vii.

— Hm!...

Acel „hm!" lipsit de încredere şi încărcat de nedrepte bănuieli, i-a sîngerat inima lui Vasile Pandrea, mai

numit şi Plîngău, silindu-l a spune ceea ce altfel ar fi vrut el să treacă sub tăcere.

— Domn' căpitan, nu faceţi „hm că numai pentru dumneavoastră, şeful şi ocrotitorul cetei noastre, a Călimănenilor, le-am închipuit şi le păstrăm.

— Pentru mine?

— Pentru dumneavoastră şi pentru ceasurile cele grele. Două pacheţele de ţigări greceşti, de tutun Macedonia. Pe unul vă rog să-l primiţi acuma. Celălalt, îl mai ţin la mine, de vreme ce nu s-a isprăvit ceasurile cele grele, după cît s-arată...

— Măi Plîngău, măi! Ai făcut tu asta?

— Am făcut. De ce să nu fac?

— Te-ai gîndit tu la bădia?

— M-am gîndit, domn' căpitan... Dumneavoastră nu vă gîndiţi zi şi noapte la ceata noastră, fie că-i luptă, fie că-i hodină printre bătălii? Parcă noi nu înţelegem? Nu ştim că asta vă mai ţine printre noi, să ne-apăraţi? Cît despre ţigări, dacă am văzut eu că Vasile celălalt, al dumneavoastră, Vasile a Mărinei n-are tăria de fire să vi se împotrivească atunci cînd daţi iama în raţia de tutun, de nu v-ajunge cît a fi ea de mare, ce mi-am zis eu? Mi-am zis: Ia să încerc a mă face oleacă de manutanţă cu economii la magazie!... Că nu-i destulă dragostea cu vorba!... Mai de folos cu fapta!... Şi n-am făcut rău, precum se vede...

— Vasile!...

— Ordonaţi!

— Nu ordon nimănui, bre Vasile! Atîta voiam eu să spun: aceasta nu se uită!...

Poate că ni s-a părut nouă ori poate că adevărat era, dar glasul lui bădiţa Grigoriţă se învăluise într-un tremur.

Ion Costea Antimir, care înghiţea în sec la fieştecare fum al căpitanului nostru, Zevedei, rosti:

— Nu se uită, domnule căpitan, pînă la o vreme!... Pe urmă, cînd ne-om întoarce pe la casele noastre, care ne-om mai întoarce, le-om uita şi unii şi alţii. Vorba unchiaşului Pintilie de la noi, din Boiştea, un moş a lui Ion Săracu, ceva cu mai multă glagorie la cap decît el; vorba acestui unchiaş: Ochii care nu se văd, se uită! Şi alta a lui vorbă: De-am ţine fiecare socoteală de cîte legăminte facem în viaţă, nici nu ne-am mai putea urni din loc de atîtea otgoane!...

— Aşa mă cunoşti tu, Antimire? întrebă cu mîhnită dojană bădiţa Grigoriţă, fără să-l stropşească şi fără să se zvîrcolească în cumplit neastîmpăr, cum îi era firea a fi. Apoi aşa m-aţi cunoscut voi în trei ani de zile?

— Nu, domn’ căpitan!... De ce să păcătuim împotriva adevărului?... Aţi fost şi sînteţi ca un frate mai mare. Sau cum zice Ion Săracu, fiind el oleacă mai cu carte şi nimerind-o el ca din carte: Aţi fost ca un corb alb!... Cică ar fi şi corbi albi! Apoi dacă sînt, vă prenumăraţi numai decît printre dînşii, cei puţini!...

— Atuncea?... Cum se .potriveşte una cu alta?...

Ion Costea Antimir mai înghiţi în sec un fum şi tălmăci el cum se potriveşte una cu alta:

— Apoi să vedeţi, domn’ căpitan... Cît or fi dînşii de albi corbii cei puţini, tot amestecîndu-se şi tot trăind ei printre

corbii cei negri, cu vremea se înnegresc şi dînşii.

— Da! Asta-i cam aşa!... Întări Vasile Plîngău. Cum aţi ajuns dumneavoastră să mîncaţi din brînza cea puturoasă, de care nouă ni s-au întors maţele...

— Lasă dracului brînza, bre Plîngău!... Îl întrerupse Ion Costea Antimir. Nu-mi lua vorba din gură! Ci tot gîndindu-mă eu la corbii cei albi şi puţini, cum şi la cei negri şi mulţi, de asta mă temeam... Zic! Noi avem să ne întoarcem la plugurile şi la viaţa noastră ticăloasă... Dumneavoastră, la lumea în care aveţi loc de cinste, măcar că nu cruţaţi pe nimeni. Iară toate cîte le pătimim şi le îndurăm şi le spunem aicea, la capătul pămîntului, în ţară străină, aicea au să rămînă... Nu, măi fraţilor?

Chirilă s-a repezit cu răspunsul:

— Taman aşa!

Ceilalţi au tăcut. Dar au încuviinţat clătinînd din cap.

Departe se auzeau răbufnind tunurile. Se lăsa asfinţitul. Pe muchia zării ardea un sat. Iar pe noi se răcea sudoarea acolo, pe lanul de grîu scurmat de tancuri, rimat de ghiulele, bătătorit de paşi. Colţul de lume unde ne-am adunat tolăniţi jos şi pe-un tun fărîmat, după o luptă în care mai îngrăşasem pămîntul străin cu sîngele cîtorva morţi de-ai noştri.

Lui bădiţa Grigoriţă încă îi mai tremura mîna în care ţinea ţigara. Îi mai tremurau buzele încă.

Nu-l zărisem niciodată aşa de istovit la un sfîrşit de bătălie. Nici atîta de răpus lăuntric.

Parcă se rupsese un arc încordat din el: parcă se năruise ceva şi nu pricepeam ce.

Atuncea l-am auzit întîia oară mărturisind şi l-am văzut arătînd cu mîna de jur împrejur, într-un fel de deznădejde.

— Pentru ce toate aceste, măi băieţi?... Morţi, răniţi, gemete, muncă pe care o nimicim... chinuri şî ticăloşie, într-un război pe care mare minune să nu-l pierdem.

— Cum să-l pierdem, domn' căpitan, că doară tot înaintăm?... se rocoşi Vartolomeu Ciocîrlan, sculîndu-se de pe roata desciolănată a tunului si răsucindu-şi amarnic de fălos musteţile şi bărboiul. Cum să-l pierdem? Noi unde sîntem şi ce facem, noi, plăieşii?

Căpitanul nostru, Zevedei, zîmbi cu mîhneală:

— Las-o mai domol cu plăieşii lui Ştefan cel Mare, sărmane Vartolomeu! Sîntem cam departe de dînşii. Prea departe, măi băieţi! Cu cît înaintăm, cu atîta ne-apropiem de pierzanie...

— Atuncea de ce mai luptăm? Cei de sus nu văd?

— Poate că văd. Poate că nu... Cît despre luptat...

Bădiţa Grigoriţă făcu un semn din mînă şi răspunse tot el, cu glas scăzut, fără a crede în ce spune:

— Cît despre luptat... Sîntem ostaşi... Executăm ordinile.

— Ordinile cui, domn căpitan? Cine-i stăpîn pe noi? Ne-au robit pe viaţă? Dacă mai avem oameni cu sdauri la cap în Scaunul ţării, de ce nu iese unul la raport

la Hitlerul nemţilor?... Întrebă Vasile Plîngău.

— Asta nu-i întrebare pe care s-o pui tu şi la care să-ţi răspund eu! grăi bădiţa Grigoriţă fără să ni se uite în ochi. Oştirea tace şi se supune... Măi băieţi, să lăsăm vorba asta, că-i cu primejdie şi văd eu dîndu-ne tîrcoale un anume muşteriu al meu.

Acel anume muşteriu al lui bădiţa Grigoriţă era bineînţeles Berbecaru Jan.

— Poate caută un pian să-l trimeată în ţară ori o blană de astrahan pentru cucoana sa, Berbeaca?... pufni Ion Costea Antimir.

— Ssst! Gura!... schimbă vorba bădiţa Grigoriţă. Mai bine înhăţaţi o ţigară de la bădia, fiindcă nu mă rabdă inima să vă văd înghiţind noduri la fieştece fum, care-mi stă mie în gît! hai!...

Vasile Plîngău cuteză a încerca să zăgăzuiască pornirile risipelnice ale căpitanului nostru:

— Iertaţi-mă, domn' căpitan! Apoi aşa ne-a fost vorba?

— Băăă Maţe-Pestriţe!... se burzului bădiţa Grigoriţă, înviorîndu-se deodată din piereala sa şi căpătîndu-şi glasul dintotdeauna. Ce, am scăpat pe-o zi de un Vasile, să dau peste altul? Am intrat la stăpîn şi m-ai cumpărat c-un pachet de ţigări greceşti, cu tutun de Macedonia?... Luaţi şi fumaţi, măi băieţi. Să du- hănim şi să grăim despre altele, fiindcă-mi stă pe suflet cele spuse de acest Antimir.

Pacheţelul de ţigări a trecut din mînă-n mîna, pînă ce s-a deşertat.

Ion Costea Antimir a prins a suge din papiroasă cu nesaţ, nelăsînd să-i scape nici o aţişoară de fum şi uitînd cu desăvîrşire cele puse la îndoială cu puţine clipe mai înainte.

Dar bădiţa Grigoriţă, care sfîrşise căpeţelul său, îl azvîrlise şi înghiţea dînsul acuma în sec, privi înspre partea unde se depărta acel Berbecaru Jan... Privi, răsuflă cu uşurare, şi fiindcă rămîneam din nou singuri între noi, vorbi de pe ţava tunului, legănîndu-şi picioarele spînzurate:

— Şi aşa, Antimir! Ne întoarcem fiecare în lumea noastră? Iar cu asta, basta! Nu

mai rămîne nici un legămînt din tot ce-am îndurat şi tot ce-am nădăjduit îndelaolaltă?... De unde-ai scos-o tu asta?

— Am să vă spun, domn' căpitan... Dară fără să vă supere?

— Fără...

— Şi fără să mă faceţi de două parale?

— Fără... a zîmbit bădiţa Grigoriţă, adăugind de îndată: Fără, că nici nu dă nimeni două parale pe-un ghilan şi pe-un haram de poliglot ca tine!

Antimir a mai supt cele din urmă fumuri, pînă ce şi-a ars buzele, după care cuvîntă:

— Iacă de unde am scos-o, domn' căpitan! De la un frate de-al mamei, care-a luptat el în celălalt război... Au avut la righimentul lor, tot aşa, noroc de doi-trei domni ofiţeri de suflet ca dumneavoastră. ÎI chema Radu Comşa, pe unul; pe celălalt locotenentul Ghenea,... Şi tot aşa cum stăm noi acuma, într-o seară, după o luptă, pe acolo, în pădurile frontului de-atuncea, pe lîngă Caşin; tot aşa tăifăsuiau soldaţii de atuncea, plugari ca şi noi, despre ale lor, adică despre ale noastre. Că oamenii se schimbă şi vremurile trec, dară cele ale noastre tot aceleaşi şi aceleaşi rămîn!... Nu, măi fraţilor?...

Noi n-am dat glas.

Am încuviinţat încă o dată muţeşte, clătinînd din capete şi apropiindu-ne mai strînşi în jurul cuvîntă-torului şi a lui bădiţa Grigoriţă, fiindcă începuse a se întuneca de-a binelea, încît abia ne mai desluşeam chipurile, şi fiindcă ne străbătea aşa, ca o presimţire, cum că divanul nostru din acel ceas răspundea la o mai adîncă întrebare din cugetul tuturora.

Domnul căpitan Zevedei Grigore se lăsase să lunece de pe ţava tunului şi se răzemase în picioare, cu spatele de fierul brobonat de rouă.

Bubuiturile de departe se potoliseră. A trecut o pasăre neagră de noapte, fîlfîind moale din aripi deasupra noastră.

Se stingea şi pojarul salului aprins în zare, la stînga frontului.

Vasile Pandrea a scos celălalt pachet de ţigări, a tras una afară, a pus-o în gura lui bădiţa Grigoriţă, ca o acadică în gura unui prunc şi i-a întins scăpărătoare. Pe urmă, grijuliu şi mai tare la virtute decît Vasile a Mărinei, a ţinut în păstrarea sa, la desagă, raţia de iarba dracului.

Toate, fără să se schimbe o singură vorbă şi toate fără să deştepte nici o mirare din partea noastră, nici o burzuluiala din partea domnului căpitan Zevedei, atîta de prinşi eram şi unii şi alţii de cele ce se pregătea a spune Ion Costea Antimir.

— Ei? îl îndemnă bădiţa Grigoriţă. Urmează, Antimir!...

— Urmez, domn' căpitan... Se cheamă, aşadară, că tot asemenea se aflau adunaţi într-o noapte, la sobor, oamenii cei de-atuncea, din celălalt război. Îi ştiu şi pe nume, parcă i-aş fi cunoscut, fiindcă acel ceas mi l-o istorisit măcar de zăce ori, fratele mamei, Gheorghe Moraru, carele nu-i un străin pentru toţi boiştenii de faţă, Ion Săracu şi Vasile... Adevărat este, măi fraţilor?

— Adevărat!... Mai spune tu că a prăpădit el Gheorghe Moraru şi mîna dreaptă în războiul de- atuncea.

— Mîna n-ar însemna nimica!... vorbi Ion Costea Antimir, cu o posomoreală şi o adîncime în glas, pe care nu i-o cunoşteam şi nu se potrivea de fel cu haramul ce rîncheza ca un armăsar îndeobşte şi pomenea tot numai despre ostrovul muierilor. Că a prăpădit mîna dreaptă, încă n-ar fi însemnat nimica, pe lîngă altceva mai scump pe care a pierdut-o el mai tîrzie vreme... Anume: credinţa!... Credinţa în dreptatea noastră cea de pe urmă... Ca să-l înţelegeţi şi să mă înţelegeţi, s-o spun întîmplarea de-a fira-n păr... Care va să zică stăteau dînşii de taină, după o bătălie, soldaţii acelor timpuri, unu' Mucenicu, unu' Bocăneţ, unu' Stîngaciu... Taman ca noi, împărtăşin- du-şi griji şi necazuri de-acasă. Numai iacă în toiul cislei, pică în

mijlocul lor acei doi domni ofiţeri, Radu Comşa şi Ghenea, de care n-aveau nimica a ascunde, fiindu-le ca doi fraţi mai mari şi ocrotitori, corbi albi, cum sînteţi dumneavoastră pentru noi, domnule căpitan Zevedei!

Ne-am fi aşteptat să-l auzim pe bădiţa Grigoriţă zbucnind un „Mersîi, prea stimate poliglot!" în dearîderea, cum îi cunoşteam năravul.

Dînsul a tăcut însă cu bărbia în piept, cu o parte din obraz luminată prin întuneric de focul ţigării.

Ion Costea Antimir istorisi mai departe:

— Acei doi domni ofiţeri de-atuncea, care erau oameni de suflet, au stat şi au ascultat păsurile ostaşilor plugari ca şi noi. Le-au risipit îndoielile şi au făcut atîta de fierbinţi legăminte, că vor da ajutor la vreme şi cum se cuvine soldaţilor lîngă care au luptat cot la cot, încît Gheorghe Moraru mai păstrează şi acum amintirea acelor spuse şi mai lăcrimează la pomenirea lor... Erau doi ofiţeri de rezervă, ca dumneavoastră, dom' căpitan Zevedei. Şi erau din neam de muncitori, ridicaţi cu învăţătura dintre noi, cei care ne agonisim pînea cea de toate zilele cu palmele noastre. Aşa că nu fusese nevoie să se apropie de soldaţi şi să se aplece asupra lor. Erau gata apropiaţi din născare... Deci, acei doi domni ofiţeri de-atunci s-au dus, după ce-au împărţit cu dărnicie un pumn de ţigări ori cîteva pacuri de tutun, tot aşa cum ne miluiţi dumneavoastă pe noi, domnule căpitan Zevedei... S-au dus la bordeiul lor din pămînt, de-acolo, de pe frontul de atuncea. Ce-or fi vorbit şi ce-or fi gîndit mai apoi dînşii? nu poate şti Gheorghe Moraru, cum nu putem şti nici noi... Dar

el ştia şi povestea ce-au gîndit şi ce-au vorbit mai apoi soldaţii care au rămas lîngă vatra focului stîns, de-acolo, din pădurea de la Caşîn... Unul, unul singur, nu se îndoia de tăria legămîntului!... Şi-au început ei să chitească plănuiri şi să nădăiduiască şi ş-aştepte sfîrşitul războiului ca o mîntuire pentru breasla plugărească. Pe urmă? Pe urmă, ce s-o ales din toate?... Locotenentul de atuncea, Ghenea, şi-a lăsat oasele prin munţii Caşinului. Celălalt domn locotenent, Comşa Radu, la pace, s-o întors acasă, rănit, pare-mi-se. Dară rănit or teafăr, nimeni nu mai auzit-a de dînsul şi de legămintele din acea noapte. A venit biruinţa şi pacea pe care o cunoaştem, de-atuncea, cu dreptatea pentru obştea noastră, cum ne-au meşteruit-o vajnicii apărători ai dreptăţii de alde domnul Emil Sava! Despre care apărători ai dreptăţii v-ar putea spune destule Ion Săracu de faţă, dacă n-ati şti dum-neavoastră, domnule căpitan, mai multe şi mai deocheate decît noi, de-acolo, din scaunul judecăţii unde împărţiţi dreptatea cea dreaptă în ţivilitate... Iar dacă nu şi-or putut îndeplini legămintele puținii oameni de suflet şi de bună credinţă din războiul de- atuncea, în care ne-am eliberat fraţii din Ardeal, — în ce dreptate să mai nădăjduim acuma şi în ce legăminte? Iaca... Mi-am uşurat inima!... Acuma puteţi să mă faceţi nici de două parale, ba să mă şi suduiţi, domnu' căpitan... Chiar c-o merit, după cîte le-am spus fără înconjur...

Ion Costea Antimir a tăcut în întuneric. Noi aşteptam în aceeaşi tăcere.

Drept şi adevărat vorbise, parcă ar fi fost treaba mai dinainte pusă la cale, nu urzită de voia întîmplării.

— Asta e tot?... Întrebă bădiţa Grigoriţă.

— Asta, domn' căpitan.

— Bine, Ion Antimir!... Păcat de tine că n-ai avut putinţa să înveţi carte, fiindcă bun avocat la juraţi ai fi ajuns!

— Nu ştiu cum vine asta, domn căpitan, şi ce mîncare de peşte îi aceea avocat la giuraţi. Ramîn mai bine bulibaşă la ostrovul muierilor, ostrogot, poliglot şi celelalte. Atîta mi-i prea destul!... Numai mă tem că m-a stuchi nevasta în ochi, cînd m-oi întoarce acasă şi m-o vede ce lighioană i-o trimăs oştirea îndărăpt din Cubanu ista, dacă nu m-a mînca el fript, domn' căpitan Zevedei!... o aduse Ion Costea Antimir pe-o mai veselă şi mai şăgalnică încheiere, încercînd a rîde.

Nu s-a prins însă rîsul nici de dînsul, nici de noi, nici de bădiţa Grigoriţă.

Un timp de vreme, am rămas toţi în întuneric, cu ochii duşi la geana slabă a luminii fumegoase de la satul pe care-l mistuise focul.

Ne gîndeam la necazurile şi la îndoielile noastre şi la satele noastre din ţară şi la nevestele şi la pruncii şi la vitişoarele şi la tot ceea ce poate nici n-aveam să mai vedem vreodată, cei mai mulţi dintre nou

Domnul căpitan Zevedei vorbi încet, săltîndu-se şi punînd mîna pe umărul înalt al lui Ion Costea Antimir, în noaptea care ne împiedica să-i vedem chipul:

— Ascultă, Antimir!... Să nu te miri că nu te hiritisesc azi şi că nu te plefturesc, după cum ştiţi că nu mi-o tors mama pe limbă!... Ţi-a veni el vremea mîne, nu-ţi

fie teamă! N-ai să rămîi în pagubă... Acuma dimpotrivă, îţi mulţumesc... Îţi mulţumesc că mi-ai dat prilej să-mi iau şi eu o piatră de pe inimă şi să fac şi eu un legămînt faţă de voi, tot aşa ca ofiţerii de suflet din celălalt război... cei puţini, cîţi vor fi fost... Nu vă pregătiţi a mîrii şi a-i osîndi!... Nu-i ştiu pe acei despre care mi-ai vorbit tu. Acel Radu Comşa şi acel Ghenea!... Îi ştiu pe alţii... N-au lipsit nici atuncea oameni care după cum au stat gata să-şi dea viaţa în război, ca să scape ţara de cutropitori, cînd năvăliseră pînă la Siret, ar fi pus tot sufletul pentru dreptatea voastră în timp de pace. A voastră, şi nu numai a voastră, de la coarnele plugului. Aş putea spune: a noastră! Fiindcă şi eu mă prenumăr printre voi. Şi eu îmi agonisesc pînea cea de toate zilele cu trudă, cu sudoare şi cu amar. Nici eu n-am fost coborît cu hîrzobul din cer şi nici pe mine nu m-a făcut mama cu nasul de ceară.

— De asta, aşa-i, domnie căpitan! vorbi în numele nostru, al tuturora, Ion Costea Antimir.

Şi îndată, cu grabă se adăugară şi alte glasuri, întrecîndu-se:

— Mai este nevoie s-o spunem?

— Dacă toţi ar fi ca dumneavoastră, domn' căpitan, ca domn sublocotenent Vîrtosu Simion şi ca domnu' doctor Badea, nu ne-am mai simţi ai nimănui, zvîrliţi pe toate coclaurile lumii!

— Chiar, că...

Bădiţa Grigoriţă se burzului la noi:

— Mai tacă-vă gura! Nu v-am cerut certificat de bună purtare... Să ne întoarcem la cei de-atunci, despre care pomenea Antimir. Cei de-atuncea nu s-au învrednicit să înscăuneze o dreptate a

tuturora şi să ne-o lese moştenire pentru vremuri de pace, fiindcă la

drept vorbind nici pacea de-atunci n-a fost o pace acătării. N-a fost bine şi temeinic încheiată. La temelia ei n-avea grijă pentru dreptatea celor care-au dus războiul, care s-au tîrît în zloata tranşeelor să-şi libereze ţara şi s-au întors acasă ciungi şi ologi. Asta-i de cînd lumea!... Unii pun la cale războaiele, şi alţii le duc greul cu preţul sîngelui şi vieţii lor. Pentru ca pe urmă, la pace, tot cei care au pus războiul la cale să se înfigă în fruntea bucatelor, să capete glas, să se bată cu pumnii în piept şi să înceapă a măslui ei pacea, precupeţindu-se între dînşii şi trăgîndu-şi cenuşa pe turta lor...

— Cine anume? Cine-s acei care le pun mereu toate la cale, aşa de tîlhăreşte?... mă ia gura pe dinainte.

— Cei care ne poartă pe coclauri! Cei care ne-au adus aici! Ce mai întrebi cine?... izbucni deodată în întuneric alt glas, adînc şi apăsat, în loc să răbufnească bădiţa Grigoriţă, luîndu-mă la trei parale, cum mă aşteptam, fiindcă l-am întrerupt. Cîrdăşia celor ce îşi ghiftuiesc lăzile lor de fier cu bani udaţi de sîngele nostru. În timp de pace banii udaţi de sudoarea noastră, în vreme de război udaţi de sîngele nostru.,. Nu-i limpede şi strigător la cer?

N-a răspuns nimeni.

Glasul nu ne era cunoscut.

Ne-am întors toţi către cel care vorbise, scormonind noaptea cu ochii.

— Da’ tu, care mai eşti acolo şi de unde ai răsărit să vorbeşti ca din cărţi şi să calci de-a dreptul în străchini?... Întrebă bădiţa Grigoriţă în doi peri.

— Ia un soldat ca oricare altul, trăiţi, domn' căpitan! răspunse glasul străin pentru noi.

— Şi n-ai nume?

— Ordonaţi?

— Cum te cheamă?

— Ce însemnătate ar avea asta, trăiţi domn'le căpitan? Destul că-i un soldat tot dintre cei pentru a căror amar spuneaţi că vă doare inima...

Ion Costea Antimir mă atinse cu cotul:

— Aista-i Stoichiţă Ion de la compania a cincea. Ştii tu! Din cei luaţi la ochi, pe care-i paşte Berbecaru.

Pesemne că şi domnu' căpitan Zevedei se lămurise. Căci ca să-l cruţe, nu împinse întrebările mai departe.

Rosti:

— Bine! Rămîi şi soldatul cel fără nume, din întuneric... Dar te-aş povăţui să nu vorbeşti neîntrebat şi să mă laşi a sfîrşi eu vorba pe care o începusem... Ce spuneam eu, băieţi? Da!... Pacea de-atuncea n-a fost pacea celor care-au dus greul războiului. Aşa că nici nu s-ar putea chema cu adevărat pace... Şi tocmai din pricina asta, nici nu putea s-aducă vreo dreptate pe lume, nici la noi, nici aiurea.

— În afară de pămîntul pe care-l călcăm noi acuma!... zbucni iar glasul din întuneric.

Bădiţa Grigoriţă se prefăcu a nu auzi, ţinînd să răspundă numai la întrebările lui Ion Costea Antimir, care erau şi ale noastre:

— Pe urmă, măi băieţi, să vă mai spun alta, care să vă cam minuneze... Biruinţa nu-i totdeauna bună sfătuitoare! îţi ia minţile. Te ameţeşte. Aşa s-a întîmplat cu ostaşii de atuncea, din războiul dintîi... Cei care-au luptat s-au întors aşadar

acasă, cu încredinţarea amăgitoare că nu luptaseră de pomană. Pretutindeni hăuleau uralele de biruinţă! Romînia mare! Mare şi lată! Şi socotindu-se dînşii biruitori, au aşteptat să curgă roadele biruinţii de la sine, uitînd că orînduielile păcii cer adesea mai multă trudă şi o mai aprigă luptă, mai îndelungată răbdare, decît zvîcul unei bătălii în care nici nu-ţi dai bine seama cînd şi cum ai biruit. Voi, care ştiţi cîtă trudă şi răbdare cer grăunţele puse în pămînt, pînă să dea roade si să poţi culege roada, voi pricepeţi mai bine asta... Nu?

— Cam aşa-i!

— Deci pătimirile care ne mai aşteaptă şi de care nu putem scăpa, au să însemne de data asta poate un bine. O suliţă în coastă. Tot răul, cu binele lui!... Pătimirile războiului de faţă au să ne dea ghes multora pentru a îndrepta ce-au greşit ori nu s-au învrednicit a îndeplini oamenii de ispravă, dar slabi de înger, din războiul celălalt, de-atunci. Asta-i! Nu cunosc cine va fi fost acel Radu Comşa şi acel Ghenea, despre care mi-ai vorbit tu, Antimire, din auzite, de la alţii... Dar fără să-i cunosc, îi socot fraţi de-ai mei, de vreme ce-au lăsat bună amintire soldaţilor de-atunci. Fraţi mai puţin norocoşi, care nu şi-au putut ţine legămîntul, însă nu v-au minţit. Nu şi-au ţinut legămîntul: imul fiindcă i-au putrezit oasele la Caşin, precum spui tu, celălalt, din cine ştie ce neînchipuită şi poate cumplit de amară pricină... Cine poate şti ce-l va fi ucis şi în ce fel? Pe vreme de pace, moartea-i adesea mai vicleană şi mai înceată, mai urîtă, fiindcă te putrezeşte de viu, pe picioare... Nu-i osîndiţi pe toţi cei de atunci... Nu-mi vine

să cred că s-au lepădat dînşii de ostaşii lor de-atunci, cum nu mă văd eu lepădîndu-mă de voi. Mă credeţi voi, din ceata Călimănenilor, care mă cunoaşteţi îndestul?

— Mai încape vorbă, domn' căpitan?... rosti cu aprinsă avîntare Ion Costea Antimir.

— Aşa că întrucît ne priveşte, eu şi alţii ca mine, puţini cîţi vom fi fiind, preluăm fără şovăială legămîntul celor de-atunci care n-au fost în stare să-l ducă la capăt. De asta să nu vă îndoiţi! Cînd ne-om întoarce acasă, vom duce cu noi mai multă îndărătnicie în faptă... Ferindu-ne de greşelile lor, n-are să ne mai pască şi pe noi soarta lor...

Căpitanul nostru, Zevedei, se oprise într-o şovăire a glasului. Parcă ar fi vrut să mai spună ceva şi se îndoia dacă-i cuminte s-o spună ori nu.

Atunci sună iarăşi în noapte glasul soldatului străin de compania noastră, Ion Stoichiţă de la a cincea, muncitor de la tîrg, trimis pe front din cine ştie ce pricină şi din a cui poftă.

— Îmi daţi voie să vă spun şi eu o vorbă, domnule căpitan?

— Zi!... Zi, dar bagă de seamă...

— Cu cea mai mare băgare de seamă o spun, domnule căpitan! Ce pot face însă, dacă nu-i chip să tac? Chiar prin întuneric se simte, că tot ce-aţi vorbit dumneavoastră aicea le-a mers la inimă tuturora...

Îngăduiţi-mi si mie a spune că ceva lipseşte, domnule căpitan! Nu-i păcat?... Lipseşte cheia celor spuse...

— Ei, dă-i drumul, dacă eşti aşa de mare meşter în materie de chei!...

Dar nici bădiţa Grigoriţă n-a mai avut răgaz să-şi isprăvească vorba, nici soldatul Stoichiţă Ion de la a cincea să ne dovedească atuncea cît era cl de mare meşter în materie de chei.

Un curier trimis din grupă în grupă se înfăţişă gîfîind cu un ordin. Iară sus, pe cerul negru, fără stele, trei rachete una după alta au scris semnalul pregătirilor pentru un atac de noapte.

Atacul de noapte s-a încheiat cu altă amăgitoare pătrundere în pămîntul îmbelşugat al Cubanului şi cu alti morţi care-au rămas să-l îngraşe, măcar că acele bogate ţarini n-aveau nevoie a se îngrăşa cu sînge omenesc.

Vreme de două săptămîni s-au înteţit alte şi alte atacuri.

Apoi, deodată s-a deschis un gol şi mai amăgitor înaintea noastră.

Oastea din faţă se mistuise în locuri întărite să-şi tămăduiască rănile şi să-şi primenească puterile. Lăsase din urmă partizanii care ne stîrpeau pe rudă, pe sămînţă, zi de zi şi noapte cu noapte. A început a intra groaza în noi, cum le ţîţîie inima copilaşilor cînd trec singuri prin pădure, în nopţile fără stele şi lună... Nu mai ştiai de unde purcede o mitralieră, dincotro pîrîie o puşcă automată ori îţi plesneşte o granată sub tălpi să te sfîrtece în bucăţi.

Ne-am împuţinat la număr. Aşa că s-a arătat nevoie să ne vină şi nouă, de-a treia oară acuma, alte întăriri, cu oameni de pripas de prin alte regimente şi alte ţinuturi ale ţării.

Unii s-au risipit într-o parte. Alţii în alta.

— Ordon, înainte!

— Înainte?...

Nici nu mai ştiam încotro mergem şi încotro e acel înainte.

— Bre tizule, bre Ioanei... grăi Ion Costea Antimir într-o dimineaţă, cînd purcedeam iarăşi la drum. Unde naiba umblăm noi după potcoave de cai morţi? Şi unde-avem s-ajungem?...

— Întreabă-l pe bădiţa Grigoriţă al nostru!... l-am asmuţat eu. Poate că ştie mai bine.

— Hehei! Să fii tu sănătos, Ioane! Crezi că nu l-am întrebat? Era nevoie s-aştept îmboldire de la tine?...

— Şi ce ţi-a răspuns?

— Mi-a răspuns slobozind un zăpor de ocări şi de sudalme, să ţi se încrîncene carnea pe tine. Pe urmă, în chip de încheiere, m-o luat la mustru. Eu, de colo, îl aştept cu răbdare să sfîrşească şi zic: „Degeaba răcniţi la mine, domn' căpitan Zevedei! Că nu-mi astupaţi gura cu sudălmile!... Parcă dumneavoastră nu înţelegeţi ce ne roade?...”

— Ei? Şi bădiţa Grigoriţă cum o primit-o asta?

— O rîs în tăcere, cu buzele strînse şi cu ochii neguroşi, cu brazda şănţuită între sprincene, pe care i-o ştii... A clătinat din cap. A făcut cîţiva paşi. Credeam că se depărtează... Pe urmă, numai ce se opreşte, se întoarce şi sloboade alt zăpor: „Măi şi iar măi, greu mai pricepeţi voi, Ionii, cîrlanii! Tu nu vezi că aista-i alt război, nu cel unde-şi apăra unchiu-tău hotarele? Nu vă intră în cap nici atîta? Cît naiba trebuie să vă toc ca pentru babele cele surde? Hai?... Încît poţi dormi fără grijă din partea noastră, a celor la care tot veniţi să vă tînguiţi păsurile... Tu şi toţii Ionii. Nădăjduiesc că

ne-or ajuta puterile să nu ne călcăm şi noi legămintele şi să nu putrezim şi noi pe picioare, de vii!...” Cum vezi, Ioane, tizule, soarta celor din războiul celălalt îi stă lui pe inimă, parcă-l apasă, măcar că nu i-a cunoscut. S-o fi simţind el, bădiţa Grigoriţă al nostru, frate cu dînşii? S-o fi temînd oare să nu-l pască şi pe el aceeaşi soartă şi acelaşi sfîrşit?... Mereu mă întreb şi mă chibzuiesc, Ioane!...

Întrebările şi chibzuielile lui de-atuncea mi le-a trecut întrucîtva Ion Costea Antimir şi mie, ca un alt

Ion la fel ca dînsul ce sînt. Iar un răspuns să mă împace deplin n-am găsit nici acuma, cinci am ajuns aici, îndărăpt, în ţară, departe de stepele Cubanului.

Spune şi dumneata, ce s-a întîmplat cu dînşii, cu acei puţini oameni de ispravă şi de omenie dintre gradele de rezervă, din celălalt război? Cum de i-a putrezit pe picioare de vii Romînia Mare? Ce s-a ales de legăminlele lor?

Eu nu pot să pricep!...

Ce-ar fi putut de altminteri să vadă şi să înţeleagă pe-atunci un prăpădit ca Ion Săracu, din Boiştea lui? Spune si dumneata!

CAPITOLUL III

În care pentru a doua oară autorul însemnărilor de faţa răspunde cu amintirile sale la întrebările lui Ion Săracu. Războaiele lasă în urmă mai multe feluri de morţi, de invalizi, de schilozi, de stîrvuri care putrezesc pe picioare. Jalnica poveste a fostului meu coleg de şcoală Milu Miloteanu şi nu mai puţin jalnica îngropăciune a domnului ministru Nicuşor Vîlcu, fost „erou de război”

Încă o dată întrebările lui Ion Săracu nu m-au lăsat să închid ochii toată noaptea.

Fiindcă încă o dată au răscolit în mine mîhnite amintiri în legătură cu ţinutul Călimanului nostru de obîrşie şi cu oamenii de-acolo; amintiri în legătură cu

stăpînitorii Romîniei Mari, care ţineau în mînă cuţitul şi pîinea pe-atunci.

Cum să închid ochii şi să dorm? La urmă, gîndind bine, nu erau tocmai împrejurările şi nu erau tocmai eroii romanelor mele, pe care cu vremea am învăţat să- le scriu după întîlnirea dintr-o anume iarnă cu fostul coleg de şcoală Milu Miloleanu, în Călimanul natal? Mîhnite împrejurări. Siniştri eroi! Amare romane!...

Dar puteau îi altfel? Nu purtau pecetea vremii?

Morţii războiului n-au putrezit numai în morminte. Pe drept cuvînt spunea Grigore Zevedei, căpitanul lui Ion Săracu din al doilea război; cu drept cuvînt spunea el că îndestui dintre luptătorii războiului celui dintîi s-au întors să putrezească de vii, pe picioare. Păreau întregi-teferi pe dinafară. Fără nici o rană, fără nici o schilodeală. Ba unii, dimpotrivă, se întorseseră mai aprinşi şi mai dîrji din tranşee, hotărîţi să purceadă la altă luptă: răfuiala cea mare cu duşmanii dinlăuntru.

Toate însă nu-i apărau cu nimica de putreziciunea şi de moartea care-i pîndea în Romînia Mare, rozîndu-i şi surpîndu-i treptat, unul cîte unul. Se aflau prea răzleţi. Nu ştiau unde să-şi caute sprijin, în ceasurile de şovăială şi de cumpănire. N-aveau pregătire din învăţătura cărţilor. N-aveau călăuză.

Acel Radu Comşa şi acel Ghenea, despre care-mi pomenise Ion Săracu, după cele auzite de la Ion Costea Antimir, pentru mine nu mai erau nume să-mi sune în ureche nou şi necunoscut. Ştiam de ştirea lor cu mult mai înainte. Aflasem cum au trăit şi cum au murit cu

ani şi ani înainte de noaptea în care Ion Săracu, într-un cantonament din stepele Cubanului, auzea pentru întîia oară că ar fi făcut cîndva, în celălalt război, nişte legăminte din toată inima, ca mai apoi să le uite, să le calce, să se lepede de ele, să le ducă în mormînt cu dînşii...

Cercetînd împrejurările din om în om, cu îndelungă şi răbdurie migală, am izbutit să le scriu întreaga lor amară poveste într-o carte tipărită la timpul ei. Cartea se chema ÎNTUNECARE, cum nici n-ar fi fost cu putinţă să se numească ea altfel. De ce să mai istorisesc din nou întîrnplările de-acolo, lui Ion Săracu?

Poate că-i voi da cartea vreodată s-o citească. Poate că va afla astfel răspuns la toate întrebările mele: un răspuns, fireşte, după priceperea mea, măcar pe-aproape de adevăr, dacă adevărul curat nu mi-a stat în putere să-l desluşesc la vreme deplin.

Pînă alunci, alte amintiri m-au zbuciumat astă-noapte şi nu m-au lăsat să închid ochii. Şi iată-le că se cer aşternute pe hîrtie, fiindcă şi ele înseamnă doar numai nişte alte răspunsuri la aceleaşi întrebări.

M-am mai întors nu o dată în Tîrgul Călimanului, pe urma sărmanei fele îmbufnate.

La început destul de des şi pentru răstimpuri îndestul de lungi. Culegeam la faţa locului date şi amănunte, pentru romanele pe care le zămisleam din plămada amară a vremurilor.

Mai apoi, treptat, drumurile au fost tot mai rare şi tot mai scurte. Pricinile se vor dovedi lesne de înţeles, din cele ce urmează.

Ţin minte că am prins a mă înstrăina de oraşul natal, cu deosebire după o anume călătorie, la vreo cîţiva ani după moartea sărmanei fete îmbufnate. O călătorie cînd am picat în Căliman la un ceas nepotrivit, de mare zaveră.

Soseau în inspecţie şi la solemnitatea unei dezveliri de monument trei miniştri: Nicolae Vîlcu, Emil Sava şi Dodel Calomfirescu. Iar Tîrgul, cu tot alaiul de slujbaşi şi cu tot norodul desfundat al mahălălilor, se făcusc luntre şi punte pentru a-şi arăta devotamentul faţă de prea iubitul şi gloriosul fiu al Călimanului, domnul ministru Emil Sava, fost de atîtea ori prefect, deputat, senator şi poate în scurtă vreme viitor preşedinte de Consiliu.

Sergenţii de stradă, în uniformele de mare ţinută, stingheriţi de mănuşile albe de bumbac, se căzneau să domolească îmbulzeala mulţimii pe parcursul cortegiului.

Fîlfîiau drapelele. Treceau grupe de entuziaste asociaţii cu insigne, coruri, fanfare şi preşedinţi încinşi cu late eşarfe tricolore. Şcolile de băieţi şi de fete, aliniate pe marginea trotuarelor, fremătau de-o voioşie copilărească ce n-avea întru nimic a face cu gravitatea solemnităţilor. Îşi trimeteau o ghiduşie din rînd în rînd şi chicotele se transmiteau ca suflările de vînt care unduiesc spicele tinere în lanuri.

Mult mai aferaţi şi mai pătrunşi de măreţia momentului erau notabilii urbei, în straie negre şi cu ţilindru, gonind cu automobile oficiale spre gară, în întîmpinarea trenului ministerial.

Aşa că vrînd-nevrînd, mi-am făcut şi eu o intrare triumfală în oraşul natal,

trecînd în birja c-un cal pe sub arcuri de cetină, cu mari şi entuziaste inscripţii: „Bine aţi venit”.

Bine-am venit? Cine mă mai aştepta? Mama odihnea în ţintirimul sărăcăcios, nu departe de mormîntul uitat al sărmanei fete îmbufnate din tren. Mulţi dintre notabilii tîrgului mă priveau chiorîş în ultima vreme: prea se recunoscuseră în cărţile unde nu i-am zugrăvit cu cele mai dulci şi mai trandafirii culori. N-aveam pentru cine să mai fiu bine-venit, decît doar pentru fostul coleg de şcoală, ajuns dascăl de şcoală. Şi încă, aceasta rămînea de văzut.

Că nu mai eram pentru nimeni bine-venit, a înţeles-o, pare-se, şi un sergent mai energic de stradă, care ne-a tăiat drumul cu formidabila-i palmă în mănuşa de bumbac, făcîndu-ne semn să ne abatem pe o uliţă laterală.

Pe mine m-a ignorat cu desăvîrşire.

Răcni la birjar:

— Ce eşti nebun, Haim? Te-ai făcut oficial?... Apucă la stînga!...

— Numa’ pîn’la otel, domnu’ Năstasă!...

— Fă la stînga, îţi spun! Că amu-ţi aplic Constituţia cea modificată!...

Ameninţarea era se vede teribilă, după pantomima palmei din mănuşa de bumbac. Dar nici sergentul n-o luă chiar în serios, căci a atenuat-o pe-un ton mai împăciuitor şi amical:

— Fii om de-nţeles, bre Haim! Ce dracu?

Haim a pocnit cu codirişca biciului în ciolanele gloabei şi a făcut la stînga. Iar mie nu mi-a fost greu să-mi dau seama că sub toată zarva şi desfăşurarea de fast oficial, oraşul meu natal rămăsese acelaşi ca pe vremea copilăriei. Un tîrg de-o

palmă, cam cît cea din mănuşa de bumbac a sergentului de stradă, unde toţi îşi cunosc reciproc toate măruntaiele existenţei. De aceea l-am întrebat:

— Amice Haim, pe domnul profesor Miloteanu îl ştii cumva?

— Pe conu' Miluţă să nu-l cunosc eu? Stă pe bulivardul Mărăşeşti, de cînd s-o căsătorit... de la Episcopie, divale... Mergim acolo?

— Am spus la hotel!

— Mergim şi la hotel.

Căsuţa unde mă aştepta mama altădată, intrase pe mîni străine. Hotelul îl ştiam urît, murdar şi apăsător, cu duhoarea lui de mobilă veche, de mucegai şi de duşumele nespălate.

Dar pentru o clipă le-am uitat toate.

Priveam cu o caldă înduioşare bătrînele livezi în floare. Priveam casele scunde de pe uliţa lăturalnică pe unde o şparleam noi de la şcoala, la gîrlă si la scăldat. Priveam cerul albastru, într-adevăr festiv, de hatîrul domnului Emil Sava.

O clipă l-am uitat şi pe domnul Emil Sava; am uitat şi mormîntul mamei şi mormîntul sărmanei fete îmbufnate din tren. Toate aparţineau trecutului după atîţia ani... Mă învăluia o blîndeţe dulce, cuminte, alinătoare ca un balsam în contrast cu stearpa agitaţie a primăverii din Capitală.

Lăsasem acolo hîdele blocuri cubiste, vitrinele cu toalete, parfumuri şi sulimanuri, cu spoiala specifică Bucureştilor de-atunci. Lăsasem forfota plimbăreţilor fără ţintă şi fără ocupaţie, în costumele primăvăratice de ultimă modă, deşi cei mai mulţi n-ar fi putut să justifice cum şi din ce bani le-au procurat, nici din ce trăiesc. Lăsasem

alaiul automobilelor, ultimul model, în care tolăniţi, lăfăindu-se, se perindau toţi profitorii, toţi stăpînitorii, toţi vînzătorii Romîniei Mari, cu soţiile lor, cu secretarii lor, cu amantele lor şi căţeii lor. Lăsasem centura cartierelor muncitoreşti de mizerie, unde începeau să dospească în soare gunoaiele pe maidane şi unde copiii desculţi căutau zadarnic primăvara, care se vestea numai cu bîzîiala roiurilor de muşte şi cu duhoarea locurilor virane.

Aici, poate că voi găsi altceva.

Haim, însă, mă smulse din aceste gînduri şi speranţe. El avea o desagă de informaţii suplimentare, pe care simţea nevoia s-o deşarte neapărat.

Întorcîndu-se pe capră şi împingîndu-şi pe ceafă şapca de-un calibru prea mare, proptită în urechi, ţinu să mă încunoştiinţeze:

— Conu' Miluţă nu prea merge cu birja. Mai mult soţia dumisale merge, coana Dalila. Coana Dalila şi copiii.... De patru ani căsătorit şi are trei copii... Acuma trebuie să fie la gară, pentru paradă, ca să-l primească pe domnul ministru Emil Sava, conu Emil al nostru...

— Să-l primească pe domnul ministru Emil Sava? Nu prea cred, amice Haim...

— Şi pentru ce nu credeţi?

— Zici că-l cunoşti.

— De ieri îl cunosc?...Îl cunosc eu mai bine decît dumneata... Cum să lipsească de la primirea domnului Emil Sava? Şi nu numai a lui conu' Emil! Cum să lipsească de la gară, cînd sosesc trei domni miniştri deodată! Aşa ceva nu s-o mai văzut la noi... Ce ziceţi de aşa o paradă de mare?

— Nu zic nimic. Mai ai mult de ocolit pînă la hotel?

— Încă o uliţă ş-am agiuns. Umbla vorba să-l facă pe conu' Miluţă director la liceu! Da' eu cred că-i prea bun şi moale pentru director. Cîţiva ani, cînd s-o întors de la război, credeai că are să mănînce jăratec. Pe urmă, gata! Nu i-o mai trebuit nici un jăratec. Coana Dalila mănîncă acuma jăratec. Ea e bună di directăr. Numai aşa o vargă a lui dumnezeu mai poate ţine în hăţ copiii de azi. Ce ziceţi la asta?

— Nu zic nimica. Mînă!

Nu ziceam nimic, dar luam notă că fostul meu coleg şi prietin se schimbase. Adică, mai exact, că revenise de unde-a plecat: la cărturarul lipsit de vlagă şi molîu, de pe băncile şcolii.

Focoasele înverşunări cu care s-a întors de pe front începuseră a se potoli suspect în ultimii ani. Puţin îl ţinuse călirea tranşeelor! Puţin legămintele, pumnii încleştaţi, răzbunătoarele hotărîri!

După ce s-a însurat, nici nu mă mai chemase o singură dată Ia el, sub diferite pretexte. Era vădit că doamna Dalila, varga lui Dumnezeu, ea tăia şi spînzura în casă, de vreme ce-a băgat-o aceasta de seamă pînă şi Haim, birjarul.

Mă gîndeam la iarna posacă şi vînătă, cînd se aruncase sub roţile trenului sărmana fată pe care-o credeam îmbufnată, în iarna de-atunci, Milu Miloteanu clocotea de-o atît de arzătoare revoltă, scrîşnea cu atîta mînie şi indignare, încît îmi era cu neputinţă să mi-l mai închipui reluîndu-şi vreodată vechea lui înfăţişare de dinainte de război. Un palid şi abstract interpret al lui Kant, Schopenhauer ori Bergson; o

anemică făptură cu fruntea de hidrocefal şi cu gîtul subţire ca un lujer. Ba încă mai con- ducînd la plimbare pe uliţele tîrgului şi o droaie de progenituri în ordine descrescîndă, ca într-o caricatură din satirica revistă nemţească, Simplicissimus!

Imaginaţia n-ar fi acceptat atunci sub nici un cuvînt asemenea absurd şi odios epilog. ÎI vedeam numai azvîrlindu-se iureş în luptă, trecînd prin foc şi prin sabie, scuturîndu-l pe onorabilul Emil Sava de piept.

Dar după atîţia ani învăţasem că realitatea e mult mai crudă decît cea mai crudă satiră. Pentru ea nimic nu este imposibil şi absurd. Acum ştiam că făureşte şi felurimi monştri, mai odioşi decît i-ar plăsmui închipuirea noastră. Şi mai ştiam că uneori lasă aceşti monştri să făurească la rîndul lor alţi monştri, ca monstruoasa şi giganta clădire, cubistă, americană, arogantă, pe care realitatea o suporta şi o accepta, deşi acolo, în mijlocul căsuliilor ugilite şi modeste din alt veac, părea o dihanie de fier şi de beton, răsărită împotriva naturii. De ce-mi imaginasem oare că departe de Capitală voi da peste altceva?

Cunoşteam doar prea bine clădirea. Cunoşteam şi inscripţia cu mari litere aurite de pe frontispiciu: Voevoda, Roumanian Company...

Faţada dădea în piaţa cea mare a Călimanului, care forfotea acum de alaiul mulţimii în aşteptarea

ilustrelor Excelenţe. Nici vorbă noi să putem trece pe-acolo. Nu eram oficiali.

Ne-au tăiat calea cordoanele de jandarmi, armata în uniformă de mare ţinută, o gardă călare, fanfarele. Iar alt sergent de stradă, cu mănuşile de bumbac, strigă:

— Fă dreapta, Haim! Fă dreapta!...

Birja a ocolit pe-o stradă laterală, pe lîngă a doua intrare a clădirii cu inscripţia: Voevoda, Roumanian Company.

Pe treptele late, cobora prea ilustrul Iordan Hagi-Iordan, tot aşa de spătos ca odinioară, cu umerii lui de veteran campion atletic şi cu maxilarele lui enorme, doar ceva mai cărunt, doar cu brazdele de pe obraji şi de pe frunte ceva mai adînc sculptate. La distanţă respectuoasă, de o parte şi de alta, îl însoţeau cîţiva îndivizi mai slăbănogi, mai pirpirii, mai încovoiaţi de spate.

Gesticulînd cu pumnul în care ţinea mănuşile sul, Iordan Hagi-Iordan poruncea ceva. Era supărat de ceva. Ameninţa pe cineva.

Eu mă uitam la maxilarele lui feroce, ca nişte mandibule de fiară carnivoră din neamul celor care strivesc cu trosnet oasele antilopelor în măselele tari, fără a pregeta la nevoie să se încaiere şi cu alte fiare carnivore, sfărîmînd tot aşa de lesne şi oasele lor în lupta pentru pradă. Şi privind, descopeream astfel că nu i se potrivea îndestul de bine porecla cea veche şi de mult cunoscută în toată ţara: Rechinul!... Spunea prea puţin. Îl zugrăvea prea vag şi comun, exemplar acvatic contopit din droaia flămîndă a altor rechini care se ţin în urma vapoarelor şi se mulţumesc cu orice le

cade de sus. El era o fiară mult mai fioroasă, singuratică, de codru, de junglă, de atac. Încît regretam că în romanele mele nu m-am ostenit să-i schimb această veche şi ieftină, banală, poreclă.

Prea fidel copiasem realitatea, fără să adîncesc un tip care se anunţa de pe atunci atît de caracteristic junglei de mari afacerişti din Romînia Mare şi acum

era prea tîrziu ca să mai pot repara neiertata-mi greşeală şi grava-mi lipsă de viziune scriitoricească.

Din aceste gînduri şi mustrări, m-a făcut iarăşi să tresar glasul lui Haim.

— Aista-i domn' Iordan Hagi-Iordan!... mă informă el cu veneraţie. Cel mai mare petrolist de la noi, din Căliman, şi chiar din tătă ţara, după cum umblă vorba... Pot zice că-i mai american decît toţi americanii şi mai inglez decît toţi inglezii de la societatea dumnealui. Cade şi iar se ridică... Acu' trei ani era mai-mai la pămînt şi acuma şi mai sus deeît platu' pe care l-aţi văzut cu ochii... Cunoaşteţi?...'

— De unde să cunosc?... m-am prefăcut, zîmbind, că n-am nici un habar.

— E bine să cunoaşteţi! Nici nu se ştie ce folos poate s-aducă o cunoştinţă cu o persoană ca dumnealui.

— Ai dreptate, amice Haim! Asta ai auzit-o cumva de la prietenul său. Emil Sava?

— Cum pot zice aşa ceva? Parcă domnu' Emil Sava stă de vorbă cu un jerpelit de birjar ca mine? Şi parcă lui domnu Iordan Hagi-Iordan îi pasă de ce spune conu Emil? N-aţi văzut că nici nu se duce la gară să-i primească pe domnii miniştri? Aşteaptă să vină domnii miniştri la dînsul şi să-l caute. Şi vin, şi vin, şi vin!... Aicea vin! La Piscul Voievodesei vin! La Bucureşti vin! La vila dumnealui de la Sinaia vin! La vila de la mare vin...

— Vin, cer păpică şi înghit, mititeii şi flămînzeii! Ce zici, Haim?

— N-am zis nimic!... se feri birjarul de orice afirmaţie riscată. Şi dacă înghit, parcă ce-i? Nu m-amestec, nu mă bag. Să le fie de bine!...

— De acord, Haim! Să le fie de bine... Nu mai ajungem?

— Iaca, am agiuns. 1

Hotelul, la colţ cu Uliţa Mare şi aşezat în coasta pieţii din centru, îşi pavoazase şi el festiv intrarea, ferestrele şi balcoanele, cu ghirlănzi de verdeaţă, covoare şi drapele care-şi fluturau tricolorul cu plesnete în vînt.

Dar sub straiul solemn apăreau dedesubt zidurile urîte şi galbene, de-o searbădă mizerie şi vechime provincială. Căci Voevoda, societatea romînească pentru exploatarea zăcămintelor de petrol din ţinutul Călimanului, nu pentru prosperitatea localnicilor pompa sîngele negru şi gras al pămîntului. Se înfruptau dintre indigeni numai cîţiva toleraţi de Iordan Hagi-Iordan, cu onorabilul Emil Sava în frunte. Şi atîta tot!

Aici, fostul meu coleg de şcoală dăduse greş cu toate aşteptările şi proorocirile sale.

Nu se întîmplase nimic nou. Nimic bun. Cel puţin deocamdată. Cel puţin în această Romînie Mare a atîtor agonii.

Călimanul rămăsese tot aşa de sărac, de dărăpănat şi de trist. Scufundat în aceeaşi letargică resemnare.

Sîngele acela negru, sîngele arterelor de petrol ţîşnit aşa de generos în ţevile sondelor, nu-l învigorase printr-o salvatoare transfuzie de ultima clipă şi nici nu părea că va izbuti vreodată să-i mai dea o nouă viaţă, a doua tinereţe, dorinţa şi voinţa şi bjeuria de a trăi. Nici aurul acela negru, rezervat altora, nu adusese vreo revărsare de belşug, de hărnicie, de însetare a primenirilor pentru a se pune în pas cu veacul.

Numai palatul prosperei societăţi anglo-americane de exploatare denumită în derîdere *Voevoda, Roumanian Company,* numai această gigantă şi monstruoasă construcţie, dominînd aşa de arogant pitulatele şi umilele sălaşuri ale indigenilor, reprezenta unicul şi realul contact direct al Călimanului cu veacul. Adică ventuza capitalismului de pretutindeni şi de nicăieri, pusă pe-atîta, să-i sugă sîngele, bogăţia, vlaga, viaţa.

Mîhnitele mele pelerinajii n-au cerut multă vreme.

De la cimitir, am colindat străzi mărginaşe ca să fug de alaiul de pe Uliţa Mare şi din piaţa centrală, botizată parcă tot în aceeaşi derîdere Piaţa Independenţei.

Soarele a fost bun cu mine. Razele călduţe mi-au uscat genele. Mi-au alinat inima zgribulită.

Adierile primăverii venite de departe, din pajiştile cu verdele fraged şi jilav, îmi dezmierdau molatic obrazul, furişîndu-se printre crengile de cireşi şi de vişini în floare. Ramurile albe se aplecau prietinos peste zăplazuri, parc-ar fi vrut să-mi şoptească o taină.

Tot aşa, pe aceleaşi uliţi, treceam odinioară copil, pe sub crengi tot aşa încărcate de flori. Tot aşa se scuturau uşoare, fragile, ca nişte scoici mici, albe, trandafirii, translucide.

Pe atunci, îndeobşte, îmi căutam tovarăşii de hoinăreală — care mai desculţi, care mai încălţaţi — să ieşim pe bariera tîrgului şi să culegem cele dintîi mănunchiuri de ciuboţica cucului sau de viorele. Potecile ne duceau mai întotdeauna peste pajişti, spre dealul Călimanului. Deal istoric, pomenit în cronici; şi pe vremea acelor cronici făcînd parte dintr-un codru întins pe zeci de poşte.

Acolo au stat la pîndă cîndva arcaşii şi călăreţii unui oarecare hatman Căliman, fără îndoială neam cu strămoşii Mîndrei Căliman, despre care-mi povestise Ion Săracu din Boiştea, că-l scosese din minţi în tinereţe. De acolo s-au năpustit cu arcuri şi suliţi, cu flinte şi ghioage, cu paloşe şi coase, zdrobind armiile unui padişah, numeroase ca iarba cîmpului şi punînd capăt unei invazii, într-o bătălie menită să schimbe pe îndelungă vreme soarta Ţării Moldovei.

Dealul purta numele hatmanului. Tîrgul întemeiat dintru-ntîi drept sat răzăşesc de feciorii arcaşilor şi ai călăreţilor a

preluat acel nume. De aşijderea şi ţinutul.

Acestea aparţineau însă altor veacuri.

Despădurit, galben şi lutos, acum dealul „astupa tîrgul de nu mai puteai răsufla de el” — precum spuneau localnicii, înăbuşiţi de urîta privelişte, plină de rîpi şi viroage. Nu se mai afla nimic de văzut acolo. Nici nicăieri aiurea. Toate erau îngropate de timp, măturate de uitări, pustiite de sărăcie.

Dar de alai, tot nu mi-a fost dat să scap. M-am pomenit cuprins şi tîrît de tălăzuirile glotimii.

La început, mă înverşunasem să ţiu piept, să mă smulg din puhoi şi să mă depărtez. Pe urmă, mi-am făcut socoteala că pentru îndeletnicirile-mi scriitoriceşti e mai cuminte să stau, să privesc şi să ascult, avînd a culege încă o dată la faţa locului multe şi folositoare învăţăminte.

Am stat deci, am privit şi am ascultat.

Treceau mai întîi pîrîitoare motociclete deschizînd calea. Cînta o fanfară cu toată dezlănţuirea alămurilor şi talgerelor. Iar urmaşii arcaşilor şi călăreţilor din pilcurile care odinioară măturaseră ţara de armiile năvălitoare ale sultanilor, vizirilor şi paşalelor cu trei tuiuri de la Stambul, acum făceau cortegiul vînzătorilor de perimetre petrolifere.

În straiele lor albe din alt veac, cu negrele lor cuşme la fel cu ale dacilor săpaţi în coloana lui Traian, săltau în scări pe căluţii mărunţi şi pietroşi, aşa cum sunau poruncile care i-au scos din satele lor depărtate şi de obicei uitate de stăpînire. Săltau în scări şi trimiteau supuse închinări domnilor din maşini, cu ţilindre şi cu mutrele rase, grave, importante, care răspundeau cu o superbie de seniori la saluturile şi la urările mulţimii.

Acum pricepeam în sfîrşit.

Se dezvelea un întîrziat monument de război şi toţi domnii din automobile au coborît la tribunele îmbrăcate cu postav tricolor şi pavoazate cu cetini.

Domnul ministru Emil Sava, ca strălucit fiu al tîrgului şi gazdă întrucîtva, s-a aburcat cam greoi pe-o trambulină din faţa soclului şi a prins a răcni la soldatul

de bronz şi la cer şi la auditori, cu o atît de patriotică însufleţire, încît de la a treia răcnire glasul a început a-i scădea răguşit, de nu se mai auziră de îndată decît icnirile oratorice de la începutul şi de la sfîrşitul frazelor: Noi... Ţara... Noi... Neamul... Noi... Romînia Mare... Noi!... Noi!... Noi!...

Din cînd în cînd se oprea, aşteptînd uralele şi aplauzele.

Atunci domnul ministru, în straiul negru de cioclu, pleca fruntea în jos cu o făţarnică modestie şi se trăgea cu un pas înapoi. Se vedea bine că-i mai lipsea ceva ca să se simtă deplin la îndemînă. Îi lipseau cheile şi lanţul, ca să le învîrte pe deget. Răsucindu-le morişcă şi cîntarind cît s-a mărit veriga de argint, cît s-au înmulţit şi s-au îngreuiat cheile, fără îndoială că altfel ar fi sunat cuvintele, cu o triplă energie: Noi... Ţara... Noi... Neamul... Noi... Romînia Mare... Noi...

Se mai îngrăşase. Se rotunjise la pîntec. Se mai căptuşise cu alte straturi de slănină rîncedă şi alburie la ceafă, la guşă, în obraji.

Aşteptînd să se ogoiască uralele şi aplauzele, îşi arunca ochii la frontispiciul gigantei clădiri: Voevoda, Roumanian Company... Apoi spre tribună, unde printre ceilalţi doi miniştri şi printre celelalte notabilităţi locale şi invitate, am zărit la loc de cinste pe scumpul său odor mai mare, Fred, îmbrăcat şi el în straie de cioclu.

Ciudat cît de aidoma începuse să-i samene la faţă, la osînza alburie, la gesturi! Şi mai ales la apucături, la răbduriile şi prudentele manevre ale carierii politice.

Ştiam!

Era departe, departe de el cu totul acum orice amintire a sărmanei fete care se aruncase sub roţile trenului, într-un început de iarnă posacă şi urîtă. Fredişor Sava se însurase de mult cu logodnica predestinată de pe băncile pensionului. Fata cea cu nasul cam prea lung şi cu mintea cam prea scurtă, dar cu foaia de zestre pizmuită de toate candidatele la măritiş cu nasul lung şi minte scurtă pe-o rază de-o sută de kilometri. Toate alarmele domnului Emil Sava şi ale soţiei sale, coana Arnalia, se dovediseră fără temei.

Fred se cuminţise. Călca pe urmele părintelui său. Avea s-ajungă departe. A şi făcut primii paşi cu deosebită dobîndă şi tact.

Pentru prima oară deputat, la primul discurs, obţinuse primul succes oratoric la tribuna Camerei.

Dar în loc să întreţină vîlva în jurul acestui început de faimă parlamentară şi să se cheltuiască în efecte gălăgioase fără randament, se mulţumise să figureze într-o jumătate de duzină de comisiuni, de comitete, de comisii şi de jurii, unde se poate manevra din culise. Şi bineînţeles, în tot atîtea fructuoase consilii de administraţie, ale diverselor societăţi şi întreprinderi de industrie naţională ori de exploatări ale bogăţiilor naţionale, cu generosul concurs al capitalului internaţional.

Iar mezinul fostului prefect de Căliman, celălalt odor, scumpul Tretinel, nu rămînea cu nimic mai prejos.

Abia îşi isprăvise studiile la Paris, abia se întorsese cu diploma de doctor în ştiinţele juridice şi constituţionale — specialitatea familiei — că domnul

Nicuşor Vîlcu, colegul de bancă ministerială a lui Emil Sava, îl şi adoptase şef de cabinet, să şi-l facă mîna sa dreaptă şi să-l iniţieze în toate misterele şi sforăriile politicei. Aşa că după ce-şi galvaniza elanul patriotic, privind la firma societăţii Voevoda, Roumanian Company şi la cele două progenituri din tribună, domnul ministru Emil Sava slobozea din nou vocea răguşită spre nevinovatul soldat de bronz, spre auditori, spre cer: Noi!... Noi!... Noi!...

După dînsul a păşit la trambulina din faţa soclului al doilea ministru, celebrul şi popularul orator Dodel Calomfirescu, „ministrul paratrăznet”.

Alt glas, alte marafeturi oratorice, altă înfăţişare, alte gesturi. Dar acelaşi refren: Noi, ţara; noi, neamul; noi, Romînia Mare; noi, viitorul, noi, noi, noi!...

Tunetele de aplauze şi hăulelile mulţimii l-au răsplătit cu prisosinţă. Cum s-au dezlănţuit frenetic şi cînd pe trambulină s-a săltat domnul ministru Nicuşor Vîlcu.

Cu dînsul era altceva.

Fost ofiţer de rezervă pe front, fost rănit de trei ori şi de şase ori decorat, cu nenumărate acte de bravură la activul său, el reprezintă forţa, curajul, eroismul, nu dibăciile politice, nu meşteşugul oratoricesc. El

vorbea bolovănos, sacadat, rupt, frămîntat. Avea faimă de temut luptător politic, deşi altfel o pornise în cei dinţii ani de după război si altfel o sfîrşea.

De la un bun prietin, Bogdan Cernegură, aflasem multe despre dînsul, din anii frontului şi ai tranşeelor.

Nu, hotărît!

Pe-atunci nu putea fi pus alături nici de domnul Emil Sava, nici de abilul şi simpaticul Dodel, eternul „paratrăznet" al situaţiilor delicate.

Acolo şi atunci fusese un om. Un om întreg, dintr-o bucată. Cum întreg şi dintr-o bucată se întorsese să continue războiul de pe front, în luptele sociale şi politice de după demobilizare.

Ce rămăsese însă din el, cu faţa lui bugedă ca un ficat în putrefacţie şi cu glasul lui dogit? Şi ce-mi auzeau urechile?

Acelaşi refren: Noi... Ţara... Noi... Patria... Noi... Romînia Mare... Noi... Noi... Noi...

Vorbind, deseori ridica ochii către cer, poate dintr-un tic de vorbitor, poate fiindcă aşa scăpa de privirea stăruitoare a ascultătorilor. Am luat aminte o dată că ochii lui s-au oprit mai îndelung spre slăvile albastre şi că domnul ministru Nicuşor Vîlcu îşi pierdu firul vorbirii.

I-am urmărit privirea şi am zărit o pajură înaltă, care plutea acolo, sus şi calm, în albastrul primăverii. Şi m-am gîndit de îndată la altă pajură, despre care-mi vorbise Bogdan Cernegură.

O pajură pe care au urmărit-o ei amîndoi cum zboară, culcaţi amîndoi alături cu faţa în sus, locotenentul Bogdan Cernegură şi locotenentul

Nicuşor Vîlcu, într-o poiană din dosul frontului, într-o amiază de vară şi de acalmie.

Îi gîdila spicul moale al ierbii în obraz şi rotirea păsării de sus îi făcuse să uite tot ce le strîngea lor inima atunci. S-au pomenit vorbind despre ostaşi, despre vitejia simplă cu care luptă; s-au pomenit făcînd legăminte măreţe pentru ceasurile cînd se vor

întoarce acasă de pe front să făurească împreună cu foştii ostaşi altă dreptate, altă lume, altă patrie...

Toate foarte de mult. Toate parcă într-o altă viaţă.

Iar acum, lătratul acesta în urechi:

— Noi... Ţara... Noi... Patria... Noi, care-am luptat şi ne-am vărsat sîngele pentru Romînia Mare!... Noi!... Noi!... Noi!...

Gîndul mi l-am auzit rostit de-un vecin în strai de tîrgoveţ mărginaş, mai mult ţăran decît orăşan.

Stupind cu greaţă printre dinţi, rosti aşa, într-o doară, fără să se adreseze cuiva anume, însă încredinţat pe drept cuvînt că exprimă îngreţoşarea mai tuturor celor de faţă.

— N-ai zice că tot aista striga acum patru ani, din celălalt partid: Noi, partidu'! Noi care avem să mîntuim ţara!... Şi n-ai zice că în alegerile de-atuncea se războia pe viaţă şi pe moarte cu partidul lui Emil Sava, oblăduitorul Călimanului, cu care stă acuma cot la cot, întrecîndu-se unul pe altul să-i lingă tălpile lui Iordan Hagi-Iordan... I-auzi-i! I-auzi-l, măi tată! Noi! Noi! Noi!... Parcă dînşii au făcut ţara asta cîtu-i de lată, nu soldatul cela de fier, care tace! Şi cel mai de adineauri, parcă el o făcut buricul pămîntului, de mi se burica atîta!

Ministrul cel buged la faţă, Nicuşor Vîlcu, buricîndu-se şi el sub „soldatul de fier" mut şi neclintit, cum se buricase domnul ministru Emil Sava şi prea popularul Dodel, răcnea cît îl ajuta răguşeala.

Străin de aceste reflecţii ale glotimii, poate invidios pe arta desăvîrşită a predecesorului său, incomparabilul

Dodel, care putea vorbi oricînd, oricum şi oricît, despre orice, se silea să-l ajungă din urmă. Făcea pauze actoriceşti să asculte cu o plăcută dezmierdare a timpanului aplauzele şi uralele aceleiaşi mulţimi, care în şoaptă nu dădea două parale pe buricările lui.

Căci pînă şi tîrgoveţul mărginaş în straiul de şiac roşcat, după ce-a mai stupit scîrbit o dată, a prins şi el să aplaude simţind că-l cercetează iscoditor anume ochi ai unui anume agent electoral venit să-şi facă poliţia şi verificările.

Uitîndu-mă la înfocatul orator cum se raţoia şi se bîrzoia; plimbîndu-mi ochii la ceilalţi miniştri şi la ceilalţi înalţi demnitari din tribunele căptuşite cu festivul postav tricolor, le recapitulam tuturora vorbele, faptele, nimicniciile, nelegiuirile, vînzările.

Acum îi ştiam bine, pînă în adîncul măruntaielor.

Fiecăruia îi păstram o rubrică deschisă. Şi la răboj, fiecăruia îi crestasem cu răbdare isprăvi şi nemernicii fără îndoială de mult uitate de ei înşişi.

Fiecare trecuse dintr-un partid în altul, măcar o dată. Fiecare se lepădase măcar o dată de tovarăşii de ieri şi de înflăcăratele cuvîntări de alaltăieri, după cum se învîrtea roata. Fiecare se îmbogăţise pe urma războiului sub felurite chipuri şi fiecare prădase, robise, strivise, spurcase, flamînzise cu felurite tertipuri şi sub felurite forme în vreme dc pace, mamele, fraţii şi surorile, văduvele şi orfanii foştilor ostaşi, slăviţi acum cu atît de sfruntată neruşinare în monumentul soldatului de fier.

În tribunele oficiale stăteau ţepeni în straiele negre dregătorii plini de sine, aplaudîndu-şi complicele întîmplător de azi, cu care ieri se duşmăniseră de moarte. Şi aplaudînd, îi săpau fiecare o groapă să-l prăvale înlăuntru, pentru a-i lua locul rîvnit la cea mai apropiată remaniere. Îl pîndeau pe Vîlcu şi se pîndeau între dînşii. Cloceau fiecare alte şi alte pehlivănii şi trageri pe sfoară de-a valma, a mulţimii, a istoriei, a propriilor tovarăşi. Aceasta şi numai aceasta îi stăpînea, purtîndu-şi ochii peste marea de capete descoperite, la batalioanele în mare ţinută cu glorioasele lor drapele care-şi filfîiau vechea mătase zdrelită şi ciuruită de şrapnelele războaielor pentru independenţă şi pentru Romînia Mare. Aceasta şi numai aceasta îi rodea, tîrîndu-şi privirile lîncede la şcolile de băieţi şi de fete, aliniate în straiele tinere, sprintene, armonioase sub cerul şi soarele de primăvară, unde copiii se căzneau să-şi stăpînească neastîmpărul vieţii triumfătoare, ascultînd printre chicote şi ghiduşii răcnetele din rărunchi:

— Noi Noi!... Noi!... Noi, ţara!... Noi, poporul!... Noi, Romînia Mare!...

Dînşii erau lotul.

Nici o clipă nu le trecea prin cuget că li se apropie veleatul.

Nici o clipă nu-şi aminteau realitatea neînduplecată de dincolo de piaţa unde bietul soldat de fier părea copleşit pe soclul lui, nou-nouţ şi meschin, de uriaşa şi aroganta construcţie a societăţii Voevoda, Roumanian Company...

Nici o clipă nu-şi dădeau seama şi nu le-ar fi venit să creadă într-adevăr că pe ogoarele unde plugul taie brazde proaspete şi lucioase, că în miile şi miile

de sate ale Ionilor la sondele şi rafinăriile din Piscul Voievodesei şi din Căliman; că pretutindeni în fabricile şi în minele şi în uzinele de pe întreg cuprinsul ţării începeau să se încleşteze tot mai dîrz pumnii şi să scrîşnească tot mai aprig revolta în măsele. Poveşti! Agitaţii electorale! Exagerările gazetelor subversive!

Pe atunci, nu-l ştiam pe Ion I. Săracu din Boiştea, feciorul altui Ion Săracu mort în război. Nici nu-i bănuiam existenta.

Dar uitîndu-mă la soldatul de fier şi la cei care-l pîngăreau cu balele patriotismului lor făţarnic, gîndul meu îl căuta fără să-l cunoască.

Se îndrepta peste ziduri şi cîmpuri, către el.

Se îndrepta către ceilalţi muncitori de pretutindeni, de Ia un hotar la altul, fiindcă după atîţia ani căpătasem de la viaţă multe şi aspre şi rodnice învăţăminte. Iar sfatul fostului coleg de şcoală, Milu Miloteanu, din iarna cea posacă şi urîtă cînd clocotea de indignare, de mînie, de revoltă; sfalul de atunci să deschid ochii la realitatea din jurul meu, fiindcă în Romînia Mare romanele se făceau singure şi aşteptau numai să fie aşternute pe hîrtie — sfatul acela nu rămăsese pierdut. Acum vedeam, observam, iscodeam. Adesea pătrundeam cu ochii hăt-departe! dincolo de tot ce se învredniceau să vadă alţi fraţi din tagma noastră scriitoricească, orbiţi de amăgirea că se mai află încă un dram de omenie, acolo unde omenia pierise de mult, se uscase, căzuse fărîmiţată ca iasca din inimile de iască...

Ah! dragul meu fost coleg de şcoală Milu Miloteanu! Neapărat, trebuia neapărat să-l caut. Pentru dînsul venisem. Aşteptam de la el, de la informaţiile lui, dezlegarea unor întîmplări trăite şi deznodămîntul romanului pe care-l scriam atunci.

Zadarnic mi-am căutat însă dragul meu fost coleg de şcoală, cutreierînd cu ochii mulţimea şi tribunele oficiale.

Nu se zărea nicăieri.

Poate că eu avusesem dreptate, nu Haim! mi-am zis, cu un început de remuşcare. Nu trebuie să mă potrivesc lui! Poate că totuşi a rămas acelaşi de după război, îndărătnic şi dîrz. Poate că n-a ajuns şi el ca strănepoţii arcaşilor şi călăreţilor de odinioară, să facă sluj şi cortegiu domnului ministru Emil Sava şi comparşilor săi. Poate că nu-i aplaudă de-a valma cu toţi, strigînd: ura! trăiască!... Poate că undeva, departe de bîlciul acesta, scrîşneşte din dinţi şi îşi încleaştă pumnii cu toată revolta fostului ostaş de pe front din tranşeele suferinţelor şi jurămintelor de odinioară, fiindcă ştie că uzurpatorii latră şi se burică acum cu atîta sfruntare sub soldatul de fier de pe soclu

Iar cum acele nesfîrşite discursuri, cum îmbulzeala şi parada începeau să mă înăbuşe, m-am strecurat să scap la loc liber, să respir, să-mi clătesc ochii.

Văzusem tot ce era de văzut şi auzisem tot ce era de auzit.

Am străbătut alte străzi tăcute şi somnoroase, în soarele blînd, ferite de desfăşurarea cortegiilor şi ceremoniilor, măcar că se aflau numai la cîteva sute de metri de piaţa cu palatul societăţii

Voevoda, Roumanian Company şi cu recentul soldat de fier de pe soclu.

Mă apăsau însă amintirile, în loc să găsesc alinare. Mă apăsa urîtul. Şi nemărginita tristeţe a celor văzute şi auzite.

Umblînd de colo-colo fără ţintă, fără să-mi găsesc pace şi tonică alinare, într-o vreme m-am pomenit şi în celălalt capăt al Uliţei Mari, dincolo de piaţă, unde n-ajungeau ceremoniile şi parăzile, la cofetăria Rinalti.

În uşă am şovăit. Mă orbea penumbra sepulcrală dinlăuntru după lumina aurie de-afară.

Şi totuşi cunoşteam prea bine acele oglinzi împîclite în rame de bronz, acele dulapuri cu uşi de sticlă, acel galantar cu prăjituri, acele urne înalte de cristal pline cu dragele, pendulul acela din celălalt veac. Era doar cofetăria inaccesibilă a copilăriei mele de orfan nevoiaş, unde jinduiam zile şi săptămîni să mă strecor pînă la galantarul din fund cu bănuţii de nichel în pumn, preţul unei duzini de caramele cu miros de mentă, de smeură, de lămîie, de portocale, de fragi.

La cîte săptămîni o dată se întîmpla asta? Şi atunci vai! cum mă mai intimidau simandicoşii domni şi ciripitoarele coconiţe de la mesele rotunde de marmură, cînd treceam roşu ca sfecla, împleticindu-mă şi împiedicîndu-mă printre scaune!

Acum, la mesele de marmură fumurie, aproape nimeni.

Cîţiva bătrîni. Desigur cîţiva pensionari şi cîţiva rentieri scăpătaţi ai tîrgului, măsurîndu-mă de îndată prin lentilele ochelarilor din tălpi pînă-n creştet, foşnindu-şi ziarele, uitînd să pufăie din

ţigările înfipte în groase ţigarete de chilimbar, schimbînd între dînşii întrebătoare şi severe priviri.

Temerar, mi-am permis să mă apropii de-o masă liberă, cu gîndul să mă aşez.

Dar un chelner în bluză albă de doc mi-a luat înainte, oprindu-mă la timp de la un asemenea nesăbuit sacrilegiu.

— Scuzaţi, vă rog! E masa lui conu' Mitache...

— Atunci, la asta?

— Nici aici. E masa lui conu' Cristache. Pot să sosească amîndoi, din moment în moment... Poftiţi dincoace! E masa lui conu' Petrache, care-i bolnav şi nu vine de-o săptămînă...

Am poftit la o a treia masă, a lui conu' Petrache care era bolnav, respectînd drepturile şi tabieturile sacrosancte ale numiţilor conu' Mitache şi conu' Cristache. Am cerut o cafea.

— Mică? mare?

— Mare...

Nu era o cafea din cele mai proaste. Chiar neobişnuit de potrivită şi aromată. Iar cofetăria — veche casă de încredere fondată în 1870 — nu era cea mai murdară, cea mai urîtă şi mai neprimitoare cofetărie de urbe provincială clin Romînia Mare de-atunci.

Toate însă nu izbuteau să-mi risipească o stranie senzaţie de nelinişte, de asfixie, de apăsare.

Mă împresura ceva parcă, şi nu mă lămuream ce; parcă mă pîndea ceva duşmănos şi nu-mi dădeam seama de unde. Din penumbra ungherelor? Din cutia Pandorei, a chinuitoarelor amintiri?

Pe urmă m-am dumirit.

Erau numai privirile care mă urmăreau stăruitor, pe sub ochelari, pe sub

pleoapele care păreau toropite de somnolență, pe sub foile ziarelor, spionîndu-mi atent fiecare mişcare. Şi imobilitatea aceasta ca a oamenilor de ceară, privirile lor fixe, lumina fantomală îmi dădeau impresia că m-am rătăcit într-un panoptic, nu în jinduita cofetărie a copilăriei mele.

Trebuia neapărat să rup tăcerea din muzeul spectrelor de ceară, ca să nu mi se clatine sănătoasa judecată a minții.

Am bătut deci în masă şi am întrebat chelnerul:

— Ascultă amice! Cît o să mai ţină bairamul ăsta din stradă?

Cel puţin aşa oamenii de ceară, cu privirile lor fixe de spectre, puteau să se încredinţeze că n-am nici o legătură cu desfăşurările fasturilor oficiale.

Prudent însă, chelnerul în strai alb de doc, în loc să răspundă, făcu apel la patron.

— Signore Alberto! Poftiţi mă rog, la domnul...

Signore Alberto Rinalti, dintr-un neam de italieni

Împămînteniţi de vreo trei generaţii în Tîrgul Călimanului, se trezi din reveria sa napolitană de la casă.

Gata să mă servească, se apropie binevoitor:

— Aţi dorit ceva? Avem un *Martini* extra...

— Întreb, cît mai durează bîlciul ăsta din piaţă şi de pe străzi?... Fiindcă aştept pe cineva, caut pe cineva...

Signor Rinalti ridică amîndouă braţele consternat spre candelabrul din tavan, pe care îndată l-am recunoscut, căci fusese obiectul admiraţiei mele în copilărie. Pe acea vreme, pîntecoasa lampă de petrol mi se părea o sublimă operă de artă cu ţarţamurile ei prismatice şi scînteietoare de cristal; pe urmă, tranzitoriu, adoptase inovaţia nu mai ştiu căror site patentate de gaz aerian ori de benzină, mereu palpitînd, mereu ameninţînd să se stingă şi mereu izbucnind pe neaşteptate vulcanic; în sfîrşit, acum era transformată într-un complicat şi grotesc sistem de becuri electrice. Progres! Progresul cîrpit, înădit, şonţit, pocit — al urbei mele natale!

— Cît mai durează, vreţi să ştiţi?... se lamentă signor Rinalti, melodios şi patetic, făcînd să vibreze vocea-i de tenor, pe care ar fi pismuit-o, livizi de invidie, cei trei oratori de sub soclul soldatului de fier. Pînă mîine mai durează. Mîine după-amiază pleacă toti şi se linişteşte tîrgul. Intrăm în normal... Vedeţi şi dumneavoastră! Localul gol. Toată lumea în piaţă, în tribune, la paradă... Altfel, la ora aceasta nici n-aţi fi găsit un locuşor la o masă, să am plăcerea şi onoarea a vă servi...

Gesticula tot aşa de patetic, cu o violentă gimnastică a braţelor şi cu o expresivă mimică meridională; dar vorbea în cel mai neaoş grai romînesc, fiindcă din limba străbunului fondator

clin 1870 şi a lui Dante, nu mai cunoştea o iotă.

Apoi, întrebă:

— Spuneaţi că aşteptaţi pe cineva, căutaţi pe cineva... Pe cine mă rog?... Pot trimite un băiat!

— Căutam pe domnuil profesor Milu Miloteanu.

Signor Alberto dezlănţui o nouă explozie de gesturi care ajungeau pînă la ciucurii de cristal ai lămpii în periodică metamorfoză şi şchiopătată adaptare la fazele rapide ale progresului.

— Domnul Milu Miloteanu? Conu' Miluţă? Atunci căutaţi pe unul din cei mai fideli şi distinşi clienţi ai cofetăriei Rinaldi!... Priviţi, vă rog, la masa de colo. Aceasta e masa dumisale, care a fost a regretatului conu' Grigore Panţîru, alt domn profesor, decedat acum trei ani. Masa de colo, tablele si o turcească dulce, subţire. N-are nevoie să comande... Vine ceaşca singură. Vin tablele singure... Dacă lipseşte acuma, e numai fiindcă astăzi nu se poate altfel. Caz de forţă majoră!... Trebuie să admiteţi! Profesor, calitate oficială, se vorbeşte să fie numit director... Trei miniştri prezenţi, cinci-şase secretari generali, deputaţi, senatori... delegaţi... Inaugurare de monument!... Ministrul învăţămîntului în inspecţie!...

Signor Alberto Rinaldi părea că-şi cere dezolat iertare în numele fostului meu coleg, pentru această absenţă, deşi mai mult decît motivată, după atîtea enumerări de circumstanţe atenuante.

Iar sentinţa mea o aştepta cu o atît de dureroasă expresie de actor, pe care i-ar

fi pizmuit-o răposatul Novelily, încît, caritabil, l-am liniştit.

— Nu-i nimic. Am să aştept pînă mîine.

— Sigur! Tocmai ceea ce voiam să vă rog. Dar vă propun tot să-i trimiteţi un bilet acasă. Scrieţi cîteva rînduri, vă servesc imediat, Stilou aveţi?

— Nu! Sînt de pe vremea...

Eram să spun: de pe vremea lămpii cu petrol din tavan ori a îmbălsămaţilor clienţi ai anticei case fondată în 1870.

Signor Alberto s-a declarat satisfăcut şi fără explicaţii, porunci:

— Costică! Plic, hîrtie, cerneală şi condei la domnul, să scrie lui conu' Miluţă! Pe urmă, trap cu plicul la domiciliul dumisale!

Privirile pensionarilor de ceară şi ale îmbălsămaţilor rentieri din panopticul cofetăriei Rinalti nu mai erau atît de fixe şi parcă atît de ostile. Poate fiindcă acum se lămuriseră că n-am sosit cu alaiul oficial de la care se abţineau din cine ştie ce manevre de strategie ori de vendetă politică. Poate numai fiindcă
li se luase o piatră de pe inimă, o dală ce cunoşteau pe cine caut şi ce-aştept.

Tot astfel mă lămurisem cu acest prilej şi eu asupra fostului coleg de şcoală. Din nefericire nu mai era loc pentru nici o iluzie.

Opiniile lui Haim, birjarul, erau definitiv confirmate de signor Alberto Rinalti, care-şi categorisise unul din stîlpii cei mai fideli ai localului pe bază de indicaţii precise:

— Domnul profesor Milu Miloteanu? Conu' Miluţă?... Cel mai fidel client al panopticului nostru! Masa de colo, cutia de table şi o turcească mare, subţire, dulce!...

Milu Miloteanu, fostul meu coleg de şcoală, devenit dascăl de şcoală şi cel mai fidel client al anticei caise de încredere fondată în 1870, purta acum o jachetă demodată, cu poalele prea scurte şi cu nasturii taliei prea sus. Purta pantaloni în dungi, prea strîmţi. Pantofi scorojiţi de lac. Guler tare, în colţuri. Şi un ţilindru cu boruri prea înguste şi răsucite ca foile de hîrtie făcute sfarob de flacăra focului.

Un fantastic şi preistoric ţilindru, în echilibru instabil pe fruntea bombată. Un ţilindru în care — fără nici o îndoială — toţi colegii mei hîtri de cancelarie pretindeau că prea energica şi practica madam Dalila Miloteanu păstrează ouăle în mod curent la cămară.

Toate miroseau a naftalină. A stofă gata să se destrame de vechime. A lădoiul unde vor fi zăcut lăcătuite de-a valma cu pernele de puf şi de zestre ale coanei Dalila.

Altădată, fostul meu coleg de şcoală ar fi simţit ridicolul trist şi meschin al sărmanei sale garderobe de ceremonie. Şi ar fi suferit ori ar fi rîs din asemenea pricină, consolîndu-se cu citate din Diogene, Socrate, Platon, Kant ori mai ştiu eu ce filozof antic ori modern.

Dar acest „altădată” se scufundase pentru el de mult într-o negură. Ca pe-un alt tărîm, de la care nu mai este întoarcere.

Venise la hotel, la mine, direct de la gară. Şi acum păşea pe stradă, ţinîndu-mi braţul şi sllindu-se să-şi potrivească pasul în aceeaşi cadenţă, cu un surîs în care se amesteca stînjenirea, satisfacţia, un neastîmpăr, nevoia unor încurajări în

speranţele sale şi teama unor neplăcute reflecţii din partea unui oaspe indezirabil căzut ca o muscă în lapte acru.

Le ghiceam toate. Le simţeam! toate.

Acum învăţasem să citesc în cutele adînci şi lăuntrice ale omului.

Nu m-aş mai fi înşelat aşa de lesne, cum se întîmplase cîndva cu sărmana fată pe care o crezusem numai îmbufnată şi;care era atît de nefericită, atît de umilită, atît de zdrobită, încît s-a aruncat sub roţile trenului s-o mai zdrobească o dată şi ele, definitiv.

Milu Miloteanu saluta afabil şi demonstrativ, saluta politic în dreapta şi în stînga, cu ţilindrul de ceremonie, neguţătorii ieşiţi în uşile prăvăliilor de pe Uliţa Mare să strîngă drapelele. Saluta trecătorii care se risipeau extenuaţi şi răguşiţi pe la casele lor. Saluta măturătorii care adunau cu tîrnurile de nuiele cetina şi gunoiul arcurilor de triumf.

Saluta ceremonios, afabil, demonstrativ, politic — şi pe unmă se căznea să cocoaţe în echilibru acrobatic pe ţeasta bombată fosila ţilindrului preistoric. Biet ţilindru ce mi se părea mai indubitabil ca oricînd că fusese născocit dinadins pentru a reprezenta baza coloanei atmosferice care apasă asupra oricărui muritor, cum răstălmăceam noi cu drăcoase ghiduşii lecţiile profesorului de fizică, pe aceeaşi bancă, dîndu-ne ghionturi şi chicotind de rîs.

Acum această coloană atmosferică era gata-gata să-l turtească împreună cu joben cu tot. Începuse cu jobenul, după alarmantele-i scofîlcituri şi pliuri de armonică.

Pentru a alunga asemenea ingrate constatări şi reflecţii lipsite de cea mai elementară pietate faţă de prietinia noastră de altădată, mă sileam şi eu să privesc de jur împrejur ceremonios, afabil, de

monstrativ, cordial, politic: strada, oamenii, zidurile dărăpănate, firmele, gloabele birjelor...

Ca după orice paradă cu surle şi fanfare, cu defilări şi forfotă de mulţime, Călimanul meu natal se vădea acum încă şi mai sărac şi mai trist şi mai părăginit.

Se retrăgea în carapacea mizeriei sale.

— Cred că am ieşit bine!... rosti fostul meu coleg de şcoală.

— Bine?... Ce fel de bîne?

— Bine la toate astea! Solemnităţi, inspecţii, banchete... A fost ceva, ceva... ceva...

Milu Miloteanu îşi termină fraza neisprăvită cu un gest al mîinii, care însemna: „ceva, ceva extraordinar!"

I-am simţit braţul strîngîndu-mă mai încleştat. Implora o încuviinţare. Implora indulgenţă.

— Tu crezi că nu?. stărui cu întrebările. Spui că eşti în oraş de ieri... Ai văzut toate... Aseară, tîrziu, toîfnd am găsit biletul tău, dacă n-aş fi fost aşa de frînt de oboseală, aş fi venit la hotel, să te caut, să-mi împărtăşeşti impresiile.

— Să-ti împărtăşesc impresiile? Ce impresii, dragă Miluţă? ‘

— Parada... Şcolile... Corpul didactic... Mă surprinde că nu m-ai văzut! Eram în grupul corpului didactic...

— Aplaudînd şi strigînd ura?

— Cum să nu aplauzi şi să nu strigi ura? Ştii că esti nostim! Nu recunoşti adică si tu că a fost o?... o?... o?...

Din nou, gestul mîinii vînturate în văzduh căuta să exprime ceea ce nu isprăveau cuvintele: „O extraordinară desfăşurare de grandioase festivităţi!"

Am vrut să-i apuc şi să-i opresc mîna, care mă irita. Căci acum clocotea în mine

indignarea şi revolta, cum clocotiseră odinioară în el.

Palma a întîlnit însă degetele lui anchilozate. Rănile din război, somnul războiului, din tranşeele unde n-a tremurat şi unde n-a ştiut ce înseamnă laşitate, capitulare, trădare!

Nu erau degete lipsă. Numai urmele unei răni mai blînde, care-i omorîiseră nervul şi-l sileau să încovoaie doar ceva mai rigid două dintre degetele mînii stingi. Astfel, fostul meu coleg de şcoală parea acum că strînge întotdeauna un palmă o medalie ori că ascunde un ban, cum mă strecuram eu cu gologanii asudaţi în cofetăria Rinalti pînă la galantar, cînd eram copil. Sau părea alteori că păstrează să nu-i scape capătul unui fir nevăzut.

Toate mi-au adus prezentă şi concretă în cuget amintirea că luptase, că îndurase urgiile războiului cu bravură, că suferise, că-şi biruise puţinătatea făpturii firave şi plăpînde, că se întorsese călit şi cu mari hotărîri. Dar în loc să mă înduioşeze amintirile trecutului în care se depăşise pe sine, toate mă îndîrjeau şi-mi zburleau ghimpi de arici.

— La aceasta te gîndeşti tu acum, Miloteanule? La aceasta ai ajuns?... l-am întrebat. Paradă? Solemnităţi? Îmbulzeală ca la pomană, să aplauzi o canalie de-alde Emil Sava şi altă canalie ca prea simpaticul Dodel şi o a treia canalie ca Vîlcu!

— SssstL. Mai încet!... mă rugă el speriat, în- cleştîndu-mi braţul şi trăgînd cu ochii împrejur. Ce naiba? Te-aude lumea...

— Ei şi? Pe tine nu te-auzea lumea acum cincisprezece ani? Nu de la tine am

aflat atunci ce sinistră canalie e Emil Sava al tău, de astăzi? Nu tu m-ai îndemnat atunci să-l urmăresc, să-l disec, să-l cunosc pînă în adîncul măruntaielor, ca să-l pot zugrăvi într-un roman şi să rămîna conservat pentru posteritate?...

— Mai încet, te rog!... Mai încet...

— Te-am ascultat atunci şi de-atunci am colecţionat o întreagă serie de canalii, pe care tu acum îi aplauzi cu mîna asta a ta, din care a muşcat glonţul... Halal!... Halal şi păcat că soldatul cel de fier nu se putea clinti de pe soclu, să scuipe scîrbit în ochi canaliile care cuvîntau, să scuipe şi mai scîrbit în obraz lichelele care aplaudau!...

— Mai încet, bre, nu răcni!... Ce dracu', eşti nebun? Tocmai acuma ţi-ai găsit să perorezi şi tu? Parcă eşti zevzecul de Zevedei!

— Care Zevedei? am întrebat, ca unul care pe atunci auzeam întîia oară acest nume. Ce Zevedei?

— Unul Grigore Zevedei, fost elev de-al meu în ultimii doi ani de liceu, cînd m-am întors din război. Acum supleant la tribunalul nostru din Căliman. Magistrat. Aşa o ia şi el razna cîteodată.

— Adică perorează ca mine? fac eu ironic.

— Pot zice că te întrece chiar! Nu-l văd bine... Ca mîine are să se cureţe... Degeaba i-am dat eu sfaturi şi poveţe în calitate de dascăl, fiindcă se anunţa un element de mîna întîi. El o ţine una şi bună...

— Bravo lui!

— Uşor ţi-i a spune bravo lui! Pentru un magistrat însă asta înseamnă a se juca cu focul. Ţi-l mătrăşeşte domnul ministru

Emil Sava, de nu s-alege nici praf şi pulbere de el.

— Păcat, în acest caz!

— De ce-păcat? îşi sapă singur groapa. Îşi pregăteşte singur soarta pe care o merită.

— Aşa ai ajuns tu să vorbeşti, măi Miluţă? am început iarăşi a perora. Păcat de el, ori de tine? Otreapă, preşul lui Emil Sava!

— Nu răcni aşa, bre, de s-aude pînă în capătul uliţii!... Îşi repetă rugămintea Milu Miloteanu. Vrei să mă cureţi? Ce rău ţi-am făcut?

— Ţie ţi-ai făcut rău, nu mie.

— Literatură!

— Mie nu mi-ai făcut nici un rău, ci o durere, ci milă, Milule! O durere şi o milă mai mare decît îţi închipui...

Fără voie glasul îmi scăzuse, ca să-l cruţ totuşi de comentariile concetăţenilor şi de eventualele lor ştafete la atotputernicul şi satrapul ţinutului, domnul ministru Emil Sava. Fostul meu coleg de şcoală îşi ştergea cu basmaua dîrele de năduşeală care-i şuroiau pe frunte, de sub ţilindrul fosilă, baza coloane atmosferice care-i apăsa capul între umeri.

— Viaţa nu-i roman!... Îngăimă el, în chip de justificare.

— Ba tocmai e roman! N-o spuneai tu chiar aici, pe străzile astea? N-o spuneai cu o vehemenţă pe lîngă care „peroraţiile" mele şi ale acelui fost elev al tău, Zevedei, nu fac două parale?

— O spuneam! O spuneam!... Multe inepţii spune omul!

— Inepţii, Miluţă?

— Dar altceva, ce?... Te-aş pofti în locul meu, să trăieşti un singur an viaţa pe

care o trăiesc eu în tîrgul nostru natal... Crezi că n-am trecut şi eu printr-o criză? O criză decisivă... Crezi că numai o singură noapte n-am dormit eu, întrebîndu-mă şi chinuindu-mă? Ce s-aleg? încotro? Cu cine? Luni şi luni întregi de nopţi nedormite. Şi tu, hop! cu romanele!... Romanele tale!... Uşor a spune şi uşor a le face!... Pui eroul să sufere în locul tău; îl faci să ispăşească păcatele pe care i le-ai atribuit tu; daică-ţi vine pofta îl omori!... Cetitorul se înduioşează, cîteodată i se încrîncenă carnea pe dînsul de suferinţele eroului tău. Suferă şi el, dar aşa cum suferă lectorul de romane pentru un erou dintr-o carte, ca pe urmă să se culce şi să doarmă sforăind... Dar un om viu? Un om în carne şi oase, un om cu sînge, cu nervi care nu mai rezistă, cu maţe care ghiorăiesc de foame, cu caisă unde iarna e frig şi nu-ţi ajung lemnele, un om cu nevastă şi copii, ce fel de erou mai poate să fie el în lumea cea de aievea? Erou?... Cu ce amne să lupţi? Unde sînt tranşeele?... La asta nu te gîndeşti?

De prisos să-i răspund. La ce-ar fi folosit răspunsul?

Regăsise o ultimă drojdie de suflu patetic, îndatăsleit, îngăimat, bolborosit, numai ca să-şi apere capitulările.

Mă uitam cu tristeţe la el, la fruntea enormă, bombată, la pălăria cilindrică şi ridicolă, de sub care curgeau dîrele de sudoare. Mă uitam la ochii lui mocniţi, fără strălucire şi sclipet viu, sub ochelarii cu lentile groase; la obrazul lui stafidit şi spînatec, la întreaga-i fiinţă din nou chircită şi stoarsă de vlagă în absurdul costum de zile mari, demodat şi mirosind

a naftalină, a stofă putredă, a lăzi cu lînă şi pene.

Dacă nu s-ar fi strîns aşa de încleştat de braţul meu; dacă şi-ar fi desprins atunci degetele, l-aş fi lăsat să se depărteze, să se înstrăineze pentru totdeauna de prietinia noastră veche şi moartă acum, să cadă ca un fruct găunos şi uscat.

Ce mai puteam aştepta de la el?

El, totuşi, mai aştepta ceva de la mine.

Schimhînd glasul, cu o bucurie exagerată, comentă anticipat evenimentele:

— Are să fie o surpriză extraordinară pentru Dalila!... Nu i-am mărturisit nimic despre intenţia mea să te-aduc cu forţa, cînd am găsit aseară rîndurile tale... De cîte ori nu-mi spunea? Vreau să-l cunosc şi eu! Vreau să schimb şi eu cîteva vorbe cu fostul tău coleg de şcoală, romancierul!... Şi întotdeauna cînd veneai aici, parcă era un făcut în ultima vreme. Se nimerea prost, ca ţiganul vinerea la stînă... Ba eu aveam teze sau eram în examene! Ba acasă, mare scuturătură şi curăţenie, văruială, eţetera! Ba îi creşteau dinţii băiatului, ba se îmbolnăvea fetiţa!... Viaţă de belfer familist, dragul meu! Realitatea cea de toate zilele, nu din romanele tale!

Eu tăceam.

Tăceam fără să aprob ori să dezaprob, fiindcă nu credeam în sinceritatea spuselor sale. Ori credeam prea puţin. Numai unele accente îmi mai vibrau, tresăltînd cîteodată în ureche, ca nişte suspine nostalgice din trecut. Vibrau trecător, se stingeau şi atît!

Încolo, bănuiam o anume punere la cale, cu anume scopuri necunoscute încă,

din iniţiativa expresă şi imperativă a doamnei Dalila Miloteanu, varga lui Dumnezeu.

Cu ani de zile înainte de informaţiile lui Haim, birjarul, în vara cînd fostul meu coleg de şcoală abia se însurase, mi-a fost dat să aflu din alte surse atunci cîteva ştiri mai ample şi proaspete-calde, despre energica sa soţie. Era fata unui negustor îmbogăţit în
timpul războiului unde murise tatăl lui Ion I. Săracu din Boiştea şi atîția alţi Ioni. Războiul de unde se întorsese cu două degete înţepenite şi călit în tranşee, bravul Miluţă de-atunci. După încheierea păcii, cu banii războiului, neguţătorul se apucase de-o făbricuţă. Luase în arendă şi o moşioară. Băgase bani şi într-o băncuţă, fireşte botezată „Mărăşeşti”, precum şi făbricuța se numea ,,Oituz". Căci eroismele acelui război mai slujeau doar pentru a da un tricolor patriotic firmelor comerciale, cum dădeau şi firmelor politice.

Pe urmă, lucrurile s-au deochiat.

Lăcomindu-se şi grăbindu-se şi întinzîndu-se măi mult decît îl ţinea plapuma, fostul neguţător îmbogăţit avusese oarecare neplăceri. Pierduse banii, mai intrase şi în banii altora în măruntele şi mizerabilele depuneri ale invalizilor, văduvelor şi orfanilor de război, încît abia scăpase cu chiu cu vai! să nu intre şi în puşcărie. L-au scos basma curată avocaţii...

Dar prea tîrziu.

N-a mai prins să se înfiripe şi să-şi dureze altă fabrică şi altă bancă, să ia în arendă alte moşioare, ca atîţia alţii care nu se pierdeau cu firea pentru un fleac de faliment, pentru o încetare de plăţi şi

un proces cu tămbălău. Pe dînsul l-a pălit damblaua şi după ce zăcu paralizat un an fără să poată vorbi şi scrie, fără să poată da vreo indicaţie unde-şi dosise vreo rezervă ceva-cumva; fostul neguţător falit a fost îngropat în cavoul pe care şi-l pregătise în epoca lui de prosperitate şi de glorioase proiecte.

Falnic cavou, spaţios, pe aleea principală a cimitirului, în cartierul protipendadei din „Valea Plîngerii”, unde într-un loc mai modest şi lăturalnic se afla şi mormîntul mamei, şi mormîntul sărmanei fete îmbufnate.

Dar în afară de cavoul încăpător pentru întreaga familie prezentă şi viitoare, nu lăsase o singură leţcaie pentru văduvă şi orfană. Calicie lucie! Şi suspinul neconsolat, după „ce ar fi putut să fie, dacă...”

Deci numita Dalilă, orfana neguţătorului care se îmbogăţise, care dăduse faliment şi răposase înainte de a fi avut răgaz să se îmbogăţească a doua oară ca faliţii ceilalţi, se simţea o injustă victimă a epocii, a oamenilor ingraţi şi a unor conjuraţii de nefaste împrejurări. N-a mai terminat pensionul. S-a întors de la Bucureşti în tîrgul de baştină, cu aer de martiră şi cu fumuri de fostă milionară prădată de briganzi, să ochească de urgenţă un viitor mire.

Viitorul mire nu se ivea.

Orfana unui neguţător falit nu era o partidă.

Asta nu fiindcă pe neguţătorul improvizat peste noapte fabricant, moşier şi bancher, îl cunoscuseră toţi ca un hoţoman de drumul mare. Nu fiindcă sărăcise deponenţii mărunţi şi nevoiaşi ai unei bănci cu firma patriotică

„Mărășești" — în cea mai mare parte invalizi, văduve şi orfani de război. Nu fiindcă fusese eroul unui proces scandalos.

Cine mai ţinea seamă de asemenea stupide prejudecăţi, în Romînia Mare? Ehei! Numai să fi lăsat el orfanei o foaie de zestre pe cinste, cu moșioară, făbricuţă si capitălaş asigurat în aur şi devize; ehei! ce s-ar mai fi îmbulzit candidaţii să se concureze între ei şi să facă coadă la fereastra Dalilei, cîntînd pe întrecute celebra serenadă a lui Faust, sub geamul Margaretei: „Salut lăcaş cast şi pur!"

Foaia dotală însă neexistînd, nu s-au îmbulzit nici cîntăreţii de serenade la ferestrele lăcaşului cast şi pur.

În schimlb, pe uşă şi pe stîlpul portiţei de intrare apăreau din cînd în cînd nişte agasante foi de somaţie şi de sechestre roşii, verzi, galbene, albe, pentru lichidarea feluritelor datorii lăsate de către defunctul om de afaceri, la feluriţii particulari, la feluritele institute de credit, la fisc, la ministerele de comerţ, de industrie, de finanţe. Iar candidaţii recrutaţi de felurite peţitoare ale tîrgului constituiau o intolerabilă jignire pentru ambiţiile Dalilei. Candidaţi sub orice nivel. Marfă de duzină, cu toptanul.

Anii treceau. Dalila începea să nu-şi mai mărturisească data naşterii în gura mare. Se îngrăşa, dar se acrea ca drojdia dospită. Se anunţa de pe atunci o femieie varga lui dumnezeu, vorba lui Haim, birjarul.

Pînă ce într-o bună zi cu soare, cineva îi aduse plocon în lăcaşul cast şi pur al răposatului afacerist falit pe fostul meu coleg de şcoală. Nu era Apolo, nici Paris,

nici Făt-Frumos, nici mai ales Samson, celebrul şi atleticul Sarason, care a ucis cu o falcă de măgar o mie de filisteni şi a fost imortalizat în nu mai puţin celebre tablouri şi gravuri de Rubens, Van Dyck, Rembrandt, Veronese, Gustave Dore sau de opera lui Saint-Saens. Nu se trăgea din neam subţire, cum visase odinioară neguţătorul vremelnic îmbogăţit un ginere calitate extra. Fecior de fost fanaragiu, ajuns lampist la gară şi mai apoi acar. Pricăjit la făptură ca vai de el, dar profesor, intelectual, decorat de război, om de studii, fără nici un viţiu şi fără rubedenii să aducă golani şi ţoape în casă. Căci întreaga familie a lui Miluţă avusese grijă să piară de exantematic, în vremea cînd el lupta pe front. Ce mai tura-vura? Toate s-au precipitat în mare viteză.

Ocaziile nu trebuiesc pierdute. E o lege elementară în lumea negustorească.

Milu Miloteanu se însura — adică se lăsă însurat — şi de îndată începu să parcurgă, tot în mare viteză, drumul evoluţiei sale îndărăt... Un fel de evoluţie pidosnică, în sens contrar, spre forma embrionară a ucenicului de cărturar timid, slăbănog, anemic, lipsit de vlagă şi de voinţă, dezarmat, fără pretenţia să ajungă nici la călcîiul atleticului şi legendarului Samson, aşa cum îl cunoscusem pe băncile şcolii, atunci cînd toţi îl iubeam cu un protector şi indulgent zîmbet. Atunci, da, îl iubeam! Slăbiciunile şi cusururile lui erau inofensive. Ni-l făceau încă mai drag.

Dar acum?

La fiecare întoarcere a mea în Căliman îl găseam tot mai străin de tot ce iubisem în el. Căci nu era străin numai de

îndîrjirile şi de neînduplecata revoltă cu care venise de pe front, la demobilizare, călit şi pentru luptele vremurilor de pace care n-au mai fost să fie. Era tot aşa de străin şi de inofensivele ciudăţenii, de

simpaticile dezinteresări şi dezarmări ale şcolarului de odinioară; ale cărturarului tînăr dinainte de război, incapabil să se orienteze practic un viaţă cînd scotea nasul din volumele lui.

Acum îşi însuşise vederile şi judecăţile nevestei, fata de neguţător îmbogăţit şi falit. Rîvnea la cele rîvnite de ea. Varga lui Dumnezeu — vorba lui Haim — făcuse afurisite minuni, mai abitir decît o vărguţă de vrăjitoare. Îmi schimbase cu desăvîrşire fostul coleg şi prietin.

Nu mă prea miram, aşadar, de ce mă ocolea în ultima vreme. Poate că dinadins evita aşa o confruntare şi cu el lînsuşi, nu numai cu mine.

Ca să rup tăcerea, am spus:

— Dragă Milule, mă tem că surpriza pe care vrei s-o faci doamnei nu-i de cea mai fericită inspiraţie... Dacă o deranjăm?

— Cum s-o deranjăm?... protestă Miluţă Milo- teanu, într-un acces de energie, împingîndu-şi pe ceafă în echilibru instabil faimosul ţilindru de pe fruntea bombată. Chiar mă supăr, dacă-ţi închipui asa ceva. Are să fie o surpriză extraordinară pentru Dalila. Parol!.,.

— De!...

— Fără de! Te asigur eu. Extraordinară!... Nu ţi-am spus?... Vorbeam cu ea de zeci şi zeci de ori despre tine, mai ales la început, cînd ne-am luat. Pe urmă, e drept, am vorbit mai rar... Ştii tu!... Copiii... lecţiile suplimentare... necazuri... umblau alţii să-mi ia catedra... complicaţii... Îmi scoteau pe nas frontul, rana, apucăturile de rebel cu oare m-am întors din război... Intrigi şi echilibristică politică...

Mîna a încîlcit în aer o sumă de complicaţii, arătînd tot ce-a avut el de

descîlcit în ultimii ani, mai făcînd încă şi echilibristică politică, la fel cu proba echilibristului său ţilindru scos din naftalină pentru solemnităţile oficiale.

— Intrigi grozave!... repetă el. Noroc de Dalila! A intrat ea pe fir şi pe mulţi intriganţi i-a pus ea cu botul pe labe!... E teribilă!...

Ne depărtaserăm de Uliţa Mare, de dugheniile galbene şi de vitrinele sărăcăcioase unde printre sticle de rachiuri văpsite, printre suluri de stambă şi de piei tăbăcite, de bocanci şi de hamuri, se mai aflau încă efigiile înalţilor demnitari ce-au onorat oraşul, prea frumos împodobit cu ghirlănzi de hîrtie şi de panglici tricolore.

Mergeam acum pe-un vechi bulevard, cunoscut din copilărie, doar cu tăblia denumirii renovată: Bulevardul Mărăşeşti.

Livezi de ţară, zaplazuri înalte. Pe alocuri şi alte renovări: clădiri cubiste, cu acoperişuri retezate, hidoase şi parvenite. Imitaţiile stupide ale modelor occidentale de mult condamnate şi perimate.

În faţa unei asemenea case, mai slută şi mai pretenţioasă decît toate, fostul meu coleg de şcoală se opri, vestind:

— Am ajuns L.

Dincolo de grilaj se zăreau meri albi înfloriţi. Ce bine i-ar fi stat acolo unei case în stil romînesc, cu stîlpi şi pridvor, simplă şi gospodărească! Pretenţioasa bălţătură zgîria însă retina aşa de violent şi de supărător, încît după o clipă nu mai vedeai merii în dalba lor podoabă de primăvară. Te obseda năz- drăvenia arhitectonică...

Dar ca să mărturisesc adevărul, nu mă mai uitam nici la merii frumoşi, nici la hîda casă cubistă, soră mai mică a palatului din piaţa centrală: Voevoda, Roumanian Company.

Urmăream altceva.

Nu scăpăm din ochi mutra si gesturile fostului meu coleg de şcoală. Bietul Miluţă! Bietul Samson, pregătindu-se să înfrunte teribila Dalilă!

În faţa portiţei, înainte de a deschide, şi-a pipăit nasturii, nodul de la cravată, batista de la piept, a tuşit dregîndu-şi glasul şi a făcut o mutră tot aşa de ugilită şi de mizerabil zîmbăreaţă, cum se va fi prezintat fără îndoială şi la inspecţia supremului său şef ierarhic, Excelenţa sa domnul ministru Dodel Calomifirescu, si celelalte Excelenţe, domnii miniştri Emil Sava şi Nicuşor Vîlcu.

Mai era oare nevoia să întreb ceva şi să mai văd ceva, să mai aud ceva ca să înţeleg?

— Scumpe domnule romancier, nu mă aşteptam să ne faceţi această ofensă, după o atît de plăcută surpriză!... se scandalizează doamna Dalila Miloteanu, cu un prea graţios surîs de dojană pe buzele cărnoase şi late, unde mijeau la colţuri nişte foarte viguroase spice de mustăcioară brunetă, care compensau cu abundenţă searbădul sistem pilos al năpîrlitului soţ. Cum să plecaţi aşa de repede, din casa unui fost camarad? Speram să petrecem o seară împreună...

Am minţit cu o laşitate molipsită direct de la fostul coleg Miluţă Miloteanu, bietul Miluţă, bietul năpîrlit Samson.

— Regret, doamnă, dar e imposibil.

— Nici dacă insist eu?...

— Sînt aşteptat la Bucureşti, doamnă. Am obligaţii pe care nu le pot amîna.

Nu mă aştepta nimeni la Bucureşti. Nu-mi dădea zor nici o obligaţie cu neputinţă de amînat.

Dar mă sufoca această casă, această femeie, această conversaţie, acest sadic spectacol al degradării şi sclavajului suportat cu atîta resemnare de fostul meu coleg de şcoală. Bietul, bietul Miluţă!

Vedeam în sfîrşit cu ochii o demonstraţie pe teren a unor învăţători de pe băncile şcolii, la care pe-atunci n-am dat nici eu, nici el vreo atenţie. Ne explicase dascălul de ştiinţe naturale că, după actul nupţial la o sumă de insecte şi de paianjeni femelele îşi devoră masculul şi ne citase o insectă celebră pentru această canibalică ispravă: Călugăriţa, Manta religiosa. Ce ne păsa nouă în acea vreme despre asta? Aveam alte griji... Acum descopeream că învăţătura se aplică uneori şi oamenilor. Codana Dalila, varga lui Dumnezeu, îşi dăduse gata nefericitul soţ, redus la neant, mai grozav decît în biblica legendă a lui Samson şi a Dalilei, fiindcă în legendă Samson tot mai găsise în ultimul ceas îndestule puteri pentru a nărui coloanele temniţei peste filisteni, pe cînd lui nu-i mai rămînea nici o nădejde, niciuna.

— Sînt neconsolat!... am repetat, referindu-mă nu la soarta bietului Miluţă, ci la născocitele mele treburi urgente care mă chemau, cică la Bucureşti. Dar e imposibil, doamnă...

Doamna Dalila Miloteanu, înaltă şi spătoasă, cu sînii enormi ca două reproduceri în dublu exemplar ale frunţii lui Miluţă, se mişca ondulatoriu în rochia

stacojie, subţire, lipită de trup. O clipă mi s-a părut că sub posteriorul ei revărsat peste marginile scaunului au început să trosnească picioarele fragile.

Scaunul era însă solid; iar doamna Dalila Miloteanu îşi agitase emisfera posteriorului pe scaun numai ca să mă amenințe ştrengăreşte cu degetul ridicat:

— Ah, domnule romancier, domnule romancier! Cunoaştem noi ce fel de treburi urgente şi cine vă aşteaptă la Bucureşti!... Nu sîntem aşa de îmbrobodiţi la ochi, nici noi ăştia din provincie...

— Dar ce vă imaginaţi, doamnă? Credeţi-mă...

— Cred, cred!...

Doamna Dalila Miloteanu mă amenință mai departe rotind ochii galeşi şi gîngurindu-şi rîsul în guşă, ca o alintată turturea sau mai exact spus aidoma cu biblica Dalilă, considerîndu-mă poate un Samson numărul doi şi punîndu-se pe atîta să mă dea gata şi pe miine.

Cît despre Milu Miloteamu, sărmanul Samson numărul unu, el îşi ştersese ochelarii, potrivindu-i apoi mai înfipţi pe nas, ca să privească uluit la toate graţiile nevestei. Cunoscîndu-mă bine, era în măsură să cunoască tot aşa de bine şi cam ce gîndesc eu; cît de limpede cetesc în aceste manevre cusute cu aţă albă.

Într-un spasm de bravură, stînjenit, cutează să intervină:

— Renunţă, dragă Dalilo!... Prietenul nostru are să ne dea revanşa la proxima ocazie. Acum mi-a mărturisit şi mie, pe drum, că-l aşteaptă la Bucureşti nişte chestiuni urgente, care... care... care...

Mîna şi-a încheiat gestul într-o droaie de chestiuni urgente si grave, despre

care nu-i pomenisem nimica pe drum, de vreme ce nici nu existau

Draga sa soaţă, varga lui Dumnezeu, îl privi cu dezgust, ca pe-un gîndac de bucătărie, nu ca pe-un mascul al insectei *Manta religiosa,* care măcar era vrednic să fie devorat şi la propriu, nu numai la figurat, după îndeplinirea îndatoririlor nupţiale.

— Uite la el!... pufni. Cine te-a întrebat?...

— Dar, Dalilo dragă...

— Taci, tu! Lasă-mă să aranjez eu lucrurile... Bleg cum eşti, te-ai şi agăţat de cel dintîi pretext ca să amîi... să tot amîi...

Apoi întorcîndu-se spre mine, de-au pîrîit din nou picioarele scaunului:

— Bine, să admitem! Admit treburile urgente, grave, care vă silesc să plecaţi!

— Vă mulţumesc doamnă, că le-admiteţi... m-am înclinat sarcastic.

Fără să ia aminte de intenţiile mele sarcastice, trecu direct la fapte:

— Pînă la tren mai aveţi o oră şi jumătate!...

— Am şi bagaje de făcut la hotel, doamnă.

Doamna Dalilia Miloteanu respinse bagajele de la hotel, cu un gest retezat:

— Ce importă bagajele? Cu mine toată chestia se va rezolva scurt, expeditiv. Nici un sfert de oră... Ca dovadă, intru direct în subiect! E la mijloc numirea lui la direcţia liceului. Dumneata, ca romancier, habar n-ai ce poate să însemne aceasta. Ce ştii dumneata despre realitate?... Să-ţi explic eu. Odată Milu instalat la direcţia liceului, toate problemele noastre de existenţă iau altă turnură. Pun eu mîna pe frîne, în ce

priveşte partea gospodărească şi bugetul. Fiindcă trebuie să ştii că există şi un internat, masă, încălzit, luminat, spălat... Casa aceasta, moştenire de la papa, singurul bun pe care l-am putut salva din dezastru, fiindcă era pe numele lui taman, rămîne disponibilă. Poate fi închiriată. Ne mutăm cu întreaga familie la locuinţa rezervată directorului, clădire mare, încăpătoare... Ca femeie practică, nu ca romancier, am făcut toate calculele pe hîrtie, scumpe scriitor! Reprezintă, dacă lucrurile sînt bine administrate, reprezintă un venit de şapte ori de opt ori majorat faţă de mizeria resurselor noastre actuale. Salvarea pentru dînsul, fostul dumitale coleg de şcoală şi rămas prietinul cel mai devotat! Salvare şi pentru noi. Pentru viitorul copiilor... Cum vezi, am fost sinceră, fără diplomaţii, am expus situaţia direct, brutal... Dacă stăteam de vorbă o seară întreagă, la masă, după masă, cum speram, aş fi expus lucrurile altfel... În alte condiţii, cu mai multă delicateţe... Nu-mi lipsesc nici mie cei şapte ani de-acasă. Am fost crescută pentru altă existenţă şi alte preocupări mai nobile cînd mă mai numeam şi Baby, Bebișor, o fetiţă distinsă şi aristocratică, deprinsă nici să nu iasă pe stradă fără guvernantă. Destinul mi-a fost ostil. N-am avut parte să pun în valoare o educaţie atît de superioară. Aceasta nu înseamnă că n-am rămas şi astăzi sensibilă la artă, la o ţinută în viaţă, la tact. Dumneata, însă. cu graba dumitale, m-ai constrîns să le prezint toate aşa de trivial şi de brutal.

— Scuzaţi, doamnă.

— Vei fi scuzat, după ce cădem de acord.

— Anume, ce acord? Cu ce v-aş putea folosi?

— Simplu! Un cuvînt la Emil Sava şi totul s-a făcut. De el depinde! E fieful lui electoral.

— Un cuvînt la Emil Sava? Dar, doamnă, dumneavoastră nu ştiţi cum l-am zugrăvit în romane?

— Tocmai, ştiu! zîmbi cu distinsă fineţe fosta Baby, Bebișor, crescută cu guvernantă pentru altfel de existenţă. Tocmai de asta...

— Nu ştiţi cum l-am tîrnuit în articole de gazetă, încă din iarna cînd o fată s-a zvîrlit aici, în Căliman, sub roţile trenului?

‘ — O exaltată mă întrerupse bombănind fostul coleg de şcoală. O exaltată, o nebună!

M-am uitat furios la năpîrlitul Samson, peste umăr, îmi venea să-l scutur de gulerul caraghioasei jantilici oficiale şi să-i arunc în obraz toate vorbele grele care se rostogoleau bolovănos în mine.

— O exaltată? o nebună?... am întrebat fără a ridica glasul, silindu-mă şi izbutind deocamdată să mă stăpînesc. Dar, ia adă-ți aminte! Nu la îndemnul tău am scris articolul de-atunci?

— Literatură de foileton... film... Cum adică, ar fi poftit să se mărite cu un băiat de viitor ca Fred Sava?... O cred, puicuţa! Bună partidă, numai că nu i-a mers. Şi atunci s-a supărat ca văcarul pe sat...

Iarăşi m-am uitat la dînsul. Nu-mi venea să-mi cred urechilor.

— Ascultă, Milotene!... rostii apăsat, simţind că-mi ies din pepeni. Diacă te mai aud o dată spunînd asemenea stupizenii, m-am ridicat de pe scaun şi

am plecat. Adio şi n-am cuvinte! Rămîi de-i linge tălpile lui Emil Sava, lui Fred Sava, lui Tretinel Sava; tuturor celor la care te-ai fi repezit să le pui mîna în beregată lacum cincisprezece ani!

— Prostii ale tinereţelor!... se lepădă el de trecut, gesticulînd cu degetele vechilor răni cicatrizate în aer.

— Prostii ale tinereţelor? întrebai apăsat.

— Dar ce?... Eram şi eu niţel cam sărit de pe roate, cum văd cu regret că tu ai rămas şi pînă în ziua de azi.

— Să lăsăm asta! Să ne întoarcem numai la fata de-atunci. Tu ştii prea bine pentru ce s-a aruncat sub roţile trenului. Pîndea o partidă?... De ce-i spurci memoria după cincisprezece ani, ca să te aperi laş de laşităţile tale, fiindcă pe dînsa nu mai are cine s-o apere acum? Atunci, o apărai...

— Eram un naiv!

— Zi mai bine că erai încă un om cinstit, un om de inimă şi de curaj! Ceea ce nu mai poţi pretinde acum... Atunci ştiai prea bine cheia tuturor întîmplărilor şi te durea moartea sărmanei fete, fiindcă nu se aruncase sub roţile trenului nici din calcule matrimoniale eşuate şi nici măcar pentru o decepţie de amor, fie el cît de dezinteresat amor... Căci dacă ar fi fost numai atît, nu te-ar fi revoltat nici pe tine; cum scrîşneai tu atunci din dinţi şi cum încleştai tu pumnii! Nu m-ar fi indignat nici pe mine, să scriu

articolul aşa cum l-am scris!... Rămîneau toate la rubrica faptelor diverse, în domeniul reportagiilor senzaţionale... Iar pentru scriitor, cel mult subiect de-o schiţă; de-o nuvelă sentimentală cu sirop de trandafir... Dar realitatea era alta! Avea alt substrat, cu altă semnificaţie. Nu tu mi-ai deschis ochii, să-i pricep toată oroarea? Nu tu mi-ai demonstrat atunci cum o canalie ca Emil Sava, pentru a-şi apăra un pui de canalie ca Fred al său, n-a stat nici o clipă la şovăială să azvîrle o familie întreagă pe drumuri? Tată, fraţi, fata de-atunci, toţi de-a valma... Toţi afară din slujbe, toţi afară din casă, toţi tîrîţi la poliţie, toţi purtaţi pe la curţile marţiale să dea socoteala de vini imaginare... Pentru asta şi numai pentru asta s-a aruncat fata sub roţile trenului, într-un acces de desperare, de oroare, de groază, văzînd că a tras toate urgiile şi nenorocirile asupra familiei sale de bieţi simbriaşi lipsită de apărare. Ai uitat?... Altfel de ce te-ai fi improvizat apărătorul familiei şi memoriei ei atunci? De ce m-ai fi convins atît de repede şi pe mine? Pretinzi că nu?...

— Mda... Ar fi o versiune şi aceasta, dacă vrei...

Sărind de pe scaun, am izbucnit:

— Ai noroc că mă aflu în casa ta şi că e doamna de faţă! Altfel, te-aş scutura eu de despărţire, să mă ţii minte pînă în mormînt. Nu mi-am imaginat niciodată că un om poate coborî pînă la această ultimă treaptă a abjecţiei si a laşităţii de cugetare. Un om care a fost cîndva om ca tine... Nu o canalie ca Emil Sava şi ca toţi pe care i-ai aplaudat ieri cu tot entuziasmul, mai-mai să-ţi deschizi

cicatricea rănilor de război. Celelalte răni de război, dinlăuntru, nu ţi s-au deschis auzindu-i cum profanau memoria soldatului de pe soclu, Milotene?

M-am uitat împrejur. M-am uitat spre uşă.

— Nu mai am pentru ce sta aici!... răbufnii cu năduf, gata de plecare. Doamnă, distinsă doiamnă, iertaţi-mă vă rog pentru această scenă de melodramă proastă...

Doamna Dalila Miloteanu tăcuse zîmbind pînă atunci şi asistînd cu o afectată şi superioară imparţialitate la scena de melodramă, care căscase un abis între doi foşti nedespărţiţi colegi de şcoală şi prietini.

Acum, cu aceeaşi înţelegătoare superioritate de persoană cu şapte ani de-acasă, crescută cu guvernantă, îmi făcu semn să mă calmez, ca s-o ascult şi pe dînsa.

— Ai dreptate, totală dreptate, scumpe domnule romancier!... Te rog, fii gentil, aşează-te la loc pe scaun şi nu lua în serios tot ce spune. A ajuns un spectru de om, dezarmat şi laş. Eu trebuie să-l susţin...

Fostul meu coleg de şcoală rămase cu gura căscată, gesticulînd în vid, eu degetele spre tavan.

— Extraordinar!...

Nu era însă nimic extraordinar.

Înţelegeam prea bine abilităţile şi manevrele distinsei Baby, fosta Bebișor, devenită numai prin vicisitudinile vieţii prozaica şi acerba coana Dalila Miloteanu, varga lui Dumnezeu.

Pe vremuri, desigur, ea mă încondeiase la fostul meu coleg de şcoală. Ea o scărmănase şi o ponegrise pe sărmana

fată care s-a aruncat odinioară sub roţile trenului... Pe ea o scandalizaseră atît articolele mele mai vechi ori mai noi, cît şi romanele mele cu şfichiuiri de satiră unde stigmatizam putreda lume a stăpînitorilor, către care dînsa aspira să se apropie cu disperare şi cu orice preţ. Probabil că tot ea îmi condamna mentalitatea aceasta de incorigibil rebel „sărit de pe roate" pînă la vîrsta firelor albe la tîmple, cînd alţii se cuminţesc în pacea confortabilă a sinecurilor. Şi desigur ea, tot ea, îi transmisese lui Milu Miloteanu nu numai opiniile şi verdictele sale, ci şi vocabularul ei particular.

Se cunoştea prea bine, după terminologia strepezită în care se exprima acum fostul discipol al lui Platon, Kant, Hegel şi Schopenhauer; actualul candidat la direcţia liceului din Călimanul nostru natal.

Nu mai era nici graiul uceniculuifilozof de odinioară, pe care să-l fi înstrăinat iarăşi de viaţă cărţile iluştrilor săi maiştri. Nu mai era nici graiul îndîrjit şi clocotitor al revoltatului din anii cînd s-a întors din război.

Era terminologia oţetită si specifică a unei neconsolate odrasle de neguţător, care dăduse faliment taman în clipa cînd se socotea pe cale să-şi rotunjească un total mai zdravăn de milioane cu un mai impresionant şirag de zerouri în coadă şi o lăsase fară para chioară într-un oraş calic de provincie să asiste zi de zi la ruina tuturor grandioaselor sale ambiţii. Căci zi de zi şi an de an, fiica neguţătorului văzuse cum se măritau sub nasul ei tot alte şi alte fete, tot mai tinere şi mai norocoase. Ba una, fiindcă avea foaie de zestre, lungă cît un pomelnic. Ba

alta, fiindcă în lipsa foilor dotale, natura o înzestrase cu nuri şi cu picăţele din plin, cu inteligenţă, bun simţ şi gingăşie femenină.

Baby, Bebişor, după ce-a fost crescută cu guvernantă, se pomenise vitregită şi de angaralele părinteşti, fără altă foaie dotală decît pacostea datoriilor, şi de ponosul faimei de falit. Iar natura o înzestrase tot aşa de ingnat. Nici tu nuri! Nici tu picăţele!

În ciuda iluziei despre pretinsa „distincţie" existînd doar în a sa închipuire, oferea ochilor, numai o alarmantă predispoziţie la dimensiunile planturoase, care făceau să geamă şi să scîrţîie scaunul sub ea. Şi numai lăstarele pline de virile promisiuni ale unor viitoare musteţi de vagmistru ori de palicar, care, oricum, s-ar fi potrivit mai bine soţului din actul de stare civilă, nu soaţei.

Ca atare, în încăpătoareia doamnă Dalila Miloteanu dospeau de-a valma uri mărunte şi ambiţii ulcerate, invidii şi nerăbdări de parvenire, minuţioasele inventarieri şi contabilizări ale lefurilor şi veniturilor concetăţenilor mai norocoşi decît pricăjitul ei soţ, toate drojdiile meschinăriilor şi suferinţelor şi vanităţilor mic-burgheze. Iar Milu Miloteanu şi le însuşise în bloc pe toate, împreună cu vocabularul respectiv, fără să vîşcîie, biet Samson trecut la rebut.

Altminteri, de unde i-ar fi răsărit lui pe buze atîtea cuvinte şi mizerabile renegări, care acum șapte opt ani i-ar fi dogorit obrazul de ruşine? presupunînd că s-ar fi gîndit pe-atunci vreodată la ele, ceea ce n-aş crede în ruptul capului! Şi de unde vîntură el acum un vocabular

despre care nici măcar n-avusese habar odinioară? „partidă? măritiş cu un băiat de viitor? profit? ocazie care nu se cuvine pierdută?”

Vedeam, da, prea bine vedeam cum s-au urzit toate punerile la cale.

Fără îndoială, că în lunile de la începutul căsniciei fostul meu coleg îi istorisise prietinia care ne lega, toate acele vechi amintiri din şcoală, toate acele întîmplări de mai tîrziu cu articolele tăioase şi insuflate de indignarea lui, cu origina celor dintîi romane care nu puteau fi pe placul satrapilor şi profitorilor din urbea mea natală începînd cu onorabilul Emil Sava, cum n-ar fi fost nici pe placul neguţătorului falit şi răposat, tatăl doamnei Dalila Miloteanu. Fără îndoială că asemenea manifestări scriptice, fiind socotite de fosta Baby, Bebişor, prea imprudente şi compromiţătoare pentru planurile şi ambiţiile sale, prea riscate pentru „cariera” bietului Miluţă, îl invitase drastic să mai răărească amiciţia cu un individ aşa de deochiat ca mine. Efect pe care l-am şi simţit imediat, după mutra vechiului coleg de şcoală, care, stînjenit, nu mai ştia cum să mă mai evite cînd soseam în tîrgul nostru de naştere.

Pe urmă, de ieri, fiindcă direcţia liceului devenise de o actualitate arzătoare, doamna Dalila Miloteanu, examinînd situaţia frontului, s-a decis la o ofensivă fulger.,

Parcă o vedeam şi parcă o auzeam:

— Ia pofteşte şi adu-l la mine pe zurbagiul ăla de romancier şi de; gazetar, cu care te tot lauzi că ţi-a fost coleg şi amic! Să intre pe mîinile mele, să vedem

ce are în burtă şi ce putem scoate din el!...

Milu Miloteanu se executase supus. Şi tot aşa de supus îmi debitase aidoma toate opiniile şi verdictele soţiei pe care le va fi auzit de zeci si zeci de ori din gura-i mustăcioasă, despre întîmplări, despre oameni, despre viaţă, despre dregătorii tîrgului, ai ţinutului şi ai ţării. S-a supus la toate, însuşindu-şi-le pe toate fără a crîcni şi fără să se abată o iotă de la ele, ca să nu-şi aprindă cumva paie în cap, chiar cu riscul celor mai îndurerate şi furioase scărmăneli din partea fostului coleg de şcoală şi a oaspelui întîia oară intrat în casă.

Ce importanţă aveau indignările mele?

Tot erau mai uşor de suportat pentru dînsul decît răfuielile nevestei numită nu degeaba de Haim, birjarul, varga lui Dumnezeu.

Dar pe teren coana Dalila — varga lui Dumnezeu — schimbase brusc şi oportun planurile sale de indicii şi de strategie.

Mă cîntărise și mă drămăluise printre gene. Se încredinţase repede şi degrabă că nu mi se potriveau armele pe care le întrebuinţa cu pricăjitul său de Milu, embrion de soţ fără coloană vertebrală şi fără voinţă. Mirosise tot aşa de repede şi degrabă că la un zurbagiu de gazetar şi de romancier n-ar fi prins nici tertipurile vicleniilor piezişe şi mieroase.

Adoptase deci instantaneu altă tactică. Se hotărîse a mă prelucra în altă strategie. O tactică şi o strategie care să poarte amîndouă pecetea sinceritătii absolute, directă, fără mofturi şi fără ocolişuri.

Fostul meu coleg rămăsese astfel în urmă cu douăzeci şi patru de ore.

Lipsit de această elasticitate a tacticei şi a strategiei, repeta spusele nevestei, de aseară, de alaltăseară, din răstimpul anilor de căsnicie în care-şi abandonase treptat, cu laşitate, orice urmă a libertăţii lui de cugetare atît de dragă nouă, fie cînd ne apărea discipolul desuet al filozofilor din alte veacuri ele mult depăşiţi de prezent, ca pe vremea şcolii; fie, cînd spumega aşa de năbădăios de revoltă şi mînie, ca în primii ani după ce s-a întors de pe front cu o înverşunare temerară de adevărat Samson. Acum nu mai cugeta şi nu mai acţiona nimic pe socoteala proprie. Trăgea mereu cu ochii, doborît de panică fizică şi cuprins de tremurici, numai la varga lui Dumnezeu.

Nevastă-sa, Baby, Bebişor, coana Dalila, dimpotrivă, moştenise în sînge dibăcia negustorească, să-şi plaseze marfa dîndu-se după firea şi nazurile clientului. Ca să-l cîştige, nu se dădea în lături, pentru

moment, să rupă singură din preţ, să mai întreacă la măsură şi la cîntar, să acorde rabat şi credit, să vîndă în pierdere...

Ştia că acestea se răscumpără cu vîrf şi îndesat la proxima, ocazie. Drept care, îmi bătu în strună, cu o energie ce ameninţa grav picioarele scaunului.

— Ce e extraordinar? îşi încruntă sprîncenile negre şi îmbibate, stropşindu-se la pipernicitul Milu Miloteanu, care se făcu şi mai mititel pe locul său, de-a mai mare mila. Ce vezi extraordinar în asta? Prietinul şi fostul tău coleg de şcoală, apreciatul şi intransigentul nostru romancier, are dreptate, totală dreptate! ÎI dezgusti... Mai bine taci şi ascultă!...

Pe urmă, întorcîndu-se către mine îşi înnoi invitaţia să mă aşez pe scaun:

— Ia loc, te rog, distinse domnule romancier! Fii gentil şi mai acordă-mi cîteva minute. Voi fi extrem de rapidă în expunerea mea... N-aş dori să pierzi trenul şi să-mi fac din dumneata un inamic pe toată viaţa. Ţin la prietinia dumitale. Sînt sigură că ne va fi preţioasă. Merg mai departe cu sinceritatea şi spun că numai dumneata ne poţi fi si ne rămîi unica şansă de salvare!

— Dar, doamnă...

— Permite-mi să termin! Trebuie să mărturisesc că în primii doi ani ai căsniciei noastre i-am arătat lui Milu o anume rezervă faţă de articolele dumitale din ziar şi faţă de romanele dumitale. Sînt sinceră... De ce să mint? Mi se părea că eşti prea crud şi neînduplecat cu o anumită lume, eu o anumită clasă... cu anumiţi oameni... Prea îi zugrăveai în culori negre... Eram o naivă şi vedeam lumea altfel, deşi papa

a fost victima acestei lumi şi eu la rîndul meu am suportat consecinţele, numai fiindcă avusese curajul să ia iniţiativa unor opere de regenerare a industriei naţionale, a finanţelor naţionale, a agriculturii naționale... El era un pionier al progresului, un om al viitorului! Dînşii nu l-au putut tolera. Le stătea în cale!... L-au zdrobit, l-au băgat în mormînt aşa cum s-a întîmplat cu atîtea victime ale acestei lumi mizerabile din romanele dumitale... Pe urmă, mi s-au deschis ochii. Da! trebuie să cunoşti, scumpe domnule gazetar şi iubite domnule romancier, că articolele şi romanele dumitale, ele şi numai ele mi-au deschis ochii. Îţi sînt recunoscătoare!...

— Vai, doamnă, nici nu merită să vorbim despre articolele şi romanele mele...

— Ba pardon! Lasă modestia la o parte. Cărţile dumitale şi articolele dumitale mi-au deschis ochii să-mi dau seama în ce lume oribilă sînt condamnată — nu, ca să fiu mai exactă, rectific — sîntem condamnaţi să trăim, noi, cei cîţiva, din alt aluat omenesc, de-o calitate mai rară, oamenii distinşi cu un ideal.

Mă uitam la dînsa aproape tot aşa de uluit de atîta tupeu, ca exmatriculatul Samson numărul unul lipit motoflete pe scaun.

Adevărat, rar aluat omenesc! Dar mai ales mult aluat! Grozav, exagerat de mult.

Cantitativ, desigur, vreo nouăzeci de kilograme. Măcar cu treizeci peste greutatea bietului soţ care se făcuse încă şi mai mititel, umil, nemişcat şi nedumerit şi turtit, cu faţa scofîlcită sub fruntea bombată de hidrocefal, incapabil

să priceapă unde voia să ajungă corpolenta-i soaţă zidită aşa de solid — din ditai ocalele de nobil aluat omenesc.

Doamna Dalila Miloteanu ne-a clarificat fără întîrziere pe amîndoi unde voia să ajungă:

— Încît nu pot contesta că dumneata ai avut şi ai dreptate! Emil Sava e o canalie, odoarele sale sînt alte canalii, în plină dezvoltare. Vîlcu e o canalie! Dodel Calomfirescu, şeful suprem al lui Miluţă, e altă canalie... Şi tot aşa mai departe. Bine faci că-i scuturi! Bine faci că-i zugrăveşti în romane aşa cum sînt! Să-ţi spuie Miluţă de cîte ori n-am exclamat cu satisfacţie: Ah! Bine că se mai găseşte cineva să le arunce adevărul în obraz. Spune, Miluţă!

Fostul meu coleg de şcoală, cu desăvîrşire redus la ultima! expresie pe scaun, clipea mărunt sub ochelarii bombaţi şi părea că ar fi vrut să se ascundă, să dispară, pitulat sub fruntea şi mai bombată.

Nu mai pricepea nimic din această schimbare de front, de tactică şi de strategie.

Destul să privesc la mutra lui nefericită, ca să-mi dau socoteala de cîte ori şi în ce chip mă făcuse piftie doamna Dalila, varga lui Dumnezeu, cu tot cu romanele şi cu articolele mele, despre care vorbea acum în extaz.

Uluit, dar electrizat, galvanizat de ochii străpungători ai soţiei, izbuti în sfîrşit să se agite şi el pe scaun. Parcă prinsese să-l mişte pe dinăuntru un resort scîrţîind de rugină.

Cu degetele bietei răni de război cicatrizată, gesticulă deasupra frunţii enorme:

— O! De-ai şti tu!... Cu ce entuziasm vorbea Dialila! Cu, ce admiraţie! Cu ce indignare!...

— Vezi?... Îi curmă cuvîntul soţia, poate de teamă să nu-i încurce cu vreo nătîngie socotelile sale. Dar ce putem face? În mijlocul acestei lumi trăim! De aceste canalii depindem! Dînşii hotărăsc soarta noastră! Şi atunci, m-am gîndit să apelez la dumneata. I-ai zugrăvit, ştiu că-i cunoşti, ştiu că-i mai poţi lua oricînd la refec... Un cuvînt al dumitale, ar decide numirea lui Miluţă în direcţie, un singur cuvînt.

— Dar, doamnă! Sînt oameni pe care i-am forfecat, care nu mă pot avea la stomac, care mi-ar pune în cătuşe mîna eu care scriu dacă le-ar sta în putere...

— Tocmai de asta! Un cuvînt al dumitale, dîn- du-le încredinţarea că o bucată de vreme te-ai face că-i uiţi, ar avea un efect sigur, miraculos...

— Adică un şantaj, cum s-ar zice?

— Oh! Distinse domnule romancier, ce cuvînt urît şi vulgar!...

— A precupeţi, a negocia o tăcere contra unui serviciu, sub o formă sau alta, oricît am fi noi de distinşi, tot un soi de şantaj se cheamă, doamnă.

— Chiar cînd e vorba despre un serviciu pentru un prietin? Un serviciu decisiv, incalculabil, care să-i schimbe soarta şi să-l salveze? Nu pot crede... De altfel, de ce să mai discutăm? Ştiu dinainte că

dumneata ai acceptat, scumpe domnule romancier şi ziarist!... Nu-ţi poţi lăsa un fost coleg şi un prietin fidel sa se încce cînd ai prilejul să-i întinzi o mîna de ajutor... Aceasta nu s-ar mai potrivi cu romanele si cu articolele dumitale... Şi ca să simplific! M-am gîndit şi la soluţie. E mult mai lesne de cum ţi-ai imagina dumneata. Aici, în Căliman, totul decide în momentul de faţă numai Fred Sava. Canalia cea bătrînă, Emil Sava, lucrează acum pe ţară, doar de asta e ministru pentru a treia oară!... N-are timp să se ocupe de Căliman, decît în chestiile în legătură cu Piscul Voievodesei şi cu exploatările petrolifere. Fieful electoral a trecut asupra lui Fred, canalia mai mică şi mai timidă, mai puţin expertă. Chiar a şi rămas momentan aici. N-a plecat cu trenul ministerial, s-a dus la moşia canaliei celei bătrîne, la Boiştea, la conac, să se odihnească. Iau eu asupra mea toată chestia... Uite, acum mi-a venit o idee, un plan... Ah! Să fiu eu gazetară sau să fie Miluţă un gazetar cu poziţiile dumitale strategice la ziarele mari din Capitală, ce-aş mai arde eu canaliile cu fierul roşu şi ce le-aş uita face să joace ţontoroiul după cum le cînt eu!... Dar, în fine!...

— Tocmai! i-am dat eu zor uitîndu-mă semnificativ la ceas. Veniţi la chestiune, doamnă, vă rog.

— E simplu. Dumneata scrii mai mult la *Patriotul,* cînd e vorba despre articolele cu atacuri politice şi sociale. Nu?

— Cam aşa...

— Admirabil, în acest caz I

— Totuşi, lămuriţi-mă, doamnă, ce fel de admirabil?

— Fred Sava, canalia aceasta în foarte comodă şi netulburată ascensiune, s-a strecurat în viaţă fără să fie prea des luat de guler. L-a împins canalia cea bătrînă, Emil Sava; iar cînd a fost vorba de campanii şi înjurături, a atras asupra lui toate atacurile

presei şi ale opoziţiei parlamentare, deşi s-a ferit şi el cît i-a stat în putinţă să iasă la vedere. Dar păcate are cîte vrei şi consilii de administraţie cîte pofteşti! A început prin a face o partidă excepţională, cu o zestre cum nu se pomeneşte cu una cu două. Moşii, terenuri petrolifere, păduri în ţinutul Bacăului şi Neamţului. Soţia cam prostuţă şi mai ales geloasă, geloasă!... Încît o singură pişcătură în treacăt, cu o laluzie de pildă tocmai la fata care s-a aruncat cîndva sub roțile trenului...

Iarăşi am sărit de pe scaun:

— Doamnă, dar cum vă imaginaţi aşa ceva? Nu e monstruos? Să lăsăm biata moartă în mormîntul şi în uitarea ei... N-ar fi păcat s-o tîrîm iarăşi în noroi?

Cu o promptitudine uimitoare, soţia fostului meu coleg de şcoală a şi înţeles că pornise pe-un drum greşit şi păgubos, grăbindu-se să repare imprudentele aluzii.

Mă invită să-mi ocup din nou locul pe scaun:

— De acord, scumpe domnule romancier! Ah! Ce înseamnă gingaşa sensibilitate de scriitor! Aveţi antene care ne lipsesc cu totul, nouă, muritorilor de rînd... Eu mă gîndeam numai la cealaltă faţă a situaţiei. Se oferea ocazia să răzbunaţi memoriia nefericitei copile, victima canaliilor, care s-a aruncat atunci de desperare sub roţile trenului... Să le tulburaţi puţin digestia, după atîtea banchete şi zaiafeturi!... Dar aveţi dreptate! De-o mie de ori dreptate. Să cruţăm nefericita copilă... Găsiţi altceva! Vă pun la dispoziţie un pomelnic întreg din faptele şi din ticăloşiile acestei canalii de Fred Sava, cum ştiu toate

bubele canaliei mai mari, Emil Sava, sau canaliei numărul trei, Tretinel Sava... Am şi eu agentura mea de informaţii. Încît îl pişcaţi niţel, niţeluş, atît cît să prindă frică!... Pe urmă, am eu mijloacele mele (nici nu e nevoie să interveniţi direct), am mijloacele mele, ca să-i aduc la cunoştinţă că se pregăteşte o campanie împotriva lui, că pişcăturile dumitale sînt numai un

preludiu, şi că noi doi, eu şi cu Milucă, el în calitate de fostul dumitale coleg, eu în calitate de prietină şi admiratoare a scriitorului, ne facem forte, ne vom face luntre şi punte pentru a te convinge să renunţi la campanie. Ce te costă pe dumneata? Ce-ţi pasă de-o canalie ca Fred Sava?... Pentru noi însă e salvarea! Repet: *sal-va-rea!* Salvarea, scumpe domnule gazetar şi romancier!... Ai inimă aşa de neagră, să ne refuzi?

Se ridicase ea în picioare acum, cu o spontaneitate şi cu o umilitate duhnind de la distanţă a prefăcătorie de teapa cea mai ordinară, chinuindu-şi faţa şi clipind spăşită din ochi, ca să-mi dea impresia că abia îşi stăpîneşte lacrimile. Grea şi anapoda treabă! O asemenea matahală lăcrimînd!...

Eu nu-mi puteam alunga din ochi altă imagine, răsărită din amintirea nu mai ştiu căror caricaturi din vreo revistă umoristică. O vedeam după plecarea mea înşfăcîndu-l subsoară pe fostul meu coleg, bietul Miluţă, aşa cu jacheta lui de solemnitate şi cu ţilindrul în cap, ca să-i tragă de zor cîteva rapanghele usturătoare la partea dorsală aproximativ mai cărnoasă, ca unui ţînc, fiindcă n-a fost în stare să-i dea tot concursul cuvenit şi să-şi îndeplinească la înălţime toată misiunea, călcînd dîn gropi în străchini si din străchini în gropi. ÎI vedeam pe el zvîrcolindu-se din picioarele subţiri cu pantofii scorojiţi de lac, din mînile descărnate, din trupul puţintel şi firav, strigînd: Ajutor! Ajutor!

Bietul erou de război! Bietul Samson!

Cu neputinţă să alung această imagine absurdă, care mă obseda într-atîta, încît nici nu ţiu minte ce voi mai fi spus la

despărţire. Dar de făgăduit, am făgăduit. Ce puteam face?

Din antret, la plecare, într-o odaie de alături cu uşa întredeschisă, se zăreau şi cei trei copii ai fawmiliei Miloteanu. Doi jucîndu-se jos cu un căţel, pe-o scoarţă spălăcită. Al treilea în leagăn, scîncind, singur. Copiii fostului erou de război! Ce puteam face decît să făgăduiesc că-mi voi ţine cuvîntul?

Pînă la poartă m-a petrecut şi doamna Dalila Miloteanu, cu cele mai volubile şi fierbinţi demonstra-ţiuni de prietinie, de admiraţie, de recunoştinţă, pe care le-am înghiţit. Ce puteam face? Deşi ştiam prea bine că îndată ce mi-a întors spatele, va răbufni triumfal, frecîndu-şi mînile cu toată încîntarea de sine şi de neîntrecutele-i sale abilităţi, care-au redus la o gelatinoasă piftie şi pe Samson numărul doi.

— Ce imbecil! L-am întors pe dos ca pe-o mănuşă! Cică romancier, cică gazetar!... Treisprezece la duzină, marfă cu toptanul... Acum, numai să nu-şi calce cuvîntul, carcaletele! La nevoie îl trimit pe Miluţă să se ţină de coada lui la Bucureşti ori îi cad eu gaie pe cap!...

Deocamdată, bietul meu fost coleg de şcoală se ţinea de coada mea pe uliţele Călimanului, spre hotel.

Adică mă ţinea de braţ. Se remorcase, se agăţase, se cramponase, cu un ultim elan al vechei şi sincerei prietinii de odinioară.

Ar fi vrut poate să se dezvinovăţească şi să-mi explice. Poate să-şi plîngă de milă.

Nu izbutea decît să îngăimeze:

— Vezi tu, eroii romanelor tale altfel cad, chiar dacă le e dat să cadă!... În viaţă, toate se întîmpla însă mai meschin... Cine-ar fi crezut! Nu, spune şi tu, cine-ar fi crezut?...

— E adevărat, Milule, n-aş fi crezut...

— Mergeam tot pe strada asta... eram nişte băieţandri... atîtea planuri... Aşa de frumoase ni se păreau toate, chiar dacă ar fi fost să cadă învins unul dintre noi!... Învins în luptă, zdrobit, nu călcat cu talpa

ca rîmele... Altceva... Pe cînd aşa? Desigur că simţi pentru mine acum milă, dispreţ, oroare...

— Milă, Milule, milă! Dintru-ntîi milă...

— Haha-ha!... Vezi că eram predestinat?... Milu, milă!... De ce n-am murit în război?...

Aştepta poate o împotrivire din partea mea. Un cuvînt.

N-a venit însă. Gîndeam si eu la fel cu dînsul. De ce n-a murit în război? Orice era mai bine decît putrezirea aceasta pe picioare, în laşităţile şi compromisurile care nu-l cruţau pe vreme de pace.

— Adevărat!... mai adăugă el. Vezi că... Ştii...

Gesticulînd cu degetele rănii cicatrizate în văzduh să-şi isprăvească aşa gîndul confuz, îşi lovi țilindrul în echilibru instabil pe fruntea bombată. Comica pălărie se rostogoli pe asfalt.

Se repezi după ea s-o prindă, dar în loc să se oprească şi să se aplece, într-o explozie de mînie, de revoltă şi de scîrbire, poate numai de sminteală, o lovi cu vîrful pantofilor scorţoşi de lac, ca o minge de fotbal.

Pălăria o porni mai departe de-a dura.

Eu nu l-am aşteptat. Nu l-am chemat. Nu mi-am luat rămas bun.

Triste, prea triste erau toate!

Iar el m-a înţeles.

Mi-a făcut numai un semn de adio fluturat din mîna cu rana de război cicatrizată, ca de pe ţărmul unui ocean de nestrăbătut care ne va despărţi pentru totdeauna de acum. Pe urmă, s-a aplecat să-şi ridice pălăria de jos. A şters-o de praf cu mîneca hainei demodate și solemne. Şi-a pus-o în echilibru grotesc

pe fruntea bombată, şi aşa, cu paşi împleticiţi, cu ochii în pământ, s-a întors îndărăt spre domiciliul conjugal de construcţie hidos-cubistă, unde îl aşteptau cei trei copii şi soţia care-mi evocase insecta din manualele de zoologie Manta religiosa, cu obiceiul să-şi devore soţul după actul nupţial.

Episodul acesta trăit ar fi fost îndeajuns pentru a răspunde la întrebările soldaţilor Ion I. Săracu şi Ion Costea Antimir, despre soarta puţinilor ofiţeri de ispravă din primul război mondial, care totuşi nu s-au ţinut de legămintele tranşeelor.

Vor fi fost de bună credinţă.

Buna credinţă nu folosea însă la nimic. Era o bună credinţă osîndită s-o macine pe încetul lumea în care s-au întors oamenii cei mai de ispravă, fără o susţinere, fără un plan de acţiune, fără o legătură între dînşii, fără o pregătire şi fără legătura cu oamenii sănătoşi ai muncii, oţeliţi în luptă.

Ei, aşa răzleţi şi lipsiţi de-o susţinere, ce erau? Ce însemnau?

Fire de pulbere, măturate de vînturi.

Şi cum nu puteam închide ochii, în noaptea cu şuvoaiele austrului trecînd sonore pe lîngă geam, mă gîndeam la celălalt „erou de război”, la Nicuşor Vîlcu, fost de-atîtea ori ministru în Romînia Mare, cu o poveste a vieţii şi cu un sfîrşit încă mai scîrbavnic decît al colegului meu de şcoală, Milu Miloteanu.

Aş putea-o lăsa neîmpărtăşită şi altora?

Mie mi-a istorisit-o prietinul meu Bogdan Cernegură, fost şi el rănit în război, invalid de război, „erou de

război”, cum se tot spunea mereu în acea vreme.

Cu prietinul acesta, Bogdan Cernegură, soarta se dovedise mai blîndă, tocmai fiindcă fusese mai crudă.

Rănit odată în piept şi căzut în captivitate, izbutise să evadeze din lagărul de prizonieri de pe undeva, prin Austria, strecurîndu-se noaptea din sat în sat, din hotar în hotar, pînă aproape de Bucureşti. Iar cînd să ajungă la capătul peripeţiilor şi al îndurărilor, o santinelă nemţească din marginea Bucureştilor ocupaţi pe atunci îl rănise a doua oară, la cap.

Ciudată rană! Ciudată soartă!

Bogdan Cernegură, cînd s-a trezit din leşinul rănii pe patul spitalului, nu-şi mai aducea aminte cum se numeşte, de unde vine, ce viaţă trăise înainte. O noapte neagră în urmă. O noapte neagră înainte. Nici nu se putea mişca din pat. Şi cum fugise din captivitate, nu avea nici un act la el. Nimic nu putea să ajute pe nimeni pentru a lumina măcar medicii asupra lumii de unde vine. Nu mai ţinea minte nici o vorbă, în nici o limbă. Romîn? Neamţ? Rus? Polonez? Maghiar? Nu putea lămuri nimic, nici sieşi,

nici altora. Caz medical interesant şi mai frecvent decît s-ar crede, după revistele de specialitate ale timpului.

Într-o săliţă uitată a unui spital din Bucureşti, medicii au încercat să-l tămăduiască şi să-l readucă la viaţă, cu tot soiul de tratamente şi doftoricale, de operaţii şi injecţii. Fără izbîndă, timp îndelungat. Şi ciudăţenia ciudăţeniilor, rama lui ţinîndu-l departe de orice amintire a vieţii de altădată şi departe de toate putrezirile pe picioare, îl păstra mai tînăr decît pe alţii la trup, la chip, la inimă şi la cuget.

N-avea ce să roadă, ca să-l macine şi să-l fră- mînte.

Fiindcă nu ştia nimic din ce a fost şi din ce era pe lume, nu-l îmbătrînea nimic. Se conserva ca într-un sloi de gheaţă.

Pînă cînd înverşunarea doctorilor a izbutit într-o bună zi să-l aducă la viaţă.

S-a ridicat din pat. Şi-a adus aminte de toate. De la alţii, de la acei alţii pe care-i măcinase timpul, a luat cunostință despre tot ce se întîmplase în anii cît a zăcut neclintit, într-o cămăruie de spital.

O adevărată, o nespusă minune a ştiinţei! s-au bucurat medicii.

Pentru el însă o tristă şi amară minune!

Căci lui i-a fost dat sa vadă dintr-o dată tot ce se năruise treptat în Romînia Mare, tot ce călcaseră în picioare stăpînitorii ţării, tot ce uitaseră şi tot de ce se lepădaseră foştii „eroi” ai frontului, care în tranşee credeau şi jurau că luptă pentru o lume noua, mai bună, mai dreaptă, eţetera!... Minciună şi netrebnicie pretutindeni! Începînd din propria lui familie... Toţi îl crezuseră mort. Era ca un strigoi întors în mijlocul tuturor. Şi strigoiul mai vorbea de

tranşee, de jurămintele frontului, de lumea nouă, mai bună, mai dreaptă şi mai blîndă, la care visaseră mulţi cîndva, în noroiul tranşeelor, cătînd cu ochii la stele. Nepoftit strigoi! Nepoftite amintirii. Iar pentru el tot alte răni în fiecare zi, zdrelindu-i inima, cînd îşi dădea seama

cum s-au împotmolit oamenii în mîrşave nimicnicii, cum îşi pierdeau viaţa, cum foloseau toate minunile ştiinţifice şi tehnice ale veacului în exploatarea omului de către om, în pregătirea altui război. Pentru aceasta îl întorseseră medicii la viaţă? Ca să vadă cu ochii lui această spurcare a vieţii şi această degradare a ştiinţei? Mai bine rămînea aşa, în patul din cămăruia spitalului, fără să ştie cum îl cheamă, fără să ştie ce se întîmplă pe lume, nici de ce dureri suferea lumea..

Nici o mirare că în scurtă vreme au început şi lui să-i brăzdeze obrazul cutele mărunte ale amărăciunilor; negurile din priviri să-i întunece ochii.

Dar tot rămăsese cu mult mai tînăr decît ceilalţi foşti fraţi de arme. Mai tînăr la trup, la chip, la inimă, la curaj, la amintirea legămintelor pentru el încă proaspete, cum l-au dezmorţit medicii din beznele nopţii în care zăcuse.

Cea dintîi grijă a fost să-şi caute cîţiva camarazi din război.

Unul fusese acel Ghenea, locotenentul Ghenea, despre care auzise Ion Costea Antimir că ar fi făcut legămînt faţă de ostaşii plugari din tranşee într-o noapte din 1917, să le stea alături în anii de pace ca să-şi apere drepturile şi dreptatea. Altul era fostul locotenent de mai multe ori rănit şi decorat, Niculae Vîlcu, Nicuşor Vîlcu.

Ghenea nu-şi ţinuse cuvîntul, fiindcă a căzut acolo pe front şi a fost îngropat în munţi. Însă legămintele sale le preluase fiul lui, Gabriel Ghenea, tînăr student cu legături în mişcarea muncitorească.

Iar celălalt camarad cu măreţe şi eroice hotărîri, Nicuşor Vîlcu, ce făcuse? ce

ajunsese? cum îşi ţinuse oare legămintele?

Ce să facă altceva, decît tot ce făceau politicienii din Romînia Mare?

Ajunsese milionar. Fusese de două ori ministru. Şi de trei ori se strămutase dintr-un partid în altul. Acum era ministru de justiţie, şi în această calitate semnase ordinul pentru arestarea studentului Ghenea Gabriel, fiindcă săvîrşea — mizerabilul! criminalul de stat! uneltitorul subversiv! — fiindcă săvîrşea exact ceea ce jurase cu ani în urmă să săvîrșească fără o lămurită călăuză şi fără să prea ştie bine cum, clar cu hotărîre, fostul locotenent de rezervă Nicusor Vîlcu, îndată ce va lepăda uniforma ostăşească şi se va întoarce acasă. Se iartă, se poate ierta, aşa ceva?

Totuşi în numele vechii camaraderii, Bogdan Cernegură şi-a luat inima în dinţi şi i-a cerut o audienţă, să încerce marea cu degetul. Întreaga povestire a acelei audienţe mi-a împărtăşit-o prietinul meu înviat din morţi, Bogdan Cernegură, cu vorbele sale.

Poate că năravul meu scriitoricesc să nu-i respecte istorisirea chiar cuvînt cu cuvînt. Poate să încerce şi o tălmăcire a faptelor, ca un romancier ce mă aflu.

Dar lectorul nu va avea nimic de pierdut, de vreme ce adevărul e urmărit pas cu pas, în toate căile sale întortocheate şi în toate zonele de întuneric unde se pitulează şi încearcă a se ascunde de lumina zilei.

Domnul ministru Nicușor Vîlcu avea trei şefi de cabinet.

Iar şeful şefilor de cabinet era Tretinel Sava, fiul mezin aI domnului ministru

Emil Sava, colegul de la ministerul de care depindeau exploatările petrolifere, și bineînțeles şi Voevoda, Romanian Company…

Toţi şefii de cabinet operau foarte aferaţi la trei birouri prevăzute cu numeroase telefoane şi tablouri de sonerii, înconjuraţi de-o lume care nu mai încăpea pe scaune.

Veşnica lume de atunci, din anticamerile ministeriale: domni şi doamne de toate vîrstele, fumînd, vorbind, glumind, întrebînd, discutînd cu înfocare ultimele evenimente ale politicii interne şi externe, despăturind petiţii timbrate, privind la ceasornicul electric, dînd semne de nerăbdare si mereu consultînd o listă cu ordinea audienţelor, ca să măsoare cît mai au de aşteptat.

Bogdan Cernegură nu ştia cui să se adreseze,

Şi nici nu şi-ar îi permis să deranjeze nişte tineri aşa de ocupaţi şi de spirituali, aşa de deştepţi şi de iniţiaţi în toate tainele politicii interne, europene, mondiale. Nişte tineri atît de importanţi, care învîrteau tot globul terestru pe buricul degetului celui mic!

El mai avea încă în amintire noroiul tranşeelor, straiele groase de pîslă, discuţiile de-acolo, simple şi omeneşti, omenoase.

Noroc că unul dintre aceşti prea aferaţi tineri, cel mai înalt şi mai sclivisit, în timp ce vorbea la telefon, ridicase ochii la dînsul şi i-a făcut semn să se apropie.

Astupînd pîlnia telefonului cu palma, l-a întrebat destul de sever:

— Dumneata?

Bogdan Cernegură şi-a spus numele.

Figura şefului de cabinet, pînă atunci distantă şi plictisită, s-a schimbat brusc. Foarte afabil şi surîzător înclină din cap:

— Îmi pare bine de cunoştinţă. Eu sînt Sava, Tretinel Sava, care v-am anunţat ora audienţei acasă, la telefon!... Domnul ministru v-a dat în grija mea specială. Vă primeşte imediat. Aveţi precădere... Luaţi loc! Poftiţi pe scaunul meu... O ţigară? O ţigară specială, cu autograful domnului ministru...

Ceilalţi aspiranţi la audienţă n-au privit tocmai prietinos la indezirabilul cu precăderea! Privirile femeilor au fost însă ceva mai puţin ostile. Bogdan Cernegură arăta încă tînăr, în floarea bărbăţiei, om ca de treizeci de ani, înalt, voinic şi elastic, radiind de vigoare şi cu ochii încă nu împîcliţi de sleiul Romîniei Mari.

Una dintre aceste asemenea doamne, după năravul cel nou al timpului, dădu

atacul direct, scoţînd o ţigară din cutioara de email şi cerîndu-i foc:

— Dacă sînteţi atît de gentil?!...

Bogdan Cernegură a fost atît de gentil şi întinse flacăra brichetei.

— Ce fericit sînteţi că intraţi imediat la ministru!.,. Îşi continuă atacul doamna cu obrazul crispat sub

straturile de fard risipite din belşug pe pieliţă, pe buze, pe sprîncene, pe gene. Eu vin a treia oară luna aceasta... Şi cînd te gîndeşti că eram prietini şi că mă tutuia!... Dacă găseşti momentul oportun în cursul audinţei, atît numai ar ajunge să-i amintiţi: „Medeea! Aşteaptă Medeea afară!” Ştie el Nicuşor ce Medee... (în şoaptă). Şefii ăştia de cabinet sînt de-o insolenţă! Eu n-am nici o încredere în...

Medeea cu pricina a rămas cu fraza suspendată, fiindcă şeful şefilor de cabinet, Tretinel, i-a făcut semn discret lui Bogdan Cernegură că poate intra.

Dar cu ţigara aprinsă între degete, i-a făcut şi ea un semn elocvent spre piept:

„Fii băiat drăguţ... Gîndeşte-te şi la mine... Medeea! Atît ajunge!...”

Bogdan Cernegură, de un an, de cînd se ridicase din pat si de cînd luase contact cu trista parodie de Romînie Mare a visurilor din tranşee, cunoştea întrucîtva din fotografiile ziarelor, ce adînci schimbări a adus timpul şi în înfăţişarea fizică, nu numai în fiinţa morală a fostului camarad de arme. Fotografiile fuseseră însă generos retuşate şi fără îndoială datau de pe cînd domnul ministru Vîlcu era mai tînăr şi mai puţin diform.

Pe urmă, nu erau erau fotografii colorate!

Înaintînd acum pe covorul roşu spre biroul aşezat dinadins în fundul sălii, pentru ca solicitantul să-şi epuizeze toată spontaneitatea firească în lungul parcurs şi să se simtă stînjenit, Bogdan Cernegură nu-şi credea ochilor!

Cum? Bulzul acela de carne congestionată, sub firele rare şi creţe de

păr, mai putea oare să reprezinte ceva din Vîlcu, cel de pe front?

Cum, acesta a fost cîndva flăcăiandrul cu chipul şi musculatura de discobol, care în partea întîi a campaniei din Carpaţi îşi spăla trupul gol pînă la jumătate în împroşcarea gheţoasă a izvoarelor şi a sipotelor de sub stînci?

Cum, toate s-au transformat în asemenea bulz de carne sîngerie, într-o haină căcănie, sub aceste fire de păr sfarogite?

Domnul ministru Vîlcu se ridicase şi el în picioare, în dosul biroului, să-l privească apropiindu-se.

Şi-a scos ochelarii de pe nas.

I-a pus la loc.

A trecut cîrnăciorii degetelor congestionate prin rarele oaze de pe creştetul năpîrlit.

Apoi a spus:

— Nu!

Spusese: Nu! — cum ar fi scuipat: „Ptiu! Piei nălucă!”

Poate că ar fi căzut îndărăt, pe fotoliul ministerial lovit şi de-o congestie cerebrală peste cea care-l învineţea zi de zi, dacă Bogdan Cernegură n-ar fi ajuns aproape de el să-i întindă mîna în carne şi-n oase, de om îndeaievea, nu de strigoi. Ajunse aproape de el, întinzîndu-i mîna peste birou şi spunîndu-i cu simplitate şi cu glasul pe care i-l cunoscuse fostul locotenent rezervist, din regimentul de infanterie 18 Gorj:

— Bine te-am găsit, frate Vîlcule!

Cu glas dogit, a rostit şi ministrul:

— Bine-ai venit, dragă Cernegură! Hai! Hai repede la lumină, să te văd mai bine...

L-a tras la fereastră, ieşind de după birou, să-l privească mai îndeaproape şi să-l pipăie, scoţîndu-şi definitiv ochelarii şi punîndu-i în buzunarul de la piept.

Mai îndeaproape îl vedea şi Bogdan Cernegură pînă la cele mai mărunte vinişoare care ţeseau ca o plasă sîngerie pe toată suprafaţa pielii în obraz, pînă la striaţiile roşii din bulbii ochilor, pînă la rădăcina părului gras şi rar, pînă la tufele din urechi şi din nas.

Se lăţise şi se umflase, dublîndu-şi volumul de odinioară, gata să explodeze parcă din clipă în clipă. Şi gîfîia parcă ar fi ridicat pietre de moară, acolo, ascuns după birou, între două audienţe.

— E ceva scandalos!... a icnit Vîlcu, rezumînd astfel concluziile sale într-o exclamaţie de reproş.

— Scandalos?

— Desigur... Figura aceasta! Tinereţea aceasta! Ce, mă, îl faci pe flăcăul?

— Fac şi eu ce pot!... zîmbi Bogdan Cernegură, desluşind în aceste mustrări glumeţe ceva din vechea lor camaraderie.

Vîlcu l-a mai examinat o dată din faţă şi din profil.

Apoi, îl luă la braţ:

— Hai! Hai acum să stăm pe canapea şi să-mi explici de unde vii? Ce-i cu tine?... Nu mai ştiam ce să cred cînd am primit scrisoarea ta. Auzisem că ai murit... După retragerea din toamna lui ‘916, cînd ne-am strecurat cu chiu cu vai din Oltenia, în Moldova, ştiam că ai fost vărsat la altă unitate, rănit, dus în captivitate, dispărut acolo, mort... Şi cînd colo, mai viu decît toţi viii! June şi felice!...

— Nici june, nici felice. prietene Vîlcule!

— Hm!... Tu te plîngi? Atunci eu ce să mai spun?

Domnul ministru Vîlcu îşi aprinse ţigara. Se căzni cu multe şi gîfîite opinteli să încalece un picior peste celălalt, apoi întrebă cu o stăruinţă de inchizitor:

— Ce-i cu tine, Cernegură? Că lucru curat nu-i! Unde-ai dispărut? De unde ai apărut?... Hai! Spune!...

— E o poveste cam lungă!... răspunse Bogdan Cernegură. S-o lăsăm pentru altă ocazie... Aşteaptă o groază de lume în anticameră...

— Dă-i dracului!... Lasă-i să aştepte, că şi eu am aşteptat mult pînă să-mi vină rîndul... Hai, lămureşte-mă unde-ai lipsit şi pentru ce-ai lipsit de la praznicul Romîniei Mari? Te înscriai în partid cu mine şi făceam carieră politică amîndoi.

— Mulţumesc! Ştii că n-aveam nici o vocaţie politică. Mai ales pentru asemenea fel de politică...

— Parcă eu aveam?... Credeam atunci ca tîmpitul cîte-n lună şi-n stele! Pe urmă se dădu neica pe brazdă! Să-mi ia toţi nătăfleţii înainte? Eu măcar am luptat pentru Romînia lor mare. mi-am vărsat sîngele şi mi-aş fi dat şi viaţa... Pentru ce? Ca s-o

scoată ei la mezat? S-o scoată neică la mezat, dacă e vorba pe-aia!...

Această succintă rezumare şi justificare a carierei sale politice fu întreruptă de uşierul care aduse o tavă cu cafele turceşti şi de şeful şefilor de cabinet, care-l protejase pe Bogdan Cernegură. Sclivisitul mezin al domnului Emil Sava intră şi vesti cu precipitare:

— Telefoanele, domnule ministru! Le-aţi întrerupt.

— Ei, şi?

— Palatul la telefon! Urgent... Preşedinţia de Consiliu la telefon! Extraurgent!...

— Biiine! Să vedem ce mai vor?... se mişcă Vîlcu, ridicîndu-se de pe canapeaua învelită cu piele roşie cu o smuncire care a răspuns în toate resorturile şi uitîndu-se cu regret la ceaşca unde aburea cafeaua turcească. Telefon, telefon! Să-l ia dracul pe Edison! Mai bine era în viroagele Carpaţilor, dragă Cernegură! Ai?

Mergînd spre biroul cu o întreagă expoziţie de telefoane, îşi tot scutura picioarele să-i cadă vertical pantalonii strînşi armonică pe pulpele groase cît burlanele. Îşi şterse cu batista năduşeala de pe fruntea unsuroasă şi de pe părul gras, năpîrlit.

Iar în pîlnia neagră mîrîi cu o intonaţie specială, căutată:

— Alio! Alio!... Eu... Dea!... Vîlcu, dea!... Biiine... Hai! Zi!...

Şeful şefilor de cabinet nu părăsise încăperea. In vîrful degetelor se apropiase de Bogdan Cernegură şi îl informă în şoaptă, ca pe-o excepţională persoană care se bucura de atenţia

specială a Excelenţei Sale domnul ministru:

— Mi se pare c-o să avem Consiliu de Miniştri extraordinar la Palat!... Cu evenimentele astea, aşa ne freacă, de cînd freacă şi Hitler toată Europa... Ăla om! Ştie ce vrea şi cum să-şi impună voinţa!

Nu se aşează pe canapea sau pe fotoliile grupate în jurul măsuţei ovale.

Păstră o distanţă respectuoasă şi modestă, cu totul deosebită de aerul plictisit şi important din anticameră.

Dar aceasta nu-l împiedică să profite de ocazie şi să-şi completeze provizia de ţigări cu autografele ministrului. Erau ţigări cu care recolta surîsuri de recunoştinţă de Ia solicitatorii de audienţă, trecuţi pe linie moartă.

— Biiine... Am să fiu la timp! mîrîi glasul dogit al lui Vîlcu, în pîlnie. Nici o grijă!

Închizînd apoi telefonul, răsuflă greu, umflîndu-şi bucii obrazului ca un balon de gumă roşie şi lăsînd aerul să scape într-un fel de ţiuit subţire, numai printr-un colţ al buzelor: Pţiiiiuuuu!...

După ce-a desumflat ţiuitoarea, gîfîi:

— Tretinel!

— ’zent, dom’le ministru!

Şeful şefilor de cabinet lungise gîtul ca un ogar gata să facă aport, deşi situaţia lui bănească şi politică, de fecior al domnului Emil Sava, nu s-ar fi potrivit cu această servilitate la poruncă. Însă aşa cerea stagiul carierii.

Orice Dinu Păturică se purta cu supusă smerenie în prezenţa arhon postelnicului Andronache Tuzluc, pînă ce-i venea şi lui rîndul. Aşa făcuse domnul ministru Emil Sava faţă de alţii; aşa făceau alţii acum în

faţa lui; aşa făcea şi fiul său mezin în faţa omului cu obrazul vînăt ca un ficat.

— Tretinel!... Iar Consiliu!... Telefonează acasă să-mi pregătească Andrei jacheta şi toate cele de trebuinţă. Ştii tu!... Consiliu la Palat... Să fie gata maşina şi amîndouă maşinile de escortă! Mergi şi tu cu mine... Celor cu audienţe le faci vînt... Joi!...

— Este invalidul ăla, Leon Haliţa...

— Nici un invalid! A se slăbi!

— O delegaţie de foşti soldaţi luptători din Căliman...

— Să fie sănătoşi! A se slăbi!... La plimbare!... Hai!... Ce, sînt rob, mă? Spune să ne aducă alte cafele, că astea s-au răcit...

— Va să zică nu plecăm imediat, domnule ministru?

— Peste trei sferturi de oră... Consiliul peste două ore... Asta nu e un motiv să mă piseze cu audienţele toţi indivizii pe care mi-i băgaţi voi pe gît!...

— Noi?

— Haide-hai!... Că vă ştiu eu. Aveţi şi voi învîr- telile voastre... Acum vreau să rămîn numai cu prietinul acesta vechi al meu... Evacuează-i pe toţi!... Vezi de cafele!...

Cînd au rămas singuri, Vîlcu întrebă:

— Dar tu, ce zîmbeşti aşa ca o Giocondă?

— Mă gîndeam la o doamnă care zgrepţăna la uşă pentru audienţă ca o pisică... a răspuns cu naivitate Bogdan Cernegură. A treia oară, cînd ratează!... O doamnă Medeea şi nu mai ştiu cum.

— Medeea! Otrava aia?... Cunoşti ce afaceri învîrte cu audienţele ei? E o profesionistă a audienţelor. Dă buzna înlăuntru cu un teanc de petiţii, să le pun o semnătură. Pe urmă, speculează ea semnătura ca la bursă... Ai ceva cu dînsa?

— N-am nimic. Acum am văzut-o întîia oară.

— Dacă' n-ai, las-o s-aştepte! Ce te interesează?... Mă, de m-aş potrivi, ar trebui să mă bag slugă pe veresie la jumătate de ţară! Asta e ţara unde fiecare nu-şi găseşte somn noaptea, frămîntîndu-şi mintea cum ar mai născoci el un serviciu pe care să-l ceară miniştrilor şi parlamentarilor a doua zi

dimineaţa, ca s-o pornească din zori cu jalba în proţap... Dă-i dracului! Şi zi aşa! Ai descoperit secretul tinereţii fără bătrîneţe şi al vieţii fără de moarte?...

Bogdan Cernegură pricepu că va fi mult mai greu decît îşi închipuise să capete o rezoluţie favorabilă pe jalba cu care a venit şi el în proţap.

Şi îşi aminti resemnarea ţăranului din Căliman pe care-l întîlnise cu vreo cîteva nopţi în urmă, într-o gură de gang, pe-aproape de locuinţa lui. Pe cine căuta el în Bucureşti şi ce treburi îl adusese să rătăcească printre zidurile de piatră, n-a vrut să spună. Ia, necazuri de-ale noastre cu pămîntul!... A vrut să-i dea cîteva ţigări, şi el a refuzat pachetul: „Am venit cu necazuri, domnule, nu cu pomenile!.. Pe urmă, fiindcă ploua, se ghemuise acolo pe-o treaptă în gang şi în dorul satului, sub suman, cîntă o doinire de-acasă, în surdină, din fluier, altui gorjan al plaiurilor sale.

Erau aşadar şi dînşii nişte muşterii puţin norocoşi la audienţele domnului ministru Vîlcu, foşti combatanţi sosiţi cu jalbe în proţap. Ce mai aşteptau? Ce mai sperau?

— A se slăbi!

Totuşi, după ce l-a ascultat pe Bogdan Cernegură şi după ce-a cerut lui Tretinel dosarul să-l cerceteze, domnul ministru Vîlcu a făgăduit:

— Pentru tine, îmi permit o excepţie de la regulă. Fiindcă e vorba de fiul unui fost camarad al tău, din perioada a doua a războiului, am să închid ochii. S-a făcut!... În trei zile va fi eliberat.

— Pot să-i scriu mamei băiatului, ca s-o liniştesc?...

— Ai cuvîntul meu!... Consider chestiunea terminată. Numai să-i scrii, te rog, acestei mame de rebel, să-i scrii si altceva. Bagă-i în cap că ulciorul nu merge de multe ori la apă!... Acum avu noroc de tine... Şi de mine... Fiindcă în fond am rămas un băiat bun. Dar cu astea nu ne jucăm! Mergem pînă în pînzele albe!... Hai! Să nu ne mai gîndim la ele...

Vîlcu sorbea zgomotos din ceaşca de cafea. Trăgea cu sete din ţigara cu inscripţia sa autografă şi aurită, slobozind pe nări balauri albaştri de fum, spre tavan.

Răsturnat picior peste picior în canapeaua îmbrăcată cu piele roşie, rotea ochii la cabinetul vast şi somptuos, la tablourile de Grigorescu şi de Andreescu, de Luchian şi Aman, în latele lor rame de

bronz; rotea ochii la toate cu o vădită mulţumire de sine.

Toate încununau zbuciumatele lui strădanii şi vînzările de cuget, după necurmate şi aprige lupte de atîţia ani.

Toţi, toate şi tot încununau biruinţa!

Şi şefii de cabinet, care făceau bariera solicitanţilor din cealaltă sală: a se slăbi! Şi automobilele care aşteptau la scară. Şi gardienii şi santinelele care salutau şi făceau drepţi la trecerea lui. Şi cuvîntul pe care avea să şi-l spună ritos în Consiliul de Miniştri extraordinar, fiindcă venea din partea unui debater parlamentar cu încercat trecut de lupte, de mari succese electorale şi de vînjos mînuitor de oameni pe vremuri.

El nu era un căpătuit de ultima oră, ca ceilalţi.

Fusese căutat, preţuit, rugat... Toţi, toate şi tot îi veniseră ca o recompensă firească, în două etape, după ce se hotărîse să părăsească nebuloasa de partid, acel soi de ligă cu intenţii şi apucături rebele înjghebată cu alţi combatanţi, în primele luni ale întoarcerii de pe front. Luptase în liga cu pricina vreo trei ani. Înjghebarea din ce în ce mai destrămată şi mai împuţinată la număr n-avea nici un viitor pentru ambiţiile sale, dar el îşi afirmase drepturile la un viitor indiscutabil, după succesele personale la alegeri, la întruniri, la tribuna Camerii.

Se dovedise o forţă.

O forţă care se cuvenea atrasă în matca politicii vechi şi cuminţi, a partidelor istorice. Samsarii politici n-au stat mult pe gînduri. Şi n-au pierdut vremea.

Cînd Nicuşor Vîlcu a început a intra în conflict cu unii camarazi din ligă, cu

foştii combatanţi de pe front prea încăpăţînaţi şi nătîng intransigenţi în principiile lor, trecerea lui într-un partid istoric a luat înfăţişarea unei hotărîri eroice pentru a salva ce se poate salva din fumegoasele utopii ale unor inadaptabili. Era o „înţeleaptă” aclimatizare la realităţi — cum însemnase, cică, pe vremuri trecerea vechilor socialişti în fracţiunea generoasă a partidului liberal: Morţun, dr. Radovici, Ion Nădejde... Şi cînd după cîţiva ani aşteptările sale au fost în parte dezamăgite de anume rezistenţe, ce-i rămînea mai logic şi mai practic de făcut, decît să răspundă la invitaţiile celui de-al doilea partid istoric, de a intra să regenereze cadrele sale? Astfel în mai puţin de douăzeci de ani schimbase de trei ori de alcătuiri politice, de firmă şi de convingeri, păstrînd legături amicale cu fruntaşii pe care-i combătea de la tribună, în afară numai de foştii camarazi ai luptelor din primii ani şi de pe front, împuţinaţi cu totul la număr, reduşi la neant, ca putere electorală, topiţi în haosul celorlalte partide, zvîrcolindu-se în sărăcie, în decepţii şi în mizerabile slujbe, dar înverşu- nîndu-se să nu-i uite şi să nu-i ierte trădarea. El strîngea din umeri cu dispreţ. Ce mai însemnau acum? Ce-i mai puteau face? Erau sfîrşiti. Le trecuse vremea lor.

A se slăbi!

Nu-i mai păsa nici de legămintele din tranşee faţă de foştii soldaţi ai războiului, unde nu o dată fusese om întreg, şi tare de fire. Aparţineau şi acestea unui trecut parcă din altă viaţă, din altă eră, din altă planetă.

A se slăbi şi cu ele!

Singura umbră în cariera strălucită şi atît de mănoasă era sănătatea lui buhăvită şi mucedă pe dinlăuntru. După urcuşurile rapide şi salturile dintr-un partid în altul, îi rămăsese un gîfîit, o nerăbdare şi o exclamaţie care-i revenea mereu pe buze: — Hai!... Hai!... Zi-i!

Un timp, privirea lui a întîrziat la imaginea luminoasă şi odihnitoare din peisajul zugrăvit de Grigorescu.

În rama aurită, se zărea un car cu boi, pe drum de seară, în pulberea albă-trandafirie. Tihna amurgului se revărsa într-un orizont infinit şi calm, de şes, la sfîrşit de vară; un orizont de o blîndă pacificare.

Drumul acela din pînza lui Grigorescu semăna cu un şleau de cară, printre alunii de la moşia cumpărată acum trei ani şi la care n-a avut răgaz să se repeadă nici trei zile anul acesta. S-au bucurat de liniştea de acolo numai nevasta lui, Thea, şi sora ei, Ninon, deşi amîndouă nu preia fac caz de viaţa la conac şi la moşie, veşnic inventînd pretexte să se plimbe cînd la vila de la Sinaia, cînd la cea de la Mamaia, ca două persoane din prea huzurelnica societate a Capitalei, care nu se pot dispensa de compania prietinilor de ceaiuri, de cazino, de bridge, dans, muzică, tralala.

El era fecior de învăţător. Înainte de război visul lui suprem fusese să ajungă dascăl la un liceu din Bucureşti şi să moară pensionar.

Acum, prin politică, ajunsese un personaj cunoscut şi temut în întreaga ţară. Se îmbuibase. Avea moşie, avea casă cu parc în Bucureşti, vilă cu parc la Sinaia, vilă la Mamaia. Avea acţiuni cîte abia mai încăpeiau în casa de fier,

începînd cu acţiunile societăţii *Voevoda, Roumanian Company*, care preţuiau aur — da nu se putea bucura de nimic din ele.

Avea de toate, însă n-avea timp. Hai!... Hai!... Zi-i!...

Poate ar fi însemnat şi aceasta a doua umbră în viaţa sa. La ce bun să mai stăruie cu gîndul asupra umbrelor?

Domnul ministru Vîlcu risipi deci şi această de-a doua umbră, depunînd ceaşca de cafea pe masă şi întorcîndu-se gîfîind ca o focă spre fostul camarad, să-l întrebe:

— Şi tu ce învîrteşti?... Cred că nu ţi-ai luat în serios meseria să scrii la ziar, cum am citit numele tău de un an încoace, şi nu-mi venea să cred că eşti tu? Hai Ai scris şi te-ai liniştit...

— Da... Am scris şi m-am liniştit.

— Foarte cuminte... Ce erau balivernele pe care le debitai? Jurămintele de pe front, obligaţiile faţă de foştii combatanţi şi alte alea?... Fost-ai leleo!

— Da, fost-ai leleo!

— Dar mai reprezintău totuşi şi altceva, dacă vrei să ştii! însemnau şi o literatură de propagandă, de instigaţie, ca să-ţi spun adevărul. Adevărul aşa cum îl cunosc eu de la postul de unde văd multe şi pe care tu n-ai cum să le vezi... Ochii aceştiia ai mei au învăţat să vadă multe în douăzeci de ani...

Bogdan Cernegură privi la ochii aceia care învăţaseră să vadă multe în douăzeci de ani.

Fără ochelari — căci domnul ministru Vîlcu se folosea de ochelari mai mult la scris şi la cetit — arătau lăcrimoşi, cu bulbii injectaţi de fire sîngerii, cu secreţii

gălbui şi dezgustătoare la colţul pleoapelor. Ochi care parcă murdăreau cu privirea tot ce ating.

Întorcînd capul, Bogdan Cernegură se uită şi el la tabloul molcom şi pacificat al lui Grigoreseu. De acolo, trecu la alt tablou, de alături, care înfăţişa un peisaj de munte, cu apa spumegoasă sfărîmîndu-se în lespezi de stînci.

Privi, şi deodată, într-o străfulgerare luminoasă, îşi aminti o dimineaţă de-a lor, din Carpaţi, înainte de începerea luptelor, cînd locotenentul de rezervă Vîlcu Niculae, dezbrăcat pînă la mijloc, cu picioarele în cizme răşchirate în echilibru pe două pietroaie, se spăla aplecat în unda Jiului. Pusese ordonanţa să-i toarne cu găleata de pînză un duş spumegos si gheţos de apă. Îşi freca pieptul şi muşchii braţelor cu o mănuşă scorţoasă, scuturîndu-se de fiorii reci, strănutînd, rîzînd, strigînd, ştergîndu-se apoi cu un ştergar ţărănesc, aspru, alb, cu tivuri lucrate în negru şi în roşu la capete.

Se aşezase apoi pe stîncă, lîngă el, să se usuce a căldura soarelui de dimineaţă, înainte de a îmbrăca tunica.

Treceau pe şosea chesoane şi tunuri; trupe, convoaie, căruţi... Toate spre Ardeal. Toate spre Ardealul unde au intrat dînşii a doua zi, ca să se întoarcă sub presiunea inamicului în octombrie; în bătăliile deznădăjduite din octombrie, cu victoriile zădarnice de la 21 pînă la 28 octombrie...

Bogdan Cernegură vorbi încet, fără să-l privească, fiindcă nu ministrului buhav şi gîfîind se adresa, ci camaradului de-atunci, inimos, tînăr şi dîrz, care capturase tunuri şi mitraliere, culesese

decoraţii şi fusese citat în comunicate, aşa cum mai tîrziu fusese citat şi el, Cernegură, în bătăliile din Moldova:

— Îţi mai aduci taminte, Vîlcule?... Muncelul, Arcanul, Vîrful Negru, Rostovanu...

— Ce-i cu ălea?... Întrebă domnul ministru Vîlcu.

— Adevărat, ce-i cu ele — îşi spuse şi Bogdan Cernegură.

Bulzul acesta de carne congestionată şi cu ochii urduroşi, care spurcă murdar tot ce ating, nu are nimic, nu mai are nimic a face cu bătăliile lor deacolo, nici cu omul cel tînăr, zvelt şi inimos, brav, de-atunci.

Pe acela l-a putrezit viaţa de capitulări, de îmbuibări, de trădări şi de laşităţi în care a trăit şi trăieşte. Viaţa lumii în care s-a înregimentat şi care nu admite eroi, decît doar ca să-i preamărească făţarnic lătrînd şi orăcăind, cum latră şi orăcăie domnul ministru Vîlcu, fost combatant şi erou de război, sub soclurile soldaţilor de fier, la inaugurarea monumentelor întîrziate de război, ca în Călimanul meu natal.

Bogdan Cernegură i-a răspuns deci:

— Ce să fie cu ălea? Nimic! Într-adevăr, nimic... Mă gîndeam...

— Te gîndeai şi făceai literatură? Ca în articolele tale de gazetă?

— N-am vrut să fac literatură în articolele mele de gazetă, pe care văd că nu mi le ierţi. Mi-am amintit tot ce-am trăit noi atunci, tot ce-am crezut atunci că e datoria noastră să îndeplinim cînd ne vom întoarce acasă şi tot ce n-am mai îndeplinit. Am simţit de datorie să le mai amintesc acestea şi altora... Foştilor camarazi de-atunci...

— În ce scop?

— Fără un scop precis. Să deştept amintirile şi să le las să lucreze în conştiinţe... Ţie nu ţi-au spus nimic?

Vîlcu simţi trecînd deasupra lui ca o suflare care-i era acum străină, căci nu despre conştiinţă mai putea fi vorba la el. Murise de mult.

El simţea şi vedea lucrurile ca un ministru, numai cu conştiinţa răspunderilor de ministru. Încît, spre surprinderea fostului camarad, răspunse:

— Da... Mi-au trezit amintiri. Frumoase amintiri, frumoase vremuri!... Din păcate tu nu te opreai aici...

— Din păcate?

— Sigur!... Ai fi vrut ca oamenii de acolo şi de-atunci să rămînă aşa cum erau acolo şi atunci?... Căci asta era concluzia articolelor tale. Concluzie absurdă. Împotriva naturii! împotriva legilor... Viaţa, dragă, are multe legi... Dacă rămîneam cel de-acolo şi de-atunci, tîram sania pe uscat şi păţeam ca atîţia.

— Ca Leon Haliţa, bunăoară.

— ÎI cunoşti pe Leon Haliţa?

— Puţin.

— Ca el, poftim! Ce brînză făcu?... Un prăpădit şi un ratat, care mă înjură şi mai cere pe deasupra şi audienţe, pe bază că am fost colegi de aşa pretins partid.

— Nu te înjură I Te compătimeşte!

Domnul ministru Vîlcu se frămîntă pe canapeaua roşie:

— Poftim! Mă compătimeşte!... Cine e el să mă compătimească? Ce e el să mă compătimească?... Am încercat a înjgheba o brumă de partid, un flecuşteţ de ligă cu el, cu alţii, cînd ne-am întors de pe front... Iluzii, copilării, naivităţi prosteşti... Am deschis ochii la realitate. El a rămas fidel acelor stupide iluzii, iar

cînd bruma de partid, cînd flecuşteţul de ligă s-a descompus, a început a gravita mai fără ocoluri către bolşevici. Încît dacă e încă liber, dacă nu-i la Doftana, mie şi numai mie mi-o datoreşte... Mă aşteptam la recunoştinţă... Şi în loc de recunoştinţă, mă compătimeşte! Află, şi dacă-l vezi cumva, comunică-i răspicat, că n-am nevoie de compătimirea lui!... O resping!...

Bogdan Cernegură socoti pentru binele lui Leon Haliţa să abată discuţia în altă direcţie:

— Să-l lăsăm la ceea ce numeşti iluziile şi naivităţile lui! Îţi mai aminteşti, dragă Vîlcule, de nopţile noastre în cantonament?... Cînd trecusem în Ardeal... Îţi mai aminteşti de masa noastră, unde ai făcut ca găina care se ouă, ca pisica, broasca, cocoşul şi căţeii cînd adorm sugînd?... Erai neîntrecut! Uitam ameninţarea morţii care plana asupra noastră...

Domnul ministru Vîlcu n-a răspuns şi nici n-a zîmbit acestor amintiri.

Nu-i plăcea că mai durează în amintirea cuiva. ÎI scădeau în propria sa stimă.

Acelea făceau parte dintr-un ciclu încheiat al tinereţelor nebuneşti, ca şi hotărîrile şi legămintele „absurde" de pe front. Păcate ale vîrstei! Şi-i părea de mirare că un om ca acest Bogdan Cernegură are nedelicateţea să amintească tam-nesam cum cotcodăcea el ca găinile care s-au ouat şi cum scheuna el ca puii de zăvod care sug; că nu se codea să le evoce ca nişte glorioase isprăvi unui prea temut ministru ce va avea cuvînt hotărîtor peste un ceas jumătate într-un Consiliu extraordinar, unde se decide soarta ţării, a păcii şi a războiului, a milioane de cetăţeni. Aceasta cam întrecea orice măsură!

Rosti cu severă gravitate:

— Se cunoaşte că viaţa a fost generoasă cu tine, dragă Cernegură!...

— Generoasă, fiindcă am zăcut atîţia ani paralizat?

— Dracu' să te ştie ce fel de paralizie! Dar văd că te-a păstrat tînăr şi la un stadiu de evoluţie, care-ţi mai permite încă să te gîndeşti la prostiile din tinereţe. Ai rămas la ele, cînd lumea

trece prin cea mai teribilă criză de la război încoace. Pretutindeni mobilizări, frontierele se duc dracului, Hitler abia se osteneşte să mişte dintr-un deget şi noi trebuie să facem sluj!... Iar ţie îţi arde să cotcodăceşti ca găina şi să orăcăi ca broaştele...

— Mie îmi arde?... zîmbi Bogdan Cernegură de această răstălmăcire după tipicul dezbaterilor parlamentare. Mi-am amintit numai cele ce făceai tu

atunci şi cele ce nu te-au împiedicat să capturezi tunuri şi mitraliere, să fii citat pe ordin de zi. Căci soldaţii de-atunci şi noi cei de-atunci, aşa cum eram, dînşii şi noi, am făcut frontierele, mi se pare, nu domnii miniştri care se cărăbăneau cu trenurile şi cu automobilele ministeriale... Dea domnul să le mai poţi păzi tu, cel de-acum, cu trenurile şi automobilele ministeriale!... Hm!... Cît ne-am schimbat deatunci, domnule ministru... *Quantum mutatus ab illo!...*

— Lasă citatele!... scormoni cu ochii deodată pătrunzători domnul ministru Vîlcu. Ştii că-mi dai de gîndit? De unde le cunoşti în definitiv toate acestea? În ce lume te învîrţi?... Mitru Novac... Leon Haliţa... Ai venit să stărui pentru Ghenea, Gabriel Ghenea... Suspect, arhisuspect! Zici că ai zăcut ani de zile paralizat, ca să justifici dispariţia ta inexplicabilă şi tot atît de inexplicabila ta reapariţie... Aş avea motiv să te bănuiesc mai degrabă că în anii aceştia ai dispărut în Rusia bolşevică unde-ai făcut şcoală de propagandă, decît că ai zăcut în pat... Şi aş avea motiv să-mi retrag cuvîntul asupra acelui Ghenea, pretins fiu de pretins erou de război. Mi s-a acrit de asemenea orfani de război!... A se slăbi!... Ai noroc că am apucat să-ţi făgăduiesc; altfel nu promiteam aşa de uşor, dacă începea întîl- nirea noastră cum sfîrşeşte...

Bogdan Cernegură, înţelegînd că audienţa luase sfîrşit, se ridică, schimbînd de glas şi de atitudine:

— În orice caz, vă mulţumesc, domnule ministru.

— Domnule ministru?... N-o lua aşa, Cernegură... Măi! Hai!... Pentru tine, rămîn tot cel care-am fost.

— Pentru mine? Ce importanţă ar avea asta, domnule ministru? Pentru dumneata să fi rămas cel care-ai fost. Era încă un om întreg, în Romînia asta mare şi lată, unde oamenii întregi se numără pe degete. Aş fi dorit-o aceasta pentru dumneata şi pentru țară...

— Mă! Tu nu ştii ce-i viaţa!...

— N-oi fi ştiind-o, domnule ministru.

— Se cunoaşte cît de colo! Nu ştii ce înseamnă să-ţi cîştigi viaţa, să lupţi pentru ea, s-o iei în fiecare zi de la început, într-o lume care îţi dictează ea legile. Ori cu ea, ori împotriva ei... Ori te îngroapă, ori o îngropi!...

— A spus-o într-o altă variantă nu-mi amintesc ce francez, cu un aforism zeflemist, fără pretenţii, domnule ministru: „Cei mai mulţi oameni îşi pierd viaţa, cîştîgîndu-şi situaţii". Sau mai exact: „îşi cîştigă viaţa, pierzînd-o!"... Cînd eram noi pe front, asta ne frămînta? Situaţii ministeriale, şefi de cabinet?... În plănuirile noastre visam altfel de ţară şi făcusem un jurămînt faţă de soldaţii care şi-au lăsat oasele acolo... Cîţiva dintre prietinii şi camarazii noştri au murit alături de soldaţii de-atunci. N-au mai avut prilej să-şi calce cuvîntul, să-şi piardă viaţa cîştigînd-o! Ferice de ei, domnule ministru...

Domnul ministru Vîlcu a vrut să încheie şi el cu un aforism zeflemist aceste predici cu totul impertinente. Căci era o impertinenţă să-i vorbească aşa într-un cabinet ministerial, un oarecare fost camarad, după ce-l primise cu precădere şi cu atît de prietinoasă bucurie.

Mărinimos, însă, trecu peste toate acestea.

S-a ridicat şi dînsul de pe canapeaua de piele roşie. A început a da din nou caraghios din picioare, ca să coboare vertical armonica pantalonilor lipiţi pe pulpele groase cît burlanele şi atît de ridicaţi, încît i se vedeau jartierele.

După ce isprăvi năstruşnica gimnastică lipsită cu totul de orice demnitate, cînd

îşi reluă situaţia sa solemnă şi autoritară, îl povăţui:

— Lasă morţii în pace, Cernegură, băiatule!... Hai! Morţii cu morţii şi viii cu viii!... Ia-o la braţ pe otrava aia de dincolo, pe Medeea, care-mi aţine desigur calea pe undeva, pe scări, pe trotuar, în strada... Uite, de hatîrul tău, îi rezolv toate chestiile cu care mă pisează! Ocupă-te de dînsa. E mai amuzant, decît să-mi ţii oraţiuni funebre despre răposaţi şi să-mi umbli după potcoave de cai morţi. Hai-hai!...

Ridicîndu-şi ochii urduroşi în colţul pleoapelor, a întîlnit privirea rece şi mustrătoare a lui Bogdan Cernegură, în numele tuturor morţilor de pe toate fronturile.

Iar privirea aceea i-a îngheţat deodată surîsul şi toată flecăreala pe buze.

Îi strînse mîna fără să-şi poată descleşta fălcile.

A sunat. Şi cînd intră Tretinel Sava, şeful şefilor de cabinet, tot cu semne mute, ca şi cum îşi pierduse glasul şi verva muşcătoare de temut debater parlamentar, domnul ministru Niculae Vîlcu l-a zorit să-i care servieta spre uşă, numai cu gestul braţelor scurte, diforme, ca înotătoarele ciunge de focă: Hai! Hai! Hai! că nu mai ajungem!...

— Hai!... Gata jacheta?... Gata pantofii, cămaşa, cravata?... Întrebă cînd ajunse acasă, în capul treptelor de la intrare.

— Gata, domnule ministru! V-aşteaptă pregătite pă pat, în dormitor... a răspuns Andrei, valetul lui Vîlcu şi fosta sa ordonanţă din anii războiului, închizînd uşa de la vestibul şi urmărindu-l pe scări.

— Hai! Hai!... gîfîia domnul ministru, urcînd treptele monumentale de

marmură cu paşi ceva mai puţin avîntaţi, de cît cei cu care se repezise în asalt pe celelalte trepte ale înălţimilor din viaţă.

Tretinel, şeful şefilor de cabinet, a rămas în biroul de jos, pentru a orîndui anume hîrtii, dosare şi mape.

— Mă Andrei, mă întrebă domnul ministru Vîlcu, ştergîndu-şi broboanele de pe obraz şi de pe frunte, cînd a ajuns sus. Mă?...

— Ordonaţi!

— Am eu vreme să fac un duş?

— Aveţi, domnule ministru! Pregătesc eu toate pentru duş la minut. I

— Hai! Hai!... Hai!...

Domnul ministru Vîlcu intră în dormitorul său, pe care sala de baie îl despărţea de celălalt dormitor, al soţiei, unde se auzea patefonul.

Răsuflă. Se uită la ceasornic. Mai avea patruzeci de minute. Chiar trei sferturi de oră... Destul timp! Hainele îl aşteptau gata, cum pregătea Andrei odinioară şi uniforma fostului locotenent în război. Mai slujise el şi pe la alte case, pe la alţi stăpîni, fără atribuţii definite. Cînd rîndaş ori uşier, cînd portar de noapte la blocuri şi cînd gardian de antrepozite, pînă ce domnul ministru Vîlcu — pe atunci numai deputat — îl descoperise la una din societăţile unde începea să aibă interese băneşti şi loc în Consiliul de administraţie asigurat pe viaţă.

În acea epocă, abia se înfiripa mai zdravăn şi abia începea a culege mai din plin recolta succeselor parlamentare şi a gălăgioaselor acţiuni revoluţionare din juneţe.

— Tu eşti, măi Andrei?

— Eu, dom'le locotenent, să trăiţi!

— Hai, mă! Hai!... Hai cu mine, mă Andrei, că n-o să-ţi fie rău!

— Merg, dom'le locotenent!

— Deputat, mă, nu locotenent!...

— Merg, dom'le deputat! Dă ce să nu merg?... Că nu-mi fu rău lîngă dumneavoastră nici pă front, în război, sub gloanţele şi şrapnelele nemţilor.

— Dar mergi cu mine pe viaţă, mă Andrei!

— Pă viaţă, dom'le deputat.

— Hai! Hai!...

Pentru Andrei, stăpînul îi fusese astfel, pe rînd, domnul locotenent Vîlcu; peste zece ani, cînd s-au regăsit, domnul deputat Vîlcu; pe urmă, în ritm tot mai rapid, domnul Vice-Preşedinte de Cameră Vîlcu; domnul subsecretar de stat Vîlcu, acum domnul ministru Vîlcu, Excelenţa Sa; poate mîine viitorul Vicepreşedinte ori Preşedintele de Consiliu, Vîlcu.

Crescuse şi el în rang, în leafă şi în priceperea unor anume complicităţi cu stăpînul.

Învăţase şi el cum să poarte solicitanţii cu vorba, cum să-i înlăture, cum să răspundă la telefon cu glas foarte pătruns de regret că domnul ministru nu e acasă, cînd domnul ministru îi făcea semn de lehamite de după birou să-l dea dracului pe vorbitor, învăţase cum să deschidă o ieşire strecurată pe altă uşă vizitatorilor care nu voiau să dea ochi cu alţi vizitatori dînd năvală pe uşa din faţă: oameni de afaceri, gazetari, oameni politici, provinciali, văduve, generali la pensie şi activi, samsari, actriţe, ministrese, bancheri, codoşi ai transfugilor din alte partide, foşti duşmani şi actuali prietini, actuali prietini şi viitori duşmani — tuturor, prin vama lui Andrei le era trecerea.

Iar toate cele de cuviinţă cu toţi şi faţă de toţi le cunoştea acum pe degete Andrei, le rezolva magistral si le tăcea ca mormîntul.

Era un valet ideal, pentru un om ca domnul ministru Vîlcu.

Nimeni n-ar fi recunoscut în el ordonanţa spînatecă si cam netoată, mereu zăpăcită, de la începutul campaniei din 1916—1917, care abia scos de la viţei şi de la tîrla de acasă,

abia înţelegea ce-i spune şi ce-i porunceşte domnul locotenent, poticnindu-se în prag, neştiind cum se aprinde o brichetă, spărgînd măcar cîte o ceaşcă la trei zile şi veşnic văicărindu-se că-l strîng bocancii fiindcă fusese învăţat cu opinci. E adevărat că spre sfîrşitul campaniei, în contact cu lumea mai subţire, se subţiase şi el. Adică se pezevenchise.

Departe însă cu totul de actualul fenomen, care se bucura de-o legendară şi justificată celebritate printre intimii casei Vîlcu.

Astăzi, Andrei primea şi el audienţe. Mijlocea şi el audienţe. Influenţa şi el hotărîrile domnului ministru, formulînd păreri personale asupra oamenilor, insinuate cu o pehlivană diplomaţie la momentul oportun.

— Domnule ministru, dă la o bucată de vreme nu-mi prea plac mie ochii lui domn' Tony... Iacă, o să vedeţi!... Ne pregăteşte el ceva!...

— Hai, mă! Hai, zi-i!... Ce să ne pregătească?

— N-aţi observat cum vă priveşte şi cum rîde? Ochii şi rîsul lui Iuda, domnule ministru!

— Fugi, mă! Dacă şi de ăla trebuie să mă îndoiesc, în cine să mai am încredere? Doar eu îl făcui om!

— Dea domnul să mă înşel eu, dom'le ministru.

Iar cum adesea pronosticurile lui Andrei se cam împlineau, într-o lume care schimba de la lună la săptămînă principiile, prietiniile, obligaţiile şi recunoştinţele, neîntrecutul mînuitor de oameni şi cinicul măsluitor de legăminte, Nicusor Vîlcu suporta şi el, fără să bage de seamă, autoritatea de psiholog, de oracol şi de mentor a fostei sale ordonanţe, care purta acum guler scrobit şi cravată neagră, smoching şi pantalon pe dungă cu mai evidentă distincţie decît stăpînul. Nu observa că de-o vreme se sfrijise, cădea pe gînduri, îşi îndeplinea slujba cu mai şchiopătată însufleţire. Nu le observase toate altădată; cu atît mai puţin acuma.

Dezbrăcîndu-şi hainele cafenii şi îmbrăcînd pe mîneci halatul spongios de baie ţinut de Andrei, domnul ministru Vîlcu privea meditativ pe geam, afară,

ramurile teilor cu frunzele pretimpurii tomnatice şi rare. Vedea o pasăre ciripind şi netezindu-şi pliscul pe-o creangă chiar în faţa lui. „Ce pasăre o mai fi?” se întrebă el. Acum le-a uitat şi numele, parcă nu şi-ar fi trăit copilăria în mijlocul unui sat cu pomi şi cu tot soiul de păsări, cu un codru secular într-o coastă şi cu nesfiîrşite fîneţe în alta.

De la frunzele teiului şi de la pasărea cu numele uitat, ochii domnului ministru Vîlcu au coborît mai jos, la automobilele ministeriale aliniate la marginea trotuarului, la nenumăraţii sergenţi şi agenţi din escortă, la cealaltă maşină personală, Chryslerul Imperial de care uza numai Thea, de cînd luase departamentul în primire.

Privea la toate şi nu mai părea de fel grăbit: Hai!... Hai!... Hai!...

Între luxoasele automobile şi ochii săi, tremura ca o pînză, perdelindu-i lumina, împîclindu-le toate, sleindu-le toate... Le vedea parcă acum cu ochii lui Cernegură, care-i îngheţase rîsul şi vorbele pe buze. Animalul!... Cum de şi-a permis el, acest Cernegură, să-i spună cuvinte care de altfel n-aveau nici un sens? „Pentru mine să fi rămas acelaşi care-ai fost?! Era încă un om întreg, în Romînia asta mare şi lată, unde oamenii întregi se numără pe degete. Aş fi dorit-o aceasta pentru dumneata şi pentru țară... Pentru mine e indiferent!” Animalul! I-ar arăta el lui cît are să-i fie de indiferent, cînd o pune un agent să-l fileze şi să-i raporteze în ce lume se învîrte!

Domnul ministru Vîlcu a trecut în baie şi s-a întors fără a face duş, ducîndu-se din nou la geam, sub privirea respectuos nedumerită a lui Andrei.

S-a uitat iarăşi la automobilele ministeriale lucind în soare şi a surprins privirile şoferilor şi agenţilor înălţîndu-se spre fereastră şi spre scările monumentale ale intrării. Desigur se întrebau cu nedumerire de ce întîrzie domnul ministru? Fără să-i pese însă că minutele treceau vertiginos, a rămas mult aşa, urmărind păsărelele

necunoscute, care acum erau două. Ciripeau, se alungau, se jucau, săreau din creangă în creangă. Ce păsărele vor fi fiind? Ce păsărele sînt oare? Ferice de ele!...

Cînd perechea păsăruicilor fără nume a zburat lăsînd ramurile pustii, domnul ministru Vîlcu s-a întors la telefonul de pe măsuţa de noapte, a ridicat receptorul şi a făcut legătura interioară, cu unul din telefoanele sale de jos, din birou:

— Alio!... Alio! Tretinel?... Eu vorbesc... Eu, dea!... Comunică la Preşidenţie că nu pot asista la Consiliu! Nu pot asista la Consiliu! înţelegi romîneşte?... Nu pot şi asta-i!... Nu s-a întîmplat nimic grav. Spui că sînt foarte bolnav. O criză! O criză de ce vrei tu!... De maţe, de burtă, de ficat, de rinichi... Spui că am chemat medicii la consult... Nu! Să mă lese în pace... Nimeni!... Să mă scutească... Alio!... Dea... Dea... Văd că eşti băiat deştept şi ai prins mişcarea... Aceasta e!.. Mă eschivez, ca să nu mă angajez; am învăţat şi eu ceva de la babacă-tu, Emil Sava Prudentul! Sînt circumspect... Dea... Dea... Perfect! începi să te faci şi tu o perfectă licheluţă!... Dă-i înainte... Toate carierele din Romînia Mare îţi surîd deschis înainte... Dea! Dea!... Nici! Nici pe tine n-am poftă să te văd... A se slăbi cu îngrijirea şi recunoştinţa! Hai! Hai!... Execută ce ţi-am spus... Inventează o criză gravă, zi-i hepatică! Ministerială? A, nu! Mîine mă refac şi-i lucrează neica pe toţi ăi care vor să mă lucreze... Aia e ca din carte!.. Hai!...Hai!...

Andrei stătea, asculta şi nu-şi permitea nici o opinie ori mirare.

Cînd domnul ministru a isprăvit de vorbit, a început şi el să culeagă de pe pat jacheta solemnă de audienţe, pantalonii, cămaşa, cravata, aşezîndu-le la locul lor din dulapuri în tăcere şi mişcîndu-se fără grabă, pe tălpi mute.

Atras iarăşi de geam şi de priveliştea de-afară, în ciudata ei împîcleală plumburie, deşi strălucea soarele din plin, domnul ministru Vîlcu s-a oprit în halatul spongios de baie, cu mînile în buzunar, într-o neclintire de Buda pîntecos. Fără să se întoarcă, a întrebat cu un glas din care pierise dogeala:

— Andrei! Mă Andrei!...

— Ordonaţi?...

— Iţi mai aminteşti tu de Arcanu? de Rosto- vanu? de Vîrful Negru?

— Ordonaţi?...

— Bătăliile de la Arcanu... Rostovanu... Te mai gîndeşti tu la ele?

— Cum să nu, domnule ministru?... Numai o dată le visez eu noaptea cu toţi de-acolo, care-au luptat şi au pierit?... rosti Andrei cu glasul soldatului de-atunci şi cu o însufleţire care nu mai păstra nimic din dresajul unui respectuos şi pişicher valet.

— Şi de sublocotenentul Cernegură, Bogdan Cernegură, îţi mai aminteşti tu?

— Cum să nu, domnule ministru! Parcă-l văd cu ochii acuma, dumnezeu să-l ierte!...

— De ce să-l ierte?

— Păi auzii că muri... Aşa istorisiră nişte foşti camarazi dă arme, de-i întîlnii pîn' anii dintîi după război. Ziseră că ar fi murit pîn' Moldova ori pîn' captivitate, cercînd să fugă din lagăr. Că nu era om sa rabde robia. Om tare, dom’le ministru!... Ce om!... Ce oameni erau toţi

pă vremea aia! Şi dumneavoastră ce om, p-atunci!

— Adică acum sînt neom?

— Nu vrui să zic asta! Dar oricum, era altceva şi dumneavoastră eraţi altul... Ce să ne mai ascundem după deşt? Nu tuturora le prieşte asemenea soi dă pace şi dă ţară, care ne ticăloşeşte!

— Aşa vorbeşti, mă Andrei?...

— M-aţi întrebat, răspund!

— Mă Andrei!

— Ordonaţi...

— Pe sublocotenentul Cernegură l-am văzut azi, mă Andrei... A fost azi la mine...

— Glumiţi, dom'le ministru?

— De glumă-mi arde mie şi asta s-ar numi glumă?... Ar fi curată idioţie! Adevărul este însă că nu murise sublocotenentul Cernegură Bogdan, pe care constat că îl admirai tu atîta... A fost azi pe la mine, la minister. Tînăr şi tare, ca atunci. Dîrz şi colţos, ca atunci, mă Andrei!...

— Şi aia e una!... se miră fosta ordonanţă. Începură, cum s-ar zice, să se întoarcă morţii din război...

Poate fiindcă se pregătesc pentru celălalt război, ăl dă vine, dom'le ministru... Astea sînt semne...

— Dă-le dracului de semne! Spune mai bine, iţi mai aduci tu aminte de băile pe care le făceam eu p-atunci în Jii?

— Ba bine că nu, domnule ministru! Vă turnam apa cu găleata în cap, duş automat, cu patentă ca pă vremea aia... Şi dumneavoastră răcneaţi şi vă burzuluiaţi, şi pă stîncă stătea dom' sublocotenent Cernegură şi se strîmba dă rîs: Mai dă-i, Andrei! Mai toarnă-i, Andrei!... Frumoase vremuri!.,. Şi

dumneavoastră eraţi tras pîn inel şi gata cel dintîi la atac, să faceţi proaşca pîn inamic.

— Poţi să pleci, Andrei!... a spus domnul ministru fără să se întoarcă de la geam, curmînd scurt amintirile lui Andrei, fiindcă de data asta nu-i mai plăceau. Spune şi şoferilor că pot pleca... Pentru toată lumea sînt bolnav... Auzişi?

— Auzii ce spuseräţi la telefon, domnule ministru.

— Poartă-te în consecinţă!... Bolnav pentru toţi, fără excepţie.

— Înţeles, domnule ministru... Cafele, ceai? ceva lămîie ori portocale stoarse?...

— Nimic!... Hai, hai!...

— Dom'le ministru...

— N-ai plecat?... Ce-i?

— Ştiţi ceva?... Aş vrea să vă anunţ din vreme... Vreau să plec acasă, domnule ministru.

— Concediu? Acuma îţi găsişi tu vreme de concediu?

— Nu concediu. Să mă întorc acasă pentru totdeauna...

— Cum, mă?... se întoarse pe călcîie domnul ministru. Am auzit bine?... Vrei să te întorci acasă? Ce te-a apucat? Ai înnebunit?

— N-am înnebunit, dară nu mai pot! Prea mă ticăloşii din cale-afară... Dă mult tot mă bate şi mă roade gîndul ăsta. Nu îndrăzneam să v-o spun. Simt nevoia să mă întorc la matcă printre oamenii dă teapa mea şi să-mi cîştig pînea acolo, cu caznele noastre ţărăneşti... Viaţa d-acilea nu-i viaţă şi mă face neom, domnule ministru.

— Te-ai gîndit bine la ce vorbeşti, mă Andrei?

— Gîndit şi prea gîndit, domnule ministru! Că nu mi se năzări dintr-o dată. Precum vă mărturisii, mă roade dă doi-trei ani... Bine că-mi luai inima în dinţi şi v-am spus ce-aveam de spus! Iar acuma, rămîne să vă gîndiţi dumneavoastră...

— Hai!... Hai, atunci! Cărei din ochii mei, să nu te mai văd!... Auzi, dobitocul! I se urî cu binele. Hai!... Hai!...

Andrei a lipit binişor uşa.

Domnul ministru Vîlcu a rămas singur cu necurmata muzică a jazului care suna prin pereţii băii. Pe urmă, s-a trîntit uşa de perete. Iar în uşă apăru mai întîi soţia sa, Thea; mai apoi, sora soţiei sale, nostima si năzbîtioasa Ninon. Amîndouă repetau noul dans la modă: Lambeth-Walk... Amîndouă, ţopăind şi legănîndu-se, i-au tras un iureş prin faţa lui, dîndu-i sfîrle şi tifle, acompaniindu-şi ţopăitul cu plesnet de castanete din degete şi cu strigătele de rigoare: Oi!... Oi!...

Oi! Oi!... Ce stai aşa de botos, uriciosule?

Tot aşa de repede au dispărut apoi amîndouă să-şi urmeze plin alte încăperi voioasa sarabandă de care Vîlcu era mai străin decît de-un dans al indigenilor din Congo ori al locuitorilor din planeta Marte, în acele clipe atît de pustii pentru dînsul.

— Oi! Oi!... Ce stai aşa de botos, uriciosule?

Uriciosul privea botos mai departe, pe fereastră, la grădină şi la stradă şi la soarele şi la cerul cu sclipirile stinse, zărite ca printr-o sită cenuşie.

Fără să-si dea seama, gîndi absurd că s-ar simţi mai fericit în clipa aceea să se afle în locul invalidului Leon Haliţa, care-l dispreţuia şi-l ura fiindcă părăsise lupta

lor veche. Sau în locul sergentului invalid Novac Ion. Sau în locul tuturor celor morţi şi schilozi dintre vechii camarazi de război. Oricine, oricare, în afară de el. Chiar şi în locul lui Andrei, care se scîrbise de propria sa ticăloşie şi avusese curajul s-o mărturisească fără înconjur...

De unde, de unde pretutindeni cenuşa aceasta?

Ninsoarea aceasta de cenuşă învăluind lumina, aşternîndu-se încet şi potopindu-l de jur împrejur?

Toate întreprinderile şi societăţile şi moşia cumpărată acum trei ani în Gorj şi cealaltă moşie din Dobrogea şi muntele cumpărat lîngă Arcanul şi casa aceasta cu scări monumentale de marmură şi cu parc, cu mobilă adusă din străinătate şi covoare persane, şi automobilele de-afară şi cuvîntul său precumpănind greu în Consiliul de Miniştri şi sergenţii care fac front şi-l salută smirnă şi tot ce are el depus la băncile din Elveţia şi din Londra să-i ajungă pe trei vieţi — toate pentru o clipă nu mai avură nici un preţ, ca tot atîtea zădarnice nimicnicii. Ce n-ar fi dat el să nu mai audă acum muzica de jaz din camera cealaltă şi să se trezească iarăşi ca dintr-un vis rău, undeva, pe-o lespede de stîncă la apa repede a Jiului, să-i toarne Andrei un duş spumos din găleata de pînză a cailor şi el să strănute, să pufnească, să strige ca atunci hăulind, de răsuna ecoul văilor?... Hai! Hai! Hai! — ce-i gîfîiala aceasta? Cum de nu s-a mai gîndit el la bucuria sălbatică de a trăi din acea vreme şi la noaptea de-atunci? Da!... Departe, dincolo de foşnetul frunzelor, se auzeau pe şosea chesoanele, alte regimente, alte baterii, trecînd cu sunet surd de paşi, cu scrîşnet

surd de roţi... Era o lună care se înălţa pe-un umăr de deal... Vorbiseră despre toate. Juraseră despre toate, cînd se vor întoarce acasă, după război, să schimbe lumea cea veche şi să-şi înfigă unghiile în gîtlejul trîntorilor şi uzurpatorilor. Pe urmă, ca să schimbe apăsarea acelui ceas de grele legăminte, cînd a imitat el trîmbiţarea cocoşului, deodată au început să răspundă toţi cocoşii din sat, din satul acela ardelean, amăgiţi şi tulburaţi în măsurătoarea lor de timp, vestind un miez de noapte înşelător.

Cînd Thea a deschis uşa de la baie să vadă dacă a plecat Nicuşor, domnul ministru Vîlcu în halatul spongios, la fereastră, întors cu spatele, făcea încet, în surdină, de unul singur, ca broasca orăcăindu-şi primăvara chemările amoroase şi ca găina care cotcodăceşte după ce s-a ouat şi ca puii de zăvod cînd scîncesc prin somn visînd că sug şi împing concurenţii de la biberonul matern.

El a tresărit ruşinat.

Doamna ministru nu auzise ori s-a prefăcut că n-aude.

A spus numai:

— Telefonul... Te caută la telefon Iordan Hagi-Iordan!

— Mai aşteaptă la aparat?

— Da... Am lăsat comunicaţia deschisă.

Domnul ministru Vîlcu s-a scuturat de gîndurile de mai înainte, a înhăţat pîlnia neagră în laba butucănoasă şi după o scurtă, o foarte scurtă, o imperceptibilă ezitare, a început a vorbi cu glasul său din totdeauna:

— Alio! Alio!... Dea! Eu sînt, Vîlcu!... Bună, banditule! Ei, te-ai decis? Bine:

juma-juma! Fără discuţie... Ori juma-juma, ori totul cade în baltă!... Dea! Dea... Perfect!... Dă-i dracului de ţărani cu jaIbele lor: nu s-au înţolit toţi cei din Piscul Voievodesei, de Ia mina voastră?... Legea eu ţi-o fac, eu ți-o desfac! Alio!.. Vrei să-l arzi niţel pe Sava? Arde-I, că nu-mi displace nici mie... Ce, numai noi să luăm cărbunii cu mîna noastră?... Perfect! S-a făcut!... Bună, brigandule!...

Zbuciumat, prigonit toată noaptea de amintirea acestor oameni care au stăpînit ţara, căutam şi găseam răspunsuri nu numai la întrebările lui Ion I. Săracu, aşa cum le preluase de la camaradul său de arme Ion Costea Antimir şi poate încă de la mulţi alţi şi alţi Ioni ai norodului muncitor din patria mea.

Cu îndurerată nedumerire se întrebau ei:

— Oare ce s-a făcut cu puţinii cărturari de bună credinţă şi cu drag de popor din cel dintîi război, în care ne-au murit părinţii?...

Iată ce s-a făcut! Iată ce s-a ales!

Povestea s-a repetat într-o sută şi o sută de feluri. Cel mai adesea cu acelaşi sfîrşit.

Împrejurările, pricinile, peripeţiile, luptele lor lăuntrice, puteau să mai varieze. Sfîrşitul îi aştepta mai întotdeauna unul şi acelaşi, în afară de prea rarele excepţii, cîte se prenumărau parcă dintr-adins numai pentru a confirma regula.

Îi putrezea viaţa pe picioare. Îi aducea pe căi întortocheate şi piezişe, perfide, să se împotmolească, să-şi spurce şi să-şi renege tot ce le-a fost nepreţuit cîndva şi li se păruse atunci unica lor raţiune de existenţă.

Făcuseră legăminte în tranşee să lupte pentru Ioni şi ţara Ionilor, alături de Ioni, umăr la umăr.

Ce le mai păsa lor de Ioni şi de ţara Ionilor?

Se duceau la vale, cu lumea pe care o adoptaseră şi pentru ale cărei amăgitoare ispite se vînduseră într-un fel ori în altul, înstrăinîndu-se de lumea Ionilor.

Dar în noaptea de nesomn, mereu răsucindu-mă pe-o parte şi pe alta cu ecourile sonore ale austrului în urechi, au început să-mi mijească în cuget şi alte răspunsuri. Alte răspunsuri, la alte întrebări, care nici nu trecuseră şi n-au avut cum să treacă vreodată prin capetele lui Ion I. Săracu ori Ion Costea Antimir.

Erau răspunsurile tîrzii la acel negru şi imens semn de întrebare cu care au sfîrşit mai toate cărţile mele dintr-un sfert de veac.

Pentru ce erau nefericiţi, veşnic nefericiţi, eroii din acele cărţi, tocmai cei

mai aproape de sufletul meu? Pentru ce nu izbîndeau mai niciodată, mai în niciuna din marile lor hotărîri? Pentru ce-i pîndea pe cei mai mulţi aceeaşi scufundare? Acelaşi gust de cenuşă pe buze? Aceleaşi amare ispăşiri?

Răspunsurile se conturau precis. Se lămureau acum limpezi din ceaţa prin care prea adesea dibuisem şi eu. Le zugrăvisem cinstit şi îndurerat soarta. Le-o zugrăvisem fără să măsluiesc realitatatea, fără s-o înfrumuseţez poetic cum simţeau alţii nevoia să idealizeze şi să transfigureze racilele mult

slăvitei şi mult trîmbiţatei Romînii Mari; dar şi fără a mă învrednici să identific pricinile adînci care le pregătiseră surparea, gustul de cenuşă pe buze, amarele ispăşiri.

Abia tîrziu, către ziuă, am închis în sfîrşit ochii.

Eram istovit. Cu buzele uscate, purtînd şi eu gustul acela de cenuşă pe ele, ca eroii cărţilor pe care le-am scris şi le scriam atunci. Mă doborîse somnul. Dar zbuciumul gîndurilor şi întrebărilor şi răspunsurilor şi amintirilor se prelungeau şi prin somn, nu mai puţin chinuitor. Se amestecau în vălmăşag nesăbuit oamenii şi împrejurările celor două războaie şi dintre cele două războaie. Se amestecau amintirile mele, cu ale lui Ion Săracu: soldatul de fier de pe soclul monumentului din Căliman, urbea-mi natala; sărmana fată îmbufnată care s-a aruncat sub roţile trenului şi planturoasa Dalila, fosta Baby, Bebişor, cu cei şapte ani de-acasă şi educaţia distinsă suspinînd patetic pe scaunul cu picioarele fragile, gata să trosnească sub ea; Ion Costea Antimir, nerăbdător s-ajungă mai repede la ostrovul muierilor din cartea lui Mînătîrcă şi domnul ministru Nicuşor Vîlcu, urcînd în asalt treptele înălţimilor cu veşnica-i gîfîiala, hai! hai! hai!; valetul său Andrei, foslul ostaş de Ia Muncelul, Arcanul ori Rostovanu scîrbit de propria Iui ticăloşie şi Vartolomeu Ciocîrlan răscindu-şi cu fală mustețile uriaşe de plăieş din osul lui Ştefan Vodă cel Mare prin rătăcaniile depărtatelor stepe; colegul meu de şcoală de odinioară, Miluţă Miloteanu, milogindu-se la domnul Emil Sava pentru direcţia liceului din Căliman, cu

extravagantul său ţilindru preistoric în mîna care mai purta cicatricile rănilor din cel dintîi război şi căpitanul Grigore Zevedei, din războiul de-al doilea, slobozind zăporul măreţelor sale ocări şi sudalme să despice catapiteasma bolţii cereşti, să zguduie tavanul şi geamurile mult mai modestei mele încăperi, pînă ce m-am trezit buimac din somn.

Se luminase de ziuă.

Eram lac de năduşeală. Dar pidosnicul vălmăşag al oamenilor şi împrejurările din visu-mi absurd şi grotesc, în loc să mă apese chinuitor ca prin somn, m-a înseninat de îndată ce-am prins a mă dezmetici deplin.

Milucă Miloteanu şi domnul ministru Emil Sava? Ion I. Săracu şi celălalt domn ministru, Nicuşor Vîlcu? Prea distinsa Dalilă cu musteţile care compensau aspectul golaş al bicisnicului său Samson şi biata fată îmbufnată care s-a aruncat sub roţile trenului ca o jalnică parodie a Anei Karenina? Mişelnicul Berbecaru Jan şi căpitanul Zevedei?

Nu în zadar reînviaseră din file de cărţi şi se mestecaseră cu oamenii de-aievea din viaţă, să-mi chinuie somnul

Ştiam! Ah, cum ştiam, găsisem acum adevăratul răspuns la cărţile pe care le-am scris altădată sub semnul tulbure şi sumbru al altor sumbre vremi, pentru a le încheia fără abatere numai şi numai cu acelaşi negru semn de întrebare.

Ştiam! Acum ştiam...

Nu mai putea întîrzia mult timpul să le lămuresc şi altora. Sînt semne! — cum spunea Mînătîrcă, soldatul din războiul de-al doilea, rătăcind prin stepe la mii de kilometri depărtare de casă. Sînt semne! — cum spunea tot aşa fostul ostaş din cel

dintîi război, Andrei, ajuns om de încredere al domnului ministru Nicuşor Vîlcu şi vestind că se întoarce acasă, scîrbit de asemenea viaţă. Sînt semne, erau semne, că toate se apropie de sorocul desăvîrşitelor limpeziri.

Astfel, am pornit cu pas sprinten şi voios către noul meu prietin Ion I. Săracu, cel mai autentic dintre Ionii ţinutului meu natal. Săracul Ion I. Săracu, convalescent de război în spitalul tîrguşorului de munte cu brădet şi ozon, unde venisem eu din întîmplare să scriu o carte la fel cu atîtea altele dintr-un sfert de veac. O carte la fel cu celelalte de odinioară, de care mă simţeam acuma deodată răcit şi nu mă mai mulţumea.

Cartea aceasta la fel cu celelalte — vreo patruzeci la număr, cu patruzeci de negre semne de întrebare — nu mai puteam acuma s-o scriu. Nimic nu mă îndemna acum s-o scriu. Toate nu-mi mai îngăduiau acum s-o scriu.

Şi mult, nespus de mult s-ar mai fi crucit Ion I. Săracu aflînd că într-o mare, într-o nespusă măsură, din pricina sa şi datorită lui nu mai puteam s-o scriu.

CAPITOLUL IV

Unde se dovedeşte încă o dată ca năzdrăvăniile din Alexandria lui Mînătîrcă nu sînt atît de mincinoase precît păreau. Cînd Ion Costea Antimir îşi află moartea poate de mîna unei femei, după ce-a aflat tîlcul războaielor din gura altui Ion şi înainte de a ajunge la ostrovul muierilor din carte. În care mai aflăm

şi ceva din tainele de mare scîrbă care-l surpau pe căpitanul Zevedei. Şi unde ajungînd Ion Săracu în pustia cămilelor, încep a i se năzări pe dinaintea ochilor tot soiul de privelişti şi de

zicale cu apă şi iar apă şi tot apă.

Prietinul meu cel nou, Ion I. Săracu, mă aştepta pe-o lespede de piatră, în lumina călduţă a începutului de primăvară.

Zîmbea blînd şi parcă înduioşat în dezmierdarea razelor aurii: poate stăpînit şi el de cine ştie ce gînduri şi amintiri, gingaş de mărturisit. Aşa că nu mi s-a mai îndurat inima să i le tulbur cu pomenirea visurilor şi amintirilor mele. Nici cu neîndoielnica lor tălmăcire.

Aveam destul timp înainte.

Cu adevărat, îndată ce m-am cuibărit şi eu pe-o lespede de piatră în soare, începu să lege firul peripeţiilor sale de-acolo unde le-a fost întrerupt aseară. Se vădea că-l urmăriseră şi pe dînsul, prin somn şi prin vis.

— Da!... grăi el. Poruncile nu ne slăbeau şi nu ne lăsau să răsuflăm o clipă.

— Ordon, înainte!

— Înainte? Unde înainte?

Nici noi nu mai ştiam încotro mergem şi unde e acel înainte.

Ne împuţinaserăm. Ne risipeam. Ne împestriţam cu alţi ostaşi şi gradaţi, de prin alte regimente şi ţinuturi, trimişi să umple golurile. Ni se încurcau limbile.

Şi drept se cuvine a mărturisi că printre acei proaspăt trimişi să umple golurile, se iveau acuma din ce în ce mai mulţi oameni de altă urzeală şi cu altă călire, care începeau să ne pună iarăşi pe gînduri cu vorbele lor.

Unii trimişi pe front fiindcă apăsau asupra lor felurite bănueli. Alţii scoşi din muncă, să-şi afle pieirea pe meleaguri străine, fiindcă se căscau în rezerve goluri din ce în ce mai mari de înlocuit.

Vorbele lor începeau să lucreze ades în noi, ca sămînţa încredinţată pămîntului primitor să dea colţ şi să rodească. Alteori ne întorceam însă cu gîndul şi cu tălmăcirile întîmplărilor tot la puţinele noastre ştiinţe din bătrîni, la basme şi eresuri, ca nişte sărmani plugari pentru întîia oară scoşi din beznele satelor ce eram.

Ţiu minte aşa că atunci şi acolo, pe acele drumuri unde horhăiam în bobote, am întîlnit noi şi oarecare semne că năzdrăvăniile din Istoria lui Alisandru cel Mare, Macedoneanu, nu erau chiar aşa de mincinoase pre cît ni s-au părut. Cartea pe care o purta cu dînsul Mînătîrcă şi o tot cetea el năucindu-ne de cap, mai cuprindea şi o părticică de adevăr.

Într-o nămiaza, după un popas, numai iată ce-l zărim noi pe domnul doctor Badea Niculae, cît era el de gras şi de

greoi, iată că-l zărim cinchit la pămînt şi cercetînd ceva cu osebită luare aminte. Gîfîia şi se ştergea de sudoare. Se strămuta alături şi iar se uita, înălţînd din sprîncene şi încreţindu-şi fruntea.

Se mai găsea lîngă el şi sublocotenentul Vîrtosu Simion, ucenic de profesor în ştiinţele animalelor,

gîngăniilor şi ierburilor, jucătorul de şah şi al doilea om de omenie după bădiţa Grigoriţă al nostru.

— Hm? Ce să fie? Mine, cumva?

Ne apropiem şi noi: Ion Costea Antimir, Vasile Pandrea-Plîngău, Mînătîrcă şi eu, ca să ne dumirim despre ce-i vorba. Cînd colo ce să ne vadă ochii? O armie de furnici.

O nemaipomenită şi nemaivăzută şi nemaicrezută armată de furnici, roşcate şi lucioase ca mărgelele, înaintînd ca şi noi către răsărit.

Zice domnul doctor Badea Niculae:

— Ia porniţi, bre, doi dintre voi mai sprinteni şi mai hodiniţi; unul într-o parte şi altul în alta. Mergeţi şi descoperiţi de unde vin şi încotro se duc!

Fără a ne mai codi o luăm noi la picior. Noi, cei doi Ioni. Eu şi Antimir. Unul către soare apune, celălalt către soare răsare.

Şi mergem pe dîra oastei de furnici din ierburi şi de pe poteci, şi mergem şi mergem, cît despre capătul armiei nici pomeneală. Erau fără număr, cu miile de mii de mii, mărunte şi harnice şi grăbite, grăbite, cumplit de grăbite, zorind într-o rînduială a lor care nu părea însă lipsită de anume chibzuinţe ostăşeşti.

Un lanţ nesfîrşit alcătuia grosul urdiei.

Pe de-alături, forfoteau înainte si îndărăt patrule şi santinele răzleţe, cercînd locurile, dînd poate semnale în agrăirea lor mută, avînd şi ele unităţile lor de pionieri. Căci unde le sta în cale o şuviţă de apă, de îndată aşterneau punţi şi poduri de paie, de fire de iarbă şi de crenguţe, peste care armata trecea fără îmbulzeală, taman ca diviziile noastre.

Mă uit eu în urmă. Ion Antimir abia se mai zărea.

Dau glas:

— Măi Ioaane, măi?... Găsit-ai capul?

— Nu, Ioaane, măi!... Dară tu găsit-ai coada?

— Nici...

Domnul doctor Badea Niculae răcneşte şi dînsul Ia noi. Răcneşte să ne întoarcem. Cică avea să ne crească barba de-un cot pînă ce-om găsi noi capul şi coada diviziilor în înaintare. Cînd am ajuns la faţa locului se mai adunaseră şi alţii să se minuneze de oastea furnicilor, purceasă la rezbel în lumea lor, a furnicilor.

Între aceşti privitori nu lipsea nici bădiţa Grigoriţă al nostru, gata pe năzbitioasele sale bongoase.

Zic eu:

— Bre Mînătîrcă, acuma se dovedeşte că n-a fost şi că nu-i minciună chiar atîta de gogonată Alisandria ta! Iaca, am ajuns şi în ţara furnicilor! Vorba-i dacă ne-o da ori nu Comandirul ordin să ne batem ori nu şi cu ele?... Dumneavoastră ce credeţi, domn'“ căpitan?

Bădiţa Grigoriţă a răspuns scurt:

— N-ar fi de mirare!

Pe urmă, s-a întors către domnul doctor Badea Niculae şi către prietinul şi tovarăşul său la jocul cu căluţii cei albi şi negri, Vîrtosu Simion, ucenicul de profesor în ştiinţa vieţuitoarelor de tot soiul:

— Poate că un capăt e în Moldova noastră, la Căliman, şi celălalt ne-a luat înainte, de a ajuns la Caucaz... Şi poate că au şi dînsele un comandir, care le dă ordin de la Marele Cartier General:

Ordon, treceţi Cubanul! Ordon, treceţi Terecul!...

Domnul doctor Badea i-a făcut semn din sprîncene lui bădiţa Grigoriţă să-şi pună strajă gurii.

Nu atîta din pricina noastră, pihota de rînd, cît din pricina majurilor şi a căpitanului Jănică Berbecaru, proaspăt înaintat în grad.

Pe dînsul îndeosebi îl bănuiau toţi grăbit cu pîrile şi rapoartele în proţap, ca să mai cîştige un firet lat pe umăr.

Bunul său prietin, maiorul Constantinidi Eliodor, măcar după ce strigase că vrea neapărat război, el murise pe la jumătatea drumului într-acolo parte. Nu de glonţ, ci de răceală, după o noapte de joc la cărţi. Dar se cheamă că tot pe cîmpul de luptă. Decorat post mortem de către foştii prietini şi tovarăşi la jocul de cărţi, de la Marele Cartier General.

Ceilalţi buni prietini de chef şi de cărţi, care ne îndrăgeau pe noi ca sarea în ochi, ca Bubi Năsturaş, căpitanul, ori ca locotenentul Poponel Laurian, nepotul de general, se învîrtiseră din vreme pe la divizie... Scăpaserăm de dînşii. De podoaba de Berbecaru, ba!...

Pe urmă cei de faţă, dintre gradele, mai cu carte, au prins a tălmăci şi a răstălmăci războiul furnicilor după învăţăturile din alte ceasloave, mai puţintel prăpăstioase decît cele din Alisandria lui Mînătîrcă.

Noi stăteam la o parte şi ascultam, neavînd cădere şi priceperea să ne amestecăm glasul.

Spunea domnul doctor Badea:

— N-am fi oare în drept a crede că le cuprinde pe aceste furnici un fel de

nebunie, să se nimicească din cînd în cînd între ele? Fără nici un rost şi fără nici o explicaţie! Lumea-i destul de largă să'-ncapă toate... Ce naiba le împinge atunci să se împartă în tabere, să se caute şi să se înverşuneze a se stîrpi, tabără pe tabără?

Domnul doctor Badea îşi şterse obrazul stacojiu şi năduşit cu basmaua sa mai mult popească, decît doftoricească. Prietinul lui bădiţa Grigoriţă, sublocotenentul Vîrtosu Simion, ucenicul de profesor, scoate din buzunar o punguliţă cenuşie şi rotundă de piele de căprioară, din care a dat la lumină o sticlă măritoare.

Ridică de jos pe-un pai de grîu o furnică şi începe s-o cerceteze cu încordată băgare de seamă.

— Priviţi, vă rog!... Îi pofti el pe ceilalţi ofiţeri. N-are toată armătura de combatant pe dînsa? Platoşă, zale, şi uitaţi-vă ce teribilă înfăţişare teutonică, a celei mai perfecte maşini de război!

Toţi s-au rînduit, trecîndu-şi firul de pai şi sticlia măritoare de la unul la altul, în afară de domnul căpitan Berbecaru Jan, care nu catadicsea să-şi ostenească ochii pentru asemenea „serecie" de făptură căţărată pe-un pai. Chiar se şi depărtă fiindcă nici nu-l interesau nişte netrebnice gîzulii.

Noi însă, după ce au sfîrşit de privit gradele, am cerut smerita îngăduinţă să ne uităm şi să ne minunăm la rîndul nostru.

Că de minunat, chiar că ne-am minunat foarte!

Niciodată nu ne-am fi închipuit şi nu ne-ar fi trecut nouă prin minte că o gîzulie de furnică pe care o turtim subt talpă fără să luăm seama şi fără să strige „iau” — nu ne-am fi închipuit noi niciodată, că poate avea dînsa o aşa de fioroasă şi de războinicoasă înfăţişare, cum se arăta mărită în bulbucarea gemuşorului rotund. Adevărat că părea cu platoşă şi zale, gata de luptă, ca oştenii veacurilor vechi după chipurile din cărţi!

Numai că era încă şi mai cruntă, cu ochii holbaţi şi cu fălcile grozave, ca o pereche de cleşte pentru retezat sîrma ghimpată.

— Ei, măi băieţi?... Întrebă domnul doctor Badea. Nu-s dînsele înarmate, pînă-n dinţi, mai abitir decît nişte păcătoşi şi jerpeliţi ca noi?

— Taman, domnu’ doctor! Au ieşit din ouşor numa gata să belească lumea. Ba încă îs şi blindate din născare, pe deasupra!... grăi Ion Costea Antimir, clătinînd a minare din cap şi lepădînd gîzulia jos cu firul de pai cu tot, ca să-şi găsească locul în plutonul său şi să n-o dea comandantul cumva lipsă la numărătoare.

Sublocotenentul nostru, Vîrtosu Simion, punînd în buzunar punguliţa de piele cenuşie cu geamul măritor, mai adăugi ofiţerilor de faţă alte ştiinţi ale sale, dăscăliceşti:

— Ceteam, acuma vreo cinci ani, altă împrejurare tot aşa de ciudată. În proporţii mult mai mari, încît au dat prilej la articole de gazetă şi la studii; iar savanţii s-au dus la faţa locului să vadă cu ochii lor şi să încerce lacolo, la faţa locului, o explicaţie a lucrului... Tot aşa,

furnicile roşii dintr-un soi obişnuit în părţile de miazăzi ale Statelor-Unite din America, se îndreptau cu război împotriva altora, dintr-acelaşi soi, din Mexic... Nu fusese nici secetă, nici ploi, nici lipsă de hrană, ca să îndreptăţească asemenea fenomen... Era ca o năvălire, o invazie, o migraţiune; o mobilizare generală! Şiragurile celor două oştiri măsurau peste şaptezeci de kilometri. Socotiţi, vă rog, numai cîte milioane de miliarde de furnici reprezintă aceasta! Şi întrebaţi-vă, vă rog,
prin ce mijloace misterioase s-au vestit unele pe altele, să-şi strîngă rîndurile, să se adune şi să se organizeze în armate, cu respectivele lor batalioane de asalt!?

— Unde mai pui că-s şi oarbe?... grăi căpitanul nostru Zevedei, avînd şi el patimă pentru ştiinţa plantelor şi animalelor. Unele oarbe cu totul, măcar că au ochi atît de holbaţi; altele cu văzul cel mult pînă la un lat de deget ori două. Adică poate o iau aşa, razna, să se războiască, tocmai fiindcă sînt oarbe? Că dacă ar avea ochi de văzut i-ar căsca bine să-şi dea seamă că nu-i nici o brînză...

Domnul sublocotenent Vîrtosu Simion se împotrivi:

— Ba aici te înşeli, Grigoriţă dragă! Pentru o brînză tot se războiesc ele... Soiurile cele roşcate şi cu platoşă pornesc în expediţie să prindă prizoniere pe cele negre şi muncitoare, să le reducă la sclavie şi să lc pună la muncă. N-ai cetit?... Făcîndu-şi ele din război îndeletnicirea principală nici nu mai sînt bune de altă treabă. Nu-şi pot construi un furnicar, nu-l pot îngriji, nu-l pot curăţa... Degenerează, de nici nu mai pot mînca singure. E nevoie să le slugărească

şi să le hrănească sclavele cele harnice, care se supun fără cîrtire... Exact ca în sistemul colonialist al oamenilor. Poveste veche!... Descrisă pe bază de observaţie în zeci şi zeci de cărţi, de zeci şi zeci de specialişti. Asta-i, dragă Grigoriţă!... Fac şi ele ca oamenii.

Atuncea, de-a doua oară pe nevestite, dădu glas pe neîntrebate soldatul Stoichiţă Ion de la a cincea, fostul muncitor de la oraş cu altfel de bătături în palmă.

Se strecurase printre noi, de nici nu băgasem de seamă cînd. Se uitase şi el prin gemuşorul rotund şi măritor, la furnica de pe pai. Şi avînd el nestăpînire de limbă, fără să-l întrebe nimeni, socoti de trebuinţă să-şi spună părerea:

— Eu zic că n-ar trebui să le-asemuiţi cu oamenii, domnule sublocotenent şi profesor! Fiindcă dacă ele

vor fi avînd o întocmcală a lor să se războiască, să prindă roabe ca să lucreze pentru ele şi pe urmă să trîndăvească, oamenii n-au acest drept. După cît am apucat eu a ceti, furnicile şi albinele au rămas tot aşa cum erau încă înainte de a se ivi omul pe pămînt...

— Măi, măi... se miră bădiţa Grigoriţă. Multe mai ştii tu, bre camiarade! Poate că vrei să-i dai lecţii domnului sublocotenent Vîrtosu, cît e el de profesor?

Noi am priceput de îndată care era rostul întrebării şi am oblicit că bădiţa Zevedei al nostru vrea să-l apere de primejdie pe soldatul Stoichiţă Ion.

Nu ne mai aflam noaptea, numai între noi! Se mai aflau şi alţi ochi, şi alte urechi pe-aproape.

Dar soldatul cu pricina, pas să priceapă unde băteau cuvintele lui bădiţa Grigoriţă. El i-a tras înainte:

— Furnicile şi albinele n-au progresat de sute de mii de ani, pe cînd omul merge înainte cu fiecare zi. Cum i se mai poate ierta atunci sălbăticia războiului? Şi încă o sălbăticie cu toate armele progresului şi ale civilizaţiei?...

— Măi, măi!... se miră iarăşi căpitanul Zevedei, încruntîndu-se la noi să-l scoatem pe Stoichiţă din bulboana unde se ducea tot mai afund. Ce, ne ţii cursuri serale pentru adulţi, bre răgălie?

Aş! Stoichiţă nu se lasă nici mort, măcar că-l ghionteam şi-l trăgeam de mînecă.

— Îngăduiţi-mi, fraţilor, să sfîrşesc! Că doar nu spun cine ştie ce grozăvii! Nimica nici nou, nici împotriva adevărului. Iar adevărul este că nu noi am cerut să ni se pună arma în mînă şi

nu noi ne-am gîndit a trage foloase de pe urma războiului. Trag foloase vîrtos cei care fabrică tunuri şi puşti, prefăcîndu-ne în carne de tun. Socoteala-i simplă şi se vede cît de colo cu ce aţă-i cusută, de vreme ce nu sîntem aşa de orbi ca furnicile!... De ce să mai căutăm asemuiri la furnici?...

Bădiţă Grigoriţă s-a făcut a căsca şi a stupit cu scîrbire asupra furnicilor care goneau cu mare zor de-a curmezişul drumului unde ne era popasul.

— Ia mai tacă-ţi clanţa şi daţi-le dracului de gîngănii! Ce, n-aveţi alte treburi? Cărei la datoriile voastre!…

Ceilalţi soldaţi s-au risipit. Eu mi-am făcut de lucru mai pe-aproape, pitulat printre nişte tufe de scaieţi şi pelin să trag cu urechea, fiindcă iarăşi venise căpitanul Berbecaru Jian să dea tîrcoale şi fiindcă după sclipirile din ochii lui bădiţa Grigoriţă, înţelegeam că-i gata să-l ia la forfecat. Nu mă înduram să pierd asemenea prilej! Şi aşteptările nu mi-au fost amăgite. N-au rămas în pagubă.

— Ei, bre Jănică Berbecică! l-a şi luat bădiţa Grigore în primire. Pofteşte, bitte, pojalusta, şi ia uită-te mai de-aproape ca unul mai priceput în materie! Ia uită-te; nu cară cumva vreun pian şi niscai blăni de astrahan cu ele?

Domnul doctor Badea şi domnul sublocotenent Vîrtosu au prins a rîde cu o veche înveselire, căci pentru nimeni nu era nici o noutate.

Căpitanul Jenică Berbecaru a trecut prin toate culorile curcubeului. ÎI pocnise bine cu moaca la mir bădiţa Grigoriţă în chip de glumă, luîndu-i piuitul şi tăindu-i pofta să mai tot umble pîndind cele ce fac ori vorbesc călimănenii.

L-a scăpat de la strîmtoare domnul doctor Badea, ştergîndu-şi alt rînd de sudori cu basmaua şi schimbînd vorba:

— Ce n-ai da tu, bre Grigoriţă, pe un şpriţcrig, acuma?

— Pfui!… fluieră bădiţa Grigoriţă. Nu mai pomeni de asta, că-mi lasă gura apă, doctore! Un şpriţ de la gheaţă, colo, cu

paharul brumat, să te doară dinţii de răceală! Măi tată, măi!... Cînd mă gîndesc că în vremea asta, în Călimanul nostru, o samă de sedentari ferchezuiţi şi odihniţi deşartă pelin de mai de la gheaţă, cetesc comunicatul şi li se pare că înaintăm prea încet!... Doctore, n-ai vrea să fii o gîză ca acestea? Cel puţin să nu mai cugeţi
şi să te laşi dus de instinct în loc de judecată, fără să te-ntrebi de ce faci ceea ce faci; fiindcă tot nu faci ceea ce vrei tu să faci, după cum în tinereţea ta nici n-ai fost lăsat să faci ceea ce te îndemna mintea, inima, chemarea din tine. Şi să nu te-ntrebi unde-ai s-ajungi, fiindcă tot n-ai plecat încotro voiai tu s-ajungi!

— La Stalingrad! Unde s-ajungem în altă parte? pufni, hodoronc-tronc, căpitanul Berbecaru Jan.

Bădiţa Grigoriţă îl măsură din tălpi pînă-n creştet şi stupi înlături, cum mai stupise şi asupra furnicilor:

— Vrei neapărat să fumezi o cigare la Stalingrad, scumpe Berbecică?

— De ce nu?

— Hm! Eu te-aş sfătui să iei direcţia spre Astrahan. Numai închipuieşte-ţi tu ce astrahanuri pre cinste trebuie să fie acolo, la faţa locului!... Într-ales, scumpe Jănică Berbecică, într-ales!

Căpitanul Berbecaru Jan iar a înghiţit găluşca, prefăcîndu-se a rîde şi el, mai mult mînzeşte, precum mi s-a părut mie.

Dar întru a mea mirare dădu glas:

— Măi, ce moară hodorogită mai eşti tu, scumpe Zevedei!... rînji el pe neaşteptate, netezindu-şi mucurile musteţilor de sub nări, tunse după chipul şi asemănarea lui Hitler. Oare cînd ai să înveţi tu a vedea cele ce sînt de văzut?

Crezi că nu se mai află şi alţi amatori sau alte amatoare de astrahanuri? În acest caz stupid şi caraghios te mai înşeli, mon- şericule!...

Eu ascultam şi nu-mi credeam auzului.

Iar întru a mea şi mai mare mirare, de data asta bădiţa Grigore, el o fost cel care a tăcut mîlc şi a înghiţit un nod, răzbunîndu-se copilăreşte ca Ionică ori ca Neghiniţă. Adică turtind mînios, fără nici o noimă, sub talpa cizmei, un pluton, dacă nu cumva un batalion întreg din armia furnicilor.

După ce s-au uitat unul la altul cu mîhnit înţeles şi tot în tăcere, prietinii săi, doctorul Badea şi sublocotenentul Vîrtosu Simion, s-au împrăştiat carevîncotro. M-am cărăbănit si eu la pihota ele rînd, pregătindu-ne de altă plecare mai departe.

Antimir a început să-l scarmene pe Stoichiţă — doi Ioni între dînşii — întrebîndu-l dacă nu i s-a urît de viaţă, de se ţine tot de predici, unde nu-i locul si cînd nu-i ceasul.

Mînătîrcă însă nu se lăsa de tălmăcirile din cărţulia sa ferfeniţă, cu Istoria lui Alisandru cel Mare, Macedon:

— Orice-aţi zice voi şi oricît aţi rîde voi, orice-ar îndruga alde Stoichiţă de la a cincea pe socoteala lor de n-am înţeles nimica, eu o ţin pe-a mea, că tot îi un semn cu furnicile aiestea. Scrie în carte... N-am ajuns în ţara lor cum vă prooroceam eu?

Sărmanul Mînătîrcă!

Ajunsese el după a sa părere în ţara furnicilor din carte. Şi în trei zile, adevărat este că am ajuns încă şi mai departe, într-un tîrg mare, de unde ruşii n-au putut evacua toate spitalele lor de

răniţi cum le era rînduiala. Dintre toate, nu izbutiseră să golească spitalul cu răniţii cei mai crunt încercaţi: oameni rămaşi numai c-un picior şi cu o mînă sau numai c-un ochi, în luptele ca să-şi apere ţara şi pămîntul lor, aşa că se adeverea şi cealaltă scrisă din carte.

Numai una nu scria în cartea Iui Mînătîrcă şi care una s-a îndeplinit. Anume că aveam să-l îngropăm noi acolo, cum i-a venit lui rîndul în ziua de-a patra, cînd a căzut totodată rănit şi Vasile Pandrea-Plîngău.

Am aşternut pămîntul stepei, peste trupul lui Mînătîrcă, după ce i-am aşezat cărţulia slinoasă pe piept, s-o ducă cu dînsul pe lumea cealaltă.

Bătălia în toi nu ne-a lăsat răgaz să-l jelim mai mult. ÎI căram pe Vasile Pandrea la unul din acele spitale ale oamenilor cu o mînă, cu un picior şi un ochi, unde domnul doctor Badea, cu mînecile sumese, mai tăia alte mîini şi alte picioare de-ale soldaţilor noştri, tot rugîndu-se de unii şi de alţii să-i şteargă broboanele de sudoare de pe obraz.

Zice Vasile Plîngău, cu gura înspumată de sînge:

— Ioane!... Ai tu grijă...

Eu îi retez vorba, crezînd că-mi spune cumva să am grijă de nevastă şi de pruncii lui de-acasă:

— Şezi binişor şi nu te frămînta! Rana ta-i uşoară! Nici nu trebuie să mai afle nevasta şi Fîrlifuşii tăi cei mititei...

Vasile, căruia îi spuneam noi în copilărie Ţîlică Fîrlifus, înainte de-a ajunge Vasile Plîngău, a clătinat din cap:

— Nu la asta mă gîndeam, Ioane!... Ai tu grijă! Caută în sacul meu. Se află acolo două pachete de ţigări păstrate pentru bădiţa Grigoriţă. Dă-le din partea mea, că iar ne-au înţărcat cu raţiile... Dară nu toate o dată...

Cînd i-am împlinit dorinţa şi cînd m-am înfăţişat cu ţigările la domnu' căpitan al nostru, bădiţa Grigoriţă a întors capul ca să nu-i văd cum îi jucau ochii într-o unduire de lacrimă.

— Tu crezi că asta se poate uita, Ioane?

— Nu cred, domn' căpitan.

— Ţine şi tu o ţigară... Hai! Nu face farafastîcuri... Cît despre Vasile, n-avea nici o grijă! M-a încredinţat doctorul Badea că în trei săptămîni e pe picioare. Scapă şi Ilie Pîntea, cel cu vaca...

— Scapă?

— Garantat!... Cînd spune doctorul Badea o vorbă, nu mai încape îndoială... Are să gogească două- trei săptămîni, pe urmă iar are să ne ucidă cu gogeala vacii lui... Iară Vasile Plîngău al nostru, din nou are să iasă la raport, c-o jalbă...

— Dea domnul, domn' căpitan!

— Are să dea pînă într-o zi, Ioane!... Adică noi, ce? Noi avem iarba fiarelor?...

Cu adevărat, s-a ridicat pe picioare Ilie Pîntea şi a scris grabnic acasă un răvaş, cerînd veşti de la nevastă, dacă mai

gogeşte vaca au ba şi cîte ocale de lapte mai dă la mulgători.

S-a ridicat să ne ajungă din urmă şi Vasile Plîngău, ieşind chiar în cea dintîi zi la raport cu o cerere de dreptate.

Bucuria însă ne-a fost scurtă.

În acea săptămînă l-am pus în pămînt şi pe Ion Costea Antimir.

N-a mai apucat a mai ajunge el la ostrovul muierilor din cartea cu năzdrăvănii a lui Mînătîrcă, jumătate femei, jumătate peşte.

L-a culcat în luptă poate un glonţ de femeie, tras poate de-o oşteancă în uniformă, cum se aflau destule în armata din faţa noastră şi cum tot nume femeiesc avea şi acel tun grozav, cu mai multe guri de foc, poreclit Catiuşa. L-a răpus în atac un glonţ drept în inimă, cînd pornise înaintea tuturor, în iureş, cum îi era firea...

Şi l-am încredinţat pămîntului străin într-un asfinţit ca atîtea altele din cele în care stăteam noi la taifas, istorisindu-ne aminteli de-acasă şi din copilăria încăierărilor trosc-pleosc, în joaca de-a rezbelul.

Părea mai lung, aşa, întins în neclintire pe pămîntul jilav.

Iar pe chipul lui frumos şi arămiu de dogoarea cîmpurilor şi a luptelor, acuma răcit, părea că stă înscrisă o mirată întrebare.

Se isprăvise cu glumirile lui şi cu toate snoavele despre ostrovul muierilor, pe care s-a dus să-l caute pe lumea cealaltă. O lopată de pămînt şi încă una! Pe urmă, ne-am grăbit toţi să-l astupăm, ca să nu-i mai zărim chipul şi să se isprăvească o dată cu durerea care ne strîngea inima.

Casca lui deasupra.

Şi isprăvitu-s-a cu Ion Costea Antimir al nostru, cu lot ce purta inimos şi bărbătesc în el, cu tot ce-a lăsat acasă! Atîţia pui de Antimiri, măcar vreo cinci la număr!

Am întrebat şi eu, la rîndul meu, pe bădiţa Grigoriţă:

— Se poate uita asta, domnule căpitan?

Căpitanul Zevedei Grigore a privit îndelung departe, cu ochii duşi, peste cîmpurile străine. Înţelegeam că aştepta să ştie mai dintii că n-are să-i tremure glasul.

Pe urmă, a spus încet, ca într-o taină:

— Nu, Ioane!... Nu se poate uita!... Nici aceasta, nici altele nu se pot uita... O cer morţii şi copiii lor să n-o uităm...

Nu ştiu. Ne înşela oare auzul,cumva? Şi ne înşela cumva văzul?

Dar bădiţa Grigoriţă al nostru parcă nu mai era cel de altădată. Din ce în ce se vădea că-şi prăpădise vînjul, care ne ţinea într-o încordare şi pe noi. Tot mai arare îi erau izbucnirile glasului, cînd tăia el piuitul ofiţerilor cu nasul de ceară. Tot mai amare i se săpau cutele din obraji, cum şi brazda şănţuită între sprincene.

Cînd se mai pomenise oare să nu răspundă el cu toată mînia din fire şi scîrbă, la cuvintele unei scîrne omeneşti ca Berbecaru Jan, cum tăcuse deodată în stepa furnicilor, de m-am minunat cuprins de mîhnire pentru dînsul fără a pricepe nimica? Şi cînd s-a mai întîmplat să-l vedem ocolindu-şi prietinii, pe domnul doctor Badea şi pe sublocotenentul Vîrtosu Simion; ocolindu-ne şi pe noi, ca să umble singuratec, muşcîndu-şi buzele şi mozolind între dinţi un capăt stins de ţigară?

Numai că-l rodea ceva. Dar ce, anume?

Cîteodată mă gîndeam că-l roade amitirea ceasului cînd m-a chemat să mă îndemne la o facere de bine în satul mătuşei Paraska, înainte de a porni noi la drum, ca să-şi ia seama pe urmă şi să se răzgîndească. Atunci încercam să aduc vorba şi să-i potolesc mustrările din cuget, dacă acelea îl munceau cumva cu adevărat, încredinţîndu-l că datorită lui Hrincă şi împreună cu Hrincă i-am

împlinit noi gîndul cel bun şi omenos, pe oare se temuse să-l ducă la capăt punîndu-şi strajă gurii sale.

În darn însă încercam. Nu mă lăsa să sfîrşesc niciodată.

Burzuluit, se stropşea la mine, fără să-mi caute în ochi:

— Ia mai tacă-ţi clanţa! Te-am întrebiat ceva? Nu vreau să ştiu nimic!

— Domn' căpitan, pentru liniştea dumneavoastră, mai bine să ştiţi. În acea dimineaţă, Hrincă şi cu mine...

— Piei din ochii mei, sărăcia dracului! bătea el din picior. Piei, că te otînjesc, de intri în spital!...

Altă dată mă gîndeam că poate îl frămînta grija de cei care-l păşteau cu felurite şuşoteli şi cîrteli, dacă nu cumva chiar cu pîri şi rapoarte de-a dreptul, ca să-i mănînce din colivă.

Dar îndepărtam de îndată şi asemenea gînduri, fiindcă mai mult decît celelalte îmi păreau ele lipsite de îndestul temei. Căci oricît de colţoase şi cu primejdie erau purtările sale faţă de unii ofiţeri dintre cei cu nasul de ceară şi ahtiaţi după grade; oricît de omenoase şi ca atare încă mai cu primejdie îi erau purtările sale cu noi, cei din ceata Călimănenilor, hojma ocrotindu-ne şi căutîndu-ne în coarne; oricît îl lua gura pe dinainte să spună cele ce nu erau de spus şi să toarne unora ori altora adevărul cel usturător de la obraz — împotriva acestora toate, printr-o anapoda sucească şi potrivească a întîmplărilor se bucura şi el de ocrotirea deosebită a generalului celui mare de la divize. Acolo se opreau toate cîrtelile şi şuşotelile şi pîrile şi rapoartele.ăș saz

Nu fiindcă era grad de nădejde şi om dintr-o bucată.

Acestea nu prea aveau preţ şi căutare în lumea comandirilor. Treceau mai degrabă la răbojul cususrurilor şi păcatelor, decît la meritelor şi virtuţilor.

Pricinile erau altele. Pot spune de-un soi mai prejos de adevărata omenie şi vîrtute a lui bădiţa Grigoriţă al nostru.

Mai întîi, îl preţuia generalul şi-i ierta lui multe, fiindcă era neîntrecut jucător de şah la măsuţa eu căluţii cei albi şi negri, fără pereche pe întreaga divizie, încît nu o dată miai trimitea automobilul şi prin rătăcăniile pe unde horhăiam acuma să-l umfle şi să-l aducă pe sus cînd îl apuca patima de joacă.

Mai apoi, fiindcă bădiţa Grigoriţă al nostru îl scăpase de la moarte! Adică de la înec, într-o împrejurare de mare cumpănă cam cu vreun an mai înainte de-a ajunge noi în stepa furnicilor şi de-a ne îndrepta mărşăluind de zor către stepa cămilelor. Asta socot eu că la drept vorbind cîntărea în balanţă de partea lui bădiţa Grigoriţă, mai greu decît toate cîrtelile altora şi pornelile sale s-o ia razna.

Chemîndu-l aşadiar generalul odată asupra nopţii la divizie, taman ca să mai încerce a-i ţine piept numai dînşii mai ştiau pentru a cîtea oară la jucăreala lor, după ce i a găsit al treilea cîntat al cucoşilor neclintiţi la măsuţa cu căluţii cei albi şi negri, l-a oprit acolo pînă a doua zi dimineaţa, fără să-l mai trimeată înapoi la unitate. Iar a doua zi dimineiaţa, luîndu-l generalul alături de dînsul în automobil, ca să-l lepede în drum undeva mai pe-aproape de rigimentul nostru, numai iată că-i prinde

pe-un pod de pontoane o cumplită vînzoleală de cai şi de căruţe şi de oameni şi de camioane! O încurcală mai grozavă decît înnodarea de maţe din burta calicilor lihniţi, după un prea belşugat praznic de parastas cu sarmale şi găluşte şi plăcinte.

Atîta doar, că încurcala şi vînzoleala de pe pod, cu înnodarea cumplită de maţe, nu era după nici un praznic. Se ivise de sub pînza de nouri, din înaltul cerului, un avion cu stea, răzleţ, să bombardeze înjghebarea de pontoane. Generalul de divizie, om gras şi greoi, sare afară din automobil opintindu-se să încapă pe uşă; sare şi căpitanul nostru Zevedei; sar şi cei doi aghiotanţi. Sar, dar cu întîrziere! Degeaba au pornit a trage tunurile antiaeriene de pe malul apei. Avionul cu stea şi-a făcut treaba fără să se sinchisească. Aviatorul, bun şi iscusit ochitor, şi-a lepădat bombele lui taman unde puteau semăna un prăpăd cu mai multă dobîndă. Pîrîie podul rupt în bucăţi, zboară căruţele şi camioanele în ţăndări, prăvălindu-se în apă după ce s-au dat peste cap în văzduh. Se prăvălesc şi oamenii în apă, care ucişi, oare răniţi, care vii. Iară printre cei vii — şi generalul diviziei. Aghiotanţii mai sprinteni şi mai iuţi de picior scăpaseră la capătul podului teferi şi nevătămaţi amîndoi. Scăpase cu o rană la umăr şi bădiţa Grigoriţă Zevedei.

Dar în vreme ce aghiotanţii se pipăiau pentru a se încredinţa dacă-s teferi si nevătămaţi, uitîndu-se cu gura căscată şi cu ochii holbaţi cum li se îneacă generalul, bădiţa Grigoriţă al nostru, fără a se mai pipăi şi a se mai cotcodăci ca dînşii, fără să-i pese de rana din care

gîlgîia sîngele, nici una, nici două, se năpusteşte în apă şi în viermătul celor care se zvîrcoleau să iasă la liman. Se năpusteşte, înoată voiniceşte, se dă la fund, îl lapucă pe general mai de păr, mai de gît, mai de guler, mai de epoleţi şi-l scoate la ţărm...

Cică atunci generalul l-ar fi cuprins pe bădiţa Grigoriţă în braţe şi cică l-ar îi sărutat pe frunte după ce s-ar fi dezmeticit, mai clănţănind încă din dinţi si uitîndu-se la cei doi laghiotanţi cu o clătinare din cap. Adică: „V-am văzut eu acuma bine cîte parale faceţi, cît vi-i vitejia de mare şi cît ţineţi la mine, lingăilor!”

Bădiţa Grigoriţă a cerut o ţigară uscată de la dînşii şi laşa cu uniforma udă leoarcă pe el şi cu sîngele şuroind din rana umărului a început a pufăi, parcă nu s-ar fi întîmplat nimica deosebit, precum îi era năravul după ce trecea dîrdora bătăliilor. Şi isprăvind de pufăit ţigara, s-a pornit a miai da el mînă de ajutor şi altora, a împărţi porunci chibzuite şi a descîlci aşa înnodarea de maţe de la capetele podului, întrucît ceilalţi îşi prăpădiseră capul. Asta, pînă ce l-au împresurat sanitarii să-i dezinfecteze şi să-i lege rana de la umăr cu sila.

Toată isprava a făcut nemaipomenită vîlvă în divizia întreagă; a cutreieriat şi întreg corpul de armată.

— Al dracului pişicherul de Zevedei! Bine-o mai învîrti! I-au crescut acţiunile!...

Mai multe nu găseau a spune ofiţerii cu nasul de ceară, cărora le stătea el în gît. Nici nu găseau a vedea altceva, în năduful şi orbirea lor. De altmin-terea purta el grijă să-i plătească măcar cît de

cît zăpoarele bruftuielilor şi glumirilor sale cu poreclele de pomină, care rămîneau alipite de dînşii ca scaiul de oaie, de nu se mai puteau descotorosi şi ajungeau mai cunoscute decît adevăratul lor nume. Nu izbîndeau să-i răpună capul? S-au pus pe atîta să unelteasc fel şi chip, pe dedesubturi, ca să nu fie înaintat în grad, cum tot căpitan a rămas pînă la sfîrşitul campaniei din răsărit şi multă vreme după ce ne-am întors dintr-acolo.

Apoi chiar că asta îl durea pe el, şi că de asta nu-şi mai găsea el somn! Ceva însă îl muncea. Alt păs. Care şi ce fel, greu s-o pricepem. Încît cuprinşi de îndurerată mîhnire, zădarnic încercam între noi, cei puțini cîţi mai rămăsesem, să dibuim cam ce anume îl roade pe dinlăuntru şi-l surpa zi de zi.

Cîteodată, în cislele noastre de taină şi de seară, mi se părea că am prins un capăt al firului.

Stăruiau în amintirea mea anume vorbe spuse de Vasile a Mărinei, soldatul lui bădiţa Grigoriţă, cam cu vreo jumătate, dacă nu cu vreo trei sferturi de an în urmă.

Într-o bună zi ne vestise el cu nepusu-n masă că pleacă de olac la Odesa.

Era înainte de ajunge în stepa furnicilor şi purta un răvaş de la domnul căpitan Zevedei, pentru soţia sa, cuconiţa Mimi.

— Adevărat, bre!... ne-am minunat noi uitîndu-ne unul la altul. Cine dintre noi toţi ne-am mai gîndit că are şi bădiţia Grigoriţă o soţie care-l aşteaptă şi pe care poate o doreşte?

Asta o uitasem.

Părea că a uitat-o şi domnul căpitan Zevedei, după cum niciodată nu pomenea nimic despre casa lui, doar cînd şi cînd despre îndeletnicirile sale înainte de a îmbrăca straiul ostăşesc şi după cît nu l-am văzut niciodată aşteptînd răvaşele cu neastîmpărul nostru.

— Şi cum arată coniţa lui bădiţa Grigoriţă?... l-am iscodit atunci pe Vasile.

— Cum s-arăte?... Mititică şi plăpîndă.

Aceasta nu ne-a plăcut.

— Va să zică aşa... un fel de mîţă ghergheteagă?

Da' de unde aţi scos-o voi asta, bre!... se rocosise Vasile a Marinei. Mititică şi plăpîndă, da, dară inimoasă de parcă-i zugrăvită!

Ne-a mai venit inima la loc. În dragostea noastră pentru bădiţa Grigoriţă i-am fi dorit o soaţă ca Ileana Cosînzeana.

Odată stîrniţi, n-am contenit cu întrebările.

Era ceva nou.

De întîia dată ne trecea prin minte atunci a ni-l închipui pe domnul căpitan Zevedei altfel decît crăcănîndu-se cînd cu casca pe ceafă, cînd cu casca pe urechi, luîndu-se la zor, apărîndu-ne cu agerime să nu ne vărsăm sîngele de prisos la atacuri, apărîndu-ne încă mai grozav de urgia majurilor şi de prigoanele feluriţilor Berbecari, ocărîndu-ne şi plefturindu-ne de nu mai făceam două parale; pe urmă rîzînd şi dînd drumul turbincei cu bongoase.

Vasile a Mărinei însă nu prea ştia a răspunde la luate. Ce-o văzuse el şi ce-o cunoscuse la o adică pe soaţa lui bădiţa Grigoriţă? O săptămînă, cît am stat în garnizoană la Căliman, înainte de a purcede spre Dorne.

— Una cred eu din adulmecările mele şi să dea domnul să mă-nşel!... Cred că nu-s făcuţi unul pentru altul! Nu-i potriveală!... Nici lui dom' căpitan nu-i trebuia aşa nevastă, nici soaţei sale aşa bărbat...

— Cum bre?... Ce-i face?... O suduie şi o şmo- treşte?... se îngrijorase atunci cu mîhnire celălalt Vasile, Plîngău.

Vasile a Mărinei s-a supărat foc de asemenea prepusuri cu ocară.

— Da' ce crezi tu, măi Plîngău, că domnu' căpitan e un haidău ca noi, să-şi suduie şi să-şi bată nevasta?...

— De bătut nu, că nici pe noi nu ne-a atins vreodată, chiar cînd o meritam. Dară de suduit?... Ce, sudalma lasă vînătăi? Dacă nu suduie omu-n casa lui, cum să mai simtă ea, nevasta, că are un bărbat vrednic, colea, ca un plăieş de-ai lui Ştefan cel Mare?... glăsuise atunci Vartolomei Ciocîrlan, răsucindu-şi musteţoaiele cît caierul.

— Apoi puţin îi mai cunoaşteţi voi pe bădiţa Grigoriţă al nostru, de-l vedeţi în aşa chip! se grăbi să-l apere Vasile a Mărinei. Aflaţi de la mine, măi, că se poartă cu cucoana dumisale uşurel, cum ar umbla c-un ouşor de turturea!

— Atuncea de ce spuneai că nu se prea înţeleg?

— Asta-i altă căciulă în ceea traistă!... Am oblicit eu aşa, ca un nu ştiu ce care lucrează pe dinlăuntru... Mai ales una nu-i place lui domnu' căpitan! Anume cînd îi spune Grigri!... Ei, apoi cum o aude spunînd Grigri, cum face el din nas aşa, parcă i-ar smulge cineva un fir de păr dintr-o nară.

— Poate că-i ceva de bagiocură? Cum vine asta? Grigri!... Ce-i un ţînc ori îi cîntă grierii în cap, să-i spună lui Grigri? Pe cine ştie ce limbă, cine ştie ce mascara o fi însemnînd! Aşa că-l înţeleg şi-i dau drept să se supere!... se amestecase în vorbă şi Ion Costea Antimir, care de cînd tot dăduse tîrcoale dornencelor şi bănăţencelor, aşteptînd să ajungă şi în ostrovul muierilor, se simţea

mai în largul său de cît noi în tălmăcirea agrăirilor străine, ca un poliglot ce era.

— A fi poate şi asta!... Încuviinţă Vasile a Mărinei. Ce putem noi ca să le pătrundem toate, cîte-i bucură şi-i întristează? Dînşii cu ale lor, noi cu ale noastre... Apoi vă las cu bine, că mă zoresc pregătirile de ducă.

El s-a dus.

Noi am rămas cu inima parcă opărită cu leşie.

Adevărat că nu-l vedeam pe bădiţa Grigoriţă în chip de Grigri, dezmierdat cu alintări femeieşti, ca bunăoară răposatul maior Constantinidi Eliodor. Cu chiclazurile şi cu mirodeniile sale, acela, da! Să-i tot spună soaţa lui şi nevestele altora Grigri şi Tritri şi Pripri şi Pipi.

— Dară bădiţa Grigoriţă, cel vestit pe divizie pentru zăpoarele lui de ocări şi sudălmi, cum şi pentru ce muieratica a lui faptă, s-ajungă el un Grigri? Păcat! i-am zis. Că nu merită!

Prin rătăcăniile pe unde umblam noi în bobote, după două săptămîni, Vasile a Mărinei tot ne-a călcat din urmă.

— Ce-i la Odesa, bre Vasile?...

— Eaah! Minune mare, măi tată!... Străzi și pieţi şi nişte palaturi să încapă şăpte case din Căliman, într-un palat de-acolo... Şi fabrici!... Şi vapoare!... Nici nu mi-a lăsat mie mama atîta gură cît mi-ar fi trebuit mie s-o tot casc şi cît am tot căscat-o...

— Cu asta nu ne-ai lămurit nimica! Unde şi la ce-ai căscat gura, bre?

— Că n-o căscam numai eu! Toată lumăria de la Bucureşti, venită cu trenul, tot aşa căsca gura fîţîindu-se pe uliţi de colo pînă colo cîtu-i ziulica de mare. Care cumpără, care vinde; care vine numai să

vadă şi să caşte gura. Domnii ghenerali cu soaţele lor. Ţivili cu soaţele lor... Ofiţărime şi soldaţi, cît păr în barba lui Ciocîrlan!... Şi automobile, măi băieţi!... Şi birturi cu lăutari, măi tată! Şi marea cîtu-i de mare, întinsă preş la scară: măi frate!... Odată tîrg, nu o ticăloşie călicăroasă, cumu-i Călimanul nostru uitat de Dumnezeu... Şi Operă, bre!

— Ei, cum Operă?...

— Iaca bine, Operă!... Un palat cît trei prefecturi ale Călimanului puse una peste alta. Operă, cu cîntăreţi şi cu cîntăreţe şi cu dănţuitoare şi cu lăutari, ca în cărticica pe care-o adus-o într-o zi Ion Săracu de la bădiţa Grigoriţă şi v-aţi făcut voi ciuciulete din filele ei. Aşa că m-am dus şi eu la Operă.

— Te-ai dus tu la Operă?... s-a mirat neîncrezător Ilie Pintea, cel cu vaca. Da' ce să cauţi tu, bre, la Operă?

— Cum ce să caut? Să văd şi s-aud. Am luat belet şi-am intrat.

— Se vede că eşti nebun, bre Vasile! Apoi, noi sîntem oameni de Operă, bre?

Lui Vasile a Mărinei i-a sărit muştarul:

— Adică numai să ne ţinem de coada unei vaci care tot gogeşte sîntem buni? Află c-am stat la Operă, colea, pe scaun moale şi roş, mi-am întins cotonoagele şi-am ascultat şi-am văzut şi-am bătut din palme...

— La urma urmei, treaba ta!... se lepădă Ilie Pîntea de orice răspundere.

— Cred şi eu că-i treaba mea! Ce-am plătit belet cu paralele tale şi-am căscat gura cu gura ta?

Văzînd că se iscă harţ din senin, pentru acea mişălie de Operă, am pus cuvînt să potolim dihonia.

— Ce v-a apucat, bre?... Lăsaţi-o dracului de Operă, că dacă v-ar auzi amu nevestele voastre sfădindu-vă pentru Operă, v-ar stuchi în ochi şi v-ar turna un hîrdău cu zoi în cap, să vă descioteze!... Ia mai spune si altele, frate Vasile! C-or mai fi și altele?

— Sînt. Numai că acelea-s mai proaste...

— Ei?...

Vasile a Mărinei, care fusese la Operă, s-a uitat împrejur ca actorii de-acolo şi ca italienii comedianţi, cu îngrijorare şi tainã.

— Măi, da' asta rămîne între noi?

— Mormînt! Zi-i!... ne-am strîns noi capetele şi-am plecat urechile mai aproape.

— Cică s-or pitrecut şi se mai pitrec lucruri urîte!... Mai dintîi, cic-ar fi mîntuit de zile o mulţime de lume, aşa, fără nici o judecată şi fără nici o alegere!... După rînduiala aliaţilor, pe care-o ştiţi. Şi mai pe urmă, cică tot aduc şi aduc mereu din ţară la oameni prinşi cu hapca, ca să-i bage la lagăre şi să-i dea pe mîna nemţilor, cu ţidulă, ca pe gitele de la zalhana, să le facă dînşii capătul... Asta nu-ţi mai spune-o voi, că-i treabă după legea noastră, romînească!...

— De ce nu ies la raport, să lăcrame se îndîrji Vasile Plîngău.

— Cui?

Noi am clătinat din cap. Cu adevărat: cui?

— Şi cică ar fi transportat şi ţîgani! urmă Vasile a Mărinei cu destăinuirile sale. Cară toţi ţîganii şi toate ţîgăncile din ţară, de-i o chirăială şi-o văicăreală de nu mai ştii pe ce lume te aflii. Aiştea-s călăreţii şi arcaşii şi mazîlii rînduielii

celei mari pe-o mie de ani! rîdeau unii şi alţii, pe urmă-şi vedeau de treburi şi de căscat gura. Iacă, aieste lucruri se mai aud şi se văd la Odesa!...

— Apoi atunci, urîte lucruri se văd şi s-aud!

— Urîte! Mai urîte decît vă închipuiţi voi... Parte le-am aflat eu de la unu' Mihalache Stîlpu, artilerist dintr-un sat cu mine şi soldat la un domn colonel de la comandamentul de-acolo, de la Odesa. Măi, ascultam şi mi se ridica părul măciucă în cap! Cică împreună cu nemţii au spînzurat şi au împuşcat peste şapte mii de oameni, fără alegere, culeşi de pe uliţă şi scoşi din casă la întîmplare. Unchieşi, muieri, babe, prunci, de-a valma, la moarte cu ei! Şi asta numai şi numai ca să bage spaima în partizanii din peşteri şi din catacombe!

— Ce peşteri, bre? Şi ce catacombe?.., Cum catacombe?...

— Peşteri, ca peşteri... Mai ştiţi şi voi! Peşteri în stîncile de var de pe malul mării, cum aţi văzut şi-n munţii noştri, pe la Dorna ori prin Maramureş. Acolo stau partizanii la pîndă şi de-acolo se strecoară să zvîrle în văzduh trenuri cu muniţii, depozite, cîte şi mai cîte. Asta încă n-ar fi nimica! Cu catacombele îi mai afurisită treabă...

— Ei?

— Mai întîi lămureşte-mă ce-s acele catacombe, că amu aud întîia dată în viaţă... ţinu să afle Vartolomeu Ciocîrlan. Zi-i, ce-i cu catacombele celea?

— Cum să vă spun eu?... se scărpină în creştet Vasile a Mărinei. Catacombe, adică un fel de hrube lungi şi încîlcite de nu le mai dai de capăt, cît ţine tîrgul Odesei, pe dedesubt... Pe sub case, pe

sub uliţe, pe sub pieţi... Să tot mergi şi să te rătăceşti, zile şi nopţi, fără să mai nimereşti pe unde-s ieşirile...

— Aha! Amu, m-am lămurit!... se bucură Vartolomeu Ciocîrlan. Un fel de hrube ca la Cetatea Neamţului, săpate în munte, de puteau să intre şi să iasă plăieşii lui Ştefan Vodă pe sub nasul turcilor şi tătarilor, hăt la cale de-o poştă... Aşa mai zîc şi eu!

— Ia mai taci şi nu mai spune nimica, bre Vartolomeu, că ne-ai năucit cu plăieşii lui Ştefan Vodă!

A trecut vremea lor... Taci şi-ascultă!... Urmează tu, Vasile...

Vasile a Mărinei a urmat a istorisi cum pe sub tîrgul Odesei de deasupra ocupat de trupe, s-ar putea spune că se mai află un al doilea tîrg, subpămîntean, unde mişună partizanii prin acele catacombe. Acolo dorm, acolo mînîncă, acolo au hărţi şi comandanţi, acolo au arme. Şi de-acolo năpădesc cînd şi unde nu te aştepţi, prin răsuflătorile numai de dînşii ştiute, să-şi răzbune morţii lor şi toate jafurile care le-au golit tîrgul. Că nu umblă oamenii stăpînirii din Bucureşti numai după piane, după blănuri de astrahan, inele de aur şi tabacheri de argint. Desfac şi cară fabrici întregi, pradă bogăţiile din lăcaşurile poporului de se cheamă ele muzee, ochesc palate, case, livezi şi moşii să le ia în stăpînire pe-o mie de ani... Iară ca să bage spaima în cei care le apără cu ghearele şi cu dinţii, în cei care răsar pe neaşteptate din catacombe să le plătească toate după dreptatea lor, ce-au găsit cu cale comandanţii garnizoanei de ocupaţie? N-au găsit alta mai bun de făcut decît să ucidă la nimereală femeile şi copiii, unchiaşii şi bătrîncle, cu sutele

şi cu miile, de numai este casă unde să nu-şi jelească fiecare măcar cîte un mort.

— Asta-i! a încheiat Vasile a Marinei. Nu vi se încrîncenă carnea pe voi, cum s-o încrîncenat şi pe mine?

— Ba bine că nu!... Apoi dacă asta-i; asta avem s-o plătim noi pînă la sînge, fără doar şi poate, măi fraţilor!... rosti Vasile Plîngău, un gînd care era al nostru, al tuturora celor de faţă. Amare ceasuri ne mai pregătesc boierii de la Bucureşti!

— Nouă ne pregătesc ceasuri amare? De ce nouă? Poate lor şi le pregătesc singuri. Şi altceva, ce-ai mai văzut şi-ai mai auzit, bre Vasîle a Mărinei?... Îl mai iscodea. Numai atîta ai adus în traistă?

Vasile a Mărinei a strîns din umeri, semn că n-ar mai avea el nimica deosebit a ne spune.

Dar în faptul sării, ne-a chemat de taină, să ne împărtăşească şi altele, numai mie şi lui Antimir,

Sacul sau mai cuprindea şi altele.

Cînd l-a vestit bădiţa Grigoriţă că-l trimite cu nepusu-n masă la Odesa, pentru a duce o scrisoare soției sale, Mimi, încă de-atunci a priceput el că domnul căpitan Zevedei era supărat foc şi pară. Se plimba prin chichineața lui cea dărăpănată, aprinzînd ţigară de la ţigară, izbea după năravul său la mînie cu botul cizmelor în tot ce întîlnea în cale, îşi muşca buzele. Ce căuta cuconiţa sa la Odesa? Şi cum de-şi închipuia dînsa că poate lăsa el frontul, cerîndu-şi permisie, ca să-i iasă înainte cu pîne şi sare? Pe urmă, era vorba de-o oarecare blană de astrahan. Toată lumea cumpăra blăni de astrahan şi se fandoseşte pe uliţă cu blăni de astrahan, numai soţia domnului căpitan Zevedei Grigore umbla fără blană de astrahan. Domnul locotenent Berbecaru Jan, cum a pus pe umăr şi el tresa de căpitan, fiind înaintat deocamdată la acel grad pe-atunci, pînă-ntr-o săptămînă s-a şi învîrtit de-o învoire la Odesa, de unde a trimis acasă pe lîngă altele o blană de astrahan şi-un clavir.

— Da’ ştie madama lui să cînte la clavir?

— Ştie, nu ştie, nu strică să aibă omul în casă o zdrîngănitoare! Povestea Timofti, soldatul lui, că era un clavir atîta de mare, cît o pataşcă, de nici n-o încăput în salon şi a stat o săptămînă în ogradă, de-şi făcuse găinile cuibar în el...

Atîta de mînios era bădiţa Grigoriţă la ştirea că-l aşteaptă cuconiţa Mimi la Odesa, unde n-o poftise nimeni, încît i-a scris răvaş să se suie în tren şi să plece numaidecît acasă, la Căliman, să-şi vadă de crătițele sale, nu de astrahanuri şi de claviruri.

— Da’ de unde cunoşti tu, bre Vasile, ce i-a scris?... Nu te-o fi bătut gîndul cumva să deschizi răvaşul, că asta numai frumoasă treabă nu-i!...

— Ce nevoie era să-l deschid?... Greu mi-o fost adică a pricepe ce scrie înlăuntru, după mutrişoara cuconiţei Mimi cînd o cetit epistola? Iac-aşa s-o învineţit la obraz şi pe urmă s-o gălbenit, subt toate dresurile! Şi iac-aşa o rupt răvaşul bucăţele, bucăţele, zvîrlindu-l pe geam! Zicea: — S-o sălbăticit şi s-o arbrutizat, de nu-l mai recunosc! Aşa-mi scria el mie, Grigri? Şi aşa-mi vorbea el mie, Grigri?... V-aţi ani- malizat, acolo pe front! se răsteşte la mine. — Da, cuconiţă! spun eu. Noi sîntem de vină? De-atîtea animăluri mititele care-s pe noi, anume păduchi, cum să nu ne animălurizăm?!... — Aveţi şi păduchi? întrebă dînsa. — Avem, cuconiţă!... răspund eu. Dac-avem, avem; ce putem pentru ca să facem?... — Pfui! Ce oroare! se scîrbeşte dînsa. Fugi la distanţă că-i simt mişcînd... Noroc că era domnul căpitan Bobiţă de faţă, s-o mai împace şi s-o mai mîngîie.

— Era şi domnul căpitan Bobiţă, cel de la sedentară, cu gemuşorul rătund în ochi?

— Era...

— Hm! Da’ ce căuta el la Odesa?

— Ce să caute? Se plimba şi el şi căsca gura! I se urîse de căscat gura tot pe uliţele Călimanului... O mai schimbat şi el cele uliţe şi cele verişoare... Poate că venise să caute si el o blană de astrahan...

— Hm!...

— Mai era şi feciorul mezin al lui domnu’ Emil Sava. Domnul Tretinel... Tot

aşa! în preumblare... A venit şi dînsul la hotel s-o invite pe coniţa Mimi la masă şi la Operă...

— Măi, ce spui tu, Vasile? Cum se poate una ca asta?... Apoi tu nu ştii că domnul Emil Sava îi cel care vrea să-i mănînce din coliva lui bădiţa Grigoriţă?

— Ştiu...

— Şi dînsa, frişca aceea de Mimi a lui domn căpitan, adică ea n-o ştie?

— A fi ştiind-o!... Ce putem noi ca să-i mai înţălegem ce anume fac şi ce dreg, cei care-or rămas în urma noastră, acasă Mă-ntreb cîteodată şi de ne- vastă-mea... Trii ani de lipsă. Cine ştie ce-i mai tună prin cap? Apoi să mi ţi-o prind eu pe Maranda me, ca pe giupîneaşca aceea de Mimi, cu ni-ni şi cu fi-fi, cum se fîţîia şi se miorlăia dînsa, atunci să vedeţi voi cum i-aş mai fărma şi i-aşi mai muia ciolănaşele!... Toate ca toatele, da' pîn-aicea!...

— Dinspre partea asta te înţeleg şi-ţi dau toată dreptatea, bre Vasile!... am încuviinţat şi eu. Noroc că nevestele noastre nu-s din soiul celor pe care le cheamă Mimi, să ne spună Grigri, miorlăindu-se şi ele cu ni-ni-ni şi cu fi-fi-fi!... Ele cu plodurile şi viţeii...

— Ghiar că noroc, dacă asta numeşti tu noroc!... pufni a rîde Vasile a Mărinei. Cît despre dînsa, numai s-o fi văzut voi cum se mai fasolea şi se mai miorlăia cînd a intrat în odaia de la otel şi Berbecaru.

— Care Berbecaru! ne-am repezit noi cu mirările într-un glas, şi eu, şi Ion Costea Antimir.

— Care? Berbecaru Jan pe care-l ştiţi şi ni-i drag nouă, tuturora, ca şperla-n ochi. Unu' pe lume n-a- junge?

— Cum? Era şi Berbecaru acolo?

— Era? De ce să nu fie?

— Şi care va să zică, se vînturau acolo, ca la moară, toţi cîţi îl pasc pe bădiţa Grigoriţă al nostru?

— Se vînturau mai abitir ca la moară. Unul ieşea, altul intra. Ba încă pot spune că Berbecarul era mai nelipsit decît ceilalţi, ţinîndu-se grapă ca scaiul de lîna oii. Şi numai să-l fi auzit miorlăindu-se şi el cu ni-ni-ni şi cu fi-fi-fi, că nu mai scăpa din laba noastră nestrîns de gît!...

— Măi, măi, măi! Multe mai vezi şi mai auzi, dacă n-ai parte s-o sfîrşeşti îngropat în ţărîna de-aici. Şi ce căuta păcătosul acolo, vascrisul şi grijania mamei lui?

— Ce să caute? Nu v-am spus? Căuta şi el blăniţe de astrahan.

Amîndoi, şi eu, şi Ion Costea Antimir, ne-am zvîrlit atuncea ca la un semn în picioare, parcă ne-am fi fost vorbiţi mai dinainte, răstindu-ne într-un glas la Vasile a Mărinei:

— Cum cutezi a grăi tu aşa măi haidăule, despre nevasta lui bădiţa Grigoriţă al nostru?... Îţi dai tu seama ce spui?

— M-aţi întrebat, răspund la întrebare. Spun cinstit ce-am văzut cu ochii şi cît m-o ajutat a pricepe mintea mea neputincioasă. Şi-o spun cu un spin în

inimă, nu cum rînjea el, Berbecarul, tot frecîndu-şi cu unghia spurcăciunea lui de musteaţa de sub nas, ca un ciot de periuţă. Nu vă mai vîrcoliţi degeaba şi aşezaţi-vă la loc, că nu eu sînt de vină!... La drept vorbind, greu vă este şi vouă a vă dumiri? Poate că Berbecaru Jan căuta el mai ales un fel de răzbunare care să-l doară pe bădiţa Grigoriţă mai rău decît toate răzbunările? Ian gîndiţi-vă!

— Şi dînsa? Greu îi era ei să priceapă asta?

— Dînsa! Ce tot îi daţi cu dînsa? Minte de muiere şi gata!

După cît îşi schimbase Vasile a Mărinei părerile sale asupra soaţei lui bădiţa Grigoriţă, ne-am încredinţat că poate bănuieşte ori chiar că ştie el mai multe decît îl rabdă inima să ni le spuie. Dar nici noi n-am mai răscolit în muşuroi, să mai aflăm şi acele altele.

Atîta l-am întrebat:

— I-ai suflat ceva despre toate aceste lui domn' căpitan?

— Da' ce-s bătut cu leuca-n cap? Şi-s cîne?... Să-i stric inima şi să-i înfig un ghimpe de pomana dracului?... Am tăcut mîlc... — Ce făcea cuconiţa? mă cercetează el. Eu de colo: — Dă, domn' căpitan! Era întristată că nu veniţi cum aranjarisise dinadins cu un domn general să vă cheme în misie. Era întristată de dor şi se pregătea de plecare. Mai că nu plîngea!... — Biata Mimişor! îşi vorbeşte el mai mult pentru sine, decît pentru urechile mele. De unde să ştie femeile ce-nseamnă războiul?... Parcă îmi pare rău acuma, că nu m-am repezit pe două zile. Mă îndemînam eu c-un loc într-un avion curier, ca toţi Berbecarii. Măi Vasile, şi zici că era tristă?... — Mîhnită, domn'

căpitan! Mai mare jălea cum se tot uita la scrisoarea dumneavoastră şi tot, o sucea pe-o parte şi pe alta şi suspina, de parcă era gata s-o strîngă la piept! îl minciunesc eu şi-i ocoleam ochii cu ruşine, mirîndu-mă de cît se prosteşte omul cel mai deştept pentr-un ciot de muieruşcă.

— Apoi, tot bine-ai făcut că i-ai tăinuit adevărul, bre Vasile!... Încuviinţăm amîndoi, şi eu, şi celălalt Ion, Costea Antimir. Se cheamă că aicea, mare, mic, prost, dıştept, trebuie să ne cruţăm unii pe alţii, că viaţa noastră la năzăreala unui glonţ rătăcit este şi-o suflă vîntul ca puful de păpădie...

— La asta m-am gîndit şi eu! Puteam adică să-i spun? Mai ales că toate se petreceau între jupîneşica Mimi şi prietenii săi de la Odesa, taman ca năzdrăvăniile din cărţulia de care rîdea el cu atîta înveselire şi a zvîrlit-o pe urmă la picioarele tale, Ioane, de v-aţi făcut voi ţigări. Ţii minte?

— Cum să nu ţin minte? *Micul manual practic de conversaţiuni romîno-ruse pentru turişti?*

— Taman! Iaca turiştii de care rîdea el de se strîmba! Toate mergeau pe roate, leit scrise ca din acea cărţulie pe care n-o pricepeam noi, ţoapele, atunci. — îmi permiteţi, scumpă doamnă, să vă invit la cină, la restaurant? — Ce drăguţ eşti!... — Ştiţi că am oprit trei locuri la Operă? — Ce idee minunată! Am să pun rochia cea verde, care-ţi place dumitale!... Asta vorbeau şi dînşii, călimănenii noştri şi Berbecarul nostru, cu jupîneşica Mimi la Odesa, precît i-am auzit. Că despre cele pe care nu le-am auzit, nu-i nevoie să le caut în carte... Fac şi eu ca bădiţa

Grigoriţă, sărmanul!... Astrahanul şi blana şi clavirul şi panaghia mamei ei de Mimişor şi de muiere!...

— Ssstt! Că iacătă-lă-i!

Domnul căpitan Zevedei, cu casca pe ochi şi cu ţigara în gură, se apropiase în lumina vînătă a înnoptării, păşind îngîndurat.

Era cu uniforma hărlănită, plină de glod uscat şi de colb, cum se tîrîse cu un ceas înainte între două guri de hrube văroase, de unde purcedeau cîteodată împuşcăturile partizanilor rămaşi să ne macine în hărţuieli de la ceas la ceas. Şi era să treacă pe lîngă noi fără să ne vadă, ceea ce am fi dorit în acea clipală.

Dar oricît de îngîndurat se afla, ochiul său ager ne-a zărit.

— Voi sînteţi, măi băieţi?... Măi, sireacilor!...

— Noi, domn' căpitan...

— Staţi şi vorbiţi despre nevestele voastre, hai?

— Dă, domn' căpitan... Ce să facem şi noi?

— Luaţi cîte-o ţigară mai puţin cătrănită de la bădia, să vă fie cisla mai uşoară... Iar voi, cei doi Ioni, la douăsprezece de noapte să fiţi gata!... Trec să vă iau cu mine şi să încercăm ceva la cota 34... Este acolo un ce, care nu-mi miroase a bine. Ni se pregăteşte ceva, să-şi mai lase oasele pe-aici vreo doi-trei dintre noi...

Amintirea acelor întîmplări de-atunci mă prigonea tot mai des de la o vreme încoace şi nu mă lăsa să închid ochii.

Mai întîi, fiindcă prea mulţi din cei de-acolo, care vorbeau, rîdeau şi se îngrijorau de nedreptele amărăciuni ale căpitanului nostru, acolo şi-au îngropat oasele, în stepă. Mai pe urmă, fiindcă prea amară era tălmăcirea lor, pentru un om cu inima şi cu vînjul lui bădiţa Grigoriţă al nostru! Prea nu merita el asemenea soartă şi asemenea tovarăşă de viaţă, să se dea parcă dinadins de partea netrebnicilor, care-i făceau lui zile amare.

Poate că asta era taina lui care-l rodea în vremea din urmă, de-i brăzdase aşa de adine fruntea şi-i înnegurase ochii aşa de noptatic. Poate că asta era acea putrezire din viaţă, pe picioare, de care se temea, de care nu voia să audă şi de care se apăra el cu atîta încrîncenare, de cîte ori îi pomeneam noi despre foştii ofiţeri de rezervă din celălalt război, mai morţi decît morţii, fiindcă îşi călcaseră şi îşi uitaseră legămintele.

Ci după ce mă răsuceam pe o parte şi pe alta muncit de nesomn, îndată îmi dădeau ghes alte gînduri.

Nu poate să fie numai atîta! Nu mă mulţumeşte o tălmăcire aşa de ieftină a mîhnirilor şi descumpănirilor sale! Oricît de grea piatră de moară e o muieruşcă din soiul acelei Mimi, legată de picioarele unui bărbat în calea lui prin viaţă, tot nu poate trage la fund să-l înece, cînd bărbatul e din zidirea tare şi pietroasă a lui bădiţa Grigoriţă al nostru. Îi găseşte el leac şi capac!

Mai degrabă socot că s-au adăugat să umple paharul amărăciunilor, al mîhnirilor şi descumpănirilor, mai degrabă socot că s-au adăugat şi alte picături de otravă neştiute de noi.

Dar prea mult răgaz pentru asemenea întrebări şi frămîntări nu ne lăsau poruncile. De-acolo ne-au mînat mai departe, afund, în stepa albă şi friptă a cămilelor, pe care aveam să le vedem întîia oară cu ochii, noi, cei scoşi din bezna bîrloagelor noastre, din satele Ionilor, la mii şi mii de kilometri în urmă.

Se împuţinaseră Ionii la număr…

Iar acum ştiam toţi că mergem către nimic şi nicăieri. Către pierzania cea fără îndurare.

Nebunii scăpaţi de la balamuc, care nu ne mai slăbiseră la plecarea într-acoace cu deşucheatele lor arătări, s-au oprit locului atunci, acolo departe, în-dărăpt. Şi de-acolo, de pe ţărmul vînăt şi înalt, înşiruiţi în halatele albe, hlizindu-se şi clătinîndu-şi scufele cu ciucuri, au miai făcut atunci de sus, către noi, cele din

urmă ale lor semne scălîmbe de ducă-se pe pustii.

Iată că venitu-ne-a vremea să ajungem cu adevărat şi în pustii!

Numai cămile nu văzuserăm încă.

Se cuvenea deci să împlinim şi această lipsă neiertată a învăţăturilor noastre despre tot ce-i pe lume. Şi se împlinea de la sine, după un bombardament cumplit care făcuse zbranca în noi, de se tîrau sfîrmăturile regimentului în bobote prin pustia fierbinte.

Ne frigea pămîntul sub talpă ca jăratecul. De atîta dogoare ne fierbeau creierii parcă sub ţeastă şi ni se răscoceau ochii în găvanele capului. Deasupra noastră şi în urmă-ne se vînzolea un nor vălvorat de colb.

Colb răscoleau paşii. Colb mestecam scrîşnit în măsele. Colb se omătuise alb pe căşti, pe obraz, în păr, în bărbile ţepoase; colb ne căptuşea gîturile ştirite şi genele, de ne usturau ochii şi înghiţitoarea ca de

pleava batozelor în nămiezele cumplite de vară la armanul treierișului de la noi, de-acasă.

Iar prin trîmbele şi fuioarele aceste de pulbere, cît cuprindeau ochii înainte, înapoi, de jur împrejur, pretutindeni se întindea mereu şi mereu stepa otova, pleaşă, lăţită, încinsă ca o tipsie de aramă la cuptor.

Nici tu o măgură, nici tu o umbră de copac, nici tu o dungă de lozii după care să se iveascâ o aţă-aţişoară de pîrîu. Ci numai aria zarişţei cu pîlpîielile jucăuşe de zăpuşeală. Ci numai nisip sticlos, colb şi iarbă sfurog. Ci numai tufe de pălămidă şi holercă, de crăpuşnic şi măselariţă, de-o buruiană suliţoasă şi încrestată pe muchia beldiilor, cum nu se află prin părţile noastre aşa soi de scaiul-dracului, sunînd ca tinicheaua cînd îl atingi şi sîngerîndu-ţi palma ca tăiuşul custurei. Şi chip ca să mai schimbe aceeaşi şi aceeaşi privelişte, pe-alocuri se iveau drept podoabe nişte salbe de pecingini văroase şi sărate covruri scorojite de alvii pe unde fost-au fost ele odată şi odată cine ştie ce izvoare care-au secătuit.

Prin asemenea pustie ca dintr-un vis rău, ne tîrşîiam noi clăpăug bocancii grei cît ghiulele de plumb, cleam-cleamp! ...Răstoacă în creştet de zăduf, leoarcă de sudoare, neclătiţi pe ochi de trei zile, cu bărbile mai ghimpoase decît ciulinii nisipurilor, cu gurile argăsite de sete şi cu mînile bălăbănind desciolănate din umeri. Cleamp-cleamp! Cleamp-cleamp!... Nici că mai scotea cineva glas. Nici că se mai auzea un incot de rîs. Uitasem să mai fi rîs noi vreodală în viaţa noastră.

Amuţise pînă şi bădiţa Grigoriţă al nostru. Amuţise şi Hrincă.

O singură dată căpătase glăscior, ca să se căineze.

— Oliolio! Că mai bine era pe gerul şi viforniţa de hastă iarnă, din pustia cealaltă!... Oliolio! fă mamă măiculiţă, unde-i gerul şi troianul d-atuncca, să se tăvălească Hrincă în omăt şi să degere!...

Pe urmă a tăcut, răpus.

Nimeni, nici n-a zîmbit.

Răpuşi tăceam toţi. Tăceam în muţenie mohorîtă de prohod, vreme ce setea înfricoşată făcea să ne joace
în ochi şi-n urechi toate închipuirile şi toate amintirile din viaţa noastră în legătură cu apa. Veşnic ne năluceau pe dinainte numai privelişti şi întîmplări tot cu apa şi iar apă... Intrasem pe de-a-ntregul în pielea lui Sătilă din povestea lui Pătru Voinicul, care înghiţea dintr-o sorbire o fîntînă, dintr-a doua un pîrîu, dintr-a treia un iaz cu peşti şi raci şi broaşte cu tot.

Din parte-mi, ce să zic? Mă încercau felurite felurimi de urzeli şi de părelnice vedenii, ca atunci cînd eram băieţandru şi am zăcut vreo trei săptămîni de pojar, chinuit de aiureala frigurilor.

Ba se făcea că-s din nou un plodan înhăitat cu alti lainici şi împeliţati ele aceeaşi teapă, spălînd putina de-acasă, la scăldat, la zăvoi, la bulboana Bourului de la noi, la Boiştea, unde-i dolia lină şi unde de pe malul înalt ne-azvîrleam buluc, huştiuluc, să ne hleotocărim în apă, pînă ce mi se-nvinetea pielea de frig ca porumbrica şi începeam a dîrdîi de ne lingeau iepurii. Ba se făcea că-s holteiaşul în urmă cu vreo doisprezece anişori, dezmierdat la inimă că mi-a ieşit

Simina cu plinul pe potica rariştii din ariniş, cerîndu-i vicleană învoială să-mi răcorească buzele în apa neîncepută din doniţă. Ba mi se năzărea că-s la secere, pe la chindii, şi ardicam ulciorul înfăşat în frunză lată de brusture să-l dau gîlgîind pe gît. Mai, mai că şi-auzeam clipotitul apei: gîl-gîl! gîl-gîl!

Peste o clipeală, iacătă-mă-s acasă! în ajun de ordinul mobilizării, cum scot din fîntîna noastră ciutura; rasă şi cum o răstorn în uluc, unde Joiana îşi bagă botul lucios, pîhnind lung pe nări şi strănutînd de abureala rece.

Şi pe săritele, ca în ameţeala vîrtejului dintr-o oglindă descîntată; cînd mă întorceam de la coasă, în rădiul Călugărului, la şipotul lui Gherase, unde şuruie pe jgheab o apă gheţoasă de-ţi taie dinţii. Cînd mă pomeneam la fîntîna Pricopoaiei, unde-i adăpătoarea cailor. Cînd mă aflam cu rigimentul nostru de-atunci şi cu oamenii de-atunci pe văile Dornelor cu apele săltînd spumegoase din prag de stîncă în prag de stîncă prin ţinuturile Mîndrei Căliman. Cînd eram iarăşi un proclet de ţînc paşlind-o la scăldat în prundurile Moldovei ori la prins raci cu mîna în cotloanele lor de la opustul iazului ori la pescuit de cosaci şi grindei şi ochene, de-mi părea că-i şi văd, peştişorii, zbătîndu-se cu solzii uzi şi argintoşi să sară afară din ulcica de lut.

Iar îmbătîndu-mă eu aşa cu apa rece a închipuielilor în lipsa celei ude îndeaievea, după care adevărat că-mi lăsa gura apă, abia se mîntuiau nălucirile ochilor, că mă podideau cele ale auzului.

Una după alta, îmi ţiuiau în urechi zicale şi cimilituri şi cîntece şi pîcîlituri tot cu apă şi cu apă, fie din spusele

sfătosului nostru unchiaş Pintilie Săracu, fie din bongoasele lui moş Chiţoc, fie de la şezătorile şi clăcile noastre de-acasă, din toiul iernii.

Apoi, nici c-aş fi bănuit eu vreodată că atîta amar de apă se-amestecă şi se vîntură şi se pritoceşte în graiul de toată ziua al romînului! Uitate crezutu-le-am eu pe cele mai multe de cînd hăul şi duhăul, iar acuma se-mbulzeau care mai de care, dînd năvală la scocul amintelilor, numai fiindcă suna apa în ele.

Dintru-ntîi îmi treceau prin cuget cimiliturile din anii copilăriei, cînd aflîndu-mă un diavol fără somn, încurcam treaba babelor şi cumetrelor care se cuibăreau cloşte pe lîngă cuptor la dărăcit lînă şi la scărmănat pene. Mama fată fata şi fata fată pe mîne-sa. Adică apa şi gheaţa. Am o iapă care-o duc de coadă la apă. Care nu-i decît cofa. Noaptea-ziua şa- de-n apă; nici se udă, nici s-adapă. Adică umbra. Şi cîte şi mai cîte!... Apoi se vînturau în amintire zicalele unchiaşilor noştri Pintilie şi Chiţoc. Că unuia îi vine apa la moară şi că altuia i s-o tăiat apa de la moară, de-i merg toate ca apa la deal. Că unul a trecut ca ogarul prin apă şi-acum îi cresc toate ca din apă; vreme ce altul fiind din zodia celor care cară apă cu ciurul, a scăpat căciula pe apă şi degeaba mai bate apa-n piuă s-aleagă unt, fiindcă după asemenea ispravă în loc de unt s-alege el c-o calicie lucie, în care n-are nici după ce bea apă. Ba că apa lină la fund te-anină; că ulciorul nu merge de multe ori la apă; că pe unu-l scoate apa la mal şi pe altu-l duce apa la fund, pe cînd celălalt e numai scos din apele lui; că toate se duc ca frunza pe apă şi că multă

apă are să mai curgă pe Moldova pînă ce domnul Emil Sava s-o face om de omenie ori pînă ce ne-om vedea noi acasă; că sîngele apă nu se face, măcar de-ai trece prin foc şi apă; şi alte multe la fel, tot din alde şapte ape într-o chisăliţă.

Mă rog vorba lui moş Chiriţă Chiţoc, pristavul bongoaselor din Boiştea:

— Toată lumea asudă la sapă, numai Ipate, tănăul, mînă cînii la apă!

Asemene şi eu...

Înotînd pe uscat în noianul de pulbere fierbinte, mă luase apa gîndurilor şi a oftărilor din rărunchi după apele noastre de-acasă şi după vremile cînd ne căinam de prea multă apă, de ploaie şi puhoaie şi şuvoaie, vremi care ni se păreau duse ele acuma pe apa Sîmbetei. Încît m-ar fi mirat peste măsură, dacă din noi toţi, cei peste o mie de oameni însetaţi cîţi bădădăiam bezmetici ca într-un blestem prin arşiţă şi colb, m-ar fi mirat zic peste măsură să se găsească unul singur pe care să nu-l muncească tot aşa mereu alte şi alte ispiteli cu ape şi cu gîrle şi cu scăldători, mereu alte şi alte zicale despre apă, de-acasă, de la noi, din ţara blagoslovitelor hălăduiri prin codri unde izvoarele şi pîraiele şi fîntînile şi şipotele te întîmpină la orice răspîntie de drum.

Pe acolo nici pomeneală de trei zile.

Arşiţă şi pustie şi pămîntul uscat toacă şi nimic altceva.

Am auzit de la unii şi de la alţii, spunea chiar şi bădiţa Grigoriţă pe vremea gerului şi viforului din cealaltă iarnă în care dîrdîiam de frig prin cealaltă pustie; cică atunci, cînd pier cei degeraţi şi cînd încep a amorţi văluiţi de troian şi spîrcuiţi de crivăţ, cică simt dînşii a dulce amăgeală de moleşire în mădulare şi se

visează lîngă vatră, acasă, răzbiţi de rumeneala jărăgaiului. Sloi, bocnă de ger, cică li se pare că mor pe cuptor…

Ferice de dînşii!

Măcar îi alina blînda amăgire în clipeala din urmă. Pe cînd noi n-aveam parte de asemenea mîngîiere să pierim odată şi să se mîntuie cu noi prăbuşiţi în pulberea răscoaptă, visînd că ne-am înecat în bulboana rece a Bourului, din Ţara Moldovei noastre.

Ni se valura numai apa morţilor pe dinaintea ochilor, lunecînd şi deşirîndu-se şi plutind deasupra mărăcinilor şi smalţului sticlos de nisipuri, dinadins pentru a ne mai aţîţa încă arsura şi caznele.

Dat ne-a fost să mai tresăltăm dezmorţiţi de-o nădejde doar cîteva clipe cînd a trecut o coloană motorizată a cutropitorilor. Atîta mai lipsise ca să-i pună vîrf! Fiindcă am crestat-o şi asta la răboj, pentru cele ce-aveau să urmeze în cumătria noastră cu dînşii.

Ştiindu-i că poartă fără greş în urma lor săcăluşe de fier cu roţi de gumă, pline cu apă vînturată şi doftorită şi limpezită după toate meremitiselele în care ce-i drept n-au pereche, bucuria noastră de-aşa chilipir de oameni pe jos n-a fost proastă. De îndată ne-a dat brînci din piereala în care mătăhăiam.

Cum s-a ivit coloana mijind pe geana zării, în spate, huruind ca balaurii să ne-ajungă din urmă, ne-apucase ca o nebuneală.

Pe dată ne-am şi năpustii cu ochii năuci să le tăiem drumul şi pe data am prins a răcni cît ne ţinea gura:

— Apă! Vasăr!… Vasăr!…

— Wasser! Bitte Wasser! jinduiau mai subţirel şi mai gingaş ofiţerii.

— Vasăr!... boncăluiam noi ca buhaii, parcă ne făcuse mama în ţara lor, de nu-i mai spuneam apei apă, în graiul părintesc!

— Hauleao! Vashăr, mă tăiculiţă, mă!... hăulea şi Hrincă, de mult intrat în pielea lui hrîncească, mai-mai să se dea alivanta peste cap, ca puradeii din coada şatrei.

— Wasser! Vasăr! Vasăr!... detuna pustiul de mugetul tamazlîcului nostru, din piepturi o mie.

Ţi-ai găsit, Vasăr! Wasser! Vashăr!...

Un soldat neamţ mai omenos şi de ispravă a vrut parcă să oprească. Ofiţerul lor şi ceilalţi soldaţi i-au dat ghes: înainte!

Încît chiar că-n pustiu ne-a fost strigătul.

S-au tot dus aliaţii noştri învîrtindu-se pe roţi de gumă cu săcăluţele lor de apă răvăcuită şi spiţăritâ, care ne-au sfîrîit pe sub nas, lăsîndu-ne mofluji să înotăm în alt vîrtej de nisip, ca să mai avem doar după ce strănuta şi chihăi, cum îşi disloacă întreaga făptură globanii cei răpciugoşi; parcă nu ne-ajungea cu prisosinţă pulberea treierată de bocancii noştri.

Ba încă unii, drăgăleţii de dînşii, spălăţei şi în- făţoşei şi ferchezuiţi şi găitănaţi ca soldaţii jucărelelor de plumb din cutie, se mai şi răsuceau să se rînchezească în chip de voios prietişug şi de frăţească îmbărbătare! Din scaunele pe arcuri ale maşinăriilor cu roţi puhave de gumă, în tunicile dumnealor subţirele de vară, mai făceau şi semne neghioabe de hai noroc! cu mîna, către noi, nemernica pihotă cu mundirile noastre

dupuroase şi felegoase de pîslă aspră, cu potocoave de nouăzeci şi nouă ocale ‘de fier la picioare şi cu limba spînzurînd de-un cot, ca nişte cotarle vlăguite care şi-au pierdut stăpînul.

Ne înghioldeau adică să-i dăm zor înainte, că nu-i mult pîn’ departe şi-om bea vasăr din Volga, s-o secăm dintr-o sorbire!

Vorba lui Moş Chiţoc:

— Tu-i ceri apă; el cu slatină te-adapă! Gemi jungheat la mădulare; el îţi presară rana cu sare!

Şi mai adăugam eu de la mine:

— Tu te plîngi că mori de sete; el te mînă la Volga, băiete!...

Apoi ştiu că le-o ieşit lor nu după multă vreme Volga pe nas, de-or fi sughiţat în maşinăriile cu roţi de gumă, precît i-am blestemat şi i-am afurisit şi i-am suduit noi, din urmă.

După cum avea să le mai stea acea Volgă şi în gît, cîtu-i de lată şi încrengată în gura vărsărilor de la Caspica mare.

Era scrisă de pe-atunci osînda asta cu litere de foc în pustiul pîrjolit de zăpuşeală, numai că dînşii tot nu vroiau s-o vadă şi nu se îndurau s-o creadă ameţiţi de trufie. Măcar că de pe-atunci începuseră a li se da plănuirile bliţ-crigului lor peste cap, în ruptul capului nu catadicseau dînşii să cunoască înţelepciunea pe care noi am învăţat-o cu amar din veac, la răscrucea noroadelor şi a lumii şi a urgiilor în ţărişoara noastră mereu bîntuită: Vremea face şi tace; aşteaptă şi tace; trece şi tace; desface şi tace; răzbună şi tace...

Vremea se vestea tot mai răspicat împotriva lor şi a comandirilor noştri. Îi

aştepta şi-i pîndea în tăcere fără ca dînşii să-şi dea seama.

Ci ca atare, pe-atuncea, crezîndu-se ei încă în mare baftă şi bizuindu-se pe schiptrul lui Alisandru cel Mare, Macedoneanul, preluat pe-o mie de ani din cartea lui Mînătîrcă, goneau avan către pieire pe maşinile lor, în straiele lor găitănate ca ale soldaţilor de plumb, grăbind să ne-o ia înainte.

Iar noi, sărmanii şi perpeliţii de noi, aliaţii cu sila, după acele strigări de haram, după ce-am suduit şi-am oftat, înghiţit-am Agachi colbu-n sec şi glasul ni s-o tăiat apoi cu desăvîrşire. Am pornit iarăşi apostoleşte la picior, hai-hai! cleamp-cleamp! prin pustietăţi; prin nisipuri şi scaieţi, hai-hai! cleamp-cleamp!...

Cît să mai fi mers oare aşa? Două ceasuri, trei?

Să fi dat cineva oare porunca? Să n-o fi dat?

Cine mai ştie? Destul că ne-au oprit în mijlocul pustiei ca la un semn, în loc nici mai potrivit, nici mai puţintel potrivit, decît atîtea altele o sută, pe lîngă care tot treceam.

Ne-am oprit. Şi de îndată, ne-am prăbuşit din picioare la pămînt, leşuri rostogolite în vatra spuzei fierbinţi, fără vlagă să mai întindem corturile şi să ne mai durăm o minciună de umbră.

Răstigniţi în colb şl în nisip, care sugeau în gură bumbi de tablă ori lingeau oţelul baionetelor scoase din tesac, în nădejdea să se răcorească şi alegîndu-se doar şi doar cu cocleala unsorii pe limbă; care se descălţau şi se oblojeau gemînd, surpaţi pe unde

apucaseră, printre smocuri de pelinariţă amăruie şi de părul porcului, de sadină şi-un corci de lumînărică prăpădită şi chircită ca vai de dînsa.

Numiai căpitanul Zevedei Grigore al nostru, mărunţel şi îndesăţel la trup, se crăcănase, şi împingîndu-şi pe ceafă casca fierbinte, nu se lăsa doborît la pămînt. Şi ca să ne mai scuture şi pe noi din netrebnica noastră sfîrşeală, răbufni cătrănit peste măsură:

— Cum vreţi voi, măi? Cum vreţi să nu-i aştepte răsplată pe nişte asemenea cumătri care n-au catadicsit să ne miluiască măcar c-un strop de apă. Aiştea-s oameni? Spune tu, Filipescule, pot scăpa de ce-i aşteaptă?

— Depinde... a răspuns în doi peri locotenentul Filipescu Leontin, nou vărsat la rigimentul nostru şi necunoscînd încă bine la ce fel de răspuns se gîndea bădiţa Grigoriţă. Depinde...

— Scîrţ!... Depinde... De ce depinde? Depinde de atîrnă?... ,

— Vedeţi că...

— Ce să mai văd? C-am văzut! Treci la loc!... Spune tu, Badea, dacă mai este o dreptate pe lume, poate să le meargă în plin celor care ne-au dat mai adineauri cu şperlă în ochi?

Elevul plutonier cu termen redus Badea Andreieş, fratele doctorului Badea Niculae, n-a ştiut nici el ce să răspundă, luat prea din scurt. Era şi el nou venit la trupă, ageamiu şi ruşinos ca o fată mare. ÎI mai încurca şi faptul osebit că bădiţa Grigoriţă al nostru, zdrenţos la gură şi cu dezlănţuirea batjocurilor gata pe buze, putea să-l facă de rîs şi de ocară în faţa trupei.

După ce-a schimbat deci feţe-feţe, zise biruindu-şi codeala şi luîndu-şi inima în dinţi:

— Pînă la sfîrşit trebuie să le meargă în plin, domnule căpitan!... Trebuie neapărat!... Altfel, sîntem şi noi pierduţi.

— Trebuie?... se supără bădiţa Grigoriţă, mutîndu-şi casca de pe ceafă pe ochi şi înapoi. Unde scrie că trebuie, piciule? Adică trebuiau dînşii să ne lese cu buzele fripte, mai şi hlizindu-se la noi? Hai! Pînă ce-i învăţa tu ce trebuie şi ce nu, mai ai de supt lapte de la vaca lui Ilie Pîntea, şi frate-tu, doctorul, mai are încă multă vreme a-ţi mai şterge caşul de la gură!... Treci la loc...

Şi scîrbit de asemenea răspunsuri ale gradelor, se întoarse cu cercetările sale mai departe, din om în om printre noi, ostaşii de rînd, care ne ridicasem din pulbere şi ne găzvodisem cioatcă în juru-i, ca să mai uităm cele nădufuri ascultîndu-i cabazlîcurile.

Ochindu-l pe Hrincă, l-a şi luat cu iuţeală şi cu asprime la rost:

— Ian zi tu, Carcalete! goneau ei cei de-adincauri aşa de avan la cîştig ori la pagubă?

— Apoi de, domn' căpitan?... Or fi gonind la cîştig, că au schule peste schule!...

— Scula cui te-o făcut avocatul lor!... se burzului bădiţa Grigoriţă. Aista-i răspuns? Şi ce-i, dacă au scule peste scule?... Atîta ajunge?...

— Mai au şi tot ce poftesc de mîncare şi de-mbrăcat!... Nu duc dorul ca nişte flămînzi şi însetaţi şi nişte felegoşi alde noi, domn' căpitan!...

— Din pradă, măi Hrincă, din pradă au şi din capturi! Asta-i lege?... Fiindcă mai

capturezi şi tu cîte ceva clin capturele lor, le ţii parte?

— Eu le ţiu parte, domn' căpitan?... Dăn partea mea ajungă la Volga şi adapă-se pîn-or plesni, că tot are să ne mai rămînă şi nouă o ţîră de apă pe fund!...

— Am înţeles! pufni bădiţa Grigoriţă mînios Dunăre de răspunsurile care nu-l mulţumeau. Una te întreb, alta răspunzi! Măi! Măi şi iar măi! Pesemne că setea şi topenia asta v-a tîmpit cu dinadinsul!... Cum, măi măgădăilor şi încuieţilor, nu se găseşte unul să poată da un răspuns ca oamenii?... Ia treci la rînd şi spune tu, bre Ion Săracu, în ce fel şi chip vezi chestia?

Eu o codălghisem de-a binelea. Între patru ochi aş fi ştiut ce să-i răspund. Chiar şi între şase, dacă ar fi fost de faţă numai sublocotenentul nostru Vîrtosu Simion.

Dar aşa, cu atîţia ochi şi atîtea urechi, cum s-o scalzi fără primejdie?

Zic:

— Or fi avînd dînşii scule, clar pe cît m-ajunge capul, nu le-au dat folosinţa care se cuvine. Atîta amar de fier cît prăpădesc şi irosesc ei într-o săptămînă, n-ajungeau oare să îndestuleze cu pluguri toţi golăneţii de-alde mine din tara Romînească? Scăpăm şi noi de osînda să arăm cu pluguri de lemn ca pe vremea lui Decebal despre care am cetit eu în carte; scăpa şi omenirea de atîta prăpăd şi uciderea de haram!

— Hm! mă cercetă bădiţa Grigoriţă, micşorîn- du-şi ochii. O scalzi, Ioane, Sireacule!... Spui ceva, dar nu tot...

— Apoi ce să se încumete ai spune un nevolnic şi un neştiutor ca mine, domn' căpitan?... N-am capul, cetaniile şi

pregătirea dumneavoastră pentru a le pricepe toate... Iacă, de trei zile tooot vedem şi iar vedem pustiul aista care se întinde nesfîrşit înaintea ochilor. Şi aseară l-am auzit noi vorbind despre el pe domn' sublocotenent Vîrtosu Simion, prietinul dumnevoastră...

— Ei?

— Zicea, că dacă n-ar îi fost război, ceştia din partea locului ar fi luptat dînşii cu pustiul, şi nu cu urgia cutropitorilor.

— Ei?

— Aşa că altă întrebuinţare cică voiau dînşii să dea sculelor şi iscusinţei omeneşti... În cort, stînd şi cugetîndu-mă eu, mi-am spus că o dreptate a dreptăţilor tot are să iasă pînă la sfîrşil, la faţa apei, ca untdelemnul...

— Hm! Te-apropii de adevăr, măi nevoie, sireacule! Cam cu ocolişuri, dar te-apropii. Numai că iar ţi-ai găsit şi tu să pomeneşti tot de apă în ocolişurile tale, parcă dinadins, ca să ne mai aţîţi setea, care ne perpeleşte şi ne ucide şi-aşa!

Văzînd că se alătură de noi căpitanul Berbecaru Jan, bădiţa Grigoriţă o adusese bine cu vorba. Ba chiar îl mai şi întrebă, cu stăpînirea sa din glas faţă de dînsul, care mult ne mai mira pe toţi de la o vreme încoace: ,

— Ţie nu ţi s-a uscat gura răstoacă, bre Berbecică?

— Mi s-a uscat, însă rabd cu abnegăciune, monşericule! Rabd să dau exemplu trupei.

— Da, Berbecică, dă mereu! În lipsă de exemplu, eu mă resemnez să le dau băieţilor numai nişte netrebnice de cigări.

Cu adevărat, zvîrlindu-ne la rînd cîte-o ţigară, bădiţa Grigoriţă o întoarse pe glumirile sale, făcînd haz de necaz.

— Prinde şi tu! Na-ţi şi ţie, Ioane! Aţine-te şi tu... Iar dacă mai mult vă arde pofta de exemple decît de ţigări, daţi-le înapoi şi adresaţi-vă lui domn' căpitan Berbecaru Jan!...

Căpitanul Berbecarul Jan după ce-i comunică un ordin din partea colonelului îşi luă repede tălpăşiţa, pipăindu-şi cu teamă de zgîrcit în buzunarul tunicii tabachera de argint cu cigările sale, cumpărate de la Odesa. Nu era el ofiţerul care să ne miluiască măcar cu una, la aman. Aşa că bădiţa Grigoriţă al nostru, chiar dacă îl cruţa acuma cu pomenirile sale despre piane şi blănile de astrahan, fără să-l mai ia în răspăr întru a tuturora mirare, tot găsea el o cale să ne descotorosească repede şi degrabă de dînsul. Berbecarul tot opărit ieşea.

— Măi castraveţilor, măi!... Îşi împinse casca pe ceafă căpitanul nostru, cînd am rămas iarăşi numai între noi. Toată sporovăiala asta n-a fost chiar de pomana dracului! Mai dintîi şi-ntîi ne-a îngăduit să uităm urgia de văpaie care ne frige. Mai apoi, întrucît mă priveşte pe mine, mi-a luminat să pricep de ce mi-a venit vadeaua să-mi scot sufletul cu nişte drîngălăi ca voi!... Măi, eu am de ispăşit un păcat. Degeaba mă văităm că aşa şi pe dincolo. O merit! Trebuie să-mi uşurez cugetul, după care lucru am să mă tologesc aici, în prăfăraie, cu casca pe nas şi am să-i trag nişte aghioase ca acelea, să se-audă pînă-n Căliman la noi şi să se-nvineţească de pizmă toţi învîrtiţii care strigau război şi s-au

oploşit acuma la partea sedentară. Şi ştiţi voi cam care...

— Hasanachi!... se grăbi cu pîra şi cu gîceala, Hrincă. Pezevcnchiul băla de Hasanachi, care s-a hînvîrtit cu ţămbăloiul lui şi-a rămas pe loc, să cînte la boieri şi să se umple de bacşiş, cînd noi pierim eroi pentru patrie!...

Bădiţa Grigoriţă l-a măsurat pe Hrincă, eroul, din tălpi pînă-n creştet ca pe-un Berbecaru Jan oarecare, strîngînd din umeri a lehamite să mai spună cu vorba că lumea nu se mărgineşte la ţambalagiii şi la scripcarii bacşişurilor de la spartul chefului; fără a bănui tot ce ştiam eu despre adevărata inimă şi despre omenia lui Hrincă din satul babuştei Paraska, unde poate că multe suflete omeneşti va fi izbăvit el de la moarte. Ceilalţi pricepeau prea bine că la alţii se gîndise. Poate la Tretinel, odorul domnului Emil Sava; poate la alde căpitanul Mardan Bobiţă, vărul soaţei de-a doua a domnului general comiandant de divizie, care de la începutul războiului ducea din greu campania pe Uliţa Mare din Tîrgul Căliman.

Prinzînd puţintel curaj, locotenentul Filipescu Leontin a dus degetul încovrigat la ochiul drept, în chip de gemuşorul cel rotund şi înfipt sub sprînceana celui cu pricina, cînd pudruluit şi strîns în tunică, face nacafale pe Uliţa Mare din Căliman, de bagă toate fustele în boală. Bădiţa Grigoriţă urmă, ca şi cum n-ar fi luat seama:

— Lăsaţi-i pe sedentari să şadă şi să se împută în saramura lor, după ce-au strigat că vor război şi ne-au trimes să-l facem noi, care n-am strigat şi-am ajuns unde nici n-am visat! Ce vă pasă de

dînşii? N-aveţi voi grijă, că le-o veni şi lor sorocul!... Alta mă roade pe mine. Măi cîrlanilor, măi, din frageda mea juneţe am păcătuit ţinînd sus şi tare că apa nu-i bună nici în ciubote... Acuma ia sosit ceasul să mărturisesc că mult am greşit şi că amar mă pocăiesc. Iar întru ispaşă, scoate-mi tu, Hrincă, de undevia apă! Scoate şi mă leg s-o beau în faţa tuturor din ciubotele tale! Precum ca să ispăşesc pe unde-am păcătuit... De cîte zile şi cîte săptămîni nu ţi-ai spălat drîglele, Hrincă-Haraphrincă?...

Hrincă a făcut un semn îndepărtat cu gheara către afundul veacurilor. Şi noi ne-am uitat cu mare îngrijorare la scroambele lui cruşate de sudoare, chiolhănoase şi burduhoase copaie, ca două broaşte ţestoase, cunoscînd că bădiţa Grigoriţă al nostru e în stare să-şi ţină legămîntul.

Ce nu s-ar fi aşteptat nimeni, iaca îşi deschide loc mai în faţă, în roata staniştei, leatul Calu Dumitrie!

Acest Calu Dumitrie era un zaplan ciolănos şi tăpălăgos, de loc de prin Ialomiţa, vărsat mai în primăvară la rigiment, de cînd se învîrstase divizia cu strînsură de prin alte părţi şi alte rămăşiţe de unităţi, după atîtea bătălii de iarnă şi împuţinări de oameni. Îşi deschide el loc şi mai deschide el şi gura în divan, aşa, nitam-nisam, spre a tuturora uluială, ştiindu-l noi de fel un mocnit şi-un mutălău care nu-şi prea băga boii în plug cu nimeni.

Zice, de colo:

— Domnule căpitan, o să vă împlinesc eu dorinţa...

— Ce face?... zvîcni din loc bădiţa Grigoriţă.

— O să vă împlinesc dorinţa.

— Adică pofteşti a schimba cu Hrincă, să-mi împrumuţi bocancii tăi în chip de bardacă, la ceasul cruntei ispăşiri?... Nu te bănuiam aşa de hain pornit împotriva mea, bre Mîrţoagă! Te-am prigonit eu vreodată?

— Nu, domnule căpitan.

— Atunci ce te lovi din senin? Din partea mea însă fie! Ce ţi-i Tanda, ce ţi-i Manda?... Înţelege-te cu Hrincă şi-oi cinsti apa de izvor şi din boftoroagele tale, dacă aşa m-am juruit şi aşa mi-i scris... Ian arată-le, să le vedem la faţă... Phii! Da' ferfeniţite şi puturoase-s, măi Calule! Mi-o tăiat suflarea miroasna lor de pe-acuma... Măi, de unde ţi-a găsit ţie statul bocanci de-aşa calibru şi tonaj? Aiştea-s mai grozavi decît superblindatele, sînt superbocanci! Cei mai cîrpociţi şi scîrnavi superbocanci de pe frontul de răsărit!...

Bădiţa Grigoriţă se oţăra cumplit de îngreţoşat la priveliştea slinoaselor încălţări; noi ne dam coate în icnituri de hohote; numai Calu Dumitrie, pe care nu-l oblicise încă nimeni rîzînd, rosti posac, în muntenească lui, cu nestrămutată hotărîre:

— Eu bocancii mei nu-i dau din picere, domnule căpitan... Zisei că vă împlinesc dorinţa şi că vă găsesc apă, s-o beţi din ce veţi voi. Aia zisei!

— Ce prăpăstii bîiguieşti tu, măi Calule?... De unde apă, bre?

— O s-o aflăm dă unde, domnule căpitan. O simţii eu p-acilea, p-undeva, p-aproape.

— Asta aş mai vrea s-o văd şi pe urmă pot să mor! strigă bădiţa Grigoriţă, cu

mirarea în sporire. Şi de ce nu spuneai nimic, măi Cal năzdrăvan?

— Păi dacă nu mă-ntreabă nimeni! Văzui pe domnii ofiţeri tot căutînd mereu în hărţi şi-i lăsai să caute, fiindcă atunci cînd încercai să le spun o vorbă m-au sictirit şi-mi ziseră că-s tîmpit... Eu fiind însă tîmpit după Bărăgan, am semnele mele fără hărţi...

Căpitanul nostru Zevedei Grigore intrase într-o amarnică vîrcolire, frămîntîndu-şi casca în sus şi-n jos, pe frunte şi pe ceafă, pînă ce-o zvîrli în pulbere, unde s-a legănat cu gura în jos ca un ceaunaş rostogolit de-a cocîrla din cujbă.

— Măi Pintenogule! Dacă faci tu asta, te pupă bădia pe bot cît eşti de frumos şi de călos, înaintînd şi-un raport să fii citat pe naţiune. Cine anume te-a făcut tîmpit şi nu te-a lăsat a vorbi?...

— Domnul căpitan Berbecaru Jan mă făcu tîmpit şi-mi zise să nu vorbesc ne-ntrebat.

— Şi tu nu găseşti de cuviinţă atunci să-mi spui mie fără să te mai întreb?

— Găsii, dar mă temui! Că dacă mă făcură tîmpit ăilalţi domni ofiţeri, nu mă duru nici în cot, nici ,în tocul bocancilor. Dar dacă mă faceţi tîmpit dumnea-voastră, ştiam că altfel o să mă doară... D-aia tăcui!..,

— Măi Calule! Şi nu te-ai gîndit tu la o mie de oameni, fraţii tăi de arme, o mie de disperaţi care rabdă de sete?

— Mă gîndii.

— Te gîndişi şi tăcuşi?

— Da! Mă gîndii şi tăcui, că mai bine rabd şi eu de sete cu dînşii, decît să rabd a mă face tîmpit...

— Hm! Ai şi tu drepate în felul tău! Vorba e, eşti cu adevărat în stare, măi Ducipalule, măi, să afli un strop de apă în pustietatea asta?

— Sînt, dă ce să nu fiu? Dacă spusei!... Cu niţică zăbavă, bineînţeles... Daţi-mi doi-trei oameni, să mă însoţească...

Soţii întru căutarea apei ne-am ales de la sine: nelipsitul Hrincă, avînd el bună adulmecare pentru capturi, cum şi-un soldat care crescuse de copil printre lipovenii din ţinutul de jos al Călimanului, unde-şi întemeiase şi el o harbuzărie, ca s-avem limbă de grăit şi de înţeles dacă întîlnim cumva vreun trăitor al stepei. Primejdie ce nu se prea arăta a fi, după cît nu se ivise ţipenie în trei zile şi trei nopţi.

Ne-am pregătit aşadară cu toate dichisurile, găleţi de pînză, bidoane şi hîrleţe, ne-am luat armele la umăr, şi hai! noroace ajută-ne! s-o facem şi pe asta!

Bădiţa Grigoriţă se uită lung în urma noastră, cu mînile subpuse în centiron, clătinînd din cap a slabă nădejde.

După care, s-a răstignit în pulbere precum o spusese, cu faţa-n sus şi cu casca pe nas, s-adoarmă şi să horăie ca să se-audă pînă-n Călimanul de-acasă, avînd el acest har să treacă de la neastîmpărul cel mai gălăgios, într-o neclintire a somnului soră cu moartea.

CAPITOLUL V

O samă de cuvinte despre un oarecare Calu şi soţii săi aşteptînd să se ivească sălăşluilorii din veac ai

pustiei: o cămila şi un tătar. Şi cum acel tătar călător pe corabia deşertului s-a îndurat a ne potoli setea cu apa de burduf. Cînd Hrincă şi-a împlinit pofta ce nici n-a poftit, pozîndu-se călare pe cămilă. Şi unde cămila a dat semn cutropitorilor că-i vremea sa se cărăbănească acasă, fiindcă nici pustia nu-i rabdă.

Cam trei luni pe-a patra să tot fie, de cînd se înfiinţase Calu Dumitrie la regimentul nostru. Iar de-atunci n-am schimbat eu trei vorbe cu dînsul. Şi socot că nici alţii.

Oricît ne pestriţasem cu ostaşi de prin aiurea locuri, de nu mă dăinuiau nici pe jumătate din cei cîţi am pornit de la matca noastră, a Călimanului, cu răzleţiţii ceilalţi de pe la alte unităţi trimişi la noi ne legasem de îndată.

Ba chiar s-a întîmplat de-a minunea faptă!

La început, ne-am iscodit bănuielnic unii pe alţii, tot apipăindu-ne şi tot mai mirîindu-ne cum fac zăvozii întrulocaţi la o stînă nou încropită din alte deosebite şi îndepărtate boteie. Dar mult n-a fost nevoie să treacă, pentru a ne dumiri noi că nepotrivirile erau numai de faţă, ca un şmalţ subţire.

Eram aceiaşi oameni, dintr-acelaşi cheag, cu aceleaşi năcazuri lăsate acasă, tînjind după aceleaşi puţintele bucurii şi umile desfătări, care-au rămas îndărăpt, într-o lume afundată în neguri.

Între unii se încinsese chiar o prietineală şi o dragoste în lege, parc-ar fi fost megieşi din acelaşi sat şi de pe aceeaşi hudiţă, măcar că-i

dezrădăcinaseră năprasnele războiului şi ordinile comandirului celui mare din tuspatru zările: mehedinţeni şi tulceni, făgărăşeni şi argeşeni. Din toate mîrîielile de la început, mai rămăsese doar o drojdie. Anume porneala de a se înghiontura cu felurite porecle şi schimonoseli de grai, la care ne întreceam cu mare veselire şi plăcere. Care era brabete şi lubeniţă şi juvete, mă muică, mă! Care olah şi trocar şi care mi-s fruncea Banatului! Care tuni-el drac în foalele mînzului şi care numai muma lui mai ştie ce!

Noi rămăsesem şoldoveni şi cap de bou, după stema veche a Moldovei.

Şi rîzi şi ţine-te şi urzică-l, măi verişcane! tot cu alte şi alte scorneli fără răutate, în soborurile noastre de sară, să ne mai treacă amarul.

Numai aşa, cu prilejul războiului, ajunsesem să ne cunoaştem toţi şi să ne împărtăşim păsurile, la capătul lumii şi la mii de kilometri depărtare de satele noastre, ale Ionilor, Vasililor ori Dumitrilor. Cisluind la o vatră de foc stins, pînă noaptea tîrziu ne mai alinam, încredinţîndu-ne unul altuia cele griji şi cele ofuri pentru puii şi nevestele lăsate izbeliştei acasă, despre care ne venea arar şî tîrziu cîte-o puţintică ştire scrisă, urgent, militar.

Urgent, militar, peste cinci luni...

Mai intraseră printre noi şi izbuteau să-şi facă ascultat cuvîntul unii muncitori alde Stoichiţă Ion şi alţii de prin Piscul Voievodesei. Spusele lor ne puneau iarăşi adesea pe gînduri...

Dar nu întotdeauna îi înţelegeam deplin, chiar dacă le ascultam cu încordare cuvîntul.

Îndîrjirea lor pe cei mai mulţi îi cam băga în răcori.

— Oare? Să fie cu putinţă oare? Nu-s oare numai nesăbuite cutezanţe care să ne bage în bucluc de baram, ca pe părinţii noştri în 1907?

Ne apropiam şi ne depărtam de dînşii ca de nişte ispite cu primejdie.

— Hehei! Uşor li-i lor! Pe cînd noi?... Ca spinii pustiului rostogoliţi de vînturi încoace şi încolo...

Pe urmă, a doua zi, îi căutam din nou. Şi iar ne depărtam de dînşii ca pruncii noştri de-acasă, de flacăra focului din vatră, care arde!

Cu Dumitrie Calu, măcar că era ţăran din lumea noastră plugărească, altfel a mers însă treaba, chiar de la începătura ei.

Pas să se-apropie careva, cumva, de-aşa mogorog!

Ca mistreţii cei ursuzi, după ce îmbătrînesc şi se stingheresc de umblă tot singuri-singuroşi în sihle, trăgîndu-se la o parte de lighioanele din neamul lui şi arătîndu-le rînjit colţii, aşijdere şi el. Într-una posomorit şi noptatic la chip, nu ţi-ar fi scos neîntrebat o vorbă-vorbuliţă, să-l pici cu ceară. Cît cuvîntase el cu bădiţa Grigoriţă al nostru dintr-o dată în cinci minute, n-o făcuse în trei luni cu de-amănuntul. Şi după asemenea minune, nu mai rămînea alta decît să-şi răsîntoarcă soarele mersul pe cer şi să-l vedem pe Dumitrie Calu storcînd apă chiar din piatră seacă.

La vreme de răgaz, tăcea îndeobşte şi asculta, cerceta cu ochii găvăniţi în peşterele negre de sub

sprîncene, tot adunînd în sine învăţăminte şi chib-zuieli din care nu înfrupta pe nimeni.

Dacă ne era popasul la vreun colhoz, aştepta el să se împrăştie îmbulzeala şi zarva noastră, ca să dea pe urmă tîrcol singur şi să se încredinţeze cercetind cu mîna cele ce-i vedeau ochii. Trăgea cu urechea la spusele sublocotenentului nostru Vîrtosu Simion, după învăţăturile sale de cărturar pricepător al acestor întocmiri şi al plugăriei iscusite din partea locului, despre care noi habar nici n-avusesem vreodată.

Poate ar fi vrut să se amestece în vorbă şi să întrebe, dar nu se încumeta.

De ne nimeream printr-un tîrg dărăpănat şi risipit de obuzele cutropitorilor dinaintea noastră, se lăsa mai la coadă să chitească în tihnă fel şi chip noima acelor năruieli de întocmiri străine, pe lîngă care cei mai mulţi dintre noi treceam orbeţ, fără a izvodi nimic vrednic a ţinere de minte, alungaţi de porunca: Ordon, înainte!

— Ordon, înainte!... să gonim gîfîind, pînă ce-om face roată pămîntului ca s-ajungem acasă pe de cealaltă parte, din către apus.

Calu Dumitrie se uita, tăcea, aduna în el. Noi nu-l zădăram din chibzuielile şi tăcerile sale. Fiecare, cu doaga lui sărită...

Acuma, călca cu botul în pămînt, în nisipurile şi spinăraile sfarogite, ca un capău cînd nu slăbeşte priodul nevăzut al vînatului.

Din şleau o luase oblu. Lămurire însă să ne adauge el, nici vorbă!

Eu trăgeam cu ochiul de-a coasta la dînsul, să-i pricep cît de cît îndreptările

ascunse după care se cîrmuia. Aiurea! Nu se clătina nici un trăs pe faţa lui înlemnită şi mare, lunguiaţă şi ciolănoasă, chiar ca de cal. Măsura cu un lat de palmă mai înalt decît ceilalţi, care nici noi nu eram dintre oamenii cei scunzi ai batalionului. Şi mă socoteam eu adică în mintea mea că fiind el tot dintr-un fel de stepă mai micuşoară, a Bărăganului nostru, dinadins l-a fost clădit firea mai lungan şi stîlpos, ca să cuprindă pînă mai departe zarea cu văzul, în lipsă de colinele şi gorganele unde să se suie, pentru a roti ochii.

Zic, într-o vreme:

— Urîte coclauri, frate Calule!

El tace lemn.

După o postată de cale, îi dau înainte mai înverşunat împotriva acelei stepe fripte.

— Cînd am purces noi într-acoace, ştiu că pocită le-a fost gura şi rău ne-a ajuns din urmă urarea nebunilor, cu semnele lor de ducă-se pe pustii. Nu-mi închipuiam eu să se afle pe faţa pămîntului asemenea rătăcănii!...

El, iar lemn.

Într-un tîrziu, cînd îmi luasem nădejdea să-i smulg o vorbă de sămînţă, ridică nasul din pămînt şi spune:

— Ba nu zi aşa, mă neică, mă!... Pă mine m-au fericit aste trei zile... Îmi amintiră de Bărăganul nostru. Te uită niţel şi ascultă!

M-am uitat şi am ascultat.

Adevăratu-i că auzul prindea zvonuri pe care nu le-auzeam mai înainte, în ropotirea miilor de picioare, cînd mărşăluiam cu întreg regimentul. Se auzea ţîrîit de greieri şi sfîrîit de cosaşi, un zumzet necurmat de gîze mărunte şi

nezărite, susurînd şi roind şi drăgostindu-se şi huzurind în fierbinţeală nămezii care ne gătea pe noi. Da, cînta stepa! Cînta şi roia!... Dară de uitat, ce alta să vezi uitîndu-te, decît zarea pustie şi pleaşă ca talerul?

Ci gîndindu-mă mai apoi, că fiecăruia dat este să-i pară fără seamăn pe lume, mai dintîi şi-ntîi locul unde a văzut el prunc lumina zilei, m-am grăbit să trag îndărăpt judecăţile-mi cele pripite, care-l mîhniseră pe ialomiţean.

— Poate că ai dreptate, frate Calule!... zic eu, ca să-l împac. Ori fi avînd ele şi locurile de faţă un vină-ncoace! Numai că pentru a le preţui deplin hazna şi lipiciul, se cere o anume deprindere a ochiului...

Şi înnădesc o vorbă mai şugubeaţă, doar-doar de l-oi vedea zîmbind:

— Cum şi anume deprindere a gîtlejului o cer aceste locuri, ca guşterului căruia li prieşte să se prăjească la soare; nu ca buratecul, care cerşetoreşte apă şi ploaie cu ocaua. Eu îs mai mult din neamul buratecului... După apă şi ploaie tînjesc...

Dumitrie Calu tace iară. Cît despre zîmbire, tufă! Şi hăt! după un cîrd de vreme, cînd nici nu mai aşteptam cuvînt de la dînsul, se trezeşte din nou să glăsuiască:

— P-acilea crez ,şi eu că nu sîntără locuri cu cine ştie ce vino încoace, mă nene! Mai mult că du-te acolo şi fă mai la stînga... O luarăm dă la început, pă drumul ăl prost. Dar mai în sus, spre stînga, la trei-patru poşte, aş pune capul pă trunchiu să mi-l reteze gîdele, dacă nu se-ntinde pămînt d-ăla negru şi untosul, ca dupe Bărăganul nostru. P-acolo îmi zisei din ziua întăi că o fi drumul ăl bun şi stepa cea d-adevărată. Acilea e coada

stepei, pustia cu nisipuri... Aia mi-o întăriră apoi şi semnele mele...

— De ce nu te-ai dat atunci cu părerea, frate Calule, dac-o ştiai?

— Păi dacă nimeni nu mă-ntrebă!... Ce? Să mă facă tîmpit?

După asemenea lungi rostiri, Dumitrie Calu se îngropă iarăşi în mutalănia lui de totdeauna, cătînd cu nasul în nisipul cu arare fire de păiuş şi de colilie, de coada racului si cosac, dîra cea tăinuită a apei de dedesubt.

Eu tot îl cercam cu uitături pe furate şi mă întrebam în mine ce fel de viaţă schivnică va fi trăit el în pustia lui, a Bărăganului, ce păsuri l-or fi muncind şi ce plînsete ori ce rîsete ale nevestei şi ale pruncilor l-or fi aşteptînd la întoarcere? Ce alt domn Emil Sava ori ce alţi vechili îl ţin acolo în robie?

Şi pornit pe-atîta, ochii au căutat mai apoi la ceilalţi tovarăşi, care şi dînşii purtau înlăuntru o lume a lor ferecată cu şapte peceţi.

Cu soldatul crescut şi trăit printre lipoveni, povestea îi era alta. Le luase înfăţişarea, portul şi apucăturile şi graiul pînă într-atîta, cît nici nu-i mai spuneau nimeni altfel, decît „lipovanul". Ba chiar şi numele, get-beget coada vacii moldovenesc de Procopie Cociorvă, şi-l schimbase el în Procor Cociorvoi sau Procor Cocevoi, cum îi şi ziceau toţi. Iar acum acest Procor Cocevoi, „lipovanul nostru", ronţăia seminţe de floarea-soarelui ca lipovanul cel mai neaoş dintre lipoveni şi după fiecare înghiţitură stupea repede şi cu mare agerime cojile printre dinţi, taman ca dînşii. În barba cînepie se îmbîcsise colbul văros, de-l moşne- gise

înainte de vreme, în pofida obrazului întins şi roşcovan ca miezul de harbuz.

Simţindu-mi privirea că-l iscodeşte şi-l cîntăreşte, mi-a rîs cu înţeles, în tăcere, clipind din ochii albaştri ca sticlele cele groase de sodă.

Oricît se lipovenise el la chip şi la port şi la grai, tot ne simţeam mai apropiaţi, din acelaşi ţinut al Călimanului, decît cu Dumitrie Calu! Iar ascultînd, fără să se amestece în vorbă, spusele lui Dumitrie Calu, omul pustiei, dînsul nu şi le însuşea nicidecum.

Lui, stepa nu-i spunea nimica. Şi dacă pe lîngă portul şi graiul lipovenilor care-l crescuseră de cînd era de-o şchioapă mai luase şi patima cazaciocului şi hopacului cînd apuca să tragă un clondir de trăscău pe gît, apoi harbuzăria lui de la cotul Moldovei, din Căliman, n-ar fi dat-o el nici pe tot Bărăganul şi nici pe toată stepa unde ne-afundam.

Cam aceasta am tîlcuit eu că ţine să mi-o întărească în clipirea părtaşă a ochilor albaştri, tot lepădînd cu neîntrecută măiestrie cojile seminţelor de floarea-soarelui, fără să-şi mai ostenească mîna. După fiecare cojiţă împroşca repede cîte o săgeată de stupit în scăieţi, încît era chiar de nepriceput ,şi de mirare unde mai află el atîta udeală fără istov în gîtlej, cînd ceilalţi piereau de uscăciune cu gura doagă.

Gît despre Hrincă, mereu rămînea în urmă muşluind el mai ştia ce trufandale prin spinării, ciugulind, încercînd gustul măciuliilor de buruieni ghimpoase şi păroase de sunătoare şi rostogol, de laptele cînelui şi ceapa cioarei; scurmînd cu rîtul bocancilor în năsip şi pietricele şi hîrburi de scoici, nădăjduind poate să

găsească nestematele pe care le-or fi prăpădit zînele pustiei, ca să-i ducă plocon o zgărdiţă de mărgăritare Hrincei lui, Reghina cea pe care o bocise, dacă n-o apuca pîn-atunci să le schimbe pe trei pacuri de mahorcă şi-un clondir de vutcă. Ochii mei luau aminte şi la acestea toate; dar gîndul mă ducea înapoi, la dimineaţa de ger cînd ne pregăteam noi a pleca din satul babuştei Paraska şi cînd ne-o dat el Hrincă o învăţătură, mie şi lui bădiţa Zevedei, să ne crape obrazul de ruşine şi de umilire. Cum s-o uit? Cum ar putea s-o uite cineva?

Mergînd aşa, fieştecare străifundat şi zăvorît în lumea lui, ca într-o lacră a căreia descuietoare nimenul altul n-o cunoaşte fără decît el singur, cînd nici să gîndim, hait! că-l vedem deodată pe Calu Dumitrie oprindu-se, ardicînd botul din aţa adulmecării şi alungînd gîtul să se uite în zare. Duce palma streaşină la frunte şi se-ncruntă.

Noi, după el, pe loc ne săltăm, în vîrful încălţărilor şi ne-ncordăm ochii pentru a desluşi care-i pricina.

Ceva parcă se zărea ca o mărgică prin sită mişcuind şi nu ne dumiream ce-anume poate să fie.

Din obicinuinţă, fără a ne da seama, repede ne-am apipăit armele, gata să ne apărăm de primejdie.

Hrincă, pleoşti! se lăţeşte broască în năsip şi alipeşte urechea la pămînt, doar de-o prinde cu auzul lui mai însubţiat de ceteraş, dacă nu huruie cumva în depărtări roţi de tancuri ori de niscai blindate şi motorizate.

Ascultă el ce-ascultă şi se scoală scuturînd din cap.

Dinspre partea asta nici o grijă! Telefonul său fără sîrmă vestea linişte şi pace.

Dară mărgică de pe cearcănul zariştei se mişca înainte. Nu era plutitoare amăgire pe apa morţilor, cum de trei zile ni se tot năzăreau atîtea năstruşnice plăsmuiri şi se destrămau singure.

Nici nu se-ndepărta de noi, nici că venea către noi; tăia stepă de-a curmezişul.

— Amu s-avem hochianu lui domn' căpitan Zevedei, am aduce goanga aicea în palmă, s-o giudecăm ce-i şi unde umblă şi ce vrea!...

Hrincă grăise cu glasul scăzut, parcă gîngania s-ar fi putut întîmpla să-l audă de la atît de nemăsurată depărtare şi să-i ceară vreo socoteală pentru îndîrjirea cu care ţinea el s-o judece ce-i şi unde umblă şi ce voieşte. Noi ne uitam cu nehotărîre unul la altul.

Ocheanul lui bădiţa Grigoriţă nu ne-am gîndit sa i-l cerem. Ochii goi nu ne-ajutau să scormonim zarea peste puterile lor.

Nu se cuvenea însă nici a lăsa să treacă nesupărată în drumul ei iveliştea asta, care poate ducea cu dînsa o primejdie.

Atunci, aducîndu-mi eu aminte că sînt o ţîră de sergent cu răspunderea de mare hatman peste tustrei ceilalţi, luat-am viteaz comanda.

— Pornim într-acolo, fraţilor!

Şi îndată, întreb pe cel care se tot plîngea că nu fusese întrebat la vreme de sotnici şi hatmani:

— 'Mneata nu eşti de părere, Calu Dumitrie?

— Dacă e dă mers, mergem!... nu se-mpotrivi el, mai zvîrlind ochii o dată cu

jale, către dîra subpămînteană numai de el ştiută, de la care-şi lua rămas bun.

Deci am cotigit-o pieziş, răşchirînd pasul şi chibzuind într-aşa suliţa mersului nostru, ca să retezăm calea gîngăniei.

Mai chibzuiam şi alta. De s-arată bucluc cu adevăratele, tragem în chip de vestire trei focuri repezi de armă unul după altul, pe urmă al patrulea mai tîrziu.

Nici o temere atunci că se va lăsa cine ştie ce năprasnă pe neoblicite asupra righimentului, să găsească oameni buimaci de somn şi de istoveală, care pe unde i-a răpus urgia arşiţei îşi i-a apucat vremea. Indată-i piere setea domnului căpitan Zevedei Grigoriţă, zvîcnînd din somnul morţii cu răcnetele şi stropşelile sale, să-şi ocrotească oamenii şi să-i cruţe de poruncile fără nici o socoteală ale celorlalţi ofiţeri, lihniţi de decoraţii şi de înaintări de grad.

Pe-amăsură ce ne-apropiam, creştea şi goanga.

Acuma se-ndoldorase ca o caradaşcă. Dar nici c-o brodeam noi ce-ar putea să fie! Ne dureau ochii în ţîţîni, decît ne tot chiombăisem cu palma cozoroc,

doar-doar de-om pătrunde ce bîzdîganie şi ce gadină a mai clocit pustia!

De la o vreme, tot întoloşcîndu-se ea, caradaşca se preface într-un pui ghebos de pichire, mai apoi într-un fel de strajniţă pe picioroange, cum se văd la viile din şesuri, ori mai «degrabă ca prepelecii din fîneţele Bucovinei, unde au obicei pămîntenii să-şi căpiţeze la zvîntat palele de iarbă cosită după puhoaiele de ploaie.

— Măi, mare drăcie şi asta!... ne tot minunam şi ne tot frăsuiam cu închipuirea.

Strajniţă umblătoare încă nu s-a pomenit. Prepeleac mişcător ori nemişcător, ce rost să aibă şi ce să usuce el într-asemenea nisipării, unde-i crăpat pămîntul de uscăciune ca bocancii răscopţi ai lui Calu Dumitrie?

Deodată, străluminat din cetaniile uitate de prin şcoală şi din zugrăvelile acelor cărţi, zic eu:

— Măi fraţilor, mare lucru să nu fie asta cămilă!

— Cum chamila?... .strigă Hrincă, apucat ca de alte năbădăi la un aşa de neaşteptat prepus, care nu răspundea la niciuna din orătăniile capturilor sale. Ce fel de chamila?... Da’ unde chamila? Care chamila? Pentru ce chamila?

Eu, de colo, întăresc cu mai vîrtoasă încredinţare:

— Cămilă este, cum vă văd şi cum o văd!

— O fi şi cămilă... Încuvinţă Calu Dumitrie. Pă la noi, pă Bărăgan, nu se văz. Sîntără numai dropii, dar lemputinară vînătorii şi p-alea.

Procor Cocevoi n-avea nici o părere, urmînd a cronţăi săminţele de floarea-

soarelui şi azvîrlind cojile cu capacul stupitului cuvenit după fiecare.

Iară pe mine mă împinge dimonul procitirilor uitate din şcoală, să mai adăug, ca unul ceva mai firoscos decît ceilalţi:

— Cămilă-i, măi oameni buni!... Corabia deşertului în toată legea, cum scrie la carte...

— Cum corabie?... se întărîtă Hrincă. De hunde corabie?... Ce fel de corabie?... Atunci ar trebui să umble pe apă, dacă-i corabie. Unde-i apa?...

Zîmbind a rîde, dară cugetînd că-i de haram truda să-i deschid mintea la învăţăturile mele mult-puţine de pe băncile şcolii primare din Boiştea, îl îmbii eu cu vorba:

— Linişteşte-te, măi frate Hrincă!... Ai să vezi de unde şi cum: ce cămilă şi ce fel de corabie!... Să fim deocamdată cu băgare de samă, fiindcă pe dînsa călare desluşesc eu şi om.

— Cum om călare pe chorabie? Ce fel de hom călare pe chorabie?..,

Ar mai fi avut el Hrincă poate şi altele de întrebat, dacă nu-i căluştuiau gura uităturile noastre răpşite.

Pregătisem armele pentru orice împrejurare, cu mîna pe trăgător. Cămila îşi căta însă de drum, fără să iuţească pasul.

S-a oprit numai cînd i-am stat înainte.

Omul călare s-a lăsat prelins să lunece jos, nearătînd el nici un semn de teamă ori de vrăjmăşie.

Era un moşnegel smolit, cu obraz spînatec de tătar şi c-un căpăcel slinos de fes pe creştet, cu şalvari spînzurînd largi pe vine, într-un fel de buşmachii cîrligaţi

la vîrf şi fără carabină la iveală ori vreun pistol la brîu.

Rostim fiecare bun întîlniş pe limba noastră, dîndu-i rînd lui Procor să-şi împlinească datoria de ştiutor al graiului lipovenesc.

Şi îndată am priceput că ostenelele-i de tălmaci merg anapoda. Sălăşluitorul stepei ştia mai puţină şi altă rusească, decît „lipovanul" nostru de pe malul Moldovei. Mai mult părea a se îndemna cu ciocardeaua lui Hrincă, scripcarul, care dăduse drumul la meliţă de se băteau calicii la gura lui şi turuia din mîni ca aripile morilor de vînt .

Din una în alta, însă tot ne-am lămurit ceva şi ne-a fost prea îndestul.

Nogaiul căra apă în burdufuri de la o fîntîna care nu-i departe, taman către izvoarele unde-l trăgeau pe Calu Dumitrie simţurile şi dîra lui. Mai căra în desagii cămilei harbuzi şi zămoşi din soiurile acelor părţi, pe nume cantalupi, turchestani şi topotani şi alţi bostani, de la o grădinărie tot prin preajma binecuvîntatei fîntîni.

— Apă?... am bărănit noi într-un glas, cu mai mare încurcală de limbi decît va fi fost la turnul lui Babel. Harbuz?... Vodă?... Pepene verde?... Dînea... Lubeniţă?... Apa, mă fratimio, apă bună de băut?... strigă Hrincă.

— Vasăr?... mai trăgeam noi şi pe agrăirea nemţească în care răcnisem cu cîteva ceasuri mai înainte şi nu-şi mai avea acuma nici un rost aicea, cu un sălăşluitor al stepei.

Văzînd că şi-a întors cerul mila către noi şi că ne-a pus norocul mîna-n cap, am pus şi noi de îndată atîta stăpînire asupră-ne, ca să nu ne prăpăstuim pe

nogai şi pe lighioana lui, cum ne asmuţa porneala de fiare însetoşate şi cuprinse de nebunealã. Fără silnicie am intrat la tocmeală pe bani cinstiţi, facem trampa şi mai dintîi şi-întîi ne-am potolit arşiţa, adăpîndu-ne pe rînd mai cîte o găleată de om, că nu ne mai săturam sorbind şi sugînd şi horpăind şi hăpăind şi lăpăind şi linchind şi alinciurîndu-ne şi plescăind din limbă şi mai înecîndu-ne de înghiţeam pe de lături şi ne venea apa proaşcă pe nări.

După care cumplit chiulhan şi chiloman, am trecut lui Procopie Cociorvă, zis Procor Cocevoi, însărcinarea s-aleagă marfa cealaltă pre cunoştinţele sale, de la harbuzăria de pe malul Moldovei unde crescuse printre lipovenii vestiţi grădinari.

Nogaiul stepelor ne cerceta pe furiş, printre pleoapele sale înguste, cu ochii lui mărunţi şi măslinii. Din buze şi din cutele obrazului, zîmbea. Ochii păstrau însă o încruntare ageră şi sfredelitoare.

Ştiam noi prea bine că nu se topea de dragul nostru. Poate că nu culcase el la pămînt numai unul din duşmanii care-i cutropeau stepa, cînd i-a venit lui la îndemînă. Dar noi eram patru la număr, aveam arme şi oricît ne vom fi dat în petec pe aiurea, nu ne arătam cutropitori chiar aşa de hrăpăreţi, de trufaşi şi de haini ca alţii, fie că-i vorba de drăgăleţii noştri de aliaţi,

fie că-i vorba de haidăii nărăviţi la rele din celelalte unităţi romîneşti. Eram numai nişte bieţi oameni necăjiţi ca şi dînsul, doar că purtam uniforme ostăşeşti, împotriva dorinţei şi voinţii noastre.

Pe urmă, în ceasul acela, ce ne mai păsa nouă la o adică de cele ce gîndea şi simţea tătarul?

Băusem apă. Ne potolisem setea. Apa lui ne adusese la viaţă. Tîrguisem pe bani număraţi în palmă şi-o movilă de turchestani, topotani şi alţi bostani, să-i lăsăm pe bădiţa Grigoriţă cu gura căscată.

A noastră era lumea!

Iar odată întorşi într-acest chip la viaţă şi odată puşi la cale, cu toate bidoanele şi toate găleţile şi ploştile pline ochi, cu tîrguiala movilită alături, în nisip, la picioarele noastre, ne-a venit în sfîrşit răgazul să cercetăm mai îndeaproape şi mai pe îndelete dihania care mult ne mai canonise ochii şi mintea din depărtare.

Cu adevărat, slută zidire! Păcat ar fi fost să pierim fără s-o vedem şi pe asta cu ochii, de vreme ce tot am fost scoşi din bîrlogurile noastre ca să batem cîmpii şi să cunoaştem cîte n-au cunoscut neam de neamul părinţilor noştri.

Cum stătea cu căpăţîna teşită pe gîtul lung de broască ţestoasă, cu buzălăul de jos spînzurînd într-un fel de scîrbită lehamite şi cu găoacele pleoapelor bleojdite pe ochi ca nişte coji de nucă, aducea leit cu răposatul maior Constantinidi Eliodor, căruia mereu părea că-i pute ceva nasului său de ceară. Cît o ştiam eu de pocită făptură după zugrăveala din cărţile de şcoală, apoi încă tot nu se asemăna nici pe

departe cu flocoasa şi jărchinoasa bîzdîganie proptită pe picioroange înaintea noastră.

Ba încă nogaiul cel bătrînel şi spînatec, îi mai şi dezmierda cu latul palmei gîtul cocîrjat şi solzos, semn de duioasă dragoste.

— Crasiva! Ponimaite?... Agem dilberi. Haraşo!... Oceni horoşoaia. Ne tac?...

— Tac! sac! mac! rac!... ne sileam noi a-i face pe plac. Frumos! Crasivie!... Agem dilberi...

— E frumoasă şi gheboasă ca o curcă!... Se mănîncă ori nu carnea ei şi dă ea lapte?... întrebă Hrincă, stăpînit dintr-un vechi obicei de grija pentru toate folosinţele capturilor cîte-i cădeau sub mînă. Se face friptură, fleică, vrăbioară din carnea ei?

— Ne znaiu.

— N-o cheamă cumva Ileana Cosînzeana? îi dau şi eu zor cu întrebările, ca să ne mai veselim.

— Ne znaiu.

Niznai el. Niznai şi noi. Una vorbim şi başca ne-nţelegem. Dar încolo, prieteni la cataramă. Vede-se că nogaiul tot mai păstrase însă oarecare îndoieli asupra frumuseţii ruptă din soare a Ilenei Cosînzenei sale, deoarece cînd a plecat de-acasă o împopoţonase cu tăsmăluţe şi cu ţarţamuri de piele roşie şi cu şiraguri de hurmuz şi mărgele albastre, spînzurate la gîtlanul prelung şi noduros, de-ai fi zis c-o scosese la horă s-o mărite.

Calu Dumitrie dădea ocol cămilei, măsurînd-o şi cîntărind-o pe tăcutele, cu încordată luare-aminte de geambaş, parcă voia s-o cumpere.

Hrincă trepăda în preajma ei, se pitula în patru labe s-o caute pe dedesubt, s-

apropia pîşin şi se iţea tot rotunjind şi cîrceluindu-şi palmele, parcă voia s-o captureze şi s-o bage-n traistă.

Iar Procor Cocevoi, sămînţuind locul din faţă-i cu coji de floarea-soarelui şi cu peceţile lui late de stupit, se uita cu nepăsare, parcă tot cămili păscuse de cînd l-o făcut mîne-sa. Eu, ce să mărturisesc?

Îmi ziceam în sine că dac-am ajuns din imaşurile noastre, de la coada vacii, în pustia de unde încep cămilele despre care nu era pomeneală nici chiar în Alisandria lui Mînătîrcă, sărmanul, apoi una ca asta-i un semn! Semn rău pentru alde comandirii noştri cei cu: Ordon, înainte!... Şi semn rău pentru alde feluriţii Berbecari. Dar semn bun pentru noi şi alde bădiţa Grigoriţă al nostru. Mult nu poate să ne mai ţină nebuneala asta a pribegirilor şi ni s-or închide cărările înainte. Venitu-ne-a vremea să facem

cale întoarsă, la Joianele şi la Sîmbotinele de-acasă, la boulenii şi căluţii şi mioarele noastre cu care şi-au dus veacul neam de neamul romînului, după înţeleaptă rînduială care a hărăzit fieştecărui norod şi olat de lume, lighioanele lor de drept, din Arca lui Noia.

Hrincă, pe el, alta îl muncea vede-se, deşi ne perpelea acuma pe toţi graba să ne întoarcem cu apă răcoritoare la cei care ne aşteptau cu buzele fripte de sete.

Dumirindu-se că de capturat cămila nu-i rost s-o facă la stînga cu burdufuri şi samare cu tot, o lăsase mai ieftin. I se aţîţase musai pofta, măcar să-ncalece şi dînsul pe corabia deşertului.

După ce junghease cu un ciorsac coşcogea harbuzoaică, clefăind hulpav de-şi tămînjise colbul şi sudoarea obrazului în zeama conabie, intrase la neguţare cu nogaiul cel bătrîn. Nogaiul cu pieliţa spînatică nu se arăta de fel din spiţa fioroasă şi încruntată a lui Ghirai-Han, care în veac adormit, precum cetisem în hronica lui Neculce, dădea drumul la haitul urdiilor şi ecambulurilor şi poghiasurilor asupra sărmanei Ţării Moldovei, s-o pîrjolească si s-o treacă prin sabie, poate chiar din pustia asta.

El, îşi boţise obrazul în rîs îngăduielnic şi oarecum veselit de minunările noastre; lăsînd la o parte fireasca pornire duşmănoasă împotriva cutropitorilor care-i călcau pustia. Poate că se silea cu asemenea veseliri de prieteşug să lămurească şi alte cunoştinţi de mare însemnătate pentru luptele lor de partizani, care nu ne cruţau cînd ne venea sorocul. Cine şi cîţi sîntem? De unde venim şi încotro mergem? Deocamdată, uitîndu-le el acestea toate

sau mai degrabă prefăcîndu-se că le uită, veselindu-se de toate aminunările scripcarului nostru şi dumirindu-se cam unde bate toată tărăşănia lui Hrincă, hai! să-i facă pe plac.

Spune cu glas blajin ceva cămilei. Bahahahniţa cea urîtă se aşterne cu supunere în genunchi, răbdîndu-l pe Hrincă să se înţîneze de a-ncălare între ghebe şi burdufe; se înălţă c-un suspin în cele patru catalige şi iacă aşa o mai văzut-o-am noi şi pe asta! Hrincă, mai falnic decît craiul Gaşpar din cîntecele de stea şi din jocul irozilor, cucuiat pe cămilă!

Cu osebirea că se hlizea cu gura cît o şură şi înfulica de zor din covăţica harbuzoaicei, cum ne îndoiam noi s-o fi făcut vreodată Gaşpar cel de-adevărat. Şi cînd să i-o spun şi să mai rîdem de el, trăgîndu-i un sfîrîiac ca să-i muiem fudulia, iacătă-lă-i pe Hrincă al nostru că încremeneşte cu ochii holbaţi şi cu falia de harbuz în mînă.

Ne întoarcem încotro se zgîia el.

Dintr-acolo, din urmă, cam dinspre unde lăsasem noi tabăra rigimentului, venea de sîrg o maşină într-o forfotă vijelită de pulbere. Cît ai potrivi ochitorul la mitralieră, a şi fost lîngă noi, proptindu-se în frîna roţilor cu mare scrîşnire de fierărie.

Facem smirna! Pocnim călcîiele.

În automobilul cu coverga lăsată jos, doi ofiţeri în uniforma aliaţilor şi unul de-al nostru, maior, după semne şi găitane, aghiotant de la statul major.

— Ce-i cu voi?... Întrebă el îngălat foarte, ne- clintindu-se din speteaza moale, unde-şi odihnea prăvălat spinarea.

Mă înfăţişez şi raportez scurt, aşa şi pe dincolo, ce hram purtăm, cum am purces în căutare de apă şi cum am dat noi peste acel nogai cu cămila lui, de la care am dobîndit de ţoale, fără hapcă, pe platâ. Vorbind, bag samă că m-ascultă şi nu prea, cu ochii peste capul meu, tot la cămilă.

Către cămilă se uitau şi ofiţerii în uniforma semeaţă a aliaţilor într-o veselire cam mahmură şi zborşitâ.

Trag îngrijorat din coada ochiului înapoi. Hrincă se zbătea de mama focului să sară din cuibar şi nu izbutea să-şi descurce mîinile şi picioarele din atîtea burdufuri şi desage, funii şi curălării.

Unul dintre ofiţerii străini flioncăneşte nu mai ştiu ce ofiţerului nostru, scoţînd dintr-o taşcă de piele cutioara neagră de tras fotografii. Maiorul îmi face semn să contenesc cu vorba şi să mă feresc la o parte. După care, porunceşte răstit lui Hrincă să nu mai zburătăcească din aripi şi să se-astîmpere, ca să-i ia neamţul poza prea mîndră la vedere.

Hrincă dă să lepede harchina de harbuz. Neamţul de colo, nu! că s-o păstreze şi să nu se încrunte, fiindcă altminteri nu mai are nici un haz. Să fie aşa cum îi stă omului mai bine, în largul său, ca într-o preumblare în care ne aflăm, de cînd tot mergem înainte, tot înainte, ordon, înainte!...

Apoi, lasă-l pe Hrincă! Chita lui.

Numai ce-şi răscacără buzişoarele vinete şi drăgălaşe ca lipitorile lărgindu-le pînă la urechi, şi numai ce duce el căuşul harbuzoaicei la gură, chip că înfulică avan, ca şi cum nu s-ar afla nimeni mai ferice şi mai răzgîiat de ursite pe lume ca dînsul. Intrat cu desăvîrşire în

pielea hrîncească de scripcar obişnuit a se supune la toate chefurile chefliilor, parcă nici urmă nu mai rămăsese în el de Hrincă, pe care-l cunoscusem eu, cel din satul mătuşei Paraska. În vremea asta, neamţul, ţac-ţac! răsucea meşteşugul dinlăuntru, rînjindu-şi dinţii şi morişcuind înainte: ţac-ţac!

Noi ce să facem?

Făceam şi noi haz în legea noastră de farafastîcurile şi de caraghiozlîcurile deocheate ale lui Hrincă, dar cam strunindu-ne rîsul în zăbăluţă.

Pricepusem adică de îndată mare, alta, care ne ustura la obraz. Răzvedit ne era că ofiţerii lui Hitler nu se veseleau una cu noi, fără gînd zăcaş şi cu omenească uitare a nădufurilor cîte ne strînseseră acolo, într-o pustie, pribegi din toată lumea, bîntuiţi de năsîlniciile răboiului şi mînaţi dintr-o parte în alta ca acei spini ai stepei pe nume rostogoli. Nu erau din plămada lui bădiţa Grigoriţă al nostru, nici din plămada noastră, care înfiripasem de îndată o omenoasă încercare de înţelegere cu nogaiul pămîntean, măcar de va fi fost el strănepot din seminţia ordiilor lui Ghirai-Han, măcar că acuma noi ne pre-număram printre cutropitori fie şi fără voie.

Nu, dînşii nu rîdeau plini de voie bună şi de uitare, una cu noi; ci adevăratu-i că-și rîdeau de noi, strepezit

şi ciufelnic, ca de nişte sălbatici şi golăneţi ce eram.

D-apoi cum să nu-i crezi? că le dădea mîna!

Numai judecă şi dumneata.

De-o parte, domniile lor, coborîţi cu hîrzobul din cer, încălaţi, odihniţi şi împupăzaţi, spălăţei şi înfăţoşei; dincoace, noi, sireacii, carnea de tun, nişte rufoşi şi colbăiţi şi asudaţi şi nerăşpăluiţi cu tîrsoagele de bărboaie cît mătura, de-a mai mare jalea să ne fi văzut nevestele de-acasă! Ba încă în asemenea laie de bogdaproste, se mai găsea şi unul cu atîta grosime a obrazului, să-i mai ardă lui şi de giumbuşlucuri, ca măscăricii de la panaramă.

Una ca asta nu i-o iertam eu lui Hrincă, într-acel ceas, oricît îmi era mie de neştearsă din inimă amintirea celuilalt ceas cînd numai datorită omeniei lui am scăpat poate de la moarte copilaşii şi unchieşii şi bătrînele din satul mătuşei Paraska. Lăsînd-o asta la o parte, acuma îi făgăduiam în mintea mea un frecuş ca acela, cînd om rămîne numai înde noi, să-l trec Dunărea pentru toate momiţăriile şi man- goseliile şi lingăielile care ne făceau pe toţi de ocară. Precum iarăşi nu i-o mistuiam trebuşoara asta nici maiorului romîn, fiindcă îndelaolaltă cu ofiţerii aliaţi, cei rotofei şi înfumuraţi, îşi rîdea de-un pricăjit de leat de-al nostru, fie el şi-un diblangiu ca Hrincă.

Rîsul acela ca al căpitanului Berbecaru Jan şi al răposatului Constantinidi Eliodor mă împungea cu un alt spin în inimă, care mai tare mă durea, fiindcă ţi-l înfige unul de-ai tăi.

Hei şi iar hei! De-o poştă se vedea el după ţărţamurile mai înzorzonate decît ale brezaiei de faţă, că nu era Înălţimea-Sa din urzeala lui bădiţa Grigoriţă ori a sublocotenentului Vîrtosu Simion, care au dus greul cot la cot cu glotimea mii şi mii de kilometri, pe jos, prin viscole şi ploi şi arşiţe şi roiuri de gloanţe, pînă-n pustia cămilelor numai bune de pozat de pe perna automobilului! Aşa că făcînd noi nu prea mare haz de hazul comandirilor străini, ne împărtăşeam din ochi unul şi acelaşi
gînd! Păcătoase slugi de dîrvală am mai ajuns! Ajunge-i-ar şi pe dînşii obida noastră, ca un blestem şi ca o afurisenie!

Ofiţerul străin, fără habar de cele ce se răscoleau în cugetul sălbaticilor de aci, dă-i înainte: ţac-ţac!

Pe urmă, ce-i vine lui?

Minte la el, cît la Hrincă!

Trece cutioara vecinului, şocăţuindu-i ceva cam ca "aberhabărşoltghemaht", sare jos şi bate din palmele înmănuşate, prea bucuros în sine de gîndul isteţ care-i trecuse prin cap. Se voia pozat numai-decît şi Îmfumurarea-Sa, ca să nu-i scape cumva un prilej aşa de rar!

Noi, netrebnica pihotă, carnea de tun, ne uităm iarăşi unul la altul, păstrînd pe mai tîrziu judecăţile pentru asemenea blazgonie şi dînd a ne feri cuviincios la o parte, ca să rămînă în bătătură numai el şi cămila, tot o scosese nogaiul la horă şi acuma se rînduiau peţitorii ca la moară.

El, nu!

Prin mijlocirea maiorului ne luminează el că are trebuinţă neapărat de noi, să-i stăm vornicei şi druşte pe lîngă mireasă, întrucît chipurile noastre împreună cu al său şi al cămilei au să meargă la o foaie

de-a lor, de război, dovadă negru pe alb a frăţiei şi a dragostei şi a prietiniei care n-au suferit ştirbire nici în cele mai depărtate pustii.

Ca unii, care alta ştiam despre prietişugul şi dragostea lor, din pătărania la fel cu proba chiar din acea zi, pe lîngă altele o sută mai vechi, ne pregăteam fără nici o tragere de inimă să-i facem gustul.

Ne era nouă a ne lăsa mutrele noastre veşnicite alături cu a lui, cum ne venea a linge sare! Dară n-aveam încotro. Vorba ceea: Cînd ai intrat în horă, trebuie să joci! Jucam cum cîntau dînşii, nu cum cînta Hrincă. Şi nu jucam numai noi. Jucau mii de mii de oameni din atîtea ţări peste ţări, genuncheate de oştile lor... Încît, treacă şi asta! Unde-a mers mia, meargă şi suta.

Nogaiul cel puţintel şi smolit strîngea din fălci şi scrîşnea din măsele. Se schimba povestea! Unii eram noi, chiar cu hlîzelile Iui Hrincă, cele fără de nici o baftă. Alţii erau Prea Înălţimile-Lor, pline de ifose şi lipsite de simţire.

Dar n-avea nici el încotro!

Cu o prefăcută supunere rosteşte el deci o poruncă blajină cămilei. Hudubaia, biata de dînsa, pe cît de onanie la înfăţişare, pe atît de robace şi blîndă, îngenunche cu cataligele cruciş sub pîntecul flocos, cu toată clădăraia poverilor dintre ghebe, aşteptînd să coboare Hrincă din scaunul crăiei lui Gaşpar.

Pînă aici, toate bune.

Hrincă pogoară şi se orînduieşte lîngă noi. Ofiţerul străin se pregăteşte să-i ia locul cald, păşind prin ciulini arar şi ţanţoş, pieptos, tot potrivindu-şi casca şi

tot cercetîndu-şi şi bumbii, plesnindn-şi, jart-jart! tureatca botforilor lustruiţi oglindă, cu o vărguţă de piele.

Tuşeşte, se aburcă, încalecă, îşi mai azvîrle gingaş c-o sfîrlă un scai zburător care s-aninase obraznic pe tunică pentru ca nu cumva gozurile pustiei să-i feştelească iacaua pe pază, devălmăşindu-l cu jarcălăii şi neţăsălaţii de noi. Asta îl mînca pe dînsul, închipuitul şi închiorchioşatul, fără a bănui ce piazărea îl paşte şi ce pocinog îi mai coace mireasa cea gheboasă!

După atîta a fost destul ca să cunosc cît îi plăteşte pielea şi să presimţesc eu c-are să se spurce în scăldădătoare.

Măcar că arăta el roib la feleşag, nu fundul ceaunului ca Hrincă, şi măcar că deosebit era el la înalta-i făptură şi la bălăneaţa-i înfăţişare, din alt neam şi de alt grai; departe nu călca el de Hrincă Haraphrincă, scripcarul din totdeauna. Fireşte că nu pomenesc de celălalt Hrincă, pe care-l cunoşteam numai eu din satul mătuşei Paraska. Aceluia nu-i ajungea el nici la tureatca jărchinoaselor botforoage.

Se dovedea o fală încă mai goală şi o traistă încă mai uşoară de cum se dezumflase desaga capturilor lui Hrincă în pustietăţile pe unde rătăceam.

Căci barem Hrincă Haraphrincă al nostru se hlizise şi se marghiolise cucuiet pe cămilă, numai că să ne mai veselească o ţîră şi să ne mai uităm păsurile. Pe cinci ofiţerul aliat se înfoia păunatec nevoie mare, cu nemaipomenita pohvală, precum o cerea ţîfna prea fălosului comandir al oştirii sale, carele pe-atuncea se mai credea a ţine cumpăna

lumii întregi în buricul degetului celui mic.

Pînă să se opintească în picioare cămila, călăreţul gata! Cu mîna adusă toartă la şold şi cu nuiaua între degete, el a şi prins a zîmbi înfipt şi cu straşnic ifos ochiului de sticlă de la cutioara neagră, după zaconul pozărilor.

— Hep!... glăsuişte el, pierzîndu-şi răbdarea şi împintenînd badahîrca să se urnească odată din loc. Hola!

— Bahilderim baş!... sau cam pe-aşa ceva o îmbie mai moale şi tătarul. Stupai!...

De aicea înainte, a istorisi cum s-a dezlănţuit aidoma toată pozna şi cu ce mare repeziciune s-au vălmăşit toate, teamă îmi este că-i peste puterile vorbei omeneşti.

— Hep! Bahilderim baş!... Hola!... Stupai!

Cămila icneşte în sus, deşurubează gîtul, se uită alene la noi printre cojile de nucă ale ploapelor, clempăneşte din dinţii laţi şi galbeni ca o capră de la Sfîntul Vasile, se mai face a căsca dc urît şi de lehamite, şi dintr-o dată, ajunsă la marginile răbdării şi apucată de hachiţe, haţ! îşi smunceşte căpeţelele de funie din mîna tătarului şi împunge-o la goană, măi lată! şi tiva, băiete! şi tule-o, duluţă! în pustie cu neamţul în cîrcă.

Ce i s-o fi căşunat din senin şi ce streche o fi-nţepat-o? numai ea şi cu vîlva stepelor s-o ştie, dacă nu cumva ştia mai multe nogaiul! Destul că se cobîlţîia pe răşchiloarele picioroangelor cu toată încărcătura dintre ghebe şi cu neamţul pe catarg, chiar ca o corabie pe nahlapii apelor în furtuna cea mai năpraznică şi destul că ne-a dovedit ea într-o clipeală a

avea un spor la galop mai abitir decît telegarii astrucani.

— Alah! Alah!... răcnea cămilarul cu funia spînzurînd în mînă, năuc, şi uluit poate cu adevărat, ori numai prefăcîndu-se el năuc şi uluit.

— Ptrru-ptrruu şi nana-nana! Cîrcîise Hrincă din urmă, ca mîrţoagelor de la potcovăria părintească, făcînd, numai naiba să-l priceapă de ce, pîrdalnice semne cu fălia de harbuz pe care uitase s-o lepede din mînă. Ptrru-ptrruu, fa chamilo, fa!... Nu t-a-ne- buni, fa!...

— Halt!... zbierase ofiţerul celălalt din automobil, uitînd şi el de cutioara neagră din mînă, care acuma ar fi făcut toate paralele pusă în lucrarea ei: ţac-ţac!...

— Opreşte! îi ţinea isonul şi maiorul nostru cu ţarţamuri, trezit din trîndava-i lăfăială pe spetezele moi şi sărind spăriet în picioare pe pernele automobilului.

— Ho, boală! Fă-ndărăt, belito!... dăduse glas pînă şi Calu Dumitrie.

Numai Procopie Cociorvă, zis şi Procor Cocevoi, stupea înainte netulburat cojile sale de seminţe, cu care mai avea pesemne încă de furcă, pînă s-ajungă la fundul raţiei.

— Ptrru-ptrru si nana-nana! Ho si stăi, belito!... Halt!... Opreşte! Alah!

De-a surda! După izbucnirea acelor strigări fără folos, rămas-am toţi cu gurile căscate şi cu ochii holbaţi la corabia deşertului, cum se tot du-u-ucea ca vîntul şi ca gîndul pe marea neţărmurită de năsipuri, tîrîind după dînsa o sfoară subţire de colb.

Soldatul neamţ de la volanul automobilului dă zbîrnîită porneală maşinăriei, să purceadă pe urma cămilei şi să-i pună sare pe coadă. Nogaiul

spăimîntat face semn din mîni să nu-ncerce una ca asta, fiindcă nu răspunde atunci de cele ce se mai pot întîmipla, cerînd să lăsăm tot pe a lui samă s-o scoată la capăt. Drept care, înşurubează două degete în cerul gurii şi-i trage un şuierat lung-prelung de ne-a trecut ca o săgeată înroşită la foc prin urechi, cu anume suişuri şi coborîşuri, după cît am înţeles de îndată, ţinînd mai cu folos loc de ptrrru-ptrrruu! şi de na-na! şi de ho! boală! şi de halt!...

Cu adevărat, fără a se opri, hăt! departe, departe de la marginea pustiei, cămila a hartoit-o roată din goana maro şi tot în galop de-astrucan a făcut-o înapoi, zgîlţîind cobîlţ-cobîlţ, hurduz-burduz! calabalîcul dintre ghebe şi călăreţul de deasupra care-şi prăpădise toată pohvala şi se ţinea gîrbă încleştată cu mînile şi călcîile în greabănul grebănatei.

Noi răsuflăm cu uşurare şi ne-aţinem să-i dăm ajutor la coborît. Se gălbenise ofiţerul cel semeţ mai galben decît zămoşii din desagi, iară pe obraz îi curgeau de-a rostogolul broboanele de sudoare mai mari decît boabele de mazăre.

Poghibala de cămilă se oprise ţanc de unde-a fost plecată, cocîrjindu-şi gîtlanul noduros şi clipocind din ochi cu nevinovăţia cea mai mare, parcă nici usturoi nu mîncase, nici gura nu-i puţea.

Nogaiul s-alătură să-i prindă căpeţala de funie; noi, cum zic, ne-apropiem să-i pregătim ofiţerului scara de coborît din palmele încrucişate.

El, de colo, nici ca cum şi nici ca cît. Ne-arată semn cu vărguţa de piele să desprindem desagii şi burdufurile care-l

încurcau, ceea ce ne-am grăbit a îndeplini cu ajutorul nogaiului. Pe urmă, tot din vîrful nuieluşei, ne porunceşte să ne-astîmpărăm locului, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Îşi aduce pe frunte casca prăvălată cam hacana pe-o ureche după şpaţirul prin pustie şi se înţînţoşează mai vîrtos între ghebe. Cum adică? dă din cap acel ce ştia el ce ştia, uitîndu-se peste umăr la noi din înălţimea tronului lui Gaşpar, craiu; cum adică? ne-am închipuit noi că un mîndru comandir din oastea care-a cutropit pămîntul de la mările îngheţate pînă la năsipurile încinse de-ţi frigeau talpa, se poate lăsa el bătut cu una cu două de-o asemenea păvălatecă hîrştioagă? Dacă am crezut noi bicisnicii şi slabii de înger aşa ceva, apoi nu-l cunoaştem nici pe el, nu cunoaştem nici vîrtutea fraţilor noştri de arme.

Mă rog, catîr nu alta!

Numai că-şi găsise catîrul catîrca, precum nu-i sac să nu-şi afle petecul, oală capacul şi spinare scărpinarea.

După ce spune el celuilalt neamţ să pună din nou cutioara neagră în lucrare, ţac-ţac, şi după ce din nou îşi arcuieşte mai rînzos mînile în şold, mai cu trufie jîmbindu-se ochişorului de sticlă, moţochina dracului se propteşte şi domnia-sa mai zdravăn în haragii picioarele şi începe a se scutura din toate bălămălile şi se zgîlţîie şi se hurducă şi se cutremură, doar-doar de l-a zvîrli, zvîrle-l-ar din cîrcă.

O dată!

Neamţul pace! Se ţine bătut în ţinte.

A doua oară, mai zdravăn şi mai lung.

Pas şi-a doua oară! Ofiţerul lui Hitler, nimica. Vrednic şi înfipt călăreţ, ce-i drept, ba încă se mai necăjea să mai şi zîmbească înainte, plesnindu-i buclucaşei o nuieluşă peste gît, pentru a o învăţa să-i cunoască moarea.

Atuncea, măi tată, numai ce-şi iese şi cămiloaia cu desăvîrşire din sărite şi numai ce s-aşterne pe treabă de nădejde, să-i arate şi dînsa moarea ei!

Ce corabie hîţînată şi răshîţînată de nahlapii furtunilor? Aceea-i jucărie de nimică, pe lîngă vînzo-leala pe loc, în sus şi-n jos, înainte şi-napoi, la dreapta şi la stînga, din care ne-a arătat ea o probă ca la cinci minuturi pe ceas, de-ameţisem si se-ntorcea lumea cu noi cei de jos, darmite cu zgîlţîiatul şi parazgîlţîiatul comandir din vîrful catargului! Cînd a mîntuit, călăreţul cel sumeţ se muiase şi el cu totul la lingurică şi se-ndoise de mijloc pe tarniţă, bîţîindu-se ca un Vasilache de petică, umplut cu cîlţi.

Iar după asemenea năzdrăvănie, ostenită peste măsură, cămila îşi mai crăcănă încă prepelecii şi oftează.

Dar nu pe bot: pe partea dimpotrivă.

Se opinteşte şi sloboade din străfundul borhaielor o pîrîială de mitralieră de se detună pustia, cu răbufneli amestecate de branduri şi de granate şi de obuziere grele, cum nu duduia văzduhul nici la asediul cetăţilor.

Capac, mai sughite o dată, se smuceşte scurt şi pe loc, la dreapta şi la stînga, atît cît i-a trebuit călăreţului flecuit să se rostogolească de-a berbeleacul cu graibele în sus şi să se întindă bleandă în nisip.

Ne răpezim ca brancardierii să-l ridicăm de pe cîmpul de bătălie; cămila întoarce pe scripete gîtlanul spre noi şi rînjeşte dinţişorii gălbiori să ne bage-n boală. Zic, acuma chiar că-i face de petrecanie! Asta-i cămiloaia cea mai cumplit de antihitleristă, din cîte au fost şi sînt pe lume. ÎI toacă în copite chisăliţă să-l trimită comandirului lor celui mare numai pielea pe băţ. Nu asta avea ea însă de gînd, nefiind atît de sîngeroasă la fire.

Se mulţumea cu mai puţintel.

Văzîndu-l lat la pămînt, pe partea oftatului de sub coadă, dă drumul asupra lui la nişte mingi ca de-o sute de ori mai maşcate decît măslinele de capră. Noroc c-am apucat să-l umflăm de dedesubt la vreme, că-l mai şi boteza în moarea ei gălbie şi tulbure, pe care-a împroşcat-o cu buluci ca dintr-o vrană de bute de la care-a fost sărit cepul.

Şi toate aceste nacafale şi pîrţaguri sfîrşindu-le ea cu bine, îşi ia din nou înfăţişarea cea mai fără de vină de pe lume, rumegînd molcom din dinţii laţi şi

uitîn- du-se peste noi, departe, înainte, în zarea pustiei, unde se simţea acasă la dînsa.

Eu, cu Hrincă şi cu nogaiul împreună, ne străduiam chipurile să înălţăm comandirul copăcel, să-i potrivim casca descumpănită pe cap şi să-l scuturăm de pulbere, fiindcă acuma cu adevărat chiar să feştelise iacaua.

Abia atuncea, bag samă că Dumitrie Calu în loc să ne steie pe-aproape c-o mînă de-ajutor, ca un om de nădejde ce era, se zvîrcoleşte ţinîndu-se cu palmele de pîntec, vînăt-pămîntiu la faţă. Întîi, teamă mi-a fost să nu-l fi pocnit cumva şi pe dînsul poghidania cu copita, cît n-am prins noi de veste.

Degeaba însă o năpustisem pe biata cămilă, fiindcă n-avea nimica cu noi, după ce-o isprăvise cu ofiţerul cel înfumurat care cutezase să-şi încerce cravaşa pe pielei ei. Alta era!

Calu Dumitrie se stăpînea de rîs.

Adică încerca el în legea lui să se stăpînească.

Iar neizbîndind, cît mi-ţi-i lunganul şi posacul şi mutălăul dă şi el drumul deodată la un rîs hăulit ca mitraliera cămilei, şi pune-te măi globane! pe-un nechezat şi pe-un rînchezat, pentru tot cît n-ai rîs tu de trei luni pe-a patra, de cînd te cunoşteam, să-ţi scoţi paguba dintr-o dată, cu hurta! Geaba-şi astupa Calu Dumitrie gura cu palma şi cu mîna ceilaltă, geaba se ghiontura şi se apăsa pe pîntec, parc-avea de gîtuit şi de ucis acolo un spiriduş care se-ndrăcise să-şi facă mendrele şi să-i joace renghiul tocmai în asemenea nepotrivită şi jalnică împrejurare.

— Hihăhă! Hahaha!... Hehehe!... Hohoho!...

Şi iarăşi:

— Hohoho!... Hehehe!... Hahaha!... Hăhăhă!...

Hohoteala clocotind înlăuntru era mai a putere decît pălmoaiele lui late, în stare să răsucească şi să sugrume un taur de coarne. Ţîşnea printre degetele puse ivăr la gură, plesnea, gîlgîia, împroşca, se răscăcărase de huia a doua oară pustia: Hahaha! şi hohoho! şi hăhăhă! şi hehehe!...

Pînă şi Procor Cocevoi, „lipovanul" nostru, contenise din ronţăitul săminţelor, privindu-l cu mare uimeală. Pînă şi cămila a deşurubat gîtul răsucindu-l pe jumătate spre el, să-l măsoare cu ochii adormiţi, printre cojile de nuci ale pleoapelor, ca răposatul maior Constantinidi Eliodor, cel cu nasul de ceară şi pălit de orbul găinilor.

— De ce rîzi, măgarule?... se răsti la Dumitrie Calu maiorul cu ţarţamuri, tot aşa de străin de noi ca şi ceilalţi, măcar că era romîn. Ce-ai găsit de rîs, măgarule?

Maiorul, vezi bine, se deşteptase în sfîrşit să coboare din maşină, culesese de jos nuieluşa de piele a neamţului şi o vîjîia în văzduh, apropiindu-se de vinovat cu gînd bătăios şi tot mîrîind printre dinţi:

— N-auzi, măgarule?... Nu-nţelegi romîneşte, să răspunzi cînd te-ntreb, măgarule?

Calu Dumitrie hohotea înainte cu lăcrimi.

Făcea semne cu mîna că nu poate vorbi, că mai are de rîs şi că nu-i el de vină.

Maiorul cel cu ţarţamuri înălţase varga şi ar fi mers el poate mai departe, dacă nu i s-ar fi încrucişat privirile cu ochii mei şi ai lui Procor Cocevoi. Şi de bună samă că a cetit tot ce era scris în aceea clipă în ochii noştri, fiindcă a abătut nuieluşa care-i frigea degetele, spre-o scăfîrlie de scai, descăipăţînînd-o ca dintr-o lovitură de iatagan.

— Brută!... strigă el, ca un frate geamăn cu Berbecaru Jan. Am să vă învăţ eu minte! Sergent, din ce unitate şi cum îl cheamă pe măgarul acesta care-şi permite...?

— Calu îl cheamă, domnule maior! fac eu de colo.

— Cum calul? Îţi arde şi ţie de glume, rîtane?

— Trăiţi domnule maior, răspuns la întrebarea dumneavoastră. Soldatul acesta se numeşte Calu Dumitrie, din compania a doua, righimentul pe lîngă care aţi trecut.

—- Aha! Sînteţi mîrlani de-ai căpitanului Zevedei Grigore? Nu mă mai miră nimic, măgarilor!

— Domnule maior, măgari vom fi fiind noi ceştialalţi, dar îngăduiţi-mi a vă aduce cu respect la cunoştinţă despre soldatul Calu Dumitrie că a fost rănit de trei ori în luptă, precum dovedesc semnele pe care le poartă. Rănit de trei ori şi de trei ori decorat c-o citaţie pe corp de armată pentru fapte de vitejie. Ceea ce n-o poate spune oricine! rostesc eu pe nerăsuflate, într-un fel de ameţeală, ţintuindu-l în ochi şi simţind în acea clipă că tot una mi-ar fi chiar dacă şi-ar descărca pistolul în mine, ca un Berbecaru Jan al nostru.

— Ce răni? Ce decoraţii? Ce fapte de vitejie? Ce mofturi?... pufni el taman ca Berbecarul nostru, frate geamăn nu alta. Despre ce citaţie pe corp de armată e vorba? Nu cunosc. Am să vă învăţ eu minte!...

Vîjîind nuiaua de piele şi retezînd canafurile scailor, de parcă-l tocmise cineva la secerat ciulinii pustiei ca să-şi răscumpcre lipsa de la bătăliile cele adevărate, maiorul cu ţarţamuri s-a suit în maşină; în vreme ce comandirul din care cămila scosese şăpte rînduri de sudori se aşezase cuminţel şi molcuţ în jîlţul său, ca un prunc după baie.

Era galben cum îi turta de ceară. Îşi ştergea năduşeala de pe frunte cu dosul mănuşii, uitînd că mai are basma. Iar ca să mărturisesc, cu toată pătărania pe care o meritase pentru înfumurarea şi rîsul lui străpezit de mai-nainte, tot mi se părea mai puţin păcătos decît maiorul nostru, cică de-un sînge cu noi. Barem neamţul, socotindu-se el călăreţ straşnic, îşi pusese ciolănaşele în primejdie şi se păstrase catîr pe poziţie, pînă ce catîrca i-a venit de hac şi a dat el cinstea pe ruşine.

Ceilalţi atîta ştiau, doar să borborosească şi să se holbeze ca nişte curcani cuprinşi de nătîngă mînie, fiindcă li s-a năzărit a vedea roşu înaintea ochilor. Numai şoferul mijea a zîmbi, parcă, parcă, simţind una cu noi.

După cum se tot uitau însă de vrăjmaş ofiţerii, cînd la nogai, cînd la cămilă, şi după cum neamţul cel cu cutioara de pozat îşi descătărămase tocul pistolului; mare lucru de nu i-ar fi dat lui în cap să tragă o răpăială de gloanţe în ţeasta cămilei şi să-i facă felul pe loc, ca să

spele ruşinea camaradului. Comandirul păţit a clătinat însă din cap a împotrivire. Avea el grabnică nevoie de altă spălătură ca să se clătească de sudoare, pentru care lucru au plecat cu mare iuţeală, şi duşi au fost, văluindu-ne într-o răbufneală puturoasă de fum şi într-un nour vîrtejit de pulbere.

Iară Calu Dumitrie, ca şi cum atîta aşteptase, se potoli deodată din hohotul rînchezat, ca să intre în găoacea posomorălii şi mutălăniei lui de totdeauna.

Aşa că în asemenea de pomină împrejurare l-am auzit noi pentru întîia şi cea de pe urmă dată în viaţă hohotind şi hăhăind din toate băierile inimei, după ce, fără să se mai dea de trei ori peste cap ca pricolicii, se prefăcuse din cal măgar.

Acuma văd că-ţi vine şi dumitale să rîzi? îmi vine şi mie la fel.

Dară atunci şi acolo, în pustia cămilelor, la mii şi mii de kilometri depărtare de Boiştea noastră, cine mai putea spune dacă toate erau de rîs ori de plîns?

CAPITOLUL VI

Cînd ne-am lămurit noi mai deplin în stepa cămilelor de fărădelegea celor care ne tîrau cu dînşii şi cînd a dovedit încă o dată cîte parale îi preţuieşte fiecăruia pielea şi obrazul. Unde după ce-a zburat prin văzduhuri, Ilie Pîntea a scăpat de grija vacii care tot gogea; unde Vartolomeu Ciocîrlan s-a amestecat cu pulberea ruinilor şi unde Dumitrie

Calu săvirşeşte de-a minunea faptă. Zile şi nopţi de spital... lonuţ Balint şi Feckete Ferenţ află după ceasul al doisprezecelea că amîndoi au rămas de pomană, orbi şi ologi pe viaţă.

Toamna ne-a prins hăt! departe, în stepa cămilelor. Atît pe noi cît şi pe celelalte unităţi.

Mai întîi, cu vînturi şuierătoare, care purtau de-a dura pe lîngă noi ghemurile de spini numiţi rostogoli, ca nişte înspăimîntate dihănii ale pustiei fugărite din urmă. Mai apoi, cu ploi mocnite şi sure, necurmate, pînă ce-a dat îngheţul.

Ne împuţinasem iarăşi la număr. Iarăşi se stinsese şi cea de pe urmă vlagă din noi.

Stăruia încredinţarea că feluriţi comandiri rămaşi îndărăpt, în ţară, la mesele lor cu hărţi de unde dădeau porunca: Ordon, înainte! — stăruia încredinţarea că ne-au pierdut dînşii de mult urma şi socoteala, că au uitat de noi, că ne-au trecut la pomelnicul morţilor. Nu rătăceam oare ca nişte stafii? Nu ne mîna oare şi pe noi poruncile bezmetice fără ţintă şi fără căpătîi, ca aricii spinilor smulşi din rădăcini şi hotrocolind de colo-colo, într-o lume a visurilor cele rele cu ducă-se pe pustii?

Seara, zgribuliţi în jurul focurilor fumegoase de scaieţi şi ciulini, ne puneam unul altuia asemenea întrebări şi ne chinuiam mintea a pricepe ce se mai întîmplă cu noi. Îl întrebam pe căpitanul nostru, Zevedei Grigore. Îl întrebam pe sublocotenentul Vîrtosu Simion,

cărturarul ucenic în ştiinţa ierburilor şi animalelor, dacă se află pe faţa pămîntului lighioane mai urgisite decît ne făcuse pe noi mamele.

Dînşii ocoleau amîndoi cu răspunsurile răspicate. Se uitau unul la altul, cătîndu-şi în ochi şi încruntînd din sprîncene.

Parcă ştiau mai multe şi nu voiau să răspundă.

Nu se mai îndeletniceau nici cu jocul lor din cutia de lemn cu acei căişori albi şi negri, de care se minunase foarte Vasile a Mărinei cu trei ani mai înainte, la hotarul dinspre apus al ţării, către pusta maghiară, la mii şi mii de kilometri depărtare, parcă într-o altă viaţă şi parcă pe alt tărîm. Vorbeau despre multe şi felurite, în corturile popasurilor, vînturînd nişte cărticele de învăţămintele plugăriei culese de Calu Dumitrie de prin rafturile cancelariilor de colhozuri şi de prin şcoli năruite. Noi ne îmbulzeam să căscăm gura la probele de seminţi, închise în globuşoare de sticlă cu inscripţii lipite ca doftoricalele din spiţerie. Căscam gura la probele de grîuri cu spic şi pai cu tot la ştiuleţii de păpuşoi şi la talerele de floarea-soarelui mari şi late cît colivele, păstrate din recoltele anilor din urmă, pentru a ne minuna la cîtă pricepere şi ştiinţă a plugăriei au ajuns oamenii locului fără a se mulţămi cu izbînzile lor de ieri, ci străduindu-se să le întreacă mîine.

Căpitanul Berbecaru Jan, dînd peste noi, ne-a luat la rost:

— Imbecililor, ce căscaţi gura? Nu vedeţi că ăstea-s numai farse şi minciuni: să vă ia ochii, ca unor ignoranţi ce sînteţi?

Şi ca să nu ne mai ia ochii „farsele şi minciunile”, le-a dat foc singur, împreună cu rămăşiţile zidirilor. Însă cîteva cărţi tot a izbutit să le scape de pîrjol, la vreme, sublocotenentul nostru Vîrtosu Simion.

Erau tot cărţulii de sfaturi pentru plugari, de învăţături noi-nouţe pentru cărturari.

Întru tălmăcirea lor, sublocotenentul Vîrtosu Simion, care nu ştia ruseşte decît aşa şi aşa, nu o dată îl chema pe Procor Cocevoi să cetească şi să-i spună lui cuvînt cu cuvînt, pe romîneşte.

Apoi, ce să cetească şi ce să tălmăcească un Procopie Cociorvă de-o teapă cu noi — Ionii — oricît îşi zicea el Procor Cocevoi şi ce să priceapă dînsul?

Ronţăia seminţe de floarea-soarelui, după năravul lui, stupea cojile şi se scărmăna cu degetele în barba încîlcită, lepădînd din cînd în cînd cîte o vorbă din cărţulie; cîte-un nume de învăţat ori de-un pom, de-un soi de grîu ori de cartof. Calu Dumitrie se înfiinţa însă de îndată să tragă cu urechea şi să-şi adune chibzuielile în el, mutălău şi întunecat ca întotdeauna.

Sublocotenentul nostru de rezervă, Vîrtosu Simion, asculta slovenirea plină de stîlceli a lui Procor, fără să-şi piardă răbdarea.

— Ia mai zi o dată, Cocevoi! începe de la capăt... Miciurin bre, nu Miculin!

— Da, Miciurin!... Încuviinţă Procor Cocevoi cu nepăsare, fiindcă lui îi ajungeau învăţăturile vechi ale lipovenilor care l-au crescut, pentru harbuzăria sa de pe malul Moldovei. Ce vă mai bateţi capul cu năzdrăvăniile

aceste, domn' sublocotenent? Aceste-s poveşti toată ziua!

— Cum poveşti, bre Procor? Cum poveşti?... Tu n-ai văzut pe unde-ai trecut, prin livezile şi grădinile colhozurilor? Cum poveşti; nu le-ai văzut toate cu ochii tăi, făptuite îndeaievea?... N-ai vrea şi tu să faci aşa ceva, la bostănăria ta din ţălina de pe malul Moldovei?...

— Eh!... Ce să mai vorbim, domn' sublocotenent? Aicea e aici, şi acolo e acolo!... Mie îmi ajunge ce ştiu. Numai să mai ajung eu şi a mă întoarce la ţarina de pe malul Moldovei...

— Bine! Lasă asta... Hai... Ceteşte înainte!...

Procor Cocevoi cetea şi tălmăcea în legea lui cuvintele, opintindu-se şi încurcînclu-le ca unul oare era străin de toate acestea, cum străini eram şi noi toţi. Doar Calu Dumitrie nu lăsa să-i scape o vorbă-vorbuliţă, ciulind urechile şi închizînd ochii adînciţi în găvanele capului, ca să-şi întipărească mai bine în minte fiecare cuvînt.

Bădiţa Grigoriţă, răstignit la pămînt cu faţa în sus, fuma în tăcere, păstrîndu-şi şi el gîndurile pentru sine.

Unul de-ai noştri băga nasul în cort, se strecura înlăuntru, se cincilea jos şi părea că ascultă. Dar nu asculta cele cetite şi ciuntit tălmăcite de Procor Cocevoi.

Asculta măzărichea măruntă de ploaie îngheţată, cum răpăieşte în pînza cortului, aşleptînd prilejul unei tăceri mai îndelungate, ca să rostească el întrebarea care-i stătea lui pe inimă şi pentru care venise:

— Domn’ căpitan, îmi îngăduiţi să vă întreb ceva?...

— Ei! Spune!... Îl îndemna bădiţa Grigoriţă, fără să întoarcă ochii.

— Oare mîine încotro o mai luăm? Şi cît avem să mergem şi să tooot mergem aşa?... Nu vi s-o lehămătuit?

— Pe mine mă întrebi?... izbucnea bădiţa Grigoriţă scos din pepenii lui Procor Cocevoi, săltîndu-se de jos şi crăcănîndu-se pe picioare să se burzuluiască la soldatul cu pricina mai în glumă, mai dinadins. M-aţi năucit cu întrebările voastre!... Ce ne tulburi pacea, taman cînd începeam a uita tot de aceeaşi şi aceeaşi întrebare? Du-te de-i mai întreabă şi pe alţii!... Pe cei care le ştiu toate. Du-te şi-i întreabă; pe urmă, cînd vei căpăta răspuns, prezintă-te la bădia să-l aflu şi eu...

Omul nu se mişca, lipit locului.

Îşi cerea spăşit iertare şi se silea să asculte cu luare-aminte cetania lui Procor Cocevoi mai încîlcită decît barba-i lipovenească.

Dar asculta numai cu urechile.

Cu gîndul era la întrebările care ne munceau pe toţi şi la care n-ar fi putut da nimeni răspuns; nici chiar maiorul Berbecaru Jan, nou înaintat în grad şi fudul cumplit de cele două decoraţii nou-nouţe spînzurate pe pieptul tunicii, numai dînsul va fi ştiind pentru ce vitejească ispravă, întrucît fapte vitejeşti nu l-a văzut nimeni făcînd, în afară doar de focurile pe care le punea cu mîna sa rînjind de plăcere şi în afară de prizonierii ori partizanii răniţi de moarte, gata legali de alţii, pe oare-i împuşca în lîmplă cu pistolul său. Poate îl înaintaseră în grad şi l-au decorat pentru

pîrele şi rapoartele pe a căror urmă au avut de pătimit cîțiva Ioni, Vasili şi Neculai dintr-ai noştri. Cum de pătimit ar fi avut fără de greş şi bădiţa Grigoriţă, dacă nu l-ar fi apărat de pîri şi scorneli slăbiciunea nemărginită a generalului de divizie, atît pentru cel care-l scăpase de la moarte, cît şi pentru neîntrecutul tovarăş la jocul cel cu căişorii de lemn.

Apoi, tot cu jocul acela de şah, cu căişorii albi şi negri, în stănoagele lor albe şi negre, a mai ajutorat el bădiţa Grigoriţă fără voie şi fără ştiinţa sa o faptă care putea să ne mănînce capul şi nouă şi lui.

Ne aflam într-o seară pe undeva, în latura stepei, lîngă o gară fără însemnătate, unde ne-am înfipt ţăruşii corturilor. În gară, cîteva vagoane de vite zăvorite şi lăcătuite, în care am auzit noi glasuri omeneşti. Dăm tîrcoale, tragem cu urechea, se strecoară Stoichiţă Ion să schimbe oarecare vorbe printre gratiile de sus, de răsuflătoare.

— Partizani!... zice el. Partizani răniţi în lupte, de-a valma cu ostateci culeşi în drum pe care i-au trimis aliaţii şi-o companie a lor de pedepsire să-i spînzure în stînca cea mai de-aproape, ca să slujească de pildă.

Ne spune asta şi tace, aşteptînd.

Eram între noi. Trei sau patru oameni de credinţă şi de nădejde, fată de care n-avea ce s-ascundă.

Iar printre acei trei sau patru se afla şi Hrincă, pentru care m-aş fi pus chezăş oricînd, ştiind eu cele ce ştiam din satul mătuşei Paraska şi a celor doi nepoţei cu ale lor colinde: „Scedric, vedric, daite varenic!” El a şi ciulit repede urechea.

— Partizani, ca partizani! glăsuiesc eu. Cel puţin aceştia cunosc ce-i aşteaptă. Şi la drept vorbind mai vînează ei destui şi dintr-ai noştri. Dară moşnegii, babele şi copiii, adunaţi cu hapca de pe unde-au apucat? Ca mamele, nevestele, unchieşii şi copilaşii noştri de-acasă... Ce-aţi simţi să-i vedeţi închişi în vagoiane şi duşi la moarte?

— Da!... se-amestecă Hrincă. Drept ar fi?

— Taci!... Îi retez eu vorba urmînd. N-aţi băgat de seamă că n-au mai nici o pază? Doi ofiţeri SS, trei soldaţi... Atîta tot. Aşteaptă vreun tren să lege vagoanele şi să-i tot ducă la spînzurătoare.

Stoichiţă Ion mă lăsase poate dinadins să vorbesc, el stăpînindu-se a spune mai multe ca să se încredinţeze de ce se petrece în noi, fără îndemnuri dinafară. Pe urmă, cînd s-a încredinţat, zice într-o doară:

— Adică tu, frate Ioane, socoţi că s-ar încumeta oare alţi partizani să-i...?

— Ba bine că nu!... s-a repezit din nou Hrincă tăindu-i întrebarea şi uitîndu-se la mine cu înţeles. Ce? Tot capturi, capturi? Mai ştim noi să cîntăm şi pe altă strună, Ioane! Nu? Mai cu seamă că am auzit eu un băiat cîntînd pe strună rusească pe lîngă vagoane. Nu cînta el degeaba.

Stoichiţă l-a privit cu îndoială. Pe urmă a întors ochii la mine. Dintr-o clătinare a capului i-am dat a pricepe să fie fără grijă din partea lui. Şi adaug:

— Poate n-ar strica să afle despre aceste vagoane cu oameni trimişi la moarte şi bădiţa Grigoriţă?

— Hm!... a mormăit Stoichiţă Ion, cu o îndoială parcă şi mai bănuitoare. Are să afle, poftim! Şi pe urmă?...

Eu o ţin pe-a mea înainte. Pe deoparte ştiam că pe bădiţa Grigoriţă ne puteam bizui măcar tot atîta ca pe oricare dintre noi. Pe de altă parte, nu vroiam să-l băgăm în cine ştie ce dandana, fără a cunoaşte el nimica din ce cloceam în capetele noastre.

Nu merita una ca asta, cînd îl păşteau atîţia duşmani să-i facă de petrecanie.

„Pe-a mea răspundere! hotărăsc eu în mine. De ce să mai bat darabana?”

Fără a mai lungi vorba cu ceilalţi, pornesc deci să-l caut pe căpitanul nostru Zevedei şi să-l apipăi cu iscodirile, ca să aflu ce şi cum. ÎI găsesc. ÎI iau pe departe. El tace şi ascultă. Nu clatină din cap, nici a da, nici a ba. Vedeam eu însă bine după tresăltarea stăpînită dinlăuntrul întregii sale fiinţe că-şi aminteşte de dimineaţa din satul mătuşii Paraska şi că nu-şi iartă el tot ce-a vrut a spune atunci şi n-a mai spus; tot ce-a vrut a face atunci, şi n-a mai făcut. Rana din umăr i se tămăduise. Asta, nu!

— Hei!... zbucneşte el deodată prefăcîndu-se supărat foarte, dar privindu-mă în ochi aşa ca să înţeleg că aflase el calea cu pricina! Iar îmi umblaţi cu de-ale voastre? Mai am şi eu pe-ale mele. Iaca, tocmai cu ofiţerii nemţi, eu şi cu Simion, am căzut platcă să le ţinem de urît pînă după miezul nopţii. Vrei, nu vrei, n-ai încotro. Aliaţi... Căpitanul lor se bucura de nu-şi mai găsea astîmpăr cînd a auzit că joc şah şi se ţinea scai să facem măcar cinci partide, să-i ajungă pe-o săptămînă. La început, nu ştiam cum să mă descotorosesc de aşa pricopseală...

Acuma îmi dau seama că mă frigăreşte şi pe mine neastîmpărul să-l bat vreo cinci partide de şah pe acest căpitan aliat, să-i meargă fulgii... Lăsaţi-mă aşa dar în pace cu ale voastre, să-mi fac şi eu poftele mele. Că mi s-a urît şi mie de joaca tot cu focul şi tot cu moartea, bre Ioane, Săracule!

— Am priceput şi vă dau dreptate, domn' căpitan!... răsuflu eu cu uşurare, pricepînd că ostatecii din vagoane au parte de ajutor în cel mai nimerit chip, fără să intre nimeni în gura lupului.

El mă bate cu palma pe umăr, luîndu-mi vorba din gură, parcă mi-ar fi gîcit gîndul.

— Aşa-i, măi Ioane, Sireacule!... Te poţi pune cu patima asta a jocului de şah?... Patima veche şi de toţi cunoscută! Voi însă nu vă jucaţi cu focul. Că-i joacă mai cu primejdie.

— Nici o teamă, domn' căpitan.

După o bucată de vreme, prinde a rîde cu o învăluială de amărăciune:

— Bre Ioane, Sireacule, bre! Cînd eram eu un mînz de şcolar, şi mă dădeam în vînt să învăţ jocul aista, care nu-i place lui Vasile a Mărinei, cine-ar mai fi crezut oare la ce şi la cîte-avea să mai fie de folos pe front?... Te pune la preţ în ochii generalului! Te-ajută să-ţi treacă o noapte de urît. Cîte şi mai cîte, de te minunezi singur!...

— Adevărat! grăbesc a mă minuna şi eu. Vorba
lui moş Chiriţă Chiţoc, din Boiştea noastră: Nu-i pentru ce se pregăteşte, ci pentru ce se nimereşte! Şi încă altă a lui vorbă: Unde dai şi unde crapă!... Acuma are să crape de ciudă domn maior Berbecaru Jan, că nu ştie nemţeşte şi şah

ca dumneavoastră, să ţină el de urît ofiţerilor aliaţi...

— Dă-l încolo, că nu mi-i gîndul tot la dînsul!... face bădiţa Grigoriţă un semn de scîrbire, ducînd degetul arătător şi cel mare sub nas, parcă ar fi deslipit două mucuşoare de mustăţi şi le-ar fi lepădat jos, să le calce cu talpa. Să fi ştiut el şah şi nemţeşte ajungea de mult colonel nu numai maior... Acuma poţi pleca, Ioane! Dar încă o dată îţi spun: deschideţi ochii bine şi fiţi cu ei în patru!...

De deschis ochii bine i-am deschis noi şi cu ei în patru am fost. Ce să vezi însă înaintea ochilor pe-o asemenea noapte şi burniţă cu măzăriche de gheaţă?

Căpitanul nostru, Zevedei Grigore, i-a aşteptat pe ofiţerii nemţi în cortul său. Iar ofiţerii cu semnele SS la mînecă n-au întîrziat a se înfăţişa, aducînd cu dînşii şi oarecare gărăfi cu băuturi din capturile lor. Tot fără întîrziere ne-am cărat şi noi prin întuneric şi burniţă la corturile noastre, fără a zări nicidecum anumite umbre care se strecurau la pîndă, prin preajma vagoanelor cu ostatici. Zadarnic am ciulit pe urmă urechea.

N-a răsunat nici o împuşcătură. Nu s-a auzit nici un glas.

A doua zi dimineaţa, cumplită zarvă şi gălăgie. Cum de s-au strecurat partizanii să-şi elibereze tovarăşii şi ostatecii? Cum de-au izbutit ei să pună căluşuri unse cu smoală în gura santinelelor şi să-i lege fedeleş, sărindu-le în cîrcă pe la spate? Cum de n-a prins nimeni de veste?

Noi, ce să ştim şi ce să simţim din tabăra corturilor noastre, de departe? Nici NU i-a fulgerat nimănui prin minte să ne întrebe în vreun fel. Prea ne

minunam noi din toată inima şi prea strigam mînioşi de atîta îndrăzneală! Prea îl căinam pe ofiţerul neamţ jucător de şah, oare umbla nebun să-şi zboare creierii ori sa-i zboare măcar pe-ai altuia, cui s-o întîmpla să-i iasă înainte! Şi prea am sărit toţi să-i potolim furia cumplit de năbădăioasă a lui bădiţa Grigoriţă al nostru, care după ce se trezise buimac şi încă somnoros de noaptea pierdută la jocul cu blestemaţii de căişori albi şi negri numai ca să facă pe gustul căpitanului neamţ; aflînd nemaipomenita evadare a ostaticilor a prins a răcni la Vasile a Mărinei să zvîrle căişorii în foc şi să nu-i mai vadă în ochi, fiindcă numai din pricina lor s-a iscat o asemenea pacoste pe capul celor doi ofiţeri aliaţi.

— În foc cu ei!... Nu mai joc şah toată viaţa!...

— Lăsaţi, domn' căpitan, că nu-s ei de vină, nici dumneavoastră! Îi trăgeam noi cu gura. Nu v-au rugat domnii ofiţeri aliaţi? N-aţi vrut să vă ridicaţi de trei ori, cum spune Vasile, şi de trei ori v-a ţinut pe loc domn' căpitan aliat?

Pînă şi maiorul Berbecaru Jan găta totdeauna cu ştafetele şi cu prepusurile cele mai anapoda; pînă şi el, de data asta nici gînd să adulmece ceva despre partea spăşiţilor şi „imbecililor ignoranţi" de-alde noi, care nu mai conteneam cu afuriseniile şi cu mirările.

— Mai bine căscaţi ochii la vreme, în loc să trăncăniţi inepţiile voastre a treia zi de paşti! se stropşi repezindu-ne în lături din calea sa.

— Păi noi de ce să căscăm ochii, domn' maior? Că nu era în paza noastră!... Şi ce vină avem noi că n-am auzit nimica, la atîta depărtare de gară?

— Flioanca, ţoapelor! Ţineţi-vă flioanca!

Dar fiindcă îi trebuia neapărat un vinovat din pămînt ca să se arate el aliat grijuliu şi săritor la necazul ofiţerilor cu SS la mînecă a dat ordin plutonierilor să scoată măcar un vinovat din pămînt. Şi plutonierii tot rotindu-şi ochii şi tot scormonind prin gărișoara pustie, pînă la sfîrşit au găsit ce căutau. Doi vinovaţi, nu numai unul. Un vinovat şi-o vinovată: un unchiaş şi-o bătrînică.

Amîndoi rupţi şi flămînzi, gîrbovi, înghesuiţi unul în altul să-şi ţină cald într-un cotlon care abia dacă-i apăra de ploaia cu măzărichea de gheaţă.

— Unde-i Procor Cociorvă, Cocevoiul vostru?... strigă maiorul Berbecaru Jan încruntîndu-se la noi, la cei doi străini, la cotlonul din care-i sculase să-i scoată în ploaie. Să se prezinte şi să descurce ce-i cu aceşti indivizi suspecţi, arhisuspecţi!

Procor Cocevoi, „lipovanul” nostru, s-a prezintat la ordin şi începu să ia la rost indivizii suspecţi, arhisuspecţi, ronţăind nelipsitele seminţe de floarea- soarelui şi stupind cojile cu măiestria-i de toţi ştiută.

Deodată se opreşte.

Nu numai din vorbă. Ci se opreşte şi din ronţăitul şi stupitul cojilor, fapt aşa de rar la dînsul, că nu putea să însemne decît dovada celei mai adînci uimeli, dacă a izbutit să-i spargă şi coaja netulburatei sale nepăsări de totdeauna.

Se întoarce şi spune:

— Trăiţi, dom’ maior, au învoire şi îndreptări scrise de la unităţile noastre de ocupaţie. Cică satul lor îi şters de pe faţa pămîntului şi comandantul nostru de-acolo s-a îndurat să le dea învoire a se duce la nişte neamuri.

— Cum? Ce autorităţi? Ce învoire? Ce neamuri?... se zborşeşte la dînşii spumegînd maiorul Berbecaru Jan, de parcă făcuse bale de cîne turbat la gură. Ce invenţie mai e şi asta? Pe cine vreţi voi să prostiţi, canaliilor? Spioni, nu refugiaţi cu învoire, poate vreţi să spuneţi? Complici...

Sărmanii bătrîni zadarnic se căzneau să-şi istorisească povestea lor amară, în graiul lor tălmăcit de Procor Cocevoi. Zadarnic încercară să lămurească ei că-s coborîţi dintr-un tren care trecuse abia cu două ceasuri mai înainte, aşteptînd alt tren să-şi poată urma calea. Zadarnic spuneau că abia scăpaţi cu viaţă din satul nimicit de tunuri, gîrbovi şi bolnavi şi goi si flămînzi, se tîrau ca vai de dînşii către alt sat, unde nădăjduiau să-şi găsească nişte rubedenii, să le ceară adăpost, să zacă sub un acoperămînt şi să-şi dea sufletul acolo.

Nu le-a mai fost însă scris să ajungă unde plecaseră, să zacă şi să-şi dea sufletul sub un acoperiş de lăcaş omenesc.

Au încăput pe mîna Berbecarului nostru şi i-a strîns el în chingi cu răstălmăcirile sale, fără a mai avea nevoie de tălmăcirile lui Procor Cocevoi, de prisos. Aha! Abia au coborît dintr-un tren? Cu ce scop? Pretind că vor să se caţere în alt tren? În ce scop? Umblă lelea de colo-colo? Cu ce intenţie? Se ascund în cotloanele unei gări? Din ce pricină? Aţin calea trupelor şi stau la pîndă în preajma lor? Cu ce criminale misiuni?

Pentru o minte ageră ca a Berbecarului nostru, a fost o joacă mai uşoară decît aceea cu căişorii şahului în care era

ageamiu, să le dea ticăloşia pe faţă. Spioni, agenţi deghizaţi ai partizanilor, curieri secreţi, părtaşi la fuga şi la isprava de peste noapte. Ce mai atîta vorbă? Cui nu-i sărea în ochi mişelia şi ticăloşia lor, mizerabilii?

În darn unchiaşul se tîngui din nou în limba lui, aşteptînd tălmăcirile lui Procor Cocevoi.

— Gura, canalie bătrînă!... rînji Berbecaru Jan, ducînd latul palmei la tocul pistolului de la şold. Pribegi bîntuiţi de războiul nostru liberator, ai? Profiţi de ocazie să faci propagandă subversivă, ai? Pe unul ca mine v-aţi găsit voi să-l mistificaţi, ai? Imbecililor!

— Avem învoire şi îndreptări la mînă, cu peceata şi parafa...

— Ce parafă şi peceată, bestiilor? Credeţi că puteţi induce în eroare cu acte false autorităţile de ocupaţie?

Bătrînii au tăcut plecînd capetele în pămînt, sub biciurile ploii cu măzărichea de gheaţă.

Rînjind din nou, maiorul Berbecaru a făcut un pas înainte şi i-a apucat bărbia uncheaşului cu degetul arătător, înălţîndu-i capul, să-l privească în ochi.

— Te-a redus la tăcere, ai? Nu mai găseşti ce inventa, canalie? Uită-te în ochii mei şi răspunde, dacă mai ai curaj, dobitocule!

Unchiaşul tot n-a ridicat privirea să se uite în ochii lui, mărginindu-se a rosti:

— N-am ce mai vedea în ochii dumitale, că am văzut tot ce era de văzut.

— Cum? Cum? Cum?... Aşa îndrăzneşti a te exprima faţă de-un oficer superior?,.. urlă maiorul Berbecaru Jan, zgîlţîindu-l pe unchiaş de barba lui albă. Ia mai repetă o dată, dobitoc bătrîn!

Încordîndu-şi toată făptura gîrbovă şi istovită de foame, de frig, de nesomn, unchiaşul a mai aflat în el îndestule puteri să-i smulgă mîna din barbă, s-o împingă în laturi şi să rostească într-un fel de deznădejde:

— Pe mine nu m-a atins nimeni, domnule ofiţer. Iar dacă-s bătrîn, n-am îmbătrînit la uşa dumitale şi pînă acuma nu m-o făcut nimenea dobitoc...

— Cum? Cum, bestie?... Îndrăzneşti să insulţi un oficer romîn? îndrăzneşti să mă loveşti peste mînă cu laba ta infectă?... Cu asta ţi-ai scris singur sentinţa de moarte — şi iată sentinţa, brutelor!

Cu balele turbării la gură, spumegînd de furie, nici una, nici două, îşi smunceşte pistolul de la şold şi descarcă trei gloanţe unul după altul în pieptul unchiaşului; trei gloanţe în pieptul bătrînicei care nici nu glăsuise toată vremea o singură vorbă. Fără să-i tremure mîna bagă pistolul la loc în tocul de piele, aprinde o cigare, împinge cu vîrful cizmei trupurile prăbuşite la pămînt în ploaie, cu sîngele gîlgîind încă din răni.

Roteşte ochii de fiară împrejur şi mai găseşte de cuviinţă să-şi mai şi explice vitejeasca lui ispravă:

— Pentru a servi de exemplu tuturor canalilor şi spionilor! Pentru a-i învăţa minte să nu mai îndrăznească a ataca în plină zi oficerii întreprizi, care i-au prins asupra faptului şi i-au demascat! Asta

este, ca să se ştie... Risipiţi-vă! Ce mai holbaţi ochii, ţoape imbecile?

Sfîrşind acestea de spus, a întors spatele morţilor şi celor vii, dar încremeniţi şi cu ochii holbaţi la crîncenata privelişte. El s-a depărtat în mantaua de ploaie stropită de sînge, cu casca pe ceafă, cu fruntea sus, pieptoşîndu-se şi fluierînd un cînlec nemţesc care cutreiera pe-atunci frontul de ne-asurzise: Lilly Marlene.

Noi nu eram de faţă. Lipsea şi bădiţa Grigore, lipsea şi Stoichiţă Ion, şi Hrincă, lipseam şi eu. Ne împrăştiasem fiecare în altă parte. Lipseam întru norocul nostru, care încă o dată ne apăra de-o mare cumpănă.

Altminteri, de-am fi fost faţă, cine poate şti ce s-ar mai fi întîmplat?

Ajunge o vreme şi o margine a răbdărilor cînd nici tu singur nu mai dai două parale pe pielea ta, păstrată tot în argăseala slugărniciilor şi supunerii miloage şi păcătoasei frici de moarte.

Chiar aşa tîrziu, după un ceas, cînd am aflat mişelnica faptă a Berbecarului, tot fără a ne vorbi ne-a cuprins o înverşunare şi o ură pe atîta sălbăticie, de nu ne mai puteam stăpîni şi clănţăneam încărcătoarele armelor ca înainte de atac. Şi nu numai noi, care ştiam cele ce nu ştiau alţii. Ci pot zice că se întărîtaseră mai toţi soldaţii din regiment, pînă şi cei mai molîi şi cu spinările mai preasupus plecate.

Barem Hrincă îşi sărise din fire mai aprig decît toţi, că abia am izbutit să-i astupăm gura.

— Taci, bre Hrincă!...

— Nu tac de loc!

— Vrei să ne bagi pe toţi în bucluc?...

— Nu vă bag! întru numai eu... Da ce să tac? Capturi, capturi, mai merge la război, c-aşa-i războiul! El, piane şi blăni, eu o găină ori un purcel. Nu se piarde o viaţă de om pentru o găină ori un purcel, mai ales că le împart cu voi, nu ca dînsul să le trimită la Reghina lui. Da' să ucizi oameni bătrîni, aşa, din sanin? Dupa ce lege? Nu semănau cu mamele şi taţii voştri?...

— Hai cu noi!,.. i-am zis.

— Unde?

— Hai cu noi şi-ai să vezi unde! ne-am muncit să-l depărtăm de ochii şi de urechile gradaţilor.

Ne-am dus o samă de ostaşi din Căliman să îngropăm cu mînile noastre bătrînii din stepele de la alt capăt de lume care semănau într-adevăr cu unchiaşii şi mamele noastre, din satele unde-au rămas să ne-astepte. Le-am săpat mormîntul şi i-am aşezat în pămînt încetişor pe amîndoi. Unchiaşul cu faţa osoasă, prelungă şi cu barba albă ca mucenicul Pai- sie, zugrăvit în icoana bisericuţei noastre de lemn, din Boiştea. Bătrinica, mititică şi puţintică la trup, da, ca mamele şi bunicile noastre de-acasă...

Răspunde şi dumneata! Cum să nu ne podidească jalea; cum să nu scrîşnim din măsele şi să nu încleştăm pumnii? Şi cum să nu treacă asta din om în om, cît şi cîţi mai rămăsesem noi oameni?

Zice-se că în acea dimineaţă bădiţa Grigoriţă l-ar fi judecat pe maiorul Berbecaru Jan între patru ochi mai cumplit decît pe hoţii de cai. Şi mai zice-se că nici colonelul n-ar fi strîns din umeri ca de obicei la vitejiile Berbecarului, dînd pe dată cuvînt şi în-treaga dreptate căpitanului nostru

Zevedei Grigore, nu de jalea celor uciși, ci fiindcă mai tot rigimentul intrase în mare fierbere. Că așa se întîmpla uneori și la oștire, ca și în viață. Rabdă ce rabdă omul de ți se scîrbește de atîta păcătoasă răbdare, pînă ce dintr-o dată o picătură mai mult umple paharul. Soldații ridicau capetele și glasul. Ofițerii nu știau cum s-o întoarcă, bombănind că din pricina unei prostii a Berbecarului, care-o făcuse de oaie, nu-și mai iau nici o răspundere pentru „moralul trupei" scăpat pe baltă.

— Du-te, Zevedei, și liniștește oamenii!... Îl îndemnase colonelul.

— Eu să mă duc? Ducă-se Berbecaru!

— Tu știi cum să-i iei. Avem nevoie de supunere și armonie mai mult decît oricînd. Ne așteaptă încercări grele, din ceas în ceas. Moralul trupei e un element decisiv!

Căpitanul nostru Zevedei Grigore a făcut cu capul spre Berbecaru; maiorul Berbecaru a făcut cu capul spre căpitanul Zevedei. Adică fiecare învinuindu-l pe celălalt că sapă moralul trupei și disciplina. Zice-se că atunci colonelul i-a poftit să amîne harța lor pe altă dată și zice-se că Berbecaru Jan a rînjit:

— Eu execut pentru moment ordinul! Dar sînt gata să încep oricînd discuția... Am adunat destule dovezi...

Și poate că nu s-ar fi sfîrșit cu bine toate, fie pentru maiorul Berbecaru, fie pentru bădița Grigoriță al nostru; dacă dinadins parcă pentru a pune capăt atîtor iște cîte se încîlceau, nu ne-am fi pomenii în aceeași zi umflați pe sus și cărați la Volga.

Cînd spun umflați pe sus, de data asta nu-i numai o vorbă. Ci adevăratu-i că ne-

au ridicat prin văzduhuri în ditai avioanele lor, aliaţii care ne tîrau cu dînşii, ca să ne sloboadă de zor acolo unde se subţia aţa şi sta gata să plesnească.

Căpitanul nostru, Zevedei Grigore, a schimbat o privire cu prietinul său mai tînăr, învăţăcelul în ştiinţa gîngăniilor, a plantelor şi animalelor. S-ar fi zis că le părea rău de ceva şi că li se stricase o socoteală. Pe urmă, s-au uitat amîndoi cu jale la trupa Ionilor, a Dumitrilor şi a Vasililor; iar căpitanul Zevedei s-a scuturat din tot trupul şi a întors-o pe glumirile şi burzuielile sale gălăgioase de datină, parcă nimic nu se întîmplase nici peste noapte, nici cu trei-patru ceasuri mai înainte.

—Măcar e altceva, măi mîrţoagelor!... ne-a mîngîiat el, supraveghind îmbarcarea. Visat-aţi voi vreodată şpaţir pe gratis în dărădaica lui Sfîntu Ilie! Hai! Trap! La asalt!... Aburcaţi-vă şi luaţi cîte-o piatră în gură!

Vartolomeu Ciocîrlan s-a şi prezentat la apel, răţoindu-se şi ţesălîndu-şi cu măreţie musteţoaiele şi bărboiul de plăieş al lui Ştefan cel Mare.

Nu-şi mai .încăpea în piele şi-n ciubote urcîndu-se în avion, ca să-l lase de căruţă pînă şi pe vestitul aprodul Purice carele pe vremea lui se războise numai pe jos şi de-a călare.

Dumitrie Calu, după năravul său, dădea tîrcol ardughiilor zburătoare, apipăindu-le şi ciocănindu-le ca să le cerceteze îndeaproape meşteşugul, de-ai fi crezut că poate vrea să arvunească una, pe cînd va fi să se întoarcă în Bărăgan şi să se ia la întrecere cu dropiile.

Hrincă, în nestatornicia lui hrîncească de fire şi de apucături, uitase înverşunarea care-l făcuse să scrîşnească din măsele şi se avîntase înaintea tuturor cuibărindu-se poponeţ la loc de cinste, după ce va fi capturat, poate, aşa în treacăt, de-o probă, oarecare şuruburi şi şurubelniţe puse la desagă în lipsa altor capturi care se pot dumica. Ilie Pîntea, mai slab de înger, se tot codea, făcîndu-şi, cruce şi boscorodind numai el mai ştia ce rugăciuni sfîntului său ocrotitor, proorocul Ilie, să-l apere de primejdie în împărăţia norilor, cu mai multă izbîndă decît îi apăra vaca de gogeală.

Eu mă chiteam în sinea mea, că la mare aman au ajuns cumătrii noştri, de se îndurau să ne cărăbănească taman ca pe ostaşii lor cu avioanele şi cu automobilele, în loc să ne lase a clefăi pe jos, în tăuri şi viroage şi nisipuri şi troiene, ca pînă atunci.

Iar într-acest chip, pe nesimţite şi pe nepoftite, iată-ne pentru întîiaşi dată, noi pălmaşii şi scurmătorii ţelinei, osîndiţi să robotim tot cu nasul în pămînt; iată-ne zburînd prin cer, în maşinăriile cele de-a minunea veacului, cum s-ar fi crucit peste samă să ne zărească aşa mamele şi nevestele noastre la coada vacilor, stupind în sîn şi necrezîndu-şi ochilor! Grozav aş fi ţinut eu să-mi destăinuiesc anume gînduri lui bădiţa Grigoriţă!

Apoi, dacă-i pe atîta, nu erau mai cuminţi oare plăvanii noştri de acasă, care-şi opintesc grumazul în jug pentru a trage brazdă roditoare, decît aliaţii noştri care ne înălţau în văzduhuri pe aripi de fier ea să împrăştiem urgiile Apocalipsei?

Dar huruitul mă împiedica să-mi rostesc gîndul şi întrebările, chiar dacă

le-aş fi răcnit ca între surzi, pentru surzi. Aşa că în năvile zburătoare despre care nu pomenise nimic cartea lui Mînătîrcă, strînşi unii într-alţii, am tăcut străbătînd pe deasupra norilor în cîteva ceasuri drumul care ar fi cerut zile şi nopţi de mers cu piciorul prin zloată şi gloduri amorţite de ger.

Am ajuns în faptul serii, pe un cîmp unde ne-am pogorît ordinile vîjîiţi de cap, asurziţi de vuiet, împleticindu-ne de ameţeală. Răbufneau tunurile pe aproape. Hăuiau văile.

Răgaz însă pentru a ne dumiri unde ne aflam, nu ne-au îngăduit grabnicile porunci.

De îndată am intrat împinşi de neînduplecatele ordine care nu ne slăbeau; de îndată am intrat în pîrjolul de acolo, printre mormane de fierării ruginite, de ziduri arse şi surpate, în duhoarea de fum şi de zgură si de stîrvuri.

Ce a însemnat bătălia de acolo, vor fi aflat-o şi cei de departe.

— Stalingrad! Stalingrad! Stalingrad!... ne tot auzeau mereu urechile, după ce în lunile dintîi cînd am lăsat în urmă nebunii cu halate şi cu scufii pe malul rîpos de apă auzisem tot: Moscova! Moscova! Moscova!

Precum am înţeles noi încă mai de mult, scrîntind-o cutropitorii şi aliaţii cu Moscova unde n-au mai putut pătrunde, îşi adunaseră toate oştile mai de frunte şi armele mai ucigaşe, să răzbească în acel tîrg vestit de pe Volga. La toate răspîntiile de drumuri, chiar cînd poruncile ne mînau spre alte locuri printre puzderia de semne, de săgeţi şi de arătări, tot numele oraşului de la Volga precumpănea cu slovele cele mai mari si mai groase; *Stalingrad, 1000 km! Stalingrad, 800 km! Stalingrad, 500 km! Stalingrad, 350 km!..*

Iată-ne acuma aduşi pe sus şi lepădaţi acolo în toiul luptelor, înainte de a apuca să răsuflăm! Ce ştiam noi despre acel Stalingrad? Atîta doar că înainte de revoluţie, pe vremea ţarilor, se chema Ţariţîn şi că-şi schimbase numele după al lui Stalin, fiindcă acolo şi sub comanda sa — om încă tînăr pe-atunci — oştile

revoluţiei ar fi sfărîmat pentru totdeauna gărzile albe, împrăştiindu-le în cele patru vînturi. Mai aflasem de pe la unii ofiţeri şi mai cu seamă de la soldaţii cei cu altfel de bătături în palme; mai aflasem că de-atunci încoace, în Ţara Rusească, oraşul îşi schimbase faţa şi rostul cu desăvîrşire. Muncitorii cu armele lor puţine şi sărace l-au scăpat de ameninţarea foştilor stăpînitori de pe vremuri. Muncitorii, tot ei, îl prefăcuseră cică treptat într-o adevărată cetate a

muncitorilor, cu fabrici şi uzine de tractoare, cu grădini şi măreţe lăcaşuri pentru lucrători, cu şcoli şi întocmiri de port mare la Volga. Oraş unde oamenii muncii se simţeau cică la dînşii acasă, stăpîni. Altceva, ce să mai ştim noi, Ionii, veniţi, adică aduşi din feluritele Boişti pe unde orbecăiam, de cînd ne-am născut?

Iar acuma, iată că mai învăţăm şi altceva, ce nu ştiusem încă.

Anume că acolo se înfundase toate căile cutropitorilor, cum şi ale noastre, *aliaţii fără voie.*

— Ordon, înainte!... sunaseră poruncile comandirului nostru şi ale comandirului celui mai mare peste toţi comandirii aliaţi, care ne înhăţase cu sila tovarăşi de pradă şi de ucideri. Ordon, înainte!...

Şi noi am gonit gîfîind, poticnindu-ne, căzînd, ridicîndu-ne, îngropîndu-ne morţii şi luînd-o din nou la fugă înainte de-a valma cu aliaţii: înainte, ordon înainte!

Pentru oamenii locului de-aici; pentru dînşii, căpitanii lor sloboziseră deodată altă poruncă:

— Nici un pas înapoi!

Şi deodată nimeni nu mai dădea nici un pas înapoi. Gata! Capătul! începutul sfîrşitului...

Noi în ce fel şi chip să ne dumirim despre planurile ceIe mari ale balaliei? Despre atîtea încercuiri şi atacuri; despre sutele de mii de oameni pîndindu-se şi vînîndu-se unii pe alţii cu nemiluita; despre atîtea şi atîtea corpuri de armată, divizii de tancuri şi mii de avioane? Zarea luptelor noastre se mărginea la o uliţă, la un zid, la o casă prăbuşită, la o pivniţă. Acolo ne zvîrcoleam pe loc în vîlvătăi de flăcări, în detunări de obuze, în şuier de gloanţe, în clănţănit de mitraliere, în

scrîşnetul lanţurilor de tanc, în norii înecăcioşi de fum şi funingine.

— Ordon, înainte!

Unde, înainte? Şi cum?

Cei împotriva cărora luptam, nici nu aveau ei prea multă nevoie de porunca: Nici un pas înapoi!

Asta le-o porunceau zidurile tîrgului făurit cu mînile lor şi năruit de artileria noastră şi mai vîrtos de obuzele aliaţilor noştri care ne tîrau cu dînşii. Le-o porunceau acele ruini; le-o poruncea nodul drumurilor cîte se încrucişau în acel oraş, cheia ţării. Le-o poruncea Volga lor cu vechile cîntece de jale: Volga, Volga., pe care le învăţasem şi noi, fiindcă ne mergeau la inimă ca doinele de-acasă, mai apropiate de cele ce ne dureau pe noi, decît cîntecul aliaţilor: *Lilly Marlene.*

Tot ce ne împresura din vîlvorile ruinelor, din gurile pivniţelor, striga parcă una şi aceeaşi poruncă, a lor, pentru dînşii:

— Nici un pas înapoi!

Cum să lupte prăpădiţii de noi cu toate? Şi de unde să stoarcem destule puteri, pentru a birui cele ce nu-s de biruit? Mai rămăsese ceva întreg, mai rămăsese măcar o drojdie de vlagă şi însufleţire în noi, după atîtea căi pe unde-am rătăcit în bobote, pînă ce ne-au pogorît maşinile zburătoare plocon din văzduhuri să ne-ajutăm aliaţii cei plini de ţîfnă, cînd au ajuns la ananghie?

Armata sălăşluitoare îşi apăra dimpotrivă cu îndîrjire tîrgul, uliţă cu uliţă şi casă cu casă. Printre dărîmături îşi făceau loc tancuri uriaşe, tunuri, automobile căptuşite cu oţel; dintr-o cazemată pîrîiia o mitralieră; din alta

zvîcnea un om cu pistolul automat; se aşternea la pămînt, sălta îndărăpt; ţîşneau focuri din guri de zămnice aruncătoare de flăcări, granate. Trecea un cal slobod, şchiop, alignind înnebunit de urgia oamenilor... Se prăbuşea ucis cu maţele afară... Aşa o zi şi o noapte, şi altele: zile şi nopţi fără somn, cu îmbucături pe furatele, cu rîtul băgat în molozul de unde se ivea o mînă fără trup, cu degetele încleştate pe o armă...

Deasupra se încrucişau avioanele de bombardament şi de vînătoare, cînd dintr-o parte, cînd din alta, într-un iad fără început şi fără sfîrşit.

Moţăiam cu bărbia în piept, cu focul şi detunăturile peste capetele noastre. În ararele clipe de ogoire, într-un fel de deznădejde, unul mai afla prielnic locul şi nimerită vreme să-şi scrie cu un căpeţel de creion
cele de pe urmă dorinţi, într-un răvaş acasă, pe o ladă de lemn.

Bădiţa Grigoriţă, cu obrazul negru de funingine şi cu părul pirjolit de pară ca un demon, veşnic era printre noi. Ba mai găsea, săracul, şi tăria de suflet să încerce în răstimpuri de răgaz şi cîte-o glumire, pentru a ne îmbărbăta.

— Ce-i, Ilie? Corespondezi?

— Corespondăm, domn' căpitan.

— Nu cumva îi fi cerînd de la nevastă un comunicat medical, ca să te linişteşti, cum îţi stă cu sănătatea pîrdalnica ta de vacă?...

Ilie Pîntea, cam ghergheţeag şi gogit cu mintea, cum i-au urzit a fi pesemne ursitoarele din născare, nu oblicea înţelesul hîtru şi şăgalnic al întrebării.

Scoţînd din gură căpeţelul de creion chimic care-i sigilase buzele cu o pată de cerneală violetă, a răspuns cu obidă:

— Să nu mai vorbim de sănătatea Sîmbotinei, că numai sănătoasă nu-i, domn' căpitan! Iar gogeşte, mînca-o-ar lupul, după cum am primit eu ştire în epistola mai din urmă de la muiere, taman cînd ne umfla ordinul pe sus cu zburătoarele...

— Care va să zică am ghicit? s-a minunat bădiţa Grigoriţă, zîmbind sub obrăzarul de zgură şi de scrum. Scrie să-ţi trimită buletinul de boală f. f. f. urgent militar, pe adresa: Postrestant, aici, Stalingrad.

— Oare se poate asta?... se agăţă de nădejde cu nevinovăţie Ilie Pîntea, băgînd din nou creionaşul boit între buze şi pregătindu-se să înnădească răvaşului un adaus.

Căpitanului nostru, Zevedei, i-au sticlit ochii de înveselire în faţa tămînjită de homar, uitînd de priveliştea năruielilor dimprejur şi de detunăturile granatelor, de tot ce ne pîndea la fieştece colţ de dărîmătură.

Le uitase toate pentru o clipă şi se minuna numai de năzdrăvăniile lui Pîntea, cu vaca lui de pomină:

— Bre Ilie, bre! Tu trebuie să fii neam cu Păcală!

— De ce, domn' căpitan? Fiecare cu necazurile şi cu durerile sale...

— Ai dreptate, Ilie! mărturisi deodată, cu glasul învăluit, bădiţa Grigoriţă. Iartă şi tu, că de necaz fac şi eu haz!... Iar pînă să primeşti răspunsul f.f.f. urgent militar, ia poftеşte o ţigăruşă de la bădiţa!... Împarte-o cu Ion, că alta n-am... Ultimul cartuş pe baricadă.

— Lăsaţi, domn' căpitan.

— Sît!... Înhaţă şi nu mai umbla cu nazuri. Tu nu ştii ce înseamnă neexecutarea de ordine în timpul luptei, măi loază, măi? Foc de aprins ai, slavă domnului! Tot aruncătoare de flăcări, unde întorci ochii!...

După trei zile, executînd altfel de ordine în toiul luptei, Ilie Pîntea a căzut sub zidurile unei fabrici de tractoare năruită acolo lîngă Volga, scăpînd, sărmanul, aşa pentru totdeauna de grija vacii de acasă, din ţinutul Călimanului, care vacă tot gogea şi iar se tămăduia, ea să gogească din nou. Şi în aceeaşi zi, peste două ceasuri, s-a mîntuit şi cu sumeţirile bietului nostru Vartolomeu Ciocîrlan, os din osul plă- ieşilor lui Ştefan Vodă cel Mare.

O ghiuleia l-a prefăcut în praf şi pulbere cu tot cu musteţile sale cumplite şi eu tîrsoaga lui de barbă lăsată să-i crească după chipul şi asemănarea acelor plăieşi şi mai ales a lui signore Bombardone. L-au prefăcut în praf şi pulbere cu tot cu plănuirile lui dintr-o noapte cu vifor, cînd se hotărîse să-şi înfrupte neapărat puii de ciocîrlan cu o coşarcă de năramze, dacă se va întoarce vreodată acasă.

N-a mai avut parte să se întoarcă acasă. Acolo i-au rămas acele legăminte. Acolo, carnea şi oasele fărîmate în zeci de bucăţi.

„Epopeea pe care o făuresc ostaşii noştri” — am cetit eu mai tîrziu într-o gazetă rătăcită de la unul din ofiţeri, cică aşa au botezat cei din ţară şi comandirul lor cel mare bătălia în care ne tîrîiem noi ca viermii pe brînci, flămînzi, însetaţi, degeraţi, asurziţi, năuciţi, vînîndu-se unii pe alţii, dintr-o hrubă în alta. Epopee? Ce să ştie bietul Ilie Pîntea cu vaca lui despre epopee?

Şi ce să ştie şi să-l încălzească epopeea pe Vartolomeu Ciocîrlan, cel ce lăsat-a în urmă cinci pui orfani acasă; fără nădejdea să se mai bucure dînşii, nu de năramzele pe care nici nu le-au văzut şi nici nu le-or mai vedea ochii lor vreodată, dar poate fără nădejdea să se bucure ei măcar de mămăliga cea de toate zilele?

Ţintirim, nu epopee a fost pentru noi acea bătălie, de unde a purces începutul sfîrşitului.

Răpuşi de istoveală, aţipeam cu mîna pe arma automată, lungiţi lîngă meterezele de moloz şi de cărămizi arse, de sîrmă şi de fiare răsucite, de morţi îngheţaţi.

Deschideam ochii buimaci, cînd ne împroşcau ţăndări de piatră, cînd se prăbuşea alt zid lîngă noi, cînd şuierau gloanţele pe la ureche. Deschideam ochii buimaci la pereţii negri şi scrumiţi, la movilele de dărîmături, la vîlvorile de foc şi de fum. Nu ne lămuream. Unde ne aflam? Cum am ajuns? Ce căutam acolo?

Prin somnul scurt ne mijeau năluciri de acasă, ogoare, un pîrîu, o luncă, un lătrat de cîine, faţa şi glasul unui copilaş — lumea şi viaţa pe oare am lăsat-o la mii şi mii de kilometri în urmă.

Cu ce fior gheţos, ca un junghier împlîntat în inimă, ne dezmeticeam la ceastălaltă lume de aievea şi spăimoasă, care ne împresura! Surpături, zidării linse de flăcări, cu ferestrele sparte care se holbau la noi ca nişte găvane negre din ţeasta morţilor; caii aceia, mereu caii aceia slobozi, fără călăreţi, scăpaţi din ham, cutreierînd la galop uliţele desfundate, sărind peste movili, împiedicîndu-se în maţele lor, ivindu-se şi mistuindu-se ca nişte cai stafii...

Noaptea se înfăţişau toate ochilor şi mai uluitor: rachete, trasoare, paraşute luminoase, zbucniri de vîlvătăi, un amestec drăcesc de pustiire, de moarte, de vaiete, de vuiete şi de nespusa frumuseţe a încrucişărilor de lumini pe cer, săbiile reflectoarelor, candeli plutitoare, săgetări roşii, albastre, verzi, galbene, într-o joacă însutit mai măiastră ca la desfătările
glotimii, cu pănărămi şi artificii, la iarmarocul din Tîrgul Căliman, vestit în toată Moldova.

Iar această vrăjitorie, vicleana această dănţuire a văpăilor de pucioasă şi de curcubeu, cu singura ţintă uciderea şi năruirea şi pustiirea, făcea să ni se clatine mintea noastră proastă de ţărani, deprinşi numai cu feştilele de ceară ale priveghiilor şi cu opaiţele vizuinilor îngropate în beznă, de cum se lăsa noapte, în satele noastre.

Cădeam răpuşi de somn în haosul detunărilor de obuze şi în răpăitul de gloanţe, ca să ne ducă visul îndată în săracele noastre sate cu scîrţîitul cumpenelor de fîntîni, cu muget de vaci, cu fumul focurilor de sub ceaun, seara. Cum de le trăiam noi aşa de viu acestea prin vis, în asemenea haos şi în asemenea zvîrcolire a morţii? greu era de priceput! Dar pe cîte chipuri chinuite, în luptă cu moţăielile somnului, n-am zărit deodată mijind dulceaţa unui zîmbet, copilăros şi plin de înduioşare?

Ştiam!

Omul se întorsese cu visul în satul lui. Poate pentru cea din urmă oară. Căci pe cîţi puteau să ne mai cruţe gloanţele, granatele, schijele ghiulelelor de tun, bombardamentele aeriene?

Dintr-o asemenea aţipeală, cînd m-am frecat la ochi întors de pe celălalt tărîm, de acasă, unde mă purtase visul dulce şi unde-i săltasem pe genunchi pe dragii tatei de Ionaş şi de Neghiniţă, pe draga tatei de Ilenuţa, pe care încă n-o văzusem niciodată la chip în viaţa cea de-adevărată; dintr-o asemenea aţipeală, tot aşa nu mă dezbuimăceam unde mă aflu şi ce smintire a lumii mă împresoară. Fiindcă pe-o mai omenească rînduială şi înţelegere erau nălucile somnului şi părelniciile visului, decît crîncenele arătări din jurul nostru.

Numai treptat, pe măsură ce mă dezmeticeam din buimăceală, a pătruns în mine neînduratul adevăr.

Am oftat, am apucat arma lunecată alături şi am urmat să mă tîrîi cu pîntecul prin grunjii de tencuială şi de cărbune.

Lupta nu contenise vreme ce mă luase toropeala somnului. Poate că nici nu durase cu totul decît două-trei clipite, cît a fost destul visului să mă strămute din iad în rai, ca să mă întoarcă îndărăpt cu amăgirea că am străbătut miile şi miile ele kilometri, cîţi despărţeau Volga de Boiştea noastră.

Aşadară, prefăcut din nou în vierme, m-am prelins mai departe ca rîma, spre casa cu zidurile desciolănate, de unde ne întîmpinau răpăiturile gloanţelor. Luptele într-altfel se desfăşurau acuma. O ceată de cincisprezece, douăzeci de oameni se îndîrjea să smulgă o ruină altei cete de cincisprezece, douăzeci de oameni, care o apărau cu mai vîrtoasă îndîr- jire.

ÎI zăresc pe Calu Dumitrie ridicîndu-se în picioare şi îndreptîndu-se către un rănit care se zvîrcolea cu obrazul în ţărînă şi moloz.

— Jos! la pămînt!... După adăpost!... Îi strigă bădiţa Grigoriţă.

— Jos! Jos, Calule!... răcnesc şi eu.

Calu Dumitrie nici n-a întors ochii către noi; numai a strîns din umeri. Se apleacă asupra rănitului, îl întoarce cu faţa în sus, tresare şi se dă un pas înapoi, clătinîndu-se, parcă l-ar fi olesnit în obraz aşchiile unei granate. Apoi se scutură, se apleacă din nou, îl înşfacă în braţe şi păşeşte lat, tăpălăgos, după feleşagul său, să-l pună la adăpost, ferit din bătaia gloanţelor.

Atunci am cunoscut şi cine era acel rănit.

Alt ialomiţean, unul Slănină Braghină, de la compania a treia, vărsat la righiment nu de mult, abia de vreo lună jumătate. Un soi de om fudul şi neapropiat, plin de sine; de altfel fercheş bărbat, ras cu îngrijire şi pieptănat în fiecare dimineaţă, mai-mai ca răposatul maior Conslantinidi Eliodor, chiar în stepa cămilelor, de unde ne-au luat pe noi avioanele nemţeşti să ne aducă plocon la asemenea petrecanie şi zaiafet.

Într-o străfulgerare de amintiri, atunci mi-am dat eu seama că de o lună şi jumătate Calu Dumitrie nu schimbase o vorbă cu dînsul, ceea ce nu era de prea mare mirare, cunoscîndu-i firea posacă şi morocănoasă.

Dar mai era parcă şi altceva, care atunci mi se limpezea în minte.

Se uitau ponciş unul la altul, şi de cîte ori se întîmpla să se întîlnească fată în faţă, Calu Dumitrie îl ţintuia în ochi, pînă cînd celălalt pleca fruntea în pămînt. Hm! Cîte din cele pe care le-ai văzut fără să iei aminte la ele ţi se luminează într-o singură clipită! Cum de nu mă dumirisem

mai devreme că acele semne şi purtări dovedeau o duşmănie mai veche şi mai adîncă? Ca şi între bădiţa Grigoriţă al nostru şi Berbecaru, de cînd îi ştiam pe amîndoi. Iar acuma, Calu Dumitrie trecea prin roiul gloanţelor, cu rănitul, cu duşmanul său, pe braţe...

A pogorît cu dînsul într-o hrubă, s-a întors apoi călcînd tot aşa de lat şi tăpălăgos; dar mulţi paşi n-a apucat să facă. Sub o împroşcare de schijă a îngenuncheat, a încercat să se înalţe, s-a surpat de-a rostogolul, cu faţa la pămînt. Mă reped, îl răsucesc: pe mîni era plin de sîngele celuilalt. Din picioare îi gîlgîia sîngele lui.

Zice:

— Nu e nimic, mă frate Ioane! Mi se pare că picerele mi le atinse... Ai grijă de ălălalt, fiindcă de el e mai rău!

Căpitanul Zevedei a trecut pe lîngă noi în fuioarele de fum, răcnind încruntat:

— Nu-i vremea să-i faci pe brancardierul, Săracule! pune-te la adăpost. Hai! Acuma! După mine, băieţi!

Legea războiului şi fierbinţeala luptei nu ne îngăduiau păsuire şi milă. L-am lăsat pe Calu Dumitrie unde se afla, în balta de sînge.

M-am năpustit alături de bădiţa Grigoriţă, sărind peste morţi şi răniţi, către zidăria din faţă să ne punem la adăpost. Pe urmă s-a căscat un gol în piept, care mi-a tăiat răsuflarea şi n-am mai ştiut ce se întîmpla cu mine.

Un mare întuneric şi o mare tăcere, ca o apă neagră în care m-am cufundat.

M-am trezit la ambulanţa dintru-ntîi, cu obrazul rătund şi asudat al domnului doctor Badea aplecat asupra mea, cu ochii săi bulbucaţi şi blînzi, cercetîndu-

mă de după geamul ochelarilor cu sîrmă de aur. Mi-o fi spus el ceva? Oi fi răspuns eu ceva? Nu-mi amintesc, căci apa cea neagră m-a înghiţit din nou.

M-am trezit apoi de-a doua oară, mai deplin, pe un pat de spital, la o bună depărtare de bombardamente şi de încaerul bătăliei.

O pernă sub cap; o cergă deasupra — ce binecuvîntate minuni ale vieţii omeneşti pe care le uitasem!

Cu deosebire, acestea m-au bucurat.

Înainte de a cunoaşte ce-i cu mine, cu rana din coaste, cu cei rămaşi acolo să se zvîrcolească mai departe în iadul de unde scăpasem, mai întîi am dezmierdat cu degetele pătura aspră, am pipăit perna... Şi numai pe urmă a venit rîndul celorlalte.

N-am să zugrăvesc zilele şi nopţile de spital.

Socot că pentru milioane de ostaşi asemenea zile şi nopţi au însemnat ca o îndurare a soartei şi un mare noroc, cînd rănile n-au fost de moarte şi cînd n-au smuls un picior, o mînă, un ochi, să ne lase ciungi şi şchiopi şi betegi pe toată viaţa.

Eu mă prenumăram printre cei păziţi de soartă. Dară ceilalţi? Vecinii de paturi?

La dreapta Calu Dumitrie, cu amîndouă picioarele retezate; la stînga Culăieş Hamură din satul nostru, Boiştea, cîş de-o mînă şi adus de la un batalion care lupta tot acolo, în altă parte a tîrgului măreţ, care era acuma un morman de ruine... Culăieş Hamură cel ce amarnic pocnea din harapnic la uraturile din copilărie în noaptea de Anul Nou; lîngă el, Ionuţ Balint, un ardelean din

batalionul maiorului Berbecaru Jan, cu un picior zburat din genunchi, alăturea Feckete Ferenţ, un ungur din corpul expediţionar maghiar, orb; pe urmă, mai departe, un paraşutist, soldat din

Armata Roşie, cu patru coaste scoase afară şi păstrat în spital de doctorul Badea al nostru numai printr-o adevărată minune, fiindcă nu apucaseră a se amesteca nemţii, care nu ştiau ce-i omenia şi nu cruţau răniţii sovietici.

Noaptea îi auzeam gemînd, oftînd, vorbind prin somn, aiurind, fiecare în limba lor, cu durerile din lumea lor, care se adăugeau la chinurile trupului.

Numai Calu Dumitrie tăcea cu fălcile încleştate, cu ochii uscaţi la bagdadia de scînduri, cu obrazul golit de sînge.

Despre cele pe care le tăcea dînsul mi-a vorbit mai tîrziu bădiţa Grigoriţă, cînd m-am ridicat pe picioare şi m-am întors La companie, după ce a început retragerea. Mi-a vorbit într-o seară de taină, istorisindu-ne celor cîţiva, puţini, cîţi mai rămăsesem, ceea ce aflase domnul doctor Badea la ambulanţă, chiar din gura lui Stănică Braghină, celălalt ialomiţean, înainte de a-şi da el sufletul. Anume că duşmănia lor fusese într-adevăr veche şi adîncă, pe temeiuri care nu iartă. Erau din acelaşi sat; iar Stănică Braghină îi luase nevasta lui Calu Dumitrie, momind-o de acasă şi lăsîndu-l cu doi copii.

Aceasta era taina lor.

Şi aceasta era poate în mare parte pricina tăcerii posomorite şi hursuze, cu care s-a înfăţoşat Calu Dumitrie la righiment, ca aşa să rămînă el fără de rîs pe buze, în afară de izbucnirea veselirii deşănţate din pustia cămilelor, cînd comandirul călare pe badrahurcă, păţise ruşinea şi ocara sub ochii noştri.

De pe patul de moarte, Braghină se rugase de domnul doctor Badea să aducă la cunoştinţa celui în drept că se căieşte şi că-şi cere iertare. Dumitrie Calu îl

iertase mai dinainte, de vreme ce pentru dînsul, pentru cel care-i răpise nevasta, trecuse prin ploaia de gloanţe, şi pentru dînsul a rămas pînă la moarte olog de amîndouă picioarele.

Atunci, în spital, nu le ştiam încă toate acestea. Mă înfiora numai gîndul la viaţa pe care era osîndit s-o trăiască în satul său de pe Bărăgan, fiindcă îşi ascultase un îndemn al inimei ce nu va rămîne pomenit în nici o epopee, de la Volga ori de aiurea.

Olog, neputincios şi nefolositor, vierme tîrîtor, el, care mai vrednic și mai iscodaciu decît noi toţi, hojma căutase ia prinde învăţătura de la colhozuri pentru gospodăria şi plugăria din Bărăgan. Drept era?

Cînd îl simţeam că a închis ochii, mă răsuceam să-i privesc trupul de uriaş din pat; trupul acuma împuţinat sub cergă, cu lipsa picioarelor retezate. Şi prin cuget îmi treceau toate arîderile şi iznoavele noastre, cu toate bongoasele lui bădiţa Grigoriţă, pe socoteala botforoagelor sale, cele mai măreţe şi mai felegoase şi mai puturoase de pe tot frontul de răsărit: superbocanci.

Aş fi vrut parcă, la rîndul meu, plin de căinţă şi de umilinţă, aş fi vrut să cer şi eu iertare ca răposatul Braghină, în numele tuturora.

Cu ce l-ar fi alinat însă?

Pe obrazul încruntat şi golit de sînge, posomorala întunecată nu se destindea nici prin somn. Cît aş fi dorit atuncea să vină şi să-l vadă cei cu poruncile: ordon, înainte!

Dar cei cu poruncile se aflau departe, la adăpost, cu harta desfăşurată în faţă;

iar noi ne găseam acolo, cu trupurile sfîrtecate şi hăcuite, la marginea lumii.

Întorceam ochii şi mă întorceam cu gîndul în altă parte. Ascultam altele.

Destul de ciudate şi acelea.

Ca de-o pildă, harţa care s-a iscat într-o zi între năsăudeanul Ionuţ Balint şi Feckete Ferenţ, ungurul din armata lui Horthy. Vorbeau ungureşte. Lucru de mirare din partea ardeleanului nostru, care se juruise că nici picat cu ceară nu va mai grăi el vreodată în limba nemeşilor si grofilor asupritori.

După înverşunarea glasurilor, atîta pricepeam, că-i la mijloc o pricină care îi durea îndeopotrivă pe amîndoi. Se înălţaseră într-un cot, faţă în faţă, în paturile lor alăturate. Ionuţ Balint, cu piciorul scurtat din genunchi; ungurul, orb.

Pe urmă, au trecut şi aşezîndu-şi capetele pe perne au rămas în neclintire, cufundaţi pe gînduri, cu ochii în tavan.

Da! Părea că şi ungurul cel orb, lipsit de lumină; părea că şi el cată a desluşi ceva scris în tavanul de scînduri.

Cum căpătasem învoire să mă mişc, încerc a mă ridica din pat, mă sprijin de perete şi m-apropii.

— Ce spunea vecinul, vere Ionuţ? îl întreb.

— Ia, de-ale noastre...

— Adică, ce fel de vorbă? Oare cele ale voastre, nu sînt şi ale noastre?

Ionuţ Balint îmi face semn să mă aşez pe marginea patului. După care, mă lămureşte.

— Placă-ţi asta?... Iaca ce-o fost! întrebatu-l-am: „No, ce-ai cătat aci la Volga?”. El, dzîce: „Ardealul întreg!... Aşa făgăduitu-ne-a de-acasă Horthy, pe

cuvîntul lui Hitler. Dară voi, valahii, ce-aţi cătat?”. I-am răspuns minten ce ştiam, după cum făgăduitu-ne-a din ţară comandirul nost’ — tot pe cuvîntul lui Hitler! „Ardealul nost’-înlreg!... Aia am cătat!” Spus-am bine ori nu?

— Un fel de bine... Încuviinţez eu.

Ionuţ Balint îşi pungeşte buzele într-o zîmbire amară:

— Un fel de bine?... De ce-mi vorbieşti ca el, ca ungureanul?

— Să lăsăm asta, vere Ionuţ! Zi-i mai departe. Ce-a mai îndrugat? C-am crezut că vă luaţi de păr!...

— Ce să dzică? întrebatu-m-a el: „Şi voi, valahii, vă credeţi deştepţi?” La care, ce alt să-i răspund? decît că tot atîta de isteţ la minte doveditu-ne-am şi unii şi alţii!... El, că-i orb, să se lumineze barem acuma. Şi eu, că-s beteag de un picior, să mă las dus în cîrcă de dînsul şi să-l cîrmuiesc: că asta ne-a rămas şi cu atîa alesu-ne-am pe cuvîntul celor care ne-au trimăs aicea, mînce-i corbii!

Rănitul din oastea rusească, neclintit cu faţa în sus, se uita şi el cu ochii în tavan. Dară pe obrazul său nu era înscrisă nici o chinuire; la toate întrebările avînd el un singur răspuns fără îndoieli.

A întors ochii albăstrii către noi, cei care cătasem Ardealul nostru întreg la Stalingrad, la Volga, în Caucazul lor, năruindu-le şi pustiindu-le roadele trudei de atîţia ani.

— Doare?... l-am cercetat, prubuluind cîteva ciumpave cuvinte, pe ciumpava mea rusească. Stradaţi? Tierpieti? Balie zniertîi?

El a clătinat capul pe pernă:

— Nicivo!

Apoi cu o mare şi înseninată lumină în ochii albaştri:

— Nemţii kaput la Stalingrad. Gatova!...

CAPITOLUL VII

În care Hrincă se dumireşte ce înseamnă o desprindere elastică. Mai lungă-mi pare calea, acum la întors acasă... Unde nu s-au mai adeverit nicidecum unele învăţăminte din basmul lui Pătru Voinicul. Şi după ce a mai îngropat cîţiva dintre prietinii dragi, cum tot cotînd-o din cot în cot, ajuns-a oastea îndărăpt la hotarele ţării, presărînd calea cu oasele altor şi altor morţi.

Într-un asfinţit de Cireşar, pe malul unei gîrle lutoase unde am întins corturile pentru mas noaptea, Hrincă întreabă nedumerit foarte:

— Domn’ căpitan, ce e aia desprindere helastică?

— Ceea ce facem acum, bre Hrincă!

— D-apoi ce facem acuma?... Fugim...

— Tocmai! fugim.

— Ne mai şi întoarcem pe loc, să mai ţinem piept din cînd în cînd, domnule căpitan!... se amestecă în vorbă Vasile Plîngău, ca unul pe care nu-l răbda

inima să vadă adevărul ştirbit şi virtutea ostaşului ponegrită.

— Ca să apărăm retragerea, Vasile... Adică tot fugă se cheamă. De ce să ne ascundem după deget?

— Poate că este un plan şi o socoteală, domnule căpitan.

— Scîrţ!

— Spunea domn' maior Berbecaru Jan cum că marele comandir al nemţilor ar fi pregătit rezerve peste rezerve... O sută de divizii. Şi arme noi, care nici nu s-or mai pomenit pe lume.

— Scîrţ!

— Eu tot nu mă îndur să cred, că de-acu-i gata cu noi!... se înverşună Vasile Plîngău în nădejdile sale. Nici n-aşteptam alta, decît să ne întoarcem acasă, la vetrele noastre, dacă am avut norocul să fim scoşi în refacere din urgia de Stalingrad şi să scăpăm de încercuire la vreme. Dar nu aşa, să ne întoarcem cu ruşine, chiar puşi pe goană...

— Hehei, măi Plîngăule, măi!... oftă bădiţa Grigoriţă. Tu care eşti cu dreptatea, ia răspunde: cum ai fi poftit să se sfîrşească altfel? Îţi mai aduci tu aminte, Ioane, ce vă spuneam încă de pe la jumătatea drumului, cînd înaintam?

•— De, domn' căpitan!... mărturisesc eu. De-ale dumneavoastră...

— De-ale mele? Cam scîrnave şi puturoase, dar adevărate! Asta vrei să zici?

— De!...

— Ce, de?... Sîntem aici în saloane boiereşti ca să vorbim cu floricele şi tarţamuri? Sîntem unde ne aflăm! Şi vorbim cum ni-i portul!... Ian uilaţi-vă unul la altul şi toţi la mine... De cînd tot umblăm din cap de pod în cap de pod,

chiar parcă sîntem nişte calici de la capul podului! care de care mai rufos şi mai jărchinos. Ca atare, tot aşa de zdrenţăroşi sîntem şi la gură.... Ce ţi-am spus eu atunci, măi Sărăcie?

— Una cu bliţcrigul.

— Da, una cu bliţcrigul! Cum se întoarce el cel mai adesea împotriva celor care l-au născocit!... Înghite-l acuma, băiete, să-ţi iasă pe nas!

— Dar de ce să-l înghiţim şi noi, domn' căpitan? se împotrivi Vasile Plîngău. Nu-i drept! N-are decît să le iasă pe nas celor care l-au născocit.

— Şi nouă, o dată cu dînşii, măi băiete! N-avem încotro! Vine ceasul ispăşirilor!

— Să ispăşesc şi eu pentru ce n-am păcătuit, domnule căpitan? Drept este? Sînt eu de vină cu ceva?

— Pînă ce-i ieşi tu la raport ca să lămureşti cine-i de vină, ispăşim toţi. Ascultă-mă pe mine şi ţine-o minte de la bădia!

Vasile Plîngău s-a socotit îndestulat cu amarele profeţii ale lui bădiţa Grigoriţă şi a căzut pe gînduri, cu obrajii în palme.

Mai puţin îndestulat era Hrincă, stăruind în întrebările sale:

—Atuncea, dacă-i retragere sadea, da ce se mai cheamă helastică, domn' căpitan? Cum vine asta, helastică şi iar helastică, că tot de helastică auzim?

Bădiţa Grigoriţă a lepădat din gură sîmburii de cireşe, ploconul cel mai proaspăt din capturile grijuliului Hrincă, în retragerea noastră elastică.

Pe urmă, s-a scărpinat cu un deget în creştet, ca un om pus la grea încercare.

— Cum să-ţi explic eu ce e aia elastică?... Ai răbdare că te-i lămuri pe drum, pînă ajungi acasă, dacă încă nu te-ai lămurit de la Stalingrad încoace. Adică tu ce faci de cînd ai luat-o la picior de-acolo, bre Hrincă Haraphrincă? Scîrţ! Pîrţ! Fîscrig!... Lu- minatu-te-ai în

sfîrşit?... Scîrţ, pîrţ, fîscrig! Asta-i retragere elastică!...

Noi am prins a hăhăi şi a hihoti cu mare înveselire, pentru a ne opri deodată cu un nod în gîtlej.

De la rîsul nostru lipsea Ion Costea Antimir, lipsea Vartolomeu Ciocîrlan, lipsea Chirilă Bucşoiu,

Mămăligă, şi soţul său Mînătîrcă, lipsea şi Ilie Pîntea, cel care ar fi uitat pentru o clipă necazul lui cu vaca veşnic gogind şi Calu Dumitrie lipseau şi atîţia alţii şi alţii lipseau, mulţi ca iarba cîmpului, peste care iarba cîmpului a crescut.

Umbrele tuturora parcă au venit cu paşi neauziţi lîngă noi să se mire şi să ne dojenească fiindcă mai putem rîde şi ne mai putem veseli, cînd dînşii putrezesc în pămînt străin. Hohotul ni s-a stins pe dată şi am privit în pămînt, în apa tulbure şi mîloasă a gîrlei, în negurile nopţii care se prelingeau către noi.

Aş fi jurat că tot asemenea mîhnit simţămînt îl încerca într-acel ceas şi pe bădiţa Grigoriţă, căci s-a posomorît la chip şi n-a mai zis o vorbă. A răsturnat rămăşiţa de cireşe în ,gîrlă şi a rămas uitîndu-se îngîndurat cum se duc la vale, cum se cufundă, cum se mistuiesc, ca atîta omenire cîtă a fost plecată o dată cu noi de acasă şi apa neagră a morţii a înghiţit-o.

Aşa ne-a cuprins noaptea, acolo, pe malul pîrîului străin, pe tărîmuri străine, jălindu-ne morţii şi surghiunul şi pribegia, ca netrebnicii osîndiţi la robie din biblie, care au stătut şi au plîns la rîul Vavilonului.

Ne împresura întunericul.

Ascuţeam urechea şi tresăream la foşnetul răchiţilor, la fîlfîiala de aripi a păsărilor, la clipotitul unui peşte în undă şi la glasul de cobe al huhurezilor, fiindcă nu veneau să ne caute numai umbrele morţilor noştri.

Se mai iveau pe neaşteptate şi apărători ai ţinuturilor cutropite,

răsărind din pământ, ca de pe pământul lor să ne alunge.

Din orice pădurice, de după un părete, dintr-o casa năruită şi părăsită, dintr-un şanţ, de pretutindeni, din faţă, din dreapta, din stînga, de sus şi de jos, mereu ne pîndea un ochi şi nu arar pornea o detunare de armă.

Vrăjmaş ne era pămîntul şi cerul, vrăjmaşe apele şi vrăjmaş fietece copac. Vrăjmaşe cele însufleţite şi neînsufleţite, care ne întîmpinau pe drumul întoarcerii. Cum, chiar şi drept se cuvenea să fie aşa şi să pătimim, ca unii ce ne-am lăsat duşi de ordinile care ne-au năpustit să încălcăm a altuia ţară şi înhăitaţi cu aliaţii să semănăm pretutindeni jaf şi pustiire.

Abia acuma pricepeam deplin taina amăgitoarelor noastre înaintări din vremea cînd suna mereu porunca: Ordon, înainte!

Pămîntenii ţinuturilor călcate de tancuri şi blindate s-au împărţit de la început în două. Unii au rămas să lupte la faţa locului, măcinîndu-ne zi de zi. Alţii s-au tras mai adînc, înlăuntru, în locurile ferite, spre depărtările de la marginea Sibirului, unde, cînd eram copil, îmi închipuiam că se află peşterile din care purced chiuind, despletite, iazmele crivăţului să spulbere în trîmbe viscolul troienilor pînă în vă- găunele munţilor noştri vechi, străvechi. Acolo; nu în peşteri, ci în cazărmi, în fabrici, în uzine, în cîmpuri de tragere de nimeni ştiute, s-au pregătit, şi-au întărit puterile, au întocmit oşti primenite, odihnite, dîrze, ca să se prăpăstuiască asupra năvălitorilor şi asupra noastră cei tîrîţi o dată cu dînşii din trufaşa poruncă a comandirilor, de la masa cu hărţi şi telefoane.

De acolo au dat drumul iureşului să ne împingă val-vîrtej îndărăpt.

Cînd ne-au dus pe sus aliaţii în maşinile lor zburătoare, ca să ne coboare din văzduhuri în toiul bătăliei de la

Stalingrad, pentru oamenii locului care-şi apărau tîrgul şi ţara, porunca suna:

— Nici un pas înapoi!

Şi cu adevărat apărătorii Stalingradului n-au dat nici un pas înapoi. Niciunul.

I-au măcinat pe făloşii aliaţi divizie cu divizie, rigiment cu rigiment, batalion cu batalion, tanc cu tanc, om cu om, Şi pe noi, laolaltă cu dînşii.

Umbla pe-atunci printre ostaşii Armatei Roşii vorba că va veni vremea să purceadă şi ei strigînd: înainte!

Iar cu această încredere nestrămutată în biruinţa cea de pe urmă, peste o sută patruzeci de zile şi de nopţi au ţinut piept cu neclintire atacurilor de pe uliţele prefăcute în ruini, toţi apărătorii care alergaseră într-un suflet din toate ungherele ţării lor să vină într-ajutorul localnicilor. Cîte şi cîte seminţii? Vînători din taigă, oameni de la Sibir, săpători din minele de la Donbas, cărturari din Moscova şi muncitori de la uzinele din Urali, georgieni, turcmeni, ucrainieni, cazaci, marinari de pe Volga şi de la Caspica. Nu s-au lăsat desprinşi din tîrgul lor năruit nici mulţi băieţandri de şcoală, nici multe fete şi femei care îngrijeau de răniţi şi-i treceau noaptea peste Volga sub ghiulelele şi schijele rafalelor de artilerie.

De la aliaţii noştri cei cu sila auzeam pe unii şi alţii spunînd cu semeţia lor obişnuită că nimeni şi nimica nu poate să ţină piept la armata neînvinsă a unui anume general von Paulus, la armata de tancuri a unui al doilea general von Gott, la avioanele unui al treilea von Riştofan ori von Richtenştofen sau aşa ceva.

— Ce-s aceşti voni şi iar voni?... Îl întrebasem eu atunci pe bădiţa Grigoriţă al nostru. Şi ce înseamnă asta von?

— Un fel de titlu de boierie al nemţilor. Adică nobili de viţă...

— Aha! mă dumiresc eu. Cum s-ar zice tot generali şi comandanţi din tată în fiu, fără altă treabă în viaţă, decît a pune mîna pe sabie şi hai în pradă la belit lumea? Ca furnicile cele roşii, care nici nu-s bune de altă treabă şi nici nu mai

sînt în stare să se hrănească singure. Dau năvală în furnicarul altor soiuri harnice să prindă robi ca să le bage în gură mîncarea de-a gata.

— Cam pe-aproape, bre Ioane, de la stînă!... Încuviinţase bădiţa Grigoriţă al nostru rîzînd şi nu prea. Ai cam nimerit-o cu vonii tăi!

— De unde au ieşit „ai mei”, domn căpitan? Că-s ai lor, ai aliaţilor, nu ai mei...

Eu mă chiteam şi mă chibzuiam în mintea mea de Ion de la stînă, asupra altui tîlc. Or fi fiind ei mari şi învăţaţi aceşti generali voni şi iar voni; dară cum să nu le ţină piept generalii oştirii din partea locului? Fiindcă dînşii nu erau voni şi iar voni să le stea soldaţii smirnă în faţa lor şi să nu cuteze nici măcar a clipi, da-mite a crîcni. Cei mai mulţi, precît auzeam noi, erau ridicaţi din mijlocul soldaţilor şi ai poporîmii, unul fost cioban în copilăria lui, altul fost truditor pe la fabricile din oraşe, altul fost soldat de trupă. Şi ridicîndu-se ei prin meritele lor din mijlocul soldaţilor, nici gradele, nici învăţătura de mai tîrziu în meşteşugul războiului, nici iscusinţa dovedită pe cîmpul de bătălie nu-i depărtase şi nu-i înstrăinase de grosul oştirii. Ştiau să-şi înţeleagă şi să-şi cruţe soldaţii. Se simţeau una cu dînşii. Aşa că împreună cu dînşii n-au dat nici un pas înapoi.

Pe urmă, după ce armatele tuturor vonilor aliaţi şi-au prăpădit vlaga şi sumeţirea ca şi prăpădiţii de noi, după ce-au fost încercuite şi s-au predat; a venit rîndul celora cu pămîntul ţării lor călcat de cutropilori să primească dînşii porunca:

— Ordon, înainte!... Acuma, înainte!...

Şi au pornit dînşii într-un iureş înainte, tot înainte să alunge cutropitorii către graniţele pe unde-au venit, gonindu-ne

de-a valma şi pe noi, aliaţii cei cu sila din bezmetica şi nesăbuita cîrdăşie a stăpînitorilor. Cu adevărat pe dînşii nimeni şi nimica nu-i mai putea acuma opri!

Aceasta însemnase bătălia de la Stalingrad. Venise vremea bucuriei şi pe uliţa lor, a ostaşilor care-şi apăraseră pămîntul şi ţara şi tîrgul vestit de pe Volga.

Pentru dînşii bucuria şi avîntarea; pentru noi începutul sfîrşitului. Goana ruşinoasă înapoi, la hotare.

Armata Roşie nu ne slăbea din faţă. Din spate nu ne slăbeau oamenii care au pătimit prea îndestule de la legea războiului cel fără de lege.

Se adevereau învăţămintele din basmul lui Pătru Voinicu, cum ni-l istorisea răposata bunică, fie iertată, atunci cînd eram copil şi cînd îl ascultase nu o dată şi Vasile Pandrea, în acea vreme numai Ţîlică Fîrlifus al rezbelurilor noastre zănatice cu puşti de soc şi chivăre de lipan, nu Vasile Plîngău al războiului acestuia îndeaievea, încă mai zănatec. Jaf şi pustiiri semănaseră armiile cutropitoare cu noi împreună în calea trufaşelor înaintări; jaf şi pustiire aflam pe drumul nostru amar de întoarcere.

N-avusese însă Vasile Plîngău norocul să bată acelaşi drum pe unde am venit, ca să-l întîmpine o casă de gospodari, un om, o bătrînă, un prunc din cei cărora te-a făcut el un bine cu blîndeţe şi osîrdie, ca Pătru Voinicu cînd a sleit fîntîna, a măturat cuptorul, a scuturat omida din pom... Numai feţe posomorîte întîlneam, numai oameni care fiindcă nu ne iertau urgiile cîte le-au îndurat ne plăteau pentru toate şi toţi cu un glonţ ce mai culca la pămînt încă unul de-ai noştri ori măcar ne împietreau cu duşmănoasele lor priviri.

N-oi uita pînă la moarte ochii unui copil nu mai măricel decît va fi fiind Ionică al meu.

Era într-un asemenea sat pustiit. De-a doua oară trecut prin foc şi pîrjol. Odată la înaintarea năvălitorilor; acuma la

grăbita lor goană înapoi de le zicea dînşii desprindere elastică.

Dintr-un hîj fără acoperămînt, s-a strecurat pitulîndu-se, ca un sălbătăcit pui de om, copilaşul acela numai oase şi piele, numai zdrenţe.

— Stai!... Unde fugi?... l-a apucat Vasile Plîngău de mîna slăbănoagă şi cuprinsă de tremur.

Băieţelul a înălţat ochii la Pandrea, întîi.

Pe urmă la noi, toţi.

Şi era atîta ură şi încruntare în privirea acelor ochi de copil, atîta putere, încît dacă ar fi avut în găvanul lor încărcătura aruncătoarelor de flăcări, ne-ar fi prefăcut în scrum şi ne-ar fi prăvălat leşuri de cărbune la pămînt.

Nu mai tremura. Strîngea din măsele, îşi înstrunase trupuşorul flămînd şi bicisnic, dăduse capul pe ceafă şi ne înfrunta de jos în sus, smucindu-şi mîna s-o smulgă dintre degetele lui Vasile Plîngău.

— Ce-i, mă necăjitule, măi?... cercă să-l îmblînzească Vasile. Nu-ţi fac nimica, măi băiete! Am şi eu un plod ca tine acasă, care mă aşteaptă, măi, ţîcă, măi!...

De-asurda.

Trecuseră alţii mai dinainte pe acolo de-ai noştri sau de-ai aliaţilor, care cu toate că vor fi avut şi dînşii copii, fraţi mai mărunţei ori nepoţi, nu învăţaseră nimica din basmul lui Pătru Voinicu şi poate că nici nu-l cunoşteau. Alţii trecuseră, nu Vasile Plîngău, cu inima şi omenia lui, cu duhul său de dreptate.

Iar ce-au sădit dînşii, să le rămînă în urmă-le pe toate nesfîrşitele olaturi pustiite de foc şi sabie, era numai această ură încrîncenată.

Aceasta au sădit alţii; aceasta culegeam noi!

S-a apropiat şi Procor Cocevoi, punînd şi el cuvînt în graiul lipovenesc să îmblînzească puiul de om sălbăticit de urgiile pe care le purtam cu noi. Şi iscodindu-l cu dibăcie şi răbdare, ne-a împărtăşit pe dată cele ce-a aflat de la

acel sărman băieţaş, Vaska pe nume, strajnicul ruinelor.

Bunica ucisă, mama ucisă, surorile smulse din casă sub ochii lui şi duse cu dînşii, de nişte soldaţi SS, nu se ştie unde; poate departe, în ţara lor, poate zvîrlite hoituri neîngropate, pe undeva, pe aproape. De un an trăia printre ziduri năruite, din roada cîmpului şi din rădăcini, cu adevărat ca un pui de fiară cu vizuina

risipită de alte fiare mai tari şi haine. Cum să nu urască şi cum să uite?

Vasile Plîngău a scos din desagă un posmag fărămiţos. Mai cu folos darnic s-a învrednicit a se arăta Hrincă, scociorînd printre capturile sale, care iau potolit foamea sărmanului copilaş. Procor Cocevoi, îndemnîndu-se cu ruseasca lor, l-a domolit pe încetul şi a izbîndit să-i cîştige barem, pe jumătate încrederea.

Eram altceva. Altcinevia. Măcar noi, ceata Călimănenilor.

Înduioşat, bădiţa Grigoriţă vorbi cu mîhnire în glas:

— De-ar fi îngăduit şi de-ar fi în puterile mele, l-aş lua în subsistenţă! l-aş duce acasă să port eu grijă de dînsul, tot nu m-a miluit Dumnezeu cu nici un copil. Ia întreabă-l, Cocevoi, ar merge el cu noi?

Vaska a clătinat din cap:

— Niet!

Pe urmă, a doua zi dimineaţa parcă s-a lăsat oarecum ademenit, poate de căldura blîndeţii omenoase a celor cîţiva dintre noi, poate de ispitirile lui Procor, poate de cele ce cetea el în ochii lui bădiţia Grigoriţă.

Eu cred mai degrabă că-şi urmărea un plan al său, anume. Un plan să se pituleze sub aripa noastră ca să ajungă pînă la rubedenii mai depărtate care nici nu-i mai ştiau de ştire. Sau poate că nădăjduia el aşa să dea peste cetele partizanilor la pîndă din dumbrăvi şi vîlcele.

Fiindcă acuma învăţînd să urască şi să ceară răzbunare, toţi copilaşii întîlniţi în drum, toţi orfanii şi fraţii de ostaşi erau şi ei într-un fel ori altul tot partizani. Ura şi setea de răzbunare, îi prefăcuseră pe

mulţi în iscoade, în ştafete, în curieri. Ştiau să înfrunte glonţul şi să moară cu o pretimpurie vîrtute bărbătească, de ni se umezeau ochii şi se încrîncena carnea pe noi.

Vaska ne-a arătat şi el ce-i pot puterile peste vreo două zile, cît s-a ţinut pe departe, în coasta noastră.

Numai ce ne pomenim într-o după-amiază, pe-aproape de seară, că ne-ajunge un camion nemţesc din urmă, la popasul de noapte. Camion cu coviltir deasupra, cu cine ştie ce scumpeturi înlăuntru, furgăsite de prin palaturile mari, de le zice muzee. Camionul se opreşte gîfîind şi fosăind. Şoferul se dă jos, deschide capacul la motor, începe a se scărpina sub şapcă. Proastă treabă! Se hodorogise ceva la maşinărie. Scoate chei, şurubelniţe, începe a învîrti şi a drăcui.

Din cutia cu geamuri din faţa camionului se mai dau jos încă doi: un ofiţer şi un grad mai mititel. Amîndoi, necăjiţi, foarte, că-i apucă noaptea.

Pînă aicea nimic deosebit. Eram deprinşi noi cu purtările lor. Nici nu ne miluiau cu o aruncătură de ochi, pe noi, aliaţii cei golăneţi, care şi la întors ca şi la dus umblam tot pe jos, prin colbăria şi prin tăurile drumului.

Au tras camionul la o parte de tabăra popasului nostru: Meşterul s-a înverşunat a meşterui. Ceilalţi doi au prins a se preumbla fumînd, vorbind în limba lor şi tot uitîndu-se la ceasurile de la mînă. Vede-se că grozav le mai strica socotelile întîrzierea!

Noi le-am întors spatele şi i-am lăsat în plata Domnului. Dar pe Vaska deodată ce-l vedem tremurînd şi clănţănind din dinţi.

— Ce-i?... Îl întreabă Procor.

— Aiştea-s! răspunde el.

— Care aiştea? Ce aiştea?...

— Aiştea doi sînt cei care-au ucis pe bunica şi pe mama.

— Ce vorbeşti tu, măi băiete? se cruceşte Procor. Îi cunoşti tu bine ori ţi se năzare?

Printre lacrimi şi scrîşneli, Vaska se jură că nu-l înşelau ochii. Cunoştea şi semnul din obrazul ofițerului. Cunoştea şi ochelarii de pe nasul celuilalt, cu gradul mai mărunt. Noi intrăm în mare fierbere, că doar oameni eram şi oameni rămăsesem.

Eu mă înfăţişez şi la bădiţa Grigoriţă să-i aduc la cunoştinţă întîmplarea.

— Aista-i un semn de sus, nu numai semnul din obrazul neamţului!... zic eu. Nu degeaba s-a nimerit aşa şi s-au legat toate să-i lase camionul lor în drum taman aici!...

— Ce vrei să spui cu asta?

— Nimic! răspund. Mă minunez şi eu. Atîta-i tot!

Bădiţa Grigoriţă clatină din cap în tăcere și aprinde ţigară de la ţigară ca întotdeauna cînd îl munceau gîndurile. Între timp se lasă noaptea. Nemţii şi cu meşterul se bagă în cutia lor cu geamuri de sticlă să doarmă înfăşuraţi în pături pînă a doua zi dimineaţa. Noi, pace să ne găsim somn îndelungă vreme, tot vorbind şi răstălmăcind potriveala unei asemenea întîmplări.

— Unde-i Vaska?... Întrebăm într-o vreme.

Vaska nicăieri.

— S-o fi dosit undeva să-şi geamă amarul departe de ochii noştri.

Pe urmă, ne-a potopit istoveala şi somnul. Am închis ochii pe rînd, după ce-am mai zvîrlit cîte-o uitătură poncişă la camionul care nici nu se mai desluşea în întuneric, la patru cinci sute de paşi de tabăra noastră. Cît să fi dormit, nu ştiu.

Deodată sărim buimaci la o detunătură de granată, punînd mîinile pe arme. Întoarcem ochii. În locul unde se afla camionul vîlvătaie de benzină şi pîrîieli. Dăm năvală într-acolo. Ce să vezi? Ce să se mai aleagă de nemţii din cutia cu geamuri? Parcă zvîrlise sticla cu aprinzătoarea de tancuri cel mai iscusit aruncător de asemenea arme la îndemîna oricui, care făceau prăpăd.

— Deştepţii!... auzim glasul lui bădiţa Grigoriţă. N-au găsit loc mai bun de dormit, decît drept pe o zonă minată? Şi asta după atîţia ani de război...

Noi am înţeles la clipeală de ce s-a grăbit bădiţa Grigoriţă a da vinia pe-o aşa zisă zonă minată, ferindu-ne a mai întreba cumva oare unde-i Vaska.

Nici n-am întrebat de dînsul, dară nici nu i-am mai ştiut de urmă. S-a mistuit în acea noapte cu inima uşurată pentru totdeauna.

Dimineaţa am plecat, lăsînd locului scheletul camionului cu fierăriile arse şi răsucite. Iar despre numele lui Vaska n-am mai pomenit decît tîrziu, după vreo săptămînă, cînd s-au aşezat în noi toate amănuntele întîmplării, cu tîlcul lor. Şi atunci, pomenindu-l, vorbeam despre orice în afară de camion, în afară de nemţii care îi uciseră mama şi bunica, în afară de iscusinţa răzbunătoare cu care s-a învrednicit el să le-o plătească.

Fuga lui lăsase parcă, un gol. Ne lipsea şi ne gîndeam pe unde-o fi rătăcind el oare acuma singur şi flămînd?

Cel puţin, bădiţa Grigoriţă, morocănos şi cu o încruntare şănţuită între sprincene, se pornise pe tunete şi pe fulgere, mîniindu-se din senin şi întrecîndu-se pe sine în slobozirea cumplitelor zăpoare de ocări.

— Ce te jîmbeşti ca o găoază, măi Sărăcie, măi?... m-a luat el la rost, prinzîndu-mă că zîmbesc unui gînd după palma streaşină la gură.

— Zic că mare lucru a pierdut bietul Vaska, fiindcă nu l-aţi putut lua copil de suflet, cum vă îndemna inima, domn' căpitan!... Avea şi dînsul prilej, pe lîngă dumneavoastră, să ajungă cel mai

neîntrecut meşter în ocări şi stropşeli din Rusia sovietică.

— Hai sictir, sărăcia şi neobrăzarea ta de mocofan! El avea ceva de învăţat de la mine, ori eu de la el? Atîta-i înţeles? Piei din ochii mei!

Am pierit din ochii săi. Dar am rămas tot cam pe aproape, trăgînd cu urechea la altă răfuială.

— Eşti ridicol, dragă Zevedei!... rostise maiorul Berbecaru Jan, tipărindu-şi cu latul palmei ciufurile sucite pe frunte. Înţeleg şi eu că trebuie să cultivi moralul trupei în condiţiile ingrate ale retragerii noastre elastice. Dar nici chiar aşa!... Exagerezi!...

— Fiecare cu gusturile şi ideile sale. Ce, ai vrea să cultiv moralul trupei după metodele tale?

— La ce faci aluzie?

— Nu fac aluzie, spun pe şleau ce am de spus!

Maiorul Berbecaru Jan a înghiţit un nod. Nu-i prea venea la îndemînă să se încingă la harţă, fiindcă „acţiunile” lui bădiţa Grigoriţă crescuseră grozav în retragerea noastră elastică. În el era nădejdea colonelului şi a întregului rigiment, de cîte ori se ivea o primejdie de încercuire, năprasnicile bombardamente aeriene, atacurile partizanilor din coastă, cînd luptam cu armata regulată, care nu ne mai slăbea un pic. El ne scăpa din capcană, fără prea multe pierderi de oameni, mai mult cu agerimea ochiului şi a minţii. Dară Berbecaru Jan tot nu s-o lăsat bătut:

— Constat că eşti nervos. Permite-mi să-ţi ofer o cigare ca să te calmezi, monşer!

— Şi mie permite-mi să n-o primesc...

— Zevedei!

— Ce-i?

— E posibil să-mi vorbeşti aşa în faţa soldaţilor?

— Cum vezi, e posibil.

— În faţa unor ignoranţi şi imbecili ca acest Săracu, care au început să-şi ia nasul la purtare... Cu ce rimează asta?

— Cu felurite rime, despre care mai bine să nu mai vorbim! Dacă şi-or lua ignoranţii şi imbecilii nasul la purtare, le-oi spune eu unde să-l pună la odihnă. N-avea tu grijă de asta... Apropos! de odihnă! Cît ziceai că-ţi datora Eliodor cel odihnit întru domnul?

— Cinci mii de mărci...

— Exact!... Cinci mii de mărci pe ţanc îi datoram şi eu lui, tot de la cărţi. De asta poate mi se arată mereu prin vis... Nici

de pe lumea cealaltă nu-şi află odihnă. Nu vrea să se ştie dator unui atît de elegant jucător ca tine. Pofteşte deci cei cinci mii de mărci şi consideră-te achitat!

Bădiţa Grigoriţă a băgat mîna în buzunar, a scos un ghiomîltoc de mărci nemţeşti boţite, a numărat cinci mii şi le-a întins.

Maiorul Berbecaru stătea în cumpănă.

— Ce-are de-a face una cu alta? E poveste veche: eu o şi uitasem.

— Are de-a face, Jenică! Ia, că altfel le rup în bucăţi şi le arunc în vînt...

După ce maiorul Berbecaru Jan a netezit frumos mărcile cu latul palmei cum îşi dichisea el şi freza linsă de pe frunte, după ce le-a împăturit şi le-a pus în portofelul de piele; bădiţa Grigoriţă a stupit printre dinţi alături şi a spus:

— Cel puţin sper că de acum înainte n-o să te mai plîngi că ai rămas păgubaş pe urma lui Eliodor? Că ne-ai năucit pe toţi de un an jumătate numai cu această poveste!... Credeam că nenorocitul de Eliodor merita altă pomenire din partea unui oficer care era gata să-i perie chipiul cînd el purta gradul de maior şi tu de sublocotenent!...

Maiorul Berbecaru Jan, lacom de bani, ca şi de grade şi de decoraţii, a dus o clipă mîna la buzunarul de la piept cu portofelul de piele, poate ca să înapoieze banii şi să răspundă la lecţia usturătoare cu alta la fel. S-a răzgîndit însă şi s-a îndepărtat, cătîndu-şi de treabă prin aiurea locuri.

Iar bădiţa Grigoriţă a mai stupit o dată în urma lui.

Mă bate gîndul că nici cînd n-o fi rămas el dator cu vreun ban la cărţi răposatului maior Constantinidi Eliodor, mort hăt! pe vremea naintărilor şi ofensivelor. Mai întîi, că nu-i plăcea a juca el cărţi, ci numai şah, jocul cel cu căişori albi şi negri. Mai apoi, nu-şi făcuse el un cîrdos, cu un ofiţer ca alde maiorul Constantinidi cu nasul de ceară, măcar că dînsul nu umbla cu pîrile şi cu rapoartele, ca Berbecaru Jan.

Dar cu aceasta îi dăduse o învăţătură să dogorească obrazul unei scîrbe omeneşti ce nu găsea în inima sa altă părere de rău pentru un camarad mort pe care-l linguşise, decît o datorie de la joc de cărţi, neplătită.

Şi iar mă bate gîndul că învăţătura îi dogorise obrazul Berbecarului cît îl dogorise şi aminteala ocolită despre feluritele sale isprăvi şi capturi de

astrahanuri ori piane. Bădiţa Grigoriţă a rămas cu aminteala, celălalt cu pianul, cu astrahanurile şi cu cincii mii de mărci nemţeşti. Oameni şi ciurucuri de oameni! Cum bine spunea moş Pintilie, unchiaşul, de la noi, din Boiştea.

De la nu mai ştiu ce cot de apă curgătoare la cotul Niprului şi de la un capăt de pod la alt capăt de pod, tot aşa din cot în cot, am tot cotit-o noi iepureşte o vară şi o toamnă şi o iarnă.

Eram din ce în ce mai rupţi şi mai flămînzi, mai istoviţi şi mai răpuşi. Ne tîram uneori ca ologii. Şi zdrenţuiţi, cu uniformele ferfeniţă, arătam chiar ca netrebnicii cerşetori care întind mîinile să aştepte pomană la capul podurilor.

Pe măsură însă ce ne apropiam de casă, abia acum ne trezeam cu mintea mai deschisă la învăţăturile din cărţuliile pe care le culesese din ruini Dumitrie Calu, le cetise şi le tălmăcise cît îl ajungea mintea Procor Cocevoi în graiul romînesc, ni le lămurise sublocotenentul nostru, ucenicul de dascăl, Vîrtosu Simion.

Abia acum ne pătrundea şi pe noi luarea-aminte a lui Calu Dumitrie, ialomiţeanul, de care pe atunci ne înveseleam şi găseam a rîde.

Ce folos însă?

Prea tîrziu ne dezmeticisem!

În drumul nostru aflam numai ruini şi pustiire.

Trecuseră de-a doua oară pe-acolo aliaţii sau alte unităţi de-ale noastre, în care nu se afla o ceată de călimăneni ca a lui bădiţa Grigoriţă și a lui Vasile Plîngău.

Şi din urmă ne alungau oștile pământenilor, grăbite să-şi cureţe ţara de noi şi să-şi întemeieze iarăşi gospodăriile din cenuşă şi ruină.

Avea dreptate Vasile Plîngău să clatine din cap şi să ofteze. Ce duceam cu noi acasă în afară de ocara şi ruşinea, de tulburarea din cuget că am fost părtaşii acelor pustiiri şi nimiciri? Ce duceam noi, în afară de blestemele mamelor şi orfanilor?

— Da! ofta Vasile Plîngău. Numai de nu ne-ar ajunge blestemul lor!

Blestemele n-ajung întotdeauna pe cei care sînt într-adevăr vinovaţi. Nici gloanţele n-aleg în război.

A doua zi, un glonţ rătăcit l-a ajuns pe învăţăcelul nostru sublocotenentul Vîrtosu Simion. La ajuns în fruntea boltită, plesnind-o ca o coaje de ou.

Ne-am repezit să-l ridicăm de la pământ. Dar n-am avut puterea să înfrunt priveliştea care-mi cutremură carnea pe mine. Am întors capul. Da! Am întors capul şi m-am depărtat.

— Acestea să le vadă şi să le ştie comandirii cei cu poruncile de anii trecuţi: Ordon, înainte!... i-am spus eu lui bădiţa Grigoriţă. Vorba lui Vasile Plîngău, domnule căpitan. Nu-i după pravila dreptăţii!

Căpitanul Zevedei a întors şi el capul, cît era de călit şi de înăsprit în asemenea privelişti. A întors capul ca să-şi ascundă tremurul buzelor şi păinjenirea din ochi. Cu mîna mi-a făcut semn să-l las singur.

După trei zile am purces mai departe, îndărăpt, toi înapoi, către malul înalt şi vînăt unde am lăsat noi nebunii cu halatele şi scufiile albe, făcîndu-ne din

urmă smintitele lor semne de ducă-se pe pustii.

Din pustii şi de pe pustii chiar că ne întoarcem. Iar nebunii, măcar că au rămas locului, ştiam noi că nu se vor mai afla de faţă să ne primească de pe ţîrmul rîpos, cu osanale şi flori.

Nici nebunii n-ar fi avut pentru ce să ne întîmpine cu osanale şi flori! Mai lunga şi mai amară ni se părea astfel calea acum la întors acasă. Măcinaţi de bombardamentele avioanelor ziua, nimiciţi noaptea de gloanţele partizanilor, ne tîram paşii în nămeţi, în zloată şi-n gloduri, amestecaţi cu rămăşiţele din oastea cutropitorilor într-un jalnic alai.

Ce se alesese din strălucita lor armie, cu tunuri şi tancuri şi automobile blindate şi toate armele unse şi paraunse, care se mişcau ca rotiţele de ceasornic? Ce s-a ales de sumeţirea soldaţilor care ne priveau de sus, din scaunele maşinilor de nimicit şi ucis, rumeni şi

bine hrăniţi, în uniformele lor nou-nouţe, scoase din cutie?

Convoaie de tunuri şi tancuri şi automobile şi camioane, şi motociclete dezghiocate din încheieturi, ruginite, dislocate, hîite pe arcuri, sparte şi oblojite, gîfîind şi dîndu-şi cea de pe urmă răsuflare în şanţuri — asta s-a ales!

Turme de oameni bărboşi, rătăciţi de unităţi, în straie hărtănite, cu cizmele mai ticăloase ca bocancii lui Calu Dumitrie, cu ochii mai afundaţi în ţeastă şi cu glasul mai stins — asta s-a ales!

Cereau milog o ţigară. Îşi vindeau un cauciuc pentru un clondir de băutură, să-şi înece necazul şi umilirea. Se uitau în pămînt, iar noi, printre dînşii, o dată cu dînşii, împărtăşeam aceeaşi soartă şi ispăşeam o sminteală care nu a noastră a fost, fiindcă nimeni nu ne-a întrebat pe noi şi fiindcă nu noi rîvnit-am la trufie să preluăm schiptrul lui Alisandru cel Mare, Macedon, din cartea slinoasă a lui Mînătîrcă.

Fără voia noastră, drumurile însă ne-au fost altele la dus şi altele erau acum la întors, presărîndu-le cu oasele altor şi altor morţi.

Pierit-a acolo şi Hrincă. Şi Terente, tovarăşul său de ceterie şi capturi. S-a mistuit fără urmă, la o margine de sat pustiit, şi Vasile Plîngău, poate prizonier, poate ucis, înainte de-a apuca el să iasă la raport cu jalba în proţap, la comandirul comandirilor care a dezlănţuit atîta prăpăd şi urgie asupra omenirii. Fără de urmă s-a mistuit şi Procopie Cociorvă, Procov Cocevoi, lipoveanul nostru.

După cît tăcea el posomorît şi îngîndurat, cînd ne aflam la cotul

Niprului, şi după cît ne ocolea ochii, bănuiesc că se deşteptase, poate, în tainiţele din adîncuri, ceva mai tare decît dînsul. O chemare mai tare decît grădinăria lui din ţălina de pe malul Moldovei, în Călimanul nostru, unde spunea mai înainte vreme că abia aşteaptă s-ajungă mai grabnic.

Cînd a venit ceasul, alte glasuri care încă nu erau pentru urechile lui prin pustia cămilelor şi pe care nici

el nu le lămurea încă bine atunci, l-au oprit locului.

Dintr-o dată s-a făcut nevăzut şi Stoichiţă Ion, cel trimis din cine ştie ale cui socoteli să moară pe front. Nu pierise! Vreme de-un an şi mai bine, dimpotrivă, bun şi inimos frate ne-a fost, cu judecăţi mai luminate decît noi, Ionii, din feluritele Boişti.

Iar acuma se făcuse nevăzut şi el.

N-am pregetat să-l iscodim pe bădiţa Grigoriţă.

Căpitanul nostru, Zevedei Grigore, n-a arătat nici prea mare mirare, nici prea mare îngrijorare.

— Nu-i el omul care să piară ori să se rătăcească!...

Pe urmă, întîmplările s-au rostogolit din ce în ce mai grabnic, parcă nici ele nu mai puteau răbda, zorind să rostogolească oamenii întocmirilor pe o mie de ani, cum tot strigaseră pretutindeni bătîndu-se cu pumnii în piept. Acestea le cunoaşte oricine mai bine decît noi, soldaţii, fiindcă înlăuntru ţării s-au petrecut, acolo de unde primeam poruncile: Ordon, înainte! — nu în stepele şi depărtările de unde veneam tîrîindu-ne, ca de la capătul lumii.

Dar in vălmăşagul acela de bucurie şi de uşurare, cînd norodul începea să răsufle şi să capete o nădejde că toate urgiile s-au isprăvit, noi mai aveam încă de furcă.

Rigimentul a trecul prin dreptul ţinulului de Căliman, fără îngăduiala sa ne apropiem de casele noastre. Se dadeau bătălii într-aceea parte. Se dădeau lupte între cutropitorii aliaţi, care

fugeau acum şi între Armata Roşie care-i gonea.

Venea rîndul mamelor şi nevestelor şi unchiaşilor şi pruncilor noştri, să pătimească urgiile războiului.

Poate zugrăvi oare cineva chinuirea la care am fost osîndiţi în acele săptămîni şi zile, pînă ce ne-a sunat într-o noapte vestea că războiul smintitelor porunci s-a curmat şi că ne-a venit rîndul a ne bate mai departe pentru Ardealul ciuntit, acolo, în Ardeal, nu căutînd dealul Feleacului în Caucaz şi Biharia pe malul Volgii?

Ne săgeta o bucurie în piept; o răcea îndată un sloi de gheaţă.

Se împărţea inima noastră între Ardealul unde mergeam să luptăm şi între ţinutul de baştină unde se desfăşurau altfel de lupte.

Ştiam că pe acolo, prin Căliman, s-au tras fărîmiturile urdiilor cutropitoare. Şi mai ştiam prea bine ce înseamnă o retragere după legea războiului lor fără de lege, ce pustiire lasă în urmă, ce prăpăd rămîne pe un cîmp de bătălie. Că doar altceva nu făcusem pînă atunci, decît asta s-o vedem şi s-o învăţăm şi adesea s-o săvîrşim? Ne venea rîndul să îndurăm pe pămîntul nostru ceea ce alţii îndurat-au pe pămîntul lor, pînă ce au izbutit să izgonească hoardele prădăciunilor şi nimicirilor.

Mi-a venit inima la loc numai cînd bădiţa Grigoriţă a împăturit un anume răvaş primit în acea zi, spunîndu-mi:

— Bucură-te şi te veseleşte, bre Ioane, Săracule! Pe la voi, la Boiştea, nimic rău.

— Dară la dumneavoastră? Acasă, la părinţi? Acasă, la soţie? Acasă, la prietini?

Căpitanul Zevedei Grigore parcă nici n-a auzit.

Trăgea din ţigară cu prefăcută linişte şi cu o încordată stăpînire.

Dar am luat aminte că-i tremurau degetele care ţineau ţigara.

Iar gîndul mi s-a dus, aşa poate fără nici o socoteală şi temeinicie, mi s-a dus gîndul la felurite închipuieli. La părinţii bătrîni ai lui bădiţa Grigoriţă, care s-au aflat sub bătaia tunului în satul său de naştere. La nevasta despre care nu pomenea niciodată o vorbă şi poate că nu va fi fost pe măsura vredniciei sale, de

om care nu-şi încovoaie grumazul. La prietinii care nu-i vor fi păstrat poate aceeaşi credinţă.

Ceva îl rodea de mult, încă înainte de pustia cămilelor, cînd întru apărarea şi binele nostru tot tăinuia

un plan cu sublocotenentul Vîrtosu Simion şi nu l-au mai dus la îndeplinire. Amîndoi se fereau să mai amintească vreo făgăduială în faţa noastră şi amîndoi păreau înşelaţi în nişte aşteptări, tot amînîndu-le, pînă ce glonţul rătăcit a sfărîmat fruntea boltită a învăţăcelului care se trudea să slovenească împreună cu Procor, cărţile culese din scrum şi cenuşă de Calu Dumitrie, iar bădiţa Grigoriţă a rămas singur. Chiar aşa de singur să fi rămas? Noi unde eram?

Aş fi vrut să i-o spun şi să-l alin, dar n-am cutezat.

Pacea se vestea deocamdată şi dînsa cu multe şi tăinuite amaruri, care au stat acasă, la pîndă, adăstînd.

Încît mă întrebam şi eu, cu mintea mea slabă, ca Vasile Plîngău, cel pierdut fără urme:

— Drept era oare să fie aşa?

Mă întrebam ca Vasile Plîngău, încă nedumirit, fiindcă mintea noastră nu se învrednicea să cuprindă dintr-o dată ce-a însemnat şi mai ales ce-avea să însemne ziua de 23 August din '44, cînd începea şi pentru noi altă viaţă, într-o altă lume. Ne bucuram, unii cu chiuie de uşurare, fără a ne da sama bine ce hotărît ceas al schimbărilor se vestea pentru toţi. Mai era nevoie încă de timp ca s-o pătrundem asta. Şi timp ca s-o credem, căpătînd încredere în puterile noastre.

Pune-te dumneata în locul nostru, al Ionilor de la stînă, ca să înţelegi ce se petrecea în fiecare.

Era ca o licăreală de geană albastră-verzuie către răsărit, în beznele nopţii, înainte de a miji pe deplin zorile. Dăinuie

încă întunericul. Dar simţi că acuşi se învăpăiază cerul la răsărit.

— Hai o dată! Facă-se lumină şi sfîrşească-se noaptea în care am orbecăit, fiindcă nu mai putem răbda!...

CAPITOLUL VIII

Cînd paşit-am de-a doua oară peste munţii Bihariei, fără a mai pleca fruntea de astă dată. Şi cînd ne-au urmărit pînă acolo amintirile unor hîde peripeţii din pustia cămilelor, ca amar să ne mîhnească după ce ne-au făcut să rîdem o clipă. Unde lelea Verona se dovedeşte cu o gingaşă inimă de mamă, iar Berbecaru tot Berbecaru a rămas: Şi unde Ion Săracu e de-a doua oara rănit, în alt ţintirim al trufiilor. Cît şi despre unele întrebări înainte de a ne despărţi; cîteva cu răspunsul mai tîrziu, altele fără răspuns.

— Ioane?

— Da, domnule căpitan...

— Mai ţii tu minte, Ioane, bisericuţa cea mititică şi neagră, de lemn, din Maramureş?

— Cum n-aţi uitat-o dumneavoastră, aşa mi-o rămas şi mie la inimă, domn' căpitan... Mi-a rămas la inima care le păstrează toate cîteodată, cu mai multă credinţă decît mintea...

— Şi clopotul acela, Ioane?...

— Şi, domnule căpitan!... Şi tînguirea acelui clopot mititel şi puţintel, care-o bătut lin în dungă, parcă se ruga în singurătăţile brazilor: „Nu ne lăsaţi... Noi cui rămînem?..." Dumneavoastră m-ati învăţat să-i tălmăcesc glasul...

— Aşadar, o mai ţii minte şi asta, măi Ioane, Săracule?

— Ţin, domn' căpitan...

— Atuncea ţine şi o duhană cu poleială din captura de la cătanele lui Horthy... Aşază-te aici, lîngă mine, ş-aprinde ca să ni le amintim toate, în doi...

— Lăsaţi...

— Aşază-te, îţi spun! Şi aprinde de la bădia, nu te mai marghioli! Hai, că nu ne vede nimeni!...

Am aprins şi am duhănit amîndoi, răzleţiţi de tabăra trupei, pe buturuga din codrii Biharei.

Ne aflam sus, pe-un pisc pietros, după o noapte de lupte şi marş.

Răsărea soarele într-o văpaie trandafirie peste vîrfuri de brazi şi de fagi. Sclipeau grăuncioarele de rouă pe frunzele zimţate de dumbrăvnic. Ciripeau păsăruicile în crengi. Se auzea un tulnic, departe, departe, departe...

Din nou era început de toamnă dulce şi blîndă, moale ca în anul 1939, cînd ne-a prins vremea pe văile Dornelor. Din nou cutreieram ţinuturi şi sălaşuri omeneşti pe care le-am părăsit în cealaltă toamnă de-atunci, în anul ‘40, după ce trecusem tot pe marginea hotarelor vechi din Sătmar şi Sălaj, răpuşi fără luptă, mergînd cu capetele plecate către şesurile bănăţene.

Acuma înălţăm iarăşi fruntea. Nu mai ocoleam ochii cînd întîlneam drumarii locului. Dară bucuria din sufletul nostru o simţeam răsucindu-se înlăuntru dureros ca un sfredel, poate fiindcă rămăsesem numai atîţia de puţini din cei de-atunci, ca să ne împărtăşim din alinarea unui asemenea ceas al dreptăţilor celor de pe urmă.

A rostit-o aceasta domnul căpitan Zevedei, cu glasul molcom şi învăluit,

parcă mi-ar fi cetit în gînd, ca de atîtea ori.

— Iata că ne-am întors, Ioane!... Ne-a adus înapoi mustrarea clopotului aceluia. Ne-au adus războiul cel drept al liberărilor nu al cutropirilor, cum îţi spuneam eu nu o dată, acolo, departe în stepe. Bucurie mai mare, ce vrei? Cum era vorba partizanilor de-acolo : Are sa vie bucurie şi pe uliţa noastră. Ne-am întors de unde nu s-ar fi cuvenit să plecăm. Nu-ţi pare ţie însă că nu mai sîntem aceiaşi?... Lipseşte... Parcă lipseşte ceva din bucuria asta de pe uliţa noastră.

— Poate ceva?... Poate ceva şi mai ales cineva lipseşte, domnule căpitan?...

— Ai dreptate... Ceva şi cineva!... Ceva! Adică sufletul acela care ni s-o uscat ca mărăcinii pustiurilor şi mai are nevoie de vreme pînă să-şi vie în fire şi să înveţe din nou a se bucura. Cineva! Toţi aceia care
au rămas în stepe... Aceştia mai ales ne lipsesc, ai dreptate, Ioane!... Hei doamne!... Numai închipuieşte-ţi tu!... Ce s-ar mai înfoia, răsucindu-şi caierele, Vartolomeu Ciocîrlan!... Ce s-ar mai pregăti Ion Costea Antimir al tău, din Boiştea ta, să ia cu asalt castelele nemeşilor şi grofilor, uitind de ostrovul muierilor din cartea lui Mînătîrcă!... Şi chiar Ilie Pîntea, ce-ar mai uita el de vaca lui care tot gogea şi se răsgogea!...

Bădiţa Grigoriţă a cercat a zîmbi.

Dară zîmbetul i-a fost aşa de chinuit şi de mîhnit, că mi se rupea inima.

Vreme îndelungată a rămas el aşa, în tăcere, trăgînd fum după fum pe trunchiul prăvălat de brad, privind cu ochii micşoraţi printre gene depărtările

ţării alipite la matcă. Se înşiruiau munţii noştri, acesteia. Alicăreau Crişurile noastre repezi şi spumegoase, nu apele tărîmurilor străine, oricît de măreţe vor fi fiind ele şi cu oricît de tainică frumuseţe, ca Donul cel domol cum îl cîntau cu pătimaşă dragoste cazacii de acolo, ori ca Volga, Volga! din cîntecul luntraşilor; dar toate rîuri ale altora, în a altora ţară... De ce nu ne era dat oare să ne bucurăm deplin de minunea minunilor? De ce ne urmărea pînă aicea drojdia veninului pe care l-am purtat cu noi, în acele ţări ale altora?

Nu cutezam să-i tulbur îngîndurata cufundare, măcar că auzeam la spatele nostru, în vîlcea, răsunetul pregătirilor cunoscute de plecare şi măcar că acolo ne chema datoria.

Erau tot soldaţi de-ai righimentului nostru; dar erau alţii. Proaspeţi, cei mai mulţi flăcăi tineri, abia scăpaţi de la instrucţie. Nu trecuseră prin ce-am trecut noi. Nu străbătuseră stepele pînă la ţintirimul trufiilor de la Volga. Se alăturaseră righimentului numai după ce ne-am întors, întregind rămăşiţele noastre, aşa încît pentru dînşii bucuria că am purces la războiul cel adevărat şi legiuit pentru alungarea şi stîrpirea cutropitorilor era o bucurie deplină, neapăsată de neguroase aminteli.

O bucurie gălăgioasă şi plină de neastîmpăr.

Tropoteau ca tretinii puşi întîia dată la ham. Zburdau şi forăiau şi nechezau şi chiuiau şi luptau cu o năpusteală adesea nesocotită şi buiacă. Se mirau de cuminţenia noastră încercată, răbdurie, deprinsă să chibzuiască pasul şi să economicească muniţiile. Par că-i

simţeam străini. Poate ca şi lor le păream prea bătrîni, prea hursuji şi tăcuţi, prea din altă lume.

Bădiţa Grigoriţă, nici el numai dădea drumul la haitul ocărilor şi stropşelilor înfricoşate şi nu mai aduna în juru-i o cioatcă de haidăi, gata să-i asculte bongoasele si să hăhăiască cu gura pîn' la urechi, cînd strămuta casca de pe frunte pe ceafă şi de pe ceafă pe frunte, pînă ce în focul glăsuirii o azvîrlea la pămînt, să se cobîlţăie ca un ceaun rostogolit de-a cocîrla din cujbă.

Acelea au rămas toate, acolo, în stepele de departe... Acolo s-ar fi zis că a rămas şi celălalt bădiţa Grigoriţă al nostru, cel de-adevărat, cu care plecasem la drum şi-n care s-a fost rupt în el ca o strună. Nu-mi spunea oare dînsul acuma? într-un fel de stînjeneală, după ce se uita împrejur: „Poţi să te-aşezi alăturea, Ioane! Stai! Aprinde, că nu mai ai pe cine aştepta nici la sfat, nici la împărţeala ţigărilor. Acuma mi-s buzunarele pline, că mi-i lehamite de atîtea pachete fără muşteriii cei vechi, sireacii!..."

Nu ar fi slujit numai aceasta ca o măsurătoare a răzleţirii în care ne socoteam printre ceilalţi, noi, puţinii supravieţuitori, fără osebire de grad?

Într-o lună o singură dată l-am văzut şi l-am auzit eu veselindu-se, rîzînd din toate baierele inimii şi slobozind cuvenitul zăpor de prea năstruşnice hiritiseli. O singură dată fost-a el din nou aşa cum l-am pomenit de cînd ne-a luat pe samă în ograda cazărmii din Căliman şi cum ne-a purtat el de grijă, îmbărbătîndu-ne, stropşindu-ne, miluindu-ne cu ţigări, ocrotindu-ne de-a

lungul şi de-a latul lumii răsăritene, în pofida Berbecarilor de tot soiul.

De data aceea ne aflam aproape de graniţa cea mincinoasă şi silnică, vremelnică, a Ardealului nostru despicat în două de strîmba dreptate de la Viena; undeva pe-aproape de Turda. Se mîntuise o bătălie scurtă cu soldaţii lui Horthy şi cu neferii lui Hitler, spulberaţi de Armata Roşie, alături de care luptau şi împuţinatele noastre trupe.

Hehei! împuţinate erau unităţile noastre, dar altfel erau acum luptele! Şi altul era acuma războiul. Simţeam ce înseamnă a apăra dreptatea, pămîntul ţării tale, ogoarele pe care oamenii ţării tale le-au arat şi le-au semănat, satele bătrîne din veac.

Începeam a simţi mai ales că războiul cestălalt, cel adevărat, dus de Armata Roşie liberatoare, după ce-şi liberase mai întîi pămînturile lor, va însemna şi groapa de ţintirim în care se vor prăvăla să nu se mai ridice toţi stăpînitorii de ieri ai ţării noastre de teapa vameşului şi fariseului Emil Sava cu toţi soţii săi. Cum şi în ce fel, n-o ştiam noi încă bine.

Auzisem, e drept, că au schimbat repede pielea de lup pe cea de oaie, pentru a încerca să mai măsluiască treburile după vechiul lor năravˆ. Dar nu mai încăpea îndoială pentru nimeni dintre noi că de data asta li se înfunda cu măsluielile şi cu tertipurile lor. Tîlcurile unora şi altora ca Stochiţă Ion, tipăriturile zvîrlite din avioanele sovietice şi cetite pe ascuns în stepele cele de departe, lucraseră spornic în noi.

Eram şi noi acuma soldaţii eliberărilor. Nu soldaţii cutropirilor.

Duceam viaţa cu noi. Nu moartea şi jalea, pîrjol şi ruini.

Prăpădul, pîrjolul şi ruinele le lăsau în urma lor tot vechii cutropitori. Le intrase asta în sînge. Aveau să ducă nebunia pustiirilor pînă la dînşii acasă, în ţara, în satele şi în tîrgurile lor, ca o pedeapsă de care nu mai puteau scăpa.

Dar să ne întoarcem la întîmplarea cea veselă cu bădiţa Grigoriţă.

Trecusem deci prin dîrdora unei lupte scurte, care sfîrşise cu bine. Căpitanul Zevedei al nostru ieşea dintr-o căsoaie cu acoperiş de ţiglă, unde găbuise cîţiva grenadiri. Îi dezarmase, îi cercetase, îi predase după tipic în convoiul prizonierilor.

Fluturînd în mînă o tipăritură pe hîrtie lucioasă, mă chema la el:

— Nazat!... Ţuric!... Gyere visza! Ia poftim înapoi la bădia, eroule!

Eu mă întorc din mers şi m-apropii cuprins de nedumereală. Numai eroi n-aveam noi năravul a ne socoti şi a ne numi!

Bădiţa Grigoriţă se uită năstruşnic la foaie, se uită la mine, înălţă din sprîncene şi plescăie limba în cerul gurii a grozăvită mirare: „Ţî-ţîţî! Ce mi-a mai fost dat să-mi vadă ochii, Dumnezeule mare!”

Întoarce o filă şi iar se uită şi iar se minunează, schimbînd-o pe-un fluierat lung printre buze: „Pfiiuuu! Teribil arăţi, măi potloagă, ca erou! Alexandru cel Mare al lui Mănătîrcă nu-ţi ajunge nici pîn’ la călcîie!”

După care izbucneşte în rîs şi-o dă pe de-a-ntregul în agrăirea cea veche din zaconul său:

— Care va să zică de-aiştea îmi eşti, măi Sărăcie?... Erai erou şi n-o spuneai?

— Da' cine o mai scornit mişălia asta, domn' căpitan?

— Ssst! Nu crîcni în faţa superiorului! Te înhăitaseşi mătăluţă cu eroii pe-o mie de ani, într-ascuns de mine? Te-ai fost dat cu Berbecarii?...

— Domnule căpitan...

— Căţeaua! Leagă căţeaua acasă!... Uite, colea, la bădia, dovadă negru pe alb!... se burzuluieşte el mînios nevoie mare, bătînd cu dosul palmei tipăritura.

Cînd m-am uitat, chiar că mi-a venit şi mie să rîd, după ce-am holbat ochii.

Şi cum sa nu-i holbez? Şi cum sa nu casc gura ca prostul? Şi cum să nu-ţi vie a pufni în hohote de asemenea năzdrăvană potrivеală?

Foaia din mîna lui bădiţa Grigoriţă se întîmpla a fi o tipăritură nemţească de război, mai veche, din vremea cînd le stralucea steaua cutropitorilor în zodia cea bună din cucuiul cerului şi cînd călcau lumea în picioare cu mare pohvală, strigînd sus şi tare că schiptrul lui Alisandru cel Mare îl înhăţase caporalul lor, Adolf, pe-o mie de ani. Iar în acea foaie frunzărită de bădiţa Grigoriţă, pe masa din căsoaia unde-a dibuit şi a dezarmat nemţii, se găseau chipurile noastre din pustia cămilelor, cu tătarul cel smolit, cu a sa cămilă şi cu ofiţerul cel trufaş al cutropitorilor, care a ţinut el să se pozeze în mijlocul frăţiorilor de arme, colbăiţi şi dupuroşi, plini de toate goazele stepei fripte.

Pe-o filă se vedea numai Hrincă, singur, înţînat de-a-ncălare în cîrca badahurcei, înfulecînd avan din covăţica de harbuz. În alte două poze, comandirul cutropitor,

înfipt ţeapăn în tarniţă cu mîna în şold, uitîndu-se peste umăr, la noi, lăieţii cei păcătoşi de-atunci şi de-acolo, bărboşi şi spuziţi de arşiţă: Dumitrie Calu, Procopie Cociorvă, zis mai mult Procor Cocevoi, nelipsitul Hrincă şi prea smeritul rob al lui Dumnezeu, săracul Ion Săracu!

Frumoasă cumătrie şi încă mai frumoasă slovenirea de sub poze, cum mi-a tălmăcit-o bădiţa Grigoriţă, printre hohote cu lacrimi de veselire, ca în zilele lui cele bune!

Cică eram eroi romîni care-au purces în lume să statornicească o rînduială nouă pe o mie de ani. Că de asta nu ne mai găsisem noi linişte şi odihnă lîngă boii şi plugurile de-acasă.

Şi cică am fi dat noi acelui comandir mai mititel atîta dovadă de inimoasă frăţietate şi de fierbinte dragoste; cică i-am fi grăit cu atîta evlavie despre comandirul lor cel mare, mîntuitorul omenirii, cît nu l-a răbdat inima să n-o scrie, ca să rămînă veşnică mărturie în veacul veacurilor!

Bine-o mai nimerise hronicarul letopiseţului! Asta i se năzărise lui ori o măsluise cu bună ştiinţă şi cu rea credinţă, taman în ziulica pribegiei noastre prin stepa friptă, cînd îi lutirisise bădiţa Grigoriţă şi cînd îl pomenisem noi pe comandirul lor cel mare cu atît de oţîrîte afuriseli, că va fi sughiţat el la marele său cartier general, mai vîrtos de cum se zgîlţîia cămila cu călăreţul în cîrcă!

Cît despre acea năstruşnică întîmplare care-a urmat cînd cămila i-a tras o raită la galop în pustie eu călăreţul cobîlţîit între ghebe şi cît despre ruşinea pe care a păţit-o şi ocara pe care i-a făcut-o lui

mireasa cea gheboasă, cînd a feştelit iacaua că de-abia l-am mai pus înapoi, copăcel, pe două picioare, despre acestea toate nici o vorbă, vorbuliţă. Mai era însă nevoie şi de asemenea adaus, pentru a îndritui minunata înveselire a lui bădiţa Grigoriţă?

Pe urmă rîsul, i s-o sleit pe buze, cum şi pentru mine îndată s-o stins.

Din cei de-acolo, veşniciţi de morişcuiala cutioarei negre de tras poze, atît a mai rămas! Chipurile lor pe hîrtie, rîzînd fără nici o presimţire în soarele stepei... Încolo? De sărmanele lor oase numai pustiurile ştiutu-le-a de ştire.

Aşa că veselirea noastră pe clipală s-o curmat, cum îşi intrase şi Dumitrie Calu în găoacea posomormorălii sale după ce-a rîs pentru cea dintîi şi cea de pe urmă dată.

— Poate vrei să păstrezi foaia?... Poate vrei s-o duci acasă?... Poate vrei s-o arăţi pruncilor, ca să te vadă cît de măreţ erai?... mă întrebă bădiţa Grigoriţă cu îndoială, întinzîndu-mi uricul care mă pomăzuia erou...

— La ce folos şi pentru a cui bucurie, domnule căpitan?... O asemenea pozâ măsluitoare a adevărului, parcă spurcă amintirea sărmanilor prietini care şi-au lăsat oasele prin pustii...

El a încuviinţat:

— Să trăieşti, Ioane, măi Săracule de tine! Mi-ai răspuns cum aş fi dorit eu să te-aud...

Şi ţinînd foaia de-o aripă, i-a dat foc cu chibritul şi a aşteptat-o să ardă, călcînd apoi scrumul sfîrlogit cu talpa.

— Atîta rămîne după dînşii. Scrum!...

— Atîta, domn' căpitan! Scrum şi lacrimi şi pustiire şi amar de lume

mîutuită de zile... Cine are să-i ştie vreodată cu adevărat cum au fost? Mă uitam adineauri la poza lui Hrincă...

— Ei, ce-i cu bietul Hrincă Haraphrincă?

— Ce să fie? Dumneavoastră îl ştiţi numai pe unul. Pe Hrincă Haraphrincă, diblangiul şi starostele capturilor, hlizîndu-se ca în pozâ, cocoţat pe cămila pustiurilor. Eu îl mai ştiu şi pe celălalt domnule căpitan.

— Care celălalt?...

Atunci îmi iau eu inima în dinţi şi încerc eu din nou a istorisi ce-am săvîrşit amîndoi împreună la îndemnul lui Hrincă, în satul mătuşei Paraska şi a celor doi nepoţi cu „Scedric, vedric, daite varenic!" Mă aşteptam să-mi taie iarăşi cuvîntul ca şi în alte rînduri, ca şi în dimineaţa de-atunci.

— Nu vreau să ştiu nimic! Cărăbăneşte-te din ochii mei! Pas alergător!...

Dar de data asta m-a ascultat pînă la capăt. Şi cu aceiaşi răbdare a mai ascultat şi cum în gărişoara pustie din latura stepei, tot cu Hrincă împreună şi cu celalalt Ion, Stoichiţă, ne-am făcut a nu pricepe ce pregăteau partizanii ca să elibereze ostatecii duşi la moarte, în vagoanele de vite.

— A luat el Hrincă parte la asta?... Îşi muşcă buzele cu îndurerare de sine bădiţa Grigoriţă. A făcut el ceea ce m-am codit a face eu?

— A făcut-o, domnule căpitan! De două ori... Întîia dată în satul mătuşii Paraska, înaintea plecării. A doua oară, în gara din latura stepei cînd a înţeles din cîntecul unui băieţaş de pe lîngă vagoane că dă anumită veste ostaticilor dinlăuntru, să aştepte şi să fie gata. Cu ostaticii din

vagoanele de vite ştiţi şi dumneavoastră că treaba s-a isprăvit cu bine, în afară de cei doi bătrîni fără vină pe care i-a trimis domn' maior Berbecaru pe lurnea cealaltă. Cu cei din satul mătuşii Paraska n-am mai avut parte a şti dacă a fost cu izbîndă sau nu, nici ce s-a mai în- tîmplat după noi...

Căpitanul Zevedei Grigore suspină cu aceeaşi jale îndurerată de el.

— Şi să mai zici că mă cred mare cunoscător de oameni, Ioane? Bietul Hrincă! Ce-am ştiut eu să văd în el? Un Hrincă Haraphrincă şi nimica mai mult!... Bine măcar că mi-ai uşurat inima de-o piatră de moară. Va să zică atunci mi-aţi luat-o voi înainte?

— N-am încercat de-atîtea ori să v-o spun, domn' căpitan? Şi nu dumneavoastră mi-aţi retezat vorba întotdeauna?...

— E greu a ghici, măi Ioane, sireacule, de ce tot îţi retezam vorba? Bănuiam ceva. Pot zice că nici nu mă mai îndoiam. Aş fi vrut s-o aflu din gura ta şi parcă mă feream să aflu. Prea din cale-afară mă simţeam de scăzut şi de nemernicit în ochii mei, fiindcă datoria militară era mai tare decît omenia!... Şi crezi că numai odată m-am spovedit eu răposatului prieten al meu şi al vostru, fratelui Simion? Numai odată a oftat şi el într-o oftare ca mine?... Hei şi iar hei, Ioane, sireacule! Cum plecasem de-acasă şi ce pleavă omenească se alegea de mine, cu fiecare lună şi sută de kilometri!...

O vreme a tăcut.

Pe urmă, căpitanul nostru Zevedei cercetă cu ochii îngînduraţi depărtările ţării, unde ne-am întors din stepele

bezmeticilor rătăciri şi ale căminelor din foaia cu poze arse scrum.

Ce gîndea oare privind peste văluratele coame ale dealurilor şi ale munţilor noştri? Ce-l muncea oare?

Poate că ar fi vrut în locul meu să-l aibă el alături pe sublocotenentul Vîrtosu Simion, prietinul şi tovarăşul său, din a căruia frunte boltită de cărturar glonţul a spulberat învăţăturile adunate cu atîta răbdurie migală, ca să nu folosească nimănui? Poate că se simţea singur si străin, în rigimentul nostru, pentru care el însemnase inima şi nădejdea în ceasuri grele? Poate că-şi pierduse tovarăşi şi legături de care ar fi avut el atuncea nevoie mai mult decît oricînd?

Aştepta anume scrisori care nu mai veneau. ÎI urmăreau anumiţi ochi, cu o bănuială răutăcioasă şi cu rînjet.

Hei-hei! Mai erau încă multe treburi şi iţe încîlcite de descîlcit în ţara Ia care ne-am întors!...

S-a scuturat ca de-o manta nevăzută şi rece, gheţoasă, străbătut de un fior. S-a înalţat în picioare şi a spus:

— Hai, Ioane!...

Iar după un timp, cînd pogoram pe potica de subt umbrarul fagilor spre tabăra companiei;

— Ţie nu-ţi vine cîteodată Ioane, nu-ţi vine să te-apipăi ca să te-ncredinţezi că tot tu ai rămas? Ce asemănare mai este între tine şi cel care-a plecat de-acasă din Boiştea ta, în toamna lui treizeci şi nouă?...

Eu am clătinat capul şi n-am găsit un răspuns. Adevărat era. Şi bine se mai adevereau spusele unchiaşului nostru Preda, din Boiştea noastră, atunci, la

plecare: Multe amaruri vei îndura, Ioane, fiindcă vă duc cu dînşii cei ce-au scos sabia, iar cine scoate sabia de sabie va pieri!

Rostirile vechi, bătrîneşti, se îndeplineau de aidoma şi de data asta.

Ostaşii Armatei Roşii, care şi-au apărat Stalingradul prefăcut în morman de pîrjolite ruini, îşi deschideau acum drum să stîrpească sămînţa cutropitorilor şi foştilor noştri aliaţi cu sila în cuibarele lor. Fiecare soldat lăsase îndărăpt o casă năruită de năvălitori, un sat trecut prin foc, o mamă, o soaţă, o soră, un unchiaş, un frate, un copil, care s-au înfruptat din dulcea rînduială nouă pe-o mie de ani, dacă nu zăceau cumva putreziţi de-a valma în gropile lagărelor. Aşa că luptau cu măselele încleştate şi cu o brazdă adîncită între sprincene, pentru a stîrpi sămînţa răutăţii şi nesaţiilor de pe lume. Alăturea cu dînşii luptat-am şi noi, pentru dreptatea noastră şi a tuturora. Izgoneam pas cu pas asupritorii Ardealului, pînă la hotarul cel de-adevărat, înainte de a porni mai departe să luptăm şi pentru a izgoni asupritorii altora.

De pretutindeni, din sate şi din tîrguri ieşeau să ne întîmpine oamenii urgisiţi, pe care-i scăpa Armata Roşie de urgii. Erau prunci de-o şchioapă, băieţi, fete cu flori în mînă, neveste şi văduve, bătrîne şi gîrbovi unchiaşi. Toţi cu ochii înotînd în lacrimi şi cu glasurile înecate. Toţi repezindu-se să ne-apipăie şi să, ne îmbrăţişeze, uitînd şi iertînd că în urmă cu vreo cîţiva ani ne-am retras pe aceleaşi drumuri, cu fruntea plecată în pămînt.

Stîlpii cei mincinoşi ai hotarelor vremelnice au rămas aşadar smulşi în urma noastră.

Înainte de a purcede mai departe spre ţara robită a Cehiei, ordinele ne-au îngăduit răgaz să ne odihnim şi să ne strîngem rîndurile. Să ne numărăm.

Atuncea am poposit de-a doua oară în satul lelei Verona, pe Crişul repede, la căsulia unde-am mai stat.

Multe aşezări se aflau spîrcuite de schije, dărîmate şi mistuite de puhoiul retragerii, după osînda din veac a jăluirilor din doinele Bihariei:

Cîţi drumari pe drum treceau
Tăţi în cuib zburăturiau...

Al lelei Verona sălaş scăpase nevătămat. Ci nu ne-a ieşit ea înainte cu pîne şi sare ca în calea unor mîntuitori, fiindcă-i lipsea şi pînea, şi sarea.

Ne-o întîmpinat numai cu inima.

Atîta îi lăsase maştera stăpînire a grofilor şi a nemeşilor de la Pesta.

— Iaca ne-am întors, lele Veronă!... Mai credeai în dreptatea cea de pe urmă?

— Abunăsamă crez-t-am, că făr-de credinţă ce ne mai ţine vii aicea?... De credinţă în dreptatea cea de pe urmă nu-i baiu, de pită-i mai anevoie...

Lelea Verona, încă mai smolită şi mai împuţinată la trup de cum o lăsasem, mai încovoiată de umeri, a oftat cu barizul negru tras pe frunte, în faţa căminiţei unde şi-a luat locul vechi.

Pîlpîiau gîtejele şi clocotea fiertura săracă pentru plodurile care se zbenguiau afară.

Tot aşa ca altădată ţinea un vreasc uitat în mînă. Tot aşa se uita în văpaia pe sfîrşite.

Deodată mi s-a nălucit mie că parcă s-asemăna leit, nu numai cu lelea Verona de-atuncea, dar parcă şi cu altă femeie, de departe, din stepele Ucrainei, dintr-o izbă de-acolo, în preajma unor sărbători de iarnă, cînd plodurile din casa acelei Praskovia Ale- xandrovna, din alte olaturi ale lumii, au colindat la fereastră, cu glas subţirel:*„Scedric, vedric, dalie varenic...”*

Pătimirile şi durerile mamelor şi ale bunicelor şi ale soaţelor de ostaşi n-au fost ele oare mai pretutindeni aceleaşi?

— Şi cum ai dus-o cu stăpînirea grofilor de la Pesta?... am întrebat-o.

— Apoi bine n-am dus-o!... S-au înhăitat bogătanii lor cu bogătanii noştri valahi şi scosu-ne-au sufletul din noi. Acuma ce să ne mai plîngem? Că s-o gătat cu stăpînirea grofilor de la Pesta şi cică, s-o gătat şi cu a bogătanilor noştri. Luatu-mi-au boii, luatu-mi-au vaca, luatu-mi-au ale două iugăre de pămînt, ţipatu-m-au afar'din casă. Mai închisune-au şcoala si pe dascăl dusu-l-au la temniţă, în Vaţ... Asta făcut-au!...

Ea s-a uitat în focul de gîteje ca şi Praskovia Ale- xandrovna în vatra fumegoasă de tizic. Eu nu găseam vorba potrivită să-i pună oblojeală caldă pe rănile încă vii şi parcă mă simţeam vinovat de tot ce îndurase aici, după ce-am plecat fără lupte.

Cutreeram cu ochii păreţii despoiaţi, rudariul de subt grinda golită de straie, blidariul fără oalele şi talerele înflorat smălţuite. Numai icoanele de sticlă nu lipseau.

Dară lipsea pînă şi luminiţa din candelă, findcă untdelemnul era rar şi scump.

Încăperea arăta aşa mai săracă şi mai mîhnită.

Mi-a venit în cuget lumina împrăştiată de năramza cea aurie, în izba scundă din Ucraina, peste care tot astfel suflase vîntoasa jafului şi pustiirilor. Acolo, noi, străini şi vremelnici cutropitori, ne sileam cum ne tăiase capul s-aducem o blîndă alinare. Aicea, în ţara scoasă din robie, nu se mai afla însă cu noi prea

strîngătorul Hrincă, sărmanul mare staroste al capturilor, ca să se înfăţişeze cu un plocon din tolba-i nesecătuită, chiar dacă acele plocoane nu prea erau plătite cu bani peşin. Vorba lui: Dar din dar şi dar din captură, nu tot în rai se face?

După o lungă codeală, m-am încumetat a întreba, cu teama de răspuns:

— Da' de la bărbat ai vreo ştire, lele Veronă?...

— Văz-t-ai cap de aşa-ntrebare? Na! Apoi eu să am ştire?... Aşteptam să-mi veniţi voi, catanele, cu veste!... Spusu-mi-or unii şi alţii, că la Caucaz s-ar fi bătut reghimentul lui Găvril. Este un munte Caucaz?

— Este, lele Veronă... Adică sînt mai mulţi munţi. Un şirag de munţi, Caucaz pe nume, de trei ori mai nanţi şi mai laţi decît aiştia de-aici şi este un munte Casbec,:de patru ori cît Piatra Craiului...

— Fost-ai pe acolo, de-i ştii?

— Noi, nu! Alţii... Noi am fost la Cuban, la Volga, la Don, la Nipru...

— Tot munţi îs?

— Nu, lele Veronă... Ape, stepe, un fel de puste. Puste după puste, pîn' la capătul lumii...

— Şi ce-aţi cătat pîn'la capătul lumii?

— Parcă dumneata nu ştii?... Ca nişte deştepţi ce sîntem, umblam după Feleac şi după Cluj şi după Piatra Craiului şi după Crişuri am cercat a rîde cu amar, dar rîsul mi-a stătut nod în gîtlej.

— Apăi chiar că fainâ minte aţi avut, de le-aţi cătat turnai p-acolo!... a grăit ea taman ca răniţii cei doi Ionuţ Balint şi Ferenţ Feckete, în sfădălia lor de la spitalul din spatele Stalingradului. Aveai un prietin, care se tot lăuda că musai

vrea el să-i radă musteaţa lui Mateiaş Craiul... Unde-i, ca să-l întreb, găsitu-l-a el pe-acolo şi rasu-i-a el musteaţa lui Mateiaş?

— N-are să-ţi poată răspunde, lele Veronă... Pe-acolo şi-a lăsat oasele bietul Vartolomeu al nostru... El şi alţii din cei care stăteau aicea, pe laiţă, lîngă mine...

Lelea Verona a înălţat ochii la candela lipsită de sîmburaşul cald al luminiţei.

— Fie-i ţărîna uşoară!... Poate Găvril mai mult noroc avut-a, ferească-ne şi îndură-se de noi Sfîntu' Augustin... Poate că tot se-ntoarce?

— Fără îndoială că se-ntoarce!... am întărit eu, măcar că aveam îndestule pricini de îndoială, gîndindu-mă la cîţi am lăsat noi în urmă', îngropaţi pe vecie. De la Caucaz sînt cîteva mii de prizonieri care

se pregătesc să vină acasă, într-o zi ai să te pomeneşti c-o carte vestind că-i pe drum...

— Dea marele Dumnezeu, că multe bucurii îl mai aşteaptă acasă!...

Lelea Verona a oftat şi a scurmat cu vreascul în foc, păstrînd pentru dînsa judecăţile despre mintea celor care i-au mînat bărbatul să-şi caute satul în Caucaz, vreme ce acasă, stăpînirea nemeşilor şi grofilor de la Pesta în bună tovărăşie cu bogătanii valahi ai locului îi hrăpea boii şi vaca şi pămîntul. Mă-ntrebam ce mînie zăvoreşte oare în inima sa?

Iară răspunsul l-am căpătat nu mai tîrziu de peste vreun ceas, cînd roboteam prin ogradă să-i stau c-o mînă bărbătească într-ajutor la treburile gospodăreşti, ca Vasile Plîngău al nostru, prin alte ţinuturi de-aiu-rea.

Copilaşii se hîrjoneau cu gălăgie subt şoprul boilor, rămas fără boi. Şi amestecau în joacă multe vorbe şi strigări ungureşti. Zic:

— Lele Veronă, parcă numai trei odoare aveai!... Şi flăcăuaşi toţi... Acuma-s patru...

— Că unu nu-i de-a mieu copil!... Fătuţa pe care-o vedzi... Dac-o rămas ca fără mamă, fără tată, luatu-o-am eu de suflet s-o cresc, pîn' ce-or veni ai săi s-o cate...

— Mare şi bun suflet ai, lele Veronă!... m-am minunat eu de asemenea milosîrdie, la o femeie bîntuită de atîtea urgii. Dară atuncea, de ce-i laşi să vorbească ungureşte?... După cîte-ai îndurat dumneata de la stăpînirea grofilor din Pesta, mă închipuiam că nici nu vrei să mai auzi în ureche graiul nemeşilor.

Lelea Verona părea că nu pricepe spusele mele.

Ridicîndu-şi barizul negru pe frunte ca să mă cerceteze în ochi, îşi rosti şi dînsa altfel de nedumerealã:

— Apoi cum drac’ să vorbească, dacă unguroaică îi?

— Unguroaică?...

— Abunăseamă că unguroaică!... Fata unui meşter ce-o fost în sat, Covaci Horvat...

Şi într-asemenea chip ne-a istorisit ea toată întîmplarea pe care n-ar fi ştiut nici o închipuire meşteşugită a stihuitorilor s-o născocească şi nici n-are să rămînă scrisă în vreun letopiseţ.

Părintele fetiţei, acel Covaci Horvat, meşter trimes de la Pesta pentru clădirea nouă a şcoalei maghiare, îşi adusese cu dînsul nevasta şi copila.

Tustrei nu cunoşteau o boabă romînească; nici n-aveau pricină să-nveţe graiul valahilor, fiind trecători.

Cînd s-a apropiat frontul şi-au început bătăliile prin munţii Bihariei, meşterul a plecat după ordin o dată cu armata maghiară şi nemţească. Femeia, bolnavă în pat, a rămas într-o casă din vecini, împreună cu această Erji, copila... A zăcut o săptămînă încheiată, era gata să se pună pe picioare; soarta însă a vrut altfel. Cea dintîi ghiulea de tun peste casa unde bolea dînsa a căzut, încît a fost ucisă subt dărîmături şi îngropată în ţintirimul satului. Fetiţa pe drumuri, copilul nimănui... Putea s-o lase de izbelişte? Acel Covaci era un lucrător de ispravă. De ispravă era şi nevastă-sa, răposata. Ce-aveau de-a face dînşii cu grofii de la Pesta?... Fiare sîntem ori oameni?...

Ascultam şi tot nu-mi venea să cred auzului şi-mi părea că văd cu ochii o taină de vestire a unei lumi mai blînde şi mai omenoase; nu lumea urgiilor şi năruirilor şi a neînduplecatelor vînători de oameni, întru pecetluirea unei fericiri pe o mie de ani, fie la cei care-au născocit-o acolo.

Lelea Verona a mai adaos că la început ceilalţi trei copii, fecioraşii săi, nu s-or prea împăcat cu gîndul că au căpătat o asemenea soră de suflet. Se uitau chiondorîş la dînsa, o tot necăjeau şi-i făceau în ciudă, că s-o mîntuit cu trufia nemeşilor de la Pesta. Fetiţa bătea ungherele şi plîngea pe ascuns. Odată a şi încercat chiar să-şi ia lumea în cap, aşa singură cu o legăturică subsuoară, peste munţi şi codri.

Acum s-au împrietinit.

— Erji! a strigat-o lelea Verona. Ghere ide!... Vino-ncoace!

— Minghiar, neni Verona.

Fătuţa s-a apropiat, cu ochii în pămînt. Lelea Verona a dăscălit-o cu blîndeţe:

— Îndată, nu minghiar, Erji! Şi nu dzi neni Verona... Hai dzi: îndată, mamă!

Erji a rostit cu supunere:

— Îndată!... fără a adăuga însă şi „mamă”.

— Aşa, fătuţa mamei! Aşa, Erjiche...

Era îmbrăcată în rochiţă verde cu puchiţei galbeni, creaţă la cingătoare şi la mînecile scurte pînă la umeri. Purtia părul bălan în codiţe împletite strîns pe spate. Încălţările din picioare erau mai bune şi mai arătoase decît ale celor trei băieţaşi, odraslele gazdei. Lelea Verona i-a pus palma bătătorită pe creştet:

— Bine te simţi tu la noi, Erji?

— Io! Chiosenem!!...

— Nu aşa, Erjica! Dzi după mine: Mulţumesc, bine...

— Mulţumesc, bine!... a îngînat fetiţa meşterului de la Pesta.

Într-aceasta, iată că se iveşte pe drum, în poartă, bădiţa Grigoriţă şi cu un sublocotenent, Timuş Răzvan pe nume, mînzul tinerel abia ieşit din şcoală, care

luase locul celor pe rînd semănaţi în luptele de departe, şi pentru noi îndeosebi luase locul sublocotenentului Vîrtosu Simion, fiind ca şi dînsul om de omenie şi tot ca el învăţăcel s-ajungă profesor.

Căpitanul nostru, Zevedei, dă poarta la o parte şi mai dă el şi glas cu întorsături hître de graiul ardelenesc, cum făcea altădată el şi cu Ion Costea Antimir:

— O! Tulai doamne, tulai!... Bine găsitu-te-am, lele Veronă!... Mă mai cunoşti?

— Ba bin’că nu!... Nu te-o uitat tăt satu, domnule locotenent Zevedei...

— Căpitan... o îndrept eu.

Bădiţa Grigoriţă se stropşeşte:

— Tu ce te-amesleci, măi Sărăcie?... Că doar nu m-ai văzut vînînd grade ca pe anume alţii!...

Parcă dinadins, ială-l şi pe maiorul Berbecaru intrînd pe poartă şi alăturîndu-se de noi. Bădiţa Grigoriţă nici nu-l ia în samă, urmînd cu un oftat de jale:

— Da, căpitan, lele Veronă! Rablă bătrînă... Cal de saca!...

Plodurile se adunaseră roată, la oarecare depărtare căscînd ochii şi gura. Maiorul Berbecaru Jan face semn fetiţei să se-apropie şi-i porunceşte:

— Dă o fugă şi adu-mi o cană cu apă rece... Rece, ştii tu ce-nseamnă rece?...

— Nemtudom!...

— Ce spui? se încruntă la dînsa. În aceste momente ţi-ai găsit tu să vorbeşti ungureşte, imbecilo?

— Nemtudom...

— Nu pricepe romîneşte, domnule maior! îi vin eu într-ajutor. Şi nu e imbecilă! E o unguroaică orfană, pe care-a luat-o de suflet lelea Verona...

Maiorul Berbecaru se încruntă şi mai răstit:

— Cum asta?... Aha! Vechea poveste... Fraternizaţi cu inamicul?

Eu găsesc de cuviinţă a lămuri despre ce e vorba, istorisind toată întîmplarea aşa, caldă, precît mi-a fost încredinţat-o lelea Verona.

— Extraordinar!... Scandalos!.... pufnea el din cînd în cînd, uitîndu-se pe rînd la lelea Verona şi la biata Erji, care se făcuse mititică şi ar fi vrut să intre în pămînt.

Îi înţălegeam prea bine mînia. Repede mai schimbase acel Berbecaru Jan de supărările că fraternizăm cu inamicul.

Pînă mai dăunăzi nu putea să-i vadă în ochi pe ruşi şi pe orfanii lor. Acum nu putea să-i vadă în ochi pe unguri şi pe orfanii lor.

ÎI mai necăjeau şi oarecare neplăceri cu oarecare fapte tulburi, cu oarecare împuşcări, cu oarecare piane şi blănuri de astrahan, care se cereau întoarse la stăpînii lor de drept, precum şi un zapis mai vechi de înaintare la gradul de locotenent-colonel de pe
care a fost şters, semn mai rău decît toată pacostea acelor piane şi astrahane de pripas. Iar tocmai pentru a preîntîmpina aceste semne rele se făcuse luntre şi punte ca să nu se despartă de rigiment, nădăjduind că va fi destul de mehenghi, de lingău şi de „liberator” pînă la sfîrşit, ca să iasă basma curată şi poate să mai capete şi vreo decoraţie nouă.

— Poftim!... izbucni el, cînd am isprăvit eu, întorcîndu-se spre sublocotenentul Timuș Răzvan, mînzul cel tinerel. Poftim! Ca să vezi pentru cine luptăm! Şi să vezi care e moralul trupei şi al populaţiei civile. Nu e scandalos?

Bădiţa Grigoriţă l-a măsurat cu minele în şolduri şi cu casca pe ceafă stupindu-i scîrbit, printre dinţi; drept pe vîrful cizmei lustruite oglindă.

— Încetează!...

— De ce, monşer?

— Nu mă monşeri, că n-am păzit berbecii cu tine, Berbecarule!... Cînd s-o întîmpla minunea să-ţi crape odată obrazul de ruşine?

Apoi a păşit, a cuprins-o cu amîndouă palmele de umeri pe lelea Verona şi a sărutat-o apăsat pe obrajii veşteji şi scofîlciţi.

Un nou zvîc al luptelor ne-a dus dintruntîi pînă la Oradea. Acolo, sublocotenentul de rezervă Timuş Răzvan, mînzul cel tinerel şi plin de neastîmpăr, a mai căpătat altă lecţie a războiului, de la bădiţa Grigoriţă.

Soldaţii lui Hitler şi soldaţii lui Horthy se întăriseră cu rezerve proaspete din spate. Încercau să contraatace. Numitul sublocotenent Timuş Răzvan se frămînta pe loc. De două ori a vrut să-şi mîne plutonul înainte şi de două ori bădiţa Grigoriţă i-a răcnit cu asprime să nu se clintească.

— Aici eu comand. Aşteaptă!...

— Domnule căpitan...

— Discuţi?... Vorbim noi mai tîrziu, domnişorule!

Peste puţină vreme, la întîiul schimb de focuri, îl ia din nou la refec:

— Bre, băieţică, bre!... Nu se trage aşa, c-aicea nu-i poligonul de tir... Ia fă-te-ncoa' să te dăscălească bădia!...

— Domnule căpitan, mă miară...

— Ce face?

— Mă miară... Îmi îngădui a vă aduce la cunoştinţă c-am luat premiul de cel mai bun trăgător din garnizoană.

— Premiul pe care l-ai luat tu, am să-ţi spun eu la ureche ce fac cu el. Dacă eşti deştept, ai să pricepi anume ce şi fără să ţi-o mai spun.

— Domnule căpitan, după cîte-am învăţat noi la instrucţie...

— Care instrucţie, măi băiatule? Şi unde instrucţie? La poligonul de tragere şi la cazarma din garnizoană?

— Da, domnule căpitan.

— Apoi tot nu te-ai dumirit că aicea-i altă poveste, puiule? Război, măi ţicule!

Bagă-ţi în cap... Război în toată regula, şi mai îndeosebi cu alte regule decît acele cu care-aţi venit voi îmbuibaţi în cap de sedentarii din garnizoană... S-a mai prăpădit el aşa cu zile prin stepele de unde venim o bunătate de băiat, fratele doctorului Badea... Abia a ajuns şi gata! Se credea ca şi tine, tot pe poligonul de tir... Hai! Vin' la bădia, să te pună el, gloabă bătrînă, pe calea adevărului. Să treacă numai mînjii cu mine! Şi voi, cei cîţiva hîrşiţi în răle cîţi aţi mai rămas... Sergentul Ion Săracu; sergentul Brîncuş... Chema- ţi-l şi pe Năvodaru Acuma, gata? Gata!...

Arătîndu-se clipa prielnică, el, bădiţa Grigoriţă, el s-a năpustit în latura companiei îndemnindu-şi băieţii şi el a spart linia frontului pînă la cuibarile de mitralieră. Şi tot el mi-a spus pe urmă ştergîndu-şi obrazul de năduşeală şi funingine:

— Luptă băieţii ca leii, măi Ioane, Săracule!... Se cunoaşte că acuma ştiu pentru ce luptă. L-ai văzut pe fratele lui Antimir? L-ai văzut pe sublocotenentul Timuş?... Îmi creştea inima!

— Mie mi s-o strîns inima, domnule căpitan.

— Ce lehăieşti acolo?

— Mi s-o strîns inima, fiindcă mi s-o părut că dumneavoastră căutaţi moartea dinadins, domnule căpitan...

— De unde-ai scos-o asta? Şi ce-ţi pasă?

— Ne pasă, domnule căpitan...

— Scîrţ!... Pentru viaţa care mă aşteaptă, nici în car, nici în căruţă, ce mare scofală, măi Sărăcie, măi?

— Nu ştiu ce viaţă v-aşteaptă, domnule căpitan... Ştiu altceva... Ştiu un legămînt pe care l-aţi făcut cîndva faţă de noi, faţă

de Ion Costea Antimir, într-un asfinţit, tocmai în stepele Rusiei... Asta o ştiu... Încît, pare-mi-se că de pe-atunci şi de pe-acolo vă leagă datoria să vă cru|aţi, pentru noi şi pentru văduvele şi orfanii celor îngropaţi unde i-am îngropat. Aşa de repede vă lepădaţi de sărăcimea noastră plugărească, din care vă trageţi, domnule căpitan?...

— Hm!... a făcut el cam descumpănit. Ia înhaţă o duhană ungurească de la bădia şi mai slăbeşte-mă cu datoriile, măi Săracule!... Ei, drăcia dracului!... Ce-am ajuns să mă judecaţi voi acuma?...

— Noi, domnule căpitan?... Care noi?... Că puţini am rămas... Şi taman de aceea cutez a vorbi într-al lor nume!... În numele celor care lipsesc pe vecie... Fiindcă se apropie pacea, începeţi a face de pe acuma tot ce-au făcut puţinii ofiţeri cu tragere de inimă din celălalt război? Singur i-aţi plîns c-au putrezit pe picioare de vii!

— Adică eu putrezesc pe picioare de viu, măi potloagă?

— Încă nu, dar mă tem pentru ziua de mîine, dupî semnele pe care le arătaţi...

— Cum bre, cum? Ce semne?

— Ţineţi minte ce ne-aţi spus despre dînşii, despre acei ofiţeri de rezervă, feciori de ţărani, din celălalt război care nu s-au mai ţinut de legămîntul făcut în faţa soldaţilor?... Întorşi acasă, s-au lăsat luaţi de viaţă, de grijile şi necazurile lor... S-au irosit şi nimica nu s-o ales nici de ei, nici de legămintele pe care le-au făcut... Vreţi să se întîmple tot aşa şi acuma? Vă închideţi ca într-o găoace, în cine ştie ce durere şi necaz care vă roade, lăsîndu-ne de izbelişte?... Că vă roade ceva, domnule căpitan!

— Şi chiar dacă mă roade, tu numeşti asta a putrezi pe picioare, bre Ioane?

— Cîteodată te putrezeşte pe picioare şi durerea ori necazul, domnule căpitan! Că rănile pe care le-am văzut noi în spitale, învineţindu-se şi putrezind carnea, de le zicea lor domnul doctor Badea cangrene... „Cangrenă, gata! Ori tăiem şi lepădăm ce-i putred ori s-a sfîrşit cu rănitul!”... Numai odată l-am auzit eu spunînd cît am zăcut atuncea în spital?

Bădiţa Grigoriţă a micşorat ochii.

— Hm!... Ioane, Ioane, bine mă mai cunoşti tu, după cît ai adulmecat că mă roade ceva cu adevărat! Dar tot nu mă cunoşti destul de bine, după judecata pe care ai tras-o din asta!... Adevărul este că s-a clătinat şi se mai clatină ceva în mine; mă roade ceva... Aici, ai dreptate! Au să treacă toate însă... Încît de aici înainte nu mai ai dreptate. Nu mă cunoşti încă destul de bine!... N-ai simţit tu că tot alături de voi mă socot şi eu?... Cu inima şi cu cugetul tot acolo am rămas, la pămînt...

— Adică la pămîntul pe care nu-l avem şi ni se va da?... Întreb eu, cu veşnica lihneală de pămînt a tuturor Ionilor Săracu din tată în fiu.

Căpitanul nostru Grigoriţă Zevedei m-a pătruns cu privirea ascuţită în ochi şi a clătinat cu dojană din cap:

— Pămînt! Mă aşteptam să faci dovadă că ţi-au folosit mai bine toate cîte le-ai văzut pe unde-am trecut, măcar cît le apipăia şi le pricepea sărmanu Calu Dumitrie. Pămînt şi iar pămînt, numai atîta ştii?... Numai atîa ajunge?

— Ca să ne ajungă, mai întîi să-l avem! Să ni-l dea!... Ni-l dă ori nu ni-l dă?... o

ţin eu înainte, cu încăpăţînarea mărginită a Ionilor.

Bădiţa Grigoriţă şi-a schimbat privirea ascuţită într-o privire de milă.

— Măi Ioane, Sărăciile, cum naiba de vă prostiţi voi, de îndată ce vine vorba de pămînt? Ştiţi una şi bună: pămînt, pămînt, pămînt! Pămîntul fără învăţătură şi ajutorinţele să-l lucrezi aşa cum ai văzut tu pe unde-ai trecut, înseamnă amăgeală curată. Sperlă în ochi! N-ai văzut ce ştiau şi ce s-au învrednicit să facă din pămînt oamenii pe unde-ai trecut?

— Am văzut... Numai că zic şi eu ca Procor Cocevoi, carele era numai un Procopie Cociorvă de-al nostru! Ce-i acolo e acolo şi acolo a rămas, iar ce-i la noi, e la noi!... Multă apă are să mai treacă pe Moldova şi pe Boiştea noastră pînă ce ne-om învrednici a ne ridica şi noi cu mintea şi cu fapta la asemenea minunăţii

— Ce multă, măi Sărăcie?... se burzului bădiţa Grigoriţă. Ce multă? Mai puţină apă are să treacă pe Boiştea ta şi mai puţină vreme decît îţi închipui tu!...

— Oare?

— Cîţiva ani şi puţină răbdare... Să se limpezească lucrurile şi să se aştearnă la treabă oamenii de nădejde. Să se aştearnă la treabă şi să pună plugarilor la îndemînă toate cele de cuviinţă... ,

— Maşini şi tractoare?...

— Maşini şi tractoare, de ce nu, bre Sărăcie?

— Seminţe şi călăuze?...

— Seminţe şi călăuze, de ce nu, măi Săracule, măi?

— Cărţulii şi învăţătură?... n-am contenit eu a întreba, neîncrezător. Aşa

cum am cetit eu într-o gazetă care mi-o căzut în mînă, de-i zice ,,Scînteia”?

— Cărţulii şi învăţătură, tot ce-ai văzut cu ochii, măi potloagă, măi! Şi aşa cum ai cetit în acea gazetă nouă, de-i zice ,,Scînteia”, care de altminteri nu-i aşa de nouă, fiindcă apărea într-ascuns şi cînd eram noi prin stepe. Aşa fi-vor toate, măi Sireacule, măi!...

— Oare?

— Să scăpăm cu viaţa şi ai să vezi!... se însufleţi bădiţa Grigoriţă, înviat din găoacea mîhniriior sale tăinuite nouă. Ai să vezi, Ioane! Păcat că n-a avut parte bietul Simion Vîrtosu să-şi împlinească visul...

Nici nu bănuiţi voi ce minte şi ce inimă de aur aţi pierdut pentru tagma voastră!... Hai!... Îşi curmă el vorba, fiindcă alţii ne făceau semne să ne apropiem de trupă. Hai! Ia-o din loc, că ne lasă regimentul de căruţă!

— La Budapesta mergem, domnule căpitan?

— Ce Budapesta? Mergem în Cehia.

— Şi de-acolo la Berlinul Hitlerului?

— Cine poate şti?

În calea spre ţara Cehoslovaciei am rămas iarăşi mai puţini. S-au mai rărit iarăşi rîndurile. Foştii cutropitori puşi pe goană de la Stalingrad în desprinderea lor elastică nu conteneau nici acuma a pustii sate şi tîrguri, a azvîrli poduri în văzduh, a nimici drumurile de fier, a trece sălaşurile omeneşti prin foc şi pară, stăpîniţi parcă de-o sminteală a pîrjolului. Aşa o porniseră din ruinile Stalingradului şi din stepe. Aşa o duceau înainte, dovedindu-se a uita că se apropie de ţara lor. Din ce în ce se arăta mai vădit că aşa nu o s-o ducă pînă acasă, ca o pedeapsă care se aesăvîrşea de la sine.

— Aiştea-s nebuni cu totul!... se minuna bădiţa Grigoriţă. Mai nebuni decît îi socoteam... Aşa au să facă şi cu Berlinul lor!...

— De, domnule căpitan! Dumnezeu nu bate cu ciomagul, cum spune unchiaşul Pintilie, de la noi, din Boiştea.

Oastea roşie, care luptase la Stalingrad, ne ducea cu dîns'ai din biruinţă în biruinţă. Cum îi mai simţeam noi lipsa lui Ion Costea Antimir, să-l auzim căznindu-se a învăţa şi graiul cehilor pe lîngă graiurile pe care le învăţase prin stepe şi cum îi simţeam noi

lipsa lui Vartolomeu Ciocîrlan, să-l vedem răsucindu-şi musteţioaiele de plăieş al lui Ştefan Vodă cel Mare, ca să bage-n boală toţi cutropitorii pentru care-a sunat ceasul răfuielilor!

În locul lor, luptau cot la col mai tineri flăcăiandri, ca Nistor Pandrea, cel de-al treilea frate al lui Vasile Plîngău ori ca Toader Antimir, mezinul lui Ion Costea Antimir, tot de la noi din Boiştea. Îi lăsasem acasă băieţandri de cincisprezece, de şaisprezece ani. Acuma, cu musteaţa înfiripată, flăcăi în toată puterea cuvîntului, mergeau să împlinească dînşii ceea ce n-a fost dat a împlini fraţii lor mai vîrstnici şi mai puţin norocoşi.

Ceteam pe semnele de la încrucişarea şoselelor nume de tîrguri despre care nu mai auzisem.

Acolo, înainte de a ajunge să calc asfaltul unui asemenea tîrg, subt zidurile mărginaşe, mi-a fost scris să mă prăvăl la pămînt de-a două oară cu pieptul străpuns de schije.

Şi iată că sfîrşitu-s-a poate aşa cu războiul lui Ion I. Săracu, feciorul altuia Ion, tot Săracu pe nume, mort în celălalt război al stăpînitorilor pentru nesaţiile lor de stăpînire.

Un Ion singur la număr, încă un Ion din atîţia de pe cuprinsul romînesc, mii şi mii... Tot ce-am trăit şi-am pătimit parcă nu-i pe de-a-ntregul numai al meu! Parcă-i şi al altora; al celorlalţi Ioni, ştiuţi şi neştiuţi.

Altminteri de ce-ar merita să mai fi fost istorisite? Ce-nseamnă un răzleţ firicel de iarbă, care face atîta de puţintică umbră pămîntului?

În nopţile de nesomn, cînd mă săgetează încă durerea în coaste, şi cînd mă răsucesc pe o parte şi pe alta în patul spitalului de-aicea, muncit de vedenii şi de aminteli, gîndul îi caută pe toţi, nu se opreşte numai la mine.

Mă uitam ieri la o hartă prinsă cu ţinte în părete, într-o sală a spitalului.

Mă uitam şi nu-mi venea să dau crezare ochilor, nici amintelilor.

Pe-acolo am cutreierat noi oare? Şi pe acolo?... Acele ape şi acele ostroave şi acele stepe şi acele tîrguri le-am străbătut oare noi de la un capăt la altul?...

Acolo şi-a lăsat oasele Ilie Pîntea cel cu vaca Iui de pomină, care hojma gogea?... Acolo a pierit sărmanul Mînătîrcă, îngropat cu hîrţoaga cea slinoasă pe piept: Istoria lui Alisandru cel Mare, Macedoneanul?...

Acolo, Chirilă Bucşoiu, sărmanul Mămăligă moale şi nesărată, căruia nevasta îi trimitea cu poşta, f.f.f. urgent militar, părechea de colţurii să-i piardă tot aşa de f.f.f. urgent la barbut?... Acolo, Vartolomeu Ciocîrlan, musteciosul şi mereu rocoşatul strănepot al plăieşilor lui Ştefan Vodă cel Mare, care n-a mai apucat să-şi bucure puii de ciocîrlan, deşărtîndu-le înainte o coşarcă de năramze?... Acolo, le putrezesc acuma ciolanele, atîtora şi atîtora alţii, care n-au visat nici cînd să poarte schiptrul lui Alisandru cel Mare pînă în împărăţia furnicilor, ci purtau cu dînşii numai suspinul după o Boişte, dorul de prunci şi nevastă şi casă, oful pentru un necaz cu pămîntul, cu jandarmii, cu primarele, cu vechilii şi logofeţii stăpînitorilor de moşii, cu bogătanii şi cămătarii şi vameşii satelor!?!...

Îndeosebi gîndul la aceşti copii fără tată stăruia şi stăruieşte în mine, ca unul care după celălalt război le-am împărtăşit şi eu soarta. Îi va aştepta oare şi pe dînşii tot aşa ocrotirea vreunui alt domn Emil Sava şi a altora ca dînsul? Tot ghearele unor hapsîni ca Frige-Linte, cloncanii şi caiafele din Boiştea, unde stăteau şi mai stau la pîndă? Tot vrem călăuz de-alde Domnul Trăian Cosac? Oare încă odată îşi vor uita legamintele şi se vor da la o parte oamenii de nădejde, feciorii de ţărani din sărăcimea noastră plugărească, aşa cum nu şi-or ţinut cuvîntul cei de-atunci, despre care povestea într-o seară, în stepă, Ion Costea Antimir?

Aceste întrebări mă munceau şi atunci.

Întrebări cu răspunsuri pe-atunci încă tot tulburi şi nehotărîte, precum mă

ajutorau judecăţile mele de Ion de la stînă.

Ci numai iată că taman pe-atunci, înainte de a purcede către Cehia şi de-a cădea pe-acolo străpuns de gloanţe şi schije, numai iată că ne pomenim noi cam pe la Oradea Mare, pe neaşteptate, cu celălalt Ion, Stoichiţă, fostul nostru tovarăş de arme trimis de cine ştie a cărui poftă să piară în stepa friptă a cămilelor, pe malul Volgăi, la Stalingrad. Nu pierise! Se strecurase prin toate viu şi nevătămat ca prin
urechile acului. Şi iată-l întors iarăşi printre noi! Sănătos, teafăr, voios, inimos… Cum şi ce fel? ne întrebam noi.

El ne-a lămurit îndată cum şi ce fel.

Apoi a găsit vreme să stea la vorbă mai îndelungă şi cu bădiţa Grigoriţă al nostru, ca unul care într-adevăr îl acoperise şi-l apărase de primejdii de nenumărate ori în stepele de departe şi sub ruinatele ziduri ale Stalingradului. Ce vor fi vorbit dînşii? nu ştiu!

Dar după acele îndelungate vorbiri, am băgat seamă că bădiţa Grigoriţă se mai înseninase la chip şi se uita la toţi şi la toate cu alţi ochi.

Întrebările şi gîndurile mi s-au mai alinat şi mie, fiind vorba de-un om întreg pe care nu mă răbda inima să-l văd împleticindu-se în mers, ca în stepa friptă a cămilelor.

Nici putrezind de viu, pe picioare, cum zicea şi cum se temea el.

Prea ar fi fost nedrept!

Eu am ajuns rănit aici, din ambulanţă în ambulanţă şi din spital în spital. Căpitanul Zevedei a rămas să lupte mai departe prin munţii din ţara Cehoslovaciei, mai avînd a lupta şi cu

feluriţi Berbecari din spate. Poate şi cu domnul Emil Sava din Căliman, care-i purta sîmbetele şi care mai credea că tot va izbuti el să mai aibă glas şi prilej a se înfige în fruntea bucatelor. Poate şi cu prietinii din lumea soaţei sale, Mimi, care lume nu este şi nu poate fi lumea lui.

Nu mai ştiu ce-i cu dînsul.

Nu-mi mai vine de nicăieri nici un semn de viaţă de la el, care clocotea de atîta viaţă, încît nu-l mai încăpea un rigiment, un tîrg, o stepă...

Va fi căzut oare acolo? Ori va fi început să uite şi ei?

Dacă aşa este cumva, în cine să mai credem şi în ce curăţenie cinstită a vieţii omeneşti să mai nădăjduim?

Mă întreb singur şi-mi răspund singur noaptea, cînd nu mă prinde somnul pe patul spitalului.

Domnul doctor, prietinul dumitale, mi-a pregătit hîrtiile de plecare. Nu ştiu ce-a făcut şi ce-a dres, că mi-a căpătat învoire de la rigimentul de departe, din ţara Cehoslovaciei, să mă întorc deocamdată la Căliman şi să mă înfirip acolo. Pe urmă, se va vedea. Poate va fi să plec iarăşi de sîrg la unitate. Poate nu, de vreme ce războiul pare pe sfîrşite şi precît se-aude tunurile Armatei Roşii bat în zidurile Berlinului. Mîine dimineaţă o purced aşadar spre casă, spre Boiştea noastră.

Mă bucur şi parcă mă tem.

Cică se împart pămînturile, pe dreptate, celor care-l muncesc din tată în fiu.

Aplec ochii şi mă uit la mînile cu pieliţa subţiată după atîtea săptămîni de zăcere. Nu le mai cunosc parcă. În aproape cinci ani s-au dus urmele bătăturilor de sapă şi de coarnele plugului, de coasă şi de secere.

Vor mai şti ele iară să cuprindă strîns în palme uneltele plugăriei noastre, de care s-au dezvăţat de cînd mînuiesc numai scule de ucis şi de năruit agoniseala altora, muncitori sau plugari ca şi noi? îmi va rîde oare îndeaievea, cum îmi rîde în închipuire, căsulia noastră din Boiştea? Cu ce ochi are să mă-ntîmpine Simina mea, poate tot aşa de îm-bătrînită şi de istovită ca lelea Verona din satul Bihariei? Şi cu ce ochi mă vor întîmpina Ionică al meu şi Neghiniţă şi Ilenuţa pe care nici n-am văzut-o încă la chip?... Ascultă!... Auzi sus, pe cer, cum trec co- coarele? Le-am auzit şi astă-noapte. Era ca un scîncet de

copil şi ca un scîncet de copil a gemut şi neastîmpărul din mine.

Cum aş fi vrut să ducă mai grabnică veste acasă, că Ion se pregăteşte de întoarcere! Le-auzi?...

Ele cunosc drumurile dusurilor şi întorsurilor fără hărţi.

Poate că de-acolo, de sus, s-au minunat de-atîtea pustiiri ale oamenilor şi poate că ne-au plîns...

Se lasă noaptea... Ne despărţim. Dumneata n-ai de trimis nici un răspuns, nici o veste, în Călimanul

nostru de obîrşie? Nu te aşteaptă nimica şi nimeni pe-acolo, cum m-aşteaptă pe mine?... Iar ți s-au păinjenit ochii! Parcă ar fi frate cu bădiţa Grigoriţă al nostru, cînd întorcea el faţa să şi-o ascundă... Rămîi cu bine! Cît de rece şi moartă ţi-e mîna!... Da, rece şi moartă... Cum, nu te simţi dogorit de arşiţa dorului şi a neastîmpărului ca mine?... Hai! Scuturăte şi dumneata, strînge palma voiniceşte, fierbinte! Aşa, da! Vezi că se poate? Nu te simţi altfel, altul cum mă simt eu? Rămîi cu bine, să ne vedem cu bine!... Că de văzut şi de întîlnit, trebuie să ne mai vedem şi să ne mai întîlnim...

CARTEA A TREIA

OAMENI DE MÎINE, CARE CRESC AZI

CAPITOLUL I

După un număr de ani. Gînduri despre sorocul marilor împliniri, cu toate că pacea nu-i încă o pace deplină. Unde se aduce mărturia că Ion Săracu a apucat să vadă şi să ia parte la înfăptuirea unor minuni în care nici el nu s-ar fi încumetat să creadă. Căci viaţa şi faptele oamenilor muncii s-au dovedit repede şi degrabă mai cutezătoare decît închipuirile scriitoriceşti. Şi cu atît mai presus de nădejdile unui biet pălmaş născut şi crescut în satele opaiţelor şi orbecăriilor prin beznele de odinioară.

După atîţia şi atîţia ani cetesc din nou mărturiile de faţă ale fostului ostaş Ion I. Săracu, prietinul din ţinutul Călimanului meu de obîrşie.

În cerneala slovei s-a răcit toată căldura istorisirilor de-atunci, din martie 1945.

Lipseşte învăluirea domoală a glasului său de convalescent încă. Lipseşte atoateînţelegătorul surîs care-i lumina obrazul sculptat de dalta aspră a obidei, a suferinţei, a umilirilor, a atîtor răni şi dureri. Lipseşte şi privirea alungită printre pleoape în răstimpurile de tăcere; privirea lui pe rînd de-o sfredelitoare agerime şi pe rînd amar ostenită, cînd urmărea dincolo de depărtările în spaţiu

şi în timp peripeţiile încă o dală trăite în el.

Parcă mă simt vinovat. Parcă am săvîrşit o mişelnică trădare.

Nu pentru isprava aceasta mi-au fost doar împărtăşite atunci. Nu ca să le dau mai apoi în vileag sub scoarţele unei tipărituri.

Ion Săracu n-a rîvnit nicicînd să-şi treacă memoriile posterităţii. Nici nu prea ştia cum vine asta.

El îşi uşura sufletul — şi atîta tot! El căuta atunci răspunsuri limpezi, cinstite, la nedumeritele lui întrebări, uneori surpate de-o îndoială, alteori străbătute de săgeata dogoritoare de foc a nădejdiilor — şi atîta tot!

Căuta cu simplitate răspunsuri la acele întrebări fără de număr pe care le-a dus cu dînsul ca mulţi oşteni plugari fără pămînt în acel început de primăvară, din patul nopţilor de nesomn şi din spitalul de răniţi, acasă, în Boiştea lui, de obîrşie, după ce le purtase dintr-o latură a lumii în alta.

Mărturiile încredinţate atunci de Ion Săracu mi s-au părut însă vrednice de luare-aminte, nu numai fiindcă zugrăveau atît de viu şi de adevărat, atît de simplu şi cu atîta cutremurare a cugetului, toate ororile războiului de cutropire şi pradă la care a fost părtaş fără voie ca un „aliat” tîrît cu sila fără drept a crîcni. Nu numai fiindcă de pe atunci acestea toate cereau de la sine răzbunare, pedeapsă, ispăşire, tămăduire, alinări...

Mai însemnau încă de pe-atunci şi altceva.

Aduceau glasul amar al soldatului plugar dintr-o ţară de plugari —

„eminamente agricolă”, cum era năravul a se spune în acea vreme la banchete.

Iar în glasul acela suna un tîlc, la care prea puţini se osteneau să-şi ascută auzul.

Toţi anteprenorii votului universal, toti vameşii democraţiei şi patriotismului, de teapa lui Emil Sava şi Nicuşor Vîlcu şi Dodel Calomfirescu, toţi îl slăveau în toasturile banchetelor, cu fariseismul lor caţavencesc:

— Ţăranul, talpa ţării!...

Dar după ce deşertau cupa de şampanie a închinărilor, după ce cădeau în toropirea aromită a mistuirilor de icre negre şi de săţioase pateuri, după ce cu o supremă opinteală se descleştau mahmuri din fotoliile elastice să se aburce în luxoasele automobile şi să gonească la chiverniselile şi trebuşoarele lor — cine-şi mai amintea de proslăvitul ţăran, talpa ţării? Toţi îl lăsau să se istovească şi să piară şi să coboare îndărăpt pe scara umanităţii.

Bîntuit de molime, orbecăind în bezne, îngropîndu-şi un copil din doi înainte de a fi apucat să se bucure de blîndeţea dulce a soarelui, tîrîndu-şi traiul de-a valma cu vitele şi mai nevolnic chiar decît vitele, mocnindu-şi obida şi deznădejdile, scîrbit pînă şi de frumuseţile deşarte care-l înpresurau şi indiferent la bogăţiile patriei sale care nu erau pentru dînsul — de cîte ori nu se ivea flămînd, rupt, ciolănos şi zburlit din pragul cocioabei de lut, proiectîndu-se pe cer ca supravieţuitorul cel de pe urmă al unor specii din alte ere, pe cale de a se stinge? De cîte ori, cînd neobrăzaţii închinători de la banchcte goneau în luxoasele lor automobile, spre moşiile şi fermele şi

vilele şi palatele sindrofiilor şi partidelor de bridge; de cîte ori asemenea hirsută apariţie la margine de drum nu le tulbura toată armonia peisajului şi moleşeala plăcută a siestelor, ca un spectru rînjind lugubru al realităţii?

Vorba de-atunci, a lui Moş Chiriţă Chiţoc, starostele bongoaselor din Boiştea:

— Aha, talpa ţării?... lan pofteşte şi te uită la ea!... Desculţă talpă! şi degerată talpă! şi hren- tuită talpă! şi zdrelită de spini şi de mărăcini talpă!... Mai groasă şi mai scîrbavnică la vedere decît obrazul celor care ne cîrmuiesc şi se dau în vînt pentru binele nostru!

Ce cunoscuse Ion Săracu?

La ce cugetase el despre viaţa şi dreptul lui la viaţă şi despre legile vieţii, cînd a păşit întîia dată în lumea largă din bîrlogul său cu opaiţ?

Porunca răstită a comandirilor l-a smuls din satul opaiţului şi feştilelor, mînîndu-l să ucidă pe cei ce se făcuseră vinovaţi de nesăbuită crimă de a şti carte şi mai vinovaţi încă de mîrşava ticăloşie de a se fi învrednicit să-şi făurească altfel de sălaşuri, altfel de sate şi tîrguri, cu fabrici şi silozuri şi diguri şi hidrocentrale, cu altfel de lanuri şi livezi şi grădini.

— Ordon, înainte!...

— Şi satele, tîrgurile, fabricile, hidrocentralele?...

— Toate prin foc şi pîrjol!... Ordon, înainte!

De la opaiţ şi feştilă, om al opaiţelor şi feştilei s-a pomenit astfel năpustit valvîrtej prin satele, prin oraşele, prin ruinele fabricilor şi hidrocentralelor, nimicite de foc şi pîrjol.

Dar trecînd înainte prin foc şi pîrjol, călcînd prin scrum şi peste ruini, nu şi-a pierdut cumpătul. A rămas mereu cinstit şi viu. S-a călit cu fiecare altă sută de verste.

La fiecare altă sută de verste apuca să vadă mereu alte şi multe şi felurite minunăţii încă nemaivăzute. În trei ani, mai multe şi mai felurite decît într-o viaţă întreagă.

Să le priceapă pe toate? Mai greu!

Nu se prelucraseră şi nu se aşezaseră încă în el. Nu-i dădea răgaz goana la dus: Ordon, înainte! Nu-i lăsa răgaz nici cutare ori cutare Berbecar, din cei porniţi să caute grade, claviruri şi blăni de astrahan în lumea largă a spaţiilor vitale.

Hojma îl împungeau:

— Ce căşti gura, mă ţoapă ignorantă, mă? Pune foc, aruncă granata, şi înainte! Pas alergător!... Pătrunde-te de misiunea istorică şi grandioasă, că duci cu tine ordinea cea nouă pe-o mie de ani, mă bestie ignorantă, mă!...

Ţoapa şi bestia ignorantă a gonit aşa mereu înainte, nici el nu mai ţinuse răboj cîte sute şi mii de kilometri la dus. Nici el nu mai ştia cîte sute şi mii de kilometri la întors.

Şi abia în patul de rănit, oprindu-se din gîfîială şi răsuflînd, s-a învrednicit a îngădui să înceapă a se prelucra în el tot ce a văzut, tot ce-a auzit, tot ce pipăise cu degetele lui, ca ialomiţeanul mutălău, Calu Dumitrie.

Iar pe măsură ce se prelucrau în el toate cele văzute şi auzite şi pipăite, abia atunci au început să-l chinuie mai adînc nenumăratele întrebări, la care nu ştia să afle răspuns.

Cu puţina lui învăţătură de carte, cum să le pătrundă pe toate? Cum să le vîre în veriga altor ştiinţi şi răspunsuri despre viaţă, despre drepturile la viaţă, despre legile vieţii?

Slabă verigă, slabe ştiinţi, slabe răspunsuri!

Atîta învăţase din toate! învăţase de pe atunci să nădăjduiască într-o dreptate care trebuia să vină, deşi n-o ştia lămurit pe ce cale anume avea să vină şi nici cum i se va înfăţişa ochilor îndeaievea.

Unde să-şi găsească însă întru aceasta o călăuză, povăţuitori, prietini, fraţi mai luminaţi, ca să nu se mai simtă aşa de singur şi de părăsit şi de oropsit?

Iată de ce mă apipăia el cu privirea aşa de cercetătoare! Iată de ce ne descoperea el o vină de neiertat nouă, celor de obîrşie plugărească, fiindcă ajungînd cărturari, prea adesea uitam drumul satelor de unde. am plecat cîndva, noi sau părinţii noştri. Pe atunci mai păstra părerea înşelătoare că îndeosebi noi eram cei hărăziţi a ne lua locul de călăuze, de povăţuitori, de fraţi mai luminaţi ai mulţimilor ţărăneşti, talpa ţării cea desculţă!

Nopţi întregi nu m-a lăsat să închid ochii mîh- nita lui dojană din seara despărţirii, în acel început de primăvară a anului 1945:

— Dumneata n-ai de trimis nici un răspuns, nici o veste locurilor de obîrşie? Nu te-aşteaptă nimic şi nimeni pe-acolo, cum m-aşteaptă pe mine?... Iar ţi s-au păenjenit ochii! Parc-ar fi frate cu bădiţa Grigoriţă al nostru, cînd îşi întorcea faţa să şi-o ascundă... Cît de rece şi moartă ţi-i mîna! Da, rece şi moartă...

Poate că atunci rece şi moartă nu-mi era numai mîna.

Poate cîteodată şi sufletul, răcit, pustiit, mort. Ca mai tuturora de-atunci, cărturari şi scriitori cu rădăcinile rămase departe de noi, în lumea satelor, în lumea muncitorilor de tot soiul, de la coarnele plugului, de la fabrici şi din ateliere, faţă de care ne simțeam vinovaţi.

Mustrarea lui Ion Săracu de la despărţire, îndeosebi acestei descumpăniri lăuntrice se adresa.

Într-un fel avea şi n-avea dreptate. Precum în- tr-alt fel, şi eu aveam şi n-aveam dreptate.

Aveam amîndoi dreptate într-un fel şi n-aveam în altul, firul fiind ceva mai încîlcit.

Nu călăuze ar fi aşteptat muncitorii să le fim.

Călăuze?

Nimic nu ne pregătise pentru asta. Şcoala dinadins strîmb întocmită după tipicul stăpînitorilor de-atunci ne îndepărta de la viaţă, ne nărăvise să împărţim firul de păr în patru şi să morfolim orice întrebare a vieţii în dezbateri pînă la ziuă, amînînd mereu şi mereu hotărîrea şi fapta pînă la ziua de-apoi. Iar viaţa n-adastă! Vrea de la oameni hotărîrea grabnică şi nestrămutată la faptă. Şi întru hotărîrile grabnice şi nestrămutate la fapte, muncitorii aveau acum călăuze mult mai încercate, povăţuilori mai siguri şi mai căliţi din mijlocul lor. Aveau partidul. Aveau o disciplină de fier, după legea bătăliilor cu care se cîştigă biruinţa.

Locul nostru nu era în chip firesc acolo? Putea fi oare alături de Iordan

Hagi-Iordan, de Emil Sava sau de Nicusor Vîlcu, de toţi vameşii şi fariseii democraţiei şi ai patriotismului cu panglici tricolore scoase pe nas, care au cîrmuit şi au despuiat ţara trei sferturi de veac?

Alături de haita lor nu puleam fi... N-am fost! Ni s-ar fi desprins mîinile din cot, ca nişte vreascuri uscate şi netrebnice.

Dar n-am fost nici apropiaţi îndestul de lupta aprigă şi amară a muncitorimii. N-am luat parte la ea dinlăuntru. O susţineam dinafară, singuratici, răzleţi, după cum ne tăia capul.

Şi pedeapsa ne-a venit de-acolo. Am ispăşit pe unde-am păcătuit.

Rămaşi înafară, singuri, răzleţi, pe cine şi pe ce ne rezemam?

Pe cîţi nu i-ar fi apărat oare altfel viaţa de toate descumpănirile şi rătăcirile şi dibuirile, fără primejdia de a se trezi tot aşa de singuri şi de părăsiţi şi de ai nimănui, ca Ion Săracu, într-o lume care nu era şi sub nici un cuvînt nu putea fi a noastră? în acea lume care era a Iordan Hagi-Iordanilor, cu toate slugile şi toţi complicii de teapa lui Emil Sava...

Nu? Ce zici, căpitane Zevedei, frate al cărturarilor de obîrşie plugărească şi muncitorească, frate al locotenenţilor de rezervă Radu Comşa şi Ghenea din războiul celălalt, în munţii Caşinului, despre care istorisea cu atîta mîhnire în glas Ion Costea Antimir şi pe care dumneata îi compătimeai cu atît de omenoasă înţelegere, fără a cunoaşte ce anume împrejurări i-a răpus să nu-si ţină legămîntul?

Haide!...

Haide! Sloboade un zăpor de măreţe ocări şi burzuluieli, care-ţi acoperă

tremurul subţire şi gingaş al strunei din inimă! Haide, întinde-mi o ţigară şi nu-ţi feri ochii, fiindcă n-ai de ce să-i ascunzi şi să-i pleci în pămînt... Ştiu că n-ai fost dintre cei care-şi uită legămintele. Ştiu că ţi-ai îndeplinit datoria pînă la capăt. Şi mai ştiu că această împlinire a datoriilor s-a dovedit măcar tot aşa de izbăvitoare pentru cărturarul din dumneata ca şi pentru foştii ostaşi pe care nu i-ai uitat şi de care nu te-ai înstrăinat... Poate chiar mai mult încă pentru dumneata, decît pentru dînşii!... Fiindcă ei nu se mai simţeau, nu se mai simt singuri şi părăsiţi. Pe cînd, pe dumneata, te-ar fi pîndit neîndurata osîndă să rămîi singur şi părăsit şi descumpănit, aidoma acelor fraţi necunoscuţi si nefericiţi din celălalt război, cărturarii topiţi în nimicnicie, pe care îi plîngeai.

Le ştiu toate, răspicat, chiar din gura dumitale după o anume noapte de vară, răcorită şi clătită de-un ropot de ploaie. Le ştiam şi mai dinainte, în parte şi într-adevăr nu deplin de limpede, de la prietinul nostru al amîndurora, Ion Săracu, de vreme ce legătura cu dînsul n-am mai pierdut-o din primăvara anului 1945.

Nu o dată mi-a trimis el răvaş şi nu o dată m-a chemat în satul lui, Boiştea, din ţinutul nostru de obîrşie, al Călimanului.

Nu o dată am răspuns acelor chemări, străbătînd drumul pînă acolo, pentru a vedea cu ochii mei toate îndeplinirile.

În luna martie 1945 mi-aş fi putut eu oare închipui cumva o mai luminoasă încheiere a tuturor pătimirilor prin care trecuse povestitorul meu de-atunci? M-aş fi învrednicit să-l încredinţez eu cu îndestulă tărie cît de aproape îl aşteptau

toate alinările amarului său, pe fostul ostaş plugar, scos din sărăcia lui în lumea largă şi gonit fără istov de gîfîita poruncă: Ordon, înainte! — prin văi, prin stepe, prin tîrguri arse, peste fluvii şi peste rîuri, pînă în pustia căminelor?

Se dovedea încă o dată că plăsmuirile scriitoriceşti rămîn mai prejos de adevărul cel adevărat şi de viaţa cea vie. Căci atunci — mărturisesc — n-aş fi mers cu încumetarea atît de departe să mai aflu dezlegări şi la toate întrebările care-l frămîntau pe Ion Săracu.

Nu mă învredniceam atunci să găsesc dezlegări destul de limpezi nici la multe din întrebările mele.

Viaţa însă a purtat ea grijă. A dat ea răspunsuri.

Din tot ce-mi împărtăşise Ion Săracu în acea lună a lui martie 1945, rămas-a vreo nedreptate, vreo urgie, vreo suferinţă, vreo asuprire pierdută?

Toate s-au prefăcut în învăţăminte.

Toate au dat spornice roade, cu miezul plin şi mustind de sucul vieţii, măcar că sămînţa lor fusese prea adesea amară, aşa, aşa de amară!

CAPITOLUL II

Întoarcerea în Călimanul natal. Despre cele două lumi şi prăpăstii dintre ele. În locul fetei cu ochi sticloşi de odinioară s-a ivit o fată de azi, cu altfel de ochi, vii şi rîzători. Iar în locul fostului meu prietin Milu Miloteanu, am zărit o stafie a mormintelor vechi. Drum spre Boiştea lui Ion Săracu, presărat cu

semnele unor altfel de oameni şi fapte.

Mereu mă gîndesc la drumul din vara trecută. La una din acele înviorătoare şi sărbătoreşti întoarceri de acum, în Călimanul natal. Şi mereu mă gîndesc apoi la popasul din Boiştea, în satul şi în casa lui Ion Săracu.

De astă dată plecam cu un tren de dimineaţă.

În Gara de Nord, un grup de pionieri şi de pioniere, cu băsmăluţele roşii fîlfîind la gît şi cu pasul sprinten, cadenţat de ropotul ritmic al tobei: ran-ran-ran-rata-pan! — se îndreptau către vagonul special, care avea să-i ducă undeva, spre o tabără de munte, cu miros de brad, de ozon, de pajişti verzi, de izvoare reci sub lespezi umede cu tufe de mentă. Alături, în alt vagon, o delegaţie de tineri muncitori cehi mergea să viziteze exploatările petrolifere şi rafinăriile din Piscul Voievodesei.

Astfel, chiar înainte încă de a mă urca în tren, fără voie mi-am amintit altă plecare, dintr-o îndepărtată seară posacă de iarnă cu fulgi răzleţi şi mîzgă şi tusete şi gălăgie şi haos.

Fără voie mi-a trecut pe dinaintea ochilor spectacolul îmbulzelilor de-atunci. Şi lumea de-atunci. Şi toată forfota şi toată zarva şi toate răcnetele de asalt ale primilor afacerişti în stil mare, de după primul război.

— Nu uita să predai mîine dimineaţă oferta!...

— Caută-l pe Horoviţ!...

— Prezintă-te la minister cu bileţelul de la Hagi Iordan!...

— Cumpără imediat cinci sute de acţiuni Reşiţa şi l.R.D.P.! Garantez eu...

— Treci pc la bancă!...

— Telefonează-mi imediat ce ţi-a răspuns Nolică!...

Mişunau în acea iarnă peroanele gării de precursorii praznicelor ce aveau să vină. Mişunau de pionierii — pionierii de-atunci — năpădiţi să cutreiere ţara de la un capăt la altul, să pipăie terenul, să prospecteze subsolul, să adulmece, să cumpere, să vîndă, să arvunească, să schimbe, să arendeze, să ofere filodorme, să-şi asigure opţiuni, să precupeţească permise de export şi autorizaţii de import, să primească şi să dea bacşişuri, să capete şi să mijlocească hatîruri, să-şi căptuşească burta şi ceafa cu un alt strat rîn- ced de slănină, hrănită din sudoarea lucrătorilor de pămînt şi a muncitorilor din fabrici, din ateliere şi din mine, pe-atunci încă fără o temeinică organizare şi fără apărare. Prada vînzătorilor de ţară, care se întreceau s-o scoată la mezat.

Mişunau peroanele, gemeau trenurile, nu-i mai încăpeau restaurantele şi hotelurile, foiau anticamerele ministeriale, forfotea ţara de samsari, de fabricanţi improvizaţi, de furnizori interpuşi, de moşieri scăpătaţi şi restauraţi de mîna providenţială a războiului, de vechili, de chiaburi cu feţele unsuroase şi zîmbete mieroase, de milionari procopsiţi peste noapte, de slugile şi de misiţii şi de emisarii cutărui sau cutărui Iordan Hagi-Iordan, ai cutărei bănci şi cutărui trust anglo-franco-olandezo-american.

— Şaizeci şi cinci de mii, nici un ban mai puţin!

— Notează: autorizaţia 1436 de la 25 noiembrie!

— Circa opt vagoane...

— Nu uita scrisoarea lui Titu!...

— Caută-l acasă, ori la madam Vidopol! Dacă eşti deştept strecoară-i şi ei perspectiva unei brăţări de aur, a unei perechi de cerceluşi, a unei zgărdiţe de perle...

— La nouă, să fii protos la minister!...

— Am o partidă de-o sută de vagoane...

— Nu te băga peste canalia de Dobre, că te arzi!...

— Ofer cinci la sută comision! Calculează cît face la treizeci si trei de milioane! Se îmfruptă şi grangurii, îţi rămîne şi ţie destul!...

— Şapte milioane!...

— Trei sute de hectare!...

— Şaizeci de mii metri cubi!

— Cincizeci de vagoane!

— Opt apartamente!

— Nouăzeci de mii, aconto!...

Glasurile se încrucişau peste capete, din uşi, de la ferestre, din ce în ce mai grăbite, rosteau cifrele şi numele atotputernicilor cu ton mai jos, în şoaptă, ca să se înalţe iarăşi agresive, transformînd vuietul peronului într-o rumoare de bursă.

— Unde erau acum?

Unde s-au mistuit glasurile, oamenii, cefele slăninoase? Unde erau comisioanele, milioanele, samsarii, şperţarii?

Căutam cu ochii de jur împrejur. Pe toate şi pe toţi îi înghiţise pămîntul. Peste toţi şi peste toate se aşternuse lespedea asfaltului, unde sprintenii pionieri, cu

obrajii rumeni, băteau acum cadenţat talpa în ropotul tobei: ran-ran-ran!

N-am găsit umbră de-a lor, în vagon.

Chiar dăcă se mai aflau pe undeva acei strigoi ai lumii vechi neconsolaţi de privilegiile şi procopselile pierdute, unelteau prudent din adăposturi dosnice.

Aici, în vagon, muncitori, muncitoare, ingineri, profesori şi studenţi în vacanţă, elevi şi eleve, utemişti; toţi şi toate cu o carte în mînă, cu o revistă, cu un ziar, cu o mapă ori un carnet unde-şi notau însemnări. Nici o urmă a ofiţerului scandalizat că uniformele de paradă nu sînt destul de glorioase şi cu destule găetane, nici o urmă a comis-voiajorului cu eternele-i anecdote de pe vremea diligenţelor; nici o urmă a domnului care ştia cu precizie cronometrică a astronomilor ziua, ora şi minutul, cînd se va eclipsa guvernul şi cunoştea pe degete reţeta opoziţiei care va izbăvi întreaga ţară: Tragem un nou împrumut de înzestrare şi cedăm consorţiilor străine cu experienţă şi capital; întîi, petrolul; al doilea, exploatările forestiere; al treilea, sarea; al patrulea, monopolul chibriturilor; al cincilea, exportul grînelor şi importul armamentului!...

Cinci degete la mînă, cinci contracte!...

Urma mi mai exista nici a doamnei eu migrenă, palidă şi muribundă ca „Dama cu camelii" în ultima scenă, ultimul act, înainte de căderea cortinei. Nici a sărmanei fete cu ochii sticloşi, care, mai puţin teatral, avea să se arunce sub roţile trenului, în săracul şi părăginitul şi tristul meu tîrg natal din acea iarnă pustie.

Foile ziarelor desfăcute cu foşnet în jurul meu, de altfel nici nu mai aveau

rubrici rezervate pe trei coloane pentru asemenea sinucideri senzaţionale. Lipseau şi senzaţionalele excrocherii, fraudele de zeci şi sute de milioane, misterele damelor voalate şi crimele pentru o sută de lei, testamentele falsificate şi dispariţiile elevelor de şcoală ademenite de-un proxenet, care le asigura titlul de Miss Romînia şi un angajament la Hollywood. Lipseau şi respectivele fotografii ale eroilor, ale eroinelor şi victimelor, sub titluri de trei laturi de deget.

Altele erau acum titlurile: *Succesele oţelarilor din. Hunedoara; Încă un sanatoriu muncitoresc inaugurat la Predeal; Campania de recoltare e în toi; Întrecerea între strungarii Marin Ilincă şi Bela Nemeş; La gospodăria agricolă colectivă Tudor Vladimirescu din Dolj s-au recoltat 3.080 kilograme grîu la hectar; Constructorii Rafinăriei nr. 3 din Piscul Voivodesei au fost decoraţi cu Ordinul Muncii şi Medalia Muncii.*

Altele erau şi fotografiile: *Lucrările Hidrocentralei de la Bicaz; Un nou tip de tractor romînesc; Studenţii şi textilistele din Cluj semnează pentru pace; O combină în plină, acţiune pe-un lan de grîu; Biblioteca gospodăriei agricole colcctive 23 August din Nisipeni numără 6.230 volume, cu 370 cititori; În satul Ponoarele, unde nu mai există nici un analfabet, bătrîna Ioana Şoltuz, mama, bunica şi străbunica a şaizeci şi cinci de urmaşi în viaţă, după ce-a pierdut doisprezece feciori, nepoţi şi strănepoţi în cele două războaie, a învăţat să scrie şi să citească la vîrsta de 81 de ani.*

Sub fotografic, bătrîna din satul Ponoarele, cu obrazul adînc brăzdat de

cutele anilor amari din trecut, dar cu privirea acum străluminată de-un surîs senin şi plin de încredere, adăugase cîteva cuvinte despre pace şi semnătura ei simplă, puţin tremurată, stîngace.

Da! de ce-am sulemeni adevărul, chip că-l înfrumuseţăm?

Era tremurată şi stîngace semnătura fostei iobage şi fostei neştiutoare de carte pînă la vîrsta de optzeci şi unu de ani. N-ar putea sluji drept model de caligrafie şi n-ar da prea multă bătaie de cap unui expert grafolog ca semnătura lui Napoleon, a lui Talleyrand, a lui Metternich.

Dar ce sfîntă şi ce dragă şi ce mişcătoare îţi apare acolo, pe clişeul din ziar, cu toată tremurătura şi stîngăcia ei! Şi cu cît mai nepreţioasă chezăşie a păcii este, faţă de toate parafele diplomaţilor de măslutele lor tratate de pace, fiindcă dînşii n-au crezut niciodată cinstit în ce-au scris şi în ce semnau!...

Întorci foile gazetelor... Te uiţi împrejur... Te uiţi afară, pe geamul vagonului, la cîmpurile scăldate în soarele proaspăt al dimineţii, la ariile unde lucrează de zor maşinile de treier, la lanurile proaspăt dezmiriştite.

Dacă toate nu s-ar desăvîrşi în ciuda atîtor greutăţi, an de an, sub privirile tale, să te deprinzi cu ele treptat şi să creşti oarecum o dată cu ele — deşi ai părul cărunt! — cine n-ar fi oare în drept să se frece la ochi, întrebîndu-se de nu le visează cumva?... Fireşte, nu-s toate ca într-o cromolitografie. Mai sînt lipsuri, neajunsuri, întocmiri care-şi aşteaptă alcătuirea mai potrivită după roadele experienţelor; mai sînt greşeli care se datoresc naturii omeneşti în primenire şi

creştere. Mai sînt încă îndestule înfăptuiri zădărnicite de viclenele uneltiri vrăjmaşe. Dar trecînd peste ele te covîrşeşte mai puternic sentimentul adîncilor schimbări. Cum?... E acelaşi, acelaşi drum de-atunci? Străbaţi aceleaşi locuri? Într-un tren din aceeaşi patrie a ta? Şi într-un tren din aceeaşi patrie a ta, nimeni nu pomeneşte de acţiuni, de bursă, de fraude, de sinucideri senzaţionale, de afaceri, de milioane, de filodorme, de garanţii, de comisioane, de dame voalate, de procese cu vîlvă, de schimbarea guvernelor şi de bucuria nebunilor?

Pe locul din faţă, unde în alt vagon şi în alt drum de odinioară, stătuse neclintită o noapte întreagă fata cu ochii sticloşi şi cu buzele strînse, acum nu-şi găsea astîmpăr altă călătoare tînără, cu altfel de ochi. Hotărît, cu altfel de ochi! O tînără în bluză castanie, simplă, de sport, cu un tiv verde îngust şi cu ochii de culoarea acelui tiv verde îngust. Ah! Ce ochi fremătînd de viaţă, de întrebări, de nerăbdări, ridicîndu-se la tovarăşul de drum, aplecîndu-se iarăşi deasupra mapei sprijinită pe genunchi, încruntîndu-şi sprîncenele o clipă, concentrîndu-şi privirea, luminîndu-se din nou! Ce ochi cu privirea elocventă şi directă a acestor timpuri scăpărînd scîntei arzătoare, încumetîndu-se să înfrunte privirea altor ochi fără să şovăie, fără să lunece galeş, oblic, după tactica feminităţii străveche de mii şi de mii de ani! Tînara călătoare schiţa repede pe foile de bloc, schimbînd creioanele, cîteva linii, cîteva faţade de case, o stradă largă, o piaţetă, plantaţii... Pe urmă, cu două tăieturi apăsate de creion,

în cruce, a anulat schiţa; a întors foaia mapei de desen şi a desenat alte clădiri în amfiteatru, cu alte plantaţii, cu altă piaţetă în pantă şi scări, unde trei havuzuri de apă formau trei cascade, în trei trepte.

Din frînturile lor de vorbe n-a fost greu să înţeleg.

Amîndoi arhitecţi. Amîndoi luaseră un premiu cu un an în urmă, pentru nişte proiecte de locuinţe muncitoreşti. Amîndoi veneau acum în Călimanul meu natal, care era şi tîrgul lor de naştere, să lucreze la alte proiecte pentru construcţia unui întreg cartier.

Al doilea cartier muncitoresc — precît am priceput — fiindcă primul fusese inaugurat în cealaltă toamnă. El îşi avea părerile lui. Ea şi le apăra pe ale sale. Şi le apăra cu scăpărări focoase în ochii verzi, care mi-au amintit deodată cum străfulgerau scîntei pietrele de pe şosea sub potcoavele unui cal în galop, într-o noapte din copilărie.

— Ai să te încredinţezi la faţa locului că am dreptate, Petruş!...

— Mnda... Să aşteptăm...

— Ce naiba? doar am bătut amîndoi maidanele acelea desculţi, de-o sută şi de-o mie de ori, cînd eram de-o şchioapă. Este sau nu un teren mlăştinos?

— Mnda...

— Nu mnda! Răspunde deschis... Este?

— Mnda... o necăji el mai departe, zîmbind.

— Uf! Mnda, mnda!... Parcă eşti dascălul nostru fonfăit de perspectivă, de la şcoală, care se ferea să se rostească asupra perspectivelor din desenele noastre, fiindcă personal n-avea niciuna.

— Mulţumesc, Zoie!...

— Lasă mulţumirile pe mai tîrziu, uriciosule! Vrei să pretinzi că nu-ţi aminteşti ce broscărie era pe maidanele cu pricina, de nu mai puteai închide ochii primăvara toată noaptea, de orăcăitul lor? Şi vrei să pretinzi că nu ţii minte cum porneai după ploi la vînătoare de broaşte cu praştia şi eu cum mă ţineam de coada ta?

— Ba da! Ba da!... răspunse de astă dată tînă- rul, deschis, fără codeli şi cu toată înveselirea. Cum să uit? Odată am dat gata cu praştia vreo trei duzini... Am luat premiul întîi pe maidan şi m-au dus cu urale pînă acasă golăneţii noştri.

— Perfect! Recunoşti aşadar: teren mlăştinos. Deci drenaj, deci fundaţii adînci, deci lucrări suplimentare, deci înlîrziere şi o încărcare a costului de construcţie, măcar de 15—20 la sută. Şi ca rezultat final, pe lîngă toate acestea, o altă serie de construcţii banale, monotone, pe acelaşi calapod... Pe cînd aşa, dacă obţinem deplasarea noului cartier numai cu cinci sute de metri mai la răsărit, totul se simplifică şi se rezolvă.

— Dar e pe-un clin, Zoie! Teren accidentat...

— Tocmai! Un clin, teren accidentat. Va fi deci nu numai un cartier mai salubru, ci şi unul mai pitoresc, mai original decît celălalt. Priveşte prima versiune şi priveşte şi pe-a doua!... Îl invită ea, întorcînd sub ochii lui cele două foi de bloc, cu cele două proiecte. Scoatem şi niţele efecte, introducem şi puţină variaţie... Utilul nu exclude frumosul... Adică n-am putea amîndoi să scoatem din asta o podoabă de cartier să bată toate concursurile?... bătu ea cu coada creionului colorat peste varianta din al

doilea desen. Dificultăţile nu sînt obstacole!

— Dimpotrivă!... protestă el. Vom studia, vom medita şi vom decide. Mă tem că am să cad de acord!...

— Asta să-ţi fie toată teama, Petruş! Eu mă tem numai să nu dăm peste prea tipicare comitete şi comiţii, care să ne ţină pe loc. Încît trebuie să-i luăm repede, chiar de mîine dimineaţă, ca să nu ne înămolim în comitete şi comiţii... Nici nu-ţi imaginezi tu ce mulţumire a vieţii ar însemna pentru mine s-o văd pe mama instalată în două camere, cu baie, bucătărie, faianţă, dintr-un bloc construit de noi, după ce o viată întreagă a trăit într-o magherniţă cu lut pe jos, lîngă broscăria unde şi-a crescut o droaie de ploduri, inclusiv subsemnata! Mai credeam noi aşa ceva!... Fabrică de textile şi fabrică de ulei, pe lîngă instalaţiile şi rafinăriile de petrol! Cine-ar fi crezut asta despre Călimanul nostru, Petruş?

El afirmă cu tărie, fără mnda:

— Eu credeam!

— Şi două cartiere muncitoreşti, Petruş?

— Ba chiar trei, Zoico! Poate mîine, chiar trei, sigur chiar trei. Eu am crezut întotdeauna, Zoie!...

— Şi cînd trăgeai cu praştia în broaşte?

— Şi...

— Mnda!... Îl necăji ea acum. Tot ce-i cu putinţă...

— Nu mnda! Credeam, Zoie! Credeam în altceva decît în mocirlele unde ne bălăceam cu picioarele desculţe, speram altceva. Nu ştiam ce, dar eram sigur...

— Adică eu nu, Petruş? Altfel de ce m-aş fi ţinut pe-atunci de coada ta?

Amîndoi au tăcut, zîmbind, după ce s-au uitat cu dragoste în ochi.

Eu am întors privirea deodată neguroasă şi vinovată, afară, pe geam. Îmi simţeam ochii adumbriţi, mai întîi de mustrarea că multă, multă vreme eu nu mai crezusem în minunile acestea din urbea mea natală. Mi-i adumbrea mai apoi o mîhnire fără de margini, la amintirea fetei cu ochii sticloşi din trenul de odinioară.

Ce dorise? Ce cutezase a dori sărmana fată de-atunci, decît ceea ce săvîrşea acum în chipul cel mai firesc călătoarea din faţa mea, arhitecta laureată care se jucase cu picioarele desculţe în spinii maidanelor unde venea să construiască noul cartier muncitoresc din Căliman?

Numai că în acea vreme, asemenea veleităţi suspecte se pedepseau uneori cu preţul vieţii; iar acum se răsplăteau cu premii. Ce zic eu, cu premii? încă mai mult. Cu toate înlesnirile pentru a trece visul în faptă. Într-o realitate îndeaievea, de zid şi beton.

Există vreo răsplată şi vreo bucurie mai mare, pentru oamenii devoraţi de pasiunea creaţiei şi a construcţiei, pentru cei care pregătesc viitorul?

Priveliştea cîmpurilor de-afară mi-a descruntat cu încetul dunga mustrărilor şi a mîhnitelor amintiri dintre sprîncene. Prea luminos era soarele! Prea îmbelşugat rodul pămîntului! Prea albastru cerul!

În gara Căliman, pe cei doi tovarăşi de drum, arhitecţi, îi aştepta o ceată de prietini şi de prietine. Probabil mulţi dintre dînşii, tovarăşi din copilărie, la vînătorile de broaşte cu praştia. Pe

delegaţii muncitori din Cehoslovacia îi aşteptau lucrătorii de la rafinăriile de petrol.

Pe mine, ca de multă vreme, nu mă mai aştepta nimeni!

Dar nu m-am mai simţit singur, străin, rătăcit, ca într-o anume dimineaţă de iarnă cu fulgi răzleţi şi cerul posac.

Nici ca în ziua, solemnelor festivităţi din cealaltă călătorie, cînd Haim cu birja lui m-a dus pe sub arcurile de triumf destinate patrioţilor cîrmuitori de ţară, Emil Sava, Nicuşor Vîlcu şi a irezistibilului ministru, băiat bun, Dodel Calomfirescu.

De la gara lărgită şi renovată, pînă în piaţa din centru, se întindea un bulevard proaspăt asfaltat şi plantat cu tei şi castani, cu răzoare de flori roşii. Iar de pe frontispiciul palatului din piaţă, care strivea celelalte clădiri altădată şi soldatul de fier pe soclul înflăcăratelor discursuri de-atunci, dispăruse inscripţia cu litere de aur: *Voevoda, Roumanian Campany for the Development of the Mining Industry, Limited.* Dispăruse inscripţia şi se mai înălţaseră alte clădiri de jur împrejur, albe şi zvelte, într-o armonioasă simetrie, cu toate că mai dăinuiau încă îndestule vestigii ale trecutului sărăcăcios şi resemnat sărăciei: căsulii scunde, foste prăvălii, eu ziduri hîite, uliţi înguste şi strîmbe, zaplazurî cu jaluzelele ştirbe.

Nu mai era însă nimeni să zbiere răguşit, sub soclul statuiei din piaţă, la picioarele soldatului de fier: Noi... Ţara! Noi... Neamul!... Noi... Patria! Noi... Poporul!...

Zbiera acum periodic la un post de radio străin, în locul celor de-atunci,

Tretinel Sava, tot aşa de răguşit şi de înflăcărat. Răguşit şi înflăcărat de whisky: Noi... Ţara!... Noi... Neamul! Noi... Patria!... Noi... Poporul!...

Ceilalţi doi, Emil Sava şi feciorul mai mare, Fred, rămăseseră la faţa locului să ispăşească păcatele vechi. Singur mezinul izbutise să se strecoare peste graniţă, unde aurul şi devizele lui papa se aflau depuse în siguranţă, la băncile elveţiene. Nu dusese deci ţara cu dînsul? Acele devize şi lingouri de aur nu fuseseră oare agonisite şi stropite cu sudoarea plugarilor din Boiştea, a muncitorilor de la sondele şi rafinăriile de petrol din Piscul Voievodesei? Cum să nu strige aşadar: Noi, ţara? noi, poporul? noi, patria?

Dacă nici el nu mai era neamul, poporul şi patria, atunci cine naiba mai putea să revendice dreptul acesta? Ion Săracu din Boiştea sau Ioana Şoltuz, mama, bunica şi străbunica din satul Ponoarele, care-şi pierduse doisprezece feciori, nepoţi şi strănepoţi în cele două războaie; care mai avea şaizeci şi cinci de urmaşi în viaţă trudind şi străduindu-se să-şi facă o patrie a lor cu mîinile şi cu sudoarea lor; bătrîna ignorantă, care învăţase a ceti şi a scrie la vîrsta de optzeci şi unu de ani?... Ea şi ei erau ţara? patria? poporul?

Să fim serioşi! Să fim drepţi şi să dăm lui Tretinel Sava, înflăcăratul patriot, ce este al său!

Aşa gîndeam, zîmbind, după ce-am cutreierat în pripă oraşul meu natal, care înviase, scăpat din tentaculele nesăţioasei caracatiţe Emil Sava, canalia cea bătrînă.

Mă întorceam din cartierul muncitoresc, inaugurat toamna trecută.

Toate îmi clătiseră ochii, inima, cugetul, amintirile.

Aici, împestriţeala dintre vechi şi nou, dintre trecut şi viitor, era mai limpezită, fiindcă nici nu prea fusese ce cruţa şi păstra. Aici se desăvîrşise mai simplu imaginea viitorului; a tîrgului meu natal de mîine. Clădirile şi plantaţiile, parcul cu bănci, havuzurile cu

jerbele de apă, toate dădeau o înfăţişare de staţiune climaterică fostelor maidane cu gunoaie, unde şi eu bătusem berbunca odinioară împreună cu alţi tovarăşi de joacă mai mult sau mai puţin desculţi, ca tînără arhitectă şi tînărul arhitect din tren.

Iar în aceea după-amiază de duminică, grupurile de muncitori şi de muncitoare în straie sărbătoreşti, cetele gălăgioase de tineri, venind cu alai de la stadionul de sport măreau această iluzie de staţiune climaterică a tîrgului aşa de trist şi posac şi sărac de altădată, unde mă născusem şi unde atîţia şi atîţia ani mă întorceam în pelerinaj cu inima strînsă, ca într-un ţintirim tot mai pustiu şi mai părăsit.

Acum, în acest cartier lăturalnic şi slut de ieri, colcăia pretutindeni viaţa, tinereţea, avîntarea. Mă molipseau şi pe mine. De asta nu mă simţeam aşa de singur şi rătăcit şi înstrăinat ca în drumurile trecute.

Nu era numai o întoarcere din Capitală în locurile mele de obîrşie.

Era ca o întoarcere în timp, dintr-un veac în alt veac. Dintr-un veac crepuscular al surpărilor, într-un veac tînăr al tinereţii.

M-am pomenit fluierînd un tril băieţesc, călcînd cu paşii elastici, împingîndu-mi pălăria pe ceafă.

Nu m-ar fi surprins de fel dacă din cetele de tineri şi de tinere s-ar fi apropiat cineva să mă cuprindă de braţ şi să-mi spună:

— Aşa e că n-ai fi crezut? Nu te mai scuza!... Acum nu mai are nici o importanţă. Hai mai bine să-ţi arăt tot, căci nu ştii, n-ai văzut tot!...

Dar în faţa mea nu s-a oprit niciunul din tinerii şi niciuna din tinerele care veneau cu alai de la stadionul de sport.

Aveau altceva mai bun de făcut şi mai potrivit cu anii lor.

S-a ivit în schimb ca un strigoi, ca o stafie, fostul meu coleg de şcoală şi prietin, Milu Miloteanu.

Era într-un strai vechi şi verzui, cu o pălărie tare şi slinoasă, alături de soaţa sa dezumflată, cu toate proieminenţele sferice de odinioară spînzurînd ca nişte desage golite. Înaintea lor păşeau doi adolescenţi, slăbănogi şi lungani. Un băieţoi clăpăug, cu urechile dezbîrnate. O fată palidă, cu buzele albe, cu coşuri pe frunte.

Din ce lume apăreau? Din ce cavou?

Totuşi o veche pornire m-a împins spre el. O veche pornire l-a împins şi pe el către mine. Ne-au împins unul către altul maidanele pe care am hoinărit împreună şi care acum nu mai erau.

Soaţa de-alături, Dalila, varga lui Dumnezeu, l-a smuncit însă de braţ, ţinîndu-l captiv, lîngă dînsa.

El a plecat fruntea bombată în pămînt. Eu am privit în altă parte.

Şi am binecuvîntat gestul tiranic al neînduplecatei Dalila, soaţa fostului meu coleg şi prietin care semăna mai puţin decît oricînd cu neînfricatul Samson. Ce-am mai fi avut oare a ne spune?

Totul era sfîrşit, mort, fără întoarcere.

Nu mă îndoiam că seara, cu ferestrele oblonite, răsuceşte butonul aparatului de radio să asculte glasul lui Tretinel Sava zbierînd prin văzduhuri: Noi... ţara!... Noi, neamul! Noi, patria!... Noi, poporul!... Cum nu mă îndoiam şi că aşteaptă cu tremur de nerăbdare al

treilea război mondial, ca să recapete direcţia liceului unde ne-am ros amîndoi fundul pantalonilor pe aceleaşi bănci: chiar dacă pentru asta ar trebui să moară cincizeci de milioane de oameni şi să rămînă schilozi încă pe-atîţia; chiar dacă ar fi să zboare planeta în spaţii prefăcută într-o pulbere cosmică, de nu mai ştiu ce bombe atomice şi para-atomice, bombe haş şi alte tiribombe.

Către seară, pe drumul de ţară, mă gîndeam la toate acestea într-un tumult de amintiri şi de bucurii, de încredere în viaţă şi de melancolice regrete pentru cei care s-au exclus singuri de la viaţă.

Mă gîndeam la toate, apropiindu-mă de Boiştea, satul prietinului meu de acum, Ion I. Săracu.

După acea lună a lui martie 1945, de cînd ne-am cunoscut, răspundeam în ultima vreme pentru a treia oară la chemările sale.

Treptat, ani avut astfel prilej să cunosc schimbările satului, planurile şi înfăptuirile pe măsură ce luau fiinţă, întrebîndu-mă de fiecare dată:

— Ei? Ia să vedem ce-au mai izbutit şi unde s-au mai poticnit tovarăşii boişteni?

Căci se mai şi poticneau uneori. Nimic nu se înfăptuieşte ca din carte.

Acum, răspunsul mi l-au dat de departe constelaţiile luminilor electrice, de îndată ce-am urcat clinul dealului şi s-a ivit satul de cealaltă parte:

— Aşadar au scos-o la capăt cu Hidrocentrala din Boiştea! Halal de dînşii!...

Şăgalnic, ca să-şi răcorească năduful feluritelor obstacole şi întîrzieri cu care au tot avut de luptat vreme de trei ani,

aşa numiseră ei dinadins, pompos nevoie mare, modesta lor uzină electrică instalată pe locul unei vechi mori, la vărsarea gîrlei în Siret: *Hidrocentrala Boiştea!* Ba încă, *Hidrocentrala Nr. 2,* fiindcă temeliile celei care purta Nr. 1 fuseseră măturate într-o singură zi cînd au potopit apele Siretului.

La coborîşul în pantă şi serpentine, şoferul automobilului a stins motorul. A ciulit urechea să asculte un timp şi a întors apoi capul pe jumătate, arătînd spre şesul din vale:

— Al naibii boiştenii ăştia, tovarăşe scriitor!...

— De ce-s aşa de-al naibii?

— E duminică, iar dînşii treieră şi noaptea la lumina electrică! Pun gîtul că-s în întrecere cu gospodăria din Cotul Bourului.

— Şi care, pe care?

— Acuma să-i vedem! Sînt colectivele cele mai tari din toată regiunea Călimanului! Ne pasionează şi pe noi, ca la cursele de motociclete şi automobile...

Eu priveam spre locul de unde străbătea bătaia maşinei de treier.

Licăreau într-acolo luminile electrice! Umbre omeneşti însă nu se zăreau.

Erau prea departe.

— Hm!... mi-am zis. Pare-mi-se că am nimerit-o ca vinerea la stînă, măcar că-i seară de duminică!...

N-o să prea am parte de stat la taclale cu prietinul meu Ion Săracu.

Într-adevăr, de trei ani, prietinul meu Ion I. Săracu, povestaşul din martie 1945, fostul ostaş rănit în luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei, e preşedintele gospodăriei agricole colective 1907 din Boiştea. Ştiam cît de scumpă îi e fiecare

clipă şi cît de zgîrcit e la vorbă îndeosebi într-o lună ca asta: seceriş, treier, dezmiriştiri, praşilă...

Dar nădăjduiam că într-o seară de duminică tot îşi va rupe cîteva ceasuri de la inimă pentru un prietin care vine din celălalt capăt de ţară. Cînd colo, dădeam peste treier de noapte în toi!

Am pufnit şi eu ca Moş Guriţă Chiţoc, unchiaşul hîtrelor znoave din Boiştea, bodogănind:

— Măi, măi, măi! Aiştea îs în stare să treiere şi la chibrit!

— Ai spus ceva, tovarăşe scriitor?... Întrebă omul de la volan.

Ruşinat, am dat înapoi:

— Nimic! Ziceam şi eu că tot boiştenii au să-i taie pe cei din Cotul Bourului.

— Asta fără doar şi poate! Cu un preşedinte ca tovarăşul Ion Săracu, cred şi eu că-i taie...

— îI cunoşti?

— Iaca vorbă! Da' cine nu-l cunoaşte?... I-a mers vestea cu inovaţiile lui din Boiştea: ba grîu încrucişat, ba grîu înfrăţit, ba grîu nu mai ştiu cum şi ce fel!... Aseară, nu mai departe, i-am adus plocon alţi noi mosafiri: pe tovarăşul Zevedei şi pe tovarăşul Stoichiţă.

— Cum?... Cine?... m-am frămîntat cuprins de neastîmpăr.

— Tovarăşul Stoichiţă Ion de la Regiune şi tovarăşul Zevedei Grigore, cel care se îndeletniceşte acuma cu minunăţiile miciuriniste, după ce ca jude militar şi mai apoi ca jude ţivil ne-a arătat el ce poate şi cîtu-i de priceput meşter în altfel de minunăţii. Cel mai grozav meşter care se află în specialitatea asta! Auzit-ai cumva de dînsul?

— Vag! Aşa şi aşa!... am răspuns, potolindu-mi şi ascunzîndu-mi neastîmpărul, după un vechi obicei, ca să mai aflu şi din a altora gură adevărul asupra oamenilor pe care mă trudesc să-i înfăţişez cît mai aproape de adevăr în cărţile mele. Aşa şi aşa...

— Hm! Da' teatru îţi place?

— Aşa şi aşa...

— Îţi place, nu-ţi place, garantez eu că atunci ţi-ar fi plăcut! Elelei, tovarăşe scriitor, numai ce s-aşterne el vîrtos pe treabă şi numai ce-mi înşfacă el vreo cîteva cioclovine care se îndeletniceau cu sabotajul, alese parcă pe sprînceană, tot din cele cu nasul mai pe sus, mai pline de ţîfnă şi mai umflate în pene! Şi numai ce mi le scutură el vîrtos, măi tată, de le zburau penele şi fulgii, bîţîindu-se în bălămăli ca nişte Vasilachi! Şi numai ce mi-i învîrte el vîrtos şi ce mi ţi-i răsuceşte el pe faţă şi pe dos, măi tată, măi, şi numai ce încep dînşii a se milogi şi a linge unde-au scuipat şi a scuipa unde-au lins, de nu-ţi mai trebuia teatru pe-un an! Te răcorea la ficaţi... Auzit-ai dumneata, de-o pildă, despre faimoşii jupîni Emilache şi Fredulache Sava, tatăl şi fiul?

— Aşa şi aşa...

— Aşa şi aşa? Se cunoaşte că nu eşti din partea locului, ca noi, cei păţiţi şi jăcmăniţi, pe care ne răzbise cuţitul lor pînă la os! Altfel, n-ai mai fi zis aşa şi aşa!... Ai fi ştiut cu inima otrăvită ca noi în ce hal ajunsese Călimanul nostru şi cum nu mai putea răsufla nimeni de dînşii. Aveai bilet de voie de la dînşii să răsufli? Răsuflă şi trăieşte! N-aveai? Lungeşte-te jos la pămînt şi piei! Amîndoi, tatăl şi fiul, tăiau şi spînzurau în

tot ţinutul ca vechilii de pe moşia asta, Boiştea, ale căror isprăvi erau numai floare la ureche faţă de matrapaslîcurile stăpînilor... Pînă ce într-o zi cu soare i-a luat la rcefec tovarăşul Zevedei să dea seamă, fiindcă puseseră la cale să dea foc sondelor din Piscul Voievodesei, numai ca să nu intre în stăpînirea şi folosinţa poporului. Văleau mamă,

văleau tată, ce i-a mai frecat de gîlci! Ce le-a mai scos la iveală toată potlogăriile şi sabotajele şi toate sfeteriselele lor, cu bănci, cu devize, cu societăţi, cu acţiuni, cu aur ascuns, cu felurite lucrături la Piscul Voievodesei, la petrol, la păduri, la fabrici, la antreprize, la cariera de piatră, la cîte nici nu ţi-ar fi trecut prin gînd si nici n-ai fi visat!... N-ai urmărit procesul?

— Aşa şi aşa..

— Rău! Mare ocazie ai pierdut... Să fi luat cunoştinţă şi dumneata, cum i-a pus tovarăşul Zevedei să mai taie şi mărimile lor la piatră, ca să guste şi dînşii din onoarea de a-ţi agonisi pînea cea de toate zilele, cu sudoarea muncii tale! Că asta nu mai conteneau să ne-o predice amîndoi în discursurile lor politice la alegeri, cînd abia se mai puteau aburca pe estradă de atîta ghiftuială. Apoi le-a arătat tuturora tovarăşul Zevedei ce fel înţelegeau ei onoarea de a munci! Ne-a arătat tuturora, de ne-a uns la inimă, nouă, cei care le-am fost robi şi avusesem onoarea să tăiem piatră în carierele lor încă de cînd eram nişte băieţandri, pentru un codru de pîne mucedă şi amară, ca să-şi dubleze dumnealor bărdăhanele cu alte straturi de osînză, de erau nevoiţi să plece în fiecare an la băi şi să slăbească, pentru ca să nu plesnească!... Zici că n-ai urmărit procesul la vremea lui, tovarăşe scriitor?

— Aşa şi aşa... m-am prefăcut mai departe prea puţin pasionat de pătăraniile propriilor mei eroi, culeşi din viaţă şi puşi în cărţi, numai ca să-l zădărăsc şi să se încingă la vorbă. Aşa şi aşa, pe apucatelea, frunzărind ziarele!...

De fapt, urmărisem în gazete procesul cu cea mai pasionată perseverenţă. Căci

pe lîngă vîlva pe care o stîrnise atunci prin rechizitoriul teribil al numitului Zevedei Grigore, dezbaterile acelui proces îmi dovedeau încă o dată că deznodămintele vieţii trăite, ale realităţii şi istoriei, depăşesc îndeobşte searbăda imaginaţie a romancierilor. Adesea sînt mai îndrăzneţe

de cum le-am fi plăsmuit noi pe hîrtie, între patru pereţi, la masa de lucru. Şi nu arareori sînt mai juste!...

Omul de la volan îmi adeverea astfel, că mi-am ales bine eroii şi că bine am făcut aşteptînd anume deznodăminte de la viaţa cea îndeaievea, acolo unde imaginaţia s-ar fi întîmplat să dea greş.

Şi zîmbeam, fiindcă despre faimoşii săi Emilache şi Fredulache Sava, tatăl şi fiul, precum şi despre celălalt odor mai june, care se răţoia acum la cutare post „patriotic" de radio, ştiam ceva mai multe decît dînsul şi ceva mai de demult. Dintr-o anume iarnă posacă şi urîtă, cînd o sărmană fată cu ochii sticloşi se aruncase sub roţile trenului şi cînd un fost coleg de şcoală, clocotind de revoltă şi scrîşnind atunci din dinţi, mă îndemnase întîia oară să întocmesc un catastif al nelegiuirilor săvîrşite de aceşti neobrăzaţi vameşi şi farisei, la care avea el să se tocmească apoi slugă plecată, cirac şi linge-talere.

Catastiful am început să-l întocmesc chiar din acea iarnă depărtată ca dintr-o altă eră. ÎI ţinusem la zi cu o stricteţe de contabil. Şi ştiind de acolo mai multe decît omul de la volan, mai multe şi ceva mai de multişor; pe măsură ce le aflasem toate în pas cu vremea, în pas cu vremea le-am povestit şi eu într-o carte ori alta, pentru a urzi treptat o cronică a vremilor, pînă la deznodămîntul cel mare, just şi unic, în care nici nu mai cutezam a nădăjdui.

Deci numai ca să-l zădărăsc în glumă şi să-l încerc îl sîcîiam acum cu prefăcuta mea ignoranţă şi nepăsare.

Mi-am găsit însă beleaua. El se zădărî cu tot dinadinsul.

Peste seamă de indignat, substituindu-se judelui pe care-l admira, mă luă vîrtos la scuturat, muştruluindu-mă cu dojane pe cît de usturătoare, pe atît de fără temei:

— Hehei, tovarăşe scriitor! Păi se poate?... Cu aşa şi aşa îţi scrii dumneata cărţile?

— Dar cum?

— Cu mai multă atenţie la viraj!

— Mai multă atenţie la viraj?... Iartă-mă, însă nu pricep ce vrei să zici. În materie ele condus automobilul sînt un biet ageamiu, fiind de pe vremea carului cu boi...

— Vorba-i să nu fii ageamiu în meseria dumitale, nu în a mea! bombăni el neînduplecat.

— Adică?

— Fără supărare?

— Fără...

— Dacă-i fără supărare, atunci află de la mine că dacă aş avea eu meseria dumitale, aş pune în cărţi tot oameni şi întîmplări din vremea asta, de azi! Uite, numai cît vorbirăm s-a şi făcut un pomelnic. Mai întîi, amîndoi jupînii Sava, tatăl şi fiul...

— Tustrei adică, nu amîndoi! Că mai este unul...

— Mai este? I-a scăpat tovarăşului Zevedei şi celorlalţi judecători?

— Le-a scăpat printre degete şi latră acuma de la distanţă, la radio...

— Cu atîta mai mult!... Tustrei jupînii Sava care va să zică; pe urmă tovarăşul Zevedei; apoi tovarăşul Ion Săracu la care mergi; întîmplările lor, ce-au îndurat unii, cît au huzurit alţii, ce-au făcut unii şi ce n-au făcut ceilalţi. Mă rog, ce să mai înşir?... Iată ce fel de cărţi aş scrie!...

— Şi eu ce fel de cărţi crezi că scriu?

— N-am habar! Nu mi-a picat nici una în mînă. Eu ştiu una şi bună!... În meseria noastră, pe şosea, indicatoarele ne vestesc cu o linie şerpuită, fără multă treanca-fleanca: Atenţie la viraj! Adicătelea să nu mai moţăieşti la volan aşa şi aşa, că s-apropie bîca... Apoi, ia gîndeşte şi dumneata ce vremuri trăim! Nu-s nişte vremuri ca un drum care te duce din viraj în viraj?... Este?...

— Este.

— Păi dacă este, la viraj nu merge chestia cu aşa şi aşa! Nu-i de joacă! Mîna pe volan, piciorul la frînă şi accelerator, urechea la ce s-aude înainte, dincolo de viraj, ochiul în patru la drum... Altfel, te-aşteaptă bîca în şanţ! Ori te ciocneşti cu un năunc din direcţia contrară. Este?

— Este! aşa voi face şi eu!... am făgăduit întinzîndu-i o ţigară să încheiem pace, cu o înveselită satisfacţie pe care anevoie şi-o explica, după ce mă luase la zor atît de vîrtos. Da, da! Aşa voi face pe viitor. îţi mulţumesc că mi-ai deschis ochii în patru...

— Păi vezi? Hehei!... Critica şi autocritica, drăguţele de ele! Fete bune... Ne-am înţeles aşadar, tovarăşe scriitor?

— Înţeles...

— Asta să-ţi fie deviza! Mai multă atenţie la viraj!

— Asta!...

Vorbind şi tot dăscălindu-mă, mai vrînd să aprindă şi ţigara, omul de la volan n-a fost cu ochii în patru şi era cît pe ce să dea bîca în şanţ, la virajul inofensiv de la intrarea satului.

Eu de colo, gata să izbucnesc:

— Hehei! Păi vezi?... În meseria noastră fără indicatoarele la viraj pe care

ţi le dă viaţa, cum vrei să nu ni se întîmple şi nouă s-o mai scrîntim, tovarăşe? Scriem cărţi, dar nu merg toate în ele ca din carte!...

Am tăcut însă chitic.

Iar el, în loc să-şi amintească de critică şi autocritică - fete bune şi drăguţe! — îşi aminti fără nici o noimă despre oarecare papuci, vîscrisuri, născătoare, chibrituri, pîrjoale, văzduhuri şi alte pomeniri lipsite de orice sens şi de orice legătură între ele. Lipsite mai ales de orice legătură cu manualul bunului automobilist, cît şi cu tratatul perfectului romancier.

— Rămăşiţe din năravurile vechi!... se scuză el rîzind, cu o autocritică mult mai indulgentă faţă de sine decît critica pe care mi-o aplicase mie. Hop! Cînd nici nu te-aştepţi, te ia gura pe dinainte.

— Şi pe noi condeiul, cîteodată!... l-am consolat eu.

CAPITOLUL III

La veşti-poveşti în pridvorul lui Ion Săracu, pentru a afla multe şi mărunte de la mica mea prietină Ileana Tractoreana. Unde se arată în sfîrşit la chip şi vechiul nostru cunoscut, fostul jude şi căpitan Zevedei Grigore, împreună cu celălalt Ion, Stoichiţă. Şi unde se dovedeşte că oamenii simpli nu sînt mai prejos de eroii bătrînului Homer din bătrîna Iliadă. Ba, dimpotrivă!

Fără temei şi în absolută necunoştinţă de cauză mă muştruluise atît de vîrtos omul de la volan, îngrijorat că n-am atenţia destul de mărită la virajul veacului.

Tot aşa, fără temei, mă îngrijorasem însă şi eu că am picat anapoda, oaspe nepoftit la Boiştea, tocmai cînd oamenii se frîngeau lucrînd la arie cu atîta zor, încît nu voiau să mai ştie nici că-i sărbătoare, nici că-i noapte.

Adevărat este că dintru-ntîi mă întîmpinară în pridvorul casei numai gazdele de partea femeiască. Adică, Simina, nevasta lui Ion Săracu, şi copila lor mai mică, Ilenuţa, un drăcuşor de fată, cu ochii jucăuşi, negri şi lucioşi ca smoala, cu sfîrcul năsucului cît un bumb.

Dar eram cunoştinţe vechi acum. Şi aveam multe a ne spune.

Vremea a trecut astfel repede.

Răsucind butonul luminii electrice, Simina a aprins nu fără oarecare mîndrie becul de deasupra mesei din pridvor,

unde mă pofti să şed, fiindcă ştia că-mi place locul.

— Mai au de lucru la arie ca vreun ceas, un ceas jumătate. Că de lăsat, nu se lasă pînă ce n-au isprăvit şi cel din urmă snop!... mă informă tipărind cu latul palmei faţa albă de masă. De acolo vin şi eu. Am făcut clacă tot satul, cu toate brigăzile... Pe urmă, cînd s-a mai apropiat treaba de sfîrşit, Ion m-o pus pe goană acasă, să pregătesc cina. Cică-i flămînd, de-are să-mi mănînce şi urechile. De la cinci dimineaţa nu s-o mai clintit de la arie... Doreşti cumva să-i trimit răspuns?

— Nu, nu!... m-am împotrivit. Să-i fie o surpriză. Căzut cu nepusu-n masă.

Simina zîmbi.

— Cu nepusu-n masă, n-ai prea nimerit-o pe ziua de azi! Are să fie masă mare. Plăcinte cu poalele în brîu... Fiindcă s-au mai gîndit înaintea dumitale să-i facă surpriză lui Ion şi alţi doi prietini vechi.

— Am aflat. Prietini mai vechi şi mai dragi decît mine...

— Dară pînă una-alta şi pîn-la masă mare, el i-a umflat pe sus la arie şi i-a pus la clacă.

— Se putea altminteri? Ion în toată splendoarea!

— Ba de data asta îi dau dreptate. Nu vezi şi dumneata ce nori negri ca balaurii se bulucesc pe cer? Adică aveau să stea cu mînile în sîn aşteptînd ploaia să tîrîie în puhoaie toată munculiţă de-o vară? Asta, numai aşa, pe cuvînt că-i zi de sărbătoare, ca pe vremea cînd era bunica fată şi cînd oamenii lăsau toată primejdia în grija popii, să tragă clopotele bisericii linga-linga, balang-balang?...

Pe cerul negru într-adevăr nu se mai zărea nici o stea.

În schimb, departe, către apus, scăpărau fulgerele tot mai amarnic, parcă iazmele furtunii îşi ascuţeau tot mai vrăjmaş săbiile. Şi tot mai zornic, tot mai fugărit, bătea şi pulsul motorului de la arie.

Vibra în văzduh o încordare de întrecere ca, o strună întinsă, zbîrnîind gata să plesnească.

Care pe care?

Păcat că nu eram şi eu acolo, la arie, să gîfîi, să opintesc, să mă grăbesc, să asud, să arunc şi eu snopii în batoză, măcar că mai mult aş fi încurcat treburile cu neîndemînările mele de-acum!

Stăpînit de această părere de rău, am rugat-o pe gazdă să stingă becul ca să facă economie de electricitate şi să-şi caute de treburi, de cină şi de plăcintele cu poalele în brîu.

Rămas singur la masa din pridvor, prin întuneric, numai cu mica mea prietină şi confidentă, llenuţa, am avut destul răgaz să aflu într-un ceas multe şi mărunte despre mersul gospodăriei colective din Boiştea, despre uneltirile foştilor cloncani cu poreclele lor de pomină, cît şi despre necazurile sale personale cu un anume gînsac, Fosăilă, şi cu un anume curcan, Leorbăilă, cu care era în mare război.

— Se dau la om, obrăznicăturile! Nu ştiu ce-i frica! Parcă-s doi din bogătanii satului, anume Cloneanul şi Caiafa, care i-au scos sufletul mamei cînd era tăicuţu în război şi eu abia venisem pe lume... Acuma lor li s-o mai muiat clonţul; dar lui Leorbăilă şi lui Fosăilă, nici gînd!

— Să le tăiem clonţul, tovarăşă Ilenuţă! am propus eu o soluţie energică.

— Să le tăiem clonţul! — a încuviinţat ca. Aşa zice tăicuţul!...

Mai aflat-am apoi de la llenuţa şi despre înverşunata sa controversă cu fraţii mai mari, Ionaş şi Neghiniţă, care abuzînd în mod scandalos de autoritatea vîrstei, de pretinsa lor experienţă şi de pretinsa lor superioritate faţă de sexul slab — imfame prejudecăţi reacţionare! — vor s-o constrîngă neapărat să se facă dăscăliţă de şcoală, pe cînd ca vrea să se facă neapărat tractoristă.

— Tractoristă?

— Sigur, tractoristă! De ce te miri?

— Anul trecut îmi scria Ionaş că vrei să te faci ţesătoare la şaizeci de războaie...

— De anul trecut am mai crescut şi m-am mai deşteptat la minte. Tractoristă şi gata!

— Bravo, tovarăşă Ilenuţă!

— Dumneata zici brava! Zice brava şi bădiţa Grigoriţă Zevedei, care mi-a scornit şi numele de Ileana Tractoreana! Dar frăţiorii mei nu zic tot aşa. Şi nu mi-ar fi ciudă dacă n-aş şti care-i clenciul!... Îşi răbufni tot năduful mica mea confidentă.

— Ei, care-i şi unde-i clenciul, tovarăşă Ileana Tractoreană?

— Află că toate îs numai şi numai fiindcă Ionaş se duce şi el în toamnă la şcoala de tractorişti. Ei, şi? Meargă sănătos!... Ce, nu încap doi tractorişti într-o casă? La Glafira lui Antimir, văduva, sînt trei care lucrează cine ştie pe unde. Ba unul mai e şi fruntaş pe regiune!... Dară domnişorul Ionaş se teme să nu-l las de căruţă eu tractorul lui în întrecerea socialistă, cum a păţit mai mare ruşinea Ghiţă Malai de la S.M.T. cu sora lui mai mică, Tiţa, din Cotul Bourului, de-l rîd şi curcile lui Leorbăilă. Asta-i!... Nu? Spune şi dumneata?

— Alta nici nu poate fi.

— Vezi cum stă chestia?

— Văd, tovarăşă Ileană Tractoreană!

— Zi-mi tot Ilenuţă, pînă ce-oi ajunge tractoristă. Şi pînă atunci, mai bine i-ai spune şi tatei să nu se ia după Ionaş şi Neghiniţă, căutîndu-le lor şi tot lor în coarne!... adăugă ea cu şiretenie, ca să-şi mai asigure încă un aliat. Am vorbit şi cu bădiţa Grigoriţă...

— Atunci, toate au să meargă sfoară.

— Sfoară, sfoară! Numai nu te lăsa pe tînjală...

— Îmi pare rău, tovarăşă Ilenuţă!

— Cu părerea de rău, nu faci nici o scofală. Fii un om şi jumătate ca bădiţa Grigoriţă, căruia nu-i suflă nimeni în borş.

Văzînd cum stă chestia, am făgăduit solemn să fiu şi eu un om şi jumătate ca bădiţa Grigoriţă, să nu mă las pe tînjeală şi să-l conving pe prietinul meu Ion să nu mai caute în coarnele celor doi fecioraşi mai răsăriţi în vîrstă şi atît de tirani cu o viitoare tractoristă.

Făgăduiam, dar cu gîndul eram aiurea. Trăgeam cu ochii la fulgerele care se apropiau şi cu urechea la bătăile tot mai zvîcnite ale maşinii de treier de la arie, participînd măcar aşa la asaltata întrecere dintre oameni şi elementele naturii, acolo, de cealaltă parte a salului, după neagra şi nepătrunsa perdea a nopţii.

Am răsuflat cu uşurare, cînd graba gîfîită a prins a se domoli.

Motorul a mai ticăit de două-trei ori, parcă-i mai rămăsese un rest de care se achita în silă: Taca- taca, tac!... Poftim!... Na, şi na!...

Pe urmă, cu un ultim icnet se opri, înainte de a purcede să stropească din nourii de păcură cele dintîi picături de ploaie.

Toată încordarea electrizată din văzduh căzu deodată ca o sîrmă care s-a rupt şi s-a destins, moale, în iarbă. Se lăţi o tăcere nefirească. Un gol în noapte.

Apoi izbucni bucuria copilei şi bătăile ei din palme:

— Urra!... Au lăsat ploaia de căruţă!...

După puţină vreme, tropote de paşi se apropiara în întuneric pe drum şi au pătruns pe poartă străbătînd curtea. Dar n-au urcat scările, ci s-au îndreptat spre fîntînă.

— Ilenuţo!... se auzi glasul cunoscut al lui Ion.

— Da, tăicuţule!...

— Adă-ne sapon şi ştergare, să lepădăm colbul şi pleava de pe noi, aici, mai la larg.

— Îndata mare!...

— Şi o raşpă ceva, o ţesală, un şumoiag, o perie de sîrmă, Ileană Tractoreană!... adăugă într-o gîlgîire de veselie alt glas, de bas, pe care l-am ştiut la clipeală că nu poate fi decît al fostului căpitan Zevedei.

Cu mîna am cuprins braţul fetiţei s-o ţin pe loc, fiindcă prin întuneric degeaba aş fi dus numai degetul la buze să-i cer tăcere.

— Ssst! Nu spui nimic, Ilenuţă, rogu-te!...

— Lasă că mă pricep eu, nu te trădez... mă asigură ea în şoaptă.

Glasurile sunau voioase în noapte, la fîntînă, ca într-o hîrjoană tinerească, la horă.

Se cunoştea că toţi mai păstrau încă o rămăşiţă de aţîţare şi că se întoarseseră peste seamă de bucuroşi,

fiindcă în întrecerea lor „au lăsat ploaia de căruţă!” — vorba Ilenei Tractorenei.

Eu încercam să ghicesc fiecare glas:

— Acesta e Ion! Acesta Ion numărul doi, Ionaş! Acesta, Neghiniţă!... Acesta trebuie să fie tovarăşul Stoichiţă!.. Şi acesta căpitanul Zevedei, pot să jur!...

Aş fi putut să jur, deşi nu-i auzisem glasul niciodată. ÎI recunoşteam nu după inflexiunile profunde de bas, ci după măreaţa detunare a celor rostite:

— Toarnă, Ioane, toarnă vîrtos pe dovleac, pe grumaz, pe ceafă! Brrr!... Toarnă, fiindcă din pustia cămilelor, cînd eram gata s-o beau de duşcă şi din botforoagele lui Calu Dumitrie, nu mi s-a mai părut apa la un preţ aşa de mare, ca azi, la aria voastră. De frica apei dădeam zor şi de apă duceam dor! Măi! aţi scos duhul din mine! Teribil zbir eşti, bre Ioane! Împunsu-te-am eu vreodată aşa de varvar cu sula în coastă, cînd erai sub comanda mea?... Ne-ai făcut eroi ai muncii mai cu anasîna de cum ne făcea eroi comandirul comandirilor: Ordon, înainte, prin foc şi pîrjol!... Un minut nu ne-ai slăbit, să ne tragem suflarea... Toarnă, Neghiniţă, toarnă şi tu, să-mi vie la loc inima pe care mi-a hîit-o de pe căpriori hainul ista de taică-tu! Toarnă şi tu, Ion al doilea, botezătorul. Aşa! Ahaha!... Brrr!... Îţi dă viaţă!...

— Pentru a da un pic de viaţă celor la care le-am scos eu duhul pe ziua de azi şi ca să le mai vie puţintel inima la loc, am şi două gărăfioare de vin rubiniu... vesti Ion cu smerită modestie.

— Scîrţ! Numai cu două te lauzi, Ioane?

— De!... Atîta m-ajută puterile şi prevederile...

— Slab, slab, tovarăşe preşedinte!...

— La nevoie, s-o mai găsi şi a treia...

— Aferim!

— Nu te grăbi cu aferimul, bădie Grigoriţă! Asta, după cum vei şti să te pui bine cu mine... Îl avertiză llenuţa. Pînă ce-oi ajunge Ileana Tractoreana, nu uita că eu îs paharnică şi pivniceră!...

Cînd au început a tropăi pe scările pridvorului, ea le-a luat-o înainte. S-a zgăibărat pe-un scaun s-ajungă la buton şi s-aprindă becul electric, pentru efectele sale de scenă, izbucnind în triluri ascuţite de rîs.

Astfel, abia la chicotirile Ilenuţei le-am apărut şi eu în lumină.

— Ce-mi văd ochii?... strigă, cuprinzîndu-mă frăţeşte cu amîndouă palmele de umeri şi scuturîndu-mă ca pe-un pom, care vai! nu mai are multe roade de dat. Dumneata?... Lume nouă şi bortă-n cer! Taman azi vorbeam despre dumneata cu prietinii aceştia vechi, pe care-i ştii şi care te ştiu, măcar că nu v-ati văzut la ochi niciodată.

Strîngeri încleştate de mînă. Îmbrăţişări cu Ion întîi, cu Ion al doilea, cu Neghiniţă. Schimb de însufleţite semne prietineşti cu ceilalţi doi oaspeţi ai fostului ostaş Ion Săracu, de care întîmplători oaspeţi mă simţeam într-adevăr apropiat cu mult, cu mult înainte de clipa întîlnirii de faţă.

Toţi miroseau a apă de fîntînă şi a săpun, a sănătoasă sudoare a muncii proaspăt spălată şi clătită, a grîu, a paie, a cîmp, a noapte.

— Rămînem aici, în pridvor?

— Aici, aici!...

— Şi dacă ne plouă?

— Să ne ploaie! Poftească!... Acuma ce ne mai pasă?

Ploaia ne-a stropit însă cu milă şi cu îndurare.

Ne apăra bine pridvorul lat. Ne apăra perdeaua de viţă agăţătoare. Şi nici n-a fost cine ştie ce ropot cu bulbuci, cum s-a abătut asupra ariei şi cîmpurilor. Era numai o coadă de ploaie, scuturată dintr-o coadă de nor, răcorind ţărîna şi iarba încinsă, împrăştiind în întuneric boarea jilavă de pămînt ud, de frunze, de livadă, de fîn, de levănţică, de sînziene, de pelin; de toate miresmele dragi cărora le duceam dorul în lumea asfaltului de unde veneam.

Da, da! le duceam dorul tuturora, chiar şi pelinului amărui.

Lăsînd adierile răcoroase să-mi prefire şuviţele năpîrlite de pe frunte şi sorbind aromele umede ale nopţii ca o băutură întăritoare, m-am pomenit o bucată de timp furat de gînduri.

Mă uitam la oamenii din jurul mesei, luminaţi de becul puternic de deasupra. Mă uitam la oamenii din jurul meu, la feţele şi la umbrele lor.

Şi uitîndu-mă la toţi, pe rînd, cu vechea patimă scriitoricească de a scormoni în zodiile altora, mă sileam încă o dată să aflu fiecăruia cheia cea tainică şi fără de greş, unica, pentru a le deschide inima să cetesc în ea.

Ion Săracu, în straiele lui ţărăneşti, arămiu la obraz, dogorit de soare şi de vînturi şi de vifore, după toţi anii cîţi trecuseră din martie ‘45, părea mai tînăr decît soldatul rănit de-atunci cu pieliţa palidă, străvezie, din spitalul unde l-am cunoscut. Era mai spătos, mai legat la trup, cu faţa mai dăltuită de vreme — şi totuşi părea mai tînăr.

Fiindcă acum umerii nu i se mai încovoiau aşa de pretimpuriu, gîrbovi, răpuşi, resemnaţi. Şi fiindcă nu mai păstra acum pe chip nici o urmă a cutelor chinuite şi strîmb scrijilate, amare, pe care i le săpaseră atunci umilirile, suferinţele, teama zilei de mîine, întrebările fără răspuns.

Le luase tuturor locul o altfel de dăltuire mai bărbătească a trăsăturilor, de-o severitate mai nobilă, ca a soldatului de fier din celălalt război, de pe soclu, din piaţa Călimanului, unde se buricau la umbra lui pînă mai deunăzi tot soiul de Emili Sava şi de Nicuşori Vîlcu să-i îmbăloreze memoria, răcnind din fundul bojocilor:

— Noi... ţara!... Noi... poporul!... Noi... patria! Noi... neamul!...

Mai tînără îmi părea acum şi Simina cînd mă gîndeam la femeia ugilită şi fără curaj din anul cînd am răspuns întîia oară la chemările lui Ion şi cînd am venit să-i văd Boiştea.

Atunci, copleşită încă de urgiile războiului, de istovirea atîtor lipsuri şi necazuri, de stropşeala atîtor stăpîni şi de rînjetele atîtor bogătani, pe care-i slugărise ca să-şi hrănească pruncii în lipsa bărbatului, nici nu îndrăznea să se uite drept în ochii omului. Privea pieziş. Se retrăgea mereu în unghere ca o sperioasă făptură a întunericului. Stătea mereu cu palma la gură ca babele. Ca ele clătina mereu din cap oftînd şi tot ca ele îi dădea mereu cu „boierule” şi „cuconaşule” fiindcă eram surtucar ca fostul stăpîn al moşiei, gata poate poate să-mi mai spună şi „sărumîna” cum mereu m-am temut atunci tot timpul simtindu-mă stingherit şi un fel de spin în

casă de-au trecut cele trei zile ca sub o veşnică ameninţare.

Acum, măcar că de sub tulpanul strîns la tîmple se iţeau cîteva fire argintii, era întinerită la faţa ovală şi la privire, se mişca sprinten şi sigură pe sine, cum i se şade unei vrednice stăpîne a casei.

Se dezghiocase şi se risipise în cioburi ca o coajă netrebnică şi slută de lut, crusta care se aşternuse atunci treptat s-o pocească, să-i şontească portul şi chipul, s-o strivească şi s-o înăbuşe, nimicind frumuseţea şi agerimea codanei mlădioase din vremea cînd trecea cu doniţele pline de la şipotul lui Gherase, spre fîneaţă, în toiul coasei şi Ion îi aţinea calea, pierzîndu-şi pe atunci el glasul.

Simina cea nouă, de azi, ştia acum iarăşi să se uite cu ochi pătrunzători drept în ochii omului. Ştia să răspundă glumei cu ascuţită glumă. Ştia să stea cu cinste în capul mesei. Şi ştia cum şi ce fel să ne îmbie pe toţi, fără codeală şi ruşinată stîngăcie, pentru a nu lăsa cumva să se răcească puii fripţi la ţiglă şi îndeosebi plăcintele cu poalele în brîu — fala ei de gospodină! — care de care mai fragede şi mai aurii, mai rumene şi mai pufoase.

Grigore Zevedei dovedi de îndată că nu se prenumără printre cei care aveau nevoie de asemenea îndemnări.

Mînca zdravăn şi NU scăpa din ochi nici paharul cu vin rubiniu.

— Încă o plăcintă, bădiţă Grigoriţă!... Îi dădea ghes şi Ileana de lîngă mine. Ocheşte-o pe cea mai boghetă, de colo!... Am pus rămăşag cu mama că mănînci cinci.

— Cinci? Află atunei că ai pierdut, tovarăşă Ilenuţă!

— Nu te ţine cureaua?

— Ba ai pierdut, fiindcă bădiţa a şi înfulicat pînă acuma vreo şase, şapte, opt, zece!... Grija curelei o porţi? Adică dacă nu m-ar fi ţinut cureaua, nu mă pricepeam eu să dau drumul la cataramă? — şi mînă înainte, băiete!... Tot nu ştii că pe unde trec eu e topenie?... Întreabă-l şi pe Ion cîte cuptoare cu azimă fierbinte am înghiţit şi cîte fîntîni am secat cu broaşte cu tot, pe unde-am umblat noi după potcoave de cai morţi.

— Da' ce, eşti Flămînzilă şi Sătilă?

— Ceva şi mai şi, tovarăşă Ilenuţo! Pe slăbănogii de Flămînzilă şi Sătilă din povestea lui Creangă i-a lăsat bădia de mult de căruţă, cum ar zice o anume viitoare tractoristă, utemistă, sutamiistă, alivancistă...

— Văd că acuma nu te prea repezi să seci apa din fîntînă, tovarăşe care te lauzi că eşti şi mai şi decît Sătilă!... observă înţepat Ilenuţă, ca să-i plătească „lăsatul de căruţă". Mai mult la rubiniul din garafă tragi...

— Trag, dar nu prea am la ce trage!...

— Aha! Aşa-i că tot la mine ajungi?

— Aşa e!... oftă Zevedei. Ia pune-te pe atîta, tovarăşă paharnică şi pivniceră, şi vezi nu cumva gărăfioara asta mai are vreo soră gemene, pitulată pe undeva, în vreun cotlon?

El ofta şi o ispitea cu o mutră pocăită, stăpînindu-şi rîsul. Copila, pătrunsă de rolul său de pivniceră şi de paharnică, îl asigură cu un aer plin de importanţă:

— Las’ pe mine! Numai să nu mă vorbeşti de rău cu nesuferiţii de Ionaş şi de Neghiniţă, cît lipsesc eu de la şedinţă!

— Fii pe pace! făgădui Zevedei. Te-aştept să vii cu plinul. Iar după ce te întorci să capăt putere din gărăfioară, tăbărîm amîndoi pe dînşii să-i facem pilaf! ciulama! harcea-parcea! praf şi pulbere!... Să afle şi dumnealor că bădiţa Sătilă şi Flămînzilă ştie să fie la nevoie şi bădiţa Strîmbă-Lemne, Sfarmă-Piatră şi Lungi-Lăţilă, dacă îndrăzneşte să se atingă cineva cu vorba de Ileana Tractoreana!... Ha-ha-ha! Uită-te la dînşii cum au băgat-o pe mînecă şi cum s-au şi băgat sub masă de frică!...

Scund şi îndesat în straiul de doc cafeniu cu buzunări late ca o tunică, mucalit la înfăţişare, hîtru la vorbă, pornit pe rîs şi pe znoave, cu sclipiri vesele în ochif albaştri şi cam bulbucaţi, Grigore Zevedei, fostul căpitan al lui Ion Săracu, răspundea aidoma omului pe care mi-l închipuisem numai după zugrăveala şi povestirile rănitului de-atunci, povestiri vechi de atîţia ani. Cred că l-aş fi recunoscut oriunde, pe stradă, în tren, în cea mai volburată îmbulzeală a mulţimii, fără să mi-l arate nimeni.

Totuşi, uneori, în privire parcă i se clătina o şovăială ciudată. Şi parcă în ochi îi pogora o umbră tot aşa de străină de firea lui deschisă, împîclindu-i sclipirile limpezi.

Atunci se oprea brusc. Tăcea. Nu-şi mai găsea firul cuvintelor. Ocolea ceilalţi ochi.

Părea că aşteaptă ceva. Părea că ascultă ceva, în el, ori în afară de el.

Se scutura, să se biruie. Se silea să fie iarăşi cel din totdeauna, burzuluindu-se, strigînd, gesticulînd, rîzînd.

Dar cînd începea din nou a vorbi şi a rîde — pentru o ureche mai încercată şi atentă — clătinarea din glas şi din ochi şi din întreaga-i făptură mai dura încă, pînă să-şi găsească cumpăna deplin.

Cunoşteam prea bine aceasta acum. Experienţa îndeletnicirilor scriitoriceşti mă învăţase să ştiu ce înseamnă, oricît de muşcător mă dojenise şoferul să fiu mai cu atenţie la viraj!

Erau drojdiile de amintiri tîrzii şi umilitoare, care mai picurau o coclează de venin în viaţa celor mai bravi oameni, cînd s-a întîmplat odată să treacă dintr-un singur zvîc, o prăpastie adîncă, pe-o punte îngustă, putredă şi viclean lunecoasă. Abia după ce-au ajuns de cealaltă parte şi privesc îndărăt la genunile negre şi fără de fund, abia atunci se înfioară, li se taie suflarea şi li se zburleşte părul gîndind la tot ce s-ar fi putut să-i pîndească.

Zadarnic pornesc mai departe, fluierînd voiniceşte, haihui!... Amintirea primejdiei din care au scăpat şi de care nu se cutremuraseră atunci cu bravură, se răzbună şi îi persecută mai apoi subteran, ani şi ani.

Se întoarce boţeşte, tiptil, prin somn, să-i chinuie cu visuri zvîrcolite. Le răsare în mijlocul unui hohot de rîs, să le curme rîsul, fie şi numai o clipă.

Nu-i destul oare numai o singură clipă pentru a învenina bucuria unei zile? tihna unei nopţi? desfătarea unui ceas?

Din toate cîte le ştiam acum de la prietinul Ion Săracu, fostul său căpitan

Grigoriţă Zevedei avusese cu adevărat a trece peste asemenea genuni. Şi le trecuse cu adevărat pe asemenea punţi putrede şi lunecoase, gata să se surpe cu el.

Mai întîi, fuseseră legăturile din tinereţe cu anume prietini cam de aceeaşi vîrstă şi cam de aceleaşi aspiraţii cinstite. De la dînşii aşteptase mereu veşti, şi semne pînă în pustia cămilelor şi sub ruinele Stalingradului. Le aşteptase la început împreună cu fratele său nedespărţit, Simion Vîrtosu, dascălul în ştiinţele gîzelor, plantelor şi animalelor; după moartea lui, le aşteptase singur, tot mai descumpănit şi cu inima tot mai pustie, ca locurile pîrjolite pe unde trecea. Iar semnele, nici n-au mai fost să mai vină vreodată, fiindcă prietinii legămintelor din tinereţe, cu aspiraţiile lor cu tot, se vînduseră pentru blidul de linte, ca Nicuşor Vîlcu şi alţii din celălalt război.

Mai apoi, a doua brazdă a descumpănirilor i-o şănţuise adînc între sprincene şi uşuratica sa soţioară, Mimi, pentru care el nu era decît un amuzant Grigri, întru scîrbirea soldatului Vasile a Mărinei şi a întregului batalion. Nu de haram stupeau ei cu oţărală într-o parte! Uşurică, uşurică, dar pe cît de uşurea, pe atît de grea piatră de moară ferecată de picioarele unui om cu nepotolite avîntări ca dînsul!

Unde să ajungă cel mai inimos şi mai cinstit om, cu asemenea prietini trădalnici şi cu asemenea tovarăşă de viaţă?

Genunile îl împresurau astfel tot mai strîns în acel sfîrşit al anului 1944 şi început al anului 1945, tocmai cînd

visurile tinereţii începeau a se împlini, cînd Ion Săracu rănit îl lăsase pe cîmpurile de bătălie si cînd se socotea în drept să-mi destăinuie cu o mîhnită şi nedumerită temere că parcă dinadins caută moartea, taman în ceasurile în care ar fi trebuit să-i fie viaţa mai dragă, dinadins parcă înălţîndu-şi fruntea dezvelită de sub casca de fier acolo unde viespele gloanţelor bîzîiau mai aprig, doar-doar!...

Gloanţele însă nu I-au vrut.

Zadarnic a mers, a mers, a mers, doar-doar...

Punţile putrede, viclean lunecoase, se surpau pe rînd în urma lui peste genuni. Şi surpîndu-se, au tîrît pe rînd în noaptea genunilor şi pe prietinii trădalnici, şi pe trădalnica tovarăşă de viaţă, cu toate mădularele ei molatece şi moleşitoare de prea răsfăţată, de prea parfumată şi pudrată şi inutilă femeiuşcă, zdrobite de-a valma cu superba-i toaletă de bal, după o glorioasă noapte de bal, într-un accident de automobil, cînd i-au cules trupul amestecat cu fîşii de mătase muiată în sînge, cu capa de vulpe albastră, cu şuruburi, eu perle de colier, cu roşul de buze şi puful de pudră, cam în aceleaşi clipe în care el se zbuciuma sfîrtecat de schije, pe targa unei ambulanţe, în văgăunile munţilor din Cehoslovacia.

Surpate erau punţile. Surpaţi şi îngropaţi sau pitulaţi în cotloane erau oamenii care nu ştiuseră să fie oameni pînă la sfîrşit! Şi el, iată-l. acum aici, viu, teafăr şi nevătămat, în mijlocul adevăraţilor prietini şi tovarăşi de luptă! Iată-l departe de genuni, de punţile perfid lunecoase, de spectrele foştilor

prietini perfid trădalnici, de movila de ţintirim a fostei tovarăşe necredincioase de viaţă, pe care moartea şi anii au absolvit-o cu încetul de toate, învăluind-o

într-o pîclă fumurie, estompată, a expierilor, a uitărilor, a iertărilor.

Vorbeşte, rîde, glumeşte, gesticulează, împroaşcă fum şi scîntei din ţigară, dă drumul zăporului de măreţe burzuluieli şi ocări.

Dar în ochi tot îi mai trece fugitiv uneori o clătinare ciudată. Şi tot îi mai coboară brusc o umbră perdeluindu-i luminile bucuriei de a trăi, care îi scăpărau în pupile cu o clipă mai înainte.

Rănile lăuntrice nu s-au cicatrizat încă deplin. Căci rănile dinlăuntru pricinuite de cei care ţi-au fost aproape şi în care ai crezut, se tămăduiese neasemuit mai greu şi încet decît rănile gloanţelor şi ale schijelor şi şrapnelelor duşmane.

Cunoşteam acum şi cît de puţin au mai lipsit să-l doboare.

Cunoşteam acum şi cît de mult, cît de hotărît şi de mîntuitor pentru soarta lui în ceasul cel de primejdioase descumpăniri s-a dovedit cuvîntul tare, de sprijin, al fostului soldat Stoichiţă Ion, pe care l-a întîlnit întîia oară acolo, departe, în stepa unde-au mai întîlnit ei şi fantasticile armii de furnici din cartea lui Mînătîrcă. Fostul soldat Stoichiţă Ion, întors de-a doua oară la regiment cu alt suflu, în ajunul înaintării spre Cehoslovacia, după ce se făcuse nevăzut în „desprinderea elastică" din stepe. Fremăta de neastîmpăr şi de aşteptări acest fost sol- dat-muncitor şi fost muncitor-soldat, zorind să-şi ducă mai departe, peste hotare, împlinirea nădejdilor în care crezuse şi pentru care a pătimit. Pe el, pe Zevedei, cărturarul răzleţ şi singuratic, ce putea să-l aştepte chiar în cea mai fericită împrejurare, chiar în propria sa patrie, chiar în

propriul său tîrg, chiar în propria sa uliţă?

Doar un alt cărturar tot aşa de răzleţ şi de singuratic. Doar un alt om copleşit de simţămîntul puţinătăţii lui, fără o stea călăuzitoare în puzderia miliardelor de constelaţii de pe cer. Doar un alt împărţitor al firului de păr în patru şi apoi de patru ori în cîte patru, în vreme ce feluriţi Iordan Hagi-Iordan, Emil Sava ori Nicuşor Vîlcu îşi vor întări
mai vîrtos cîrdăşia să apuce iarăşi în mîinile lor cuţitul şi pînea, ca după celălalt război.

Ce vor fi vorbit atunci între dînşii, fostul căpitan Zevedei Grigore de faţă, cu fostul soldat Stoichiţă Ion, tot de faţă, nu puteam şti şi n-aveam de unde s-o ştiu. Dar cunoşteam că fostul ostaş izbutise să desăvîrşească în ceasul al unsprezecelea mîntuirea fostului său căpitan, aducîndu-i măcar un început de împăcare cu sine în stearpa şi înveninata lui descumpăneală.

Iar acum, în pridvorul celuilalt fost ostaş, prietinul meu Ion Săracu din Boiştea, în noaptea cutreierată de răcoroasele adieri de după ploaie, mă uitam pe rînd la dînşii. La tustrei, care au străbătut împreună stepele furnicilor şi cămilelor pînă la Stalingrad, un olat din pusta maghiară şi pe urmă munţii Cehoslovaciei.

Mă uitam şi mă gîndeam la toate urgiile prin cîte-au trecut, la lugubrele cîmpuri de bătălie unde şi-au pierdut camarazii îngropaţi sub ţărîna mormintelor astăzi cuprinse de iarbă. Mă gîndeam la năprasnicile asalturi, retrageri şi înaintări cînd înfruntau avalanşa supragigantelor, extrarapidelor, superblindatelor, ullrapreciselor maşini

de distrus şi ucis. Mă gîndeam la zvîrcolirile lor în iureşul de tancuri, de mitraliere, de avioane, de tunuri, de torpile aeriene, ele obuziere, de aruncătoare de flăcări, de fortăreţe zburătoare, de puşti automate, de mortiere... Întrucît, da, întrucît se deosebeau oare de eroii bătrînei Iliade, a bătrînului Homer? Şi întrucît faptele lor fuseseră mai prejos de ale lui Achile şi Agamemnon şi Patrocle şi Ajax şi Hector, mult slăvitul troian, fiul lui Priam şi al Hecubei?

Simple prejudecăţi literare, numai fiindcă aceştia stăteau aici de faţă, la masă, într-un pridvor de casă ţărănească, sub lumina becului electric, vorbind, glumind şi amintindu-şi peripeţiile cele mai crîncene, fără nici un patos exagerat.

Ba ca să fiu sincer, gîndind mai bine, am găsit chiar că se puteau lipsi fără nici o pagubă de geniul şi de suflul uriaş al lui Homer, pentru a le zugrăvi
faptele de arme pe care de altminteri nici nu rîvniseră ei să le ştie cîntate şi slăvite de nimeni, niciodată. Asemenea grijă îi muncise oare, că nu se vor bucura de faima lui Achile şi Agamemnon şi Patrocle şi Ajax şi Hector, fiul lui Priam şi al Hecubei?

La o adică, toţi acei eroi legendari ai lui Homer, cum şi unde-au sfîrşit? Unde i-a dus mult slăvitul război troian? Cu ce s-a încheiat epica lor luptă?

Neant! Zădărnicia zădărniciilor. Cînturile Iliadei şi atîta tot!

Oamenii aceştia în carne şi în oase din jurul mesei, care nu erau nici zei şi nici nu se socotiseră vreodată eroi, au găsit dînşii sfîrşitul logic al epopeii lor trăite. Au ştiut să-şi pecetluiască biruinţa cu

sigilii nesfărmate. Nu şi-au lăsat victoria jefuită, îngropîndu-şi doar morţii şi retrăgîndu-se în corturi să-şi oblojească rănile în aşteptarea alinărilor şi minunilor picate din cer.

CAPITOLUL IV

Fostul căpitan Zevedei şi recuperarea deşeurilor. Unde se arată cum un jurist îşi descopere cu întîrziere vocaţia miciurinistă din copilărie şi unde un prea neînduplecat judecător e judecat cu neînduplecare, fiindcă ascundea o părticică din adevărul întreg. Întîmplări vechi, cu tîlcuiri nouă.

Zîmbind îngîndurat, privea şi fostul căpitan Zevedei Grigore prin mrejele fumului de ţigară.

Privea la fostul soldat Stoichiţă Ion, parcă acum îi vedea întîia oară faţa lui slăbănoagă, smolită şi osoasă; părul aspru, cărunt şi tuns scurt; punctele negre, încrustate în pielea obrazului, pe frunte şi pe dosul mînilor, ca la toţi lucrătorii care şi-au trăit cîndva o parte din viaţă în atelierele de turnătorie şi la gura cuptoarelor.

Se uită îndelung, gînditor, cu o învăluire de dragoste stăpînită, la omul smolit şi tăcut.

Apoi, izbucni, deodată, rezumînd, în felul său şăgalnic toate cumpenele şi

încercările prin care a trecut, pînă ce mîna fostului soldat l-a scos la liman:

— Vrei să ştii cum aş numi cu operaţia asta în termenii producţiei dumitale industriale, prietine Stoichiţă?

— Aştept s-aud... rosti omul smolit, fără grabă şi fără să zîmbească, fiind el acum mai scump la rîs şi la vorbă decît în stepele furnicilor din cartea lui Mînătîrcă. S-auzim!

— Recuperarea deşeurilor? Nu?... Ce zici?

— Ar fi ceva...

— În loc de material brăcuit, de rămăşiţe care n-ar mai fi făcut două parale, de ciurucuri şi scoabe ruginite, în loc de tot soiul de deşeuri, recuperarea şi valorificarea lor, în doi timpi şi trei mişcări! Cum ai procedat întrucîtva cu mine. Minunea secolului! Din chioștecuri de ţigări şi resturi de pingele — oţel calitatea extra, tractor ultim model, locomotivă de expres, turbină, excavator gigant, plug cu 16 brăzdare, motor de hidrocentrală, combine pentru S.M.T....

Punîndu-i latul palmei uşurel pe umăr şi abia zîmbind într-un colţ al buzelor, Ion Stoichiţă i-a întrerupt volubila enumeraţie:

— Mai domol. Nu mă lua aşa de repede, că ameţesc...

— Precum constat, nu te entuziasmează recuperarea deşeurilor!... suspină cu prefăcută deprimare Zevedei.

— Ba da.

— Nu s-ar zice!

— Ba da, dar fără exagerările dumitale.

— Mă rog, mă rog, cum şi ce fel?... Care exagerări?

— Cele din firea dumitale.

— Scîrţ!... M-ai lămurit, de m-ai prăpădit.

— Cele fără de care nici n-ai fi ajuns poate prietinul tuturora, aici în mijlocul nostru.

Fostul căpitan Zevedei se frămîntă cu coatele pe masă, pufăind atît de aprig din ţigară, încît ţigara a împroşcat o jarbă de scîntei, ca o coadă de cometă.

— Aşadar exist prin exagerările mele? Aş fi curios să le aflu şi eu!... Să restabilim lucrurile la punct.

— Să le restabilim... Încuviinţă calm Stoichiţă Ion.

— Ei?

Omul smolit îl povăţui în prealabil:

— Mai întîi însă linişteşte-te şi mai apoi nu împroşca atîta foc şi pară, că arzi faţa de masă a tovarăşei Simina, îi faci pagubă la inventarul casnic şi altă dată are să ne dea de mîncare pe scîndura goală.

— Fii pe pace! Asemenea plăcinte cu poalele în brîu fără rival în toată Moldova, ca şi alivencile nu mai puţin celebre, garantez eu că nu pierd nimic şi dacă ni le-ar lepăda în palmă prietina Simina, pe-o foaie de hrean, să le dumicăm pe marginea şanţurilor, fără masă şi fără nici o faţă de masă... Dar în fine!... Pentru a respecta ordinea de bătaie, mă liniştesc și ascult!... făgădui Zevedei, stingînd ţigara ca măsură de precauţie, să nu mai împrăştie foc şi pară pe nări ca Ducipalul lui Alexandru cel Mare din cartea lui Mînătîrcă, deprins să mănînee numai jăratic în loc de numărul considerabil de plăcinte cu poalele în brîu pe care le consumase el în acea seară. Ascult şi aştept să aflu, ce

exagerări? Care exagerări? Ce fel de exagerări?

— Ai răbdare şi vei afla! În primul rînd, nici atunci, cînd s-a petrecut operaţia cu pricina, nu erai chiar în categoria chiostecurilor de ţigări şi a resturilor de-pingele, cum exagerezi, ponegrindu-te pe nedrept...

— Mulţumesc pentru generozitatea aprecierilor! întrerupse Zevedei, înclinînd fruntea cu o spăşită modestie de mironosiţă.

— Nu te grăbi să mulţumeşti, că încă n-am terminat! În primul rînd aşadar, nici atunci nu erai chiar într-aşa hal far' de hal! Iar în al doilea rînd, nici acuma nu eşti chiar minunea secolului, cum exagerezi, trăgîndu-ţi toată cenuşa din cuptorul prietinii Simina pe turta dumitale: oţel calitate extra, tractor ultimul model, locomotivă de expres, turbină, excavator gigant, motor la hidrocentrală, eţetera! Să nu exagerăm nici în bine, nici în rău! A fost o operaţie mai puţin extraordinară, cu efecte mai puţin năzdrăvane, bădiţă Grigoriţă!...

— Am înţeles!... suspină de data asta fără patos ironic, cu o sinceră decepţie, fostul căpitan Zevedei. Cu alte cuvinte: înghite găluşca şi taci, bădiţa Grigoriţă!... Ciuruc ai fost, ciuruc eşti şi ciuruc vei fi!...

Omul smolit, scump acum la zîmbet şi cu părul cărunt, îl atinse a doua oară cu latul palmei uşurel pe umăr, zîmbind şi în celălalt colţ al gurii.

Era atîta duioşie frăţească în gestul acela, încît n-ar mai fi fost nevoie de vorbe.

Totuşi, Ion Stoichiţă vorbi:

— Ştii bine că nu-i adevărat, tovarăşe Grigore! Partidul nu se preocupă de ciurucuri nerecuperabile; le lasă lepădate la deşeuri, pierdute pentru totdeauna. Şi tot atît de bine mai ştii că industria noastră, aia tînără şi începătoare cum e, NU se mulţumeşte cu surogate. Nu rîvneşte să fabrice tractoare din chioștecuri de ţigări şi hidrocentrale din rebuturile de pingele, chiar dacă una ca asta ar fi cu putinţă. Sîntem mai cinstiţi, ca în toate... Încît nu te mai socoti ciuruc la trecut, la prezent şi la viitor. De-ar fi aşa, nu te-ai afla aici, printre noi, una cu noi. Deşi...

— Ei, ei? Deşi?... Îi smulse repede cuvîntul din gură fostul jude, cu agera promptitudine a interogatoriilor din cabinetul de instrucţie. Deşi Zi mai departe...

Ion Stoichiţă îl ameninţă prietineşte cu degetul arătător, care mai purta urmele arsurilor de fier topit şi o despicătură în unghia mutilată pînă la os.

— Nu mai scormoni cu întrebările, că-i bîja!

— Ba scormonesc! se îndîrji bădiţa Grigoriţă. Hai, fii aşa de bun şi explică-mi ce va să spună acest suspicios „deşi”?

— Poftim, să te servesc! Eşti al nostru, ai încrederea tuturor, ai adus cinstite servicii poporului şi partidului, le recunoaştem toate fără nici o rezervă, ne eşti drag; deşi ne recunoaştem şi dreptul de a ne întreba pentru care anume motive ai făcut acum trei-patru ani un anume viraj brusc care ne-a lăsat nedumiriţi?

— Vorbeşti ca Panaite, şoferul de ieri seară, cu sîcîiala lui de refren: Atenţie la viraj!

— Da, vorbesc ca Panaite, şoferul care ne-a adus ieri seară şi ne-a năucit tot drumul cu teoria atenţiei la viraj. Nu-i glasul poporului? Şi nu se întreba şi el, nu te-a întrebat chiar pe faţă, de ce-ai virat brusc şi de ce-ai fost cuprins de patima asta nouă şi subită pentru miciurinism, pentru învăţăturile lui Lîsenko, pentru grădinărie, pentru pomicultură, pentru agro- biologie?

— Fac ceva rău?

— Dimpotrivă. Ai făcut mai multe descoperiri folositoare şi ai ajuns la mai preţioase inovaţii decît zece specialişti vechi şi ruginiţi la un loc.

— Atunci?

— Dar cu toate astea şi peste toate astea, întrebarea tot rămîne. Ce s-a întîmplat oare, pentru ca aşa, netam-nesam, să-ţi găseşti la patruzeci de ani trecuţi o nouă chemare în viaţă?

Fostul căpitan de rezervă şi fostul judecător Zevedei aprinse altă ţigară. Îşi propti bărbia în podul palmei şi cotul pe masă, împroşcînd iarăşi foc şi pară pe nări ca Ducipal, armăsarul lui Alexandru cel Mare din cartea amărîtului Mînătîrcă.

Surîdea şi împroşca scîntei.

O cută subţire între sprincene dovedea însă că dincolo de surîsul acela amăgitor, întrebările lui Stoichiţă Ion puseseră degetul pe-o rană mai adîncă şi mai ascunsă, căreia îi sosise ceasul să fie curăţită pînă la carne vie, pentru ca balsamul mărturisilor s-o tămăduiaseă apoi definitiv. Scutură din cap şi grăi, zvîrlind vorbele valvîrtej, de-a valma cu scînteile.

— Măi, al naibei! Văd eu că de scăpat nu scap!

— Nici n-ai încotro.

— Ba în privinţa asta te înşeli! Aş putea la toate să-ţi răspund avocăţeşte şi să te înfund avocăţeşte, răstălmăcind propriile dumitale vorbe... Nu clătina din cap şi nu te apăra ca de muşte. Ştiu eu ce ştiu în materia asta!...

— Bine! Arată ce ştii.

— Mă rog, azi, cînd acest infam de Ion Săracu ne-a permis să răsuflăm o jumătate de oră şi cînd ai cetit în gazetă peste umărul meu despre bătrîna Ioana Şoltuz din Ponoare că a învăţat să scrie şi să citească la optzeci de ani trecuţi, ţi s-a părut ceva suspect? Te-ai întrebat ce urmăreşte ea oare, care-i pricina ascunsă şi de ce-a apucat-o strechea alfabetizării la vîrsta mamei lui Matusalem?

— Nu! Ce vorbă?!...

— Te cred şi eu că nu! Ca şi pe mine. Te-a străbătut un fior de mîndrie că trăim asemenea vremuri, cînd se pot desăvîrşi asemenea fapte, care altădată ar fi părut minuni imposibile. Just?

— Just...

— Nu ne-am uitat noi unul în ochii celuilalt, după ce i-am ridicat amîndoi de pe foaia ziarului şi nu mi-ai venit dumneata în faţă, vroind parcă să spui ceva? Şi n-ai renunţat a mai spune, fiindcă era de prisos? Nu ne-am înţeles oare fără cuvinte, că asta gîndeam amîndoi?

— Just! Aşa e...

— Ochii dumitale erau ori nu umezi, prietine Stoichiţă?

— Parcă ai dumitale erau altfel, prietine Zevedei?

— Nu tăgăduiesc! Şi nu dau vina pe pleavă, pe colb, pe fum, pe usturime...

— Nici eu. Recunosc şi repet: just, aşa e!

— Dacă recunoşti şi repeţi că just, aşa e, de ce te miri atunci cu suspiciune, ca Panaite, că la patruzeci de ani am făcut şi eu un viraj care nu pare să fi fost prea greşit şi că m-a apucat strechea altei vocaţii?... Baba Ioana Şoltuz a învăţat buchiile la peste optzeci de ani si cu aceste buchii a putut scrie o chemare pentru pace mai simţită decît un savant atomic încărcat de glorie şi membru de onoare la zece Academii apusene. Eu, care încă nu-s un moşneag, am învăţat la jumătatea vîrstei sale să altoiesc, să pun tutori altoilor, să încrucişez soiuri de plante şi de pomi, să observ cu alţi ochi natura, să lucrez în laborator şi pe cîmpurile de experienţă, să aplic naturii învăţămintele lui Timiriazev, lui Dokuceaiev, Kostîcev, Villiams, Miciurin, Lîsenko şi aşa mai departe... Ce mi-ai fi putut replica la asta? Te înfundam! Mai ales că există astăzi nu zece la sută din oamenii ţării noastre, ci parcă mai mulţi ceva, care nu mai orbecăiesc în beznele de acum şapte sau opt ani şi nu mai fac cele ce făceau atunci! Ai fi vrut ca tocmai eu să nu evoluez? Aşa, numai ca să nu-ţi dau dumitale şi lui Panaite dureri de cap şi să nu vă pun semne de întrebare?... Iată în ce fel ţi-aş fi umblat eu cu fofîrlica avocăţească, să te înfund şi să nu mai zici nici cîrc, chiar dacă răspunsul nu cuprindea adevărul curat! Dar fiindcă în specialitatea şi în fosta mea îndeletnicire de jurist mi s-a acrit de asemenea răspunsuri măsluit avocăţeşti, am să-ţi răspund adevărul curat.

— În sfirşit!... răsuflă cu uşurare Stoichiţă Ion.

La exclamaţia lui, de îndată am simţit ca o destindere la toţi cei din jurul mesei, de la Ion Săracu, pînă la Ileana Tractoreana.

Toţi s-au mişcat pe scaune şi pe bănci, pregătindu-se să asculte.

A ridicat ochii de la lucrul ei şi Simina, care după ce şi-a îndeplinit în vremea cinei toate îndatoriţele de harnică stăpînă a casei faţă de oaspeţi, nu se oprise apoi; o clipă ca apa rîului de la alte îndeletniciri, cînd însemnînd ceva cu creionul într-o condică vărgată, cînd alegînd seminţele pentru grădină aduse de bădiţa Grigoriţă Zevedei şi amestecate în plicuşoa- rele care s-au spart în geamantan, cînd cosînd nasturii de la străiţele Ilenei Tractorene, pierduţi probabil în luptele cu inamicii săi Nr. 1 şi Nr. 2: Leorbăilă şi Fosăilă.

Înălţînd ochii şi ciulind urechile, adăstau toţi cu respiraţia oprită,

— În sfîrşit iată ceasul să aud si eu adevărul curat! repetă omul cu obrazul slăbănog şi smolit. ÎI aştept de trei-patru ani...

— Adevărul curat e că nu mi-am descoperit din senin o vocaţie nouă! glăsui fostul judecător şi fostul căpitan de rezervă Zevedei. Aici vă înşelaţi. Cîţi ajungeau oare să-şi realizeze sub regimul trecut visurile şi din copilărie, din adolescenţă, din tinereţe?... Înainte de a împlini vîrsta de treizeci de ani, viaţa se prefăcea pentru toţi într-un ţintirim al acelor visări şi dorinţi. Şi mai fiecare purta în el un mort. Purta în el copilul sau adolescentul care năzuise să fie alt-ceva dorit ceea ce era, şi să facă altceva decîl ceea ce făcea!... Adevărul curat e că şi pentru mine nu meseria să judec pe

alţii fusese vocaţia cea autentică, unică, moştenită din pruncie de la tata, care altoia pomii cu o singură mînă — cu stînga — fiindcă dreapta i-o zburase din umăr o schijă în războiul din 1916. Altoia cu stînga şi-i mersese vestea totuşi peste şapte sate, ca unul care izbutise şi el un fel de miciurinism modest şi ţărănesc, primitiv, fără să aibă habar că exista atunci, undeva pe lume, un mare şi neobosit premergător, Miciurin... Aceasta fusese vocaţia mea, pasiunea mea din juneţe, de la care a trebuit să-mi iau adio cu strîngere de inimă de pe băncile şcolii! A trebuit să-mi iau adio, fiindcă pe de o parte n-avea nici o căutare în Romînia, de-atnnci, ţara eminamente agricolă a toasturilor de la banchete. Pe de altă parte, fiindcă nici n-aş fi avut mijloacele materiale să duc la capăt asemenea învăţătură, într-o specialitate care nu-i trebuia nimănui... Romînia, ţara latifundiilor, ţara eminamente agricolă, bătea toate recordurile într-o altă producţie, care nu figura pe nici o statistică agricolă din lume. Anume, bătea toate recordurile mondiale în producţia de avocaţi... Nu puteai arunca o piatră pe-o uliţă de tîrg, să nu cadă în capul unui avocat. Nu întîlneai pe uliţă un pricăjit cît de rupt în coate, să nu aibă şi el măcar un proces cu cineva pentru ceva, ca să alerge după o dreptate care-i luneca mereu din mînă ori măcar să-şi răcorească amarul vieţii... Cu ce şi-au pierdut oare ţăranii pamînturile cîte nu apucaseră să le înhaţe moşierii şi bogătanii satelor ca să-şi rotunjească hotarele; cîte nu apucaseră să le globească băncile cu ipoteci?... Cu ce şi-au pierdut drepturile,

puţina agoniseală, libertatea, decît cu procese, căutînd mereu o dreptate care nu era pentru dînşii, încă de pe vremea divanurilor domneşti de acum două-trei sute de ani?... Unde nu-i dreptate, chita studiilor şi specialiştilor în ştiinţa dreptăţii! În consecinţă, am intrat şi eu în specialitatea naţională, dacă vreţi în producţia naţională, am căpătat bursă clasificat întîi la concursul pentru învăţătura dreptului şi m-am consacrat studiilor juridice ca să devin eminent jurist, într-o ţară eminamente agricolă. Nimic mai logic.

Fostul căpitan de rezervă şi judecător, Zevedei, aprinse altă ţigară de la capătul celei isprăvite.

Privi cu ochii lui cam bulbucaţi la toţi din jur împrejur şi după ce împroşcă o emisiune proaspătă de foc şi pară, continuă:

— Avocat însă nu mi-a plăcut să fiu în ţara avocaţilor şi n-am fost o singură zi! Iar ca judecător am ţinut să nu fiu pe placul altora, pe placul stăpînitorilor... Cinstit voirbind, nu eram nici pe placul meu. O meserie în silă, nu e vocaţie! De bine de rău, însă, am dus o luptă ca vai de ea şi ca vai de zilele mele cu grangurii politicăriei de pe vremuri, pentru a împiedica pe ici-colo o samavolnicie şi pentru a apăra dreptatea unui sărman obijduit, măcar din cînd în cînd, cît se putea... Dar că tînjeam mereu după vocaţia din copilărie de la care am fost împiedicat şi după specialitatea lui Miciurin şi a lui Lîsenko, n-o ştii adică prea bine şi tu, Ion Săracu? N-o şti adică prea bine şi dumneata, Ion Stoichiţă?... N-o ştiaţi amîndoi, încă de departe, de acolo, din stepe, după prietinia mea cu

regretatul dascăl de ştiinţele naturii, Vîrtosu Simion? Căci asta mă lega de el ca de-un frate, pe lîngă celelalte pricini, pe care de asemenea le ştiţi amîndoi... Adevărat?

— Adevărat!... Întăriră într-un glas Ion Săracu şi Ion Stoichiţă.

— Ei? Altceva ce să vă mai adaug?... Acum, am căpătat putinţa să mă consacru cu totul visului meu din copilărie. Cu rîvnă am izbutit să smulg naturii din ţara noastră oarecare rezultate modeste, dar care nu-s de lepădat. Pe lîngă rezultatele de la Staţia I.C.A.R.-ului, unde lucrez şi unde specialiştii au găsit cu cădere să mă înainteze în grad, făcîndu-mă dascăl din elev veteran şi conducător din codaş; cred că nici prietinul Ion Săracu, nici prietina Simina, responsabila grădinii de pe lîngă gospodăria agricolă colectivă ,,1907'' din Boiştea, nici Ionaş şi Neghiniţă, nici chiar Ileana Tractoreana n-au a se plînge... Am fost colaboratori de la distanţă; am fost şi de-aproape; de cîte ori mi-au îngăduit împrejurările să viu nechemat ca acum. Şi pare-mi-se că am pus împreună la cale cu succes destule „drăcovenii", cum spun crucindu-ise şi stupind în sîn babele din Boiştea... Ori mă ameţeşte demonul înfumurării şi al laudei de sine?

Toţi s-au grăbit să clatine din cap.

N-aveau a se plînge de „drăcoveniile" lui bădiţa Grigoriţă. Nu-l ispitise nici un demon al înfumurării şi al laudei de sine.

Ardea în privirile tuturor aceeaşi văpaie a dragostei şi aceeaşi neţărmurită preţuire a omului, pe care i-o arătaseră fostului căpitan şi foştii soldaţi de sub comanda sa vreme de ani şi ani de zile, la

depărtări de mii şi mii de kilometri, din stepele furnicilor şi ale cămilelor, pînă dincolo de pusta maghiară şi munţii Cehoslovaciei.

Ionaş, Neghiniţă şi Ileana Tractoreana îl mîncau din ochi, ascultîndu-l şi admirîndu-l ea la teatru. Le cîştigase inima, să aibă ce povesti pînă la adînci bătrîneţe despre bădiţa lor Grigoriţă şi , drăcoveniile lui grădinăreşti şi miciuriniste.

De altfel, mă stăpînea din ce în ce mai stăruitor o impresie din ce în ce mai ascuţită, cu îndărătnicia unei obsesii şi luînd proporţiile unei nemeritate torturi. Creştea senzaţia că toţi cei de jur împrejurul meu, chiar şi aceşti pui de om încă la vîrsta unor drăcovenii mai copilăreşti şi mai năzbîtioase, de tagma amintirilor lui Ion Creangă, comunicau între dînşii prin nişte fire nevăzute, care se ţeseau de la unul la altul peste tăblia mesei, trecîndu-le prin inimi, prin pupile, prin cuget. Erau tot atîtea fire invizibile pentru mine şi în afară de mine, cîte ceasuri bune ori rele vieţuiseră toţi împreună, fără mine; cîte împrejurări şi ameninţări îi ridicaseră să lupte umăr la umăr şi să se apere de primejdie cu înverşunare ca în dîrdora ploii din astă-seară; cîte nădejdi îi uniseră să-şi dureze lumea pe care şi-o făureau; cîte biruinţi i-au răsplătit pînă acum şi aveau să-i mai răsplătească.

Acele fire invizibile îi legau. Prin ele îşi transmiteau gîndurile, simţirile, alarmele, îndîrjirile, bucuriile, amintirile.

Iar de la toate eu mă aflam exclus, ca unul ce lipsisem de la toate, fiind aici doar un oaspe întîmplător şi vremelnic —

trei popasuri de cîte trei zile, în ultimii ani. Puţin. Mai nimic. Nimic.

Eu eram numai trecătorul primit în mijlocul lor cu inima deschisă, fireşte, dar oricît de deschisă le-ar fi fost inima, rămîneam străin de iniţierea directă, zi de zi, în tot ce-i însufleţise şi-i însufleţea, în tot ce-i frămîntase şi-i mai frămînta, îi bucurase şi-i mai bucura. În darn mă sileam să le ghicesc toate după semnele exterioare. La zonele exterioare rămîneam mereu.

Niciodată nu mă învredniceam să pătrund mai departe. N-ajungeam niciodată la izvoarele adînci şi mie inaccesibile.

N-ajungea deci nici inima mea să palpite într-acelaşi ritm cu palpitările din pieptul lor.

Uneori aveam iluzia că legătura s-a făcut deodată, de la sine, printr-un miracol. Aveam iluzia că m-am integrat în reţeaua şi în circuitul afurisitelor fire invizibile; că deodată simt tot şi pricep tot; că circulă şi prin mine acelaşi fluid; că am devenit şi eu trup şi suflet cu ei.

În clipa următoare însă iluzia se spulbera lăsîndu-mă mizerabil figurant pe scaunul meu, să ascult, să aprob, să surîd, să articulez exclamaţii fără noimă şi să particip dinafară la toate, ca un actor de-a treia mînă, care nu-i capabil să-şi pătrundă bine rolul şi să intre în circuitul celorlalţi parteneri, mereu ca un venetic şi izgonit printre dînşii. Mereu, de o parte eu; mereu de cealaltă parte *ei, dînşii, lor,* cum şi gîndeam fără voie despre înfăptuirile şi amintirile care-i legau, pe cînd dînşii spuneau întotdeauna *noi...* Dureroasă neputinţă! Nemeritată osîndă! Absurdă şi blestemată membrană

izolatoare care-mi paraliza mult încercata-mi facultate a tuturor antenelor scriitoriceşti şi a îndelungatelor experienţe omeneşti, împiedicîndu-mă să mai cetesc destul de clar în fiecare şi să le mai pricep toate nuanţele gîndirii, deşi îi simţeam atît de-aproape de inima mea şi-mi erau tot aşa de dragi!

Pe cînd între ei, fiecare frîntură de vorbă, orice aluzie, un gest, o privire, răspundeau instantaneu cu vibraţii de-o precizie, de-o profunzime şi de-o delicateţe în dragostea lor reciprocă, pentru care-i invidiam. Cu modulaţiile unui arcuş pe strune de vioară, deş-teptînd de la cele dintîi acorduri emoţia şi amintirea, ecoul unor melodii cunoscute numai de dînşii.

Dar în pofida acestor fibre nevăzute care-i uneau, omul smolit şi cu părul cărunt, Stoichiţă Ion, nu se lăsă nicidecum de vertiginoasa peroraţie a prea iubitului lor Zevedei. Nici măcar nu zîmbi de năvalnica irupţie a ticluielilor şi argumentărilor retorice, printre incandescentele împroşcări de foc şi pară.

— Asta e tot?... Întrebă el rece şi dezamăgit.

— Asta e tot.

— Întreg adevărul curat? stărui fostul ostaş, sfre-delindu-l cu ochii mărunţi şi străpungători.

— Întreg adevărul curat!... răspunse fostul căpitan Zevedei, ocolindu-i privirea.

Omul smolit la faţă şi scump acuma la vorbă rosti mustrător:

— Atunci de pomană m-am mai grăbit să răsuflu cu uşurare şi să strig: În sfîrşit!... O dată pe an mi se mai întîmplă

şi mie să mă pripesc, dar cînd mi se întîmplă, tot rău o nimeresc.

Şovăirea ciudată pe care o observasem de la început în ochii fostului căpitan Zevedei, semăna acumbcu pîlpîirile unei luminiţe de opaiţ ameninţată de vînt.

Era ceva nespus de chinuit şi de amar în clipirea stînjenită a pleoapelor, în privirea care ocolea ceilalţi ochi, pînă şi în aspectul lamentabil al ţigării care atîrna moale în colţul buzelor, fiindcă uitase deodată să mai tragă din ea cu sete şi să mai împroaşte foc şi pară.

Cei trei copii, Ionaş, Neghiniţă şi Ileana Tractoreana, îşi purtară privirile cu nelinişte, pe rînd, la omul cu obrazul smolit şi încrustat de puncte negre, pe urmă la bădiţa lor, Grigoriţă. Fără îndoială că pînă atunci nu-l mai văzuseră niciodată aşa de jalnic redus la tăcere.

Se opri din lucru, cu acul în mînă, chiar şi gospodina casei, Simina, aşteptînd cu sprincenele înălţate a mirare.

Numai Ion Săracu se proptise cu spinarea lată în spătarul scaunului şi zîmbea cu liniştea cea mai desăvîrşită, fără să arate semne nici de nerăbdare, nici de îngrijorare.

El îi cunoşteau pe amîndoi, mai bine şi mai de demult. N-avea nici o teamă.

— Ne-ai spus adevărul curat, dar nu adevărul întreg, dragul nostru prietin Zevedei şi bădiţă Grigore!... rosti Stoichiţă Ion, schimbînd glasul sever de adineauri şi punîndu-i pentru a treia oară palma uşor, cu gingăşie, pe umăr. Adică ai răspuns tot cam avocăţeşte, măcar că eşti aşa de scîrbit de răstălmăcirile avocăţeşti. Am să te ajut eu, tovărăşeşte... Îmi îngădui? Nu de alta, dar ca să-ţi descarci inima şi să nu mai

ocoleşti ochii altora, cum ţi se mai întîmplă uneori şi cum nu trebuie să ţi se mai întîmple. Nu eşti dintre oamenii care să merite asemenea scădere omenească... Îmi îngădui să te ajut eu, tovărăşeşte?

— Fie!... Încuviinţă Zevedei, aruncînd ţigara stinsă.

Simina, gospodina castei, se uită la copii cu nehotărîre şi cu o dungă încruntată între sprincene, întrebîndu-se poate dacă nu e vremea să-i trimită la culcare. N-o mai răbda inima să-l vadă pe bădiţa Grigoriţă al lor, fostul jude al dreptăţii, supus faţă de dînşii la asemenea aspru judeţ.

Dar fostul judecător Zevedei îi ghici gîndul.

Clătinînd din cap şi surîzînd melancolic, se împotrivi:

— Lasă-i să stea şi să fie martori, prietină Simina! Unele au să le înţeleagă acuma; altele mai tîrziu. Nu le va strica atunci să-şi amintească... Numai aşa au să-şi dea seama cu ce preţ amar şi scump oamenii de anii noştri de astăzi le-au pregătit patria şi lumea lor de mîine, unde se vor afla cruţaţi de tot ce-am avut noi a pătimi.

Stoichiţă Ion aprobă şi el:

— Just! Amintirile noastre din copilărie sînt mai păcătoase. Pe cît de amare, pe atît de sterpe în învăţăminte.

Apoi, întorcîndu-se spre fostul căpitan Zevedei, vorbi:

— Toate cîte ni le-ai spus le ştiam mai dinainte. Toţi am înţeles că te întorceai la o chemare mai veche, din copilărie, pe care ai părăsit-o din pricina împrejurărilor vitrege şi după care n-ai contenit a tînji... Ioane, îţi aduci aminte?

Ţi-am spus ori nu atunci, că parcă întinerise şi că zburda ca un flăcăiandru, bădiţa Grigore al nostru?...

Fostul căpitan de rezervă, Zevedei, pufni, pierzîndu-şi răbdarea:

— Dacă le-ai văzut şi le-ai priceput toate aşa de bine încă de-atunci, ce mă mai perpeliţi cu întrebările de pomana dracului după patru ani, ca Panaite, aseară?

— Te perpelesc cu întrebările de pomana dracului ca Panaite aseară, fiindcă i-ai rămas dator aseară un răspuns! vorbi netulburat Stoichiţă Ion. Răspunsul acela pe care nu i la-i dat, poţi pretinde că nu-ţi stă pe cuget?

— Nu pretind nimic...

— Lasă-mă atunci să sfîrşesc! Panaite şi alţii o mie ca el se întreabă şi te întreabă. Noi cei de-aproape, ştiam însă că nu te-apucase „strechea” cum zici. Am înţeles repede că nu erai un ageamiu în materie, cum ar zice Panaite. De altminteri n-ai întîrziat a face dovada într-un an că nu eşti începător, după întîiele „drăcovenii”, de care a profitat în primul rînd norocosul nostru prietin Ion Săracu la gospodăria agricolă colectivă „1907” de-aici şi prietina Simina, la grădina gospodăriei pe care o conduce, ca să ne trimeată trufandalele şi „drăcoveniile” din Boiştea, la toate expoziţiile din Bucureşti. Sîntem aşadar bine înţeleşi asupra acestui capitol... Ca prietini, care dintre noi nu ne-am bucurat cînd te-am văzut din nou înflorind, rodind şi prosperînd ca un măr prelucrat şi îngrijit de tătuca Miciurin, cum zicea Panaite aseară? Şi care dintre noi nu e în drept să se îngrijoreze văzînd că tot mai tînjeşti cîteodată şi că tot îţi mai rătăcesc

ochii în gol?... Pentru ce mai tînjeşti? unde-ţi mai rătăcesc ochii în gol?... Ca să scapi odată pentru totdeauna şi de asta, ca să tai şi cele din urmă vreascuri moarte şi putrede, nu pricep de ce te mai codeşti de atîta vreme? Uşurează-ţi cugetul! Lămureşte-ne cum şi în ce măsură au intervenit şi alte întîmplări mai mărunte în hotărîrea de-atunci.

— Ce întîmplări mai mărunte?

— Un bob zăbavă! Ţi le voi înşira la vreme. Mi-a venit şi mie o dată rîndul să vorbesc şi să-mi scot toată muţenia din pagubă, pe trei ani în urmă şi pe trei ani înainte.

— Văleo mamă, văleo tată, ce ne-aşteaptă! se văicără Zevedei, după pilda lui Panaite.

— Ai puţintică răbdare, să afli ce te-aşteaptă! îl ameninţă omul care avea capete şi dobînzi de scos pe trei ani în urmă şi pe trei înainte. Ca să te înveţi minte şi să nu mai ţii oamenii la şedinţe de noapte aşa de lungi!

Zevedei oftă din nou, cu resemnare şi cu ochii în tavanul pridvorului.

— Răbdare şi tutun, fraţilor!

Ofta ca unul care în privinţa răbdării se ştia amarnic de vitregit din născare. Răbdare la el, cît păr pe broască! Mai ofta şi fiindcă în privinţa tutunului, cuprins de-o tîrzie dar lăudabilă vigilenţă pentru faţa de

masă a gazdei, îşi hotărîse să renunţe a mai împroşca uragane de foc şi pară, ca Ducipal, armăsarul năzdrăvan din cartea lui Mînătîrcă.

Binevoitor, Stoichiţă îl povătui însă:

— Mai bine tot s-aprinzi încă o ţigară, decît să rîşneşti din măsele.

— Rîşnese eu din măsele?

— Precum se vede şi se-aude...

— Nu-mi dădeam seama.

— Dovada cea mai strigătoare că întrebările lui Panaite te rod pe dinlăuntru.

Omul smolit îl aşteptă să aprindă. Şi înainte de a continua să-şi scoată din capete tăcerile pe trei ani în urmă şi pe trei înainte, se uită aşa de stăruitor şi în aşa chip la ţigara lui bădiţa Grigore al lor, încît ţigara nu mai împroşcă foc şi pară.

Numai după ce s-a asigurat astfel că faţa de masă e deocamdată în afară de orice primejdie, glăsui:

— Sub urgia şi prigoanele fostului regim, ţi-a mers repede faima de cinstit şi de inimos împărţitor al dreptăţii. Încă de pe cînd dumneata îţi făceai uceniciile de judecător... Cred că nici n-ar fi nevoie de degetele unei singure mini, pentru a număra cîţi aşa-zişi oameni ai dreptăţii se încumetau atunci să apere dreptatea cu aceeaşi cerbicie. Chiar şi cei care nu erau putrezi şi ticăloşi pînă în măduva oaselor, tot găseau pînă la urmă mai cuminte să se pituleze după teancurile codurilor. Aflau de îndată acolo un articol de lege, un mărunţel paragraf, să le acopere orice laşitate şi orice strîmbătate... Dumneata nu prea!...

— Să trecem! Ce-a fost, a fost... făcu un semn de înlăturare fostul jude Zevedei, cu mîna în care ţinea ţigara.

— Nicidecum! Ţi-o spun ca unul dintre cei care au pătimit destule în acea vreme pentru o vorbă ori numai pentru o bănuială. Ştiu cine ne judeca şi cum ne judeca... Mai apoi, cînd s-au schimbat vremurile şi începu răfuiala cea mare, ai adus şi mai nepreţuite servicii poporului obidit de pînă mai ieri. Ai

fost omul justiţiei celei adevărate. N-ai înşelat aşteptările nimănui...

— Să trecem şi peste asta!

— De ce?

— Tămîierile astea mă fac să roşesc în faţa lui Ionaş şi a lui Neghiniţă, în faţa Ilenei Tractorenei.

— Nu-i adevărat! dădu glas ascuţit Ileana Tractoreana. N-avea nici o grijă de noi, că noi nu te vedem roşind, bădiţă Grigore!...

— Nu-s tămîieri! protestă şi Stoichiţă Ion. Tămîierile nu intră în politica noastră. Şi nici în prietinia care ne leagă. Pare-mi-se că mai mult ne împungem, decît ne tămîiem!

Zevedei suspină, cu o fugitivă şi mucalită sclipire în ochii bulbucaţi:

— Mie mi-o spui? Şi tocmai în astă-seară ai găsit că mai era nevoie să mi-o spui?

Sclipetul clin ochi i se stinse însă în aceeaşi clipă, făcînd loc numai posomorîtei lui încordări.

Fără să ia aminte la această schimbare — ori mai exact, luînd aminte, dar fără să ţină dinadins seamă de ea — omul smolit la chip nu-l slăbi:

— Tot ce este de spus se cuvine spus fără înconjur. Aşa că nu mă întrerupe, decît dacă ştirbesc adevărul! Ţineam să amintesc că atunci cînd ai ţintuit la stîlp pe cei doi Sava, tatăl şi fiul, tartorii Călimanului, precum şi pe alţi gangsteri la fel cu proba, n-a fost vorba doar numai de nişte procese cu vîlvă. Judecarea lor a mai însemnat şi judecarea şi condamnarea definitivă a unui regim. Prinşi asupra faptului, i-ai zvîrlit pe toţi în haznaua mîrşăveniilor din care trăiseră, să nu se mai scoale niciodată

de-acolo, să nu-i mai poată scoate nici o putere din lume... Efectul, răsunetul, l-ai auzit ieri seară din gura lui Panaite, după atîţia ani... Glasul poporului! Nu te uită. Şi nici nu te-ar putea uita... Iar deodată, cînd îmi creştea inima ca o pîne, deodată ai început a da bir cu fugiţii...

— Am început eu a da bir cu fugiţii?

— Da, da! îmi măsor şi-mi cîntăresc bine cuvintele. Deodată, bravul căpitan Zevedei şi incoruptibilul judecător Zevedei a început a da bir cu fugiţii.

— Ruşine lui! rîşni din măsele Zevedei.

— Nu! Durere, mare durere pentru el şi pentru noi!... rectifică Stoichiţă. Deodată după ce-ai lepădat uniforma şi ai rămas tot jude, cînd a venit rîndul unui proces cu nemernici mai mărunţi de calibrul maiorului Berbecaru Jan, care pornise să ucidă oameni nevinovaţi de-ai populaţiei civile din Ţara Sovietelor, să rechiziţioneze pradă de război, blăni de astrahan şi claviruri — te-ai îmbolnăvit subit.

— Poate că m-am simţit obosit...

— De acord: ai obosit subit! Şi de-atunci, felurite crize de boală ori de oboseală subită ţi-au amintit de vechea şi scumpa dumitale vocaţie de altoitor, la care renunţaseşi din copilărie... Este oare nevoie să fiu mare filozof şi să am cine ştie ce învăţătură — în afară de a noastră, cea a partidului — pentru a pricepe că atunci şi că de-atunci încoace s-a petrecut ceva cu dumneata? Ceva cum se mai petrecuse şi altădată, începînd din stepele furnicilor pentru a sfîrşi dincolo de munţii Cehoslovaciei după ce ne-am întîlnit de-a doua oară! O pricepe oricine, fără multă filozofie. Şi mai în măsură decît alţii eram în măsură

s-o pricepem noi, Ion şi cu mine, al doilea Ion... De ce însă să ne-o ascunzi şi să te pomeneşti silit a ne ocoli ochii. Nu-i chiar o crimă. Să-i zicem o slăbiciune. Să-i zicem o mică slăbiciune.

— Dar o slăbiciune, fie ea cît de mică, nu-i întotdeauna o slăbiciune vinovată faţă de partid şi de lupta pe care-o duce partidul? Faţă de popor şi de ţară?

— Just!

— Ceea ce era de demonstrat!... triumfă cu amară satisfacţie Zevedei.

Stoichiţă se uită cu dezaprobare la ţigara care se pornise a împroşca din nou foc şi pară. Îi dezaprobă şi împroşcarea replicelor:

— Just şi cu toate acestea depinde...

— Aha! Dai îndărăt?

— Nu.

— Cum se cheamă în acest caz ceea ce faci, dacă nu a da îndărăt?

— Se cheamă a cerceta amănunţit lucrurile pe toate laturile şi din toate laturile. Nu a da îndărăt.

Scărpinîndu-se în creasta părului a cumplită minunare, Zevedei ţistui printru buze:

— Ţ-ţ-ţ! Măi, măi, ce răspuns lucrat în şuruburi şi chichiţe avocăţeşti!

— Aş putea să ţi-o întorc, spunînd că m-am molipsit de la dumneata, după cît m-ai lucrat seara asta tot în şuruburi şi chichiţe avocăţeşti!... răspunse celălalt. Dar eu n-am năravul să mă joc cu vorbele, înainte mai mergea să nu-mi stăpînesc gura şi firea, acolo, în stepa furnicilor. Eram de unul singur, clăn- ţău fără alte răspunderi decît pe a mea piele. Acuma, îndatorintcle mele m-au învăţat îndeobşte să tac şi să fac!... Fie, să mă abat în astă-seară de la asemenea rînduială, de hatîrul dumitale... Şi află deci, că atunci cînd te-au apucat slăbiciunile şi oboselile de care pomeneai, chiar atunci, pe moment, m-am simţit apăsat de răspunderile mele, fiindcă susţinusem sus şi tare că-mi bag mîna în foc pentru dumneata. Ca atare, am cercetat lucrurile din nou, amănunţit, pe toate feţele şi din toate laturile. Le-am cercetat şi m-am încredinţat încă o dată că n-am a mă îngrijora nici de faptele pe care mi le împărtăşeai, nici de cele pe care ni le tăceai nouă, cum le-ai tăcut pînă în ziua de azi. Şi chiar atunci, pe moment, fără şurubării şi chichiţe avocăţeşti, am ţinut să dau socoteală şi altora că nu mi-am schimbat

încredinţarea şi că sînt gata să-mi bag mîna în foc şi a doua oară.

— Ai făcut dumneata asta?

— Am făcut-o! Nu eram dator?

— Fără să mă întrebi nici o vorbă atunci?

— Fără...

— Şi, fără măcar să-mi mai pomeneşti vreodată?

— Fără...

Zevedei se frămînta pe scaun, trăgînd cu o sete mai păgînă din ţigară.

— Şi?...

— Pe mine mă întrebi? Şi, nimic deosebit... Te-a iscodit cineva? Te-a sîcîit vreo bănuială? Ai simţit plutind vreo îndoială? Ai îndurat vreun neajuns? Nimic!... Cazul dumitale a fost cercetat acolo unde se cuvine, pe toate feţele şi din toate laturile. A fost clasat, ca să folosesc termenii dumitale judecătoreşti. Şi asta-i tot. Dumneata ştii prea bine că partidul nu-i alcătuit din maşini, ci din oameni; pentru oameni, ci nu pentru maşini. Eu n-am pierdut-o asta din vedere niciodată, în nici un impas al meu ori al altora. N-am uitat-o şi am găsit întotdeauna acolo singurele dezlegări fără şurubării şi chichiţe avocăţeşti, în toate impasurile mele şi ale altora. Deci şi în impasurile dumitale...

Mi s-a părut că Stoichiţă se pregătise să ridice două degete în văzduh: „De două ori, în două impasuri!" Dar şi-a luat seama, ducînd mîna la spate şi accelerînd firul vorbirii, ca să nu prindă de veste şi ceilalţi gestul întrerupt cu o atît de omenoasă cruţare a unor amintiri care n-aveau nevoie de atîţia martori.

— Am găsit dezlegare acolo în toate impasurile, căci am învăţat a ne examina

şi metehnele omeneşti, aşa cum examinăm în atelier o piesă, care nu-i chiar-chiar minunea secolului şi fala uzinei... Dar cînd o facem asta, nu ne mărginim numai la regrete. Ne îndărătnicim să combatem slăbiciunile şi greşelile din noi, să le stîrpim, să le reparăm, cu aceeaşi îndărătnicie care ni se cere faţă de uneltirile duşmanilor dinafară de noi.

— Pe scurt, mai am încă îndestule de combătut, de stîrpit, de anihilat şi de reparat în mine?... Întrebă cu înfocata-i nestăpînire fostul căpitan de rezervă şi fostul judecător Zevedei.

— Cine n-are?

— Vorbe! Vorbe de clacă!...

Omul smolit la faţă şi cu părul cărunt, aspru, retezat scurt, îşi sprijini şi el bărbia osoasă în pumnul cu puzderia cicatricelor negre încrustate de fier. Se aplecă peste masă şi rosti scăzut, ca o şoaptă:

— Vorbe? Ca sa economisim vorbele de clacă, haide atunci, ceteşte răspunsul de-a dreptul în ochii mei, prietine aşa nedrept!

Ochii mărunţi şi pătrunzători îl aşteptau cu o mare linişte, fără ironie, fără dojană, fără provocare.

Dar pleoapele fostului căpitan se zbătură într-o agitare penibilă şi privirea lui nu se mai încumetă să înfrunte ochii fostului soldat. Fugi împrăştiată, lăturalnică, parcă abia acum lupta cu toată pleava şi gunoaiele de la arie.

— Ai văzut?... Aş putea să strig şi eu ca dumneata: ceea ce era de demonstrat!... trase concluzia cu glas tot aşa de scăzut, de blajin şi de prietinos ca mai adineauri, Stoichiţă Ion.

— Strig-o şi sfîrşeşte I

Prinzîndu-i încet braţul în cleştele palmei puternice, fostul soldat îl dojeni cu blîndeţe:

— Se poate să fii aşa de nedrept cu mine? Cu noi toţi?... Descarcă-ţi inima odată şi te uşurează! De ce mereu te tot apropii şi mereu te depărtezi?

— Fiindcă nu-i aşa de simplu.

— Tocmai! Dar noi de ce sîntem aici? Noi, prietinii vechi şi trecuţi prin aceleaşi urgii, aceleaşi ofuri şi impasuri?

— Aceleaşi?... Hehei, dragii mei Ioni, cît de departe au fost adesea ofurile şi impasurile mele de ale voastre, Ionilor! Cît de departe şi cu cît mai încîlcite!

Ion Săracu, care aşteptase toată vremea în tăcere, prinse deodată a zîmbi pe sub musteaţă.

Duse latul palmei la tîmplă, cum o ducea odinioară la cască fostul sergent în stepe ori în pustă, şi rosti cu acelaşi glas sfătos şi hotărît, din luptele lor pe spaţii de mii şi mii de kilometri:

— Trăiţi, domn'le căpitan Zevedei, eu zic să nu vă mai tot chitiţi şi să vă mai tot chibzuiţi atîta, cum nici nu vă e feleşagul!

— Hai?... Întrebă maşinal fostul căpitan, poate ca de nenumărate ori altădată, la înaintările, la retragerile şi bătăliile pentru capete de pod. Hai, măi Ioane, Sireacule?

— Daţi-i drumul la contraatac! Acum ori niciodată, că se duce pe copcă vînjul oamenilor, domn'le căpitan! Dacă s-o răcit, gata-i!

Fostul căpitan Zevedei, în loc să izbucnească în hohote de rîs ori să se stropşească la fostul sergent Săracu Ion, slobozind zăporul măreţelor sale ocări

mînios foarte de această intervenţie formulată aşa de hîtru, în clipe aşa de grave, întoarse ochii cu recunoştinţă către el, încuviinţînd:

— Drept grăieşti, măi frate Ion Sireacule! Acum ori niciodată, să se isprăvească mai repede!...

Şi supunîndu-se la îndemn, încercă să intre deodată cu răspunsurile de-a dreptul în miezul întrebărilor, cum desigur se năpustea în Ardeal şi în munţii Cehoslovaciei, înfruntînd rafalele de mitralieră, salvele armelor automate, vîrful baionetelor, exploziile granatelor.

— Da, adevărul cel adevărat, prietine Stoichiţă, este că n-am vrut să fiu eu cel care să cer şi să obţin condamnarea lui Berbecaru Jan! Adevărul cel adevărat e că m-am sustras de la acel proces al acelor netrebnici mai mărunţi — lichele şi licheluţe, slugi şi sluguliţe — care tot şi-au căpătat anii de ispăşire cuveniţi, ca şi Berbecaru Jan, fără a mai fi nevoie să treacă prin mîna mea. Da, adevărul cel adevărat e că s-a petrecut în mine ceva înainte de a mă hotărî să mă întorc la visul meu din copilărie şi din adolescenţă, după care tînjeam. Şi adevărul cel adevărat e că toate n-au survenit subit... Sînt rezultatul unor zvîrcoliri mai îndelungi din mine. Descopeream tocmai această silă, această neputinţă de a mă mai înverşuna în acele procese din toată inima şi cu toată îndîrjirea de care v-am făcut dovadă în răfuielile cu criminalii cei mari, de talia lui Emil Sava şi altor vreo două duzini de gangsteri, cum spuneai... Obosise ceva în mine. Ciudat, urît, trist, dar ce era de făcut? Altă cale nu se mai găsea pentru mine decît acea cale pe

care mă aflu astăzi, deschisă de Miciurin, de Lîsenko şi de ceilalţi. Pentru băieţandrul de acum treizeci de ani şi mai

bine, cale deschisă de tata... Faptele aşa s-au petrecut, în cel mai strict şi curat adevăr...

— Bine, bine, faptele? Dar explicaţia lor?

— Explicaţiile sînt ceva mai greu de descîlcit, mai...

— Fără îndoială. Însă înainte de toate, asta interesează şi tocmai aici ne învîrtim pe loc! stărui Stoichiţă Ion cu neîndurare, fără cea mai mică nădejde de indulgenţă pe obrazul petrificat, sever, implacabil. Explicaţiile numai dumneata le cunoşti, chiar dacă vom fi dibuit şi noi cîteva din ele. Cheia lor e la dumneata.

— Să fie a naibii de cheie! Că nu-i una singură. Sînt mai multe.

—- Nu-i nimic. Să le luăm pe rînd şi să le încercăm unde se potrivesc si unde nu. Mă pricep şi eu o ţîră la lăcătuşerie... Zici că întîia dată cînd ţi-ai dat seama că se petrece ceva nou cu dumneata a fost cu prilejul procesului lui Berbecaru Jan?

— Exact. Nu uita însă că procesul nu era numai al lui Berbecaru Jan. Figurau alţi peste douăzeci şi cinci acuzaţi, de felurite soiuri... Cînd am deschis dosarul şi cînd am dat peste răspunsurile lui miloage şi laşe la interogatorii; cu toată scîrba care m-a cuprins, am simţit că nu voi putea nici să-l acuz, nici să-l judec, nici să-l condamn...

— De ce?

— De ce?... N-ai să mă bănuieşti cumva de vreo mişelnică simpatie pentru acel mişel colecţionar de grade şi de decoraţii, pornit ca atîţia alţii să ucidă oameni, să-şi împuşte proprii săi soldaţi, să prade lumea de piane şi de blănuri pînă la Stalingrad, să ochească moşii de căpătuit în Transnistria, în numele

ordinei pe-o mie de ani?... Mai bine decît dumneata, care ai venit mai tîrziu şi ai plecat ai devreme pentru un răstimp — mai bine cunoaşte prietinul Ion Săracu ce luptă fără istov, ce luptă am dus cu el aproape cinci ani şi cum mă păştea cu ura lui neputincioasă.

Stoichiţă Ion lăsă să-i treacă pe obrazul petrificat o undă, numai o undă de zîmbet. Surîse amintirilor de-acolo, de departe, din stepe, măcar că nu erau vesele şi ghiduşe amintiri.

— Mai ai nevoie de certificatul prietinului nostru? întrebă el. Războirile dumitale cu Berbecaru Jan şi alţi Berbecari mai mari ori mai mici erau de pomină în întreaga divizie, mult înainte de a veni eu şi tot de pomină au rămas şi după plecarea mea pentru o bucată de vreme. Pentru care războiri te îndrăgiseră mulţi camarazi de grade ca sarea în ochi şi ce n-ar fi dat mulţi să te vadă îngropat acolo, în stepe, cu casca într-un par? Pot depune mărturie o mie de oameni, nu numai prietinul nostru Ion Săracu.

— Atunci?

— Însă să ştie el Ion Săracu mai bine decît mine cum te păştea şi în ce fel te păştea şi cît te păştea cu ura lui acel Berbecaru, mai va! Aici te înşeli cu totul... Habar n-ai şi nici n-ai de unde avea habar!

Fostul căpitan Zevedei scutură din cap cu o sceptică mijire de rîs, furişîndu-şi privirea pe sub gene către fostul sergent Ion Săracu. Iar fostul sergent îi răspunse din ochi: Fii pe pace!

Cine putea şti într-adevăr mai bine şi mai multe despre dînşii, cei de-acolo şi de-atunci, decît numai ei amîndoi, care

trecuseră împreună prin toate urgiile, nedespărţiţi mii şi mii de kilometri?

Privirea fostului sergent Săracu Ion îl linişti într-atîta pe fostul căpitan, încît Zevedei după ce clătinase din cap, a mai strîns şi din umeri la prăpăstioasele pretenţii ale vremelnicului lor tovarăş de arme.

— Nu da aşa din cap şi nu strînge dispreţuitor din umeri, pînă ce nu le vei afla toate!... Îl avertiză Stoichiţă.

— Să le aflăm atunci pe toate! Mai este pînă la ziuă...

— Povestea te-ar desfăta, dacă n-ar fi aşa de mîrşavă şi de ticăloasă. Mai întîi a început chiar cu o ticăloşie a mea, e drept fără voie. Căci fără voie am fost şi eu o dată în viaţa mea spion: am tras cu urechea şi cu ochii printre uşi... Venisem nu de mult la righiment. Căpitanul companiei noastre mă trimite la Berbecaru Jan, pe atunci tot căpitan, cu nişte hîrtii pentru luat cunoştinţă şi semnat. Era seara. Bat în uşa tindei, nu răspunde nimeni, intru. Bat în uşa de-a doua, întredeschisă, înlăuntru vorbă; nu m-aude nimeni şi nimeni nu răspunde. Trag cu ochii, trag cu urechea. Mare ospăţ şi mare discuţie de taină: aud numele dumitale, Zevedei încoace, Zevedei încolo, Zevedei în sus, Zevedei în jos. Măi, ce istorie mai e şi asta? mă întreb. Şi nu mai bat I Stau, aştept, ascult şi privesc... Se găsea la masă căpitanul Poponel...

— Care Poponel?

— Poponel Calomfireseu de la divizie, fratele mai mic al fostului ministru...

— Aha! încă unul care ar fi intrat direct în dosarele mele, dacă n-o ştergea peste

graniţă!... spuse fostul căpitan şi jude Zevedei Grigore.

— Deocamdată pe cît am înţeles atunci şi acolo, era invitatul căpitanului Berbecaru. Iar Berbecaru îl trata cu toate bunătăţile: vin şi coniac franţuzesc, sardele portugheze, brînză şi ţigări olandeze, portocale italieneşti...

— Pfiuu!... fluieră Zevedei. Dă repede un ulcior, Ileano Tractoreano, că-mi lasă gura apă ca o cişmea, măcar că-s umflat bute.

— ...cu ciocolată elveţiană, cu cafele turceşti şi rom de Jamaica, din pomenile nemţilor cu care se afla el bine şi din trofeele sale personale. Toate ispitele... Chiar că-mi lăsa şi mie gura apă, fără să fiu pofticios de felul meu.

— Vezi dacă nu l-ai luat în misiune şi pe Hrincă, bietul Haraphrincă?... Îl dojeni Zevedei. Altfel, descoperea el un sistem să mai sustragă ceva instantaneu din inventarul Berbecarului. Şi?...

— Şi mîncau, beau, fumau şi vorbeau. Despre dumneata vorbeau... Berbecaru îl întreba pe acel Poponel ce-ar fi de făcut să te încondeieze la generalul diviziei? „Nimic nu-i de făcut, — i-a răspuns acel Poponel, — fiindcă generalul are o slăbiciune stupidă şi condamnabilă pentru Zevedei! Ne plictiseşte şi pe noi această slăbiciune. Crezi că n-am

încercat în toate felurile să-l curăţăm? Fără efect, absolut fără nici un efect ’r Berbecaru, de colo: — „Atunci vom da cărţile pe faţă şi mă fac eu forte să dovedesc că e cel mai suspect şi mai periculos trădător din toată divizia!”

— Numai atît?... strînse din umeri Zevedei.

— Află că pe urmă Berbecaru a propus să-ţi întindă o cursă pentru a te demasca prin probe scrise de mîna dumitale.

— Numai atît? Scîrţ!

— Află că Berbecaru i-a pus pe urmă sub ochii acelui Poponel un proiect de memoriu confidenţial: o evidenţă a actelor şi vorbelor dumitale, ticluite aşa ca să însumeze toate condiţiile a zece condamnări la moarte, nu una.

— Numai atît? strînse din umeri pentru a treia oară Zevedei. Scîrţ şi parascîrţ!

— Trebuie să mărturisesc că şi acel Poponel a strîns atunci din umeri: ,,Prea puţin! Nu-i nimic de făcut, cît generalul e în fruntea diviziei! Uiţi că printr-o conjunctură stupidă a avut ocazia să-l scape de la înec?... Trebuie căutat altceva!” Şi află că spre încheiere, Berbecaru i-a spus că s-a gîndit cu adevărat şi la altceva. O soluţie mai simplă...

— Pac-pac!... făcu fostul căpitan, luîndu-i înainte şi ducînd pumnul strîns la tîmplă, numai cu arătătorul întins, în chip de pistol. Pun rămăşag...

— Da, pac-pac! Cum de-ai ghicit?... Pac-pac, un glonţ bine rătăcit pe la spate de un mijlocitor bine ales în timpul unei lupte pentru a lichida „cazul Zevedei” fără prea mult tămbălău şi fără prea multe complicaţii, aşa cum cereau interesele superioare de stat, adică

interesele lor pe care le tot încurcai mereu.

— Numai atît! Şi numai cu atît îţi închipuiai că mi-ai luat piuitul?... Slab, slab, catastrofal de slab pentru un vechi căuzaş al luptelor muncitoreşti, cu atîţia prietini care au militat pîndiţi de copoii poliţiei! Mă aşteptam la nişte grozăvii de roman poliţist englez ori american. Şi cînd-colo, vax, apă chioară,

chişleag, cartuşe oarbe!... se înveseli fostul căpitan împroşcînd într-o ultimă explozie toate rezervele de foc şi de pară ale ţigării, hohotind, tuşind, strănutînd, înecîndu-se şi trudindu-se să mături cît mai repede cu latul palmei scînteile de pe masă, înainte de a apuca să se declare un grav început de incendiu în Boiştea. Auzi, măi frate Ioane! Auzi tu ce crîncene şi nemai- închipuite blăstămăţii ne-a fost dat nouă să aflăm în astă-seară despre Berbecarul nostru?

Omul smolit la faţă şi îndeobşte acum atît de stăpîn pe sine, de data asta îşi pierdu el cumpătul şi răbdarea.

— Dar ce-aţi fi vrut mai mult? N-ajunge?

Zevedei făcea semn din cap că atîta n-ajunge, fărăsă poată exprima cu vorbe de ce anume n-ajunge.

Nu-i îngăduiau încă icnetele de rîs, de tusă, de strănut. Stacojiu la obraz, înăbuşindu-se şi cu ochii lăcrimînd din aceste tustrele pricini, a trecut cuvîntul fostului sergent, cu un semn din mînă: Spune tu, Ioane!

Şi fostul sergent Săracu Ion, reluînd aidoma isonul lui Stoichiţă din destăinuirile sale, cu un humor la care nu m-aş fi aşteptat, vorbi:

— Află, dragă tovarăşe, că nu ne-ai spus nimica nou cu asta despre dragul nostru Berbecaru Jan! Află că înainte de a veni tu, Ioane, aveam şi noi, ceilalţi Ioni de la stînă, un soi de poliţie a noastră secretă, care trăgea cu ochiul şi cu urechea, uneori şi cu cîngile, ca bietul Hrincă, fie-i ţărîna uşoară! Află că am căpătat astfel cunoştinţă din vreme despre asemenea rapoarte şi memorii confidenţiale, pe care le-a mai trimis

drăguţul nostru de Berbecaru încă înainte de a veni tu şi după ce-ai plecat tu, încondeindu-l pe bădiţa Grigore cum îi stătea mai bine. Cum ar fi dorit el, Berbecaru, şi alţii ca el să-i şadă mai bine la stîlpul de execuţie!... Află de asemeni că „lichidarea cazului Zevedei” cu glonţul rătăcit pe la spate în timpul unei bătălii a încercat-o el pe a lui răspundere, fără mijlocitori, de-a dreptul, cu mîna sa şi cu pistolul său: pac-pac!

Omul smolit la faţă, uitîndu-şi toată stăpînirea de sine, se miră cu o oţăreală de scîrbă:

— A ajuns pînă aici, lepădătura?

— A ajuns... Era după un popas, cînd bădiţa Grigore parcă dinadins îl luase iarăşi la frecuş şi la săpuneală cu vechea poveste a rechiziţiilor... Povestea era veche. Dar se adăugaseră oarecare blănuri noi-nouţe, prospătură!... Bădiţa Grigore îl judeca: el spumega!... Ne pomenim hodoronc-tronc cu un atac la care nici nu visam. Cea dintîi pierdere la atac: taman lada cu blănile frumos împachetate, gata de trimis acasă! Le-a zvîrlit un obuz în văzduh şi le-a făcut ferfeniţă. Cum să nu spumege Berbecaru şi mai aman? I-am cetit gîndul în ochi şi l-am zărit ţinînd flancul în urma lui bădiţa Grigore, cu mîna pe pistol şi cu o hotărîre asupra căreia nu mai încăpea nici o îndoială. Nu-i mai păsa de gloanţe, de obuze, de tancuri; crîşcarea urii îl făcuse viteaz! Avea ochii aţintiţi numai la ceafa lui bădiţa Grigore, aşteptînd clipa... Noroc că prinsesem de veste. Atunci chiar că a fost numai treabă de-o clipă şi de-un centimetru... I-am dat peste labă cu arma, ca din întîmplare în dîrdora luptei de i-a sărit pistolul cît colo! Mă fac

a nu şti ce-i cu el, îl ridic de jos, îl pun în buzunar...

— Nu i-ai tras cu pistolul la cap, pac-pac, să-i arăţi lui, ticălosului?... Întrebă cu pasiune şi cu indignare llenuţa, învăpăiată în obraji de emoţie şi încleştîndu-şi pumnişorii.

Ionaş şi Neghiniţă s-au uitat cu asprime la dînsa, fiindcă-şi îngăduise să întrerupă.

Dar se vedea bine că amîndoi participaseră şi ei cu acelaşi tremur la primejdia de moarte prin care trecuse bădiţa lor, Grigoriţă, scăpărînd scîntei din ochi, strîngînd din buze, încruntînd din sprincene.

Fostul sergent Săracu Ion îşi ameninţă copila mut cu degetul — acuşi te trimit la culcare! — şi povesti mai departe:

— După sfîrşitul luptei am predat pistolul lui bădiţa Grigore, cu lămuririle de trebuinţă. De prisos i-am spus, însă, aşa şi pe dincolo. De prisos însă l-am rugat să se păzească. El: — Poate că era mai bine, Ioane! Ca să capete încă o adeverire zicala cea veche: moartea voinicului de mîna păcătosului!... Ce să-i mai spui? Ce să se păzească? Sărea doar cînd era vorba să ne apere şi să ne-păzească pe noi... Şi hăt! tîrziu, după o bucată de vreme, numai iacă într-o bună zi că-i zvîrle pistolul pe masă sub ochii tuturora şi ai colonelului: — Fii mai cu grijă, măi Berbecarule! Ce dracu'! Nu mai ai nevoie de arme şi de muniţii ca să cucereşti şi restul de piane şi fel de fel de blănuri cîte-au mai rămas în ţara asta? Ce se întîmplă cu tine? Ţi-ai făcut suma ori nu mai dormi noaptea de grija capturilor şi umbli ziua tehui de-ţi pierzi o frumuseţe de pistol pe unde-apuci şi de

ţi-l culeg soldaţii din şanţuri Al tău e?... Berbecaru, alb ca hîrtia, nu îndrăznea să răspundă, nu îndrăznea să întrebe. Şi toţi ceilalţi dimprejur aşteptau, cu sprîncenele înălţate a mirare, parcă, parcă bănuind ceva necurat... El tufă! Se zgîia prostit la pistol. Şi bădiţa Grigoriţă, roşu ca o gotcă, rîdea, tuşea şi se veselea ca acuma de mutra lui şi a celorlalţi, împroşcînd din ţigară scîntei pînă la decoraţiile de pe pieptul colonelului...

După un răstimp de tăcere, Stoichiţă Ion vorbi mai mult pentru el:

— Va să zică aşa?

— Aşa, prietine Ioane! întări celălalt Ion Săracu.

— Şi mie să nu-mi pomeniţi niciodată, nimic, despre asta?

Fostul căpitan Zevedei, isprăvind cu rîsul, cu tusetele şi strănuturile, luă iarăşi el cuvîntul:

— Dar dumneata, pînă astă-seară, pomenitu-ne-ai vreodată despre drăgălaşele planuri ale drăguţului meu camarad de arme Berbecaru Jan?

— Nu! Ce e just e just!

— Aha! Ce e just e just? triumfă Zevedei. Ce e just e just, fiindcă asemenea mîrşăvenii nu se strigă la răspîntie de drumuri, chiar dacă le-ai văzut, le-ai auzit, dacă ai asistat la ele ori erai să fii victima lor. Le taci dintr-un fel de ruşine pentru lighioanele care poartă chip de om, la fel ca dumneata, ca mine, ca toţi... Le taci dintr-o ruşine pentru asemenea lighioane care spurcă numele de oameni.

Omul smolit la faţă se împotrivi:

— Te înşeli! Cel puţin întrucît mă priveşte, eu nu din pricina asta am tăcut. Şi nu aceste pricini care ne-au făcut

atunci să tăcem pe unii şi pe alţii sînt în discuţie ori au vreo însemnătate acuma. Însemnat e că deşi le ştiai aşadar toate acestea de mult, totuşi te-ai strecurat pe scara de din dos de la judecarea procesului... Recunoşti?

— Exact.

— Însemnat e că totuşi te-ai prefăcut a te îmbolnăvi subit şi-ai încredinţat dosarul în mîna altuia. Recunoşti?

— Exact.

— Însemnat e că totuşi din cauza acestui nemernic care voia să te ucidă cu orice preţ, ai dezertat de la datorie. Recunoşti?

Fostul căpitan Zevedei privi drept, fără nici o şovăială, în ochii fostului soldat Stoichiţă Ion. Şi fără să-şi mai piardă răbdarea, răspunse el acum cu cea mai exemplară stăpînire de sine.

— Aici, dă-mi voie să-ţi spun că nu mai recunosc. Nu mai este exact. Te înşeli!... Nu întrebuinţezi cuvintele cele mai potrivite. Am dezertat?... De ce-mi arunci cuvinte aşa de grele, pe care nu le merit?... N-am dezertat de la datorie. A fost cel mult o desprindere elastică, la fel cu cele din comunicatele nemţeşti, cînd dădeam din cotul Donului în cotul Niprului şi din cotul Niprului în cotul Nistrului, tot din cot la cot. Am cerut să-l judece şi să-l condamne alţii pe Berbecaru; *tocmai* fiindcă *le ştiam* toate cîte mi le-a spus şi pe deasupra, supliment, mai ştiam şi toate cîte ţi le-a spus acum prietinul nostru Ion, care mi-a scăpat viaţa atunci, precum mai ştiam încă şi altele pe care e greu să vi le spun şi vă rog nici să nu-mi cereţi a le spune... *Tocmai* din aceste pricini laolaltă, am socotit că-i cazul să-l judece şi să-l

condamne alţii... Dacă nu le-aş fi ştiut pe toate şi dacă n-ar fi fost în legătură aşa de directă cu mine, cu libertatea, cu viaţa şi cu moartea mea, cu altceva încă mai dureros şi mai amar pentru mine decît moartea, ce mă putea împiedica oare să fiu un acuzator ori un judecător tot aşa de nesmintit de la datorie, cum am fost cu alde Emil Sava şi cu ceilalţi vreo două duzini la fel cu proba?... N-avusesem nimic personal şi direct cu dînşii, chiar dacă le voi fi stat uneori ca un fir de pleavă în ochi... Dar tocmai fiindcă despre Berbecaru am ştiut că meremetisise toate rapoartele şi memoriile confidenţiale cu pricina, tocmai fiindcă am ştiut că făcuse tot ce-i sta în putinţă să mă vadă la potoul de execuţie; tocmai fiindcă a încercat apoi în disperare de cauză să mă ucidă cu mîna lui; tocmai fiindcă între mine şi el se mai iscaseră şi acele anumite pricini mai dureroase decît moartea; tocmai de asta nu vroiam să mă prenumăr sub nici un cuvînt printre cei care-l acuzau, îl judecau şi îl condamnau. Nu poti fi şi parte, şi judecător. Prea aducea a răzbunare personală. Aha! I-a căzut Berbecaru în palma lui Zevedei să-i plătească pentru toate!...

— Adică Berbecaru s-ar fi încurcat cu asemenea fleacuri şi prejudecăţi, dacă-i cădeai în gheare?

— Nu-i vorba de el. E vorba de mine! Şi nu-s întotdeauna nişte fleacuri şi prejudecăţi. E o stare de fapt omenească. Amintiti-vă de Calu Dumitrie, ialomiţeanul! De cîte ori nu m-am gîndit la el? Mai este apoi şi un principiu de drept. Una din două: ori mă orbea pasiunea unei răzbunări personale şi

atunci nu mai acuzam pe jefuitorul şi pe criminalul de război, pe duşmanul poporului, ci pe duşmanul meu personal; ori, de teamă să nu exagerez cumva şi să nu fiu prea vindicativ, aş fi căzut în cealaltă extremă şi m-aş fi prefăcut într-un acuzator prea bleg şi papă-lapte... Prima ipoteză a răzbunării personale era exclusă! Nu fiindcă mă socot mai presus de pornirile personale care ne orbesc nu o dată. Pe mine, din păcate, mă duc ele de nas mai totdeauna, nu numai o dată... Dar fată de Berbecaru, încă de-acolo, de unde mă pîndea el să-mi tragă un glonţ ceafă, prea de multe ori mă răzbunasem la fata locului, mai răzbu-

nînd în aceeaşi vreme şi pe alţii de l-am făcut de pomină, pentru a mai găsi o cît de puţină drojdie de orbire. Altul în locul lui s-ar fi spînzurat, şi-ar fi tras el în cap glonţul pe care mi-l pregătea mie, s-ar fi înecat de mult în Nistru, în Nipru, în Don, în Doneţ, în Volga! Eu ce mai aveam de răzbunat personal?... Dimpotrivă, însă, întorcînd foaia pe cealaltă parte, mai puteam garanta oare de mine că nu mă păleşte cine mai ştie ce slăbiciune? Mai puteam eu garanta că pentru a „depăşi" instinctele mele de răzbunare personală şi că pentru a da cine ştie ce tîmpit şi memorabil exemplu al lepădării de sine; mai puteam eu garanta că n-aveam să comit cumva cine ştie ce neiertată neghiobie, năruind într-un ceas tot ce-am săvîrşit într-un an şi tot ce m-a cîrmuit o viaţă întreagă, chiar dacă în trecut nu-mi fusese cu putinţă să săvîrşese şi să desăvîrşesc întotdeauna?... Aşa că n-am dezertat... În chip cinstit, îndată ce-am fost conştient de-o incapacitate a mea, îndată ce mi-am recunoscut-o, am cerut un înlocuitor mai ferm, ca să previn consecinţele într-altfel mai grave pentru mine, pentru proces, pentru popor, pentru mîna pe care ţi-ai băgat-o dumneata în foc... Şi că am avut dreptate, a arătat-o cu prisosinţă înlocuitorul meu aşa de ferm în exerciţiul datoriei sale, încît Berbecaru şi-a luat pedeapsa pe care o merită, fără a mai putea spune nici el, nici alţii, că a fost vorba cumva despre vreo răzbunare a căpitanului Zevedei... L-a judecat judecătorul poporului pentru faptele de care s-a făcut vinovat faţă de popor, nu faţă de căpitanul Zevedei!...

Zevedei se opri, aşteptînd şi cercetînd chipul smolit al fui Stoichiţă, fără să clipească, fără să zîmbească, într-o încordare care răspundea şi în noi, ceilalţi.

Omul cu faţa smolită rosti apăsat:

— Nu! N-ai dreptate!

— Îmi făcusem datoria! De ce să nu şi-o mai facă şi alţii?

— Nu! N-ai dreptate!

— Nu te mulţumeşte? întrebă Zevedei.

— Nu! Nu şi nu! Categoric nu!

— Ei bine, află că nici pe mine nu mă mulţumeşte răspunsul meu!... mărturisi Zevedei, tot fără a zîmbi. Pentru care motive bine întemeiate chiar de la început am avut grijă să subliniez unele rezerve.

— Ce rezerve?

— De la început ţi-am atras atenţia tot aşa de cinstit, că în procesul cu pricina, pe lîngă Berbecaru Jan, care de altfel nici nu era inculpatul principal, se mai găseau o droaie de lichele şi licheluţe, cu păcate mai mari şi mai mici, de la crimele cele mai hidoase, pînă la păcătoşeniile cele mai netrebnice, care numai te scîrbesc. Ca atunci cînd ridici un bolovan pe-o pajişte verde şi descoperi dedesubt o mişuneală dezgustătoare de rîme, de larve, de viermi, de gîngănii, de creaturi vîscoase şi tîrîtoare ale întunericului... Lucru care m-a silit să descopăr că e mai cuminte să mă întorc la vocaţia din copilărie... Pricepi?

— Nici o boacă!

Exclamaţia lui Stoichiţă Ion izbucni din toată inima, aşa de sinceră şi de promptă, încît dezlănţui în jurul mesei o hăuleală de hohote şi de chicote pe toate glasurile, măcar că nici ceilalţi nu înţeleseseră vreo boacă, nici încotro şi unde voia s-ajungă bădiţa Grigore al lor.

Rîdea şi Simina. Rîdea şi Ion Săracu. Rîdeau şi copiii. Rîdea mai vîrtos şi Stoichiţă Ion, simţind de datorie să nu lase a pluti cumva vreo îndoială.

— Nici o boacă! repetă.

Fostul căpitan Zevedei se rezemă de speteaza scaunului, proptindu-se cu

amîndouă palmele în marginea mesei şi privind peste capete, dincolo, în întunericul nopţii.

Aşteptă îngîndurat şi tăcut, înstrăinat parcă, ascultînd numai foşnetul frunzelor ude.

CAPITOLUL V

Rănile înveninate ale vieţii de odinioară au fost de mai multe feluri: unele în afară, altele înlăun- tru — în inimi. Despre şedinţele celor doi Ioni şi despre o întîrziată încheiere a acestor şedinţe. Cum şi despre două cărţi, care dovedesc că toate s-au mai întîmplat şi aiurea, şi altădată, fiindcă urzeala omenească e aceeaşi. Unde fostul căpitan Zevedei, după ce a sărit, a răcnit şi s-a zbuciumat varsă cu înduioşare un strop de vin rubiniu pentru fraţii săi necunoscuţi din celălalt război.

După un răstimp de tăcere, fostul căpitan de rezervă Zevedei Grigore vorbi încet. Vorbi cu acea învăluire de tristeţe ce mi se părea nespus de sfîşietoare şi revenise pe buzele lui de cîteva ori în decursul serii, ca un leit-motiv, ca amarele suspine din anume doiniri de jale.

— Băgaţi de seamă cum tot ne mai pomenim uneori vorbind limbi încă atît de deosebite, încît deodată nu ne mai putem înţelege?

— Ei, nici chiar aşa!... protestă Stoichiţă Ion. Nu ne mai putem înţelege! Cine poate spune una ca asta?

— Ba da, eu o spun! Nu ne mai putem înţelege! Ia gîndiţi-vă... Toată ziua de azi, la arie, pe drum, la magazie, la vînturători, aici, pretutindeni, la lucru, la ospăţ în înveselirea la care avem drept, pînă mai adineauri, două cuvinte ajungeau ca să ne împărtăşim unul altuia

tot ce ne doare, tot ce ne bucură, ne îngrijorează, tot ce voim, ce sperăm, ce dorim, ce gîndim... Numai două vorbe — şi adesea nu era nevoie nici de ele! Oare nu ne înţelegeam pur şi simplu din ochi, prietine Stoichiţă, ca azi după-amiază, cînd am ridicat amîndoi privirile de pe gazeta cu chipul şi cu semnătura bătrînei Ioana Şoltuz, care a învăţat carte la optzeci de ani?... Iar acuma vorbesc de atîta vreme — şi nici o boacă! Ce s-a întîmplat deodată? De unde s-a înălţat turnul acesta a lui Babel între noi, ca să ne încurce limbile?

Omul smolit la faţă îşi sprijini în podul palmei stîngi obrazul îngust şi încrustat cu punctele negre de fier, aşteptînd într-o încordare mai intensă decît a noastră, a tuturora. Îşi mai micşorase încă ochii lui mici, cu sfredeliri şi mai pătrunzătoare, să scormonească şi mai adînc în cugetul fostului căpitan şi jude Zevedei.

— Ei, ce s-a întîmplat? Ce răspunsuri ai găsit la toate?

— Am să-ţi răspund îndată, prietine Stoichiţă. Un bob zăbavă!... Îl necăji Zevedei cu propriile lui cuvinte. Ştii de ce toate?... Fiindcă ne-am apropiat de-un teren ex-trem de periculos pentru amîndoi. De-o zonă minată. De ceva care ameninţă însăşi prietinia noastră.

— Nimic nu poale să ameninţe prietinia noastră. Prea multe ne leagă...

— Foarte adevărat!... Prea multe ne leagă... Dar tot aşa de adevărat este că după ce mi-ai dat zor să-mi deschid inima, acum nu te mai simţi la îndemînă. Mai lesne îţi este a mărturisi că nu pricepi nici o boacă, decît să asculţi mai departe amarurile care mă chinuiesc pe mine şi care pe dumneata te-ar face să

sari de un stînjen de pe scaun. Da, da, ţi-o garantez! Te-ar face să sari de un stînjen!...

Zevedei a lăsat să dureze o pauză.

Poate că îşi căuta anevoie cuvintele graiului care-l trădase viclean deodată şi nu-i mai ajuta să se înţeleagă din două silabe, ca pînă mai adineauri. Poate că aştepta o împotrivire din partea lui Stoichiţă.

Omul smolit la faţă îl îndemnă însă calm:

Zi-i înainte! De ce te-ai oprit?... De ce ca să nu sar de-un stînjen de pe scaun, mai bine mă prefac că nu pricep nici o boacă?

— Nu zic că te prefaci! Mai rău. Chiar aşa este, fără să te prefaci. Ceva mai tare decît dumneata! Respingi dinainte, refuzi să dai ascultare şi refuzi să pricepi, dintr-un fel de instinct de conservare al prietiniei noastre. Ca să salvezi tot ce se mai poate salva, tot ce ne-a legat şi ne leagă de atîţia ani. E ca şi cum ţi-ai astupa urechile! — „Mai bine nu aud, nu aflu, nu ştiu nimic, decît să nu-i mai pot întinde mîine mîna lui Zevedei!'“ Ca să văd şi eu cît de sus te zvîrl resorturile indignării de pe scaun şi cum îţi stă cînd te învineţeşti de revoltă, pregăteşte-te să afli în sfîrşit şi mizerabilul meu secret, căruia n-ai izbutit să-i găseşti cheia singur. Iată!... Află, tovarăşe Stoichiţă, că am cerut să fiu eliberat de toate îndatoririnţele judecătoreşti, deoarece printre inculpaţii din ultimele dosare se numărau prea îndestui pe care uneori şi în unele îi înţelegeam mai bine decît ne înţelegeam noi acum. Pricepi?

— Zi-i înainte!...

— Deoarece mi-am dat seama că nu eu aveam căderea să-i acuz, fără a acuza ceva din rămăşiţele vieţii mele vechi, care mai dospesc în mine. Pricepi?

— Zi-i înainte!...

— Pe unii dintre cei din dosare îi cunoscusem personal pe vremuri. Foşti magistraţi, foşti profesori, foşti ingineri, foşti slujbaşi; parte dintre ei cu vini precise şi conştiente, parte complici din laşitate, din servilism faţă de foştii stăpîni, din inconştienţă. Căci nu intrau toţi în aceeaşi oală... Pe cei mai mulţi nici nu-i văzusem vreodată, nici nu-i ştiam că există. Şi totuşi, fără să-i chem la interogator, fără să-i văd la faţă, într-o anume latură a vieţii lor, îi înţelegeam mai repede decît ne înţelegem noi acuma. Îi înţelegeam numai aruncîndu-mi ochii în dosarele acelea pe care le-am asemuit cu lespezile de piatră din mijlocul unei pajişti, unde descoperi dedesubt o mişuneală dezgustătoare de viermi, de larve şi de rîme vîscoase, de tîrîtoare creaturi ale întunericului, tovarăşe Stoichiţă! Pricepi asta?

Fostul căpitan şi jude Zevedei rostise ultimele cuvinte mai rar şi mai sacadat, cu oarecare solemnitate, ca o blasfamie, ca proclamarea unei infame erezii şi renegări, ferindu-se dinspre partea unde stătea fostul soldat Stoichiţă Ion, parcă se aştepta într-.ade- văr să-l vadă sărind de-un stînjen în sus, rostogolind scaunul cu vuiet, învineţindu-se şi slobozind un zăpor de măreţe afurisenii, după chipul şi asemănarea exploziilor sale de pomină.

Dar omul smolit la faţă n-a sărit de-un stînjen în sus.

Nici nu s-a clintit din loc.

Şi nici măcar o picătură de sînge în plus nu i s-a urcat în obraz.

Fără să-i tresară un singur muşchi pe chipul îngust, dur, de piatră, întrebă exact cu aceiaşi intonaţie a lui Zevedei, de mai înainte, cînd îi pusese calmul la încercare:

— Numai atîta?

Efectul a fost imediat.

De la sine înţeles, efectul contrar.

Zevedei a sărit el de pe scaun împins ca de-un arc, rostogolindu-l el cu vuiet de-a detunat pridvorul şi de-au început a lătra cîinii din sat, stîrniţi din ogradă în ogradă. S-a învineţit el la faţă, i s-au bulbucat lui ochii şi a prins el a se vîntura cu paşi smunciţi în spaţiu liber dintre masă şi scări, împroşcînd el foc şi pară ca o străveche locomotivă de la comemorarea invenţiei căilor ferate.

Înfigîndu-şi din nou scaunul cu vrăjmăşie pe picioare şi trîntindu-se apoi la locul său pe scaun, se tîngui răpus:

— Auziţi, măi oameni buni! Cică, numai atîta?... Dar ce altceva mai pofteşti? N-ajunge? Nu pricepi cît de mizerabil e adevărul din mărturisirea mea? Repet... M-am pomenit la un moment dat că în anume laturi ale vieţii înţelegeam pe unii inculpaţi din dosare, pe unii din acei viermi vîscoşi ai întunericului, îi înţelegeam mai repede şi mai deplin de cum ne căznim noi a ne înţelege aici de-un ceas. Ce însemna aceasta? însemna deci că mai existau atunci unele aţe care mă apropiau mai mult de dînşii, care mă trăgeau mai mult spre mizeria lor; aţe care de-atunci s-au subţiat şi s-au rupt; dar atunci încă mai existau...

— Fie şi aşa, dacă vrei. Am priceput...

— Ai priceput şi nu sai în sus?

— Nu.
— Şi nu te indignează?
— Nu.
— Şi nu te revoltă?
— Nu.
— Şi nu-mi întorci spatele?
— Precum vezi, nici una din toate! Te întreb doar: numai atît aveai de spus?
— Ce să mai am, altceva?
— Poate ceva nou de adăugat, căci acestea sînt vechi şi răsuflate pentru mine. Le-am deschis de mult tainiţa lor din inima dumitale şi am cotrobăit înlăuntru încă de-atunci, fără nici o cheie secretă. De ce-ţi închipuiai că e nevoie de cine ştie ce meşteşug?... A fost destul atunci în stepele de la Don să-mi caut de lucru împreună cu dumneata vreo două-trei zile; eram dator s-o fac şi pentru dumneata ca om de omenie, eram dator şi faţă de cugetul meu, să-mi dau bine seama ce ţi se întîmplă. Am umblat împreună, am tăcut, ne-am văzut fiecare de treburile noastre, am mai tras eu ochiul printre picături şi la dumneata, la şanţul dintre sprincene, la privirea neguroasă... Mai era nevoie de altceva, pentru a pricepe încă de pe-atunci că aicea este ceva bolnav şi că aicea te doare?...

Cu unghia mutilată a arătătorului, Stoichiţă Ion trase un cerc pe pieptul lui Zevedei în dreptul inimii, cum sînt cercurile ţintelor decupate în metal pe cîmpurile de tir.

Ileana Tractoreana se întinse cu coatele peste masă să vadă mai bine unde este ceva bolnav în pieptul lui bădiţa Grigoriţă al lor şi unde îl durea aşa de aprig.

Nu zări însă nimic, în afară de buzunarul ţoaşcă de carnetele cu observaţiile feluritelor experienţe miciuriniste şi de şiragul creioanelor colorate şi al tocurilor cu felurite cerneli, ca o cartuşieră de circazian.

— Aici era ceva bolnav şi pe vremea de-atunci în stepa furnicilor, era ceva bolnav şi mai tîrziu în pusta maghiară, înainte de a purcede spre Cehia!... repetă Stoichiţă, repetînd şi roata de pe piept din vîrful degetului, clar în sens invers, parcă ar fi vrut să desfacă şi să anuleze un cerc magic. Mai rămăsese

ceva bolnav aici şi cînd au început a te osteni dosarele, aducîndu-ţi deodată aminte de visurile din juneţe. Credeam că de-atunci a trecut îndestul timp pentru a începe tămăduirea deplină. Aveai drept la asta... Nu? Aveai drept la asta, fără să te frămînţi şi să-ţi mai faci mereu nălucă, pentru a ne ocoli ochii mereu... Uită-te în ochii mei, într-ai lui Ion Săracu, în ochii noştri, ai tuturora!... Nu ceteşti aceeaşi dragoste şi dorinţă de a te vedea alinat, vindecat, cu toată inima aici, al nostru, în mijlocul nostru?

Fostul căpitan Zevedei nu întoarse privirea să se uite în ochii tuturor, pentru a le ceti dragostea şi dorinţele. Nemişcat, cu palmele proptite în masă şi cu ceafa în spătarul scaunului, privi iarăşi peste capete, îndelung, în noaptea neagră şi umedă.

Numai într-un tîrziu se răsuci încet şi cuprinse în pumn mîna lui Stoichiţă Ion, cu unghia arătătorului mutilată într-un prea banal accident de atelier.

Ţinîndu-i captivă mîna în mînă si ridicîndu-i degetul la vedere, grăi din nou în limba pe care o înţelegeau cu toţii:

— Cunosc istoria acestui deget şontit, frate Stoichiţă. N-ai căpătat despăgubire un leu, n-ai avut concediu pentru asta o zi. Te-a bandajat medicul, după ce ţi-a dezinfectat rana; ai lucrat opt-zece zile cu degetul în pansament, apoi alte opt-zece zile cu el băgat într-un deget de gumă... Atîta tot! Cel mai neînsemnat şi mai ieftin accident de muncă. De altfel, nici nu te-a incomodat vreodată la lucru. Atîta nu ştiu: cînd s-a întîmplat asta?

— Acum vreo douăzeci şi cinci de ani. Eram ucenic...

— Bun! Toate s-au întîmplat acum vreo douăzeci şi cinci de ani, cînd erai ucenic. Şi toate nu te-au împiedicat să lucrezi chiar de-atunci, imediat din ziua accidentului... Dar semnul, dar cicatricea, a rămas pentru toată viaţa. Nu-i aşa?

Vorbind, întrebînd şi nemaiaşteptînd răspuns, Zevedei aşează mîna lui Stoichiţă pe masă. Omul cu faţa smolită se supunea fără nici o împotrivire, lăsîndu-şi mîna moale şi uitîndu-se la degetul cu unghia strîmb crescută, spintecată, parcă nu-i aparţineau.

Din ungherul ei, Ileana Tractoreana scoase un gemăt uşor de nerăbdare, ca un scheunat de căţeluş.

— Acum să trecem la altceva! anunţă fostul judecător Zevedei, făcînd şi el semne rotunde cu degetul deasupra punctelor negre şi mărunte de fier, încrustate pe mîna şi pe obrazul fostului ucenic de la cazane, cuptoare şi turnătorii. Acestea le porţi cu dumneata de peste douăzeci şi cinci de ani, nu?

— Zi aproape treizeci!...

— Zic aproape treizeci!... Le porţi deci de aproape treizeci de ani, ţi-au intrat în carne, fac parte din dumneata, au fost trecute ca semne particulare pe fişele poliţiei, au rămas întipărite în amintirea tuturor care te-au cunoscut, chiar şi a lui Berbecaru. Sînt ca nişte peceţi, ca nişte ştampile pe care ţi le-a pus viaţa din copilărie, din adolescenţă, din tinereţe, să nu mai scapi de ele pînă la moarte.

— De ce să scap? Ce mă încurcă?

— Admiţînd chiar că ai vrea să scapi şi că te încurcă, nu mai poţi izbuti cu totul niciodată! Se mai spălăcesc semnele, se mai netezesc, se mai rod; dar rămîn

peceţile dumitale din anii de ucenicie ai vieţii şi din anii de mai tîrziu, ca şi unghia spintecată pînă la os... Aşa mi-au rămias şi mie peceţile mele, din anii pe care i-am trăit pînă mai deunăzi. Numai că semnele în loc să fie afară, la vedere, s-au brăzdat la locuri mai ascunse ochilor, în inimă. Şi semnele deacolo, din inimă, se cicatrizează mai încet şi mai greu. Cînd crezi că s-au tămăduit pe veci, iar încep a sîngera şi iar supurează... De ce nu vreţi s-o pricepeţi asta, tovarăşilor şi prietinilor?

Omul smolit la faţă îşi ridică mîna moale şi neînsufleţită de pe masă, din nou înviată şi din nou supusă voinţii sale. Dintru-ntîi îşi frecă părul sur şi sîrmos cu latul palmei hotărît să pună odată capăt acestei prea lungi dezbateri care se învîrtea tot pe loc, fără ieşire; pe urmă, cu degetul muşcat odinioară de dinţii maşinilor trase iarăşi alt cerc pe pieptul lui Zevedei, deasupra inimii.

— N-am cetit noi aicea, amîndoi Ionii, ca într-o carte deschisă? Spune şi tu, frate Ioane!

— Cetit! întări Ion Săracu.

— N-am priceput noi ce-i bolnav înlăuntru şi ce-l doare pe bădiţa Grigore, al nostru?

— Priceput!

— Şi încă de-atuncea, cînd am cetit şi-am priceput, de cîte ori i se abate boala cea veche să-l roadă aicea bătu cu unghia mutilată deasupra inimii lui Zevedei, aşa cum îi usucă pe alţii frigurile de baltă, au numai o dată ne-am frămîntat noi, frate Ioane? Au numai o dată ne-am sfătuit noi, întrebîndu-ne ce-i de făcut, ca să-i grăbim tămăduirea deplină, aicea unde-i

bolnav şi unde-l doare? Spune şi tu, frate Ioane?

Ion Săracu surîse pe sub musteaţă:

— Apoi ne-o crede şi pe cuvînt bădiţa Grigore! Că proces-verbal şi încheieri n-am semnat de fiecare dată... Da măcar vreo douşprezece şedinţe speciale tot am avut...

— Haide-hai! îţi vine să rîzi? bombăni neprieti- nos fostul căpitan Zevedei, împungînd cu privirile posomorite pe fostul sergent Ion Săracu. Va să zică aşa mergea treaba? Cînd eşti alături de mine, cînd eşti alături de el?

— Aşa sîntem noi, Ionii, domnule căpitan Zevedei! răspunse Ion Săracu rîzînd cu o poznaşă viclenie pe sub musteaţă. Nişte ticăloşi fără de obraz. Ne dăm după cum bate vîntul, cercînd a ne berbecări şi noi ca un anume Berbecaru Jan din dosarele care v-au scîrbit de oameni.

Fostul căpitan şi jude Zevedei înghiţi un nod,

Îşi dădea seama că lunecă pe-un povîrniş primejdios şi că e din ce în ce mai nedrept cu oamenii care-i erau mai dragi decît oricine pe lume. Stoichiţă Ion de altminteri chiar despre aceasta vorbi, parcă i-ar fi cetit în gînd.

— Ia spune, frate Ioane, n-am ajuns amîndoi la aceeiaşi încheiere? După atîtea şedinţe între noi, nu ne-am dumirit că de aceea suferă şi că aicea îl doare? bătu el cu degetul toc-toc! deasupra inimii lui Zevedei.

Fostul sergent încuviinţă din cap:

— Dar făcut-am mare greşală că n-am dresat proces-verbal, că pe cuvînt nu ne crede.

— Tocmai! urmă Stoichiţă Ion. Nu ne-am spus amîndoi atunci că îndură atîtea de prisos, numai şi numai fiindcă îi lipseşte ceva din încrederea cea desăvîrşită în noi? Un dram, unul singur, dar dramul cel de pe urmă şi hotărîtor... Ne cunoaştem de atîta vreme. Ne leagă atîtea din împrejurări cînd viaţa atîrna de un fir de păr. Am săvînşit atîtea împreună şi mai avem atîtea de împlinit împreună; iar în ciuda tuturor acestora, încă tot îşi mai închipuie că sîntem prea bolovănoşi şi grunzuroşi pentru anume simţiri si înţelegeri. Tu, prea de la stînă şi de la topor. Eu, prea de la ciocan şi de la nicovală.

— N-am spus niciodată asta! se vînzoli fostul căpitan Zevedei.

— Ai gîndit-o...

— Nici n-am gîndit-o!

— Bine! atunci am gîndit-o numai noi, cum ne-a ajutat mintea noastră cea fără întortocheli.

— Ce întortocheli?

— Fără acele întortocheli nărăvite din cărţile pe care ai învăţat în şcoală ori te-au desfătat mai tîrziu, pe cînd noi ne făceam ucenicia vieţii la stînă ori la ciocan.

Zevedei îşi trecu batista pe fruntea brobonită de sudoare mai abitir decît Berbecaru Jan cînd îi cădea în mînă.

Gemu:

— Răi mai sînteţi cu mine, bre Ionilor!

— Noi sîntem răi?... nu-l slăbi Stoichiţă. Dumneata ai fost şi eşti rău cu dumneata.

— Eu? Tot eu?

— Dumneata! Noi, gîndindu-ne aşa cu mintea noastră nestrujită, ne-am simţit îndureraţi că suferi si că te frămînţi în deşert. Pentru ce toate? Numai fiindcă

oricît de bine ne cunoşti, oricît de fraţi ne socoţi, toţi îţi mai păream încă prea lipsiţi de pregătirea cărturărească şi prea puţin dedaţi la asemenea subţiri lucrări ale minţii pentru a pricepe în vecii vecilor cele ce noi am priceput de mult fără să mai fi fost nevoie de nici o vorbă.

— Adică? pufni Zevedei.

— Adică înfricoşătoarele destăinuiri pe care mi le-ai mărturisit în sfîrşit abia adineauri, aşteptîndu-te să sar de-un stînjen de pe scaun. Precum ai văzut, n-am sărit nici de-un stînjen, nici de-un cot... De ce să sar, cînd noi le ştiam şi le simţeam şi le pricepusem de atîta vreme, tot nădăjduind că ai să vii singur şi să-ţi deschizi inima ca să ţi-o uşurezi? Pe urmă, te mai plîngi că ni s-au încurcat limbile ca la turnul lui Babei, prietine Zevedei!

— Nu mă plîng. Constat!

— Greşit constataţi! Dumitale ţi s-a năzărit una ca asta! Şi din năzăreala asta a dumitale, înduri pe nedrept toate cîte le înduri mai nedreptăţindu-ne colac peste pupăză şi pe noi.

— Deci, tot eu sînt vinovat?

— Tot dumneata, fără doar şi poate! De cîte nopţi nedormite nu te-ai fi scutit oare singur şi de cîte nu ne-ai fi scutit şi pe noi, dacă veneai de la început să ne spui păsul ca unor tovarăşi de nădejde cum sîntem? Măi fraţilor — să fi zis — uitaţi-vă ce anapoda treabă se întîmplă cu mine! Aşa şi aşa!... Iar noi ţi-am fi răspuns: Fii pe pace, bădiţă Grigore! Metehne vechi, care au să treacă!... Trebuie să treacă! Metehne vechi la care te-om ajuta noi pentru a le face să treacă dacă nu izbîndeşti singur.

Zevedei clătină din cap a semn de împotrivire.

Fără să întoarcă ochii spre cei doi Ioni, rămase cu privirea aţintită în noapte, dincolo de viţa agăţătoare de pe stîlpii pridvorului şi de zorelele înşirate pe sfori. Părea că nu se uită îngîndurat numai în întunericul acela de smoală.

Părea că-şi cercetează şi întunericul din el.

Rosti într-un tîrziu, cu obidă, tot fără să le înfrunte privirile:

— Metehne vechi? Din păcate nu-s numai metehne vechi.

— Ba curat asta şi nimic altceva, înţelege odată! îl scutură de umăr Ion Stoichiţă, cu mîna lui ciolănoasă. Sfîrşeşte cu ele şi întoarce-te între noi!

— Dar nu-s aicea, la masă?... zîmbi vinovat Zevedei, coborînd ochii de la întunericul nopţii, la faţa albă şi luminată de masă, cu vestigiile ospăţului, numai pentru a le evita mereu privirile scormonitoare.

Şi tot cu ochii în jos, fără nici o convingere, încercă s-o aducă pe struna glumirilor:

— Prietină Simina, prietine Ion Săracu, spuneţi şi voi dacă n-am făcut vîrtos dovadă de prezenţa mea, bătînd toate normele mîncărilor din raion şi stingînd tot ce mi-aţi pus înainte ca nişte gazde primitoare cum v-a mers buhul? Spună şi Ileana Tractoreana, dacă n-am mîncat cît trei şi dacă n-am băut cît patru în contul celui de al doilea plan cincinal, lăsîndu-i de căruţă pe Flămînzilă şi pe Sătilă?

— Ba i-ai lăsat şi de tractor, nu numai de căruţă! întări Ileana Tractoreana, care în nerăbdătoarele sale aspiraţii

progresiste motorizase cu energie şi zicalele din moşi-strămoşi.

— Vedeţi? triumfă Zevedei. Dovadă cu fapte şi cu martori.

Ion Săracu găsi însă de nevoie să ia el iarăşi cuvîntul.

— Am văzut! grăi cu apăsată dojană. Eşti aicea, la masă. Dară nu eşti cu totul între noi... Ai fost în mijlocul nostru pînă acum vreo jumătate de ceas, un ceas. Şi aşa cum nu ţi se întîmpla asta întîia dată, te-a luat pe urmă ceva, ca o apă, să te ducă şi să te depărteze de lîngă noi.

— Ce apă? Care apă? De unde apă?... ţipoti ascuţit Ileana Tractoreana, cam pe isonul şi după năravul strigărilor lui Zevedei, pe care-l imita fără să-şi dea seama din nemărginita-i dragoste şi admiraţie. Cine nu ştie că bădiţa Grigoriţă nu-i omul să se lase dus de apă? Trage numai la rubiniul din garafă.

În alte împrejurări mai puţin încordate, asemenea constatare atît de justă şi formulată cu atît de aprigă vigoare, ar fi stîrnit un hohot general. Şi mai năstruşnic decît toţi s-ar fi înveselit bădiţa Grigoriţă, trăgînd garafa de vin rubiniu către zona sa de operaţii.

Acum, însă, Grigore Zevedei a rămas mai departe îngîndurat şi posac, cu ochii în jos, zgîndărind cu unghia eticheta de pe cutia de chibrituri.

Iar Ion Săracu, printr-o singură şi abia perceptibilă încruntare de sprincene, i-a dat a înţelege Ilenei Tractorenei că la o nouă întrerupere va fi expediată la culcare în cea mai mare viteză motorizată.

Apoi, fostul sergent se întoarse către fostul său căpitan, glăsuind şi în numele celuilalt Ion:

— Oricît te-ar supăra, aista-i adevărul curat! Eşti aici şi nu eşti între noi... Cum vrei să nu ne mîhnească? Mulţi prieteni ai avut pe vremuri printre cei din dosarele de care te-ai descotorosit acum vreo patru ani?

— Nu! Ce vorbă? Doar mă cunoşti.

— Multora le-ai deschis vreodată inima, să le încredinţezi păsurile dumitale, atunci, pe vremuri?

— Nu! Niciuna...

— Şi pentru ce anume?

— Fiindcă nu merita niciunul.

— Aha! însemn la răboj. Nu merita niciunul, chiar atunci pe vremuri, cînd trăia în mijlocul lor. Însemnăm la răboj şi trecem mai departe... În cîţi ani am colindat noi împreună coclaurile lumii, mulţi prietini ţi-ai găsit dumneata printre gradele cu aceeaşi învăţătură de carte, fie activi, fie rezervişti?

— Nu!

— Nu! Şi doar nu erau toţi oameni numai de-alde Berbecaru Jan, porniţi numai să ucidă oameni rînjind şi să încarce în furgoane prăzile de război. Asemenea fiare cu chip de om şi lipsite de omenie n-a numărat righimentul nostru decît vreo opt ori nouă. S-au perindat în schimb măcar de trei ori pe atîţia alţii din cei nici prea-prea, nici foarte-foarte... Apă de ploaie. Oameni sălcii. Nici să-i pui la rană, dară nici să-ţi obrîntească rănile ca netrebnicii de teapa Berbecarului. Ne uitam la dînşii şi-i cîntăream. Ceva numai le mai lipsea, ceva le-ar fi trebuit, numai ceva şi ar fi fost altfel de oameni... Oameni întregi... Ei, găsitu-ţi-ai printre dînşii prietini, în afară de răposatul Vîrtosu Simion pe care

l-am jelit şi noi ori în afară de doctorul Badea Niculae, om întreg şi de omenie?

— Nu!

— Bineînţeles că nu! Se întîmpla uneori să joci şah ori cărţi cu dînşii, se întîmpla să deşerţi un pahar de vin, să mănînci cu dînşii o brînză puturoasă ca mişelia pe care o capturase bietul Hrincă de la nemţi şi-l făcuse pe bietul Vasile Plîngău să stu-pească plin de scîrbire; atîta şi nimic mai mult. Îndeobşte, mai degrabă îi scuturai şi l zvîrleai adevărurile în obraz, de-ţi purtau toţi frica, şi unii sîmbetele... Dară prietini căror să le împărtăşeşti vreodată ce te doare găsit-ai unul singur de sămînţă?

— Nu! De cîte ori să-ţi mai spun una şi aceeaşi poveste, Ioane?

— Ajungem şi la asta! Toate au cîntecul lor... Dă-mi voie să te mai întreb acuma, de ce te simţeai oare între dînşii mai singur decît în pustiul cămilelor? Şi de ce ne chemai oare mai degrabă pe noi, ca să-ţi răcoreşti aleanul şi să-ţi amăgeşti singurătatea?

— Mai întîi, fiindcă nu mă împingea inima către dînşii.

— Aha!

— Mai apoi, fiindcă ştiam că tot nu m-ar fi înţeles, dacă aş fi început să-mi tînguiesc aleanul, care nu se potrivea cu al lor. Aş fi vorbit în pustiu...

Ion Săracu se uită la celălalt Ion, Stoichiţă, vorbind de la unul la altul, parcă fostul lor căpitan nici nu s-ar mai fi aflat de faţă.

— Taman ce ne spuneam şi ne minunam noi, frate Ioane! Fie pe vreme de pace, fie pe vreme de război, n-a fost niciodată prietin cu acei oameni numai pe jumătate, ca schilozii numai cu o mînă

şi c-un picior din cartea lui Mînătîrcă. Sub nici un cuvînt nu le-ar fi împărtăşit aleanurile. Niciodată nu l-a tras inima către dînşii. Trăia în lumea lor, viaţa lor, aşa că-i ştia cîte parale fac. Ştia că nimic nu au a-şi spune şi că nu-i

lega nimica... Precum şi pe front, nu o dată lăsa popotele şi cvartirele ofiţereşti, ca să mănînce de la cazanul nostru fasole sleită şi mazăre cu gărgăriţe, chip că vrea să controleze cum e hrana trupei... Şi de cîte ori nu le întorcea lor spatele, să fumeze o ţigară cu sălbaticii de la stînă ca mine? De cîte ori pînă şi pentru sfaturile dinainte sau de după bătălie nu ne căuta tot pe noi? Era bădiţa Grigoriţă al nostru, nu al lor... Cine o tăgăduieşte asta? Nimeni! Nici bădiţa Grigoriţă, de faţă! Şi iaca, drăcia dracului şi pidosnicia pidosniciilor! Iată-l acuma, cînd lumea lor s-a împrăştiat ca pleava în cele patru vînturi; iată-l că acuma s-a găsit să tînjească după sprinteneala şi subţiimea de minte a lor, care l-ar înţelege, drăgăleţii de dînşii, în toate întortochelile nărăvite din cărţi, cum prea bine le-ai zis, Ioane, tu Stoichiţă! Vai, ce lesne şi-ar mai uşura lor inima de toate cîte-l apasă şi nu-i nimeni să le simtă! Vai, cum l-ar simţi dînşii de la cele dintîi două vorbe! Şi vai, cum i-ar mai obloji ei rănile la clipeală cu balsamul alinărilor, aşa cît nu s-ar învrednici nici pe-a suta parte prietinii săi bolovănoşi de la stînă şi ciolănoşi de la ciocan, în mijlocul cărora stă acuma morocănos ca un moroi!... Nu la încheierea asta am ajuns noi, Ioane? Şi încă de cînd? De trei-patru ani, de la cele dintîi semne care-l rodeau din nou. De cînd s-a lepădat de dosarele unde-şi întîlnea muşteriii, aşa cum îi întîlnea altădată în lumea lor, pe uliţă, la tribunal, la birt, la sindrofii, mai ştim noi unde...

Stoichiţă Ion încuviinţa muţeşte din cap.

Din partea lui, nu mai avea nimica de adăugat.

Ileana Tractoreana, care se frămîntase pe bancă şi strînsese din pumnii mici, gesticulînd ea la rostirile lui taică-su, abia se stăpînise să nu dea glas.

Toţi aşteptau privind cu încredere la bădiţa Grigoriţă al lor.

Fostul căpitan şi jude Zevedei suspină încă o dată din băierile inimii.

— Va să zică aşa m-aţi judecat şi m-aţi forfecat în şedinţele voastre în doi, bre Ionilor?

Amîndoi Ionii au întărit într-un glas:

— Aşa!

— Aşa, bădiţă Grigore!

— Hm! clătină Zevedei din cap. Aveaţi şi n-aveati dreptate. Sînt vinovat fată de voi şi faţă de mine că nu v-am spus din prima clipă ce mă muncea pe mine şi că nu v-am cerut ajutorul prietinesc să mă lămuresc. Recunosc! Mi-am luat însă îndestulă pedeapsă, după cît m-a chinuit atîta vreme nedreptatea asta fată de prietinia voastră. E rîndul s-o recunoaşteţi şi voi... !

— Recunoaştem! Recunoaştem!... s-au grăbit să-ntăreaseă amîndoi Ionii. Ce altceva facem aici, decît s-o recunoaştem?

— Dar...

Grigore Zevedei rămase cu gestul suspendat în aer şi cu ochii în întunericul nopţii.

Biruindu-se pe sine şi împotriva firii sale năvalnice, căuta cuvintele cele mai răbduriu drămăluite, care să-i rostească gîndul limpede, fără primejdia nici unei răstălmăciri.

— Dar, — reluă el întorcînd ochii spre cei din jurul lui, — dar e nevoie să aflaţi de la mine, unde aveţi şi unde n-aveți dreptate.

— Ce altceva aşteptăm, decît asta? întrebă Ion Săracu.

— Bine! Sper că ne vom lămuri odată pentru totdeauna, ca să nu mai am pentru ce vă ocoli ochii. M-ați forfecat pentru dosarele de care m-am descotorosit fără să vă explic atuncea de ce... În acele dosare, ca şi în lumea în care am trăit eu atîţia ani, se aflau şi îndestui oameni cu păcate, dar departe mult de ticăloşia şi neomenia unui

Berbecaru Jan, cum aţi băgat şi voi singuri de seamă. Mulţi n-au huzurit nici dînşii în acea lume de ieri. Mulţi n-au fost profitori. Mulţi nu trăiau din înşelăciunea şi nici din exploatarea altora. Mulţi erau numai nişte prăpădiţi de proletari cu diplome, fără să aibă habar că sînt proletari... Şi mulţi plecaseră din aceeaşi lume de unde am plecat şi eu, din lumea noastră. Au învăţat carte cu trudă şi cu umilinţă, flămînzi, rebegiţi de frig,

rupţi în coate, măsuraţi din creştet pînă în tălpi cu ifose de odraslele stăpînitorilor ţării. Dar spre nefericirea lor, au învăţat cartea pe care le-o punea la îndemînă şcoala acelor stăpînitori de ieri. Altă carte de unde s-o înveţe? De la cine?... Încît acea învăţătură de carte, dinadins ticluită într-un anumit scop, le-a luat de la început orice armă din mînă, orice tărie şi îndîrjire să lupte pentru altceva, pentru lumea lor de-acasă, pentru o lume de mîine... Pentru lumea de astăzi... De fapt, de pe băncile şcolii, îndată ce căpătau diploma, începeau de-a dreptul în plasa jupînilor Emil Sava, Nicușor Vîlcu şi altora ca dînşii. Fără sprijinul cutărui ministru, al cutărui prefect sau deputat, cele mai strălucite diplome cărturăreşti nu-ţi foloseau decît să mori de foame în straie negre, cu coatele lustruite, după ce în şcoală ai fost premiul întîi eu coatele rupte. Ce vreţi? Nu toţi oamenii sînt eroi...

Stoichiţă Ion îl întrerupse:

— Dar dumneata? Dumneata şi alţii ca dumneata cum de nu v-aţi lăsat călcaţi în picioare?

Zîmbind cu amărăciune, fostul jude Zevedei clătină din cap:

— Crezi că din eroism? Haida, de! întrucît mă priveşte pe mine, nu m-am lăsat călcat în picioare numai fiindcă din firea mea eram un împuşcă în lună, fără leac. Altfel n-aveam păcate destule? Şi n-aş fi avut poate şi mai multe?... Ce împiedica să nu mă nimeresc şi eu printre ele în dosarele cîte mi-au trecut prin mînă? Cît mi-ar fi lipsit oare?... Mai-mai!... O slăbiciune a mea. Păcatele altora; prietini în care ai crezut şi te duceau în rătăcire. Zevze- cia m-a apărat,

de-mi şi ziceau toţi „Zevzecul de Zevedei”, lăsîndu-mă în plata domnului să împuşc în lună... Nu toţi însă au fost măcar zevzeci ca mine, să împuşte în lună. Aveau neveste, aveau greutăţi, chirie, abia o duceau de pe-o lună pe alta... Le cunosc viaţa, fiindcă nu trecea zi în acea vreme să nu-i scutur într-un fel ori în altul, pentru că erau fără curaj şi fără demnitate,

pentru că nu ştiau nici să iubească, nici să urască, nu erau nici calzi, nici reci, nici buni, nici răi...

Întorcînd întîia dată ochii mai stăruitor către mine, mă înglobă în dezbaterea lor:

— Dumneata cunoşti ceva. Ai scris destule cărţi despre această categorie de oameni nici calzi, nici reci. Oamenii din soiul celor pe care-i aminteşte Dante în Infernul său, nu mai ştiu ce cînt. Jalnica soartă a mălăieţilor care au trăit fără să săvîrşească nici adevărate ticăloşii, nici adevărate vitejii. Nici răzvrătiţi, nici credincioşi statornici cuiva, unei idei, unui jurămînt, unui alt om, unui prietin... Se strecoară prin viaţă ferindu-se de lumină, tupilîndu-se pe lîngă ziduri, în umbră, fără să lase în urma lor nici o urmă şi nici o amintire. Deşeuri umane care nu se mai pot recupera şi utiliza la nimic. Pe aceştia, spunea Dante, că nu-i primeşte nici raiul, nici măcar iadul la tortura ispăşirilor din greu în străfunduri. Se tîrăse şi acolo, tot ca viermii, între două lumi, cum s-au tîrît şi în viaţă... Parcă aşa ceva, nu?

Pentru a doua oară întrebarea şi privirea căpitanului Zevedei s-au îndreptat din nou către mine, scriitorul. Şi pentru întîia oară cunoştinţele şi lecturile mele puteau să le fie de-un folos.

M-am grăbit deci să răspund, eu o stînjenire ciudată, ca la examenele şcolăreşti:

— *Canto terzo* din *Infernul* lui Dante:

> *„...Questo misero modo*
> *Tegon l'aniem triste de colore*
> *Che visser senza infamia e senza lodo".*

— Exact! încuviinţă Grigore Zevedei, mulţumindu-mi cu o clătinare din cap. *Senza infamia e senza lodo!...* Şi totuşi aceşti indivizi numai pe jumătate oameni, nici calzi, nici reci, care nu s-au bucurat niciodată de plinătatea vieţii, care n-au făcut altceva decît să se tîrască într-o lume unde nu erau primiţi decît în marginile ei, ca şi în *Infernul* lui Dante, totuşi s-au pomenit în aceleaşi dosare cu tot soiul de Emil

Sava şi de Berbecari, pentru a plăti păcătoasa lor slugărnicie din trecut... Ba, li se mai întîmplă şi altceva!... Cei din dosare şi cei traşi la răspundere au măcar o vină precisă, pe lîngă vina de a fi fost şi a fi rămas viermi. Sînt vinovaţi de fapte dovedite, de complicităţi, de uneltiri. Au slujit de instrumente feluriţilor Emil Sava, sau de complici feluriţilor Berbecari. Îşi primesc pedepse prevăzute în lege. Se află însă alţii, mult mai numeroşi, care mu figurează în dosare, care n-au săvîrşit nimica deosebit nici ieri, nici azi. Au trăit ca viermii în hrean şi pe vremea cînd huzureau profitorii. Au îndurat lipsuri, umilinţi, o josnică degradare a demnităţii omeneşti, cu singura libertate şi consolare de a flecări la cafenea; dar împotriva oricărei logici, suspină acuma după trecutul lor de mizerie şi de umilinţă ea după cine ştie ce fericire pierdută, fiindcă n-au curajul să privească înainte. Tot ca osîndiţii din numai ştiu ce alt cînt al Infernului lui Dante, care merge cu faţa răsucită spre ceafă, ca să-şi poată uda cu lacrimi urmele paşilor lor, în loc să privească înainte, cu ochii şi cu fruntea sus. Parcă aşa ceva?...

Pentru a treia oară fostul căpitan şi jude Zevedei îşi întoarse ochii întrebători către mine.

Şi din nou m-am grăbit să răspund:

— Cam pe-aproape! *„Canto ventisimo* din *Infernul* lui Dante: *Perche il veder dinanzi era lor tolto...”*

După ce-mi mulţumi din cap, Zevedei se adresă iarăşi celor doi Ioni:

— Băgaţi de seamă? Nu-i ceva nou... De cînd e lumea au existat asemenea oameni, cu asemenea nătîngă suceală să

se uite înapoi, cînd viaţa merge înainte; să se chinuie din această pricină şi să-i aştepte osînda aceloraşi ispăşiri pînă şi în Infernul lui Dante... Ei bine, din ce slăbiciuni nu ştiu, dar cu toată scîrba de odinioară şi de astăzi pentru moluştele vîscoase, în această scîrbă, se amestecă şi o milă de făptura şi de soarta lor. Milă scîrbită, însă tot milă se cheamă. Aşa

puteam să ajung şi eu, dacă eram mai puţin colţos, mai mălai moale din născare.

— Vorba e că n-ai fost!... spuse apăsat Ion Săracu.

— Mi-ai luat vorba din gură! adăugă şi Ion Stoichiţă.

Zevedei îi privi pe amîndoi cu acelaşi zîmbet străbătut de amărăciune:

— V-aţi făcut avocaţii mei? Puţină răbdare, căci de aici înainte începe pidosnicia pidosniciilor, cum ai zice tu, Ioane, Săracule! Vorba-i că n-am fost aşa, mălai moale! Dar de ce n-am fost? Ia gîndiţi-vă bine!... Eu gîndindu-mă bine la dînşii şi la mine, am luat aminte că nu o dată, trăind atunci printre ei, m-au salvat de soarta lor tocmai anume porneli din fire care pe atunci erau arme şi calităţi întrucîtva: iar acuma, se cer disciplinate ca să nu se prefacă în defecte şi vini... Spirit de rebeliune şi de rezistenţă, porniri anarhice, zevzecării şi zevedeisme, cum le botezase nu mai ştiu cine eţetcra, eţetera! Atunci toate mă apărau şi-mi ajutau uneori să mai apăr şi pe alţii. Acum un pic, un pic mai mult şi se dovedeau obstacole... Iată-i de ce vă spuneam că aveţi dreptate şi că totuşi n-aveţi dreptate, Ionilor! Lucrurile nu s-au petrecut chiar aşa cum le-aţi văzut voi, dar foarte, foarte pe-aproape. Şi vina mea cea mare, pe care am ispăşit-o destul, recunosc şi eu acum, e că n-am venit din ziua dintîi să vă spun, uite aşa şi aşa, fraţilor! Greu e să judeci şi să osîndeşti pe alţii, cînd descoperi cît de şubred material e şi lutul zidirii tale. N-am venit să le spun la vreme. Am tăcut. Le-am lăsat să macine în mine. Dar nu-mi faceţi ocara de a crede cumva cu

adevărat că o singură clipă mi-a trecut prin cap închipuirea de care mă învinuiţi pe nedrept. Închipuirea că la dînşii, la viermii aceia, aş fi găsit cumva înţelegerea pe care n-o puteam găsi la voi, prietinii cei vechi şi de credinţă, Ionii cei bolovănoşi şi ciolănoşi.

Stoichiţă Ion îl linişti.

— Fii fără grijă I Nici n-am crezut-o. Ştiam noi. Adică de ce te-ai întors cu ochii către plante, de la

deşeurile umane cele nerecuperabile, cum le-ai numit dumneata? Ca să nu mai ai mereu sub ochi decăderea lor...

— Exact.

— Şi să nu le mai arunci cu mîna dumitale, la gunoi?

— Exact.

— Însă deşeurile care nu se pot recupera, chiar dacă nu le-arunci dumneata la gunoi, tot acolo ajung, fără să le zvîrle nimeni. Ajung singure! Fac tot ce-i cu putinţă să ajungă acolo.

Fostul căpitan şi jude Zevedei, devenit în prezent harnic şi ingenios inovator miciurinist, declară, lă-sîndu-se pe spătarul scaunului:

— Adevărat! Tot gunoaie şi la gunoaie ajung. Mai consolatoare plantele decît oamenii din dosare sau candidaţi la dosare. Nu te înşeală, nu te mint, nu se tînguiesc... Nu-i mai consolatoare priveliştea unui lan de grîu ori a unei livezi la care ai contribuit şi tu într-un fel ori altul, decît priveliştea unei stîrpituri omeneşti, bîţîindu-se laş între baionete, ca Berbecaru Jan?

— Ba bine că nu! rosti cu tărie Ion Săracu.

Celălalt Ion, Stoichiţă, clătină însă din cap, nu

deplin convins.

— Aici, dă-mi voie să-ţi Spun la rîndul meu că ai şi n-ai dreptate, tovarăşe Zevedei. Nici tu, prietine Ioane! Nu amestecaţi lucrurile... Mai bine să le lăsăm aşa. Însemnat este că noi te-am înţeles deatunci, tovarăşe Zevedei, încă de pe vremea cînd te încăpăţînai să te perpeleşti singur pentru nişte întortocheli fără noimă. Fiindcă toate

erau întortocheli fără noimă, precum ţi-am spus-o şi s-au dovedit.

— Naiba să le ia!... se scutură bădiţa Grigore de ele. Nu ştiu de unde şi cum s-au ţinut de mine înfipte mai vîrtos decît căpuşele.

Fostul lucrător de la turnătorii şi de la cuptoare îl cercetă mirat, cu o rînjire de surîs în colţul gurii.

— Cum, nu ştii? Mai limpede nici nu se poate.

— Ţi se pare limpede? întrebă Zevedei.

— Mie, da...

— Adică mă cunoşti mai bine, decît mă cunosc eu?

— Nu spun asta. Dar tot ascultîndu-te în astă- seară, mi se pare că am ajuns să cunosc mai bine ce se petrece în dumneata, decît cunoşti singur... Te-am auzit pomenind despre cărţi, fiindcă orice-ai face, tot către explicaţiile din cărţi te trage mai întîi aţa de cărturar. Nu cetisem în viaţa mea Infernul lui Dante şi nici nu era loc pentru mare nădejde să mai am parte a-l ceti vreodată. Nu de Infernul lui Dante ne ardea nouă, cînd ne zvîrcoleam în smoala clocotită a altor iaduri! Ziceam că s-or bucura de asemenea cărţi copiii şi nepoţii mei, în lumea pentru care luptam pe atunci să le-o facem. Dară, acum vreo patru ani, cînd au început a lucra în dumneata toate întortochelile care te rodeau şi ni le tăceai nouă, îţi aduci aminte că am fost bolnav între viaţă şi moarte?

— Cum să nu-mi aduc aminte? N-am venit împreună cu Ion Săracu, să te vedem?

— Şi nu ţi-am adus noi atunci năramze?... sări fostul sergent Ion

Săracu, să-şi sprijine cu mărturiile sale pe fostul căpitan. Ţi-am adus năramze de sufletul bietului Vartolomeu Ciocîrlan, care n-a mai apucat să-şi înfrupte puii lui de ciocîrlan cu o coşarcă întreagă, cum se hotărîse el cu jurămînt în stepa viscolelor şi a troienelor şi cum n-a mai avut parte...

Stoichiţă Ion încuviinţă fără împotrivire, cu gîndul acolo, departe, în stepele unde şi-au lăsat oasele foştii tovarăşi de arme, credeam eu.

Dar îndată se dovedi că în altă parte îi cutreierau gîndurile.

Urmă, cu un fel de cocleală, ţinînd şi el să găsească vorbele cele mai potrivite, care să-i rostească acele gînduri în chipul cel mai limpede şi fără putinţă de răstălmăcire:

— V-am mulţămit atunci, vă mulţămesc şi acuma. Însă nu aceasta voiam s-o spun... După ce doctorii m-au scăpat cu viaţă, m-au trimis la odihnă, la munte, la brazi şi ozon. Şi în casa unde mă odihneam, cînd am început a mă întrema, am scotocit în bibliotecă,

încît am cetit atuncea şi cartea lui Dante, şi două romane. Printre cele nu prea multe din viaţa mea, în care viaţă n-am prea avut răgaz să cetesc romane ci îndeosebi cărţi cu învăţăturile pentru lupta noastră, aflîndu-mă în întîrziere cu îndestule. Două romane aşadar. Unul mai lung şi cu mai multe întortocheli, cam ca dezbaterile şi gîlcevirile noastre de astă-seară, cu tot atîtea ocolişuri şi dibuieli. Peste o mie de pagini, unde eroii tot pipăie pămîntul cu talpa, se tot împleticesc în mers, tot lunecă şi cad, pînă ce se ridică deplin să rămînă drepţi pe picioare. Altul mai simplu şi mai scurt: oameni tăind drumul de-a dreptul la ţintă. Calvarul şi Pîinea, amîndouă de scriitorul sovietic Alexei Tolstoi... Şi pot spune acuma, fără şovăială, că ele m-au ajutat să cetesc în dumneata, tovarăşe Zevedei. Ca să vezi şi să te minunezi! Nişte romane... Erau printre cele puţine pe care le ceteam de cînd am făcut ochi pe lume; dar amîndouă au fost venite la vreme ca să-mi deschidă ochii mai bine asupra celor ce ţi se întîmplau şi lucrau în dumneata. În Calvarul se află acolo patru personaje principale. Tuspatru cu pregătire mai mult sau mai puţin cărturărească şi cu metehnele cărturărimii din Rusia în acea vreme, ca metehnele cărturărimii noastre, care la noi s-au prelungit pînă după 23 August ‘44 şi la drept vorbind mai dăinuiesc în unii şi astăzi: dovadă întortochelile dumitale!... Oameni din lumea în care ai trăit şi dumneata; din care s-au ales poate şi la noi cîţivia eroi din cărţi; însă ceea ce e sigur, s-au ales şi inculpaţi din dosare. În Calvarul ele Alexei Tolstoi,

două femei, doi bărbaţi... Cum îi chema? Mă tem să n-o scrîntesc...

La fel cu fostul său căpitan mai înainte, Stoichiţă Ion întoarse şi el capul spre mine.

Măcar aşa mă primeau în dezbaterea lor.

Fireşte, m-am grăbit încă o dată să răspund:

— Duşa şi Catia, Ivan Ilici Teleghin şi Roşcin...

— Întocmai!... Îşi aminti şi Stoichiţă Ion. Doi eroi, cum se zice, şi două eroine, de carte, de roman, care au ajuns să-şi descopere calea cea adevărată a vieţii după chinuri şi rătăciri, după îndoieli, după un *Calvar,* cum se şi numeşte pe drept cuvînt romanul. Asta a fost şi soarta celor mai vrednici şi cinstiţi cărturari din Romînia, socot eu; cărturari care au venit la noi, alăturîndu-se luptei noastre... Şi dumneata, tovarăşe şi prietine Zevedei, la fel, cu toate că străbătuseşi multă cale încă mai înainte, cam ca acel Ivan Ilici Teleghin. Bine am judecat, tovarăşe fost de două ori jude?

Zevedei mă cercetă mai intîi în ochi pe mine, bucuros că-mi ceteşte aceeaşi încîntare de două ori întăritâ: cărturărească şi scriitoricească. Parcă ar fi vrut să-mi spună: Vezi ce oameni cresc astăzi la noi? Şi vezi la ce slujesc cărţile scriitorilor, cînd nu-s numai nişte deşarte plăsmuiri?

Apoi, încuviinţă şi el cu tărie:

— Bine ai judecat, prietine Stoichiţă! Mai mult decît bine.

Întorcînd ochii către Ion Săracu, Ion celălalt, Stoichiţă, urmă:

— Pe cînd pentru noi, Ionii, calea nu ne era presărată de asemenea chinuri şi

asemenea spini. Era calea noastră firească, drept este cu alte chinuri şi cu altfel de spini, dar care, oricum, nu ne slăbeau puterile şi hotărîrea. Ne înverşunau!... Se află acolo, în Calvarul şi în Pîinea, alte două făpturi vii şi dragi, de parcă le-aş fi cunoscut, dintre care şi un Ivan, adică tot un Ion, ca noi, ca mine şi ca prietinul Ion Săracu.

— Ivan Gora! nu mi-am putut stăpîni glasul, ca unul care trudisem şi eu la tîlmăcirea Pîinii lui Alexei Tolstoi.

Stoichiţă Ion clătină clin capul osos, cu obrazul punctat de semnele mărunte şi negre ale muncitorilor la cuptoare, cazane şi turnătorii, încrustate în piele pentru toată viaţa.

— Taman! aprobă el. Ivan Gora şi Agripina Cerebeţ, un lucrător de la uzinele Putilov plecat ca şi mine dintr-un sat şi o ţărancă la fel cu nevastă-mea... Pentru dînşii, ca şi pentru mine şi pentru nevastă-mea, oare nu se arătaseră toate de la început simple şi limpezi? Asta-i singura deosebire între dumneata şi noi, Ionii de faţă! Am ajuns să ne întîlnim şi să pornim mai departe, umăr la umăr, pe acelaşi drum, după ce viaţa ne adusese alături de pe alte căi, din alte olaturi ale poporului. Aşa şi numai aşa socot eu că se explică toate. Ce mai atîta vorbă? Am ori n-am dreptate?

— Ai, ai, prietine Stoichiţă! Dacă o începeai de-aici, cu asta, nu prăpădeam un ceas jumătate...

Ion Stoichiţă vorbi arar, apăsîndu-i prin haină locul inimii cu vîrful degetului, muşcat odinioară pînă la os de dinţii roţilor de maşină.

— Nu-s ceasuri prăpădite. După cît cunosc eu oamenii şi mai ales după cît te

cunosc pe dumneata, nu mă mai îndoiesc acuma că va începe a se tămădui chiar din ceasul acesta tot ce te durea şi nu vroia să se închidă aici, în rănile din inimă. Ni le tăceai de atîta vreme, fiindcă îţi venea greu să le mărturiseşti. Nu le-om înţelege greşit cumva? Nu ne vor depărta oare de dumneata?... Iar fiindcă le tăceai şi fiindcă te munceau asemenea neîntemeiate îndoieli, te simţeai stînjenit şi în vină faţă de noi. Te mai simţeai şi micşorat faţă de dumneata însuţi. Nu?

— Ba încă în ce hal!

— Asta adăuga alte răni nouă şi alte pricini de înveninare rănilor vechi, împiedicîndu-le şi pe unele şi pe altele să se vindece. Şi aşa mai departe, din rău în mai rău...

Zevedei izbucni frămîntîndu-se pe scaun şi cătînd iarăşi în ochii mei:

— Măi! măi! măi! Ce soi de om mai eşti, prietine Stoichiţă? Te-a lovit o boală, ai avut răgaz să stai într-o casă de odihnă, ai cetit două romane şi ţi-a fost destul să storci tot sucul din ele. Noroc că n-ai avut prea multă vreme pentru asemenea treabă şi că n-ai zăcut prea mult prin spitale şi prin casele de odihnă, că ne-ai fi lăsat de mult de căruţă şi de tractorul Ilenei Tractorenei; pe noi, cei care ne pretindem mai mult sau mai puţin cărturari...

— Aici, te înşeli!... protestă Ion Stoichiţă. Era nevoie oare să fii mare cărturar şi filozof, pentru a pricepe una ca asta? Noi, cei de la stînă şi de la nicovală, precum zice tovarăşul Ion Săracu, de cînd le-am priceput toate? De cînd ne tot trudim să ajungem ceasul acesta, ca să te vedem împăcat şi cu cugetul dumitale, şi cu al nostru?

— Stai, stai! Staţi, fraţilor! Dacă e vorba pe aşa, păcătoasele mele de răni tot mai au nevoie de-o oblojeală pentru a se tămădui şi a se închide deplin.

— Ei, spune...

Fostul căpitan Zevedei se răsuci pe jumătate în scaunul său către fostul sergent Ion Săracu, cerînd de la el ajutor.

— Ioane, îţi mai aduci tu aminte despre cele vorbite odată, într-o noapte, după o bătălie, prin rătăcăniile pe unde-am umblat? Erau de faţă: Ion Costea Antimir, Vasile Plîngău, Vartolomeu Ciocîrlan... Toţi cărora le-au rămas oasele pe-acolo. Iar Ion Costea Antimir, după ce-a tras pînă în fundul bojocilor din ţigară să prindă puteri şi curaj, vorbind în numele vostru, al tuturora, m-a întrebat atunci dacă n-am să uit şi eu legămintele faţă de voi, aşa cum s-au făcut vinovaţi alţi ofiţeri de rezervă, din celălalt război, al anilor 1916—1918, feciori de oameni nevoiaşi şi oameni de omenie. Ştia el o anume întîmplare, cu anume legăminte... Ţii minte, Ioane?

Fostul sergent Ion Săracu îmi căută şi el ochii, cuprinzîndu-mă şi el în dezbaterea care-i frămînta, măcar acum, către sfîrşit.

— Că nu mi-a pierit ceasul acela din minte, poate aduce mărturie prietinul nostru, scriitorul. Nu i-am istorisit eu încă din primăvara cînd l-am cunoscut tot ce-a grăit Ion Costea Antimir atunci şi tot ce i-ai răspuns dumneata? I-am pomenit chiar şi numele acelor doi ofiţeri, Radu Comşa şi Ghenea...

— Adevărat! am mărturisit eu. Mie nu-mi erau nume străine. Le aflasem soarta mai dinainte vreme, ba am şi încercat

cîndva s-o zugrăvesc într-o carte, ca să nu rămînă învăţătură pierdută...

Grigore Zevedei mă privi îndelung cu ochii lui bulbucaţi. Îşi pipăi creioanele colorate înşiruite în buzunarul de la pieptul hainei, ca într-o cartuşieră de circazian. Scoase unul, două, trei, le puse la loc.

Se vădea că împotriva firii sale pornită pe rostiri răspicate şi pe cumplitele zăpoare ale strigărilor, nu-i venea să-mi spună adevăruri neplăcute aşa, tam-nesam, de la obraz, în prima noastră întîlnire.

Strîngînd însă din umeri — fie ce-o fi! — s-a hotărît să-şi pronunţe părerea fără înconjur:

— Cunosc! Am cetit... Şi am dedus că ştiai despre dînşii ceva mai mult decît Ion Costea Antimir. Dar n-ai spus tot ce s-ar fi cerut spus şi mai ales n-ai spus-o îndestul de clar. Pricep de ce. Fiindcă n-aveai de unde şti tot, cum nu ştiiam nici eu şi n-aş fi putut spune tot îndestul de clar atunci, în tinereţe, cînd am cetit cartea. Acum le ştiu pe toate şi le ştiu îndestul de clar prin mine, prin cele ce mă aşteptau şi m-au pus la încercare în acest război ae-al doilea şi prin tot ce-a urmat... Pe dînşii nu-i ierta el, Ion Costea Antimir: pe acel Radu Comşa şi pe acel Ghenea. Şi pe dînşii i-am apărat eu atunci, în stepa de departe, cum îi apăr şi mai vîrtos acum, după cumpenele care mă pîndeau şi pe mine şi prin care am trecut. De asta le apăr amintirea lor, chiar şi împotriva dumitale... După credinţa mea nu erau atît de vinovaţi, precît îi părea lui Ion Costea Antimir. Erau şi dînşii mai mult victime. Pradă cu braţele legate. Supliment la inventarul

profitorilor de război. Aş putea să mă lepăd oare de dînşii?... Te poţi lepăda dumneata de dînşii, prietine scriitor?... Tinerii de azi se întreabă, adesea după ce ţi-au cetit cartea în care le-ai istorisit surpările lor: Bine, bine, dar dacă erau de ispravă, ce mare ispravă au făcut? De ce-au lipsit de la datorie?... Se întreabă, fiindcă nu ştiu şi fiindcă astăzi nici nu-şi pot închipui pe ce căi care nu duceau nicăieri rătăceau cei de-atunci... Dar eu unde-aş fi ajuns şi ce m-aş fi făcut fără prietinii de faţă şi fără partid?... Acestea fiind zise, vă anunţ dragii mei Ioni, că nu mă duc la culcare pînă ce nu-mi îngăduiţi a deşerta cel din urmă pahar pentru dînşii şi pentru soldaţii de-atuncea, victimile celui dintîi război. Altfel, nici n-am să închid ochii şi nici nu mă văd înccrcînd să i închid.,.

Pînă să se ducă la culcare şî să încerce a închide ochii, fostul căpitan Zevedei căută cu privirea-i aprigă şi experimentată pe atîtea cîmpuri de bătălie paharele goale şi sticla plină de vin rubiniu. Paharele goale erau. Sticla plină — nici pomeneală.

Trecuse parcă bietul Hrincă pe-acolo, cu traista capturilor sale.

Dar ca o zvîrlugă, într-o clipă, Ileana Tractoreana a alunecat de pe banca ei. Într-o clipă s-a ivit, nici n-am prins de veste cînd, purtînd trofeu o garafă care împrăştia scînteieri de rubin în lumina becului.

Fără s-o înstrăineze cumva pe alte risipelnice mîni, turnă ea în pahare, pe rînd. Turnă, strîngîndu-şi limba între buze de încordată băgare de seamă să nu scape cumva vreun strop alături.

— Damblaua mea! Vă rog să mi-o iertaţi, fra ţilor!... se scuză căpitanul Zevedei, privind în lumină paharul plin.

Înainte de a închina şi de a-l deşerta, el risipi pe jos, după vechea datină a pămîntului şi întru scandalizarea Ilenuţei, atîţia stropi de rubiniu cîţi se cereau pentru pomenirea morţilor de mult uitaţi în morminte. De soldaţii de-atunci, din jurul focului stins de la Caşin, de soldaţii celuilalt război după care nădăjduiau pentru copiii şi nepoţii lor o lume nouă şi mai bună, dreptate, libertate, pămînt, învăţătură — de acei soldaţi cine-şi mai amintea oare? Şi de acel Radu Comşa? Şi de acel Ghenea?... Ci- ne-i mai pomenea?... Nici mamele, nici surorile, nici fostele iubite, nici văduvele, nici orfanii sau nepoţii.

Pentru toţi erau doar nişte umbre şi poate, poate, nişte nume.

Totuşi nici pătimirile lor, nici moartea lor nu rămăseseră cu desăvîrşire pierdute. Au pregătit şi ele vag şi îndepărtat ceva din îndeplinirile de-acuma.

Fostul căpitan Zevedei simţi ca un păinjiniş înnegurîndu-i privirea, măcar că nu cunoscuse pe nimeni

din acei fraţi mai puţini norocoşi, întorşi în pământ, acoperiţi acum de ierburi, încorporaţi planetei.

A mai vrut să adauge ceva.

Să mai spună ceva a vrut şi Stoichiţă Ion — poate să-i amintească fostului căpitan că acolo, departe, în stepe, unde grăise Ion Costea Antimir într-o noapte, se aflase şi el de faţă, îşi rostise şi el cuvîntul din întuneric, pe cînd încă nici nu se cunoşteau.

Dar n-au apucat a spune nimic, amîndoi. Cînd să aşeze paharul golit pe masă, mîna fostului căpitan Zevedei a tresărit la un ţipăt al Ilenuţei:

— Luna! Iese luna!... strigă Ileana Tractoreana, cuprinsă de neastîmpăr.

Neastîmpărul ei copilăros trecu de la unul la altul de jur împrejurul mesei, molipsind şi pe cei care de mult nu mai erau în anii copilăroaselor bucurii. Cine-ar fi putut rămîne însă nepăsător oare la asemenea privelişte veche de cînd pămîntul şi veşnic nouă?

Un vînt înalt şi grăbit destrăma norii, dezvelind fîşii albastre de cer, puzderia stelelor şi luna plină, în mijlocul bolţii. Tot aşa va fi străluminat deodată peste piscuri de cremene şi vîrfuri de brad, în codrii Carpaţilor, la Caşin, unde se adunaseră în preajma unei vetre cu focul stins ostaşii acelui război de-atunci. Tot aşa luminase fantastic de atîtea ori stepele unde-au rătăcit cei doi Ioni, cu fostul lor căpitan Zevedei, alungaţi de gîfîita poruncă a comandirilor:

— Ordon, înainte!

Tăceau toţi acum în satul tihnit, din ţara lor cea nouă, pe care ei şi-o durau primenită din temelii. Tăceau cu ochii la discul alb, rece, hipnotic, al lunii, la cerul

tot mai albastru, mai înstelat, mai curăţat de scamele norilor.

Şi fără să rostească nimeni nici un cuvînt, au ştiut toţi că nu se vor îndura să plece chiar atunci la culcare, cum se pregăteau,

CAPITOLUL VI

Alte amintiri din noaptea cu lună şi constelaţii motorizate de Ileana Tractoreana. Despre altfel de zvîrcoliri şi despre o altfel de vigilenţă pe care Ion Săracu a descoperit-o cam tîrziu. Cînd vorbele mele l-au mîhnit fără voie pe Grigore Zevedei.

Nu ne-am îndurat aşadar să ne risipim pe la culcuşurile noastre. De hatîrul lunii pline am mai întîrziat o vreme.

Copiii au năpădit pe scările pridvorului, coborînd în mijlocul ogrăzii ca să contemple mai din larg bolta cerului albastră, luna şi stelele umede.

De acolo răsunară de îndată acerbe controverse între Ionaş, Neghiniţă şi Ileana Tractoreana, pe tema feluritelor constelaţii: Gemenii si Cloşca cu pui, Fîntînă şi Cumpăna, Carul mare şi Carul mic. În avîntul său inovator, Ileana Tractoreana îşi afirmă adîncul dispreţ pentru numele vechi şi răsuflate de pe harta cerească, păstrate din vremea ciobanilor lui Burebista şi fără îndoială cu mult, mult mai dinainte.

— Ian lăsaţi-mă voi cu harabalele voastre mari si cu cotiugele voastre mici, cu fîntînile şi cloştile cu pui! striga ea eu glăsciorul subţire şi şăgalnic, care imita fără voie zăpoarele de indignări şi hître mînii ale fostului căpitan Zevedei. A trecut vremea lor. Fost-ai, leleo!… Unde-i tractorul? Unde-i combina? Unde-i pompa automată? Unde-i clocitoarea

electrică?... Ei, sîc! că n-aveţi ce răspunde!...

Noi, ceştialalţi, ne-am mulţumit să aruncăm o privire mai fugară cerului, lunii şi stelelor, fără veleităţi de a motoriza şi străvechile denumiri ale constelaţiilor. Ne-am întors apoi de la cer pe pămînt, la cele ale pămîntului. Ne era destul să le ştim toate deasupra noastră — cer, lună şi stele — scăldînd noaptea într-o lucire aşa de dalbă, după nepătrunsele bezne de pînă mai adineauri.

Fostul căpitan Zevedei şi amîndoi Ionii parcă nici nu mai erau aceiaşi oameni din ultimul ceas şi jumătate.

Tustrei se înseninaseră şi dînşii la chip. Ca la atingerea unei vărguţe vrăjite din basmul lui Pătru Voinicul, li se luaseră bolovanii apăsători de pe inimă, li s-au şters brazdele de pe frunte şi dintre sprincene, cutele din colţul gurii. Iarăşi li s-a liniştit deplin privirea prietinoasă a ochilor. Din nou îi unea, fără drojdie de tulburi mustrări şi de încîlcite explicaţii, tot ce-i legase de atîţia ani şi avea să-i lege pînă la sfîrşitul vieţii.

Din nou se înţelegeau numai din cîteva cuvinte şi încă mai ades fără cuvinte, din ochi.

Stoichiţă Ion se abătuse prin Boiştea în treacăt, spre Piscul Voievodesei, la sondele şi rafinăriile fostei celebre „Voevoda, Roumanian Company for the Development of the Mining Indusiry, Limited”. Acolo, unde nu de mult fostul mare rechin, Iordan Hagi-Iordan, cu Emil Sava şi cu alţi foşti interpuşi mai mărunţi în solda marilor trusturi petrolifere pompau aurul negru pentru nesăţioasele lor pungi şi case de fier; acolo, acum,

peste trei mii de muncitori de la sonde, de la foraje, de la rafinării, ateliere şi secţii de transport, aşteptau pe fostul lucrător Stoichiţă Ion să-şi împărtăşească păsurile şi planurile, ca să le afle împreună cît mai grabnice dezlegări.

Ce fel de păsuri? Ce planuri? Şi ce dezlegări?

Într-adevăr, păsuri şi planuri dintr-o lume şi dintr-o rînduială pe care nu le-ar fi priceput şi nu le-ar fi admis niciodată foştii stăpîni de odinioară ai ţării şi ai bogăţiilor sale, feluriţii Iordan Hagi-Iordan, cu feluriţii Emil Sava ori Nicuşor Vîlcu şi tot alaiul lor de slugi şi sluguliţe. Cum adică, să aibă a chibzui şi a hotărî muncitorii împreună alt plan de exploatare şi de producţie pe baza unor alte norme revizuite? Cum adică, să aibă a pregăti aplicarea unor noi metode sovietice, pentru îndeplinirea planurilor într-un timp încă şi mai scurt? Cum adică, să aibă a aproba proiectele altor cartiere muncitoreşti? Altor creşe şi grădiniţe pentru copii? Altor şcoli, cu alte cursuri pentru calificarea tinerilor lucrători, născuţi şi crescuţi în satele unde pînă acum cîţiva ani părinţii lor încă mai arau cu pluguri de lemn?

Pentru acestea toate îl aşteptau muncitorii şi acestea toate erau misiunile fostului muncitor şi soldat Stoichiţă Ion. Iar fostul căpitan Zevedei Grigore se întorcea din alte locuri, cu alte misiuni.

Cutreierase munţii Dornelor şi ai Bistriţei, Maramureşul, Ardealul şi alte ţinuturi, unde a fost trimis şi unde îl chemaseră nenumăratele scrisori ca să dea îndrumări mai spornice pentru cultura unor soiuri încrucişate de cartofi, într-o lume care pînă mai deunăzi

plugărise şi vieţuise tot aşa ca pe vremea bourilor din străvechea stemă a Moldovei. Umblase, adunase veşti îmbucurătoare despre îndrăzneţele experienţe şi născociri ale muncitorilor de pămînt, care nu se mulţumeau numai cu învăţăturile de-a gata, din cărţi, din reviste ori din circulări.

Mai văzuse în drumurile sale şi altele, care-au făcut să-i crească inima din alte pricini.

— Ioane, bre frate Ioane, nu-i aşa că n-ai uitat nici tu bisericuţa cea mică şi neagră, de sub o poală de codru din Maramureşul descălecătorii?... Îl întrebă pe Ion Săracu fără să aştepte răspuns. De cîte ori nu ni s-a părut nouă că-i mai auzim clopotul pălind lin, cu tînguirea lui aşa de smerită, cu glasul aşa de plăpînd, cu mustrarea aşa de blajină, de mi se punea un nod în gîtlej?... O lăsasem acolo, sărmana bisericuţă din alt veac, cu turla subţire şi îngustă, părăsită şi mîhnită în singurătăţile sale. Am lăsat-o acolo şi o plîngeam. Atîta ne-ajungea mintea şi pe tine care ziceai că eşti un neştiutor, cît şi pe mine care cică eram cărturar. Ce să pricepem şi să gîndim mai mult?... Iară acuma, cunoşti tu ce-i pe acolo, aproape? Bisericuţa a rămas netulburată în singurătatea ei. Moaşte ale trecutului... La trei kilometri, însă, ce larmă de oameni şi ce frămîntare, ce camioane, ce excavatoare, ce trenuri gonind pe linia îngustă, ce bogăţii luînd drumul la vale!... Mine, izvoare de apă minerală captate, un combinat, şantiere, clădiri muncitoreşti, un adevărat tîrguşor răsărit din stîncă, în mijlocul codrilor, pe unde păşteau bourii!... Acestea de unde să le ştim şi să le bănuim şi să ni le

închipuim noi, atunci cînd ochii noştri nu vedeau decît o bisericuţă pe care o părăseam în pustietăţile şi sărăcia ei, ca s-o găsim tot aşa de săracă şi uitată, cînd ne-am întors din stepele furnicilor şi cămilelor?... Îşi tînguia sărăcia pe-o puzderie de comori, care n-au să se istovească nici într-o jumătate de veac, nici într-un veac ori două. Te mai miră neastîmpărul care mă zoreşte să pornesc acuma spre Deltă şi Dobrogea, unde nici nu încape îndoială că mă aşteaptă altele să le văd cu ochii şi să le văd cu ochii si să nu-mi cred ochilor?...

Înainte însă de a porni spre Deltă şi Dobrogea, fostul căpitan Zevedei îşi dăduse întîlnire cu fostul soldat Stoichiţă Ion, în pridvorul prietinului Ion Săracu, fiindcă aşa i-au îndemnat încă o dată amintirile care-i legau din amare ceasuri de cumpănă. Dar mai ales ţineau să se întîlnească, fiindcă aveau astfel prilej să-i stea într-ajutor lui Ion Săracu la faţa locului, cu povaţa şi cu fapta, în anume plănuiri pline de cutezanţă, ale sale şi ale gospodăriei colective „1907” din Boiştea.

Erau sumedenie.

Şi pe cît de cutezătoare, pe atît de înţelept chibzuite.

Aveau a pune la cale mărirea uzinei electrice, faimoasa lor „Hidrocentrală”, cum o porecliseră, în glumă, pentru a sluji amîndouă satele.

În al doilea rînd, aveau a cerceta şi a-şi spune cuvîntul într-o părere a lui Ion Săracu, pe care şi-o însuşiseră îndeopotrivă măsură muncitorii pămîntului cei tineri şi cei bătrîni, din Cotul Bourului, ca şi din Boiştea. Anume, gîndul de a încerca să învie cu mijloacele de astăzi cultura de in abandonată şi

uitată de aproape un veac jumătate, în vestita Vale a inului de pe vremuri.

Şi în sfîrşit, hotărîrea de a aplica începînd din

toamna ce vine, cu precădere, cîteva principii agrotehnice şi agrobiologice încă mai înaintate decît cele care făcuseră pînă acum vîlva gospodăriei colective din Boiştea, a preşedintelui şi a brigadierei Simina I. Săracu, de la grădina cu „drăcoveniile" premiate la atîtea expoziţii.

Nu erau sumedenie de întrebări aşteptînd răspuns şi sumedenie de plănuiri aşteptînd hotărîrea şi trecerea lor în faptă?

Pe toate apucaseră să le dezbată în ajun, la sosire, numai în fugă si numai în parte.

— Amînăm pe mîine, zi de sărbătoare şi de odihnă! căzuseră cu toţii la înţelegere. Vom avea răgaz să le luăm la cercetat şi să le dăm de rost pe îndelete, cum se cuvine. Şi să chemăm pe urmă şi oamenii la sfat. Că s-au ivit oameni de chibzuială şi de nădejde în Boiştea noastră, de te întrebi unde zăceau!

Pe urmă...

Pe urmă, sfat n-a mai fost şi nu mai avea cum să fie. Dis-de-dimineaţă, deşi zi de sărbătoare şi de odihnă, Ion Săracu, el îşi umflase musafirii pe sus, la arie cum i-au umflat cîndva avioanele „aliaţilor" să-i ducă prin văzduhuri la Stalingrad. Îi băgase la grijă barometrul, care arăta ploaie.

Boiştenii nu voiau să creadă în ruptul capului şi se lăsau moale. Orăcăiau buraticii a sete? Zburau rîndunelele pe

jos? Umbla porcul cu paie în gură? Nu! Ce barometru, deci?

A fost nevoie să-l vadă pe Ion Săracu şi să-i vadă pe oaspeţii săi punînd mîna pe furcă, pe ţăpoaie şi lopeţi, pentru a se îndemna la treabă.

Barometru nu minţise. Norii au prins a se buluci negri la marginea zării spre seară cu detunări de furtună. Dar claca lor o luase înaintea ploii.

Iar după munca istovitoare şi încheiată la ţanc cu izbînda cea mai deplină, cei trei vechi tovarăşi şi prietini n-au mai avut parte de meritata destindere la ospăţul lor pregătit de Simina, în pofida plăcintelor cu poalele în brîu şi a gărăfilor cu vin de culoarea rubinului. Toată voioşia „se corăslise”, cum zicea Ion

cel de la stînă, fiindcă dezbaterea a purces pe alte căi, spinoase. Acolo, unde o mînaseră zonele ede întunecuşuri lăuntrice şi chinuitele întortocheri ale lui Grigore Zevedei, schimburile de dojane tîrzii şi de împleticite explicaţii, zgîndăreala acelor răni vechi şi pentru el încă necicatrizate.

Abia acum, isprăvindu-le toate, în lumina argintie a lunii, domni din nou destinderea între dînşii, aşa cum se anunţase de la fîntînă, cînd se spălau de colb, de sudoare şi de pleavă, ca într-o hîrjoană care-i întinerea.

Simina a stins becul electric.

— Economie, tovarăşe preşedinte!

— Economie, economie!... Încuviinţă bărbatul.

Toţi au împins masa şi scaunele spre latura deschisă a pridvorului, fără perdea de viţă agăţătoare, ca să le bată luna în faţă.

Cît despre destindere, cum puteau oare să se destindă mai bine altfel, decît recapitulînd cu întorsături de mucalită şi uşurată înveselire acum toate peripeţiile si vrăjmăşiile pe care adesea le-au biruit numai cu scrîşnet de măsele şi cu unghiile înfipte în palme, pînă la sînge? Nu în acele îndîriiri se căliseră? Şi nu biruinţele lor de ieri le dădeau nestrămutata încredere în biruinţele lor de mîine?

Ion Săracu începuse cu o foarte nevinovată istorisire care mi se adresa de astă dată îndeosebi mie, călătorul mai rar, mai puţin informat şi mai proaspăt picat de la drum.

Foarte nevinovată era istorisirea. Foarte recentă şi foarte hîtră. Doar nu lipsită de un anume năduf, ca si ofurile

Ilenuţei, prietina mea, cînd îmi destăinuise necazurile sale de viitoare tractoristă, atît de grav ameninţată de atîtea sumbre conspiraţii.

Celălalt Ion, Stoichiţă, pomenise despre vigilenţă.

— Vigilenţă! Hehei!... răbufni Ion Săracu. Mai încape vorbă? Fireşte că-i nevoie de vigilenţă mai ascuţită decît oricînd... Asta n-ar fi cea mai grea războire. Cunoşti inamicul, cunoşti poziţiile lui întărite, îi cunoşti tactica şi cunoşti pe unde vrea să dea atacul. Mai cunoşti că adesea e mai anevoie să păstrezi poziţia unde ţi-ai înfipt piciorul, decît ţi-a fost s-o smulgi de la oştirea din faţă în iureşul unui asalt. Măcar atîta ne-a învăţat războiul! Şi mai amar ne-a învăţat vremea de după război, cînd ne-am întors acasă şi ne-am lovit dintru-ntîi de cătrăniţii stăpîni ai moşiilor alde Emil Sava al nostru; mai pe urmă de bogătanii satului. Uitasem de dînşii. Veneam fluierînd şi pocnind din frunză, cei puţini, cîţi am scăpat. Dacă alde Emilache Sava şi alde Fredişor al său dădeau din colţ în colţ simţind că le-a venit si lor veleatul, cu bogătanii satului treaba a fost ceva mai încurcată, cum mai este încă şi azi.

— Te cred! Eu ce-ţi spuneam? întrebă celălalt Ion, Stoichiţă. Pretutindeni aşteptau să le cădeţi în gheare. Asta-i lege!

— Chiar că la strîmtoare ne aşteptau! Cei doi ani de secetă pe noi ne-au uscat, dar lor le-a mai adus apa la moară. Partidul nu mai prididea să se împartă la atîtea cîte se iveau zi de zi. Mai avea şi alte lupte de dus, cu partidele celelalte care-şi ziceau istorice, poate fiindcă mîncaseră istoria ţării friptă... Nici pe

dumneata, bădiţă Grigoriţă, nu te-am mai văzut. Nici pe tine prietine Stoichiţă, nu ştiam de unde să te iau... Şi nu-ţi închipui, dumneata, prietine scriitor, cu ce fiare aveam de luptat şi mai avem încă! Să ţi-o spună Simina şi celelalte mame, ale altor prunci. Noi, foştii soldaţi, am ajuns acasă cu mîinile goale, ca să ne găsim casele goale... Îţi mai aminteşti dumneata, prietine scriitor, ce-ţi povesteam eu în primăvara anului ‘45, cînd ne-am cunoscut? Îţi mai aminteşti ce-ţi povesteam eu despre tata, cum a venit el în permisie acasă în celălalt război, tot într-un început de primăvară de i se părea că-i rîd căsuliile satului în soare?... Aşa şi eu, cînd ne-am despărţit şi am căpătat biletul de la spital... Îmi rîdea căsulia asta în soare printre cireşi, cînd am prins a sui potica tăind drumul de-a dreptul. De aproape, cînd am intrat în casă, nu mai rîdea însă nimica şi nimeni. Mi-a plîns cu sughiţuri Simina pe umeri. Scînceau cei doi băieţaşi de foame; scîncea fetiţa pe care nici n-o văzusem

încă la ochi. Toate boarfele, plugul, sculele, zălog la chiaburi şi în casă un pustiu de ţi se rupea inima... Ce să încerci? încotro să-ţi îndrepţi ochii şi nădejdea, cînd eşti trecător numai pentru două săptămîni?... După concediul medical m-am întors la unitate să ducem de astă dată războiul cel drept mai departe. Dumneata nu mai erai, bădiţă Grigore! Nici tu, prietine Stoichiţă... Unul rănit, celălalt trimis la alte îndatorinţe. Cui să-mi răcoresc amarul? Cine să-mi dea un sfat, un îndemn? Era războiul cel drept şi cel adevărat al nostru, nu al stăpînitorilor de teapa lui Emil Sava şi odoarele sale. Am luptat în bătăliile pe sfîrşite cu fălcile încleştate alături de Armata Roşie şi de flăcăi ridicaţi în urma noastră. Am mai avut apoi a rămîne acolo, la faţa locului, de strajă... Dar gîndul mi se întorcea mereu la Simina rămasă cu pruncii aicea. Şi la alte mame, vădanele celor îngropaţi în stepe, cu o droaie încă mai mare de flămînzi, de rufoşi, de desculţi... Ştii dumneata, prietine scriitor, ştii dumneata ce făceau în iarna cumplită, care a urmat după vara cumplită de secetă, cînd noi ne-am întors, dar încă tot nu eram buni de mare ispravă, încă nedezmeticiţi bine şi parcă străini?...

Am îngăimat un răspuns, care nu l-a mulţumit pe Ion Săracu decît pe jumătate. Ştîam ceva, însă numai din mărturii răzleţe, ale altora, acum răcite. Şi mă miram că nu mi-au venit acele mărturii de la el, nici în întîlnirile noastre trecute, nici în răvaşele pe care mi le-a scris.

Ion Săracu se uită la Simina.

— Spune tu! o îndemnă el.

— Acum au trecut toate. Ce să le mai dezgropăm? se lepădă gospodina vestitelor plăcinte cu poalele în brîu, scuturîndu-se cu o înfiorare de amintiri. Au trecut şi n-au să mai vie...

— Ba nu aşa! Chiar dacă au trecut şi chiar dacă n-au să mai vie, e bine să fie ştiute.

— Atunci istoriseşte tu, Ioane!

Întorcîndu-se cu faţa către mine, Ion Săracu istorisi:

— Află că sărmanele de ele, mame şi bunice, toată iarna au astupat cu velinţe geamurile încăperilor îngheţate. Într-acest chip prelungeau bezna dinlăuntru şi în timpul zilei, ca să dea copilaşilor amăgirea unei nopţi care nu mai sfîrşea, pentru a nu mai cere ele mîncare. — Mai dormi, băieţelul mamei, că nu-i ziuă!... — Dară mi-i foame, măicuţă, mi-i foame! — Nu-ţi spun că nu-i ziuă? Mîine dimineaţa... — Măicuţă, şi n-are să se mai facă ziuă niciodată? Ce fel de noapte e asta, de nu mai sfîrşeşte? — Aşteaptă! Taci! Dormi! Mîine... mîine!... Un mîine, care nu mai venea!... Acestea nu le-am cetit nici într-o carte, prietine scriitor, şi poate nici nu le-a scris nimeni în nici o carte. Le-au trăit aici, copilaşii noştri, sugrumaţi de foame şi de ghearele bogătanilor, care nu se mai săturau dumicînd pămînturile celor prăpădiţi de sărăcie, luîndu-le eu hapca şi cel de pe urmă ţol... Dar pînă la sfîrşit, tot noi cu ajutorul partidului i-am pus cu botul pe labe. Pe tustrei bogătanii noştri, cu poreclele lor de pomină, Frige-Linte, mai zis şi Maţe-Pestriţe, Caiafa şi Cloncanul; cum şi pe cloncanii şi caiafele mai mărunţele, care se prăsiseră în lipsa

noastră, ca bălăriile în ţintirimile celuilalt război.

— Atunci, vorba prietinei Simina, de ce-i mai dezgropi, Ioane?... glăsui fostul căpitan Zevedei. Aiurea mai înţeleg. Dar la voi? Nu le-aţi cîntat prohodul?

— Nicidecum! Crezi că nu încearcă să mai mişte şi la noi?... Pîndesc ceasurile de şovăială şi de slăbiciune... Azi un zvon, mîine o ispită, poimîine o coadă de topor... Fiindcă însă nu ne-am culcat pe urechea ceea şi fiindcă avem ochii în patru pe dînşii, la mare ispravă n-ajung, chiar dacă se încumeta...

Fostul căpitan Zevedei se vînzoli pe scaun, scoţînd iarăşi foc şi pară din capătul ţigării.

— Dacă dînşii n-ajung la mare ispravă, n-ajungi şi tu la concluzia mea, Ioane?

— Nu aici e hiba, cum ar zice lelea Verona din ţinutul Biharici, bădiţă Grigore! Ne poticnim zi de zi în alte piedici, de alt soi. Nici nu le-aş spune piedici...

Ca nişte coji, nişte ticăloşii de nimicuri, care-ţi iau pămîntul de sub picioare. Lunecat-ai vreodată pe-o coajă de bostan?... Treci cu vigilenţa adormită şi cu gîndul în altă parte, iară cînd ai călcat deasupra, te trezeşti făcînd tot soiul de scălîmbăituri din mîini şi din picioare să nu luneci şi să te ţii copăcel, de-a mai mare rîsul şi ocara!...

— De rîd şi curcile lui Leorbăilă!... preciză Ilenuţa, care se întorsese de la controversele astronomice cu fraţii mai mari şi se aşezase cuminte între mine şi bădiţa Grigoriţă al ei.

Ion Săracu se uită la dînsa. Se uită la Simina.

Ani înţeles că amîndoi ar fi vrut a treia oară să-şi trimită copiii la culcare şi că tot nu se îndurau. Nu s-a îndurat Ion Săracu nici măcar s-o mai amenințe si să se mai încrunte la fetiţă.

S-a prefăcut a nu lua aminte la întrerupere ci şi urmă:

— Aşa m-am trezit şi eu lunecînd mai întîi pe-o coajă de bostan, ca să casc apoi ochii mai vigilent la cele ce se petrec în capul Boiștenilor noştri, şi încă mari anapoda, chiar în căpăţîna mea de mare şi chipurile de prea chibzuit preşedinte! Facem planuri, cîştigăm întrecerile, nu ne dăm în lături de la inovaţii de se crucesc şi stupesc în sîn babele şi moşnegii satelor, am bătut toate normele şi producţia la hectar din tot raionul, pot zice din toată regiunea. Fruntea la arături, fruntea la semănături, fruntea la colectări! De unde asta?... Din toate pildele care s-au prelucrat hăt! tîrziu în mintea mea şi a altora întorşi din război şi din prizonierat; din toate învăţăturile culese de prin Uniunea Sovietică şi de

prin cărţile pe care le-am căpătat mai tîrziu. Atunci nu-mi dădeam socoteală, nu le cercetam şi nu le pipăiam toate ca Dumitrie Calu, ialomiţeanul. Le-am rumegat pe îndelete. Ne-au fost de folos abia după ce-am ajuns acasă şi ne-am cugetat asupra lor... Dar la ceva tot nu luasem aminte. Duceam şi ducem război eu cei hapsîni, fără să ne dăm seamă că judecăm şi lucrăm adesea ca şi dînşii. Îi trăgeam înainte cu vigilenţa cînd era vorba de dînşii şi nu ne durea nici îm cot de vigilenţă cînd era vorba de ce se petrece în tidvele noastre. Aha! se bucurau boiştenii noştri şi eu cu dînşii: Aha! s-au pîrlit cei din Colul Bourului! cu grîul lor încrucişat! Aha! i-am lăsat de căruţă, cu popuşoaiele noastre. Aha! au scrîntit-o cu crescătoria lor de păsări!... Parcă ne erau duşmani şi parcă nu ne-au răpus ani de ani aceleaşi păsuri... Pînă ce într-o bună zi vin la mine doi fraţi mai tineri ai lui Ion Costea Antimir, că mai lăsase în urmă bietul Antimir încă vreo cinci flăcăi care au apucat şi dînşii partea a doua a războiului, a războiului celui adevărat în afară de feciorii lui care se ridică acuma, unul mai vrednic şi mai inimos decît altul. Vin deci aceşti fraţi ai lui Antimir, băietani tineri de ani, dară cu mintea mai coaptă decît a mea şi a altora de aceeaşi seamă din Boiştea noastră... Amîndoi mă iau pe departe... Spuneţi pe şleau ce-aveţi de spus! mă burzuluiesc eu, cam după năravul zăpoarelor dumitale, bădiţă Grigore. Atunci mi-au spus pe şleau ce-aveau ei de spus şi m-au ruşinat. Ei mi-au deschis ochii şi după ce-au plecat ei lăsîndu-ma să mă judec singur, a început să mă muncească gîndul de a contopi amîndouă

gospodăriile întru mai spornică treabă, în loc să ne tragem fiecare cenuşa numai pe turta noastră... Una ca asta din partea unor flăcăiaşi cum să nu-ţi dogorească obrazul că n-a pornit de la tine?... Şi ştiţi ce-au făcut aceşti doi fraţi mai tineri ai lui Ion Costea Antimir nu mai departe decît în astă-seară, după ce-au isprăvit lucrul la arie şi noi am luat-o la picior spre casă? Mi-au strecurat la ureche, cînd plecam. S-au dus cu aproape jumătate din boiştenii noştri să dea mînă de ajutor celor din Cotul Bourului, care n-au vrut să creadă în vestirile barometrului... Puţin lucru înseamnă? Iată ce lume se ridică şi creşte în urma noastră!... Aceasta nu mă învredniceam s-o bănuiesc şi s-o cred, în primăvara anului ‘45, cînd ne-am despărţit după ce-ţi împărtăşisem ofurile mele şi ale altor Ioni, prietine scriitor!

Ion Săracu a tăcut, cu palmele mari şi late proptite în marginea mesei, scormonindu-mă cu privirea îndelung în ochi şi trecînd apoi, pe rînd, l-a fiecare.

Ce-aş fi găsit de spus?

Am tăcut şi eu. Au tăcut şi ceilalţi.

După un răstimp, Zevedei se ridică de pe scaun:

— Ne-ajunge! Să mergem la culcare. Mîine ne- aşteaptă o zi grea...

Pînă la pregătirile pentru culcare, s-a apropiat de mine, cuprinzîndu-mi braţul, cînd am rămas singuri în pridvor.

— L-ai cunoscut pe Milu Miloteanu? întrebă.

— Am fost colegi de şcoală, de bancă, prietini...

— În acest caz ai înţeles multe din tot ce-am pisălogit eu pe loc în astă-seară. Nu o dată, vorbind, la el mă gîndeam...

— L-ai cunoscut şi dumneata?... am întrebat la rîndul meu, amintindu-mi parcă vag că Milu Miloteanu îmi pomenise pe vremuri despre un oarecare „zevzec” cu numele Zevedei.

— De bună seamă. Mi-am trăit doar copilăria şi tinereţea în Căliman... Mi-a fost şi profesor în ultimele clase de liceu, îndată după războiul celălalt, de unde se întorsese cu pumnii încleştaţi şi scrişnind din măsele, învăţîndu-ne şi pe noi să urîm şi să nădăjduim. Ce om părea să fie!

— Eu aş zice altfel.

— Sînt gata să rectific. Cum anume ai zice?

— Ce om ar fi putut să fie!

Fostul elev al fostului meu prietin Milu Miloteanu se uită în gol, pe gînduri, cu faţa scăldată de lumina lunii.

— Poate că ai dreptate!... recunoscu într-un tîrziu. Sub ochii mei s-a descompus. Sub ochii mei a putrezit pe picioare.

— Într-adevăr descompus şi putrezit pe picioare. Chiar astăzi, adică mai bine-zis ieri, l-am văzut.

— I-ai vorbit?

— Nu! De mult nu mai avem ce ne spune. L-am zărit pe-o uliţă a Călimanului, înainte de a veni încoace... Ne-am ocolit ochii. A trecut înainte, remorcat la braţ de...

Voiam să Urmez: ,,de varga lui Dumnezeu", cum o numise cîndva Haim, birjarul, pe faimoasa-i Dalila.

Dar m-am oprit.

Pe faţa fostului căpitan Zevedei, scăldată de lumina Iunii, desluşeam o crispaţie dureroasă. Şi deodată mi-am adus aminte tot ce-mi povestise Ion Săracu despre Mimi, soaţa lui bădiţa Grigore al lor, care-l alinta cu flecuşteţul diminutivului de salon Grigri întru oţărîta scîrbire a companiei întregi; despre plimbările la Odesa şi prieteşugul cu odoarele rîncedei canalii Emil Sava: despre şi mai josnica prietinie, dacă nu şi ceva mai mult, cu odiosul Berbecaru Jan. Mi-am amintit tot ce aflasem mai apoi despre moartea ei, după chipul şi asemănarea vieţii sale de femeiuşcă frivolă. Accidentul de automobil, spre zori de zi, după nu ştiu ce recepţie mondenă cu muzică şi dans la nu ştiu ce gangsteri ai petrolului de la societatea Piscul Voievodesei, în vremea cînd el zăcea rănit pe patul spitalului de campanie, în Cehia. Rochia decoltată de mătase, capa de vulpe albastră, brăţările şi poşeta prefăcute într-un amestec de carne, de cîrpe, de sînge, de cioburi de sticlă... Cum de nu m-am gîndit? Cum de-am avut cruzimea să-i scormonesc rănile neînchise, nici după atîţia ani?

Mi-am desprins braţul încet; şi el m-a lăsat să-l desprind. M-am depărtat pe nesimţite, în vîrful degetelor, ca un

răufăcător; şi el m-a lăsat să mă depărtez.

A rămas acolo stană neclintită, cu tîmpla rezemată de stîlpul pridvorului, cu obrazul crispat în revărsarea argintie şi feerică a luminii de lună.

CAPITOLUL VII

Casele satului Boiştea rîdeau totuşi în soarele dimineţii. Cînd m-a luat la zor Ileana Tractoreana. Cînd, după ce-am făcut pace, n-a mai dăinuit nici o urmă de îndoială că viitorul este al tinerilor mei prieteni, Ilenuţa, Neghiniţă şi Ionaş I.I.I.I. Săracu, oamenii de mîine. Şi cînd am făcut şi eu un legămînt nou de scriitor, pe-o filă de carte veche.

Dimineaţa m-a trezit soarele.

Un timp am privit perdeluţa albă şi străvezie de inişor prim care străbăteau razele jucăuşe. Am tras cu urechea: nici o ţipenie.

Priveam şi ascultam, să-mi dau seama unde mă aflu. Greu să mă dumiresc unde, fără larma străzii bucureştene, făiră vuietul tramvaielor, fără claxonul automobilelor, fără soneria telefonului. Mi-am întors ochii la odăiţa scundă cu grinzi străvechi, cu pereţii de albeaţa sclipitoare a varului proaspăt, cu poliţele ticsite de cărţi şi mănunchiurile de grîu cu spicul enorm prinse în ţinte, deasupra.

A, da! Boiştea, casa prietinului Ion Săracu...

Şi m-am luminat deodată, zîmbind fericit.

Drojdia somnului se risipi într-o clipă. Drojdia somnulţui şi apăsarea visului — unul şi acelaşi — care mă încercase îndărătnic de cîteva ori.

Sărind din pat, mă repezii la fereastră să dau la o parte perdeluţa uşoară ca o spumă şi să mă uit afară. Tot aşa şi acolo, în ograda cu iarba măruntă şi cu prundul

potecilor bătătorit, nici o ţipenie. Unde s-au mistuit oare toţi?

Astă-noapte, după sfîrşitul ospăţului şi dezbaterilor, ştiam că Ion Săracu şi Ion Stoichiţă împreună cu bădiţa Grigore al lor au dormit tustrei în pridvor, pe culcuş de fîn miresmat şi cu o prelată aşternută deasupra, poate fiindcă nu încăpeau altfel în căsulia prea strîmtă, poate mai mult în amintirea vechilor popasuri din stepa furnicilor şi din stepa cămilelor. Îi mai auzeam o bucată de vreme cistuind cu glasul scăzut. ÎI mai zărisem de cîteva ori prin geamul cu perdeaua străvezie pe fostul căpitan Zevedei, revenind la stîlp în bătaia lunii să-şi reazăme tîmpla şi să rămînă îndelung scufundat în gîndurile sale, sorbind setos din ţigară.

Cu această imagine a ţigării scînteind în noapte m-a şi potopit somnul. Şi poate din această pricină mă încercase prin somn cu atîta stăruinţă şi visul absurd.

Mereu se făcea că-l văd în stepe, la vatra unui foc fumegos de pelin şi de scai uscaţi, pîcîind din ţigară, alături de Ghenea, de Radu Comşa şi de Milu Miloteanu, într-o roată de ostaşi cu feţele dăltuite în cremene. Şi mereu veneau să-l smulgă de-acolo, apucîndu-l de braţ, Dalila, varga lui Dumnezeu, pe Milu Miloteanu; pe căpitaniul Zevedei, uşuratica sa Mimi, cu capa de vulpe albastră stropită de sînge.

Mereu le-auzeam glasul, repetînd aceleaşi cuvinte:

— Haide, Milule! Îl soma răstit Dalila pe Miloteanu, încruntînd sprîncenele groase ca lipitorile. Haide, lasă legămintele şi alte inepţii, că pierzi direcţia liceului! Nu mai face pe

Samsonul cu mine, cînd eşti o stîrpitură gata năpîrlită!

— Grigri, haide odată!... Îl îmbia şi Mimi pe căpitanul Zevedei, alintîndu-se şi zuruindu-şi brăţările. Haide, Grigri, şi lasă mocofanii ăştia, că pierd blana de astrahan de la Odesa...

— Haha! Acum să vă văd, vitejilor! hohotea cu rîs macabru de craniu Radu Comşa. Care pe care? Să cunoaşteţi şi voi cum putrezesc eroii de vii pe picioare...

— Eu? se smuncea căpitanul Zevedei din unghişoarele răsfăţatei sale Mimi înfipte în mîneca tunicii şi lăcuite cu roşu de sînge. El, poate da! Dar eu! Dispari, femeiuşcă, din ochii mei; dispari lin ostrovul muierilor din cartea iui Mînătîrcă! Du-te să-i ţii companie Iui Berbecariu...

— Grigri, vai, Grigri!... suspina femeiuşcă. De unde ai învăţat să-mi vorbeşti tu aşa, mon dieu? Te-ai sălbăticit iremediabil printre aceşti mocofani.

Dar Milu Miloteanu se lăsa dus de-un fir de păr — unic îşi subţire ca o aţă — remorcat de Dalila, depărtîndu-se cu fruntea lui bombată în pămînt şi salutînd milog cu ţilindrul lui preistoric în dreapta şi în stînga. Se lăsa dus fără să întoarcă ochii, pînă s-a micşorat din ce în ce, ea o gînganie, ca un vierme, ca o larvă... !

— Haha-ha L. L-a înghiţit stepa cămilelor!... hohotea macabru Radu Comşa. Al cui mai este rîindul?

Visul era atît de absurd, încît se risipea şi se topea de la sine în ceaţa opacă a somniului, pentru a încerca' apoi s-o ia din .nou de la capăt, iarăşi şi iarăşi. Mă

chinuise însă îndestul şi aşa, fără a mai fi nevoie să ajungă la un sfîrşit.

Iată de ce zîmbeam cu neţărmurită fericire că am scăpat de prigoana acestor spectre, ridicîind colţul perdelei spumoase să-mi desfăt ochii la priveliştea de afară, care rîdea în soarele dimineţii, cum i-a mai rîs şi lui Ion Săracu atunci cînd s-a întors acasă din spital, cum i-a rîs şi părintelui său, celuilalt Ion Săracu într-o dimineaţă de primăvară, din celălalt război.

În pridvor nici o urmă a culcuşului de fîn.

Toate rînduite gospodăreşte la locul lor. Masa cu faţa albă, cele două bănci şi scaunele. Pe masă, un singur tacîm acoperit, ou un ştergar înflorat.

Fără îndoială pe mine, leneşul, mă aştepta. Dar tot nici o suflare omenească, nicăieri.

Numai rîndunelele încrucişîndiu-se în zborul lor săgetat cu piuituri cristaline; ducîndu-se şi venind să-şi hrănească puii din cuiburile de sub streaşină.

Mă mai aştepta în odaia de orbitoare albeaţă, mă mai aştepta ligheanul şi cana cu apă pentru spălat. Prosoapele curate pe-o spetează de scaun. Paharul pentru apa de dinţi.

Vrednică gospodină, prietina Simina! Nimic nu scăpă grijilor sale.

Am dat zor cu spălatul. După ce-am isprăvit însă, graba s-a întîlnit cu zăbava,

Nu mă răbda inima să ies din odaie fără a cerceta dintru-ntîi cărţile şi cărţuliile grămădite pe poliţele de lemn afumat. Din ele puteam măsura mai deplin drumul pe care-l străbătuse Ion

Săracu din ziua cînd ne-am despărţit, în martie 1945.

Într-un colţ, galbene şi cu tartaşele scorojite, descoperii şi cărţile celor doi Ioni, biv vel vornicul Ion Neculce şi Ion Creangă, dăruite de bătrînul dascăl de şcoală Iacob Aliman sîrguinciosiului elev Ion I. Săracu, osîndit să nu-şi poată duce învăţătura mai departe. Atîta se învrednicise a ceti şi a cunoaşte orfanul de război de-atunci, pînă ce-a fost scos la rîndul său din sărăcie şi din beznele Boiştii să cutreiere lumea şi stepele în alt război, pentru a nărui biblioteci şi a trece prin foc şi pîrjol cărţile altora.

Acum stăteau pitulate într-un ungher, păstrate cu evlavie printre sumedenie de alte zeci şi zeci de cărţi pline de învăţătura cea nouă şi cutezătoare a viitorului, de peripeţiile unor altfel de lupte: *Transformarea naturii; Şeceta poate fi învinsă; Viaţa minunată a plantelor; Cucerirea ştiinţei; Lupta pentru a îmbunătăţi şi a înfrumuseţa viaţa satelor; Omul învinge; Pămînt desţelenit; La noi au şi venit zorile...*

Era nevoie de mai mult?

Destul să ridic ochii la mănunchiurile cu spice fenomen de grîu prinse în ţinte pe perete, pentru a măsura de îndată şi roadele acestor nouă şi cutezătoare învăţăminte din cărţile pe care nu le-ar fi putut dărui bătrînul şi sfătosul dascăl de şcoală Iacob Aliman, fiindcă pe atunci nici nu existau asemenea cărţi şi nici n-ar fi folosit nimănui în Boiştea plugurilor de lemn, dintr-o ţară ,,eminamente agricolă". Oare şi vechilii jupînului Emil Sava, rîncedul stăpîn al moşiei, oare şi dînşii uitatu-s-au măcar o singură dată la barometru înainte de a mîna şerbii cu

harapnicul pe lanuri şi de a le orîndui muncile? Nici nu le tresărea prin cap asemenea năzdrăvănie. Nici n-ar fi fost în stare a pricepe o legătură între una şi alta.

Pluguri de lemn; capete de lemn.

Cum povestise Ion Săracu aseară, barometrul slu

jea atunci numai junelor odrasle, Fred şi Tretinel Sava, cînd îşi invitau la vînătoare amicii spîlcuiţi şi amicele deghizate în costumele de rigoare, după ultimul jurnal de modă, pentru ca să nu le vatăme ploaia cumva.

O unghie a zgîriat discret în uşă.

Am păşit să deschid.

— Bună dimineaţa, Ileano Trăctoreano!

— Bună dimineaţa, cam pe la amiază! mi-a răspuns mica mea prietină cu sclipiri tăioase în ochi. Dar ştiu c-ai dormit!

— Nu chiar aşa cum crezi! am făcut o tentativă de apărare. M-am trezit mai de mult...

— Zău? Mie mi-o spui? îmi respinse ea retezat sărmana-mi tentativă neizbutită, împugîndu-mă cu boldurile ochişorilor negri. A treia oară de cînd zgîrii în uşă cu unghia... Învaţă-te să îndrugi minciuni mai puţin gogonate, dacă vrei să nu te prind cu mîţa-n sac!...

Prins cu mîţa-n sac, am încercat să schimb vorba.

— Da’ce-i cu tăcerea asta?

— Mai întrebi ce-i? Tăcere, ca să poţi dormi cît ai dormit! Altfel, dădeam drumul la radio, de săreai fript din pat.

— Mulţumesc!

— Pentru puţin! replică înţepat Ileana Tractoreana.

— Ba pentru mult, Ileano Tractoreano! Puţin lucru e că te-ai milostivit şi m-ai cruţat?

— Că n-oi fi chiar aşa de îndrăcită cum spun toţi!

— Eu n-am spus-o niciodată, Ilenuţă!

— Hm! pufni ea, sceptică.

— Şi unde-s acuma toţi cei care-o spun, de nu se aud şi de nu se văd?

— Unde să fie? La treabă, la cîmp, la datoria lor... Ai uitat că-i luni dimineaţă? Crezi că toţi încep săptămîna dormind pînă la amiază? S-ar duce nornude pe copcă!

M-am scărpinat în creştetul capului, copleşit de căinţă.

— Nu pricep cu ce te-am supărat, de mă iei aşa la

zor, Ilenuţă? Parcă eram prietini la cataramă?

— Ia gîndeşte-te mătăluţă numai la laptele care era să dea de trei ori în foc, ca să pricepi de ce m-am supărat. Mama te-a lăsat ori nu în grija mea?

— De unde să ştiu?

— Află că te-a lăsat... Ei, cu ce obraz te pofteam eu la lapte dat în foc şi afumat? Şi ce-ai fi zis de aşa gospodina terchea-berchea de trei lei perechea, să mă mai pui şi-n cărţi, cum cică ai năravul?

— Iartă-mă!... am implorat în culmea deznădejdii. Iartă-mă şi hai să facem pace!

Ea se îmbună, probabil impresionată de cumplita disperare înscrisă pe mutra mea.

— Bine, treacă de data asta! Ne-am împăcat. Acum pofteşte în pridvor si aşteaptă să aduc laptele...

Am ieşit amîndoi împăcaţi în pridvor.

Ileana Tractoreana dădu la o parte ştergarul de deasupra tacîmului.

— Uite pîine! Uite miere. Uite unt... Păzeşte-te de afurisitele de viespi care trag la miere, să nu te înţepe şi să nu te văd cu obrazul umflat ca un cimpoi ori cum era Cloncanul înainte de a se dezumfla...

— Fii fără grijă, mă păzesc! am făgăduit eu, aşezîndu-mă pe scaun în faţa tacîmului şi bunătăţilor cîte mă aşteptau.

— Caimac pofteşti?

— Poftesc.

— Poate şi-o plăcintă cu poalele în brîu de aseară? Că oricît se lăuda bădiţa Grigoriţă că le-a zvîntat, tot au mai rămas de sămînţă... Pofteşti ori nu?

— N-ar strica. Poftesc...

— Şi mai pofteşte atunci să n-aprinzi nici o ţigară pînă ce vin eu, ca să nu strici tot chichirezul prînzişorului! Ai răbdare.

— N-aprind. Am răbdare...

Ileana Tractoreana, gătită în rochiţa albastră de zile mari şi cu funda festivă în codiţele de păr pentru a face onorurile de gazdă — măcar că era luni, început de săptămînă lucrătoare — o zbughi pe scările

pridvorului în jos şi de-acolo spre fundul ogrăzii, unde se afla bucătăria de vară. În aşteptare, cuprins de multe şi felurite gînduri, am deschis maşinal portţigaretul, am scos o ţigară şi am aprins chibritul gata să încep a fuma.

Dar amintindu-mi angajamentul solemn să nu stric tot chichirezul prînzişorului, repede am stins chibritul, repede am pus ţigara îndărăt, repede am închis portţigaretul şi repede l-am băgat în buzunar.

Am îndreptat privirea spre regiunile îndepărtate clin fundul ogrăzii, de unde o aşteptam să vină.

Ileana Tractoreana ieşise din bucătărioara de vară şi ţinînd într-o mînă cana albă de Lapte şi în cealaltă mînă o tăviţă cu farfuria de caimac şi plăcintele fierbinţi călca pe poteca bătătorită cu băgare de seamă, muşcîndu-şi limba între dinţişorii mărunţi în suprema încordare a atenţiei să nu verse şi să nu răstoarne ceva. Cei doi briganzi, prinzînd momentul potrivit, cu o abilă mişcare strategică au purces la asalt pe două flancuri, Leorbăilă leorbăind şi în- foindu-şi penele cozii, Fosăilă fosăind şi lungindu-şi gîtul.

Zadarnic biata Ilenuţă ridica picioarele pe rînd, să respingă cu vîrful sandalelor galbene de zile mari atacurile din dreapta şi din stînga. Zadarnic, îmbujorată în obrăjor de mînie, îi ocăra şi-i drăcuia, amenin ţîndu-i cu o apropiată expiere fatală, la cuptor, pe varză călită.

Atenţia şi mişcările ei erau paralizate de soarta tăviţei şi a cănii care-i paralizau mînile.

Iar briganzilor, nici că Ie păsa de sumbra perspectivă a expierilor fatale!

Ştiau ei prea bine că a doua oară nu se mai întîlnesc cu asemenea ocazie.

După ce am savurat puţintel răzbunarea — în care n-aveam nici un amestec nici o iniţiativă şi nici o răspundere — intrînd în rolul de salvator, m-am repezit mărinimos să fac ordine şi pace. O talpă bine aplicată lui Leorbăilă, alta identică lui Fosăilă, i-au silit să bată zdrobiţi în retragere spre curtea păsărilor, unul leorbăind, celălalt fosăind.

Cu respiraţia întretăiată de umilinţă, de furie şi de indignare, Ileana Tractoreana izbucni, după ce-a depus intactă cana cu lapte aburind şi tăviţa pe masă:

— Am să le-arăt eu lor! Uite, acuma mă duc să-i muştruluiesc!

— Te rog! Stai lîngă mine! am prins-o de mînă, oprind-o pe loc.

— Dar nu vezi cum îşi iau nasul la purtare?

— Mai întîi că n-au nas, ca să-l poată lua la purtare. Şi mai apoi, datoria de gazdă nu-i să stai lîngă mine?

Argumentele, îndestul de întemeiate precît pare, au pus-o pe gînduri şi i-au mai potolit ceva din clocotul indignării.

— Au ei noroc de ce au!

— De mine, adică?

— De dumneata, că eşti plăcintă moale.

— Bine, Ilenuţă, nu ţi i-am pus pe fugă? Ce mai vrei?

— Asta a fost numai o arvună. Dar de răfuit, tot eu am să-i răfuiesc să le meargă fulgii, de-au să mă ţină minte şi atunci cînd or fi aicea, pe masă, rumeniţi pe varză călită.

— Răfuieşte-i, Ilenuţă, însă după ce plec eu. Nu mă lasă inima să fiu de faţă la asemenea măceluri sîngeroase.

— Se si cunoaşte! N-ai vînjul lui bădiţa Grigoriţă!

— De... am spus eu cu îndoială, socotind că ştiu mai multe acum despre bădiţa lor, Grigore Zevedei, şi despre vînjul său care trecuse aseară prin atîtea eclipse.

Pînă la ceasul viitoarelor răfuieli cu Leorbăilă şi cu Fosăilă, redată îndatorinţelor sale de gazdă, Ileana Tractoreana mi-a turnat laptele în ceaşcă şi mi-a purtat de grijă să mă înfrupt din toate bunătăţile.

— Uite si caimac! Ia şi unt...

— Destul.

— Nici un destul! Fără nazuri şi fără marafeturi...

Pe bădiţa Grigoriţă nu-i nevoie să-i poftesc de zece ori.

— Ce să fac, dacă nu-s ca bădiţa Grigoriţă?... om oftat ros de viermele geloziei.

— Asta-i adevărat. N-ai ce face! îmi înfipse ea cuţitul şi mai adînc în inimă, în loc să mă oblojească deasupra cu balsamul consolărilor. Azi dimineaţă, în zori, a plecat vesel şi voios ca la nuntă.

— A plecat vesel şi voios?

— Dacă ţi-o spun! Dezbrăcat pînă la jumătate, şi-a turnat la fîntînă trei găleţi de apă în cap — şi gata! Ce, ca dumneata să clocească în pat?

Ilenuţă s-a întrerupt să ducă o oarecare luptă mai puţin vajnică decît cu inamicii săi Leorbăilă şi Fosăilă, alungînd viespile şi albinele înnădite la miere.

Veghindu-mă astfel cu vigilenţa cea mai acerbă, a găsit timp să mă informeze şi încotro s-au risipit toţi. Simina la grădină, unde brigada ei era în păr. Ion Săracii, Ion Stoichiţă şi Grigore Zevedei porniseră mai înîîi la Valea inului, mai apoi la Cotul Bourului şi la „Hidrocentrala” de la Siret, de unde aveau să se întoarcă la prînz, înainte de a se despărţi iarăşi pentru o bucată de vreme.

— Încît, vrei nu vrei, trebuie să te mulţumeşti şi numai cu tovărăşia noastră.

— Care, *a noastră,* Ilenuţo? A ta, vrei să spui?

— Ba a noastră, ştiu eu ce vorbesc! A noastră, a puradeilor.

— Ce puradei?

— Noi.

— Care noi?

— Vai de zilele mele, că greu mai eşti de cap! se văicărea Ilenuţa. Noi, puradeii, cum ne zice bădiţa Grigoriţă, fiindcă sîntem cam balaoacheşi! Atîta nu te-ajută capul să gîceşti? Cu capul ăsta scrii cărţile? Ori cine naiba ţi le scrie?

— Eu le scriu.

— Măcar le scrii cu maşina de scris?

— Nu, cu mîna mea le scriu, Ilenuţo, cu peniţa, cu condei şi cu cerneală din şip. Încă nu m-am deprins să scriu motorizat!

— Se vede! pufni ea, cu un dispreţ care în alte împrejurări m-ar fi zdrobit de demoralizare. Se vede că eşti de pe vremea lui Papură Vodă!

— Ce să fac? Bădiţa Grigoriţă al tău scrie cu maşina?

— El nu scrie, face! Face, fără să mai tot întrebe.

Afirmaţia ei atît de răspicată nu mai îngăduia nici o controversă, care se anunţa atît de păguboasă pentru mine. Spăşit, l-am sărit în treacăt peste acest incident, revenind la nedumeririle iniţiale:

— Ca un motoflete greu de cap ce sînt, lămu- reşte-mă, Ilenuţo, care noi?

— Noi! Ionaş şi cu Neghiniţă, în afară de mine.

M-am prefăcut a mă minuna ca un individ greu de cap ce eram, uitîndu-mă pe sub masă şi pe sub bănci:

— Ionaş şi Neghiniţă? Unde-s, că nu-i văd?... I-ai băgat în sperieţi ca pe Leorbăilă şi pe Fosăilă, să se-ascundă pitiţi în fundul tartorului?

— Nu chiar aşa, dar de data asta ai cam gîcit!... mă linişti Ileana Tractoreana. Le-am făcut răvaş de drum în livadă, ca să nu te deştepte din somn

cu gălăgia lor. Voiai să te trezească, cînd îţi era somnul mai drag?

Am protestat cu triplă vehemenţă, deşi somnul nu-mi fusese nici drag, nici dulce, mereu zădărît de visul stupid:

— Nu! Nu! Nu!

— Vezi? Am vrut să te apăr. Mai ales că Ionaş învaţă pentru concurs. Apoi, de unde să-l cunoşti, ca să ştii cum începe el a turui ca o moară hodorogită, cînd învaţă? Hara-hara, hara-hara! De asta te-am cruţat. Şi după ce-ai binevoit mătăluţă să te trezeşti, n-am vrut să-i chem pînă ce nu isprăveşti prînzişorul, ca să nu te năucească de cap cu întrebările lor. Că atîţia aşteptau! ITara-hara, hara-hara!.:. Nu ţi-a tihnit mai bine numai cu mine?

Dezmierdîndu-i cu palma bărbia rotundă, am încredinţat-o din toată inima.

— Mai încape vorbă, Ilenuţo? Ai să fii o gazdă fără pereche, cu care să se fălească mama ca mîine, poimîine.

— Eu credeam că sînt, nu c-am să fiu! pufni ea, împungîndu-mă cu boldurile negre ale ochilor.

— Eşti, eşti!

— Adevărat?

— Eşti, eşti, dragă Ileano Tractoreano!...

— Adevărat?

— Adevărat!

Liniştită din partea bănuielnicelor sale îndoieli, întrebă:

— Acuma, pot să-i chem?

— Cheamă-i!...

— Strîng mai întîi tot ce-i pe masă, ca să vă scăp de viespi şi albine. Pe urmă îi chem...

— Iar pînă atunci pot să fumez?

— Hai! Fie! Fumează!... Îmi acordă ea învoire, fără prea mare convingere. Fumează, dar nu te întrece, că n-ai pieptul lui bădiţa Grigoriţă, să scoţi foc şi pară din el.

— Ai dreptate, Ilenuţo! am încuviinţat cu melancolie, aprinzînd ţigara fără nici un entuziasm.

Răspunzînd la chemare, Ionaş şi Neghiniţă au dat buzna tropăind ca mînjii.

Îndată însă ce-au ajuns, le-a scăzut însufleţirea, oprindu-se stingheriţi.

— Ce-i asta cu voi?... i-am întrebat cu prieti- nească dojană. Staţi aici, lîngă veteranul vostru prietin! Hai, Ionaş! Hai, Neghiniţă! Hai să stăm la marele nostru consiliu. O şedinţă fulger...

Eu mi-am schimonosit buzele într-un fel de rîs, destul de jalnic. Ei nu. Nici măcar atît.

Amîndoi s-au aşezat cu sfială. Unul de o parte, altul de partea cealaltă.

Ileana Tractoreana se uită la dînşii peste umăr cu o evidentă compătimire. Ce însemnau atîtea mofturi şi marafeturi pentru o cioarsă dc scrib, care nici măcar nu scria la maşina de scris?

Conştient de această deplorabilă şi iremedabilă inferioritate, m-am molipsit şi eu de la sfiala lor. Am tăcut bleg cîteva clipe, tot mutînd încoace şi încolo portţigaretul pe faţa de masă.

Ei, drăcia dracului! Dar slabe-mi mai sînt bălămălile lăuntrice!

Tot avea dreptate focoasa mea prietină cu ochi pătrunzători, cînd susţinea că-s departe de vînjul lui bădiţa Grigoriţă al lor. Oricît l-a zbuciumat aseară amintirea surpărilor cîte-l ameninţaseră pe rînd, de părea stors şi vlăguit să aibă nevoie barem de-o săptămînă pentru refacere; dis-de-dimineaţă în zori, a fost destul să-şi toarne trei găleţi de apă de la fîntînă pe grumaz, pentru a pleca din nou vesel şi avîn- tat de încredere la îndatorinţele sale. Pe cînd eu? Stăteam cu mutra stînjenită între nişte copilandri, incapabil să găsesc cuvintele fireşti şi calde care să răspundă lia dragostea şi aşteptările lor.

Aprinzînd a doua ţigară de la cealaltă, am apelat la rolul de scriitor competinte în toate ale tiparului, luînd în mînă un manual din vraful adus de Ionaş cu dînsul, frunzărindu-l, închizîndu-l şi aruncîndu-mi ochii pe titlul de la copertă, dar mai stăruitor pe iscălitura caligrafiată cu cerneală: Ionaş I. I. I. I. Săracu.

— Bravo, Ionaş!... prinsei a zîmbi, tot fără a mă dezbăra deplin de stînjenirea

care menţinea distanţa între noi. Văd că n-ai fost econom cu atîţia I. I. I. I.!...

— Cum să fiu?... zîmbi şi el, dar mult mai spontan şi şăgalnic. N-avem o provizie destul de mare în familia noastră? Asta s-a întîmplat într-o seară, cînd mi-a adus tata cărţile din tîrg pentru concurs. Atunci ne-a istorisit el aicea, la masa asta, toate necazurile Ionilor din neamul nostru. Pe fiecare băiat mai mare îl chema Ion. Şi fiecare n-avea parte nici de învăţătură, iar pînă la dînsul n-aveau parte nici de viaţă lungă... Mureau, oare în război, care în răscoală, înainte de a apuca să facă mare ispravă pentru plodurile lor... Tot alţi şi alţi Ioni, I. I. I. I. Săracu...

Amintindu-mi obida din cele dintîi povestiri ale lui Ion Săracu în primăvara anului 1945, cînd ne-am împrietinit, mărturisii cu însufleţire:

— Cunosc.

— Cunoşti şi dumneata?

— Cunosc, Ionaş! Mi-a istorisit prietinul meu Ion, cred chiar din prima zi...

— Atunci e mai lesne de priceput de ce m-am iscălit eu aşa! se bucură Ionaş. Am înhăţat condeiul în mînă şi m-am iscălit chiar atunci, sub ochii tatei, cu o droaie de I. I. I. I., pentru toţi Ionii dinaintea noastră, care mulţi nici nu ştiau literele, să se iscălească...

— Şi el, Ion, ce-a zis? Te-a muştruluit aşa cum m-a luat pe mine la refec Ileana Tractoreana?...

Împingînd-o cu mîna, să stea locului pe llenuţa, care începuse a se frămînta ca să protesteze indignată, Ionaş rosti:

— Da' de unde? A rămas o vreme pe gînduri, cu ochii departe, cum rămîne dînsul cîteodată, a clătinat din cap şi a spus: Poate că ai dreptate, fătul meu...

— N-a spus fătul meu! se împotrivi Neghiniţă cu neastîmpăr. A spus: măi Ionaş, băiete!... Nu eram şi eu de faţă?

Ionaş recunoscu:

— Drept! N-a spus: fătul meu! Aşa îmi spunea răposatul moş Preda, un frate de-al străbunicului.

— Cunosc.

— Tata a spus: Poate că ai dreptate, măi Ionaş, băiete! Numai ia aminte să nu rămînă pentru tine doar nişte litere pe hîrtie: I. I. I. I.! Să te gîndeşti cu adevărat la atîţia Ioni din neamul nostru, cîţi au pătimit tot soiul de prigoane şi urgii, fără să aibă niciunul parte de tot ce are să vă bucure pe voi în viaţă... Asta mi-a spus. ÎI

cunoşti pe tata! Merge înainte, dară nu-i uită pe cei dindărăpt, din alte vremi. Zice că numai aşa n-om mai îngădui să mai fie ce-a fost... Şi pentru asta ne-a pus în mîna dintru-ntîi şi-ntîi cele două cărţi, singurele pe care le-a cetit el pînă ce s-a întors din război: hronica lui Ion Neculce

şi amintirile lui Ion Creangă. Dintru-ntîi acelea; pe urmă cărţile de azi... Zice că să ştim ce-a fost ieri şi ce este azi; să ştim de unde am plecat şi unde vrem s-ajungem... Dumneata, care ai scris şi scrii cărţi, ce spui la asta?

— Spun că are toată dreptatea, dragă Ionaş!

Îi răspunsesem lui Ionaş. Dar de ascultat, ascultau tustrei.

Asculta şi Neghiniţă. Asculta şi Ileana Tractoreana, care abia se împărtăşea din slova cărţilor dăruite cîndva de bătrînul dascăl de sat Iacob Aliman elevului Ion Săracu; însă nu pierdea nici un cuvînt, într-o încordare de arc întins vibrînd cu bărbia încleştată în pumnişori şi coatele sprijnite pe masă.

Cuprinzîndu-i rotit cu privirea, sclipirile luminoase şi fierbinţi din ochii lor m-au încălzit brusc şi brusc au risipit ultima umbră de stînjenire. Din nou erau iarăşi micii mei vechi prietini, pe care-i căutam nu o dată cu gîndul din larma şi de pe asfaltul încins al Bucureştilor, peste lanuri, dumbrăvi şi cîmpii, ca să mă înseninеze într-o clipă şi în cealaltă clipă să mă învăluie o mare şi pacificată încredere în ziua de mîine, privirile lor să mă îndemne de departe la lucru şi să mă pomenesc fremătînd iarăşi de măreţe planuri scriitoriceşti.

Puncte aurii de lumină din pupilele lor palpi- tînd atît de vii şi de tinere, de cîte ori nu m-au înviorat astfel ca stelele de călăuză, cînd noaptea o suflare de vînt alungă funinginea de pe cer? De cîte ori nu m-au întinerit şi pe mine, galvanizîndu-mi inima obosită de ani, paşii istoviţi după atîtea drumuri încîlcite, parcă le eram şi eu într-adevăr

unchi sau bunic, cu viaţa prelungită în viaţa şi în nerăbdările lor, în lipsa altor nepoţi de sînge cu înrudirea ratificată de actele stării civile?

În ochii prietinului Ion Săracu, în ochii Siminei, chiar în ceasurile de tihnă, chiar în ceasurile tresăltărilor de cea mai desăvîrşită voioşie, mai dăinuie ceva din pîcla trecutelor mîhniri şi suferinţi şi deznădejdi şi umiliri şi aleanuri.

Se sfîrşiseră mai toate. Le biruiseră aproape pe toate. Viaţa cea nouă îi întinerise şi pe dînşii, încît adesea, nu mai erau de recunoscut.

Urmele obidei şi înăbuşitelor dureri de odinioară se mai păstrau însă, ca rămăşiţele negurilor din adîncul văgăunilor mai stăruind pe-alocuri şi după ce-a răsărit de mult soarele.

Pe cînd în ochii acestor copilandri scînteia focos şi neadumbrită de nici o aripă neagră a trecutului numai aurora străvezie a dimineţilor limpezi, cu irizări de lumină în boabele de rouă neatinsă încă. Pînă şi Ileana Tractoreana îndepărtase de la ea vajnicile controverse cu cei doi fraţini mai măricei, nădufurile sale cu Leorbăilă şi Fosăilă predestinaţi expierilor fatale la tavă, pe varză, avalanşa severelor admonestări cu care mă luase în primire din pragul uşii.

Acum era numai ochi şi urechi. Asculta şi aştepta, săgetînd arar un cuvînt de răspuns.

Iar ciudat, tustrei, cînd pomeneau cumva despre unele fapte şi vorbe ale lui Ion Săracu sau ale Siminei, în toată dragostea şi prietinia lor filială lăsau să se furişeze ceva nedefinit, ca un simţămînt duios de ocrotire. Tot aşa vorbeşti despre nişte dragi convalescenţi

scăpaţi dintr-o boală grea, care pe tine te-a cruţat.

— Ştii că tata are să plece cu o delegaţie în Uniunea Sovietică?... mi-a destăinuit Ionaş.

— Întîia oară aud.

— Da, se duce ca să vadă cu ochii săi, la faţa locului, tot ce-au săvîrşit şi săvîrşesc oamenii de-acolo. Prin părţile pe unde a fost el mînat cu puşca şi cu granata să ducă urgie şi prăpăd, cum aduceau în Moldova noastră hoardele din cronica biv vel vornicului Ion Neculce...

— Nu mi-a spus nimic!... m-am mirat eu. Acum aflu...

— Atunci nu ştii că era să plece şi anul trecut?... se amestecă în vorbă şi Neghiniţă, înălţînd spre mine ochii căprui cu fire de aur.

— Nu! Acum aflu... Şi de ce n-a plecat?

— Rănile lui.

— Ce răni?

De data asta cuvîntă llenuţa:

— Cum ce răni? Rănile vechi de război. Din cînd în cînd îl mai încearcă şi-l culcă la pat...

— N-am ştiut. Nu mi-a spus niciodată...

— Dacă aşteptai să ţi-o spună, cred şi eu că n-aveai de unde să ştii niciodată. Nu-i place să vorbească de asta... Aşa-i tătuţul! Cică-i din vremea cînd omu era deprins să rabde şi să tacă. Nici barem să geamă! Că dacă gemea, pe cine să-l doară gemetele sale?

— Adevărat! Încuviinţai eu.

— Adevărat! Dacă-i adevărat, de ce nu scrii?

— Poate că scriu, Ilenuto! Poate chiar că am şi scris...

Ileana Tractoreana micşoră ochii între gene, ca să se încredinţeze iarăşi dacă mint ori nu.

— Am să văd eu ce fel ai scris, cînd oi ajunge cu cetaniile şi la cărţile mătăluţă, să mă lămuresc ce brînză-i de ele!

În aşteptarea acestei ameninţătoare verificări, am socotit de prisos să invoc mărturii cu certificate si parafe, deşi amîndoi fraţinii Ilenei Tractoreana îmi săriseră într-ajutor, mustrînd-o:

— Taci tu! Ce te pricepi?

— Nu ştii ce spunea tata şi bădiţa Grigoriţă, c-a scris despre tot ce îndurau oropsiţii din satele de altădată?

Pentru a înlătura din dezbaterile marelui nostru consiliu acest capitol prea personal şi spinos, am încercat să abat discuţia la alt subiect.

Uitîndu-mă în ograda cu iarbă măruntă spre o stivă cu grinzi de stejar

impunătoare altădată şi acum redusă la mai nimic, întrebai cu o sinceră mirare:

— Ionaş, ia fii bun rogu-te şi explică-mi cum şi unde s-au evaporat toate grinzile de care mă minunam data trecută, cînd am fost aici?... Îmi istorisea atunci prietinul Ion că v-a pus pe toţi la post şi rugăciune

pînă să le chivernisească pentru a mări şi a primeni casa asta veche a Ionilor I. I. I. I. Săracu... Ce s-a întîmplat de-atunci?...

Răspunsul a vrut să mi-l dea într-un glas atît Ileana Tractoreana, cît şi Neghiniţă.

Ionaş, Ionaş I. I. I. I. Săracu le-a făcut însă semn să tacă şi ţinu să glăsuiască el în numele tuturora:

— Ce să se întîmple? Nimic... Doar zici că-l cunoşti bine pe tata?

— Cel puţin aşa cred, Ionaş.

Băiatul înalt, zvelt, drept pe scaunul din dreapta mea, mă scormoni în ochi cu sumeţia lor. Într-o singură clipă mi-au trecut prin cuget istorisirile lui Ion Săracu din primăvara anului 1945, cînd ne-am împrietinit, despre copilăria sa amară de rob, despre învăţătura de carte la care a fost silit să renunţe, despre înverşunarea băieţandrului care la vîrsta lui Ionaş trebuia să trudească fără spor pentru a agonisi hrana mamei văduve şi a celor două surori orfane de război, despre sărmanele pîlpîiri ale dragostei pentru Simina, altă orfană urgisită de război, care-i ieşea în cale cu doniţa de apă neîncepută la cositul şi strînsul fînului, pe poteca unei anume cişmele. Ce ştiau dînşii în acea vreme? Ce puteau nădăjdui? Cu ce ochi cutezau a privi în ochii altora? Şi cîtă deosebire între ea şi copilandrii aceştia, sub a căror ageră şi scormonitoare privire nu arar eu eram cel care plecam ochii în pofida miilor de cărţi cetite şi zecilor de cărţi scrise!

Suportînd fără supărare şi fără stînjenire sumeţia din ochii scormonitori ai lui Ionaş I. I. I. I. Săracu, am repetat cu blîndeţe:

— Cel puţin aşa cred, dragă Ionaş, că-l cunosc destul de bine pe prietinul meu Ion!...

Pleoapele lui Ionaş au bătut repede şi un val uşor de roşeaţă i-a năvălit în obraz. Am înţeles că aşa îşi cere iertare pentru privirea fără nici o intenţie bănuielnică, sumeaţă şi pătrunzătoare, numai din firea cea nouă a lor, a copiilor de azi din neamul nesfîrşit al tuturor Ionilor I. I. I. I. Săracu de ieri, şi de alaltăieri, şi de veacuri.

Rîzînd luminos după şovăirea de-o clipă, îşi isprăvi lămuririle:

— Tocmai fiindcă îl cunoşti destul de bine n-are să te mire unde-au zburat grinzile... Anul trecut a început în Boiştea noastră zidirea localului nou de şcoală. Toate erau gata, oamenii porniţi pe lucru, numai grinzile nu soseau!... Se petrecuse nu ştiu ce încurcătură şi după ce-a plecat un delegat să vadă ce-i, s-a întors cu mîna goală. Hîrtii rătăcite prin birouri, grinzi verzi şi de alte dimensiuni... Tata, nici una, nici două, cum le hotărăşte el toate fără multă vorbă, ne spune de aici, din pridvor: Mă băieţi, vă perpeleşte pe voi dorul neapărat de casă nouă? Asta doar nu-i perpeleală chiaburească. Mai grabnică nevoie aveţi de şcoală nouă. Că pînă una, alta, cum a trăit tata şi bunicul, cum am trăit şi eu cu Simina în căsulia asta strîmtă, îţi mai trăi şi voi deocamdată. Dă fuga, Ionaş, să vie căruţele şi să încarce grinzile. Acuma, cît nu se răceşte treaba!... Zis şi făcut! Am dat fuga, iar căruţele au venit într-un ceas să încarce... Asta-i toată povestea grinzilor, care-au fost şi-au zburat. Cum să nu fim noi mîndri de tata?... Şcoala cea nouă se vede de-aici, în vale, la

şosea. Clădirea cu acoperiş de ţiglă roşie...

S-a înălţat în picioare să mi-o arate în vale, cu acoperişul de ţiglă roşie iţindu-se printre cireşii şi merii livezilor, dincolo de alte căsulii care rîdeau albe în soare.

— Trebuie s-o vezi şi de aproape!... adăugă Ionaş.

— Neapărat! am încuviinţat eu.

— Mai sînt şi altele de văzut! dădu glas şi Neghiniţă.

— Îmi închipui...

— Mergem?

— Mergem...

Cînd ne pregăteam de plecare, cu cei doi călăuzi Ionaş şi Neghiniţă, fiindcă Ileana Tractoreana rămînea paznică a casei la îndatoririle sale de gospodină, mica mea prietină se agită cu neastîmpăr, şoptind misterios:

— Ionaș, ai uitat?

— Ce?

— Mai întîi cartea tatei, să scrie pe dînsa cum spuneai tu! Şi cînd s-o întoarce la prînz, să găsească legămîntul scris.

Era rîndul meu să întreb cu nedumerire:

— Ce legămînt?

Cu o modestie neaşteptată de la dînsa, Ileana Tractoareana îşi declină competinţa:

— La asta se pricepe Ionaş mai bine decît mine. Zi, Ionaş!

— Atunci mai întîrziem un sfert de ceas!... propuse Ionaş, poftindu-mă să mă aşez din nou pe scaunul din capul mesei, de unde se vedea tot satul revărsat în vale şi scăldat în soare. Vin de îndată...

Intră în casă, de unde veni cu adevărat de îndată, purtînd într-o mînă o carte cu scoarţele învelite în hîrtie albastră, în cealaltă mînă o călimară şi un condei. Toate aceste enigmatice preparative de ce n-aş mărturisi acum că mă intrigau grozav?

Dar atunci m-am stăpînit să-mi exprim vreo nedumerire, prefăcîndu-mă lipsit de orice curiozitate şi lăsînd să se desfăşoare faptele de la sine, aşa cum au complotat să le pună la cale micii mei dragi prietini.

Luîndu-şi locul la dreapta mea, Ionaş începu fără nici o stingherealâ, dezvelind coperta cărţii de sub straiul albastru şi arătîndu-mi titlul:

— Precum se vede, asta-i o carte scrisă de dumneata, un roman: 1907! Ai trimis cartea tatei, cînd s-a întemeiat gospodăria noastră agricolă colectivă din Boiştea, unde în răscoalele din 1907 a

murit împuşcat fără judecată bunicul tatei. Tot un Ion I. Săracu, ca tata, ca mine, ca bunicul...

Folosind pauza, m-am grăbit să-mi rostesc o rezervă:

— E o carte scrisă mai de mult, dragă Ionaş! Măcar că mă vezi cu părul alb şi măcar că începuse să-mi iasă fire de păr alb şi pe vremea cînd am scris cartea, viaţa m-a mai învăţat multe de atunci... Cred ca n-am

pus în ea tot ce era de pus şi n-am scris tot ce era de scris.

— Tocmai!

— De unde ştii?... am întrebat cu un ton fără voie agresiv. Pretinzi că ai cetit cartea, ca să ştii?

— Am cetit-o!... răspunse el cinstit, privindu-mă în ochi fără să clipească. Nu pot spune însă că am priceput tot. Încă nu-i de nasul meu, cum zicea tata! Şi tot tata zicea că şi el a cetit-o cam asudînd cîte odată, fiindcă nu toate din carte erau pe măsura priceperii lui. Iar tot el zicea: Asta poate şi fiindcă dumneata n-ai scris-o pentru oameni ca dînsul, poate şi fiindcă el pînă la treizeci şi cinci de ani trecuţi nici nu prea cetise alte cărţi decît cele dăruite de dascălul nostru din sat de pe vremea cînd învăţase buchiile, cărţile celor doi Ioni, biv vel vornicul Ion Neculce şi Ion Creangă. Poate că pentru un scriitor e greu să le înţeleagă acestea şi să le ierte...

— Ba de înţeles, le înţeleg, Ionaş! Dar de iertat, ce-i de iertat aici?...

Ionaş stărui cu privirea lui pătrunzătoare, ca şi a lui Neghiniţă, ca şi a Ilenei Tractoreana.

— Nu ştiu!... Spun şi eu o vorbă...

Tăcu un răstimp. Îşi culegea gîndurile, silindu-se să le rostească limpede, cît mai limpede. Neghiniţă şi Ileana Tractoreana ascultaseră şi aşteptau cu bărpbiile sprijinite în pumni, fără să mă slăbească nici ei din ochi.

— Şi?... am încercat să-l îndemn eu pe Ionaş.

— Şi, astăzi dimineaţă, înainte de a pleca la treburile lor, împreună cu tovarăşul Ion Stoichiţă şi cu bădiţa Grigore, l-am auzit pe tata spunînd:

Păcat! Cărţii despre răscoala din 1907 îi lipseşte sfîrşitul cuvenit... Dacă ar veni să stea în mijlocul nostru cîteva luni, să trăiască alături de noi toate cîte le trăim, atunci fără doar şi poate că ar scrie el de la sine sfîrşitul care-i lipseşte... Adică tot ce se vede... De aceeaşi părere a fost şi tovarăşul Stoichiţă, a fost şi bădiţa Grigore al nostru... Iar noi ce ne-am gîndit, după ce-au plecat? Ce-ar fi adică să vii aici şi să trăieşti toate cîte le trăim noi? Să le vezi toate cîte merită să fie văzute... Trei, patru, cinci luni la şir, nu în treacăt. Am greşit gîndind aşa?...

— Nu, Ionaş!

— Vezi? izbucni Neghiniţă.

— Vezi? repetă şi Ileana Tractoreana. Ce spuneam noi?

Covîrşit de această unanimitate a tinerei genenaţii din familia prietinului meu Ion Săracu, am stăruit să aflu şi concluzia complotului pus la cale:

— Bine, bine! Sînt de aceeaşi părere. Şi mai departe, ce vreţi voi de la mine, măi briganzilor, de-mi puneţi gheara în gît?

— Nu-ţi punem gheara în gît! rîse Ionaş. Vrem numai să aşterni aici, negru pe alb, legămîntul că ai să îndeplineşti la anul dorinţa tatei şi-a mamei, a tovarăşului Ion Stoichiţă şi a lui bădiţa Grigore Zevedei. Făgăduiaiia că ai să ne fii oaspe statornic, nu trecător, măcar cîteva luni... Ca să cunoşti boiştenii noştri şi pe bourenii din Cotul lor, după fapte, nu din vorbe şi istorisiri...

— Măi, măi!... m-am prefăcut şi eu a mă burzului, după năravul fostului căpitan şi jude Grigore Zevedei. Numai atîta poftiţi?

— Numai atîta. Nici nu bănueşti dumneata ce bucurie are să însemne asta pentru tata şi pentru mama...

Ileana Tractoreana se zvîrcoli pe loc, cuprinsă de o subită inspiraţie:

— Şi mai ştii încă una? Dacă te ţii de cuvînt, află că amînăm pe-atunci răfuiala cea de pe urmă cu jupînii Leorbăilă şi Fosăilă! Cînd îi scrie cartea, îi aducem şi pe dînşii aicea la ospăţ, pe varză călită la tavă. Bate palma!...

— Fiind aşa, nu mai rezist, Ilenuţo, n-am încotro... Bat palma!

— Hei! triumfă Ilenuţă, crezi că mă mai îndoiam eu de asta? Şi încă ceva...

— Încă ceva?

— Încă! Ai să mă pui şi pe mine în carte ori nu?

— Mai încape vorbă, Ilenuţo?

Asigurată de garanţiile mele faţă de martori, smulse cartea din mîna lui Ionaş, o deschise la prima foaie albă şi mi-o puse înainte zorindu-mă imperativ:

— Atunci scrie! Ce mai aştepţi?

— Îngăduie-mi să mă gîndesc...

— Poftim, gîndeşte!

O clipă lam lăsat ochii să rătăcească la priveliştea satului din vale. În aceeaşi singură clipă mi-au trecut prin cuget toate amarurile istorisite de Ion Săracu în primăvara anului 1945; celelalte amaruri mai vechi ale clăcaşilor şi pălmaşilor de aiurea, pe care le ştiam din copilărie şi le-au zugrăvit după priceperea şi după puterile mele în romanul de odinioară, al răscoalei din 1907, roman poate lipsit de adevăratul şi firescul epilog, fiindcă pe atunci nu se prea părea temerar. Apoi am întors ochii la tinerii mei prietini, viitori oameni ai

zilelor de mîine, sortiţi să se bucure din plin de viaţa cea nouă, din vechea şi bătrîna lor Boişte de ieri.

Toate se luminau cum nici nu se poate mai limpezi. Toate erau cum nici nu se poate mai simple.

Iată ce-i lipsea romanului meu scris odinioară! Îi lipsea cutezanţa de a întrezări adevăratul epilog. În numele realismului, neîncrederea în realitatea ce-avea totuşi să vină. Acea teamă a generaţiei mele scriitoriceşti de a arunca peste timp, în viitor, un curcubeu aerian, irizat, alinător, ca nu cumva să ne bănuiască lectorul de cine ştie ce făţarnic sau uşuratec optimism. Ba ca să fiu de-o sinceritate totală, într-o lume şi într-o vreme atît de vitrege cu vizionarii, teama nătîngă de a nu ne pomeni cumva prenumăraţi şi noi printre vizionari. Era numai păcatul meu? Era al tuturora.

Am înfipt peniţa în călimara cu cerneală, mi-am înclinat fruntea pe prima foaie albă a romanului de odinioară lipsit de adevăratu-i sfîrşit şi simţind capetele tinerilor mei prietini lipite tîmplă lîngă tîmplă

deasupra paginei, simţindu-le răsuflările lor calde, am aşternut negru pe alb făgăduiala pe care o aşteptau:

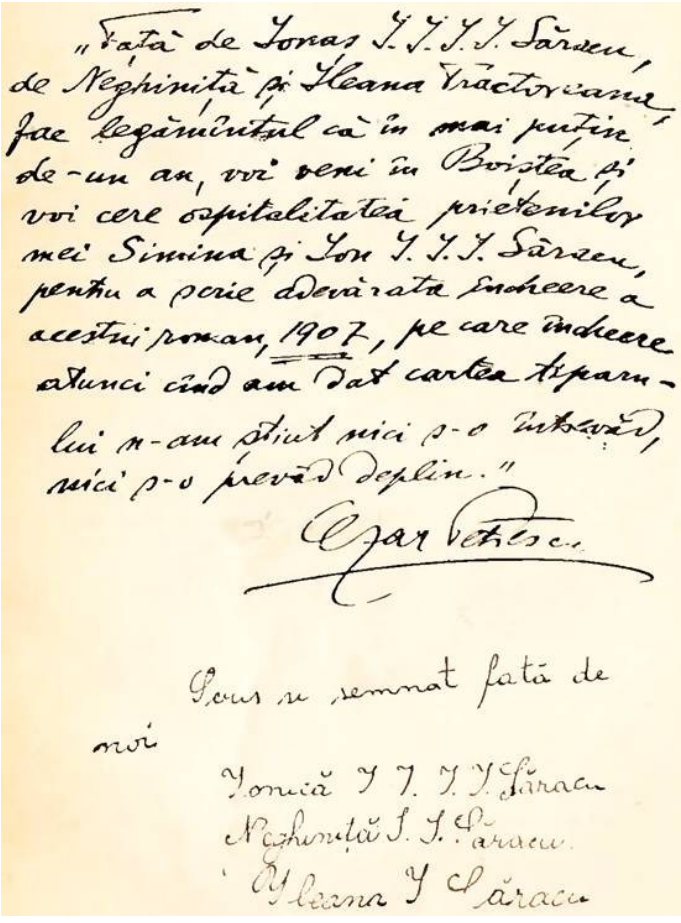

„Față de Ionaș I. I. I. I. Săracu, de Neghiniță și Ileana Tractoreana, fac legămîntul că în mai puțin de-un an, voi veni în Boiștea și voi cere ospitalitatea prietenilor mei Simina și Ion I. I. I. Săracu, pentru a scrie adevărata încheere a acestui roman, 1907, pe care încheere atunci cînd am dat cartea tiparului n-am știut nici s-o întrevăd, nici s-o prevăd deplin."

Ezar Petrescu

Scris și semnat față de noi

Ionică I. I. I. I. Săracu
Neghiniță I. I. Săracu
Ileana I. Săracu

CUPRINS

Pag.

Prolog
5

CARTEA ÎNTÎIA

Ion fiul lui Ion
11

CARTEA A DOUA

Războiul lui Ion Săracu
167

CARTEA A TREIA

Oameni de mîine, care cresc azi
483

T. 1921

Nr. 2549

Redactor de carte: Damirescu A. Grigore
Tehnoredactor: Riza Adrian

Dat la cules 25.VI.956. Bun de tipar 3.X.956. Tiraj 10.100. Hîrtie tipar de 52 gr. m.p. Coli de tipar 39,25. Coli de editură 32. Ft. 32/84x108. Com. editurii 2450. Ediţia II. Planşe 1. A. 01894. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare (8 R.)

Tiparul executat sub com. nr. 872 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN”, Bucureşti R.P.R.